

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXXVIII (2009), NR. 7-12 (IULIE-DECEMBRIE)

GLASUL BISERICII

REVISTA OFICIALĂ A MITROPOLIEI MUNTENIEI ȘI DOBROGEI
ANUL LXVIII (2009), NR. 7-12 (IULIE-DECEMBRIE)

Colegiul editorial

Președinte:

Preafericitul Părinte
† DANIEL,
*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Vicepreședinți:

† ÎPS NIFON al Târgoviștei;
† ÎPS TEODOSIE al Tomisului;
† ÎPS CALINIC al Argeșului și Muscelului;
† ÎPS CIPRIAN al Buzăului și Vrancei;
† ÎPS CASIAN al Dunării de Jos;
† PS VINCENTIU al Sloboziei și Călărașilor;
† PS GALACTION al Alexandriei și Teleormanului;
† PS AMBROZIE al Giurgiului;
† PS VISARION al Tulcii;
† PS TIMOTEI Prahoveanul, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei
Bucureștilor.

Membri:

Preot Mihail-Simion SĂSĂUJAN, editor;
Preot Dumitru Sorin STOIAN, Cristian Costin UNTEA, redactori;
Lucia-Lavinia BOICU, corector;
Laurențiu DRĂGHICENOIU, tehnoredactor.

© Revista mitropolitană *Glasul Bisericii*
București, Bulevardul Regina Maria, nr. 1, bloc P5B, ap. 18, sector 4
Tel. 021.337.21.02

www.arhiepiscopiabucurestilor.ro
redactia@glasulbisericii.ro

ISSN: 1013-6789

PREAFERICITUL PĂRINTE
† DANIEL
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Moment aniversar dedicat împlinirii a 650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești,
Patriarhia Română, 28 octombrie 2009

Cuprins

EDITORIAL

- † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Să folosim libertatea pentru a spori cooperarea panortodoxă
Interviu acordat revistei *Spre unitate* a Fundației internaționale pentru
unitatea popoarelor ortodoxe, din Rusia 15

PASTORALE CHIRIARHALE

- † DANIEL, Arhiepiscopul Bucureștilor, Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și Patriarhul Bisericii
Ortodoxe Române 25
- † NIFON, Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific și Exarh patriarhal 31
- † TEODOSIE, Arhiepiscopul Tomisului 37
- † EPIFANIE, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei 41
- † CALINIC, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului 47
- † CASIAN, Arhiepiscopul Dunării de Jos 53
- † VINCENTIU, Episcopul Sloboziei și Călărașilor 61
- † GALACTION, Episcopul Alexandriei și Teleormanului 67
- † AMBROZIE, Episcopul Giurgiului 73
- † VISARION, Episcopul Tulcii 81

OMILETICE ȘI PASTORALE

- Preot conf. dr. Radu Petre Mureșan
Cuvânt la duminica a 22-a după Rusalii
(Pilda bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr) 87
- Preot asist. dr. Atanasie-Tănăsache COSTEA
Cuvânt la Sfântul Ierarh Nicolae, Arhiepiscopul Mirelor Lichiei 91

ARTICOLE ȘI STUDII

- Preot prof. dr. Sterea TACHE
Elemente de doctrină socială în Omiliile la Matei ale Sfântului Ioan Gură de Aur 99
- Preot Ionuț BADEA
Pastorație pentru sănătate și medicină preventivă 111
- Pr. conf. dr. Petre COMȘA
Despre limitele desăvârșirii ortodoxe în viața aceasta 133
- Protos. conf. dr. Justinian CÂRSTOIU
Misiunea profetului Daniel 145
- Drd. Mihail GHEORGHE
Legea Vechiului Testament și Codul lui Hammurabi 157
- Conf. dr. Nicolae GHEORGHÎĂ
Monahism și psalmodie în antichitatea creștină. Considerații preliminare 167
- Preot prof. dr. Marin VELEA
Preocupările Sfântului Niceta de Remesiana, ale Sfinților Părinți și ale scriitorilor bisericești privind cântarea bisericească din epoca străromână 175
- Arhimandrit dr. Policarp CHIȚULESCU
Viața monahală în timpul Sfântului Ioan Hrisostom și astăzi 185
- Preot lect. dr. Claudiu COTAN
Sfântul Marcu Eugenicul, apărător al Ortodoxiei 189
- Prof. dr. Radu Ștefan VERGATTI
*Apropieri și deosebiri între doi cărturari umaniști:
Neagoe Basarab și Niccolò Machiavelli* 197
- Preot Manuel RUSU
Tipăriturile bisericești. Repere memorabile din istoria culturii românești 201
- Preot dr. Lucian PETROAIA
*330 de ani de la tipărirea Liturghierului Sfântului
Mitropolit Dosoftei de la Iași (1679-2009)* 215
- Prof. dr. Ștefan GRIGORESCU
Chestiunea mănăstirilor închinat. O cronologie 231

2009 - ANUL DEDICAT SFINŢILOR PĂRINŢI CAPADOCIENI

Dr. Alexandru PRELIPCEAN

Sfântul Vasile cel Mare – ierarhul, teologul, omul.

O scurtă însemnare despre complexitatea personalităţii sale 245

Preot dr. Costel HĂBELEA

Sfinţii Părinţi Capadocieni – modele de păstori

şi dascăli luminaţi ai Bisericii 257

Preot dr. Cristi GAVRILĂ

Hristologia atanaso-capadociană de secol IV –

prolegomena Calcedonului ecumenic 271

CONEMORAREA POETULUI MIHAI EMINESCU

Preot Prof. Mihail BULACU

Lumina Evangheliei în opera lui Eminescu (Legenda Luceafărului) 287

Preot Gheorghe CUNESCU

Mihai Eminescu – la 125 de ani de la naştere 311

Preot Gheorghe CUNESCU

Mihai Eminescu despre Biserica Ortodoxă Română 321

Augustin Z.N. POP

Eminescu şi Biserica străbună 341

Preot Mihai MOCANU

Patriotismul în opera lui Eminescu 363

MISIUNE ŞI RESPONSABILITATE

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Educaţia adevărată cultivă comuniunea dintre generaţii 381

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Libertate şi responsabilitate în Biserică 383

† DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sfântul Vasile cel Mare – teolog şi liturg al Preasfintei Treimi 391

- † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române
Ocrotitorul Bucureștilor primește trei Sfinți Capadocieni 393
- † VARSANUFIE PRAHOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor
Recunoștință, responsabilitate și conlucrare 397
- † VARSANUFIE PRAHOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor
*Cuvânt rostit cu ocazia sărbătoririi a 650 de ani de existență a Mitropoliei
 Țării Românești, în cadrul ședinței solemne a Sfântului Sinod, Aula Magna
 Teoctist Patriarhul, 28 octombrie 2009* 405

VIATA BISERICESCA ÎN MITROPOLIA MUNTENIEI ȘI DOBROGEI

Arhidiacon Ionuț-Adrian GHIBANU

Târgoviște – capitală a spiritualității și culturii românești 415

*Înălțarea Episcopiei Buzăului și Vrancei la rang de Arhiepiscopie și
 ridicarea Preasfințitului Părinte Epifanie la demnitatea de Arhiepiscop
 al Buzăului și Vrancei* 425

*Înălțarea Episcopiei Argeșului și Muscelului la rang de Arhiepiscopie și
 ridicarea Preasfințitului Părinte Calinic la demnitatea de Arhiepiscop
 al Argeșului și Muscelului* 435

Preot dr. Lucian PETROAIA, Adrian PORTASE

*Înălțarea Episcopiei Dunării de Jos la rang de Arhiepiscopie și
 ridicarea Preasfințitului Părinte Casian la demnitatea de Arhiepiscop
 al Dunării de Jos* 445

Preot dr. Valentin ILIE

*Primul Apostol al Domnului a poposit în cea dintâi mănăstire a Episcopiei
 Sloboziei și Călărașilor* 485

NOUTĂȚI EDITORIALE 495

Contents

EDITORIAL

- † DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church
*Let Us Use Freedom in Order to Increase the Panorthodox Cooperation
Interview Offered to the Journal Towards Unity of the International
Association for the Unity of Orthodox Nations, from Russia* 13

HIERARCHAL PASTORAL LETTERS

- † DANIEL, Archbishop of Bucharest, Metropolitan of Muntenia and Dobrogea,
Locum Tenens of the Throne of Caesarea Cappadociae and Patriarch of
the Romanian Orthodox Church 21
- † NIFON, Metropolitan and Archbishop of Târgoviște 31
- † TEODOSIE, Archbishop of Tomis 37
- † EP: FANIE, Archbishop of Buzău and Vrancea 41
- † CALINIC, Archbishop of Argeș and Muscel 47
- † CASIAN, Archbishop of Dunărea de Jos 53
- † VINCENTIU, Bishop of Slobozia and Călărași 61
- † GALACTION, Bishop of Alexandria and Teleorman 67
- † AMBROZIE, Bishop of Giurgiu 73
- † VISARION, Bishop of Tulcea 81

HOMILIES AND PASTORAL LETTERS

- Priest conf. dr. Radu Petre Mureșan
*Sermon on the 22nd Sunday after the Pentecost
(The Parable of the Unmerciful Rich and Poor Lazarus)* 87
- Priest asist. dr. Atanasie-Tănăsache COSTEA
Sermon on the Feast of St. Nicolas, Archbishop of Myra in Lycia 91

ARTICLES AND STUDIES

- Priest prof. dr. Sterea TACHE
*Elements of Social Doctrine in the Homilies on Matthew of
Saint John Chrysostom* 99

Priest Ionuț BADEA		
	<i>Pastoral Mission for Health and Preventive Medicine</i>	111
Priest conf. dr. Petre COMȘA		
	<i>On the Limits of the Orthodox Deification in this Life</i>	133
Protos. conf. dr. Justinian CĂRSTOIU		
	<i>The Mission of the Prophet Daniel</i>	145
Drd. Mihail GHEORGHE		
	<i>The Old Testament Law and the Code of Hammurabi</i>	157
Conf. dr. Nicolae GHEORGHITĂ		
	<i>Monasticism and Psalmody in the Christian Antiquity.</i>	
	<i>Preliminary Considerations</i>	167
Priest prof. dr. Marin VELEA		
	<i>The Contribution of Saint Nicetas of Remesiana, of the Holy Fathers and Ecclesiastical Writers Concerning the Ecclesiastical Chant in the Ancient Times of the Romanian Nation</i>	175
Archimandrite dr. Policarp CHIȚULESCU		
	<i>The Monastic Life During the Times of Saint John Chrysostom and Nowadays</i>	185
Priest lect. dr. Claudiu COTAN		
	<i>Saint Mark of Ephesus, the Defender of Orthodoxy</i>	189
Prof. dr. Radu Ștefan VERGATTI		
	<i>Approaches and Differences between Two Humanist Scholars: Neagoe Basarab and Niccolò Machiavelli</i>	197
Priest Manuel RUSU		
	<i>The Prints of the Church. Memorable Highlights of the Romanian cultural history</i>	201
Priest dr. Lucian PETROAIA		
	<i>330 Years since the Printing of the Missal of Saint Metropolitan Dosoftei of Iași (1679–2009)</i>	215
Prof. dr. Ștefan GRIGORESCU		
	<i>The Issue of the Dedicated Monasteries. A Chronology</i>	231

2009 – THE YEAR DEDICATED TO THE HOLY CAPPADOCIAN FATHERS

Dr. Alexandru PRELIPCEAN

Saint Basil the Great – the Hierach, the Theologian, the Man.

A Brief Note about the Complexity of his Personality 245

Priest dr. Costel HĂBELEA

*The Holy Cappadocian Fathers – Models of Leaders and Illuminated
Scholars of the Church* 257

Priest dr. Cristi GAVRILĂ

*The Athanasian-Cappadocian Christology of the Fourth Century –
The Prolegomena of the Ecumenical Chalcedon* 271

THE COMMEMORATION OF THE POET MIHAI EMINESCU

Priest Prof. Mihail BULACU

*The Light of the Gospel in the Works of Eminescu
(The Legend of the Morning Star)* 287

Priest Gheorghe CUNESCU

Mihai Eminescu – 125 Years after his Birth 311

Preot Gheorghe CUNESCU

Mihai Eminescu about the Romanian Orthodox Church 321

Augustin Z.N. POP

Eminescu and the Ancient Church 341

Priest Mihai MOCANU

Patriotism in the Works of Eminescu 363

MISSION AND RESPONSIBILITY

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

The True Education Fosters the Communion between Generations 381

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

Freedom and Responsibility in the Church 383

† DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church

Saint Basil the Great – Theologian and Liturgist of the Holy Trinity 391

- † DANIEL, Patriarch of the Romanian Orthodox Church
The Protector of Bucharest Receives Three Cappadocian Saints 393
- † VARSANUFIE PRAHOVEANUL, Auxiliary Bishop of the Archdiocese of Bucharest
Gratitude, Responsibility and Cooperation 397
- † VARSANUFIE PRAHOVEANUL, Auxiliary Bishop of the Archdiocese of Bucharest
*Speech Given on the Occasion of Celebrating 650 Years of Existence of the
 Metropolis of Wallachia during the Solemn Session of the Holy Synod, Aula
 Magna Teoctist the Patriarch, 28 October 2009* 405

THE LIFE OF THE CHURCH IN THE METROPOLY OF MUNTENIA AND DOBROGEA

Archdeacon Ionuț-Adrian GHIBANU

Târgoviște – Capital of Romanian Spirituality and Culture 415

*The Ascension of the Diocese of Buzău and Vrancea to the rank of Archdiocese
 and the Elevation of His Grace Epifanie to the Dignity of Archbishop of
 Buzău and Vrancea* 425

*The Ascension of the Diocese of Argeș and Muscel to the rank of
 Archdiocese and the Elevation of His Grace Calinic to the Dignity of
 Archbishop of Argeș and Muscel* 435

Priest dr. Lucian PETROAIA, Adrian PORTASE

*The Ascension of the Diocese of Dunărea de Jos to the rank of
 Archdiocese and the Elevation of His Grace Casian to the Dignity of
 Archbishop of Dunărea de Jos* 445

Priest dr. Valentin ILIE

*The First Apostle of the Lord Has Arrived in the Greatest
 Monastery of the Diocese of Slobozia and Călărași* 485

PUBLISHING NEWS 495

EDITORIAL

Să folosim libertatea pentru a spori cooperarea panortodoxă*

1. *Preafericirea Voastră, Biserica Ortodoxă Română, care a primit lumina credinței de la Sfântul Apostol Andrei cel întâi chemat, de la ucenicii Sfântului Apostol Pavel și mai târziu de la Sfântul Niceta de Remesiana, își desfășoară misiunea nu doar în patrie, ci și în Canada, SUA, Anglia, Franța, Italia, Spania și alte țări. Către sfinții cinstiți de atâtea veacuri, printre care amintim pe Sfinții Dimitrie din Basarabi, Nicodim de la Tismana sau Paisie Velicovschi, își pleacă genunchii, cu nădejdea în ajutor, nu numai credincioșii ortodocși români, ci și credincioșii din alte părți ale lumii. Activitatea misionară istorică, exemplele de asceză, luminare, precum și tradițiile școlii isihaste sunt, fără îndoială, meritul Bisericii Române. Cât de bine și de folositor, pentru popor și Biserică, se dezvoltă astăzi practica religioasă și se formează sistemul științei și educației teologice?*

Avându-se în vedere că Biserica a jucat un rol considerabil în formarea culturii românești, una dintre cele mai importante reparații morale care s-a realizat după colapsul regimului comunist a fost *reintroducerea educației religioase în școlile publice*, potrivit tradiției românești de dinainte de perioada comunistă (1945). În 1992, a urmat *reintegrarea școlilor teologice, facultăți și seminarii, în sistemul educației publice*, cu scopul de a facilita dialogul dintre credință și știință, spiritualitate religioasă și cultura laică. Merită să menționăm că, la unul din sondajele de opinie, în 1992, 90% dintre cetățeni și-au afirmat credința în Dumnezeu. Toți profesorii de religie și teologie ai cultelor recunoscute oficial de Statul român sunt remunerați de la bugetul de stat.

* Interviu cu Preafericitul Părinte Daniel, Arhiepiscopul Bucureștilor, Mitropolitul Munteniei și Dobrogei, Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, acordat revistei *Spre unitate* a *Fundației Internaționale pentru Unitatea Popoarelor Ortodoxe*, din Rusia, și publicat în nr. 3 (mai-iunie) pe anul 2008 al acestui periodic.

O importanță particulară este acordată în România *restaurării monumentelor istorice și artei sacre*, deși criza economică și financiară cu care se confruntă și România face ca finalizarea lucrărilor de restaurare și conservare deja începute să fie dificilă. Noile secții de restaurare, conservare și creație de artă religioasă din cadrul unor Facultăți de Teologie Ortodoxă din țară au ca scop evidențierea universului spiritual românesc și european, care au motivat și inspirat arta sacră. Astăzi descoperim că arta sacră poate deveni un limbaj teologic util misiunii Bisericii în educație și în dialogul dintre credință și cultură, în special în rândul intelectualilor, artiștilor și oamenilor sensibili la frumusețea artistică, inspirată de frumusețea sfințeniei sufletului în comuniunea de iubire cu Dumnezeu.

Ridicarea de noi biserici și capele, mănăstiri și schituri, care pot fi întâlnite astăzi în România, este permanent însoțită de crearea de unități social-filantropice, cum ar fi cantine pentru săraci, case pentru copiii orfani sau abandonați, azile de bătrâni, cabinete medicale, farmacii etc. Criza economică, șomajul, problemele de sănătate, migrația, singurătatea și suferința îndeamnă Biserica noastră să fie mai dinamică în activitatea pastorală și social-filantropică.

2. După cum bine știți, prin hotărârea Fundației internaționale pentru unitatea popoarelor ortodoxe, Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, care își desfășoară activitatea sub omoforul de Întăistător al Preafericirii Voastre, a fost premiată „Pentru activitate deosebită spre întărirea unității popoarelor ortodoxe. Pentru promovarea valorilor creștine în viața societății” – premiu pe anul 2008. Ce particularități ale dezvoltării gândirii teologice, ale educației spirituale, cât și ale realizărilor Facultății ați remarca în mod deosebit? Cât de mare este interesul tinerilor contemporani pentru educația religioasă?

Ne bucură o astfel de decizie, care vine să confirme, o dată în plus, valoarea Facultății de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București, care, de aproape un veac și jumătate, pregătește tinerii români pentru a păstori sufletele credincioșilor, din altare, de pe amvon, de la catedra școlară sau din instituțiile cu scop filantropic.

Școlile de teologie, 11 facultăți de teologie și patru departamente de teologie incluse în cadrul altor facultăți, 33 seminarii teologice ortodoxe liceale, trei licee teologice ortodoxe și trei licee pedagogice cu clase de profil teologic, au o importantă vocație misionară pentru viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Române, deoarece aceste instituții formează slujitori și misionari ai Bisericii pentru românii ortodocși din țară și cei din diaspora, mai ales acum, când numărul românilor din afara granițelor României a crescut fără precedent. În această lucrare

deosebit de necesară, profesorii, conferențiarii, lectorii, asistenții și preparatorii de teologie sunt, în același timp, preoți și diaconi ai Bisericii, iar mai mulți ierarhi sunt profesori de teologie, în diferite facultăți ale Patriarhiei Române.

Pe parcursul secolului al XX-lea, la Facultatea de Teologie din București au predat mari profesori universitari, care au marcat, prin scrierile lor, teologia ortodoxă românească și s-au făcut cunoscuți dincolo de granițele României. Amintim dintre aceștia pe vrednicul de pomenire Patriarh Iustin (Moisescu), specialist în Noul Testament, pe Mitropolitul Irineu Mihălcescu, profesor de Dogmatică și Apologetică, pe părintele Ioan G. Coman, patrolog, Teodor M. Popescu, istoric, Ene Braniște, liturgist, dar mai ales părintele Dumitru Stăniloae, a cărui teologie ar putea fi caracterizată prin trei expresii: *teologie mărturisitoare*, *filozofie filocalică* și *hristologie cosmică*. Unii dintre acești profesori au fost adevărați mărturisitori ai Ortodoxiei în timpul comunismului.

În zilele noastre, la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București studiază aproape două mii de studenți, specializările Teologie Pastorală, Teologie Didactică, Teologie Socială și Artă Sacră. Facultatea are cursuri de master și doctorat pentru absolvenții doritori să se specializeze în domeniul teologic, prin studii postuniversitare. Conferințele teologice internaționale, organizate la Facultatea de Teologie din București, schimbul de bursieri cu alte facultăți din Europa, precum și implicarea studenților în proiecte culturale și sociale vădesc interesul tinerilor studenți teologi pentru viața și misiunea Bisericii. Desigur, foarte mulți absolvenți ai Facultății de Teologie din București studiază acum în Grecia și în Occident.

3. Care sunt problemele actuale ale Ortodoxiei mondiale și ce se întreprinde de către Bisericile Ortodoxe locale pentru rezolvarea acestora? Ce măsuri, după părerea Preafericirii Voastre, trebuie luate astăzi în vederea întăririi unității Ortodoxiei?

Un element esențial îl constituie continuitatea și intensificarea relațiilor interortodoxe. Avem nevoie de mai multe întruniri panortodoxe, *cu regularitate, ritmice*; nu cred că trebuie să ne întâlnim doar atunci când un Întâistătător trece la Domnul sau atunci când este instalat un nou Patriarh. În acest sens, noi am propus de mai multe ori ca, o dată la trei ani, toți Întâistătătorii de Biserică Autocefale să se întrunească nu în ședințe aniversare sau comemorative, ci *în ședințe de lucru*, pentru a arăta că în Ortodoxie sinodalitatea este un exercițiu al comuniunii frățești și al coresponsabilității, *nu numai la nivel național, ci și universal*. Este necesar să afirmăm atât libertatea autocefaliei, cât și coresponsabilitatea sinodalității panortodoxe. În același timp, se impune o

manifestare mai concretă și mai organizată a solidarității panortodoxe, prin ajutorare reciprocă, deoarece Bisericele Ortodoxe sunt în situații foarte diferite din punct de vedere economic și social. O consultare periodică și o cooperare mai eficientă ar da mai multă credibilitate Ortodoxiei atât pe plan național, cât și pe plan internațional. O asemenea inițiativă a fost propusă de Biserica Ortodoxă Română în anul 2005, când Sanctitatea Sa Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic, a fost prezent la București, dar și cu alte ocazii. În principiu, nimeni nu e împotriva, dar în realitate exercițiul ritmic, cu regularitate, al sinodalității panortodoxe este mai dificil, din cauza unei polarizări excesive între tentația de a înțelege primatul ca hegemonie și tentația de a înțelege autocefalia ca autarhie sau autosuficiență. De aceea, *e nevoie de reguli clare ale funcționării sinodalității panortodoxe ritmice (periodice), pe de o parte, și relația sinodalității panortodoxe a primaților cu sinodalitatea din interiorul Bisericilor locale.* Mai precis, legătura între sinodul panortodox al primaților și sinodul autocefal local. Trebuie evitată deodată ispita unui primat de jurisdicție universală și a unui autocefalism autarhic, întrucât ambele sunt contrare comuniunii trinitare.

Noi considerăm că aceste întruniri sinodale panortodoxe ritmice ar trebui să fie organizate în diferite țări, nu în același loc, potrivit disponibilităților practice, pentru ca ele să fie și evenimente misionare, și manifestări de frățietate între Bisericele Ortodoxe surori. *Avem nevoie de un ritm mai intens al consultării și al cooperării.* În acest sens, s-ar impune crearea unei reviste, a unui *institut pastoral, misionar și liturgic panortodox*, care să cultive conștiința panortodoxă și să stimuleze cooperarea practică panortodoxă.

4. *Sentimentele religioase și naționale ale omului au un aport hotărâtor la definirea identității sale și la formarea personalității sale spirituale și a demnității. Se întâmplă însă ca elementul conștiinței naționale să le reprime pe celelalte și să împiedice dezvoltarea completă a personalității spirituale. Cum trebuie să învingem această contradicție, deoarece, în final, ea ajunge să împiedice unitatea Ortodoxiei?*

Nu considerăm că sentimentele naționale sincere ale vreunui popor ar putea dăuna unității Ortodoxiei. Sentimentul de apartenență la un popor, care are o limbă și o cultură aparte, este unul firesc, dat de Dumnezeu, iar țara în care te-ai născut reprezintă ceva aparte pentru fiecare om. Nu ne putem dezice de identitatea noastră națională, căci aceasta ar însemna să ne renegăm părinții și strămoșii. În cazul nostru, poporul român s-a născut creștin, din daci și romani, adică s-a botezat lent, treptat, pe când se forma ca popor nou în istorie, începând cu secolul al II-lea d.Hr., ca urmare a predicii Sfinților Apostoli Andrei și

Filip. Demnitatea națională, apartenența la un popor creștin-ortodox, de limbă română, a fost liantul principal între românii din voievodatele medievale de o parte și de alta a curburii Carpaților, care a asigurat și rezistența Ortodoxiei în fața migrației atâtor popoare războinice păgâne.

Vecinătatea cu popoarele slave, venite mai târziu în Europa (secolul al VII-lea) și creștinate în secolele al IX-lea și al X-lea, explică și unele influențe slave la români. Pe de altă parte, deformarea sentimentului național firesc într-o atitudine de superioritate față de alte națiuni, precum și tendința de a domina asupra altora creează, ca reacție, un naționalism defensiv izolaționist. Înglobarea forțată a popoarelor în structuri supranaționale și desființarea identității lingvistice și culturale sub pretextul unității creează tensiuni și resentimente greu de vindecat. *Ortodoxia sănătoasă nu uniformizează diversitatea etnică, ci o pune în comuniune, adică în unitatea care cultivă libertatea persoanei și a popoarelor în Biserica Una, Sfântă, Sobornicească și Apostolească.* Prin aceasta, adevărata Biserică se deosebește de Imperiul politic totalitar. Împărăția lui Hristos este Împărăția libertății și a iubirii sfinte. Iar iubirea sfântă este iubire pacificată, adică eliberată de patimile egoiste, individuale și colective. Din acest motiv, nicio ideologie de putere nu poate înlocui o spiritualitate profundă, bazată pe pocăință (convertire), smerenie și iubire frățească.

5. Preafericirea Voastră, ce probleme trebuie să fie discutate în cadrul întâlnirilor, ale dialogului dintre culturi și religii în lumea contemporană, pentru a surmonta problema conflictelor de natură națională și religioasă?

Sfinții lui Dumnezeu ne învață că pacea interioară a omului și cultivarea sinceră a păcii între oameni sunt manifestări ale darurilor Duhului Sfânt, cultivate de om prin rugăciune, pocăință și fapte bune. Astfel, când manifestăm blândețe și bunătate față de toți oamenii, simțim prezența lui Hristos în noi și în jurul nostru, vedem în chipul fiecărui om lumina chipului lui Dumnezeu în el și rămânem în comuniune de dragoste cu Dumnezeu. Când însă un om se manifestă în mod violent și agrează un alt om, agresivul se dezumanizează, iar relația interumană dintre el și alții se degradează. De aceea, pe baza sfințelor canoane ale Bisericii nu pot fi justificate nici dictatura, nici anarhia, nici dominația asupra altora, nici separarea de alții, ci numai respectul reciproc și ajutorarea reciprocă, ascultarea reciprocă și cooperarea pastorală sau misionară. Astfel, responsabilitatea noastră pastorală trebuie să învingă deodată ideologia puterii individualiste și colectiviste, naționaliste și imperialiste, adică atât izolarea identității noastre, cât și dizolvarea identității noastre.

Prin urmare, datoria noastră este să cerem permanent de la Dumnezeu darul păcii și al iubirii frățești, pe care să îl cultivăm în sufletul nostru și în relația noastră cu oamenii; să promovăm legi, instituții și programe care să protejeze lumea de violență, hegemonie și de anarhie; să dezvoltăm constant și consecvent atât un dialog între Biserici și popoare ortodoxe, cât și o educație sau o civilizație a păcii între toți oamenii, nu o cultură a violenței, a profitului material obsesiv sau a afirmării noastre agresive asupra altora. În această privință, trebuie să urmăm cu prioritate lumina sfinților rugători și făcători de pace, care au biruit în ei înșiși răul cu binele, violența cu blândețea, lucrând apoi pentru pace și frățietate între persoane și între popoare. Este o lucrare dificilă, dar totuși posibilă cu ajutorul lui Dumnezeu.

6. Cum reușește Biserica Ortodoxă Română să pună în practică activitatea sa de peste hotare? Ce este particular și ce anume afectează viața diasporei românești? Ce fel de greutăți sunt întâmpinate de către aceasta?

Fiecare Biserică Ortodoxă autocefală are datoria pastorală de a se îngriji de credincioșii ei care sunt plecați în afara granițelor țării și pe care, ca o mamă spirituală, nu-i poate abandona sau preda altcuiva. În acest sens, în conformitate cu noul său Statut de organizare și funcționare, Biserica Ortodoxă Română, ținând cont de noile realități social-politice și economice în care trăiesc credincioșii săi, emigranți, a înființat în diaspora mai multe eparhii organizate în mitropolii, în funcție de densitatea românilor din anumite zone ale lumii, pentru a-i păstori pe cei ce se află în afara granițelor României. Românii din diaspora, stabiliți definitiv sau temporar în străinătate, se adună mai ales în jurul unui preot de parohie, căruia îi spun în limba maternă nu doar păcatele la spovedanie, ci și *problemele cotidiene*. S-a observat o mai mare apropiere față de biserică la credincioșii români care sunt departe de Patrie și de rudele din țară, ceea ce ne confirmă nevoia de pastorație intensă și de strânsă legătura cu Biserica Mamă.

Astfel, Biserica Ortodoxă Română trimite preoți în diaspora sa și îi susține spiritual și material, după posibilități. Credincioșii ortodocși români din diaspora se confruntă mai ales cu lipsa spațiilor liturgice ortodoxe în care pot să participe la slujbe. Construirea unor biserici noi, ortodoxe, necesită resurse financiare considerabile și, de aceea, românii ortodocși recurg la închirierea pentru anumite ore, în duminici și sărbători, a bisericilor aparținând altor confesiuni creștine (catolici, protestanți sau anglicani).

Legat de subiectul discutat, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a hotărât ca prima duminică după praznicul Adormirii Maicii Domnului să fie dedicată

emigranților români, ca dovadă a permanentei griji pastorale a Bisericii Ortodoxe Române față de românii plecați în străinătate pentru muncă sau studii, dar care vin în România să-și petreacă concediul în luna august. Rugăciunile pentru emigranți și convorbirile cu ei sunt foarte utile. Dsigur, este nevoie de o cooperare ortodoxă mai intensă în diaspora, între ierarhii din diferite jurisdicții, însă în această fază legătura emigranților cu Biserica Mamă este prioritară, pentru menținerea identității culturale, etnice și ecleziale ortodoxe.

7. Realizările contemporane ale biologiei, biotehnologiei și ingineriei genetice intră în contradicție tot mai des cu înțelesurile evanghelice ale vieții, ca dar al lui Dumnezeu către om, cu sensul creștin al drepturilor și libertăților sale fundamentale. Care este poziția Bisericii referitoare la aceste probleme complicate ale lumii contemporane?

Știm că Biserica Ortodoxă Rusă a adoptat deja un document în care descrie pe larg atitudinea Ortodoxiei față de problemele ridicate de ingineria genetică, în special, și de medicina contemporană, în general. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a aprobat înființarea unei Comisii de bioetică, formate din specialiști medici și teologi, care elaborează documente privind necesitatea respectării moralei creștin-ortodoxe în condițiile noilor descoperiri științifice din domeniul medicinei. Comisia de bioetică formulează principii orientative pentru îndrumarea medicilor și pacienților ortodocși. Totuși, o cooperare interortodoxă în acest domeniu este foarte necesară și utilă.

Felicităm încă o dată, Preafericirea Voastră, Facultatea de Teologie Ortodoxă din București pentru premiul pe care îl primește, dorindu-i, sub oblăduirea râvnei apostolice a Preafericirii Voastre, succes pe viitor în educația teologică.

Vă mulțumim pentru premiul acordat Facultății noastre de Teologie din București și vă felicităm și Noi pentru contribuția pe care *Fundația internațională pentru unitatea popoarelor ortodoxe* și revista *Spre unitate* o aduc astăzi la intensificarea comuniunii și cooperării ortodoxe.

PASTORALE

† DANIEL,
*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

„Nașterea Ta, Hristoase, Dumnezeuul nostru,
răsărit-a lumii Lumina cunoștinței...”¹

*Preacuvioși și Preacucernici Părinți,
Iubiți frați și surori în Domnul,*

Evanghelia de la Vecernia sărbătorii Nașterii Domnului (*Luca 2, 1-20*) ne spune că vestea Nașterii lui Hristos, adusă păstorilor de la Betleem de îngerul Domnului, *a fost însoțită de slava Domnului* care a înconjurat pe păstori în timp ce îngerul a stat lângă ei (cf. *Luca 2, 9*). Așadar, vestea Nașterii Domnului se face deodată prin *cuvânt ceresc* și prin *vedere cerească*, pentru că Dumnezeu-Cuvântul, Cel nevăzut cu ochii trupești, necuprins cu mintea și neatins cu mâinile, Se face Om văzut cu ochii, ascultat cu urechile, înțeles cu mintea și atins cu mâinile. De ce? *Pentru ca să ne dăruiască nouă, oamenilor, limitați și trecători, slava Lui cea nemărginită și veșnică. Ca să ne ridice la sfințenia Lui pe noi, cei căzuți în păcat. Ca să ne dăruiască viață veșnică nouă, celor muritori. Ca să ne învețe ascultarea smerită și recunoștința față de Dumnezeu pe noi, cei neascultători și nerecunoscători. Stăpânul lumii, Cel atotputernic și preaslăvit de îngeri, S-a făcut Om sărac și slujitor smerit, pentru ca pe noi să ne elibereze din robia lăcomiei după cele materiale și din tirania orgoliului și a slavei deșarte.*

Sfânta Evanghelie după Matei (2, 1-12) care se citește în ziua de Crăciun, la Sfânta Liturghie, ne arată modul în care Mântuitorul Iisus Hristos, născut în peștera Betleemului, este *cinstit de trei înțelepți, regi sau magi de la Răsărit*. Acești magi sunt călăuziți de o stea minunată, neobișnuită, până în Iudeea, la Betleem. De asemenea, Evanghelia ne prezintă întâlnirea acestor trei magi cu regele Irod,

¹ Troparul Nașterii Domnului.

care, auzind că magii de la Răsărit au venit să se închine unui nou Împărat născut de curând, el și întreg Ierusalimul s-au tulburat. Această tulburare a lui Irod va culmina cu uciderea a paisprezece mii de prunci din Betleem și împrejurimi, cu intenția de a ucide și pe Pruncul nou-născut, pe Iisus. Însă tot ceea ce este scris în Sfintele Evanghelii despre Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos conține o lumină sau o semnificație duhovnicească.

Locul unde Se naște Mântuitorul, modul în care El Se naște, felul în care El este primit de unii oameni și respins de alții, modul în care magii vin de la Răsărit călăuziți de o stea și se închină Pruncului Iisus, darurile pe care ei le oferă, totul are un înțeles duhovnicesc profund și ne descoperă *lumina cunoștinței, adică lumina mântuirii și a sfințirii noastre în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Care S-a făcut Om din iubire pentru oameni și pentru mântuirea lor.*

Mântuitorul Iisus Hristos *Se naște din Fecioară, fără tată pe pământ.* Dreptul Iosif nu este tatăl Său după trup, ci tată adoptiv, pentru ca Maica Domnului să fie protejată de ocară publică, de vorba rea că ar fi născut un copil în afara căsătoriei. În același timp, dreptul Iosif este tatăl adoptiv al lui Iisus sau ocrotitor al Lui, pentru că și Pruncul Iisus, ca orice copil, avea nevoie atât de iubirea mamei, cât și de iubirea tatălui. El avea nevoie să fie crescut *intr-o familie, adică intr-o stare a vieții binecuvântată de Dumnezeu.*

Trebuie precizat, totuși, că Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos este *mai presus de fire și de înțelegere, adică neobișnuită*, deși uneori Iisus este prezentat ca fiind copilul unei familii, adică fiul lui Iosif și al Mariei. Nașterea lui Hristos este mai presus de fire și mai presus de gândirea umană, pământească, întrucât Cel ce Se naște pe pământ din mamă fără tată este Fiul veșnic al lui Dumnezeu-Tatăl, Care *Se naște veșnic din Tatăl Cel ceresc fără mamă.* Prin această minune a zămislirii și a nașterii Mântuitorului Hristos ca Om de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria, se leagă *viața cerească spirituală cu viața pământească.* Și anume, prin însăși nașterea după trup a lui Iisus Hristos se pune temelie pentru o nouă naștere, adică *nașterea cea de sus sau nașterea de la Duhul Sfânt.* Fiul lui Dumnezeu Se întrupează, devine Om, *de la Duhul Sfânt și din Fecioara Maria*, pentru *ca noi oamenii, cei născuți din femeie, să ne naștem din nou prin Duhul Sfânt, adică prin Botez.* De altfel, până în secolul al IV-lea, sărbătoarea Nașterii Domnului era unită cu sărbătoarea Botezului Domnului, tocmai pentru că *în însăși Nașterea Fiului lui Dumnezeu de la Duhul Sfânt și din femeie se pune început pentru nașterea duhovnicească a omului, dăruită prin Botezul în apă și în Duhul Sfânt, ca taină a înfierii omului prin har* (cf. Ioan 1, 12).

Mântuitorul Se întrupează și Se naște ca Om din femeie, *din interiorul naturii umane, din pântecul Fecioarei, pentru că Dumnezeu dorește să înnoiască*

lumea din interiorul ei, cu acordul voinței omului și cu participarea deplină a omului la mântuirea sa. Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos are loc numai după ce zămisirea Lui s-a făcut cu acordul liber al Maicii Domnului: „Fie mie după cuvântul tău” (Luca 1, 38) – a spus Fecioara Maria din Nazaret, la Buna Vestire, îngerului Gavriil. Astfel, Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos este deodată lumina mântuirii omului și lumina libertății omului în relația sa cu Dumnezeu. Dumnezeu nu ne mântuiește împotriva voinței noastre, ci în conlucrare cu noi, din interiorul nostru, cu acordul voinței sufletului nostru. El nu dorește să fie doar un vizavi al nostru, ci El dorește să fie prezent în noi prin har, să fie Viața vieții noastre, să ne înnoiască și să ne lumineze din interior, să ne dăruiască arvuna vieții cerești veșnice, încă din timpul vieții noastre pământești, începând cu Taina Sfântului Botez.

De aceea, lumina cunoștinței despre care vorbește Troparul Nașterii Domnului este lumina care luminează ființa interioară a omului, cugetul și simțirea, sufletul și trupul, viața și activitatea sa.

Dar nașterea Mântuitorului Iisus Hristos din femeie mai are și alt înțeles, și anume, după cum odinioară prin femeie a venit în Rai ispita păcatului ca neascultare, pentru că Eva a fost cea dintâi care s-a lăsat înșelată de diavol, acum, prin întruparea și nașterea lui Hristos, tot prin femeie vine și mântuirea, în înțelesul că Eva cea nouă, adică Fecioara Maria, naște pe Fiul lui Dumnezeu ca Om prin ascultare smerită, împlinind voia lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor.

Mântuitorul Iisus Hristos vine în lume nu ca un om matur de 30 sau 40 de ani, ci ca Prunc; El este Dumnezeu-Copilul, iar prin aceasta ni se arată taina Omului-Copil, și anume nimeni nu poate deveni om adevărat dacă nu a fost mai înainte copil.

De ce? Pentru că, dacă cineva nu a fost copil, el nu a simțit și trăit deplin taina iubirii părintești. Astfel, tocmai prin nașterea Fiului lui Dumnezeu pe pământ ca Prunc sau Copil se descoperă taina iubirii părintești a lui Dumnezeu-Tatăl față de toți oamenii născuți din femeie ca prunci.

Mântuitorul Iisus Hristos Se naște în peșteră, în interiorul pământului, ca să sfințească și pământul. El a venit în lume ca să sfințească nu numai sufletul și trupul omenesc, născându-se din Fecioara Maria, ci și întreg universul. Mântuitorul nostru Iisus Hristos născut în peșteră este așezat apoi în iesle, pentru că ieslea are aici și un înțeles duhovnicesc. Prorocul Isaia zice: „Boul și asinul își cunosc stăpânul lor, dar Israel nu cunoaște pe Domnul său” (Isaia 1, 3). Pornind de la această constatare a prorocului Isaia, foarte adesea în iconografia creștină, lângă ieslea unde S-a născut Mântuitorul, apar boul și asinul, care, deși sunt animale necuvântătoare, sunt mai ascultători față de stăpânul lor decât mulți oameni, care uită adesea de Dumnezeu, Stăpânul lor, și nu mai iubesc pe semenii lor.

Însă așezarea lui Iisus Hristos în iesle după nașterea Sa ca Prunc mai are și alt înțeles duhovnicesc, și anume: *ieslea este locul unde animalele primesc hrana*. În *Sinaxarul* sărbătorii Nașterii Domnului se spune că Mântuitorul S-a născut „în ieslea dobitoacelor ca pe noi oamenii de dobitocie să ne izbăvească”. Cu alte cuvinte, ca să ne învețe *să nu trăim numai trupește*, hrănindu-ne doar cu hrană din lumea pământească trecătoare, ci să ne hrănim și cu Dumnezeu-Cuvântul, Care S-a făcut Om, adică *să ne hrănim și spiritual, cu înțeleșurile duhovnicești ale Sfintei Evanghelii și cu prezența vieții și iubirii lui Hristos din Sfânta Euharistie*. Deci, sfințirea omului prin hrănirea lui cu iubirea lui Dumnezeu-Omul, cu Trupul și Sângele lui Hristos din Sfânta Euharistie este *înțeleșul adânc al tainei punerii lui Hristos în iesle*. De aceea, icoana Nașterii lui Hristos în peșteră se pictează la Proscomidiar, unde se pregătesc darurile pentru Sfânta Euharistie.

Mântuitorul Iisus Hristos *este cîstit de magi, de oameni înțelepți veniți de la mari depărtări, de oameni necunoscuți, pentru ca Dumnezeu să le dea o lecție celor cunoscuți, celor de aproape care nu L-au primit pe Iisus Hristos*; nimeni dintre cei care erau de un neam cu El nu I-a adus daruri. Regele Iudeii, al patriei lui Iisus, căuta să-L omoare pe Prunc, dar alți regi, niște străini, I-au adus daruri. Prin această lucrare tainică, neașteptată, Sfânta Evanghelie a Nașterii Domnului ne arată că *Dumnezeu dorește să facă din oameni îndepărtați oameni apropiați, să cheme și alte popoare la mîntuire, nu doar pe poporul ales*. Din străini, Dumnezeu face prieteni și închinători ai lui Iisus, din pelerini veniți de departe, Dumnezeu face mărturisitori apropiați ai dumnezeirii și împărăției Pruncului Iisus.

Darurile aduse de magi au și ele multe înțeleșuri. Aurul este un simbol împărătesc, un semn al demnității împărătești. *Tămăia* arată că Pruncul va fi Mare Preot, care va aduce jertfă lui Dumnezeu, fiind El Însuși *jertfă și jertfitor*, iar *smirna* arată că Iisus va trece prin moarte, *pentru a dărui oamenilor învierea și viața veșnică*.

Deci iată cum, iubii credincioși, *luminile cunoștinței care strălucesc din Taina Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos* ne îndeamnă să iubim mai mult pe Dumnezeu și pe semenii noștri.

Dragi creștini,

În această perioadă a Sărbătorii Nașterii Domnului auzim colinde multe și frumoase despre Moș Crăciun, dar, mai nou, apare în societate și un fel de Moș Crăciun secularizat și comercial, simbol al consumismului și al materialismului individualist. Totuși, adevăratul înțeles al lui Moș Crăciun se află în *iubirea părintească a lui Dumnezeu-Tatăl*, iubire care se arată în lume prin nașterea Fiului Său Celui veșnic, Mântuitorul lumii.

Moș Crăciun vine dintr-o țară îndepărtată – de obicei se spune că vine din Nord, de acolo unde este frig și întuneric mai mult, adică, în mod simbolic,

el vine de acolo unde este transcendență și mister, unde este inaccesibilitate și nepătrundere a înțeleșurilor. Însă Moș Crăciun ni se arată într-un mod minunat, care contrastează cu întunericul și frigul, și anume el *aduce lumina feței sale și căldura interioară a inimii sale*, aduce atâta iubire milostivă și atâta dărnicie, încât întunericul, îndepărtarea și frigul sunt biruite de bunătatea și căldura sa sufletească. Prin aceasta, *Moș Crăciun ne mai arată că iubirea lui Dumnezeu-Tatăl este mai tare decât întunericul păcatului și decât răceala sau frigul instrăinării omului de Dumnezeu și al instrăinării oamenilor unii față de alții.*

Moș Crăciun cel bun este iubirea lui Dumnezeu – Tatăl Cel Bun, Părintele luminilor, de la Care vine „toată darea cea bună și tot darul” (cf. Iacov 1, 17) și Care ne-a dăruit pe Fiul Său ca Mântuitor (cf. Ioan 3, 16).

Astfel, Moș Crăciun, care personifică iubirea Tatălui ceresc, *ne îndeamnă să fim buni, să răspundem la bunătatea lui Dumnezeu cu bunătatea noastră față de El și față de semenii, să răspundem prin rugăciune de mulțumire și prin fapte bune, prin daruri ale recunoștinței față de Dumnezeu și prin daruri ale iubirii noastre față de săraci și străini, bolnavi și bătrâni, orfani și călători.*

Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos ne îndeamnă, de asemenea, la *bucurie și speranță*, pentru că, în ciuda dificultăților, a păcatelor și a relelor din lume, există totuși *speranță și bucurie pentru oameni, dacă oamenii iubesc pe Dumnezeu și pe semenii lor.*

Totodată, Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos ne arată că nu suntem singuri, că Fiul lui Dumnezeu din ceruri coboară la noi, pe pământ, Se face Om pentru ca pe oameni să-i înalțe la ceruri, să-i unească veșnic cu Dumnezeu Cel milostiv și sfânt. De aceea cântă Biserica acum: *Hristos Se naște, măriți-L, Hristos din ceruri, întâmpinați-L, Hristos pe pământ, înălțați-vă!*

Iubiți credincioși și credincioase,

În tot timpul anului comemorativ-omagial 2009, poporul român dreptcredincios a cinstit, cu multă bucurie și cu mult folos duhovnicesc, pe Sfântul Ierarh Vasile cel Mare și pe toți Sfinții Capadocieni. Noul an 2010 a fost declarat de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ca fiind *Anul omagial al Crezului ortodox și al Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române.*

Ca atare, în anul următor, 2010, suntem chemați să *înțelegem mai bine și să mărturisim mai mult credința ortodoxă*, ca lumină a vieții creștine și temelie a mântuirii noastre, ca arvună a vieții și a fericirii veșnice.

De asemenea, în anul 2010, cu prețuire și recunoștință, îi vom pomeni pe *toți slujitorii sfințelor altare și ai instituțiilor noastre bisericești, clerici și mireni, care au contribuit timp de 125 de ani, din 1885, anul recunoașterii Autocefaliei Bisericii*

noastre, până acum la păstrarea și promovarea credinței ortodoxe în poporul român, la dezvoltarea culturii creștine românești, la întărirea unității noastre naționale, la dialogul și cooperarea Bisericii noastre cu alte Biserici și popoare creștine, precum și la cultivarea demnității românești.

La începutul anului 2010 se va publica o *Enciclopedie a Ortodoxiei Românești* și, sperăm, mai multe cărți dedicate *Crezului ortodox*, istoriei și vieții Bisericii Ortodoxe Române.

În noaptea de 31 decembrie 2009 spre 1 ianuarie 2010, toți suntem chemați să înălțăm rugăciuni de mulțumire (*Te Deum*) pentru binefacerile primite de la Dumnezeu în anul 2009 și să-I cerem ajutorul pentru a ne îmbogăți cu faptele bune ale credinței în anul nou 2010.

Să nu uităm în rugăciunile noastre nici pe românii din afara hotarelor României, care se bucură când simt prețuirea și dragostea noastră a tuturor celor din țară.

Cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, Anului Nou – 2010 și Botezului Domnului, vă adresăm tuturor calde și părintești doriri de pace și sănătate, fericire și mult ajutor de la Dumnezeu în toată fapta cea bună!

„Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu [Tatăl] și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți.” (2 Corinteni 13, 13)

† DANIEL,

Arhiepiscopul Bucureștilor,

Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,

Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

† NIFON,

Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific și Exarh patriarhal

Iubitului nostru cler, cinului monahal și binecredincioșilor creștini din eparhia noastră: har și pace de la Dumnezeu, iar de la noi, părintească îmbrățișare și arhierescă binecuvântare!

*„Și Cuvântul S-a făcut trup
și S-a sălășluit între noi
și am văzut slava Lui,
slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl,
plin de har și de adevăr”.*
(Ioan 1, 14)

*Iubiții mei credincioși
și slujitori ai sfințelor altare străbune,*

În această zi de 25 decembrie, ne întâlnim, an de an, în biserică, ca să ne aducem aminte și să sărbătorim împreună, în rugăciuni de mulțumire și în cântări de bucurie, cel mai mare eveniment ce s-a putut petrece cândva pe pământ: *Nașterea Domnului*. Acest eveniment unic, dumnezeiesc și minunat, s-a petrecut în Betleemul Țării Sfinte, acum 2009 ani. Cu cât împrejurările Nașterii erau obișnuite, simple și modeste, cu atât măreția, splendoarea, lumina și sensul dumnezeiesc erau mai strălucitoare, cu consecințe mântuitoare asupra istoriei și a umanității întregi.

Potrivit promisiunilor făcute strămoșilor noștri, la „*plinirea vremii*” (*Galateni 4, 4*), Fiul lui Dumnezeu S-a întrupat „de la Sfântul Duh și din Fecioara Maria”, pentru noi și pentru a noastră mântuire. Poporul nostru cântă în colinde: „Astăzi S-a născut, Cel fără de-nceput”, adică Cel veșnic, „Cel de o ființă cu Tatăl”, „Fiul Cel din vecie”.

Și tot în colinde, de la copil până la cel nins de ani, fiecare mărturisește, în zilele acestea, că pe acest Fiu din vecie „Tatăl mi L-a trimis mie”. A fost trimis

pentru fiecare dintre noi, ca să ne învețe adevărul despre Tatăl, despre Sine ca Fiu și despre Duhul Sfânt, ca să ne învețe ce trebuie să credem, cum trebuie să trăim ca să fim fericiți aici, pe pământ, și cum să dobândim viața viitoare, Împărăția Cerurilor. Venind El de sus, știm că învățătura Lui este adevărată, precum au recunoscut Apostolii: „*Tu ai cuvintele vieții celei veșnice*” (Ioan 6, 68). De aceea, cea dintâi încredințare pe care trebuie să ne-o înnoim, cu prilejul acestei mari sărbători, este că Cel născut în Betleem a fost, este și va fi „*cu adevărat Fiul lui Dumnezeu*” (Matei 27, 54). Numai reînnoindu-ne și întărindu-ne această credință, ne vom bucura de darurile Nașterii Domnului și ne vom hotărî să ne rânduim viața potrivit învățăturilor Lui.

Dreptmăritori creștini,

Iisus Hristos, Domnul nostru, a venit să aducă drept criteriu al relațiilor dintre oameni *adevărul*. De aceea, spune El Însuși despre Sine, la un moment dat: „*Eu sunt Omul Care v-a spus adevărul*” (Ioan 8, 40) și „*Eu sunt Calea, Adevărul și Viața*” (Ioan 14, 6). În viața noastră, nimic nu este mai important, în ordinea cunoașterii, decât să avem certitudinea adevărului. Toate „adevărurile” noastre omenești sunt susceptibile de îndoială și valoare relativă. A ne baza pe „adevăruri” nesigure înseamnă a ne pierde în zadar viața – singura viață care ne-a fost dată pe pământ. Evenimentul copleșitor și mântuitor al Nașterii Domnului este un adevăr proclamat de Dumnezeu Tatăl, singurul Care are puterea să proclame adevărul ultim și infailibil.

Ca Fiu al lui Dumnezeu, Iisus Hristos a venit cu garanția că El deține adevărul. „*Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr*” (Ioan 1, 14). Numai cine Îl crede pe El are adevărul: „*Dacă rămâneți în cuvântul Meu, sunteți în adevăr*” (Ioan 8, 31). Așadar, fiind Dumnezeu, Iisus spunea adevărul. Tot ceea ce nu este El și de la El nu are garanția adevărului. Așa L-au înțeles puțin mai târziu și Apostolii: „*Fiul lui Dumnezeu ne-a dat pricepere să cunoaștem pe Cel ce este adevărul*” (1 Ioan 5, 20). Învățând *adevărul*, l-a făcut pe acesta criteriu de gândire, criteriu al relațiilor cu Dumnezeu și al relațiilor interumane. Iisus Hristos a devenit *criteriul adevărului*.

Iisus a venit să aducă sufletului omenesc – împovărat de griji, de boli, de îndoieli, de atâtea suferințe, blocat de atâtea limite – mângâiere. „*Veniți la Mine cei osteniți și împovărați și Eu vă voi da odihnă*” (Matei 11, 28). Adică, va da odihnă gândurilor, minților și problemelor sufletești ale omului de ieri, de azi și de totdeauna. Gânditorii și trăitorii creștini autentici știu că dumnezeiescul Mântuitor, născut în ieslea Betleemului, a reușit să cucerească lumea. A cucerit-o

fără armată, doar cu arma cuvântului și cu puterea Duhului Său și a iubirii Sale de oameni; a cucerit inimile și conștiințele și a rămas așa peste veacuri, adică în puterea Sa mântuitoare.

Odată cu marele *criteriu al adevărului*, Mântuitorul a lăsat și minunatul criteriu al relațiilor dintre oameni: *iubirea*. Ce frumos scrie Sfântul Ioan Gură de Aur despre dragostea lăsată și învățată de Mântuitorul, așezând-o nu numai printre virtuțile sufletești, ca fiind cea mai mare, dar și printre virtuțile sociale, omenești, care ar putea realiza o societate minunată pe pământ:

„Dacă dragostea ar avea înțelegere răspândită, atunci n-ar mai fi nevoie de atâtea legi, nici de tribunale, nici de pedepse, nici de osânde, căci toți ar iubi și ar fi iubiți. Unde este adevărata dragoste, invidia nu mai poate fi, nici grăirea de rău, fiindcă nu numai că nu defăimăm pe prieteni, dar îi și apărăm când sunt defăimați [...], așa încât invidia, grăirea de rău, lipsa de rușine, minciuna, jurământul fals, toate acestea dispar unde este dragoste în adevărul lui Hristos Domnul”¹.

Iubiții mei fii sufletești,

Sărbătoarea Nașterii Domnului ne învață că nu ne putem mântui decât urmând învățătura și poruncile Mântuitorului Iisus Hristos. Fără El nu putem afla drumul adevărului spre cele ce nu se pot afla prin puterea minții omenești, spre tainele vieții și ale morții, spre rostul nostru pe pământ și soarta noastră după ce vom părăsi existența terestră. Despre toate acestea ne poate dezvălui adevărul numai Dumnezeu, precum spune Însuși Mântuitorul când Se numește pe Sine „*Omul Care v-a spus adevărul*” (Ioan 8, 40). Sfântul Apostol Pavel, mare învățat și filosof, și-a format propria concepție despre viață numai după întâlnirea cu Mântuitorul, iar apoi a propovăduit-o în epistolele și activitatea sa misionară, precizând că și-a însușit-o de la El, de la Hristos, căci numai Hristos a dat „*adevărata învățătură despre viață*” (Efeseni 4, 21). De aceea, acest mare apostol și extraordinar gânditor face din Iisus Hristos premisa oricărei orientări în problemele sufletului și ale destinului spiritual al oamenilor, atunci când spune: „*nimeni nu poate pune altă temelie decât cea pusă, care este Iisus Hristos*” (1 Corinteni 3, 11).

Fiul lui Dumnezeu a venit pe pământ ca să ni-L descopere și pe Duhul Sfânt, pe Care El Îl numește „*Mângâietorul*” și „*Duhul Adevărului*” (Ioan 15, 26), Acela Care ne luminează mintea spre toată înțelegerea, spre gândirea cea dreaptă, „*Izvorul vieții*”, „*Cel închinat împreună cu Tatăl și cu Fiul*”.

Așadar, viața vine de la Dumnezeu și nu trebuie să uităm acest adevăr, ci trebuie să apărăm viața ca pe un dar de mare preț. Să o apărăm de toate

¹ Sf. IOAN GURĂ DE AUR, „Tâlcuri la Epistola a doua către Timotei”, în: *Tâlcuri la Epistola a doua către Timotei, Tit și Filimon*, ediție îngrijită de Cristian Untea și Cezar Păvălașcu, Ed. Nemira, București, 2005, p. 47.

amenințările care o pândesc. Nimeni nu are vreun drept asupra vieții altuia, nici chiar asupra vieții sale – căci nu el și-a dat-o –, în afară de Dumnezeu, Cel Care a dăruit-o. De aceea, orice fel de violență, fizică sau verbală, în scris sau mediatică, reprezintă un atentat asupra vieții semenului, încălcând porunca dragostei și a adevărului credinței în Hristos Domnul, Cel Care a venit ca Lumină a lumii.

Profetul Isaia, inspirat de Duhul Sfânt, a văzut cu mulți ani înainte evenimentul pe care îl sărbătorim astăzi – Nașterea lui Mesia, adică Unsul lui Dumnezeu: „*Poporul care umbla în întuneric a văzut lumină mare*” (Isaia 9, 1; Matei 4, 16). Noi, cei de astăzi, avem privilegiul de a fi ajuns până la noi mărturia celor care L-au văzut și L-au ascultat. Mântuitorul i-a luminat pe ei și, prin ei, ne luminează acum pe noi, în această sfântă și mare zi.

Ne putem arăta vrednicia, în chip deosebit, prin două lucruri: *păstrarea neștirbită a dreptei învățături a Mântuitorului și săvârșirea faptelor celor bune*. Dreapta credință este credința *ortodoxă* – care înseamnă cea *corectă și adevărată*. Deci, când există credință, trebuie să fie dreaptă, căci Sfântul Apostol Pavel spune că nu trebuie mers la întâmplare, ci după o anumită rânduială (2 Timotei 2, 5), și anume, după cum ne învață Biserica, pe baza Sfintei Scripturi (2 Timotei 3, 16) și a Sfintei Tradiții (Ioan 21, 25; 1 Corinteni 11, 2). Se cuvine, așadar, să păstrăm neștirbită credința Bisericii noastre Ortodoxe, care este mama noastră spirituală, și să nu ne lăsăm ispitiți, din diferite motive îndoielnice, de alte credințe, care nu au nimic comun cu sufletul și identitatea noastră duhovnicească. Poporul nostru s-a apărat întotdeauna de cei care au vrut să-l rupă de la credința sa. Mântuitorul Însuși îi numește *rătăciți* pe unii ca aceștia, zicând: „*Vă rătăciți neștiind Scripturile*” (Matei 22, 29).

Sfântul Apostol Pavel spune despre cei „*iubitori de dispute nebunești și zadarnice*” (2 Timotei 2, 23), care nu-L cinstesc „*pe Hristos cu gând curat*” (Filipeni 1, 17), că strică Biserica lui Dumnezeu și *pervertesc sufletele oamenilor*.

Pe lângă învățătura și credința cea dreaptă, în calea spre *lumina* și bucuria mântuirii, Mântuitorul ne-a învățat că este absolut necesar să săvârșim fapte bune. Să nu fim dintre aceia care încearcă să-L laude pe Dumnezeu numai cu vorbe, adesea fără conținut. El vrea de la noi, mai întâi, schimbarea inimii și luminarea minții. Mântuitorul spunea despre cei care Îi ascultau predica: „*Poporul acesta se apropie de Mine cu buzele, dar inima lor este departe de Mine*” (Matei 15, 8; cf. Isaia 29, 13). Așa sunt toți cei care au un comportament fariseic și demagogic. Inima apropiată de Dumnezeu trebuie să fie plină de *lumina credinței adevărate* din rânduiala Sfintei noastre Biserici, plină de dragoste față de aproapele, plină de compasiune pentru suferința altora și de generozitate creștină față de nevoile semenilor. „*Întru aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă aveți dragoste*

unii față de alții” (Ioan 13, 35). Să fim încredințați că, dacă vom păstra și vom trăi adevărul dreptei credințe și dacă ne vom strădui spre toată fapta cea bună, Mântuitorul, Cel născut astăzi în Betleem, va revărsa binecuvântările Sale asupra noastră, ca răspuns la rugăciunile iubitoare și dreptmăritoare.

Iubiți credincioși,

Nașterea Domnului ne readuce în suflete frumusețea și puritatea copilăriei, precum și acele sentimente care, trăite atunci, lasă urme de neuitat de-a lungul întregii vieți. Iisus redevine copil și pornește, ca de la început, pe drumul vieții pământești, luându-ne cu El. Renaștem împreună cu El și încercăm să fim curați și buni ca Sfântul Prunc dumnezeiesc. Taina Nașterii s-a descoperit atunci în Betleemul Iudeii, dar se redescoperă mereu, an de an, ca și atunci, în Betleemul sufletelor noastre, reînnoindu-ne încredințarea că, prin Cel Născut și prin Evanghelia Sa, se revărsă peste noi, aici și acum, „*lumina cunoștinței adevărului mântuitor*”. De aceea, sărbătoarea Nașterii Domnului este prăznuită cu bucurie și lumină în suflete.

Să mulțumim lui Dumnezeu pentru anul ce se încheie acum, pentru că a revărsat asupra poporului dreptcredincios din Arhiepiscopia noastră mare bucurie duhovnicească prin proclamarea la Târgoviște, în ziua de 26 septembrie, de către Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a canonizării locale a Sfântului Voievod Neagoe Basarab, mare iubitor de credință ortodoxă și de neam românesc, pe care îl vom sărbători, în fiecare an, în această zi de sfârșit de septembrie. De asemenea, în aceeași zi, au fost aduse moaștele Sfântului Ierarh Nifon, Patriarh al Constantinopolului și Mitropolit al Țării Românești, care au fost așezate, pentru totdeauna, în Catedrala Arhiepiscopală și Mitropolitană, pentru a fienerate de către credincioși, spre binecuvântare și folos duhovnicesc. Toate acele pilduitoare momente bisericesti au avut loc cu participarea Întâistătătorului Bisericii noastre, care a prezentat ediția jubiliară a *Octoihului* lui Macarie (1510–2010), precum și a altor ierarhi ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cărora le mulțumim cu recunoștință.

Le mulțumesc și îi binecuvântez pe toți credincioșii, slujitorii altarelor și viețuitorii sfintelor noastre mănăstiri, care au fost prezenți la acest eveniment spiritual, cultural și național de la Târgoviște.

Să-L rugăm pe Mântuitorul Hristos, Cel ce S-a născut pentru mântuirea noastră, să ne ajute să pășim în viitorul an cu bucurie și speranță, cu sănătate și pace.

Să credem cu tărie că Sărbătorile Crăciunului sunt pentru toți prilej de bucurie, de înălțare duhovnicească, de reculegere și de întâlnire cu familia

și prietenii, în spirit de rugăciune și în cântec de colind strămoșesc, cinstind creștinește Icoana Nașterii Domnului.

Împărtășindu-vă aceste gânduri cu toată dragostea de Arhipăstor al vostru, vă îmbrățișez pe toți, iubiții mei preoți și credincioși, tineri și vârstnici, dorindu-vă să petreceți Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei cu sănătate și bucurii.

Al vostru Arhipăstor și rugător către Dumnezeu,

† NIFON,

Arhiepiscopul Târgoviștei, Mitropolit onorific și Exarh patriarhal

† TEODOSIE,
Arhiepiscopul Tomisului

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptmăriturilor creștini, din cuprinsul de Dumnezeu păzitei Arhiepiscopii a Tomisului: har vouă și pace de la Dumnezeu Mântuitorul nostru, Cel născut în ieslea Betleemului, iar de la noi arhierescă binecuvântare!

*„Hristos Se naște, slăviți-L!
Hristos din ceruri, întâmpinați-L.”*

Iubiți fii duhovnicești,

Astăzi se reînnoiește minunea unirii cerului cu pământul. Să cugetăm la taina aceasta mare și să căutăm talmăcirea ei. Dacă am vedea soarele pogorându-se din cer și alergând pe pământ și întinzând către toți razele sale, ne-am înspăimânta, dar acum să vedem și să înțelegem că lucru mai mare este a vedea pe Soarele Dreptății coborând pe pământ îmbrăcat în trupul nostru și împrăștiind razele Sale, ca să lumineze sufletele și trupurile noastre.

Într-o peșteră săracă a răsărit Acest Soare din Maria Fecioara, Care a venit să fie lumina neamurilor și a răspândit lumina pe pământ. A strălucit în noapte tot ținutul Betleemului, i-a surprins pe păstori dormind și i-a trezit, iar ei, copleșiți de aceste raze strălucitoare au venit la peșteră, unde au aflat minunea, că Cel fără de început, înconjurat de slavă și de îngeri, este acum în brațele Mariei Preacurate.

Iubiți frați și surori întru Domnul,

Pruncul născut din Fecioară a strălucit pretutindeni ca o primăvară însorită și a îndreptat lumea către înnoire, raza slavei Lui cuprinzând nu numai pe oameni, ci toate făpturile s-au bucurat și s-au luminat. El ne-a izbăvit din iarna înșelăciunii și din frigul rătăcirii și ne-a adus arvuna bucuriei.

Cel ce a venit S-a născut mai presus de fire, ca să biruiască firea cea stricată de păcat, căci firea păcătoasă este biruită acolo unde lucrează voința Stăpânului.

Cea care simte fiorul bucuriei și dragostea nemăsurată a lui Dumnezeu este Maica Domnului, copleșită de prezența îngerilor, a păstorilor și a magilor.

Sfântul Ioan Damaschin tălmăcește în cuvinte pline de înțelepciune întâlnirea magilor cu Maica Preacurata, zicând:

„O, Maică a maicilor, te-au fericit pe tine cei de la Răsărit și lauda ta este mare, că te-ai arătat mai împărăteasă decât toate împărăteșele, iar pe Prunc luându-L în brațe și sărutându-L, și închinându-se Lui au zis: Ție, pe ale Tale, cu osârdie le dăruim, prea puternice Iisuse, lucrurile lumii nu s-ar fi ocârmuit bine, dacă nu ai fi venit în acest chip, nu s-ar fi amestecat cele de sus cu cele de jos, dacă nu Te-ai fi pogorât Tu. Iar Pruncul Se veselea și sălta de mângâierile magilor”.

Tălmăcește și Sfântul Ioan Gură de Aur taina Crăciunului, zicând:

„Fiul lui Dumnezeu S-a născut după trup ca tu să te naști după Duh; El a avut o îndoită naștere: una asemenea nouă, dar cea din veci mai presus de noi. El a venit din cer pe pământ și a îmbrăcat cu trupul nostru dumnezeirea Sa, ca să fie mijlocitor între noi și Tatăl Cel Ceresc. După cum un om care stă în mijloc, între doi oameni, îi unește pe aceștia prinzându-și mâinile de ale lor, tot astfel și Fiul lui Dumnezeu a unit firea cea veche cu cea nouă, firea cea dumnezeiască cu cea omenească, pe cele ale Lui cu cele ale noastre”.

Fiul lui Dumnezeu, făcându-Se om din Fecioară, devine un nou Adam sau un nou început curat al umanității. Hristos, Care Se naște astăzi din Fecioară, unește firea omenească cu cea dumnezeiască, fără să le amestece pe cele două, fără să le împartă sau să le despartă. El este asemenea unei pâini coborâte din cer, pentru că Se dăruiește pe Sine nouă, cu învățătura, cu puterea, cu dragostea și cu toată firea pe care o primește de la oameni. Sfântul Leon cel Mare spune: „Mântuitorul nostru născându-Se astăzi, toți trebuie să ne bucurăm. Nimeni nu este alungat de la împărtășirea acestei veselii, deoarece pricina bucuriei noastre este comună tuturor oamenilor”.

Iubiți fi duhovnicești,

Cei ce v-ați împărtășit astăzi L-ați primit aievea pe Hristos. Nimic nu este mai de preț pentru noi decât credința, bucuria cunoștinței adevărului, dragostea și comuniunea cu Dumnezeu prin primirea Fiului Său. Bucurați-vă de acest mare dar dumnezeiesc, că Hristos intră în mădularele noastre, umplându-ne nu numai de razele luminii celei netrecătoare, ci devenind în noi izvor de sfințenie și întărindu-ne să avem comuniune cu Tatăl și cu Duhul Sfânt.

Bunătatea lui Dumnezeu a coborât pe Fiul din cer și vedem aceasta prin aceea că El, Cel ce a dat chip omului, vine și se cuprinde de însuși chipul pe care îl oferise omului, potrivit Sfatului dumnezeiesc și, pentru că trupul și

sufletul erau cuprinse de boală, se îmbracă în trupul nostru și ia suflet înțelegător, curățindu-ne și vindecându-ne pe toți cei ce suntem chemați la asemănarea cu El. Cel întru totul bogat și Sfânt Se face sărac prin luarea trupului nostru slăbit și plin de rănile păcatelor, El îi vindecă pe cei bolnavi și-i îmbogățește cu sfințenia Lui. Pentru puțin timp, Fiul lui Dumnezeu se golește de slava Sa, pentru ca noi să ne împărtășim de plinătatea Lui. Dumnezeu îl pedepsește pe Adam, dar, în pedeapsă, Își descoperă și dragostea Sa, astfel încât pedeapsa devine iubire pentru Adam și urmașii săi.

Nașterea Domnului este minunea cea mare și noutatea de sub soare. Este a doua naștere, cea după Trup, întrucât, ca Dumnezeu, Fiul este din veci născut din Tatăl.

Acea naștere cerească, în afara timpului și neînțeleasă de mintea omenească, era din Tatăl fără de mamă. Nașterea de astăzi, cea pământească, este o naștere din mamă fără de tată și, prin urmare, mai presus de cuprinderea minții noastre. Însă Nașterea lui Hristos este o icoană dumnezeiască și se petrece după legi dumnezeiești. „*Duhul Sfânt umbrește pe Fecioara, Cel netrupesc Se face trup, Cel nevăzut Se face văzut, Cel neatins Se lasă atins, Cel din afara timpului capătă început, Fiul lui Dumnezeu Se face Fiul Omului, căci Iisus Hristos ieri, astăzi și în veci este același*” (Evrei 13, 8).

Fiul lui Dumnezeu vine pe pământ, în trup! Să ne veselim și să săltăm, să ne minunăm și să ne înspăimântăm de mărimea dragostei care covârșește toată mintea!

Nimeni să nu fie trist la această sărbătoare, niciunul să nu se simtă singur sau înstrăinat, căci rudenie cu noi Se face Însuși Dumnezeu. Hristos rămâne cu noi, numai dacă și noi vrem să rămânem cu El. Vrea să rămână cu noi pururea, însă noi, îndoielnici fiind, ne despărțim de El adeseori, în ispite și nevoi, deși El nu vrea a Se despărți de noi.

Iubiți frați creștini,

Crăciunul este o sărbătoare a sufletelor noastre, a neamului omenesc, dar și o sărbătoare a tuturor făpturilor celor văzute, care au fost dăruite omului pentru a le stăpâni și chivernisi. Omul le-ar fi putut chivernisi și stăpâni, dar nu singur, ci împreună cu Dumnezeu, prin harul pe care El îl revarsă neîncetat asupra omului.

Hristos S-a culcat în ieslea dobitoacelor pentru a-i întoarce pe oameni din necuviință la bună cuviință, din amorțire duhovnicească la trezire dumnezeiască.

Venind astăzi la Sfânta Biserică, L-ați aflat pe Iisus Pruncul, precum magii la Betleem. Ați primit aici minunea și ați adus ofranda sufletelor voastre. Primindu-vă cu bucurie și dragoste dumnezeiască, vă împărtășește tuturor darurile Sale: pacea, bucuria și sfințenia, căci, astăzi, Hristos S-a născut duhovnicește în toți cei care și-au deschis inima ca să întâmpine acest praznic minunat.

„Hristos a luat astăzi asupra-Și chipul nostru și l-a înnoit pe dânsul prin luarea trupului Său din trupul Fecioarei și, îmbrăcându-Se în toată firea noastră afară de păcat, ne-a făcut pe noi fi ai Tatălui Său, prin înfiere, devenind noi moștenitori ai împărăției Sale”, ne spune Sfântul Ioan Damaschin.

Iar Sfântul Vasile cel Mare glăsuiește astfel: „Se cuvine ca noi să ni-L dorim pe Pruncul mai mult, iar odată primit de noi, să ne aducă curățirea și, curățiți fiind, să dea minții noastre chip dumnezeiesc”.

Iubiți fi duhovnicești,

Pe pământul nostru dobrogean, Sfântul Apostol Andrei a adus strămoșilor noștri daco-geți lumina cunoștinței și, găsindu-și sălaș într-o peșteră, face din aceasta Betleemul românesc. Aici alergau oamenii să primească lumina lui Hristos, dar și Apostolul mergea din cetate în cetate să dăruiască razele Betleemului, înnoind bucuria acestui eveniment salvator. Noi suntem urmașii stră-românilor care s-au încălzit și s-au luminat aici de la razele Soarelui Dreptății, Hristos Domnul, chiar de la începutul Bisericii creștine. Să ne bucurăm azi cu toții, să primim răsplata postului, a rugăciunilor și a milosteniilor în sufletele și trupurile noastre. Să curățim inima noastră cu focul credinței și să Îl întâmpinăm pe Cel ce a venit să ne îmbrățișeze, să ne lumineze și să rămână întru noi, ca să cântăm împreună cu păstorii ce și-au unit odinioară glasurile lor cu ale îngerilor, laudând pe Domnul vieții prin cuvintele: „*Slavă întru cei de sus, lui Dumnezeu, și pe pământ pace, între oameni bunăvoie*”.

Vă doresc tuturor ca Pruncul Iisus, Cel ce S-a pogorât din cer și S-a născut în peșteră, să vă aducă lumină în suflete, pace în inimi, bucurii în casele voastre și să rămâneți cu toții în purtarea de grijă cea dumnezeiască spre a trăi comuniunea iubirii în adevăr și în sfințenie. Amin.

Vă binecuvântează pe toți și vă încredințez de dragostea mea părintească.
Al vostru arhipăstor și de tot binele rugător către Hristos Cel născut în ieslea
Betleemului,

† TEODOSIE,
Arhiepiscopul Tomisului

† EPIFANIE,
Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei

Har, pace și bucurie sfântă de la Hristos Domnul, iar de la smerenia noastră, arhieriești binecuvântări!

Iubiți fi duhovnicești,

Dumnezeu, în nemărginita Sa iubire față de lume (cf. *Ioan 3, 16*), ne binecuvântează cu nenumărate bucurii duhovnicești; între popasurile ce dau omului garanția purtării de grijă a Ziditorului față de creația Sa și prin care se manifestă bucuria întregii făpturi văzute și nevăzute se numără, în primul rând, praznicul Nașterii Domnului, când, așa cum spune cântarea bisericească, „taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută [...] celor de pe pământ s-a arătat, Dumnezeu întrupându-Se întru unire neamestecată...”¹.

Așadar, iată-ne în ziua când prăznuim, cu deosebită bucurie, marea sărbătoare a Nașterii Pruncului Iisus, care a avut loc acum mai bine de 2000 de ani în cetatea Betleemului, Dumnezeu făcându-Se om – cu puterea Duhului Sfânt – din sânul Precuratei Fecioare Maria.

Astăzi, Fiul lui Dumnezeu Se naște din Fecioara Maria și Fiu al omului Se face. Fiul Tatălui Celui Veșnic devine Fiul Mariei, Se întrupează, făcându-Se om, ca să ne mântuiască pe noi, oamenii.

Binecredincioși creștini,

Mare este taina aceasta! Dumnezeu Cel veșnic și fără de sfârșit, Cel necuprins, Se lasă cuprins și văzut în chip de om, în așa fel încât El este între noi, oamenii, ca un frate, ca unul asemenea nouă, deși deosebit de noi, fiind fără păcat. Sau, cum spune Sfântul Grigorie Teologul: Fiul lui Dumnezeu, prin Întrupare, „a rămas ceea ce era [adică Dumnezeu] și S-a făcut ceea ce nu era [adică om]”, fiind acum Dumnezeu-Om.

Această mare sărbătoare aduce tuturor creștinilor mare bucurie sufletească, pentru că Nașterea Domnului ne descoperă dragostea nemărginită a lui Dumnezeu față de noi, cum spune Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan: „Întru

¹ Tropar, în *Ceaslov*, EIBMBOR, București, 1992, p. 235.

*aceasta s-a arătat iubirea lui Dumnezeu pentru noi, că Dumnezeu L-a trimis în lume pe Fiul Său Cel Unul-Născut, pentru ca noi să viem printr-Însul*² (1 Ioan 4, 9).

„Întruparea lui Dumnezeu-Cuvântul arată bunătatea, înțelepciunea, dreptatea și puterea lui Dumnezeu: *bunătatea* – pentru că nu a trecut cu vederea slăbiciunea ființei omenești, ci i-a întins mână de ajutor; *înțelepciunea* – pentru că a găsit cea mai bună cale pentru ceea ce părea imposibil de îndreptat; *dreptatea* – pentru că, după cădere, nu a plămădit un alt om care să lupte cu diavolul și nici nu l-a desprins pe om cu forța de moarte, ci l-a făcut biruitor prin faptul că Dumnezeu Însuși a luat trupul omului muritor și supus patimii; *puterea* – pentru că l-a fost cu putință să facă toate acestea, adică să Se facă om, chiar dacă a rămas fără încetare Dumnezeu adevărat, de o ființă cu Tatăl și cu Duhul Sfânt”³.

Iubiților,

Ca oameni, mai ales când este vorba despre lucruri și fapte ce privesc activitatea și relațiile noastre cu semenii, atunci când trebuie să evidențiem ceva anume, ne folosim de asemănări și comparații.

Însă Nașterea Domnului, ca fapt real – petrecut în istorie – și piatră de hotar în curgerea vremii, nu poate fi asemănată, în măreție, cu nimic; toate comparațiile noastre nu pot decât cel mult să sugereze, iar nu să definească importanța marelui praznic. În acest sens, Sfântul Vasile cel Mare, căruia Biserica Ortodoxă Română i-a dedicat anul 2009, cu ocazia împlinirii a 1630 de ani de la mutarea sa la Domnul, zice:

„Dumnezeu putea să compătimizească slăbiciunile noastre fără să coboare la noi. Puterea creatoare care a făcut cerul și pământul, viețuitoarele din ape, ființele târătoare și plantele, stelele și aerul, și anotimpurile, și felurita podoabă a Universului, *nu întrece* [subl. n.] minunea pe care a făcut-o Dumnezeu Cel nedespărțit, unindu-Se cu moartea fără suferință prin Trup, ca prin Patima Sa să ne dăruiască *nepătimirea*”³.

Scriptura Vechiului Testament cuprinde numeroase profeții referitoare la Nașterea Domnului și la dumnezeiasca Sa lucrare. Ceea ce atunci, în lumea veche, era doar o prevestire a devenit o realitate binecuvântată odată cu Întruparea lui Hristos.

Venirea Mântuitorului în lume și întreaga Sa lucrare au însemnat eliberarea oamenilor din mrejele păcatului, care întunecă mintea și împietrește inima omului. Pentru aceasta, Domnul Iisus, încă de la începutul propovăduirii Sale, S-a vestit pe Sine ca binefăcător și eliberator din robia păcatului trimis de Dumnezeu, când

² Arhim. Hierotheos VLACHOS, *Predici la marile sărbători*, Ed. Cartea Ortodoxă, Galați, 2004, pp. 37-38.

³ SF. VASILE CEL MARE, *Despre Duhul Sfânt, apud* NICODIM AGHIORITUL, *Deprinderi duhovnicești*, Ed. Episcopiei Ortodoxe a Alba Iuliei, 1995, p. 147.

a zis: „*Duhul Domnului este peste Mine, pentru care m-a uns să binevestesc săracilor; M-a trimis să vindec pe cei zdrobiți cu inima; să propovăduiesc robilor dezrobirea și celor orbi vederea; să slobozesc pe cei apăsați*” (Luca 4, 18).

Este binecunoscut adevărul că Evanghelia Mântuitorului Hristos, predicată de Sfânta noastră Biserică, a fost aluatul minunat ce a desăvârșit ființa umană, împodobindu-o cu florile celor mai alese virtuți: dragostea, blândețea, curăția, ajutorarea celor din nevoi și buna înțelegere între toți oamenii, virtuți care nu trebuie să rămână doar la stadiul de simplă dorință, de intenție, ci să se arate prin fapte bune.

Frați creștini,

Bucurie mare s-a făcut în cer și pe pământ la Nașterea minunată a Domnului nostru Iisus Hristos.

S-au bucurat îngerii din ceruri, văzând pe Stăpânul lumii coborând între oameni ca să-i izbăvească din robia celui rău.

S-au bucurat păstorii de lângă cetatea lui David, aflând în ieslea săracă pe Mântuitorul Cel vestit de proroci, „*slăvind și laudând pe Dumnezeu pentru toate câte au ziseră și văzuseră*” (Luca 2, 20).

S-au bucurat magii când L-au aflat pe Cel vestit de steaua minunată de la răsărit, aducându-i aur, smirnă și tămâie – daruri ce simbolizau chemarea profetică, slujirea arhierescă și demnitatea împărătească.

Ne bucurăm și noi, acum, împreună cu dreptslăvitorii creștini de pretutindeni, aducând Pruncului Iisus darul rugăciunii și al smereniei.

Bucuria noastră izvorăște și din faptul că, prin Întruparea lui Hristos, noi am redobândit înalta demnitate de fii ai lui Dumnezeu. Prin creare, noi, oamenii, am fost făcuți după chipul și asemănarea Tatălui ceresc, dar prin Întruparea Mântuitorului am devenit fii ai lui Dumnezeu prin har. Acest adevăr ni-l descoperă Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan când zice: „*Celor câți L-au primit, care cred în numele Lui, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu*” (Ioan 1, 12).

Dreptslăvitori creștini,

Nu este de ajuns ca la această mare sărbătoare să ne bucurăm și să preamărim prin cântări duhovnicești pe Cel Ce S-a născut în ieslea din peștera Betleemului. Trebuie, mai ales, să împlinim învățătura Domnului și să pășim pe urmele Lui, adică să viețuim după pilda Sa. Moștenirea vieții veșnice este determinată de cunoașterea și punerea în lucrare a învățăturilor sfinte. „*Nu oricine Îmi zice: Doamne, Doamne, va intra în Împărăția cerurilor, ci cel care face voia Tatălui Meu Celui din ceruri*” (Matei 7, 21) – zice Mântuitorul. Iar ucenicul iubirii – Sfântul

Ioan Evanghelistul – ne învață astfel: „Cine zice că petrece întru El, dator este, precum Acela a umblat, și el așa să umble” (1 Ioan 2, 6).

Pentru a primi cu sfântă cuviință pe Fiul lui Dumnezeu, Care vine pe pământ născându-Se din Preacurata Fecioară Maria, trebuie ca, prin curăție sufletească și trupească, să ne luminăm, fapte bune să săvârșim, cu nădejde puternică și bucurie sfântă să ne pregătim, păstrând cu scumpătate credința Bisericii noastre străbune, care, după învățătura Sfântului Apostol Pavel, „este Biserica Dumnezeului Celui viu, stâlp și temelie a adevărului” (1 Timotei 3, 15).

Iubiți fii sufletești,

Anul acesta, Biserica Ortodoxă Română a sărbătorit, în mod deosebit, prin slujbe și conferințe, prin tipărirea mai multor cărți, prin emisiuni radio și de televiziune, pe Sfântul Vasile cel Mare, Ierarhul care, în veacul al IV-lea, a cerut moaștele Sfântului Mucenic Sava de la Buzău.

În curgerea anului ce se apropie de sfârșit, Episcopia Buzăului și Vrancei, clerul și credincioșii ei au trăit bucuria împlinirii a 360 de ani de la zidirea vechii Catedrale episcopale *Adormirea Maicii Domnului* de către voievodul Matei Basarab al Țării Românești, în anul 1649. Această sfântă aniversare a fost marcată, în mod smerit, prin publicarea unor articole despre istoricul bisericii în publicațiile noastre eparhiale.

De asemenea, la data de 8 noiembrie, Eparhia noastră a trăit momente de aleasă bucurie, când a avut loc sfințirea Catedralei nou-zidite în cinstea praznicului Înălțării Domnului și întru pomenirea Sfinților Trei Ierarhi, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Ioan Gură de Aur, precum și înălțarea Episcopiei Buzăului și Vrancei la rangul de Arhiepiscopie, solemnități bisericești la care a participat Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, împreună cu un mare sobor de mitropoliți, arhiepiscopi, episcopi, episcopi-vicari și arhieriei-vicari, preoți, diaconi, viețuitori din mănăstiri și mulțime de credincioși.

Mulțumim lui Dumnezeu pentru toate și purtăm deosebită recunoștință colaboratorilor de la Centrul Eparhial, părinților protoierei, tuturor preoților Eparhiei noastre, monahilor și monahiilor din sfințele mănăstiri, precum și binecredincioșilor creștini care ne-au ajutat, ne-au sprijinit și încurajat!

Frați creștini,

Praznicul Nașterii Domnului trebuie să fie pentru toți prilej de înnoire a vieții duhovnicești prin săvârșirea binelui, alungând de la noi răul de tot felul, care vine asupra noastră în aceste vremuri când libertatea este folosită în scopuri egoiste, nedrepte. Drept urmare, să urmărim îndemnul Sfântului Apostol Pavel, care zice: „Nu te lăsa biruit de rău, ci biruiește răul cu binele” (Romani 12, 21).

Domnul Iisus a coborât pe pământ, luând chip de om, pentru ca noi să ne înălțăm la Dumnezeu prin gândurile și faptele noastre cele bune.

De aceea, vă îndemn să întâmpinați această mare sărbătoare cu inimile și gândurile curate, aducând Mântuitorului darurile duhovnicești, care sunt credința, nădejdea și dragostea.

Praznicul Nașterii Domnului adaugă o nouă bucurie la cele pe care le-am trăit până acum. Iar această bucurie a sărbătorii de astăzi își are rădăcinile în iubirea lui Dumnezeu față de oameni, în iertarea și milostivirea Lui și se adaugă la datoria noastră morală de a ne strădui să fim buni creștini, prin trăirea și prin faptele noastre de fiecare zi.

Așadar, neîncetat, dar mai ales în aceste zile de mare sărbătoare, să facem din inimile noastre locaș în care să locuiască Pruncul Iisus Cel născut în peștera Betleemului.

Gândindu-ne la smerenia și ascultarea Mântuitorului, așa cum ne povățuiește Sfântul Ioan Gură de Aur, „să scoatem din sufletul nostru neomenia, să întindem mâna noastră spre milostenie, să mângâiem pe cei săraci nu numai cu bani, ci și prin cuvânt, ca să scăpăm de pedeapsă și să moștenim Împărăția cerurilor”⁴.

Cu aceste învățături de suflet ziditoare și părintești povățuiri, vă urez ca Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, ale Anului Nou – 2010 și Bobotezei să le petreceți cu bucurie și pace sufletească!

La mulți ani!

Al tuturor de tot binele voitor și părinte duhovnicesc,

† EPIFANIE,

Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei

⁴ *Omiliile la Matei*, EIBMBOR, București, 1994, p. 441.

† CALINIC,
Arhiepiscopul Argeşului și Muscelului

*„Priveste, iubitorule de înțelepciune,
Ce lucrează Domnul pentru tine,
Se naște din Fecioara, mai presus de fire,
Spre a noastră, a tuturor înnoire.
Că alt mai mare lucru nou făptura n-a văzut,
Că Fecioara Maria pe Dumnezeu L-a născut”¹.*

Dreptmăritori creștini și creștine,

În ziua cea mai mare a omenirii, astăzi, când prăznuim Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos din Fecioara Maria, se cuvine ca fiecare dintre noi să ne înălțăm gândul la „Taina cea din veac ascunsă și de ingeri neștiută”.

Cât de mult ne bucurăm să vedem deasupra noastră spațiul infinit, așa-zisa boltă a cerului, care este împodobită cu zeci și sute de miliarde de stele, noi pământeni făcând parte din galaxia numită Calea Lactee sau Calea Laptelui!

Privind cerul în adânc de noapte, vedem stelele răsfricate ca într-un pom uriaș. Fără să vrem, ne aducem aminte de *Psalmul 18*: „*Cerurile spun slava lui Dumnezeu și facerea mâinilor Lui o vestește tăria. Ziua zilei spune cuvânt și noaptea nopții vestește știință*” (*Psalm 18, 1-2*).

Cei dinaintea noastră n-au avut prilejul să aibă lumină electrică. Ei își plecau capul spre odihnă când luna apărea de după dealuri, dar nu înainte de a mai arunca o privire către bolta cerului cuprinsă de spuza de stele care licăreau ca luminițele din miliardele de candelă din argint.

Potrivit științei lui Dumnezeu, noi, pământeni, avem marea bucurie și fericire de a vedea divină zidire la fiecare pas, de la firicelul de iarbă sub adierea vântului până la stelele lucitoare din înaltul cerului, de la pruncuțul care se naște în căsuța noastră până la Paradis, unde toți avem câte un loc pregătit de Iisus Hristos, Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu, potrivit Cuvântului Său din

¹ *Proloage*, vol. I, s.n., Craiova, 1991, pp. 368-369.

Scripturile Sfinte: „În casa Tatălui Meu multe locașuri sunt. Iar de nu, v-aș fi spus. Mă duc să vă gătesc loc. Și dacă Mă voi duce și vă voi găti loc, iarăși voi veni și vă voi lua la Mine, ca să fiți și voi unde sunt Eu” (Ioan 14, 2-3).

În vremurile cele de demult, cu mii de ani în urmă, scriitorul și filosoful grec Sofocle, în cartea sa, *Antigona*, scria: „În lume-s multe mari minuni, minuni mai mari ca omul nu-s”. Putem spune, pe drept cuvânt, că fiecare dintre noi este cea mai mare minune din lume. Așa l-a inspirat pe filosoful grec Sofocle, în scrierile sale, Duhul Sfânt, Carele pretutindeni este și pe toate le plinește. Cu sute de ani mai înainte, David prorocul, inspirat de Duhul Sfânt, grăiește în *Psalmul 8*: „Când privesc cerurile, lucrul mâinilor Tale, luna și stelele pe care Tu le-ai întemeiat, îmi zic: ce este omul de-ți amintești de el? sau fiul omului, că-l cercetezi pe el?” (*Psalm 8, 3-4*).

Dreptmăritori creștini,

Pentru zidirea cea dragă inimii Sale, omul, Dumnezeu are marea Sa grijă de a-l ocroti și a-l salva de la ispitirea diavolului, care „*umblă, răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită*” (*1 Petru 5, 8*).

Cât de mângâietor este ca noi să știm exact care este măsura noastră în creația binecuvântată de Dumnezeu! Cine suntem noi, de altfel? Care este scara valorică pe care ne-a orânduit Dumnezeu să fim pe acest pământ, precum și în ceruri?

Iată cum citim în *Biblie* sau *Sfânta Scriptură* despre demnitatea la care ne-a chemat Însuși Dumnezeu, ca Părinte al Creației: „*Micșoratu-l-ai pe dânsul cu puțin față de îngeri, cu mărire și cu cinste l-ai incununat pe el*” (*Psalm 8, 5*).

Nu vom ști niciodată ce poate însemna micșorarea omului cu puțin față de îngeri, pentru că nu știm nici noi exact marea cinste de care se bucură, cu adevărat, îngerul în fața lui Dumnezeu.

Totuși, ne este clară descrierea vredniciei omului, vrednicie sădită și binecuvântată de Dumnezeu în sufletul și trupul omului. Să auzim, așadar, demnitatea la care a fost chemat de Dumnezeu: „*Pusu-l-ai pe dânsul peste lucrurile mâinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui. Oile și boii, toate; încă și dobitoacele câmpului; păsările cerului și peștii mării, cele ce străbat cărările mărilor*” (*Psalm 8, 6-8*).

De atâta cinste așezată peste firea omului ne-am bucurat noi toți de la zidirea lumii. Această mare cinste ne-a dus cu gândul că putem să devenim mici dumnezei sau chiar să ne substituim lui Dumnezeu, așa cum a gândit Lucifer:

„*Cum ai căzut tu din ceruri, stea strălucitoare, fecior al dimineții! Cum ai fost aruncat la pământ, tu, biruitor de neamuri! Tu, care ziceai în cugetul tău: «Ridica-mă-voi în ceruri și mai presus de stelele Dumnezeului celui puternic voi așeza jilțul meu! În muntele cel sfânt voi pune sălașul meu, în fundurile laturei celei de miazănoapte. Sui-mă-voi*

deasupra norilor și asemenea cu Cel Preainalt voi fi». Și acum te pogori în iad, în cele mai de jos ale adâncului” (Isaia 14, 12-15).

Tot așa a căzut și omul, Adam, fiind ispitit de cel ce a căzut la rândul lui și nu suferea ca altă zidire să se bucure de iubirea părintească a Dumnezeuului Celui Viu, de-a pururi!

Învățat de ispititorul diavol să calce porunca, spunându-i că va fi mai mare ca Dumnezeu, omul a căzut în păcat de moarte.

Omul singur, cu ale sale puteri, n-a putut să repare ruptura de comuniune și iubire cu Părintele Luminilor. De aceea, se aștepta un Mântuitor, un Izbăvitor din păcatul morții. Sfântul Apostol Pavel, cel care a călătorit în al treilea cer, ne spune din tainele lui Dumnezeu: *„Iar când a venit plinirea vremii, Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub lege, ca pe cei de sub lege să-i răscumpere, ca să dobândim înfăptuirea” (Galateni 4, 4-5).*

Iisus Hristos, Fiul Omului și Fiul lui Dumnezeu, s-a orânduit în sânul Sfintei Treimi, ca să coboare pe Pământ, între noi, oamenii, și să aducă jertfă de ispășire pentru păcate.

Iubiți credincioși,

Crăciun numim noi, în fiecare an, Întruparea lui Iisus Hristos ca jertfă de răscumpărare din robia păcatului strămoșesc. Adică Creația din nou, repararea legăturilor stricate și înfăptuirea, devenirea din nou a ceea ce am fost, adică fii: *„Și pentru că sunteți fii, a trimis Dumnezeu pe Duhul Fiului Său în inimile noastre, care strigă: Avva, Părinte” (Galateni 4, 6).*

De aceea, colindele noastre, pline de credință, nădejde și dragoste, pe care le rostim sau le cântăm așa de frumos și cu multă râvnă, în vremea sărbătorilor Nașterii Domnului Iisus Hristos, reprezintă marea sensibilitate a creștinilor ortodocși români.

Ei mărturisesc, cu un dinamism plin de sfințenie, marca taină a Întrupării lui Iisus Hristos din Fecioara Maria, adică Ziditorul a toate se înzidește în zidirea Sa, atât de generos răspândită pe fața întregului pământ.

De aceea, s-a spus că Întruparea lui Iisus Hristos este o mare taină. *„Dumnezeu S-a arătat în trup”* – prin Iisus Hristos –, *„S-a îndreptat în Duhul”*, fiind adumbrită Fecioara Maria de către Duhul Sfânt, la vestirea Zămislirii lui Iisus, *„a fost văzut de îngeri”* și de oameni, *„S-a propovăduit”* și se propovăduiește *„între neamuri, a fost”* și este *„crezut în lume”*, a suferit moarte pe cruce ca să spele păcatele omenirii cu Sfânt Sângele Său. S-a pogorât întru adâncuri ca să zdrobească porțile iadului și să scoată la lumină pe cei închiși întru întuneric. A Înviat a treia zi ca să adeverească zdrobirea morții și să ne învețe și pe noi trecerea de la moarte la viață, după care *„S-a înălțat întru slavă” (1 Timotei 3, 16).*

Ca să înțelegem această taină mare a creștinătății sau a *dreptei credințe*, cum spune Sfântul Apostol Pavel episcopului Timotei, ucenicul său, trebuie să avem multă știință de carte. Vedem întruchiparea tainelor în minunile din fiecare zi care se săvârșesc în viața noastră.

A vedea tainele lui Dumnezeu presupune o statură duhovnicească și cărturărească deosebită, cultură cuprinzătoare și observarea minunilor care ne înconjoară.

Așa vom înțelege mai bine că preamiliostivul Dumnezeu n-a mai putut suferi ca să ne vadă pe noi căzuți. N-a uitat că suntem făpturile mâinilor Lui și că, „plecând cerurile, S-a pogorât pentru cercetarea noastră”.

Și ce a făcut?

Domnul nostru Iisus Hristos S-a ascuns într-un trup de Prunc, în pântecul Maicii Domnului, adică în trup omenesc. Așadar, Cel nevăzut, ca Dumnezeu, S-a făcut văzut, ascuns în trup de om.

Fiul lui Dumnezeu Se face Fiul Omului. Fără să Se schimbe ca Dumnezeu, Se face Om cu trupul, Dumnezeu și Om desăvârșit.

Încă și mai mult, trupul fiecăruia dintre noi îl face trup din Trupul Lui și os din oasele Lui. Împrumută de la noi trupul nostru omenesc și ne aduce, în schimb, împărtășirea din viața firii lui de Dumnezeu Cel Veșnic.

Binecuvântarea lui Dumnezeu s-a pogorât peste noi pentru că El a venit în căutarea noastră. Cum spun Sfinții Părinți: la Crăciun, Dumnezeu s-a făcut prunc de om, ca pe om să-l facă Dumnezeu.

Așadar, datori suntem lui Dumnezeu Cel mult milostiv să-I mulțumim mereu, câte zile vom mai avea, de atâta milă și atâta bunătate. În peștera din Betleem, în locul unde S-a născut Iisus Hristos, stă scris: „Aici S-a născut Iisus Hristos, Dumnezeu, Care S-a făcut Om pentru mântuirea lumii”.

Iubiți frați și surori în Domnul nostru Iisus Hristos,

Cuvine-se cu adevărat ca glasul inimii noastre să cânte într-o mulțumire și închinare lui Dumnezeu pentru venirea Sa la noi, în trup omenesc, venire plină de daruri, pe care o prăznuim astăzi: „Taină străină văd astăzi și preamărită. Cer se face peștera din Betleem, scaun de Heruvimi, Fecioara Maria, ieslea sălășluire într-o care S-a culcat cel neîncăput, Hristos Dumnezeu, pe Care, laudându-L, Îl mărim”².

La ceas de taină, fiecare dintre noi putem zice: „Îți mulțumesc, Doamne, că Te-ai gândit și la mine și la mântuirea mea și a fiecăruia dintre noi, în ziua când Te-ai născut prunc și Te-ai făcut om, în peștera din Betleem”.

² *Minei*, Catavasiile de Crăciun.

Pierzania omenirii a încetat odată cu venirea lui Iisus la noi în bătătură. El ne cheamă la bucuria Lui: „*Bucurați-vă dimpreună cu Mine, că am aflat oaia cea pierdută*” (Luca 15, 6).

Această supremă dragoste a lui Dumnezeu arătată nouă ne cheamă și pe noi să cinstim pogorârea Lui la noi și prin păzirea poruncilor Lui, pentru că poruncile Lui sunt căi trainice de sfântă împărtășire din viața cea dumnezeiască și fără de moarte.

Așadar, cu dragoste, unul pe altul să cinstim, precum Însuși Domnul a scris în Legea Sa, așa să facem, căci a poruncit:

„Să nu ucizi, să nu furi, să nu fii desfrânat, să nu grăiești minciuni, să cinstești pe tatăl tău și pe mama ta, să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși, pe aproapele nu numai pe cel de bun neam cu tine, ci pe tot omul din lume, pentru care a venit Dumnezeu la noi și S-a făcut om, asemenea nouă, afară de păcat”.

Să nu uităm, de asemenea, ca pe cei care sunt flămânzi să-i hrănim, pe cei străini să-i primim, pe cei goi să-i îmbrăcăm, pe slujitorii lui Dumnezeu în cinste să-i avem, de Biserică să nu ne înstrăinăm și acolo să ne curățim de păcate și să ne trezim din lenevia trupului și a sufletului.

Să avem grijă să facem o spovedanie curată înaintea lui Dumnezeu și să împlinim poruncile duhovnicilor, apropiindu-ne de dumnezeiasca împărtășanie cu Trupul și Sângele lui Hristos, drept garanție a sfințirii vieții noastre și a înnoirii permanente, chemare pe care ne-o face Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Dumnezeu adevărat și Om adevărat.

Iubiți credincioși,

Ca o adevărată încununare a vieții noastre, grija de căpetenie a fiecăruia dintre noi este să lucrăm asupra inimii noastre. Curăția inimii sau curățenia în casa inimii ne va aduce bucuria mare de a auzi mereu fericirea rostită de Iisus Hristos: „*Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu*” (Matei 5, 8). O altă fericire asemenea acesteia este: „*Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*” (Matei 5, 9). Aceste două celebre fericiri ne ajută să lucrăm cu mare atenție asupra vieții noastre. Nu vom putea ajunge fiii lui Dumnezeu dacă nu zidim în noi înșine și în jurul nostru pacea cea adevărată, care nu poate răsări decât dintr-o inimă curată.

Să nu așteptăm ca doar cei din jurul nostru să-și curețe și să-și are grădina inimii și a sufletului. Fiecare să ne măturăm în casa inimii și a sufletului. Așa vom putea avea gătită casa inimii pentru a-L primi, ca oaspete drag, pe Iisus Hristos, Domnul și Mântuitorul nostru: „*Iată, stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine*” (Apocalipsa 3, 20).

Dreptmăritori creștini și creștine,

Gândul și inima noastră se ridică la Sfânta Treime, pentru a-I mulțumi pentru darurile făcute nouă, argeșenilor și muscelenilor.

Tot acum, doresc să le mulțumesc tuturor preoților și creștinilor pentru inima curată și bucuria duhovnicească arătată zilei unice, de 26 septembrie 2009, când, prin darul lui Dumnezeu, la Curtea de Argeș din Eparhia Argeșului și Muscelului, s-au proclamat trei sfinți: Iachint mitropolitul, Neagoe Vodă Basarab și Ioanichie cel Nou de la Muscel. De asemenea, tot atunci s-a făcut și ridicarea la treapta de arhiepiscopie a acestui ținut eclesiastic plin de istorie și trăire duhovnicească în Mitropolia Țării Românești, care a împlinit vârsta de 650 de ani.

Arătăm o prețuire deosebită Părintelui Patriarh Daniel și întregului Sfânt Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care ne-au bucurat cu aprobările și prezența iubitoare la marele și unicul moment din 26 septembrie 2009, ziua de prăznuire a Sfântului Neagoe Vodă Basarab, care ne-a chemat la bucuria cinstirii Sale.

Să ne îndreptăm bucuria inimii către Praznicul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos și să-i cântăm din preaplinul inimii:

Hristos se naște, măriți-L!

Hristos din ceruri, întâmpinați-L!

Hristos pe pământ, înălțați-vă!

Cântați Domnului tot pământul!

Vă întâmpinăm pe toți, Cler și Popor iubit de Sfânta Treime, Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt, cu dorirea de a ne bucura de mângâierea adusă prin Nașterea lui Iisus Hristos, Domnul și Mântuitorul nostru.

De ziua Nașterii lui Iisus, să ne bucurăm și să fim veseli în Duhul Sfânt, cum cântăm în colindă!

Cu pace și bucurie în Duhul Sfânt,
Vă îmbrățișează

† CALINIC,
Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului

† CASIAN,
Arhiepiscopul Dunării de Jos

Preacuvioșilor și preacucernicilor slujitori ai sfințelor altare, cinului monahal și tuturor dreptmăritorilor creștini din eparhia noastră: har, pace, sănătate și bucurie deplină, cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei, iar de la smerenia noastră, arhierescă binecuvântare!

*„Cel Care îmbogățește Se face sărac și sărăcește luând trupul meu,
pentru ca eu să mă îmbogățesc cu dumnezeirea Lui”¹.*

Iubiți frați și surori în Domnul,

Sărbătoarea la care participăm astăzi este o revărsare de har și o întâlnire cu Dumnezeu în forma cea mai accesibilă nouă, oamenilor, sub chipul copilului, al Pruncului dumnezeiesc; este sărbătoarea Nașterii Domnului, iar în limbajul bisericesc și românesc, sărbătoarea Crăciunului.

Spre deosebire de alte sărbători ale Mântuitorului Hristos, aceasta este mult mai apropiată de sensibilitatea noastră umană, până la percepția unei întâlniri de familie împreună cu Dumnezeu. Sfântul Grigorie Teologul afirmă cu tărie posibilitatea acestei întâlniri prin puterea harului lui Dumnezeu, Care aduce cu Sine în noi curăția minții noastre, căreia îi dă chip dumnezeiesc, ca astfel să ni Se adreseze precum unor casnici, prieteni, ca unor înrudiți cu El. În acest sens, Sfântul Grigorie ne învață:

„Cuvântul (Logosul) lui Dumnezeu vine și Se cuprinde de însuși chipul Său, și pentru trup cu trupul meu Se îmbracă, și ia suflet înțelegător pentru sufletul meu, curățind astfel pe cel asemenea, prin cele asemenea nouă. Și în toate Se face om asemenea nouă, afară de păcat; zămislit și purtat în pântecul Fecioarei Preacurate, cea curățită mai dinainte în Duhul la suflet și la trup (căci se cuvenea să fie cinstită și fecioria, și nașterea), rămânând Dumnezeu și după ce Și-a asumat sau Și-a unit Sieși firea omenească”².

¹ SF. GRIGORIE TEOLOGUL, „Cuvânt la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos”, în: *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos. Cuvânt la Sfințele Paști. Panegiric (cuvânt de laudă) la Sfântul Vasile cel Mare*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, p. 21.

² SF. GRIGORIE TEOLOGUL, „Cuvânt la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos”, pp. 20-21.

Este de nepătruns cu mintea noastră această mare taină a Întrupării Fiului lui Dumnezeu, dar prin dumnezeiasca Sa iconomie și prin dragostea cea fără de margini a Părintelui ceresc față de neamul omenesc, toate sunt cu puțință, „*căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său cel Unul-Născut L-a dat, ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică*” (Ioan 3, 16).

Și mai minunată este însă calea prin care Domnul alege să vină la noi: smerenia. El Se micșorează pentru a ne ridica la măreția dumnezeiască a filor adunați în dragostea Sa, Părintele iubitor, jertfelnic și mângâietor.

Această mare și negrăită taină o pregustăm la praznicul Intrării Maicii Domnului în Biserică, la 21 noiembrie, la sfârșitul primei săptămâni a Postului Crăciunului, atunci când întâia oară cântăm, la catavasii, cu bucurie, venirea Domnului la noi și în noi:

„Hristos Se naște, măriți-L!

Hristos din ceruri, întâmpinați-L!

Hristos pe pământ, înălțați-vă!”³.

Prin acest înălțător imn, ce-i aparține tot Sfântului Grigorie Teologul, ni se arată apropierea cea de negrăit a Domnului față de fiecare dintre noi, pământenii, care suntem chemați să urcăm la înțeleșurile duhovnicești ale chemării noastre, la demnitatea cerească de care El ne împărtășește, îmbogățindu-ne cu dumnezeirea Lui.

Dreptmăritori creștini,

*„Taina cea din veac ascunsă și de ingeri neștiută”*⁴ ni se descoperă cu scopul ridicării noastre de la sensul prea omenesc al existenței la cel spiritual, căci adesea interpretăm prezența Fiului lui Dumnezeu în lume mai mult omenește, limitându-ne la mulțimea grijilor pentru o sărbătoare îmbelșugată în cele materiale sau în cele tradiționale omenești, moștenite de la înaintași, *fără nicio legătură cu bogăția cea nesfârșită a darurilor cerești, îndumnezeitoare și nouă presens ade Ioumno.*

De aceea, să cutezăm împreună ca la acest mare praznic să ne îndreptăm îndeosebi spre darurile bogate ale Mântuitorului, Care S-a întrupat spre a ne împărtăși din lumina învățurii Sale sfinte, pentru a dobândi viața de veci, dar și din plinătatea Sfințelor Sale Taine, *„spre iertarea păcatelor și spre viața de veci”*⁵.

În acest sens, cea mai mare binecuvântare pe care ne-o oferă Hristos Domnul în lume este darul de prunci, în familie. El Însuși devine, în timp, pentru noi Prunc dumnezeiesc și Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, în același timp. Prunc și Dumnezeu, Dumnezeu atât de aproape, precum apropiat este de

³ Cântarea 1, irmos, Catavasie la Nașterea Domnului.

⁴ Troparul Născătoarei de Dumnezeu, glasul al IV-lea.

⁵ Rugăciunea a douăsprezecea din *Rânduiala Sfintei Împărtășanii*, în: *Ceaslov*, EIBMBOR, București, 2001, p. 315.

oricare dintre noi pruncul! Sensul acestei binecuvântări este ridicarea noastră, ca oameni greșelnici, la demnitatea dumnezeiască a purității copilului, în care se văd mai bine bunătatea, frumusețea și sfințenia.

În Sfânta Sa Evanghelie, Mântuitorul confirmă aceasta, arătându-Se solidar cu pruncii. Ne arată cum Se regăsește El Însuși în viața lor curată și nevinovată: „*De nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția lui Dumnezeu*” (Matei 18, 3). Chemarea pe care El ne-o adresează este o mărturie a puterii exemplului curat și sincer al copilului, ca mărturie a bunătății care se revarsă din bunătatea nesfârșită a Tatălui ceresc asupra Fiului, și de la El, la toți cei ce-L urmează și-L ascultă. De aceea, El ne cheamă să-L primim, iar această invitație nu este doar pentru aici, ci mai ales pentru Împărăția cerurilor: „*Cine nu va primi Împărăția lui Dumnezeu ca un copil nu va putea intra în ea*” (Marcu 10, 15).

Din această perspectivă, a Împărăției lui Dumnezeu, intrăm în duhul sărbătorii Nașterii Mântuitorului și gustăm duhovnicește din bogăția de daruri spirituale, începând cu manifestările copiilor, primii și cei mai așteptați vestitori ai măreței bucurii a Nașterii Domnului.

*Preaiubiți părinți, bunici,
dascăli și duhovnici ai copiilor,*

Cine ne-ar oferi melodioasa glăsuire cerească a îngerilor vestitori de la Betleem ai veștii celei minunate dacă nu cetele de colindători de pe ulițele satelor, de la ferestrele caselor și chiar de pe scările blocurilor de la oraș? Ce sens am da acestui unic și sfânt moment ceresc, inexplicabil pentru rațiunea noastră, dar perceptibil pentru inimile noastre? Cine ar avea mai multă forță convingătoare, mărturisitoare și mângâietoare pentru deschiderea „ușilor” sufletelor noastre și a „ferestrelor” inimilor noastre, ca să intre „*Dumnezeu cel mititel, / În scutec de bumbăcel*”?

Am putea fi urmașii reali, spirituali, și nu doar biologici, ai strămoșilor noștri, fără a simți vibrația miraculosului imn dumnezeiesc din colindele noastre, atunci când auzim această mărturie: „*Tot moș era și în vremea lor / Bătrânul Moș Crăciun*”?

Așa răsuna și în inimi mesajul sfânt din colindul „sfânt și bun”:

*„Iată, vin colindători,
florile dalbe,
Noaptea pe la cântători,
florile dalbe.
Și ei vin mereu, mereu,
florile dalbe,*

*Și-L aduc pe Dumnezeu,
 florile dalbe,
 Să vă mântuie de rău,
 florile dalbe,
 Inima să întărească,
 florile dalbe,
 Oamenii să înfrățească,
 florile dalbe”.*

Mesajul duhovnicesc al Nașterii Domnului, concretizat prin rostirea doxologică a copiilor, arată cât de apropiată este Evanghelia de viața noastră creștinească și cât de puternică este mărturia apropierii dumnezeiescului Prunc de copii. Rolul copiilor în viața noastră spirituală, a tuturor, este copleșitor și confirmă astfel toate aspectele pregătirii noastre prin rugăciune, post, participare la sfintele slujbe și la lucrarea filantropică, cu scopul apropierii celor maturi de sensibilitatea aparte și nevinovată a celor mici.

Acest demers misionar al copiilor este un fapt apostolesc de netăgăduit. *Copiii sunt „apostolii” cu chip de ingeri ai Nașterii Domnului* și, cu aceasta, ai nașterii unei noi atitudini în viața familiei și a societății. Cum vom reuși să păstrăm aceste mărturii și cum vom contribui la aducerea unor noi mărturii despre o lume plină de bunătate și de candoare spirituală, în fața atâtor schimbări și atâtor provocări ale lumii noastre tot mai înstrăinate de astfel de preocupări? Cum să cultivăm acolo unde încă nu este bunătate prin *copiii crescuți creștinește, în iubire*, în siguranță, în evlavie și în curăție, atâta timp cât ne aflăm într-o permanentă invitație la nonconformism, la autonomia copiilor față de părinți, de școală, de tradiție, de cultura și de frumusețea angelică a colindătorilor? La aceste întrebări și, mai ales, la priveshrea tristă a suferinței, a sărăciei și a abandonului copilului, nu se răspunde cu resemnare sau cu acuzarea altora, ci mai cu seamă prin responsabilizarea tuturor celor ce doresc, pot, știu și se luptă să fie părinți trupești și spirituali ai copiilor.

Școala copilăriei începe, de fapt, în mod firesc, în spațiul sacru, în credința moștenită de la Betleem, Casa copilăriei binecuvântate, apoi se continuă cu leagănul cald și cu brațele sfinte ale mamei, în familia creștină, unde zâmbetul ceresc al bunicilor și binecuvântările binefăcătoare și înălțătoare ale slujitorilor sfințelor altare devin centre ale educației adevărate și eficiente.

Mai nou, Dumnezeu ne oferă o nouă poartă deschisă prin educația creștină a copiilor în școală. Scopul este creșterea sănătoasă, în duhul tradiției, a copilului integrat de mic în marea familie a Bisericii și a neamului. La școala din familie și la școala dascălilor se adaugă acum o altă șansă pentru o copilărie

fericită, atât spiritual-educățională, cât și socială, ușă a comuniunii și a apropierii sfinte a tuturor celor mici în familia parohială. Această școală, cu programul ei duhovnicesc, liturgic și pastoral-părintesc, se numește „*Hristos împărtășit copiilor*”. Sfânta noastră Biserică, prin hotărârea Sfântului Sinod, și-a asumat, întocmai unei mame bune și iubitoare, răspunderea ce a primit-o de la Capul ei, Hristos Domnul: creșterea mlădițelor ei tinere, copiii, în lumina și în frumusețea morală și educațională a Evangheliei. Această lucrare sfântă și atât de utilă are scopul aprofundării lecțiilor de la ora de religie din școală de către copii. Însoțiți de părinți, de bunici și de profesorii de religie, ei participă săptămânal, la orașe și sate, la întâlnirea din „Casa lui Hristos” cu slujitorul Domnului, preotul, în postura sa de părinte spiritual, care l-a primit prunc pe copil în apele Botezului, iar acum îl inițiază, îl întărește și-l bucură de tainele iubirii de oameni a Învățătorului lumii și Mântuitorului nostru, „*Lumina lumii și sarea pământului*” (Matei 5, 13-14).

Cât de mult se apropie această priveliște duhovnicească – lecția de împărtășire a copiilor din bogăția darurilor lui Hristos, din programul nostru, „*Hristos împărtășit copiilor*” (de fapt, o nefârșită sărbătoare a Nașterii Domnului în sufletele copiilor și ale noastre!) –, cât de mult se aseamănă, așadar, cu mărturiile bisericești din timpul Sfântului Ioan Gură de Aur, marele prieten (ca toți sfinții) al celor mici, în care se regăsește marele dar al purității și care ne învață cât de mult se cuvine să participăm la această lecție sfântă de viață creștină, de la copii până la vârstnici! Iată o relatare a Sfântului Ioan Gură de Aur:

„Ne străduim să învețe (copiii noștri) toată știința profană, să slujească în armată; și pentru aceasta cheltuim bani, ne rugăm de prieteni, umblăm la unul și la altul; dar ca să ajungă slăvit în fața Împăratului îngerilor, nu spunem un cuvânt! Îl lăsăm să se ducă des la teatru, dar nu-l silim niciodată să vină la biserică. De vine o dată sau de două ori copilul la biserică, apoi vine aici de mântuială, la întâmplare și în zadar, ca să se distreze. N-ar trebui să fie așa! Ci, după cum le cerem socoteală de lecții când îi trimitem la școală, tot așa și când îi trimitem la biserică, dar, mai bine zis, când îi ducem la biserică. N-ar trebui să-i punem pe alții să-i ducă la biserică, ci noi înșine să-i luăm de mână și să-i aducem aici și să le cerem să țină minte predica și învățătura ce o aud. Așa, da, așa ne va fi mai ușoară îndreptarea copiilor noștri. Ci, dacă ar auzi în casă vorbindu-li-se mereu de credință, dacă i-am sfătui ce trebuie să facă, iar la acestea ar fi adăugate și învățăturile de aici, ar da repede roadă frumoasă aceste semințe bune. Dar nimic din toate acestea nu facem! Socotim de mică însemnătate cele de neapărată trebuință”⁶.

⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, „Omilie la cuvintele: «Văduva să nu fie înscrisă dacă are mai puțin de șaiszeci de ani»; și despre creșterea copiilor, și despre milostenie”, în: *Despre schimbarea numelor. Despre răbdare. Despre milostenie. Despre tăria credinței. Despre propovăduirea Evangheliei*, trad. de Preot Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2006, pp. 361-362.

Îată și o mărturie a unui astfel de participant la lecția înțelepciunii și a bunătații, de la una din școlile și parohiile noastre:

„Sărbătoarea Crăciunului este o zi importantă în viața fiecărui om, fie adult, fie copil. Deși majoritatea nu o privește din punct de vedere creștin, eu cred că ceea ce ne unește în ziua de Crăciun este Însuși Domnul nostru Iisus Hristos. Pentru mine este cea mai importantă zi a anului, nu numai pentru că primesc daruri, ci pentru că pot petrece Nașterea Mântuitorului alături de cei dragi. În această zi, pur și simplu, nu ai voie să te cerți! Îmi place foarte mult să mă duc la biserică în dimineața de Crăciun și îmi pare rău că nu sunt înconjurat de mulți copii. În orice direcție mă îndrept, întâlnesc numai bătrâni. Copiii sunt prea fericiți, datorită cadourilor pe care le găsesc sub brad, pentru a înțelege adevărata semnificație a Crăciunului. Dar poate că și eu am fost așa! Dar cel mai semnificativ lucru este acela că toți avem o față veselă. Simțim cu toții acea căldură din suflet, de nedescris. Chiar și acum, când înșir aceste cuvinte pe hârtie, mă apucă un dor de acea zi specială. Mi-e dor să mă trezesc în dimineața de Crăciun cu sufletul și cu trupul odihnit și să îmi sărut mama, urându-i «Crăciun fericit, mamă!». Mi-e dor să plec grăbit dimineața la biserică și să devin una cu aceasta și cu toate sufletele creștinilor care cântă și vestesc Nașterea Domnului. În ziua de Crăciun, cu toții primim un dar: darul familiei. De aceea trebuie să-l prețuim mult!”⁷.

Iubiți frați și surori în Domnul,

Ce poate fi mai adevărat pentru noi toți decât înmulțirea acestor exemple, cu adevărat dumnezeiești, din viața și din experiența celor mici în Biserică?

În multe comunități parohiale, în multe școli, în multe familii există astfel de mărturii, și tocmai ele ne ajută să depășim greutățile prin care trecem atunci când ignorăm lucrarea lui Dumnezeu pentru noi.

Fără educația prin exemple sfinte și sfințitoare, nu putem crește nici duhovnicește, dar nici uman și social. Nu în zadar, Domnul ne cheamă să-i urmăm creștinește pe copii în bunătațe și în generozitate. Acest îndemn este fapt real în multe cazuri. Le vedem! Le apreciem și încercăm să le înmulțim!

Tocmai când sunt multe cazuri, ca și cele relatate de Sfântul Ioan Gură de Aur, și în familiile, și în parohiile, și în societatea noastră, Domnul ne arată o cale, o ușă deschisă și inimi deschise celor neprimiți, neubiți și needucați creștinește. Acesta este și sensul adânc al Nașterii Sale! Să-i caute, să-i arate și să-i adune cu noi, prin noi și prin cei generoși, milostivi și darnici, pe toți cei încă îndepărtați de brațele iubirii, de masa căldurii sufletești și de bogăția credinței pline de Duhul Sfânt. Așa ne îndeamnă și Sfântul Vasile cel Mare, dascăl al familiei creștine, al tinerilor și al filantropiei, la care am reflectat anul acesta și de la care am încercat să aflăm astfel de îndemnuri sfinte și poate am și împlinit ceva din ceea ce el

⁷ Elevul Cristian-Adelin BLĂNARU, clasa a VIII-a B, Liceul de Artă *Dimitrie Cuclîn*, Galați.

ne arată! Copiii și tinerii, spune Sfântul Vasile cel Mare, sunt „albinele” care ar trebui să viziteze doar florile, din care să adune cele spre folosul lor. Așa zice și colindul, să culegem „florile dalbe, flori de măr!”. Împreună cu părinții copiilor, cu slujitorii sfințiți, cu dascălii de religie, să participăm și noi, cu toții, mai des la lecția iubirii, atât prin programul „*Hristos împărtășit copiilor*”, cât și prin toate celelalte fapte bune ale educației și ale vieții creștine. Așa ne vom împărtăși și noi din „Sfintele, preacuratele și de viață făcătoarele lui Hristos Taine”, de la tinerețe până la bătrânețe!

Pentru toate semnele dragostei față de copii, mulțumim preacucernicilor părinți, profesorilor de religie, precum și părinților și bunicilor copiilor. Mulțumim aceluia care îi ajută pe copii și îi aduc la Hristos, spre a intra cu ei Dumnezeu în viață și în casele noastre!

Iar acum, după datina străbună, dorindu-vă tuturor pace sfântă în inimi și în viață bucurie din bucuria Domnului și ajutor din milostivirea Părintelui ceresc, vă transmitem urarea strămoșească tuturor slujitorilor sfințiți, cinului monahal, în mijlocul bunilor noștri creștini din Sfânta Arhiepiscopie, pe acordurile line și binecuvântate ale colindului „sfânt și bun”:

*„Și ne lasă gazdă-n casă,
Că umblăm și colindăm
Și pe Domnul lăudăm,
Pe Domnul cel Preabunul,
Că ne-o dat iarăși Crăciunul”.*

Să rămână Domnul în noi și în casele noastre, cu pacea Lui sfântă și cu iubirea Lui, din care să ne împărtășim! De Sfintele Sărbători ale Crăciunului, Anului Nou și Bobotezei, să aveți parte de pace, de sănătate și de Hristos, neîncetat, în viață.

La mulți ani!

Cu părintească prețuire, al vostru de tot binele voitor și către Domnul rugător,

† CASIAN,
Arhiepiscopul Dunării de Jos

† VINCENȚIU,
Episcopul Sloboziei și Călărașilor

Iubitului meu cler și popor, har și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru, iar din partea mea, arhieresti binecuvântări!

*„Iată, vă vestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot
poporul. Căci ni S-a născut azi Mântuitor, care este
Hristos Domnul, în cetatea lui David”.*
(Luca 2, 10-11)

Dreptmăritori creștini,

Acestea sunt cuvintele pe care îngerul le-a adresat păstorilor din Betleem în noaptea sfântă a Nașterii Mântuitorului. Păstorii au văzut și au auzit mulțime de îngeri laudând pe Dumnezeu și zicând: „*Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*” (Luca 2, 4).

Binecuvântată și unică este vestea cea mare, vestea cea bună a mântuirii, primită de întreaga umanitate, în Betleem, cetatea lui David.

Prin Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos, pacea s-a sălășluit în toată creația și bunăvoirea între oameni, pentru că Fiul lui Dumnezeu S-a născut „*ca lumea viață să aibă și încă din belșug*” (Ioan 10, 10).

Sfânta Evanghelie, vestea cea bună a mântuirii, mărturisește că Dumnezeu S-a făcut prezent în lume prin Nașterea și Învierea din morți a Fiului Său, Unul-Născut Iisus Hristos; ea mărturisește adevărul și măreția Ortodoxiei sau a dreptei credințe: „*Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Dubul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, S-a înălțat intru slavă*” (1 Timotei 3, 16). În persoana lui Iisus din Nazaret, Dumnezeu S-a făcut Om, născându-Se din Fecioara Maria, în Betleem, cetatea lui David, și S-a manifestat în mijlocul oamenilor ca Mântuitor, Hristos și Domn.

Nașterea Mântuitorului Hristos a fost necesară, pentru că omul nu se putea mântui prin el însuși. Hristos și-a asumat prin întrupare atât condiția vieții noastre, cât și pe cea a morții noastre, pentru ca noi să ne putem împărtăși de

viața Lui. Hristos trebuia să devină ceea ce suntem noi, pentru ca noi să avem posibilitatea să devenim ceea ce este El, în deplinătatea vieții și slavei Sale.

Prin Nașterea Mântuitorului Hristos, oamenii L-au putut vedea pe Dumnezeu; s-a refăcut astfel legătura între cer și pământ. Mântuitorul a adus oamenilor o viață nouă, ne-a redat demnitatea de fi ai lui Dumnezeu, ne-a deschis porțile cerului, ne-a eliberat de vechea robie a păcatului.

Iubiți fi duhovnicești,

Sfinții Părinți, tâlcuind Sfintele Evanghelii, ne spun că Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos este strâns legată de taina Jertfei de pe Golgota și de cea a Învierii Sale. Iar această legătură se descoperă în icoana Nașterii Domnului, care ni-L prezintă pe Mântuitorul Hristos Prunc, în centru, înconjurat de zidurile peșterii în care S-a născut. Este înfășat nu în scutecele unui nou-născut, ci într-un giulgiu de înmormântare, care anticipează punerea Lui într-o altă peșteră, într-un alt spațiu, întunecat, după moartea Lui pe cruce. Pruncul nu este așezat pe un pătuț, ci pe un altar de jertfă. Nașterea Sa este înțeleasă, așadar, ca o jertfă a iubirii dumnezeiești.

Vechiul Legământ încheiat de Dumnezeu cu oamenii s-a împlinit, a ajuns la desăvârșire prin Nașterea Mântuitorului în Betleem, cetatea lui David. Adverbul de timp *azi* din cuvântul îngerului, „...câci ni S-a născut **azi** Mântuitor, care este Hristos Domnul...”, exprimă esența lucrării Sale, aceea de mântuire a oamenilor. Pentru acest motiv, îngerii, care aduc laudă veșnică dumnezeiescului Mântuitor, intonează cântarea slavei în care cerul se unește cu pământul: „*Slavă intru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoire*” (Luca 2, 14).

Pe pământ este pace, pentru că S-a născut Hristos, Domnul păcii, aducând împăcare între oameni, împăcare în conștiința și ființa fiecărui om, împăcare între om și Dumnezeu.

Bunăvoirea între oameni este rodirea reală, vizibilă, a păcii; este atmosfera spirituală și morală necesară în raporturile dintre oameni, este urmarea firească a stării de pace pe pământ.

Dreptmăritori creștini,

Aș vrea să ne aplecăm în mod special atenția asupra cuvântului *azi* din mesajul îngerului. Pentru că, prăznuind Nașterea Domnului împreună cu întreaga Biserică dreptmăritoare, noi nu sărbătorim numai un eveniment care a avut loc acum două mii de ani în Betleem, cetatea Regelui David, ci, prin sfintele slujbe săvârșite în biserici și, mai ales, prin săvârșirea Sfintelor Liturghii, trăim acest eveniment ca fiind prezent, actual, ca și cum s-ar petrece astăzi.

Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos nu este numai un eveniment pe care îl prăznuim anual pentru că ne-a marcat istoria, numărând anii erei creștine începând cu el, ci este și un eveniment care a schimbat în mod ireversibil istoria, aceasta devenind o istorie a mântuirii neamului omenesc. Aceasta datorită lucrării Harului Duhului Sfânt în Biserica pe care Domnul a întemeiat-o aici, pe pământ.

Ca arhiepiscop și părinte spiritual al vostru, în cuvintele ce urmează, vreau să vă arăt calea, modul concret în care noi, creștinii, fi ai lui Dumnezeu, putem trăi și simți prezentă în viața noastră marea minune a Nașterii Mântuitorului.

În primul rând, prin *săvârșirea Sfintei Liturghii*. Ori de câte ori participăm la săvârșirea Sfintei Liturghii, prăznuim deopotrivă Nașterea Domnului și Învierea Sa din morți, deoarece în fiecare dumnezeiască Liturghie Mântuitorul Iisus Hristos Se naște, Se aduce jertfă nesângeroasă și învie prin puterea lui Dumnezeu Tatăl în Duhul Sfânt. Aceasta este valoarea Sfintei Liturghii, pe care o săvârșim în fiecare duminică în bisericile noastre, valoare ce reiese din faptul că duminica prăznuim Nașterea și Învierea Domnului. De aceea, este de folos să venim duminică de duminică la sfânta biserică, să participăm la Sfânta Liturghie și să ascultăm Cuvântul lui Dumnezeu, împărtășindu-ne cu Sfântul Trup și Sânge al Mântuitorului Iisus Hristos. În felul acesta, noi și copiii noștri vom fi educați și ajutați să creștem și să ne desăvârșim în credința și iubirea Mântuitorului Hristos.

Sfânta Spovedanie sau Taina Împăcării cu Dumnezeu este un alt mod de a trăi zilnic minunea Nașterii din Betleem. De fiecare dată când ne mărturisim păcatele în fața duhovnicului, prăznuim Nașterea Domnului, deoarece Mântuitorul Iisus Hristos re-naște în sufletele noastre, „*Hristos ia chip în noi*” (*Galateni 4, 19*), pentru că L-am ucis cu păcatele noastre. Prin Sfânta Taină a Spovedaniei sau a Împăcării cu Dumnezeu, noi primim iertarea păcatelor, restabilim comuniunea cu Dumnezeu și, în același timp, se întărește în noi prezența lucrării Sale harice. Cunoșcând acest adevăr și valoarea acestei Sfinte Taine, cu siguranță nu-L vom evita pe Domnul, cum fac mulți frați ai noștri, trăind doar aspectele exterioare legate de sărbătoarea Nașterii Mântuitorului, ci, curățindu-ne sufletul și trupul prin Taina Sfintei Spovedanii, îl vom primi pe Domnul Hristos în sufletele noastre.

Rugăciunea este o nouă cale prin care trăim și participăm la minunea Nașterii Domnului. Mântuitorul ne-a asigurat că „*unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor*” (*Matei 18, 20*). Prin rugăciune, noi trăim în prezența Mântuitorului Iisus Hristos, Care Se roagă în noi și împreună cu noi, deoarece El este Emanuel, adică „Dumnezeu este cu noi”. De fiecare dată când ne adunăm să ne rugăm, cinstim Nașterea Domnului, fie că suntem acasă, fie în biserică, personal și în comuniune, fie că citim Imnele

Acatist în cinstea Mântuitorului, a Maicii Domnului și a Sfinților, prietenii lui Dumnezeu. Prin rugăciune, ne asigurăm de ajutorul și protecția lui Dumnezeu. De aceea, vă îndemn cu părintească dragoste să nu fie zi dată de Dumnezeu în care să nu ne plecăm genunchii în rugăciune, chiar dacă „avem atâtea lucruri de făcut”.

Un alt mod prin care cinstim și devenim părtași la minunea Nașterii Mântuitorului Iisus Hristos este *milostenia*. Faptele de milostenie nu sunt altceva decât mărturisirea iubirii noastre față de Dumnezeu și de semenii noștri aflați în suferință. Nu ne putem bucura cu adevărat de minunea Nașterii Mântuitorului dacă sufletele noastre sunt stăpânite de ură, invidie față de frați, prieteni și cunoscuți, dacă în casele noastre nu domnesc pacea și bucuria pe care Pruncul dumnezeiesc le-a revărsat din belșug peste noi. Crăciunul sau Nașterea Domnului este o sărbătoare a familiei, de care nu ne putem bucura deplin dacă nu avem părtașie cu cei defavorizați ai societății, cu cei ce sunt în suferințe spirituale și trupești, pentru care acest mare praznic nu înseamnă decât o zi ca oricare alta, plină de suferință și singurătate.

Iată numai câteva căi prin care cinstim minunea Nașterii Domnului, prin care participăm și actualizăm în viața noastră acest mare Dar pe care Creatorul l-a oferit creației Sale: prin participarea la Sfânta Liturghie, prin mărturisirea păcatelor, prin rugăciunea în singurătate și în comuniune, prin faptele de milostenie. Privind cu luare aminte, vedem că aceste „căi” cuprind, de fapt, cele patru constante obișnuite ale vieții creștine, care ne permit să fim părtași la minunea Nașterii Domnului zi de zi, pe tot parcursul existenței noastre.

Iubiți fi duhovnicești,

Din an în an, credincios și eu datinilor străbune și sfinte, am pornit cu colindul pe la casele voastre și, venind la fereastra sufletului vostru, bat și strig: „scoală-te cel ce dormi”, mergi la Betleem și te va lumina Hristos, pentru că „Hristos este lumina lumii”. Prin glasul evanghelistului, El neîncetat ne cheamă: „*Cine vine la Mine nu va umbla întru întuneric și va avea lumina vieții*”.

Lumina lui Hristos, lumina vieții, ne-au dăruit-o Sfinții Părinți Capadocieni, pe care i-am prăznuit în mod deosebit în cursul anului ce se încheie peste câteva zile, prin viața, învățăturile și scrierile lor, prin rugăciunile cu care ne-au călăuzit pașii. A fost un an cu multe încercări și ispite, un an de recesiune, șomaj și sărăcie. Un an în care credința, nădejdea și dragostea lucrătoare ale fiecărui creștin au fost puse la încercare. Un an în care, cu ajutorul ostenitorilor și donatorilor centrului nostru social „Episcopul Damaschin”, cu sprijinul misiunii sociale făcute de protoierii și parohii, ne-am străduit să venim în sprijinul celor în suferință și

nevoie, să aducem lumina lui Hristos acolo unde există derută lăuntrică, uscăciune sufletească și deznădejde.

Lumina lui Hristos o așteptăm și în Noul An 2010, când întreaga Biserică Ortodoxă Română cinstește Crezul, mărturisirea noastră de credință, rânduit de primele două Sinoade Ecumenice de la Niceea și Constantinopol, și aniversează 125 de ani de la recunoașterea Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, an în care-L rugăm pe Mântuitorul Iisus Hristos să reverse cu îmbelșugare Darurile Sale cele bogate asupra poporului și Bisericii Sale.

Dorindu-vă din toată inima să petreceți Sărbătorile Crăciunului, Anului Nou 2010 și Bobotezei cu pace, sănătate și alese bucurii duhovnicești, vă binecuvântează pe toți și rog pe Mântuitorul Iisus Hristos să vă dăruiască cele ce sunt de folos sufletelor și trupurilor voastre.

Al vostru arhipăstor sufletesc,
stăruitor în rugă către Dumnezeu pentru pace și bunăvoință,
pentru sporite roduri în Iisus Hristos, Domnul păcii,

† VINCENȚIU,
Episcopul Sloboziei și Călărașilor

† GALACTION,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

Tuturor dreptcredincioșilor creștini, cinului monahal, preacucernicilor și precucernicilor părinți din această sfântă și de Dumnezeu păzită Episcopie: har, pace, sănătate și alese bucurii duhovnicești de la Dumnezeu, iar de la noi, părintească îmbrățișare și arhierescă binecuvântare!

*„Taină minunată și neobișnuită văd, cer fiind peștera,
scaun de heruvimi Fecioara, ieslea sălășluire, întru care
S-a culcat Cel neîncăput, Hristos Dumnezeu,
pe Care, lăudându-L, Îl slăvim”¹.*

Iubiții noștri fi duhovnicești,

Cu adevărat „taină minunată” sărbătorește astăzi întreaga creștinătate, „taina cea din veac ascunsă” (Romani 16, 25; Coloseni 1, 16), care acum se împărtășește și luminează întregului neam omenesc, căci „Dumnezeu S-a arătat în trup, S-a îndreptat în Dubul, a fost văzut de îngeri, S-a propovăduit între neamuri...” (1 Timotei 3, 16). Astăzi, Dumnezeu cel veșnic, îndepărtat și nevăzut al lui Israel, Cel care-Și ascunde întotdeauna fața Sa în nori sau în spatele rugului, Căruia I se aude mai degrabă glasul, Care pe cei îndărătnici îi pedepsește și pe împotrivitori îi nimicește, vine să se arate Prunc smerit în iesle.

Hristos Domnul „Care, Dumnezeu fiind în chip... S-a smerit pe Sine” (Filipeni 2, 6-7) și a venit în această lume, s-a îmbrăcat cu trup asemenea nouă, pentru a suferi ca să întoarcă pe Adam cel căzut din grădina lui Dumnezeu. Iată și descoperirea planului dumnezeiesc al venirii Fiului lui Dumnezeu pe pământ, cum ne spune și Sfântul Evanghelist Luca: „Fiul Omului a venit să caute și să mântuiască pe cel ce era pierdut” (Luca 19, 10) și, iarăși, Sfântul Ioan: „Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să judece lumea, ci ca să se mântuiască lumea prin El” (Ioan 3, 17).

¹ Cântarea a IX-a din Canonul Nașterii.

Fiul lui Dumnezeu a coborât printre oameni și a schimbat linia „firescului”, unind cerul cu pământul atunci când omenirea avea mai multă nevoie de El, când ajunsese la cea mai de jos decădere morală, când oamenii se chinuiau nevăzând nicio ieșire. Iudeii Îl așteptau pe Mesia Cel vestit de proroci. Păgânii așteptau și ei să se întâmple ceva extraordinar. „Sau Dumnezeu va veni pe pământ, sau lumea va pieri”, a rostit atunci filosoful Seneca. Și, „*la plinirea vremii*” (Galateni 4, 4), a venit. Nimeni nu aștepta un Mântuitor blând și smerit cu inima, acoperit nu de slavă pământească, ci cerească. Fiul lui Dumnezeu S-a pogorât pe pământ și S-a întrupat, nu în prezența copleșitoare a atotputerniciei, nici în focul mistuitor care topește zidirea, ci în liniște și fără zarvă. Astăzi, cerul se împreună cu pământul, nemărginirea se toarnă în mărginire, atotputernicia se îmbracă în neputință, cel nevăzut este purtat pe brațe de Fecioara și culcat în iesle. De aceea, de mare cuviință este ca, astăzi, să grăim și noi în glas cu îngerii care, la Nașterea lui Hristos, preamăreau pe Dumnezeu, cântând: „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie!*” (Luca 2, 14).

Cântarea de odinioară a îngerilor este continuată astăzi de cântul cristalin și plin de trăire creștinească al colindelor, cântări care, de-a lungul vremurilor, au fost pentru poporul român și carte de citire, și carte de religie. Colindele noastre, chintesență de gândire teologică, poartă o rară sensibilitate artistică și o adâncă simțire umană și se întrec în a da mărturie despre iubirea nemăsurată a lui Dumnezeu și despre Înomenirea Fiului Său. Căci colindele noastre, autentic românești, izvorâte din sufletul curat al „românilor plugari”, nu evocă în versurile lor nici renii lui Moș Crăciun, nici clopoței de la sania sa, ci adevăruri adânci ale credinței. Astfel, ele teologhiesc pe limba poporului învățăturile dumnezeiești ale Sfințelor Scripturi despre Domnul Hristos, Mântuitorul lumii. Colindele ne aduc mai întâi „vestea cea minunată” a nașterii lui Mesia din Fecioara Maria, veste pe care prorocii au făcut-o cunoscută încă din vechime: „*Iată, Fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel*” (Isaia 7, 1). Iar apoi, continuă, lămurind și locul nașterii: „Că la Betleem Maria, / Săvârșind călătoria, / Într-un mic sălaș, / Lâng-acel oraș, / A născut pe Mesia”, reamintindu-ne astfel cuvintele profetului Miheia: „*Și tu, Betleeme, Efrata, cu nimic nu ești mai mic între miile lui Iuda, căci din tine va ieși Stăpânitor peste Israel*” (Miheia 5, 1). Însă „Stăpânitorul peste Israel” nu va găsi sălășluire la mai-marii lumii acesteia, ci se va naște într-o iesle: „Naște-n ieslea boilor / Pe-mpăratul tuturor”, așa cum vestesc și îngerii păstorilor aflați cu turmele lor pe câmp, lângă oraș: „*Și acesta va fi semnul: Veți găsi un prunc înfășat, culcat în iesle*” (Luca 2, 12). La această stare de smerenie fără de seamă a Fiului

lui Dumnezeu s-a gândit și poetul pe care Ardealul l-a zămislit țării noastre, George Coșbuc, când spune: „...Cum sta pe paie-n frig Hristos / În ieslea cea săracă, / Și boul cum sufla milos / Căldură ca să-i facă...”².

În fața acestei iesle ne închinăm și noi astăzi, în chip tainic, pentru că în ea sălășluiește întrupată dragostea lui Dumnezeu. Această dragoste nesfârșită a Părintelui Ceresc cel Preabun față de fiii Săi, care au risipit „averea părintească” și au rătăcit de la căile Sale, este arătată cum nu se poate mai limpede în cuvintele pe care Mântuitorul Însuși i le adresează lui Nicodim: „*Căci Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viața veșnică*” (Ioan 3, 16), și aceasta pentru că „*Dumnezeu este iubire*” (1 Ioan 4, 8), cum ne învață Sfântul Evanghelist Ioan. În fața acestei iubiri nespuse, și noi ne simțim datori. Așa cum se arată într-unul din colinde, atunci când se evocă îngrijorarea înlăcrimată a Maicii Sfinte, care „N-are scutec de-nfășat / Pentru Pruncul de-mpărat”, lacrimilor de mamă grijulie, noi îi răspundem compătimitor: „Nu mai plânge, Maica mea / Scutecele noi ți-om da”. Și noi simțim nevoia să venim în ajutor Fiului lui Dumnezeu Care S-a făcut Om, pentru că avem conștiința că pentru noi „S-a smerit”.

Conștiința și firea noastră întreagă tresaltă de bucurie că, datorită acestei iubiri de negrăit, „Raiul cel închis / Azi iar s-a deschis”. Acest sentiment îl exprimă și poetul Vasile Voiculescu în versuri pline de trăire:

„Trup tu dormi? Scoal' și cunoaște
Luminos Prunc că se naște
Din Palatul Treimii / În peștera inimii.
Dară pruncul cine mi-i?
E Hristosul Dumnezeu / Coborât în pieptul meu
Eu nu dorm, trupul lin spune
Ci-nceștat de-o grea minune
Stau în mută rugăciune.
Să mă mișc nu se cuvine.
Ci cu Harul care vine
Raiul tot se află-n mine”³.

Dreptmăritori creștini,

Sfântul Apostol Pavel, vorbindu-le corintenilor despre Învierea Domnului, spunea că, „*dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră*” (1 Corinteni 15, 14), iar

² G. COȘBUC, *Colindătorii*.

³ V. VOICULESCU, *Colind*.

noi am putea să mărturisim că, dacă Hristos nu S-ar fi născut pentru noi, în zadar ne-am fi născut și noi.

Dintre toate lucrările iconomiei dumnezeiești, minunea Nașterii Domnului a fost cea mai „străină”, cea mai tainică și neobișnuită, a fost evenimentul care a sfărâmat hotarele a tot ceea ce omenirea trăise până atunci, care a mângâiat întreaga făptură, care a dat nădejde celor întristați și a animat înțelepciunea înțelepților – înțelepciune care și ea s-a închinat pruncului dumnezeiesc prin cei trei magi, care închipuiau vârful științei vremii. Despre măreția venirii în trup a lui Dumnezeu, cuviosul Iustin Popovici spune: „Toată taina credinței creștine se află în Biserică; toată taina Bisericii este în Dumnezeu-Omul; toată taina Dumnezeu-Omului stă în faptul că Dumnezeu S-a făcut trup și a sălășluit în trup toată plinătatea dumnezeirii Lui”⁴. Sălășluirea aceasta în trup a „plinătății Dumnezeirii” nu s-a făcut altfel decât

„...pentru noi, asemenea nouă și mai presus de noi. Pentru noi, căci este pentru mântuirea noastră. Asemenea nouă, fiindcă S-a făcut din femeie și la timpul sorocit firec pentru naștere. Mai presus de noi, fiindcă nu S-a născut din sămânță, ci din Duhul Sfânt și din Sfânta Fecioară Maria, mai presus de legea nașterii”⁵.

În ce fel a fost mai presus de legea firească a nașterii, completează Sfântul Maxim Mărturisitorul: „Sufletul Mântuitorului în persoana ipostasului S-a luat de la Duhul Sfânt, iar trupul, din sângele Preasfintei și Preacuratei Fecioare Maria”⁶. Așadar, taina Întrupării este taina Dumnezeului-Om, Care reunește cu adevărat cele două firi, luându-și din Fecioară firea Sa umană. Aceasta este taina minunii: Cuvântul este Cel care primește din partea propriei Sale făpturi firea Sa umană. Și această taină noi o primim prin credință, și nu prin oarecare cercetare. Sfântul Grigorie de Nyssa îndeamnă pe cei din vremea sa, care cercetează modul unirii dintre dumnezeiesc și omenesc în Hristos, să ia aminte la unirea trupului cu sufletul. După cum nu putem cunoaște modul unirii acestora, nici unirea firilor Domnului nu se poate înțelege cu mintea, ci „primind faptul că acest lucru s-a făcut”⁷.

Că astfel trebuiau să se întâmple acestea, și nașterea din Fecioară, și unirea lui Dumnezeu cu omul, ne destăinuie analogic și concret Sfântul Chiril al Ierusalimului:

⁴ IUSTIN POPOVICI, *Biserica Ortodoxă și Ecumenismul, apud Sfinții Părinți despre Nașterea și Întruparea Cuvântului*, Ed. Sophia, București, 2007, p. 5.

⁵ SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, III, 7, în: *Sfinții Părinți despre Nașterea și Întruparea Cuvântului*, p. 287.

⁶ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cuvânt ascetic, Capete despre dragoste, Capete teologice, Întrebări, nedumeriri și răspunsuri, Tâlcuire la Tatăl nostru, (Filocalia II)*, Sibiu, 1947, p. 215.

⁷ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre Întrupare, din Marele Cuvânt catehetic*, în: *Sfinții Părinți despre Nașterea și Întruparea Cuvântului*, p. 232.

„Moartea a venit în lume prin fecioara Eva și trebuia ca prin fecioară sau mai ales din fecioară să se arate viața, încât așa cum aceea a fost înșelată de șarpe, la fel și acesteia să-i binevestească Gavriil. De vreme ce oamenii l-au părăsit pe Dumnezeu, și-au creat idol cu chip de om. Așadar, pentru că în înșelăciunea lor oamenii s-au închinat înfățișării mincinoase a omului, Dumnezeu S-a făcut Om adevărat, încât să risipească minciuna”⁸.

Meditând asupra condiției vieții umane, un filosof spunea că „nu putem înțelege viața decât privind în urmă, dar nu o putem trăi decât privind înainte” (Kierkegaard). Noi putem înțelege viața privind cu ochii minții și ai sufletului spre coborârea printre noi a Fiului lui Dumnezeu. Aceasta pentru că în Întrupare ne regăsim atât „privirea în urmă”, cât și pe cea „înainte”. „În urmă”, pentru că a fost atunci la Betleem, iar „înainte”, pentru că Hristos nu încetează a Se naște tainic, în fiecare an, în sufletele credincioșilor. Întruparea mai reprezintă „privirea înainte” și din alt motiv: de fiecare dată când ne gândim la Nașterea lui Hristos, este inevitabil să nu ne gândim și la Cruce, și la Înviere. Cu adevărat pentru aceasta a fost Nașterea, pentru Jertfă, pentru ridicarea firii căzute, căci, „întrupându-Se, Cuvântul a luat asupra Sa păcatul și moartea înscrise în trupul nostru finit și le-a distrus, murind El Însuși pe Cruce”⁹. Astfel văzând legătura Naștere-Moarte pe Cruce, putem afirma că „păntecele feciorelnic este în relație cu mormântul pecetluit, fiindcă ambele vestesc taina Hristosului înviat”¹⁰.

Iubiți fi sufletești,

Suntem pe pământ, dar astăzi cerul a venit la noi. „Cele ce Patriarhii le plămădeau de demult, Prorocii le spuneau de mai înainte și Dreptii doreau să le vadă, acestea s-au împlinit și au luat sfârșit astăzi. Și Dumnezeu S-a arătat în trup pe pământ și a petrecut împreună cu oamenii. Să ne bucurăm dar și să ne veselim”, glăsuiește Cuvântătorul de cele dumnezeiești, cel cu Gură de Aur. Într-adevăr, astăzi este bucurie în cer și pe pământ! Cele de sus și cu cele de jos împreună prăznuiesc. Îngerii împreună cu Arhanghelii dau slavă lui Dumnezeu. Oamenii caută pacea, câștigă binecuvântarea, redescoperă omenia, prețuiesc bunătatea, fiindcă Preabun a fost cu noi Părintele Ceresc. Astăzi, lumina bucuriei din Betleem plutește diafan peste zbuciumul zilelor noastre și umple de sens prezentul.

Întru această sfântă și luminată zi, Hristos Dumnezeu ne-a trecut pe noi „de la moarte la viață și de pe pământ la cer”, căci Înomenirea Sa reprezintă zorii

⁸ SF. CHIRIL AL IERUSALIMULUI, „Cateheză la cei luminați, despre Întrupare”, în: *Predici ale Sfinților Părinți la Duminicile de peste an*, Ed. Egumenița, Galați, 2009, p. 510.

⁹ Michel HENRY, *Întrupare*, Ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 331.

¹⁰ Pr. John BEHR, *Taina lui Hristos: viață în moarte*, Ed. Sophia, București, 2008, p. 170.

mântuirii noastre. Însă, pentru a agonisi această mântuire, fiecare dintre noi trebuie să lucreze neîncetat. Și cum oare am putea lucra pentru mântuirea sufletului nostru? Cum altfel decât urmând pilda dată de Mântuitorul: „*Învățați-vă de la Mine, căci sunt blând și smerit cu inima*” (Matei 11, 29). Însă blândețea și smerenia nu pot sălășlui în locașul sufletului nostru singure. Ele trebuie să se întrepătrundă neîncetat cu iubirea, fără condiționări ale lui Dumnezeu și ale aproapelui nostru. Însuși Domnul ne spune că aceasta este cea mai mare poruncă din Lege, pentru împlinirea căreia trebuie să lucrăm și să stăruim!

Dobândind o atât de mare milă dumnezeiască prin Întruparea și Nașterea Domnului, să nu uităm că Hristos S-a născut pentru noi, iar noi trebuie să ne naștem pentru El. Să ne naștem ca fii duhovnicești mai presus de cele pământești, să-L primim pe Hristos Cel Înomenit în ieslea sufletelor noastre și să-I dăm răspuns bun la chemarea-I mântuitoare: „*Iată, Eu stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine*” (Apocalipsa 3, 20).

Trebuie să înțelegem cu toții că sărbătoarea de astăzi nu înseamnă doar bucurie și veselie exterioară, ci înseamnă mai presus de toate dăruire. Dacă magii I-au adus în dar Pruncului Dumnezeiesc aur, smirnă și tămâie, noi să-I dăruim prinos de rugăciune stăruitoare, inimi curate și fapte bune, cum ne îndeamnă și colindul strămoșesc: „Și-acum te las, fii sănătos și vesel de Crăciun / Dar nu uita când ești voios, române să fii bun!”

Împărtășindu-vă aceste gânduri și îndemnuri sfinte, vă dorim să purtați în cugete și în inimi bucuria Nașterii Domnului Iisus Hristos, ca pe o taină minunată a dragostei lui Dumnezeu pentru noi. Cu părintească dragoste, vă urăm tuturor Sărbători cu bucurie, multă sănătate, pace, binecuvântare și alese împliniri sufletești în Noul An 2010! *La mulți ani!*

Al vostru către Domnul pururea rugător și de tot binele voitor,

† GALACTION,
Episcopul Alexandriei și Teleormanului

† **AMBROZIE,**
Episcopul Giurgiului

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini: har și pace de la Dumnezeu, iar de la noi, arhierescă binecuvântare!

*„Iată, vă binevestesc vouă bucurie mare, care va fi pentru tot poporul,
că vi S-a născut azi Mântuitor, Care este Hristos Domnul”
(Luca 2, 10-11).*

Iubiții mei fii duhovnicești,

Aceeași bucurie pe care îngerii au vestit-o păstorilor în noaptea de Crăciun, și prin ei întregului popor dreptcredincios, bucuria Nașterii Domnului, o vestește fiilor ei Biserica noastră, în această sfântă zi de luminată sărbătoare creștină. De pe firul vieții, anii se deapănă fără oprire, generații întregi apar și pleacă din lume, viața oamenilor se schimbă și fața pământului suferă prefaceri și înnoiri, însă străvechiul Praznic al Nașterii Domnului rămâne mereu neschimbat, aducând în sufletele noastre același fior de înprospătare a credinței, aceleași sfinte bucurii pe care le simțim din copilărie până la sfârșitul vieții, aceleași veșnice și mântuitoare adevăruri, aceleași nădejdi de bine în viitor.

Iubiți părinți slujitori ai sfintelor altare și frați creștini,

Iată că Bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să ajungem din nou și să prăznuim după cuviință Nașterea Pruncului Iisus din Sfânta Fecioară Maria în peștera din Betleem, sărbătoare care e un popas dintre cele mai însemnate în călătoria omului credincios spre veșnicie, spre Împărăția lui Dumnezeu. Putem spune că Nașterea Domnului este adevărarea făgăduinței dată de Dumnezeu protopărinților noștri, Adam și Eva (*Facere* 3, 15); este împlinirea nădejzii noastre de mântuire, căci, odată cu nașterea lui Mesia, se concretizează începutul mântuirii noastre. De aceea, sărbătoarea Crăciunului este o răscruce în istoria omenirii, căci ea aduce împăcarea omului cu Dumnezeu.

Fericiți au fost dreptii și cuvioșii care au trăit în lume înainte de întruparea Domnului și care au crezut în venirea Lui cu neclintită nădejde, ca unii ce și-au întemeiat credința în El. Fericiți au fost păstorii și toți cei ce L-au văzut Prunc de curând născut în ieslea din Betleem, slăvit de îngeri, adorat de magii care s-au închinat Lui cu daruri curate și cu inimi evlavioase. Fericiți sunt toți cei ce L-au văzut și L-au auzit propovăduind în lume, iar după jertfa și moartea Sa pe Cruce s-au încredințat în multe împrejurări și în multe chipuri de dumnezeiasca Lui înviere. Dar, întemeindu-ne pe cuvântul Său, adresat Sfântului Apostol Toma, mai fericiți trebuie să ne simțim noi care, deși n-am fost martori la marele eveniment al Nașterii Domnului, totuși credem și ne închinăm Domnului cu aceeași înfiorare cu care I s-au închinat îngerii, magii și păstorii din Betleem. Deci, să ne bucurăm duhovnicește și să dăm slavă lui Dumnezeu că ne-a dat viață să ajungem să prăznuim marea sărbătoare a Nașterii Mântuitorului, cântând împreună cu îngerii: „*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie*” (Luca 2, 14). Este o sărbătoare creștină de nespūsă bucurie, fiindcă „*Fecioara astăzi pe Cel mai presus de ființă naște și pământul peștera Celui neapropiat aduce. Îngerii cu păstorii slăvesc și magii cu steaua călătoresc. Căci pentru noi S-a născut Prunc tânăr: Dumnezeu Cel mai înainte de veci*”¹.

Venirea Fiului lui Dumnezeu, în smerit chip de om întrupat printre oameni, inaugurează opera Sa de mântuire sufletească. Faptul acesta extraordinar constituie una dintre trăsăturile dominante ale creștinismului. Smerenia întrupării Fiului lui Dumnezeu este în învățătura creștină un fapt de o însemnătate hotărâtoare. Sfântul Apostol Pavel l-a subliniat cel dintâi: „*Care, Dumnezeu fiind în chip, n-a socotit o știrbire a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deșertat pe Sine, a luat chip de rob, făcându-Se asemenea oamenilor și la înfățișare aflându-se ca un om*” (Filipeni 2, 6-7). Iar în urma marelui Apostol al neamurilor, întreaga tradiție creștină este unanimă în a recunoaște că, prin întrupare, Fiul lui Dumnezeu îmbracă firea omenească în formele ei cele mai simple. Mântuitorul devine un simplu om, redus la cele mai rudimentare condiții, luând fire omenească, așa cum apare ea din mâinile Creatorului, săracă, plină de suferințe și dureri, umilită până la ultima treaptă. Deși era Dumnezeu și Domn al slavei, totuși a binevoit să se arate în lume ca simplu om și, mai mult, ca omul cel mai simplu, venit în „*trup asemănător trupului păcatului*” (Romani 8, 3) și luând asupra Sa neputințele omenești, afară de păcat, toate câte țin de viața omenească supusă stricăciunii, suferinței și morții.

Din înălțimile slavei dumnezeiești, Mântuitorul S-a coborât în adâncul umilințelor omenești. Și a început chiar cu nașterea în chip de om. Pentru Dumnezeu Creatorul, aceasta este semnul celei mai desăvârșite smerenii, semnul celei mai înalte iubiri. Nicăieri și niciodată, omul n-a fost obiectul unei atât de mari iubiri. Gândirea

¹ Condacul Nașterii

antică, prin Platon, considera nașterea omului o condamnare, iar neoplatonicul Plotin se sfa să-și mărturisească data nașterii, căci îi era rușine că s-a născut, și privea nașterea ca o cădere de la Dumnezeu, ca un fel de încarcerare în materie.

Or Mântuitorul își începe opera de restaurare a omului de la leagăn ca să o ducă până la mormânt și dincolo de mormânt. Începe cu copilăria ca să convingă lumea de valoarea vieții unui copil, o valoare care în lumea păgână era ceva indiferent, dacă nu chiar ceva vrednic de dispreț. S-a făcut copil ca să arate că, înaintea lui Dumnezeu, viața omenească este deopotrivă de prețioasă de la leagăn până la mormânt. Un simplu copil, de o divină simplitate, între toți simplitii pământului. El apare ca tipul ideal al copilului în care se întâlnește veșnicia lui Dumnezeu cu ce este trecător în om.

În cântările și rugăciunile noastre, precum și în colindele poporului român, venirea Mântuitorului Hristos în lume este asemănată cu răsăritul soarelui, care îndepărtează întunericul nopții, trezind la viață întreaga făptură, ce așteaptă momentul când va apărea „*Răsăritul Cel de sus, ca să lumineze pe cei ce stau în întuneric și în umbra morții și să îndrepte picioarele noastre pe calea păcii*” (Luca 1, 78-79). Întunericul și umbra morții erau starea de cădere a omului din harul lui Dumnezeu din cauza păcatului neascultării, însemnau pierderea sfințeniei și a nevinovăției sufletului și înclinarea trupului spre poftele aducătoare de suferință și, în cele din urmă, de moarte. Prin păcatul strămoșesc, moștenit din generație în generație și din om în om, însăși făptura necuvântătoare „*împreună suspină și împreună suferă acum, pentru că și ea este supusă deșertăciunii și ea însăși se va izbăvi de robia nestrăicării și se va bucura de libertatea filor lui Dumnezeu*” (Romani 8, 19-22). Pentru reșezarea omului și a întregii lumi create în starea cea dintâi, în marea Lui iubire pentru făptura Sa, „*Dumnezeu a trimis pe Fiul Său, născut din femeie, născut sub Lege, ca pe cei de sub Lege să-i răscumpere ca să dobândim înfierea*” (Galateni 4, 4-5).

Scopul vieții oamenilor a fost de la început acela de a fi fericiți, în comuniune sfântă cu Dumnezeu, în frățească și pașnică viețuire întreolaltă, în armonioasă trăire în mijlocul unei naturi liniștite, în sfințenie și nevinovăție. Păcatul neascultării a atras după sine pierderea harului, a sfințeniei, întunecarea minții, slăbirea voinței, pornirea poftelor trupești împotriva drepturilor sufletului, înstrăinarea de Dumnezeu, suferințele de tot felul, nefericirea și moartea. „Cum putea omul de pe pământ, căzut pradă morții, să se întoarcă la nestrăicăriune? Era nevoie absolută ca trupul muritor să se împărtașească din puterea de viață a lui Dumnezeu, iar această putere a lui Dumnezeu-Tatăl este cuvântul cel Unul-Născut”², ne spune Sfântul Chiril al Alexandriei. Acest lucru este întărit

² SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri. Partea a patra. Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, (Părinți și Scriitori Bisericești, 41)*, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2000, p. 21.

și de Sfântul Atanasie cel Mare, care zice: „Fiindu-i milă de neamul omenesc și înduioșându-se de făptura noastră slabă, nesuferind stricăciunea morții asupra noastră, ca să nu piară ceea ce El a făcut și ca să nu se zădărnicească lucrarea Tatălui, Mântuitorul a luat trup omenesc, care nu s-a deosebit de al nostru”³. Astfel, Nașterea Domnului Hristos este începutul mântuirii neamului omenesc. Prin mântuire se înțelege eliberarea noastră de păcat și moarte, ca urmare a unirii omului cu Dumnezeu, Izvorul vieții veșnice. Dar unirea omului cu Dumnezeu spre dobândirea vieții veșnice, atât pentru suflet, cât și pentru trup, se poate realiza numai fiindcă Fiul lui Dumnezeu Cel veșnic S-a făcut om, unind firea noastră căzută în păcat și moarte, bolnavă și muritoare, cu firea Sa dumnezeiască cea veșnic vie, cea fără de păcat și fără de moarte.

Cuvântul lui Dumnezeu S-a pogorât în lume în pace, nu venind cu vijelie distrugătoare, nici cu tunete nimicitoare, ci

„cu bucurie caldă, senină, cu sfilă plină de smerenie a unei intimități negrăite, deci nu în prezența copleșitoare a atotputerniciei, nici în focul mistuitor care ar putea topi zidirea. Căci astăzi, când cerul se împreună cu pământul, în liniște și în dragoste, nemărginitul se toarnă în mărginit; veșnicia se îmbrățișează cu vremelnicia; atotputernicia se îmbracă cu neputința; Cel nevăzut e purtat pe brațe de Fecioară, căci Cel ce se îmbracă cu lumina ca și cu o haină se învâluie în smerenie. Cel ce cuprinde cu palma marginile lumii se face prunc, Cel ce împodobește cerul cu stele se culcă în ieslea dobitoacelor... Dumnezeu se face om, ca pe om să-l îndumnezeiască. Împăratul cerului se coboară pe pământ, ca pe om să-l ridice până la cer. Și toate acestea spre a schimba vremelnicia în prdivor al veșniciei”⁴.

Sfântul Grigorie de Nazianz spune că „ceea ce n-a fost asumat n-a fost vindecat, și ceea ce s-a unit cu Dumnezeu s-a mântuit”⁵. Iar Sfântul Ioan Damaschin precizează:

„Dumnezeu desăvârșit se face Om desăvârșit și săvârșește cea mai mare noutate dintre toate noutățile, singurul nou sub soare, deși Eclesiastul ne spune că nu se mai întâmplă nimic nou sub soare, prin care se arată puterea infinită a lui Dumnezeu. Căci ce poate fi mai mare decât ca Dumnezeu să se facă om: și cuvântul S-a făcut fără schimbare trup din Duhul cel Sfânt și din Maria Sfântă, pururea fecioară, Născătoarea de Dumnezeu. Și singurul iubitor de oameni se face mijlocitor între Dumnezeu și om”⁶.

³ SF. ATANASIE CEL MARE, *Scrieri. Partea I. Cuvânt despre Întruparea Cuvântului*, (Părinți și Scriitori Bisericești, 15), traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1987, p. 98.

⁴ † Nicolae MLADIN, *Prin zbuciumul vremii*, Sibiu, 1947, p. 16.

⁵ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci cuvântări teologice*, trad. de Pr. Prof. D. Stăniloae, Ed. Anastasia, București, 1993, p. 65.

⁶ SF. IOAN DAMASCHIN, *Dogmatica*, trad. de Dumitru Fecioru, București, 1938, p. 145.

Meditând la Nașterea Domnului, mitropolitul de vrednică pomenire Antonie Plămădeală afirma că nu vom putea măsura niciodată și nu vom putea cuprinde niciodată în întregime, cu mintea noastră, dimensiunile acestui eveniment extraordinar al pogorării lui Dumnezeu printre oameni, ca Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Dar înțelegem, totuși (și acest lucru e foarte mult), că numai așa era posibilă pătrunderea noastră dincolo de limitele pe care ni le impune condiția de făpturi omenești. Numai așa se putea deschide ochiului credinței noastre, fără porțile deschise îndoielilor, cunoașterea celor de dincolo de pragul lumii acesteia, fără de care ne-am fi simțit în vecii vecilor neîmpliniți. Înțelegem că Dumnezeu ne-a făcut o favoare peste așteptările noastre: când nu mai puteam merge noi spre El, din pricina întunericii păcatului, a venit El la noi, ca o mare și limpezitoare lumină. Ne-a iubit cu iubirea cea dintâi, din vremurile de demult ale Genezei. Ne-a restaurat în demnitatea de fii ai Săi și ne-a învățat că suntem frați și că trebuie să ne iubim⁷.

Fiul lui Dumnezeu a primit trup pământean, ca al nostru, S-a micșorat pe Sine și a luat chip de rob, făcându-se asemenea oamenilor (*Filipeni 2, 7*), într-o asemănător nouă, afară de păcat, pentru ca, om ca noi fiind, să ne răscumpere prin jertfa Sa de păcatul cel vechi, să ne scoată de sub blestem, să ne împace cu Dumnezeu și să ne dea din nou „*dreptul la viața veșnică*” (*Romani 5, 18*). În acest sens, Sfântul Vasile cel Mare, de la a cărui trecere la cele veșnice s-au împlinit anul acesta 1630 de ani, amintește:

„Dumnezeu a binevoit să ia trup omenească pentru că trebuia ca trupul acesta blestemat în urma săvârșirii păcatului originar să fie sfințit; trebuia ca trupul acesta care a fost sleit de puteri prin păcatul săvârșit să fie întărit; trebuia ca trupul acesta care se înstrăinase de Dumnezeu în urma păcatului să fie unit din nou cu El; trebuia ca acest trup care a căzut din paradis să fie readus în ceruri”⁸.

Iată, iubiți credincioși, aceasta este dezlegarea tainei celei din veac ascunse, pe care Dumnezeu a pregătit-o și ne-a descoperit-o prin nașterea de la Betleem. Ea s-a descoperit în Betleemul sufletelor noastre, reînnoindu-se încrederea că, prin Cel născut și Evanghelia Sa, ne vine și nouă, aici și acum, „lumina cunoștinței” și că suntem primiți din nou, ca fiul risipitor, în curțile Tatălui nostru. Creștinul dreptcredincios, prin dumnezeiescul har, este ridicat la această mare cinste, care este mai presus decât aceea ce li s-a dat îngerilor. Din creatură ce era căzută în robia păcatului, prin întruparea și Nașterea Domnului, omul a fost ridicat la cinstea de fiu al lui Dumnezeu. Starea și cinstea pe care le-am câștigat prin întruparea și jertfa Sa trebuie apărate și păstrate. Pentru

⁷ † Antonie PLĂMĂDEALĂ, *Cuvinte la zile mari*, Ed. Sophia, București, 2009, p. 29.

⁸ SF. VASILE CEL MARE, „Omilia la Sfânta Naștere a Domnului Hristos”, *Mitropolia Olteniei*, XX (1968), 11-12, p. 973.

păstrarea statutului de fiu, trebuie să colaborăm cu Dumnezeu, cu harul Său, pe care Duhul Sfânt îl revarsă peste firea noastră prin Sfintele Taine ale Bisericii strămoșești.

Dreptmăritori creștini,

Înainte de Înălțarea Sa la cer, Mântuitorul le-a spus Apostolilor: „*Iată, Eu sunt cu voi în toate zilele, până la sfârșitul veacurilor*” (Matei 28, 19) și „*Eu te voi păzi pe tine de ceasul ispitei care va să vină peste toată lumea, ca să încerc pe cei ce locuiesc pe pământ*” (Apocalipsa 3, 10) sau „*Iată, Eu stau la ușă și bat, dacă va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi lua cina cu dânsul și el cu Mine*” (Apocalipsa 3, 20). Cât de limpede se arată prin aceste cuvinte dumnezeiești atât lucrarea neîncetată a lui Dumnezeu în lume, cât și grija față de felul cum vom răspunde noi acestei chemări. Fiecare știe că drumul răutăților este ușor de urmat. Dacă omul se lasă pe sine cuprins de șuvoiul păcatelor și al patimilor, ele îl poartă ca pe un lucru neputincios, care nu știe de unde vine și unde merge.

De aceea, să luăm aminte că, pentru a urma lui Hristos, nu este de ajuns să ne rezumăm încrederea numai în ceea ce a făcut și face El pentru noi, ci trebuie să ne dăm toată osteneala de a lucra cu stăruință și mai ales cu gând curat pentru a deschide ușa sufletului și pentru a înfăptui binele atât pentru mântuirea noastră, cât și a semenilor. În situația actuală de profundă criză spirituală, dar și materială, trebuie să ne deschidem sufletul și să înțelegem chemarea pe care Biserica ne-o face la această sărbătoare a sărbătorilor, când cerul s-a deschis și pământul s-a umplut de lumină. „*Hristos din ceruri, întâmpinați-L!*”, ne îndeamnă Sfânta noastră Biserică. Prin Nașterea lui Hristos, Dumnezeu coboară la noi. Așadar, întâmpinați-L! Apropiati-vă cu încredere de Dumnezeu, nu-L lăsați să aștepte la ușa voastră! Deschideți ușa casei voastre pentru orice sărac și călător! Prin el, vă vizitează Dumnezeu. Fiți darnici! Sunt mulți copii orfani, femei văduve, bătrâni părăsiți și bolnavi, oameni lipsiți. Nu-i uitați! Toți aceștia sunt cei la care Hristos se gândește și pe care ar vrea să-i ajute cineva. Hristos ar dori ca să vedem în aceștia chipul Lui. Evocăm în acest sens exemplul blândului mitropolit Iosif Naniescu al Moldovei, „cel sfânt și milostiv”, care a fost egumen al Schitului Găiseni (Strâmbu), de pe meleagurile giurgiuvene. Acest misionar milostiv și părinte ocrotitor și-a clădit eternitatea în stâncă vremii cu cărămizi neclintite: misiunea și milostenia, ocrotirea și creșterea tinerilor sănătoși la trup și la suflet. Ca misionar, s-a remarcat prin viața sa, iar ca milostiv, a întrebuițat darul milei pentru întărirea misiunii și încrederea oamenilor. Mila sa față de săraci a ajuns proverbială în Moldova și în toată țara. Zilnic, veneau zeci de nevoiași pentru a primi milă din mâinile lui.

Urmând și noi acest exemplu, am inițiat, în localitatea Slobozia, un așezământ social denumit „Sfinții Arhangheli”, destinat mamelor și copiilor victime ale violenței în familie, pentru a cărui funcționare vă îndemnăm să contribuiți și dumneavoastră.

„*Hristos pe pământ, înălțați-vă!...*”, ne cheamă imnograful bisericesc. Adică, eliberați-vă de toate relele care vă țin legați de pământ și vă împiedică ca să vă înălțați spre Hristos! Descățușiți-vă de tot ce este pământesc și lumesc! Scuturați de pe sufletele voastre nepăsarea, egoismul, răceala, pofta cea rea, ura, pizma și răutatea! Apărați cu sfințenie integritatea familiei creștine, care este icoana „familiei dumnezeiești”, fără a o întina cu păcate grave, precum desfrâul, avortul, drogurile și alte patimi! Legalizarea prostituției nu vine în sprijinul familiei, ci, dimpotrivă, este cel mai grav atentat la adresa unității acesteia, fapt confirmat de situația din țările occidentale, unde rata divorțurilor a ajuns la 70%. Astfel, drogurile și prostituția constituie în întreaga lume factori de imoralitate care duc la degradarea ființei umane, la eșecul civilizației, iar întreaga propagandă mediatică realizată în favoarea legalizării lor se sprijină pe argumente false, străine de duhul Ortodoxiei. Așadar, nu vă plecați urechile la cei ce vor să ne smintească din credința sfântă, propovăduită de Mântuitorul până astăzi în sfințele noastre biserici. Nu uitați cuvântul și avertismentul foarte serios, care vine încă de la Sfântul Ciprian al Cartaginei: „în afară de Biserică nu este mântuire!”.

Iubiții mei fi duhovnicești,

Ne apropiem de un an nou. La cumpăna dintre anul care trece și cel care vine, să ne adunăm gândurile și să ne rugăm ca noul an să fie mai bun. După cum cunoaștem, anul acesta a fost declarat de către Sfântul Sinod al Bisericii noastre „Anul comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare și al celorlalți sfinți capadocieni”, fiind evidențiată lucrarea teologică a acestora, care au realizat „fericita întâlnire între credința creștină și cultura antică, între Filocalie și filosofie, între omilia pastorală și retorica antică, între Liturghie și filantropie”⁹.

Tot în acest an, Biserica noastră a aniversat împlinirea a 650 de ani de la recunoașterea oficială a Mitropoliei Ungro-Vlahiei, prin strădaniile domnitorului Nicolae Alexandru Basarab, care „a cerut nu numai o dată, ci de multe ori” recunoașterea Mitropoliei Țării Românești, așa cum o arată Hotărârea Sinodului Patriarhiei din Constantinopol din mai 1359, prin strămutarea Sfântului Mitropolit Iachint de la Vicina la Curtea de Argeș.

⁹ † DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Mesajul* adresat participanților la Simpozionul Național *Sfântul Vasile cel Mare și Sfinții Capadocieni*, Mănăstirea Bârsana, județul Maramureș, 11-13 noiembrie 2009.

Anul 2010 a fost proclamat, prin decizia Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la inițiativa Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, „An omagial al Crezului Ortodox și al Autocefaliei românești”, în contextul împlinirii a 1685 de ani de la convocarea Sinodului I Ecumenic de la Niceea (325), unde s-au formulat primele șapte articole din Simbolul Credinței, despre Dumnezeu-Tatăl și Dumnezeu-Fiul, precum și a 125 de ani de la recunoașterea oficială a Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române (1885).

Iubiții mei,

Cu bucuria slăvitei sărbători a Nașterii Domnului în inimi și în cugete, cu avântul împlinirilor noastre din anul care stă să se încheie peste câteva zile, să mulțumim pentru toate Mântuitorului Hristos, Domnul vieții și al păcii, și să-L rugăm să binecuvânteze cununa noului an, 2010. În acest duh, să prăznuim, potrivit străvechilor noastre datini creștinești și românești, sfârșitul acestui an și începutul celui nou. Belșugul frumuseților acestor momente și, mai cu seamă, voioșia imprimată lor de secole, prin simțirea și curăția credinței strămoșilor noștri, arată cât de pătruși erau ei de învățătura dreaptă a Bisericii, rămânând „o inimă și un suflet” (*Fapte 4, 32*), la sânul ei, și cât de statornici au fost pe aceste guri de rai românești, păstrându-le și îmbogățindu-le din neam în neam. Mângâindu-mă cu vredniciile voastre de buni fii și fiice ai Bisericii noastre strămoșești, vă adresez urări de sănătate, pace și fericire cu prilejul Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezei, împreună cu tradiționalul *La mulți ani!*

† **AMBROZIE,**
Episcopul Giurgiului

† VISARION,
Episcopul Tulcii

Iubitului nostru cler, cinului monahal și dreptcredincioșilor creștini: har vouă și pace de la Dumnezeu, iar de la noi, arhierescă binecuvântare!

*„Praznic luminos
Strălucind frumos
Astăzi ne-a sosit
Și ne-a-nveselit”.*

Iubiții mei fii duhovnicești,

După ce am petrecut frumoasa și de suflet înălțătoarea perioadă a Postului Crăciunului, după ce ne-am curățit de păcate prin taina Sfintei Spovedanii și după ce ne-am împreunat cu Hristos prin dumnezeiasca Împărtășanie, iată-ne ajunși și de astă dată la ziua cea luminoasă și mult dorită a Crăciunului,

*„Ziua cea mare și sfântă
Când colindele se cântă”.*

Învăluți în lumina cerească a Betleemului, cuprinși de un fior sfânt și tainic ne apropiem de ieslea smerită, unde ni se descoperă taina Întrupării – „*taina cea din veac ascunsă*” (Efeseni 3, 9) și-L vedem aieva pe Hristos Domnul, sub chip de prunc nevinovat, înfășat în scutece și vegheat de Sfânta Fecioară Maria și de dreptul Iosif. Îl vedem încălzit de suflarea animalelor și laudat de oastea cerească a îngerilor, care cântau în taina și liniștea nopții: „*Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace, între oameni bunăvoie*” (Luca 2, 14). Îl vedem pe Cel necuprins făcându-se om, ca și noi, ca pe noi să ne cuprindă în dragostea Părintelui ceresc. Îl vedem adorat de magii de la răsărit, care-i aduc daruri scumpe: aur, ca unui împărat, smirnă, ca unui mort, și tămâie, ca unui Dumnezeu.

Deși evenimentul Nașterii Domnului s-a petrecut acum două mii de ani, totuși el este mereu prezent în viața Bisericii și a credincioșilor ei, care-l trăiesc ca pe ceva ce se petrece în fiecare an și-l simt ca pe un nou început la temelia vieții duhovnicești.

„Astăzi s-a născut
 Cel fără de-nceput
 Cum au spus prorocii”,
 sau,

„Astăzi s-a născut Hristos,
 Mesia chip luminos.
 Lăudați și cântați,
 Și vă bucurați”.

Iată, deci, cum acel *atunci* devine acest *astăzi*, care ne vestește taina înomenirii Fiului lui Dumnezeu, taina venirii Lui la noi ca să ne cerceteze și să ne vindece de neputințele și de durerile noastre.

Dintre toate sărbătorile Bisericii Creștine, *Nașterea Domnului* sau *Crăciunul* are în ea un fior tainic, o bucurie îngerească, ce ne aduce aminte de vremea copilăriei nevinovate. La aceasta contribuie din plin și frumoasele noastre colinde ce se aud cântându-se în aceste zile și care au darul să ne apropie și mai mult de cele întâmplate atunci.

Colindele care vin din adâncul istoriei sunt tot atât de vechi precum creștinismul, ele au fost primele forme de transmitere pe cale orală a învățaturii evanghelice despre Întruparea Mântuitorului Hristos.

Colindele, prin glasul suav al copiilor, Îl aduc mai aproape de noi pe Mesia și ne fac să înțelegem rostul venirii Sale la noi „*la plinirea vremii*” (*Galateni* 4, 4).

„Iată, vin colindători,
 Florile dalbe,
 Noaptea pe la cântători.
 Și ei vin mereu, mereu,
 Florile dalbe,
 Și-L aduc pe Dumnezeu.
 Dumnezeu adevărat,
 Florile dalbe,
 Soare-n raze luminat,
 Florile dalbe”.

Mântuitorul Hristos este „*Soarele dreptății*”, care luminează pe cei dintru întunericul necunoștinței, făcându-le cunoscută Legea Domnului și îndrumându-i spre tot lucrul cel bun și folositor. De aceea, praznicul Nașterii Domnului este mai luminat decât toate strălucirile soarelui.

Prin Nașterea Domnului, ne strălucește tuturor celor ce dormim în noaptea păcatelor ziua cea de mântuire, pentru că vine la noi Hristos Domnul, Izvorul vieții și al harului.

Iubiții mei,

Mântuitorul Hristos, venind pe pământ ca să ne mântuiască, a luat asupra Sa întreaga fire omenească, în afară de păcat.

Pentru această lucrare preasfântă, El s-a deșertat pe Sine și, „*bogat fiind, a sărăcit pentru noi, ca pe noi să ne îmbogățească*” (2 Corinteni 8, 9).

Sărăcia Lui de bună voie a odrăslit o smerenie desăvârșită, care ne-a îmbogățit pe noi, cei ce credem în El și urmăim sfintele Lui porunci.

Îmbogățirea noastră întru Hristos este învățătura pe care El ne-a adus-o de la Tatăl Ceresc – Evanghelia Sa pe care El ne-a împărtășit-o ca pe vestea cea bună a mântuirii noastre și a unirii cu Dumnezeu.

Tot cel care își agonisește această bogăție sufletească și o cheltuiește în slujirea semenilor are pe Dumnezeu în inima sa și este, precum zice psalmistul David, „*ca pomul sădit lângă izvoarele apelor, care își dă rodul la vremea sa*” (Psalm 1, 3).

Praznicul Nașterii Domnului se cade să fie pentru noi, creștinii, un prilej de a ne înnoi viața duhovnicească prin înălțarea sufletească de la cele de pe pământ la cele cerești, de a ne întări nădejdea în biruința binelui asupra răului, în dobândirea vieții noi și virtuozitate, urmând predaniile sfinte ale Bisericii întemeiate de Hristos și „*fiind credincioși ai adevărului prin iubire, să sporim întru toate pentru El, care este capul – Hristos*” (Efeseni 4, 15).

Vrednicia de fii ai lui Dumnezeu la care am fost ridicați prin întruparea Mântuitorului ne îndatorează să trăim ca adevărați ucenici ai Lui, așa cum ne îndeamnă Marele Apostol Pavel, apostolul neamurilor: „*Umblați în vrednicie, după chemarea cu care ați fost chemați, cu toată smerenia și blândețea, cu îndelungă-răbdare, îngăduindu-ne unii pe alții în iubire*” (Efeseni 4, 1-3).

La temelia vieții noastre duhovnicești se cade să așezăm dumnezeieștile porunci ale învățăturii Celui ce S-a născut în ieslea Betlemului: dragostea, dreptatea, cinstea, pacea și buna înțelegere.

Taina întrupării Domnului să ne lumineze calea desăvârșirii, aidoma unui far călăuzitor, devenind pentru noi izvor și îndemn de trăire a virtuților creștinești și a faptelor celor bune.

În noaptea Crăciunului, Hristos vine la noi și rămâne cu noi. El vine cu iubirea Sa nemărginită și deschide stăruitor sufletele noastre închise de îndoială, de teamă sau de nepăsare, pentru a primi bucuria mântuirii.

El, Hristos, mângâie sufletele noastre, întărește pe cei slabi, vindecă pe cei bolnavi, ajută pe cei săraci, pe cei nebăgați în seamă și însingurați. În iubirea Sa fără de margini, El cuprinde pe toți cei aflați în spitale, penitenciare, azile, cămine de copii și în alte suferințe, căci toți suntem făptura Lui.

Hristos Domnul nostru, dăruindu-se pe Sine tuturor oamenilor, ne cheamă să-I urmăm pilda prin toată fapta cea bună.

De aceea, să nu uităm de porunca dragostei, ce ne îndeamnă să le purtăm de grijă celor săraci și nevoiași, celor bătrâni și celor bolnavi, celor singuri și înstrăinați, ajutându-i din puținul nostru. Astfel, le vom face și lor o bucurie de Sfintele Sărbători, biruind lipsurile materiale ale vremii de acum cu bogăția faptelor celor bune, care dau mărturie pentru credința noastră „*lucrătoare prin iubire*” (Galateni 5, 6).

Iubiții mei fii sufletești,

Acum, când Domnul Iisus a venit iarăși între noi ca să ne dea harul înfierii, se cade să-I mulțumim și să ne arătăm vrednici de acest sfânt și mare har.

Bucuriile praznicului Crăciunului să se reverse în casele voastre și să aveți voie bună, spre slava Celui ce „*în peșteră S-a născut și în iesle S-a culcat, pentru a noastră mântuire*”.

Pășind peste câteva zile într-un nou an de viață, să ne îndreptăm gândul spre Părintele ceresc, ca să ne călăuzească sufletele și să binecuvânteze noile noastre strădanii în slujirea Sa, a aproapelui și a binelui obștesc, iar astfel să ne putem îmbrăca în omul cel nou.

Cu genunchii plecați în fața Pruncului născut în Betleemul Iudeii, rog pe Dumnezeu să vă ajute în tot ceea ce este de folos pentru mântuirea și buna sporire a familiilor voastre și să vă dăruiască pace, sănătate și voie bună, ca să petreceți Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului, ale Anului Nou și ale Bobotezei cu toată mulțumirea.

Sărbători fericite!

La mulți ani!

Al vostru, al tuturor, de tot binele voitor și către Domnul rugător,

† VISARION,
Episcopul Tulcii

OMILETICE ȘI PASTORALE

Cuvânt la Duminica a 22-a după Rusalii (*Bogatul nemilostiv și săracul Lazăr*)

Preot Conf. dr. Radu Petre MUREȘAN

„Și i-a zis Avraam: «Dacă nu ascultă de Moise și de proroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva din morți»”.

Iubiți credincioși,

Parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr ne înfățișează o imagine clară, precisă și concretă a realității vieții de după moarte. Mântuitorul Iisus Hristos evocă două imagini familiare ascultătorilor Săi: pe de o parte, viața pământească a unui bogat și a unui sărac, iar pe de altă parte, starea lor de dincolo de moarte, invocând elemente ale tradiției iudaice care erau cunoscute contemporanilor Săi.

Mesajul acestei parabole îl privește direct și pe omul zilelor noastre, care adesea ignoră și contestă realitatea vieții de după moarte sau are care o perspectivă deformată asupra acesteia. Dacă evreii din vremea Mântuitorului puteau invoca faptul că „nimeni nu s-a întors din moarte ca să mărturisească experiența trăită acolo”, creștinul adevărat nu poate spune același lucru, pentru că Mântuitorul a trecut prin moarte și din moarte S-a întors la viață, îndumnezeind în mod desăvârșit trupul Său.

Parabola este cunoscută. Un om bogat se veselea în toate zilele în chip strălucit. Numele lui nu este menționat. El îi întruchipează pe toți aceia, mulți în vremea Mântuitorului, destui și azi, care se înconjoară de lucruri inutile și ajung să ducă o viață nefolositoare. Ei își împodobesc trupurile, casele, grădinile și toate cele pământești ale lor, dar își neglijează sufletul.

Un sărac, pe nume Lazăr, care stătea la poarta casei bogatului, bolnav probabil de lepră, ar fi dorit să se sature de cele ce cădeau de la masa acestuia.

Din cuvintele Mântuitorului, înțelegem că Lazăr își purta fără murmur, plin de încredere în Dumnezeu, crucea suferinței, bucurându-se doar de tovărășia câinilor care-i lingeau rănilor. Mântuitorul ne spune că a murit săracul și a fost dus de îngeri în sânul lui Avraam. Despre bogat, aflăm doar că a murit și a fost înmormântat, cu fastul firesc pentru condiția lui socială, iar sufletul lui a ajuns în iad.

Planul relatării trece apoi de la viața pământească la cea de dincolo de moarte. Chinându-se în iad, bogatul îl vede pe Lazăr fericit, în sânul lui Avraam, și se roagă să-i fie alinată suferința. Patriarhul Vechiului Testament îi arată blând dreptatea, îl recunoaște ca fiu, dar îl îndeamnă să-și aducă aminte de toate cele bune pe care le-a primit de la Dumnezeu în viața pământească, dar pe care el nu le-a folosit spre slava lui Dumnezeu și spre ajutorarea aproapelui său. Conștientizând starea în care se află, bogatul se roagă pentru cei din casa lui, ca să nu ajungă și ei în acel loc de chin.

Ultima replică a bogatului în dialogul cu Avraam este un reproș indirect la adresa lui Dumnezeu, care nu ar face suficiente semne și minuni pentru a trezi conștiința celor din lume: „Nu, părinte Avraame, dacă cineva dintre morți se va duce la ei, se vor pocăi!”, iar răspunsul lui Avraam vine prompt: „Dacă nu ascultă de Moise și de proroci, nu vor crede nici dacă ar învia cineva din morți”.

Avraam îl asigură că Dumnezeu a lăsat oamenilor cunoștințe și mijloace suficiente pentru a lucra la mântuirea lor. Pentru cei din Vechiul Testament, acestea se rezumau la Moise și la proroci; noi, cei de azi, avem învățătura Bisericii, în care Dumnezeu ne vorbește prin Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție și ni se împărtășește prin Sfintele Taine.

Uităm adesea că Dumnezeu nu forțază libertatea persoanei umane. Duhul Sfânt lucrează în inima înfrântă și smerită, care are disponibilitatea cunoașterii lucrurilor dumnezeiești. Sfintele Evanghelii ne arată că iudeii, cu toate că au fost martori la evenimentele din viața Domnului Iisus Hristos și la minunile Sale, nu au avut ochi să vadă, iar inima lor a rămas împietrită. Lazăr din Betania a fost înviat din morți și, totuși, mintea întunecată a fariseilor nu a acceptat Adevărul.

Parabola Mântuitorului ne arată că nu doar noi, cei din viața aceasta, ne îngrijim de cei morți, prin slujbele de pomenire rânduite de Biserică, ci și cei morți au o preocupare constantă pentru cei de pe pământ și le poartă de grijă. Bogatul se gândește ca nu cumva frații săi să ajungă în acel loc de chin. După moarte, omul nu se micșorează în trăirile lui sufletești, din contră, viața lui este mai cuprinzătoare. Morții nu sunt obiecte pasive ale grijii noastre, nu stau nepăsători sau adormiți, ci așteaptă o îndreptare a vieții noastre și veghează să nu repetăm greșelile lor, respectându-ne însă libertatea.

Bogatul ni se înfățișează ca un personaj negativ, dar nu pentru că era bogat, ci pentru că folosea hedonist bogăția. Acest lucru se vede din îmbrăcămintea pe care o purta, porfira și visonul fiind hainele cele mai luxoase din vremea respectivă, și din faptul că «în toate zilele se veselea în chip strălucit», adică trăia doar pentru viața pământească, în lux și în desfătări. Mântuitorul nu condamnă bogăția în sine. Și Avraam era foarte bogat în vremea lui și cinstit de contemporanii săi. El însă împlinea voia lui Dumnezeu, avea o credință neșrămutată și era iubitor de străini, învrednicindu-se să primească la stejarul Mamvri pe Sfânta Treime, sub chipul celor Trei Îngeri.

Tălmăcind moral înțelesul acestei parabole, suntem tentați, la o primă vedere, să vedem doar opoziția dintre sărăcie și bogăție. Omul bogat, care se îngrijește doar de cele ale vieții acesteia, are toată desfătarea posibilă, atâta vreme cât este în trup. Când a trecut pragul acestei vieți, descoperă doar chinul: în loc de haine, îl îmbracă văpaia, în loc de mâncărurile cele bune, îl copleșește arșița. Săracul, care s-a chinuit în sărăcie, cu bube pe trup și compătimit doar de câini, dar care și-a purtat crucea cu demnitate, se bucură în sânul lui Avraam. Explicația morală a acestei parabole a Mântuitorului este comodă, la îndemână, dar pierdem o parte esențială din miezul lucrurilor, pentru că învățătura creștină este mult mai mult decât o morală cazuistică.

Din această parabolă, este foarte important să conștientizăm câteva lucruri care sunt legate de ontologia persoanei umane, care țin de esența ființei umane, adică ceea ce poate fi gândit și trăit la alt nivel decât cel moral. Parabola bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr ne arată că, din punct de vedere spiritual, nu este nicio diferență între condiția umană din viața de aici și cea din viața de după moarte. Omul rămâne om și dincolo de mormânt, cu puterea de cunoaștere, cu memoria și capacitatea de a vedea și de a-și exprima gândurile. El continuă să aibă modul de a vedea lucrurile din această viață, ceea ce a exersat aici, în această viață pământească. Bogatul din parabolă rămâne egoist și după moarte, se gândește doar la el și la frații săi.

Parabola aceasta ne vorbește despre constituția completă a omului, așa cum a fost gândită ea de Dumnezeu. Mântuitorul ne descoperă clar care este această realitate ontologică a omului și a menirii lui în lumea aceasta și în cea viitoare. Trebuie să avem o educație a credinței în Sfânta Biserică prin care să descoperim dimensiunea plenară a ființei noastre, așa cum a fost creată de Dumnezeu. Aceasta este de fapt cheia vieții noastre creștine.

Omul credincios trebuie să conștientizeze că el nu este doar trup, că are o dimensiune spirituală indestructibilă, că este chip al lui Dumnezeu, că trăiește în veșnicie. Când ne apropiem de boală, bătrânețe sau de moarte, ne cutremurăm,

pentru că noi mizăm doar pe cunoașterea naturală a vieții, ne este frică de necunoscut. Însă omul care are o dimensiune spirituală autentică nu se teme de moarte. El știe că este veșnic. Mântuitorul Iisus Hristos ne arată clar că viața spirituală este mult mai intensă dincolo. Dacă am deveni cu adevărat conștienți de relația noastră cu Dumnezeu și de viața noastră de după moarte, ne-am comporta responsabil în această viață, ne-am lega de bogățiile cele netrecătoare, care îmbogățesc cu adevărat, iar pe cele trecătoare le-am înveșnici prin dăruire. Astfel, am trăi cu o perspectivă ce vizează veșnicia și care se află dincolo de firescul existenței noastre pământești.

Cuvânt la Sfântul Ierarh Nicolae, Arhiepiscopul Mirelor Lichiei

Preot asist. dr. Atanasie-Tănăsache COSTEA

„Să trâmbițăm cu trâmbițe de cântări,
să săltăm în cele de prăznuire,
și să dănuim bucurându-ne,
întru prăznuirea cea de peste an
a purtătorului de Dumnezeu Părinte Nicolae”¹.

Iubiți credincioși,

Privind în ansamblu istoria creștinismului, ne aflăm spre apusul celor trei veacuri de prigoniri ale păgânilor și necredincioșilor împărați, care, prin mucenicia creștinilor, își încununau zilele de prăznuire și sărbătorile păgâne.

Mulți au fost creștinii care și-au sfârșit viața aceasta prin cununa muceniciei, sfințind cu sângele lor pământul și arenele spectacolelor păgâne, plămădind aluatul credinței în Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos, iar moaștele lor fiind așezate la temelia Bisericii.

Au fost unii pe care Dumnezeu i-a păstrat ca mărturie pentru *veacul de aur al creștinismului*, prin care erau pomenite semnele prigonirilor. Unul dintre cei eliberați, prin decretul Sfântului și binecredinciosului împărat Constantin cel Mare, a fost și *Sfântul Ierarh Nicolae al Mirelor Lichiei*, pe care îl prăznuim astăzi. S-a născut în cetatea Patara, părinții săi, Teofan și Nona, fiind creștini de neam bun, dreptcredincioși și bogați; a primit la naștere numele de Nicolae, ce se tâlcuiește *biruitor de popor*.

¹ Slava de la *Laude*.

A trăit pe vremea lui Dioclețian și Maximian, iar datorită bunătății sale și strălucitei vieți călugărești a ajuns Arhiepiscop credincios al lui Hristos. Având frică de Dumnezeu, cinstind creștinătatea și propovăduind cu îndrăzneală buna credință, a fost prins de mai-marii cetății Lichiei, supus la munci și răni, apoi închis în temniță cu alți creștini. Eliberat din temniță și repus în scaunul arhiepiscopesc din cetatea Mira Lichiei, Sfântul Nicolae a participat la Sinodul I Ecumenic, de la Niceea, convocat de Marele și Sfântul împărat Constantin. Aici s-au stabilit primele șapte articole din Simbolul de credință, Crezul nostru ortodox, pe care îl rostim în fiecare dimineață, la rugăciunile dimineții, și pe care l-am rostit și astăzi la Sfânta și dumnezeiasca Liturghie, când am făcut pomenirea de peste an a Sfântului Nicolae. Un rol foarte important și decisiv în alcătuirea Simbolului de credință l-a avut iubitul și purtătorul nostru de grijă Sfântul Atanasie cel Mare.

Multe și impresionante minuni a săvârșit Sfântul și Marele nostru Ierarh Nicolae, precum ne arată istoria lui păstrată în Sfintele Proloage ale Bisericii noastre Ortodoxe. Una dintre minunile lui este salvarea celor trei oameni din temniță. Aceștia, aflând că vor fi omorâți pe nedrept, prin strâmbătate, au chemat pe Sfântul în ajutor, pomenindu-i și alte fapte bune pe care le-a făcut, precum că, dacă a salvat și pe alți trei tineri ce erau să piară în Lichia, așa, și pe dânșii să-i scape. Pentru aceasta, Sfântul Nicolae, grabnic și fierbinte spre ajutor, s-a arătat în vis atât împăratului Constantin, cât și eparhului Avlavie. Pe eparh muștrându-l pentru păra ce făcuse celor trei oameni nevinovați, iar împăratului explicându-i cu de-amănuntul și spunându-i că oamenii sunt nevinovați și că din răutate au fost pârâți. Astfel, prin vedenia aceasta, cei trei oameni credincioși lui Dumnezeu și împăratului au fost salvați.

Minunată este și fapta sa de milostenie făcută în ascuns cu cele trei fete, care urmau să fie date spre desfrânare de către tatăl lor și pe care Sfântul le-a ajutat cu trei pungi de bani.

Multe alte minuni a făcut în viața aceasta, dar și după ce a trecut la cele veșnice, în împărăția lui Dumnezeu, nu și-a uitat turma, astfel că atât celor incredințați spre păstorire, cât și nouă, tuturor creștinilor, de toate confesiunile, ne este mijlocitor, sprijinitor, ocrotitor și binefăcător. Toți cei care îl roagă cu adevărată și neîndoită credință, de la copii și până la cei vârstnici, dobândesc mângâiere, sprijin și ajutor, prin nenumăratele sale minuni.

Ca un *slujitor* bun al Domnului și credincios, bine lucrător al viei lui Hristos și al oamenilor, om al lui Dumnezeu și credincioasă slugă, bărbatul doririlor, vasul alegerii, stâlpul și întărirea bisericii, Sfântul Ierarh Nicolae a fost, este și va fi un adevărat *model duhovnicesc* atât pentru noi, preoții, cât și pentru toți credincioșii. El este steaua care, cu strălucirile rugăciunilor celor bine primite, risipește totdeauna întunericul ispitelor și al necazurilor.

Ca un bun *apărător al credinței* dreptmăritoare, Sfântul Nicolae s-a arătat folositor precald Bisericii lui Hristos, acoperind și păzind pe cei credincioși. Învățăturile eresurilor celor fără de Dumnezeu le-a stricat cu îndrăzneală, a luminat inimile credincioșilor și s-a arătat tuturor îndreptător al credinței ortodoxe. El se roagă pentru toți cei ce urmează dumnezeieștilor sale învățături și îndemnuri, strălucește pe pământ cu razele minunilor, iar prin înțelepciunea sa mișcă toată limba spre slava și lauda Păstorului Iisus Hristos, Cel ce l-a preamărit pe pământ și în ceruri.

Podoaba hainei celei sfințite, pe care a primit-o prin taina botezului și a hirotoniei, cu faptele și învățăturile cele bune și lucrătoare mai strălucită a făcut-o. El este păstorul și învățătorul poporului celui din Mira Lichiei, cel care l-a adus lui Hristos jertfă fără de prihană, curată și lui Dumnezeu bine primită, ca un Ierarh curățit în suflet și în trup.

Dreptmăritori creștini,

Suntem în frumoasa perioadă a catavasiilor Nașterii Mântuitorului nostru Iisus Hristos. În spiritualitatea noastră creștin-ortodoxă, ca o dimensiune viabilă a Pedagogiei creștine, se vorbește despre trei Moși. *Primul este Moș Andrei*, care începe șirul darurilor și al cadourilor pentru sărbătorile din frumosul anotimp plin de bucurii (sufletești și materiale, duhovnicești și pământești) al creștinilor. Sfântul Andrei, cel dintâi chemat la apostolat, este Sfântul nostru, al românilor, cei care am primit de la el Evanghelia lui Hristos, Învățătorul. Pentru spiritualitatea creștin-ortodoxă românească este și primul dintre moși. A rânduit Dumnezeu, pentru noi, românii, ca, după evenimentele din decembrie 1989, să avem două sărbători naționale unite una de cealaltă, una cu cealaltă și una în cealaltă. *Mai întâi* pe cea spirituală, duhovnicească, la *30 ale lunii noiembrie*, pe Sfântul Apostol al neamului românesc, pe *Sfântul Andrei*, cel care a umplut cu numele lui casele românilor, căci nu este familie care să nu aibă un vârstnic, un copil, un băiat sau o fetiță cu numele de Andrei sau Andreea. *Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și toate celelalte se vor adăuga vouă.*

Urmează cea *de-a doua* sărbătoare națională a noastră, a românilor de pretutindeni, *intâia zi a lunii decembrie*, care este *ziua Unirii*, ziua împlinirii, ziua desăvârșirii noastre ca popor român unit, liber, independent și creștin. Ce minunat este că avem două zile naționale libere și prospere pentru cele pământești, dar și pentru cele suprapământești, numai că trebuie să le cunoaștem bine și să le ținem cu mare cinste!

Cel *de-al treilea este Moș Crăciun*, care sfârșește, desăvârșește și încununează șirul darurilor și al cadourilor. Moș Crăciun vine pentru toți și pentru toate. El

aduce darurile cele mai de preț. Celor care țin numai la cele pământești le aduce mari și multe daruri materiale: pomul de Crăciun plin cu tot felul de obiecte, alimente, mese, chefuri, ospețe etc. Doar pământești. Pentru cei care țin și la cele suprapământești, El vine cu toate cele amintite mai sus, dar și cu Hristos Mântuitorul, prin Evanghelia Lui. Cei dintâi se pregătesc să vină Moș Crăciun cu toate cele firești, ceilalți se pregătesc și ei pentru cele firești, dar sunt mult mai bogați, pentru că se pregătesc și pentru cele suprafirești, prin post, rugăciune, milostenii, Sfânta Spovedanie și Sfânta Împărtășanie cu Trupul și Sângele lui Hristos. Pentru ei, Ajunul Crăciunului este o zi sfântă, de colindat, de pregătit, dar și de post aspru, pentru ca în ziua Crăciunului să se împărtășească și de Nașterea lui Hristos, în casa lor, în familia lor, în comunitatea lor, în țara lor.

L-am lăsat la urmă pe cel de-*al doilea* Moș, care este Moșul nostru de astăzi, *Moș Nicolae*, cel mai apropiat Moș al copiilor și al creștinilor. Toți îl știu pe Moș Nicolae pentru darurile lui, dar și pentru nuielușele lui. El este asemenea Mântuitorului nostru Iisus Hristos: blând, smerit și plin de iubire cu cei care se smeresc, drept și aspru cu cei care nu se pocăiesc. Dumnezeu nostru este un Dumnezeu al iubirii, dar și al celor ce se pocăiesc. Sfântul Nicolae nu a scris mai nimic pe hârtie, pergament sau papirusuri, asemenea altor sfinți, însă, prin darurile sale, el a scris și scrie, precum Iisus Hristos, Domnul și Învățătorul nostru, în inimile copiilor și ale creștinilor.

Sfântul Ierarh Nicolae este așezat de spiritualitatea noastră creștin-ortodoxă la mijloc, între cei doi: Moș Andrei și Moș Crăciun. Ziua cinstirii sale este la mijlocul perioadei colindelor, a catavasiilor Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos, la mijlocul Postului Nașterii Domnului, precum Duminica Crucii este la mijlocul Postului Patimilor Mântuitorului nostru Iisus Hristos. După cum Duminica Crucii ne aduce aminte de Patimile Mântuitorului și de Învierea Lui, tot așa și Sfântul Nicolae ne pregătește calea credinței, începută de Sfântul Andrei, apostolul cel dintâi chemat, și desăvârșită prin venirea lui Hristos, prin Nașterea Domnului, sărbătoarea lui Moș Crăciun.

Preaiubiților creștini și împreună rugători, de la copii și până la cei mai vârstnici,

Veniți să lăudăm pe Ierarhul, Preacuviosul și Sfântul nostru părinte Nicolae, care intră întru bucuria Domnului său și se roagă pentru noi. Oare cine a auzit și nu se va minuna de smerenia sa cea nemăsurată, de răbdarea sa, de blândețile cele către săraci și de milostivirea către cei necăjiți?

Prin rodul bărbățiilor sale, om ceresc fiind, întocmai cu îngerii, pe pământ s-a arătat săracilor hrănitor, văduvelor folositor și celor necăjiți ajutor, celor apăsăți apărător, orbilor povățuitor și bucurie a copiilor. Al tainelor celor mai

presus de minte învățător, slujitor al celor sfinte și cerești fiind, de Dumnezeu înțeleptit, Arhieru al lui Hristos și de trei ori fericit, *Sfântul Ierarh Nicolae*, prin viața sa, luminează și strălucește sufletele cele întunecate cu raza dumnezeiescului Duh, iertare de greșeli cere de la Mântuitorul nostru și sufletelor noastre mare și multă milă. Amin!

ARTICOLE ȘI STUDII

Elemente de doctrină socială în *Omiliile la Matei* ale Sfântului Ioan Gură de Aur¹

Preot prof. dr. Sterea TACHE

Deși termenul „doctrină socială” a intrat relativ recent în limbajul teologic ortodox, în comparație cu teologia romano-catolică, unde el are deja o istorie care se întinde pe o perioadă de peste o sută de ani, elemente de doctrină socială mai mult sau mai puțin sistematizată au existat dintotdeauna și în Răsărit, ele fiind de fapt proiecții ale dogmelor fundamentale în plan social. Solidaritatea și responsabilitatea creștinilor, manifestate printr-o iubire care include în structura ei chiar și pe vrăjmași, își au începuturile în dogma Sfintei Treimi, înțeleasă și experimentată ca structură a supremei iubiri, de exemplu. Pornind de aici, solidaritatea și responsabilitatea pan-umană se extind asupra întregului complex creat, înțeles și experimentat ca dar al lui Dumnezeu, cu menirea implicită de a uni oamenii, și nu de a-i dezbină. Este evidentă dimensiunea socială a creștinismului care exclude izolarea, precum și convingerea că bunurile materiale, fiind daruri ale lui Dumnezeu, nu au nimic rău în structura lor, fiind destinate uzului comun. Mai mult, întruparea și răscumpărarea nu se referă doar la om, ci la întregul cosmos: „Pentru că și făptura însăși se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să fie părtașă la libertatea mării fiilor lui Dumnezeu” (*Romani* 8, 21).

Întreaga Sfântă Scriptură, și în special Noul Testament, exprimă într-o manieră explicită dimensiunea socială a credinței creștine și rostul de „aluat” al creștinului cu destinația expresă de a „dospi” frământătura întregă. Deci, creștinul autentic, cel care evidențiază și cultivă chipul lui Dumnezeu din el, nu este responsabil numai pentru el însuși, ci și pentru ceilalți oameni și pentru creație în general. Din acest motiv, el nu se poate izola de semeni și lume, pentru că izolarea

¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei, (Părinți și Scriitori Bisericești, 23)*, traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1994.

presupune abandonul vocației sale, stabilită nu de el, ci de Dumnezeu, chiar prin actul creației. Vocația creștinului presupune nu numai slujirea, adică angajarea voluntară și dezinteresată în avantajul semenului, ci și pro existența, adică el nu mai există doar pentru sine, ci și pentru alții, sau există pentru sine pentru că pro există. Fuga de lume și de problemele acesteia nu intră, în niciun caz, în „tiparele” creștinismului autentic. Din aceste motive, sunt nedrepte acuzațiile care se aud din ce în ce mai frecvent că spiritualitatea creștină este de tip monastic, adică ruptă de viață sau scoasă din contextul existențial general. Acuzația adusă aici monahismului este și ea nedreaptă; facem doar precizarea că spiritualitatea creștină nu poate fi decât una, pentru că învățătura lui Hristos a fost una și continuă să rămână una.

„Aici, în Răsărit, s-a manifestat într-un mod deosebit de tranșant contrastul dintre păgânismul cetății și creștinismul deșertului. Cu singura excepție a Sfântului Ioan Hrisostom, învățătura asceților răsăriteni n-a avut în vedere o reformă creștină a organizării sociale. În toată istoria Bizanțului nu se poate evidenția nicio exigență anume formulată în acest sens. Este atunci de mirare că statul și legile lui au rămas păgâne în aceeași măsură în care moravurile societății erau păgâne?”²

Părinții au preluat din Revelație dimensiunea socială a creștinismului și au aprofundat-o. Este impresionantă în acest sens mărturia din Epistola către Diognet:

„Creștinii nu se deosebesc de ceilalți oameni... Locuiesc în țările în care s-au născut, dar ca străinii; iau parte la toate ca cetățeni, dar pe toate le rabdă ca străini... Locuiesc pe pământ, dar sunt cetățeni ai cerului. Se supun legilor rânduite de stat, dar, prin felul lor de viață, biruiesc legile. Iubesc pe toți, dar de toți sunt prigoniți... Sunt ocărăți, dar binecuvântează... Fac bine, dar sunt pedepsiți ca răi; sunt pedepsiți, dar se bucură, ca și cum li s-ar da viață... Ca să spun pe scurt, ce este sufletul în trup, aceea sunt creștinii în lume”³.

Acest mesaj extrem de generos definește atitudinea Bisericii față de problemele sociale, chiar de la începuturile ei, iar *Omiliile la Matei* ale Sfântului Ioan Gură de Aur demonstrează perenitatea lor în timp.

Aceste omilii, în număr de 90, au fost rostite de Sfântul Ioan Gură de Aur în Antiohia, ca preot, și sunt caracterizate de traducătorul lor în franceză (Abatele J. Bareille) astfel:

„Omiliile la Sfântul Matei cuprind o măreață învățătură de morală și de virtute; se găsesc în ele principiile care trebuie să dirijeze toată viața creștină, tot ce poate conduce la facerea binelui și la depărtarea de viciu; nu este omis nimic din ceea ce

² Vladimir SOLOVIOV, „Declinul viziunii medievale despre lume”, în: Ioan I. Ică jr., Germano MARANI (eds.), *Gândirea socială a Bisericii*, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 68.

³ *Scrierile Părinților Apostolici, (Părinți și Scriitori Bisericești)*, 1), traducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1979, pp. V-VI.

poate face un sfânt și converti un păcătos. Poate că nu există o carte mai eminentemente moralizatoare; nici în altă parte Sfântul Ioan Gură de Aur n-a făcut dovadă de atâta pătrundere, de elocvență și de suplețe în îndemnurile sale”⁴.

Pe parcursul celor peste 1000 de pagini, Sfântul Ioan Gură de Aur situează pe cei săraci și pe cei bogați într-un vis-à-vis existențial, raportându-i împreună la Dumnezeu. Sunt analizate efectele indiferenței celor care ar putea ajuta pe cei dezavantajați, precum și consecințele acesteia asupra lor înșiși.

În viziunea Sfântului Ioan, dacă ar funcționa solidaritatea și responsabilitatea oamenilor unii față de ceilalți, toate problemele sociale ale timpului său ar dispărea sau s-ar manifesta într-o măsură atât de mică, încât ar deveni ne semnificative. Această implicare socială are în viziunea Sfântului Ioan o motivare fermă: responsabilitatea omului față de Dumnezeu și necesitatea răspunsului la iubirea Acestuia cu propria iubire, manifestată față de semen.

Cel ce seamănă cu zgârcenie va secera direct proporțional (2 Corinteni 9, 6). Pornind de la acest text, Sfântul Ioan încearcă să-i convingă pe cei care considerau milostenia risipă că nu gândesc corect: nu este risipă, ci o afacere bună, care aduce mult câștig. Cel care împrumută bani cu camătă nu este sigur că va câștiga. Credinciosul responsabil trebuie să-L împrumute pe Cel care oferă o dobândă mai mare decât capitalul, pe Cel care nu are nevoie decât de dragostea lui: „Împrumută-L pe Cel ce hrănește pe toți, dar suferă de foame, ca tu să nu flămânzești”; împrumută-L pe Cel care S-a făcut sărac, ca tu să te îmbogățești.

„Dobânda aceasta îți dă împărăția cerurilor; cealaltă – iadul; una e rodul filosofiei, cealaltă, a iubirii de argint; una e rodul iubirii de oameni, cealaltă, a cruzimii... Nimic nu este mai rușinos și mai neomenos decât câștigul de pe urma cametei! Camăta neguțătorește nenorocirile altora, preface în câștig nefericirea altuia, cere plată pentru iubirea de oameni...”⁵.

Cel ce caută exclusiv pământul îl pierde, în timp ce acela care preferă cerul în locul pământului se bucură din plin și de cer, și de pământ⁶. Noi nu trebuie să-i aducem daruri, așa cum i-au adus magii, ci să ajutăm pe cel care are nevoie de ajutor; „magii au văzut steaua și s-au bucurat, iar tu vezi pe Hristos străin și gol și nu-ți tresare inima”⁷. Hristos se solidarizează cu cel pe care noi nu-l hrănim, iar la Judecată va evidenția ceea ce El a pățimit de pe urma nemilosteniei noastre⁸.

⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia la Matei*, p. 14.

⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia a V-a la Matei*, 5, p. 74.

⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia a V-a la Matei*, 5, p. 75.

⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia a VII-a la Matei*, 5, p. 97.

⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilia a XXIII-a la Matei*, 8, p. 307.

Așa cum pe noi ne amuză plânsul unui copil pentru stricarea unor case imaginare, „cetățenii cerului” plâng de mila noastră când jelim casele pierdute sau dărâmate⁹.

Omul îmbrăcat cu virtutea în general și cu virtutea milosteniei în special poartă o haină pe care n-o strică nici moliile, nici moartea, pentru că virtuțile sunt roadele Duhului și nu ajung în gura viermilor; deci, hainele omului virtuos sunt țesute în cer și ele trebuie căutate pentru că sunt bunuri statornice, veșnice, nepieritoare, în comparație cu cele de pe pământ, care sunt umbre, adică oferă doar iluzia realității, fără a o reprezenta de fapt¹⁰.

Când slugile invită la masă un stăpân, nu îi fac o favoare, ci o primesc. Între noi și Hristos lucrurile stau însă altfel: Stăpânul a chemat mai întâi sluga la masă, iar aceasta nu răspunde¹¹. De obicei, pe oameni îi unesc afacerile, nu dragostea de Hristos, și, pentru acest motiv, ajung de foarte multe ori dușmani. Atunci când se întâmplă invers, adică factorul care îi unește este Hristos, „cel legat de semenul său prin lanțul dragostei de Hristos nu va pune niciodată capăt prieteniei”, pentru că pricinile care duc în celelalte feluri de dragoste la răcirea dragostei, tocmai acelea duc aici la sporirea ei¹². Mântuitorul Hristos a iubit pe dușmani, pe nerecunoscători, pe hulitori, pe cei care-L urau și S-a rugat pentru ei. Așa trebuie să facem și noi, dacă vrem să demonstrăm că suntem ucenicii Lui, iar atitudinea Mântuitorului față de cei apropiați trebuie să devină propria noastră atitudine: „Când dăm celor săraci, să avem o astfel de stare sufletească, ca și cum I-am da lui Hristos. Chiar dacă săracul pe care nu-l vezi nu este Hristos, totuși, sub chipul acestuia El primește, El cerșește. Cerșitul Lui e semnul bunătății Lui. Nedatul tău e semnul neomeniei tale”¹³. Cerșitul Lui e semnul bunătății pentru că, în calitate de Dumnezeu, fiind Creatorul și Providențiatorul, nu are nevoie de nimic; din dragoste, coboară însă la condiția umană pentru a ne învăța sollicitudinea față de aproapele și ieșirea în întâmpinarea nevoilor lui materiale și spirituale, deci bunătatea, raportată nu la un for subiectiv discutabil, ci la un obiectiv, adică la Dumnezeu.

Chiar dacă averea nu este mâncată de molii sau furată, atunci când n-o împarți cu cei săraci, paguba rămâne foarte mare: omul își pierde darul cel mai de preț, libertatea, schimbându-l cu robia: nu se mai poate gândi decât la bani, dobânzi, împrumuturi, câștiguri, afaceri¹⁴. Pierzându-și libertatea, își pierde și noblețea de om: dependența față de bunurile materiale îl face pe om comparabil – spune Sfântul Ioan – cu un câine legat de mormânt, ca să-l păzească, și care

⁹ *Omilia a XXIII-a*, 8, p. 307.

¹⁰ *Omilia a XXIII-a*, 10, p. 309.

¹¹ *Omilia a XLV-a*, 2, p. 534.

¹² *Omilia a LX-a*, 3, p. 702.

¹³ *Omilia a LXXXVIII-a*, 3, p. 986.

¹⁴ *Omilia a XX-a*, 3, p. 265.

își face datoria, adică latră la tot ce se apropie. Chiar dacă scapă de molii și de hoți, nu scapă de înrobirea inimii; pentru acest motiv, Hristos a spus că unde este comoara omului, acolo este și inima lui (*Matei 6, 21*).

Pornind de aici, Sfântul Ioan precizează că, dacă cineva depune averile în cer, adică ajută pe cei săraci, nu are doar câștigul că primește răsplată pentru ele sus, ci și jos, pe pământ¹⁵.

Dacă ochii sunt foarte importanți pentru trup, la fel de importantă este și mintea pentru suflet; și dacă trebuie să luăm toate măsurile de prevedere pentru a păstra integritatea ochilor, la fel trebuie să procedăm și pentru a păstra integritatea minții.

„Cum vom vedea, deci, dacă vom strica tocmai organul care dă lumină și celorlalte mădulare? După cum cel care stărpește izvorul a secat și râul, tot astfel și cel care strică mintea a tulburat toată activitatea sufletului în viața aceasta... Când căpitanul corabiei se îneacă, când lumina se stinge, când împăratul cade prizonier, ce nădejde mai pot avea supușii? De minte trebuie să ne folosim în același timp ca de o armă și ca de o lumină”¹⁶.

Mintea se strică foarte repede atunci când devine dependentă de averi. În această situație, nu numai că ajunge nefolositoare, dar aduce și pagubă, îmbolnăvind sufletul. Și atunci se produce următorul paradox: dorești averea pentru plăcere și desfătare, dar nu le mai poți avea, ci dimpotrivă. Pilda seminței căzute între spini ilustrează foarte bine această situație: dacă cineva aflat în întuneric atinge o frânghie și crede că este un șarpe, tot așa și cei îndrăgostiți de averi privesc cu teamă lucruri care în situații normale nu sperie în niciun fel pe cei cu mintea limpede¹⁷.

Dacă cel care stă în întuneric scapă atunci când se arată soarele, cel lipsit de vedere nu scapă nici atunci când răsare soarele, iar bogații sunt ca acesta din urmă. „De aceea stau și într-un întuneric îndoit: unul din pricina lor, iar altul din pricină că nu ascultă de învățător. Să ascultăm, deci, de El, cu luare-aminte, ca, deși târziu, să vedem odată!”¹⁸ Ca să poți vedea, trebuie să știi mai întâi cum ai orbit, iar această știință a oferit-o Învățătorul atunci când ne-a învățat să nu ne adunăm comori pe pământ.

Bogația vatămă pentru că ne scoate din robia lui Dumnezeu și ne face robi banilor, peste care ar trebui să fim stăpâni¹⁹. Iov, deși era bogat, s-a comportat ca și cum ar fi fost administratorul unor averi străine. Bogații contemporani cu Sfântul Ioan nu se puteau comporta ca Iov, pentru că dragostea de bani se așeza

¹⁵ *Omilia a XX-a*, 3, p. 266.

¹⁶ *Omilia a XX-a*, 4, p. 267.

¹⁷ *Omilia a XX-a*, 4, p. 268.

¹⁸ *Omilia a XX-a*, 5, p. 269.

¹⁹ *Omilia a XXI-a*, 2, p. 272.

în mintea lor ca într-o cetățuie și de acolo dădea porunci „pline de fărădelege”, fără ca cineva să se mai poată împotrivi, din cauza dependenței, care produce orbirea²⁰.

Lăcomia și consecințele ei în relația cu semenii contravin blândetii firii omenești și ne determină să săvârșim fapte potrivnice firii noastre²¹.

Oamenii care trăiesc în desfătări și cei cu putere nu se deosebesc de morți: capul le este legat, mâinile sunt lipite de stomac și legate cu lanțurile lăcomiei, la fel și picioarele. „Ai văzut mortul? Vezi-i și cioclul! Cine îi duce la groapă pe aceștia? Diavolul! El îi leagă strașnic și nu îngăduie ca omul să arate om, ci lemn uscat... Poți să vezi că și sufletul lor este la fel de înfășurat, este mai degrabă idol decât suflet”²².

Pentru bogații zgârciți, „cel mai mare chin este a nu fi în chin”: trăiesc ca în pustiu, deși locuiesc în mijlocul orașelor; socotesc dușmani pe cei care nu le-au făcut niciun rău, vor să facă rob pe cel liber, ruinează multe case, sunt o pacoste pentru țară și pentru întreaga lume. Chipul zgârcitului este magistral creionat de Sfântul Ioan: omoară pe toți cu pofta sa, dorește să schimbe și natura pământului, pentru că îl vrea prefăcut în aur; dacă copiii sunt plăcuți tuturor, el îi socotește o pacoste... Chiar dacă se află în această situație dezastruoasă, el poate fi ajutat, demonstrându-i că zgârcenia este dușmanul îmbogățirii autentice; „...pentru că nu știu să semene, ci se gândesc numai să culeagă, pierd și recolta; pentru că nu vor să cheltuiască, zgârciții nici nu știu să câștige”²³.

Atunci când păcatul vrea să intre în sufletele noastre, îi deschidem larg ușile și-i dăm toată libertatea, uitând că păcatele n-au niciodată sațiu, pentru că ne domină. Aceeași situație, dar în sens pozitiv, se produce și cu virtutea, în sensul că binele vrea și mai mult bine. Sfântul Ioan conchide: dacă și pentru păcat, și pentru virtute trebuie să te ostenești, de ce nu te ostenești numai pentru virtute, care-ți aduce câștig mare? Numai virtutea, în cazul nostru iubirea săracilor, asigură atât bunăstarea de aici, cât și pe cea viitoare²⁴.

Mântuitorul Hristos ne-a făcut părtași bunurilor Sale, din iubire și fără să ceară ceva de la noi. Același lucru trebuie să-l facem și noi: să împărțim cu Hristos (adică cu cei năpăstuiți) averile noastre; fiind fratele nostru, este împreună-moștenitor cu noi, nu numai pe pământ, ci și în cer, și, în această calitate, ce-i oferi lui îți aparține și ție. Dacă Hristos, fratele nostru, ne-a făcut moștenitori ai cerului, este nedrept atunci când noi nu-I oferim nici măcar bunurile de pe

²⁰ *Omulia a XXI-a*, 2, p. 279.

²¹ *Omulia a XXI-a*, 4, p. 289.

²² *Omulia a XXXVII-a*, 4, pp. 350-351.

²³ *Omulia a XXVIII-a*, 4, pp. 359-361.

²⁴ *Omulia a XLII-a*, pp. 506-507.

pământ: „Gândește-te că ajungi preot al lui Hristos, dând cu mâna ta nu trup, ci pâine; nu sânge, ci un pahar cu apă rece”²⁵.

Dumnezeu nu ne cere să facem minuni, ci să trăim virtuos: „Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor...” (*Matei* 5, 16). Virtuosul atrage asupra lui harul facerii de minuni, cu scopul de a îndrepta viața altora. Cele mai mari virtuți sunt dragostea și milostenia. Acestea depășesc chiar virtutea fecioriei²⁶, în sensul că fără feciorie te poți mântui, dar fără milostenie – nu²⁷.

Bunurile materiale se numesc bunuri ca să facem bine cu ele, iar bogatul trebuie să învețe bogăția milosteniei de la dascălul acestei meserii, adică de la Hristos²⁸. Este păcat că se cheltuiesc atâția bani cu luxul, când printre noi se află atâția săraci. Observația Sfântului Ioan rămâne valabilă și în cazul bisericii: nimeni nu se poate mântui făcând un potir de aur bătut cu pietre scumpe, exploatând pe văduvă sau pe orfan²⁹. Sufletele noastre trebuie prefăcute mai întâi în aur, iar dacă vrem să cinstim trupul lui Hristos, nu trebuie să-l trecem cu vederea pe cel dezbrăcat. Trupul lui Hristos de pe altar nu are nevoie de acoperăminte prețioase, ci de suflete curate, în timp ce săracul gol sau flămând are nevoie de multă îngrijire. Nu trebuie să-L cinstim pe Dumnezeu așa cum vrem noi, ci așa cum vrea El. Hristos colindă drumurile străin și pribeag, căutând adăpost. „Nu vrei să-L primești, dar împodobești pardoseala bisericilor Lui”, zidurile și coloanele. „Atârni candelă de argint în Biserica Lui, dar pe El, înlănțuit în temniță, nici nu vrei să-L vezi!”. Biserica „Celui înlănțuit” este mai de preț decât cealaltă biserică³⁰.

Milostenia ne învață să fim asemenea lui Dumnezeu, izvorul tuturor bunătăților, și își prelungeste valabilitatea și după moarte, înduplecând Judecătorul să-l achite pe cel judecat. Dacă corăbiile nu pot exista fără porturi, viața devine imposibilă dacă ai desființa milostenia, iertarea și iubirea de oameni. Înainte de a învăța alte lucruri, omul trebuie să învețe milostenia, pentru că a milui înseamnă a fi om; mai mult, a milui înseamnă a fi Dumnezeu³¹.

Căutând lecurile milosteniei, facem sufletul de nebiruit, iar diavolul nu-l mai poate doborî: ori de unde l-ar apuca, îl scapă din mâini, pentru că untdelemnul acesta nu-i îngăduie diavolului să-l apuce de spate³².

Cei care fac milostenie de fațadă îl întristează foarte mult pe Sfântul Ioan, care iubește sincer milostenia și suferă atunci când o vede „prihănită”: o

²⁵ *Omilia a XLV-a*, 3, pp. 533-534.

²⁶ *Omilia a XLVI-a*, 4, pp. 542-543.

²⁷ *Omilia a XLVII-a*, 4, p. 551.

²⁸ *Omilia a XLIX-a*, 3, p. 572.

²⁹ *Omilia a L-a*, 3, p. 583.

³⁰ *Omilia a L-a*, 4, pp. 584-585.

³¹ *Omilia a LII-a*, 4, p. 607.

³² *Omilia a LXIV-a*, 5, p. 744.

asemenea milostenie îl face pe cel care o practică în același timp desfrânat și nebun.³³ Dacă dascălul milosteniei este Dumnezeu Însuși, milostenia este o taină, și atunci când este făcută, ușile trebuie închise, „ca să nu vadă cineva ceea ce nu este îngăduit să arăți”³⁴.

Dumnezeu ne-a dat cuvânt, mâini, picioare, tărie trupească, minte și pricepere, ca pe toate să le folosim spre mântuirea noastră și spre folosul aproapelui³⁵.

Iubitorii de argint nu lovesc pe oameni în obraz, ci în stomac³⁶ și, dacă ar fi robii unor oameni, ar face totul pentru a-și redobândi libertatea; însă, în calitate de robi ai iubirii de argint, nici nu se gândesc să scape „din robia aceasta amară”³⁷.

Sfântul Ioan este conștient de faptul că, vorbind atât de frecvent și cu atâta căldură despre avantajele sărăciei, comparată cu avariția dezumanizantă, provoacă multora zâmbete condescendente, dar nu se tulbură în niciun fel, ci își continuă cu aceeași ardoare activitatea și pe aceeași linie. „Un singur lucru te rog, deci fără silă: cheltuiește cât de cât cu cei nevoiași și nu căuta să ai pentru tine mai mult decât îți este de neapărată trebuință”³⁸.

Bunul creștin nu trebuie să se laude nici cu noblețea, nici cu bogăția. Sunt de preferat bogăția de fapte bune și fuga de sărăcia acestora. Bogatul nemilostiv era așa de sărac, încât nu a putut dobândi nici măcar un strop de apă³⁹.

Insistențelor Sfântului Ioan de a ajuta pe cei săraci li se răspundea frecvent că aceștia sunt leneși, mint și născocesc o mulțime de nevoi și de necazuri. Răspunsul său este ferm: ajutorarea săracilor nu justifică lenea, care este dascălul oricărui păcat; cere doar să nu fim fără milă, chiar dacă obiecțiile sunt îndreptățite: cel căzut în această stare merită ajutorat, tocmai pentru că nu se mai rușinează de ceva. „Dacă nu vrei să-i dai, pentru ce îl mai cerți, să-i strivești nenorocitul și ticălosul lui suflet; nu socotești teama lui de foame îndestulătoare apărare pentru lipsa de rușine; nerușinarea săracului are o scuză...; nerușinarea noastră, nu”⁴⁰.

Milostenia ne face egali cu Dumnezeu. Cine îl insultă pe cel care cere îl insultă pe Dumnezeu. Dumnezeu trimite săracii la noi și, dacă le dăm, le dăm din cele ce sunt ale lui Dumnezeu.

Iubirea de argint nu este o boală legată de fire și dovada o constituie cei ce s-au tămăduit; ea se naște din pricina trândăviei și, când pune stăpânire pe cei

³³ *Omilia a LXXI-a*, 3, p. 816.

³⁴ *Omilia a LXXI-a*, 4, p. 818.

³⁵ *Omilia a LXXXIII-a*, 3, p. 892.

³⁶ *Omilia a LXXXI-a*, 3, p. 920.

³⁷ *Omilia a XC-a*, 3, p. 1003.

³⁸ *Omilia a XC-a*, 4, p. 1006.

³⁹ *Omilia a LX-a*, 5, p. 117.

⁴⁰ *Omilia a XXXV-a*, 4, pp. 437-438.

orbiți de ea, îi face să trăiască împotriva firii. Avarul devine propriul său dușman „și dușmanul de obște al întregii lumi”⁴¹. Dacă dorința de mai mult e semn de sărăcie, iar dacă bogatul are această dorință, atunci el este sărac⁴².

Toate bunurile pe care le posedă cineva aparțin de fapt lui Dumnezeu, acela nefiind decât administratorul sau iconomul lor. Pentru acest motiv, Dumnezeu, în calitate de proprietar, nu este de acord ca cineva să-și cheltuiască bunurile la întâmplare, ci numai spre folosul altora, pentru a face „și mai călduroasă dragostea dintre oameni”, disprețul pe care cineva îl poate arăta față de semenii supărându-L cel mai tare pe Dumnezeu⁴³.

Dacă postul, fecioria sau castitatea aduc câștig numai celor care le săvârșesc, milostenia are și o dimensiune socială. Nici chiar mucenicia nu se compară cu milostenia. Când Mântuitorul Hristos a spus: „Paște oile Mele” (*Ioan* 21, 15), nu S-a referit numai la apostoli sau la preoți, ci la noi toți, pentru că toți suntem responsabili de fiecare și invers. Dacă în treburile materiale nimeni nu poate trăi doar pentru sine, ci și pentru folosul obștesc și al aproapelui, cu atât mai mult în treburile duhovnicești. Cel care face altfel trăiește de prisos, „nu mai este nici om și nici nu mai face parte din neamul omenesc”. Dacă evreii puteau să hrănească numai la templu 8000 de leviți datorită solidarității lor, acum, în timpul Sfântului Ioan, din cauza „neomeniei voastre”, Biserica trebuie să aibă pământuri, case de închiriat, căruțe și catări. „Așa se întâmplă două lucruri nepotrivite: și voi rămâneți fără rod, și preoții lui Dumnezeu se îndeletnicesc cu ceea ce nu se cuvine”. Biserica nu se mai deosebește cu nimic de casele oamenilor de afaceri, iar episcopii, prin grija aproape exclusivă de cele materiale, au ajuns epitropi, vechili, perceptori, negustori. În Antiohia sunt aproximativ o sută de mii de creștini; dacă fiecare ar da unui sărac doar o pâine, n-ar mai suferi nimeni de foame; iar dacă fiecare ar da câte un „bol”, „n-ar mai fi în oraș niciun sărac și n-ar mai îndura și preoții atâtea ocări și batjocuri de pe urma administrării caselor și a moșiilor”⁴⁴.

Orice creștin conștient de responsabilitatea lui socială, ilustrată cu prisosință în Noul Testament, trebuie să facă ceea ce au făcut mulțimile când Mântuitorul a intrat în Ierusalim: să dea propriile haine celor care îl poartă pe Hristos, adică celor care au nevoie. Pentru această dărnicie, Mântuitorul Hristos ne făgăduiește împărăția cerurilor. Noi nu numai că nu răspundem dorinței Lui exprimate în forme explicite, dar manifestăm și o atitudine ireverențioasă față de cei care ne cer ajutorul.

Sfântul Ioan este foarte nemulțumit de efectele proiectului său social asupra antiohienilor: a vorbit atât de mult și cu atâta căldură despre necesitatea

⁴¹ *Omilia a LXXX-a*, 3, pp. 910-911.

⁴² *Omilia a LXXX-a*, 3, p. 913.

⁴³ *Omilia a LXXXII-a*, 4, pp. 879-881.

⁴⁴ *Omilia a LXXXV-a*, 4, pp. 962-963.

stringentă a solidarității și responsabilității creștine și, cu toate acestea, rezultatele nu au fost pe măsura dorinței lui. Pentru acest motiv, spune el: „Mă rușinez să vă mai vorbesc despre milostenie... Ați făcut ceva, dar nu atât cât am voit. Vă văd că semănați, dar nu cu mâna plină. De aceea mă și tem, ca nu cumva să secerati cu zgârcenie”. Pentru a ajunge la certitudinea „zgârceniei” antiohienilor, Sfântul Ioan Gură de Aur face următoarea cercetare economică asupra resurselor antiohienilor:

„Zece la sută din populația orașului e formată din bogați, iar zece la sută, din săraci, care n-au niciun fel de avere; restul populației e formată din oameni de mijloc. Să împărțim acum numărul locuitorilor orașului la numărul săracilor și veți vedea ce rușine este pentru orașul nostru. Cei foarte bogați sunt puțini, cei cu averi mijlocii sunt mulți; săracii sunt cu mult mai puțini decât aceștia. Cu toate acestea, deși sunt atât de mulți oameni în oraș care pot să hrănească pe cei flămânzi, totuși, mulți se culcă fără să fi mâncat ceva. Și se culcă flămânzi nu pentru că cei care au nu pot să-i îndestuleze cu ușurință, ci pentru că este mare cruzimea și neomenia lor. Dacă cei bogați și cei cu averi mijlocii ar împărți între ei pe cei ce au nevoie de pâine și îmbrăcăminte, abia dacă ar reveni un sărac la cincizeci sau la o sută de locuitori”. Deși venitul Bisericii este comparabil numai cu venitul unuia din magnații timpului, Ea ajută zilnic trei mii de oameni, în afară de cei aflați în închisori, spitale etc. „Cu toate acestea, averea Bisericii nu se împuținează. Deci, dacă numai zece bogați ar vrea să ajute pe săraci, așa cum ajută Biserica, n-ar mai fi niciun sărac în orașul nostru”⁴⁵.

Marele apostol al milosteniei și al solidarității umane precizează faptul că nu intenționează să diminueze în vreun fel averea cuiva, ci sfătuiește numai să ajute, adică să facă părtași la bunurile sale pe cei săraci, devenind astfel un bun iconom al darurilor primite de la Dumnezeu.

Cei mai mulți din cei interpelați de Sfântul Ioan pretextau că plătesc impozite pentru bunuri sau că întrețin armata. Sfântul Ioan le răspunde că impozitele față de stat sunt o obligație, în timp ce „impozitul pe care-l dai cerului”, adică milostenia, este un împrumut pe care îl oferi lui Dumnezeu. „Dumnezeu îți iscălește o poliță, spunându-ți: cel ce miluiește pe sărac împrumută pe Dumnezeu”⁴⁶.

La reproșul pe care i-l fac ascultătorii săi că în fiecare zi vorbește despre milostenie și iubirea de oameni⁴⁷, Sfântul Ioan răspunde că ar vorbi mai puțin dacă ar constata o anume eficiență a insistenței sale. Dar, pentru că nu constată o asemenea eficiență, îi compară cu un copil care nu reușește să învețe litera a, deși profesorul insistă; mai mult, acest copil îl și ceartă pe profesor, pentru că îl plictisește cu insistențele sale.

⁴⁵ *Omilia a LXXXVI-a*, 3, pp. 765-766.

⁴⁶ *Omilia a LXXXVI-a*, 5, p. 768.

⁴⁷ *Omilia a LXXXVIII-a*, 3, p. 987.

„Cine a ajuns, datorită cuvintelor mele, mai grabnic la milostenie? Nimeni! Este o nebunie să-mi porunciți să nu mai vorbesc de milostenie, când voi n-ați învățat milostenia. Să dea Dumnezeu ca și voi să nu vorbiți de altceva decât de milostenie și acasă, și în piață, și la masă, și noaptea în vis... Că dacă ne-am îngrijii de milostenie ziua, am visa-o și noaptea”⁴⁸.

Ar prefera să le vorbească și despre altceva, de exemplu, despre lupta lui cu păgânii sau cu ereticii, „dar cum e cu puțință să înarmezi niște oameni care nu sunt încă sănătoși?”⁴⁹ Deși a scris mult împotriva acestora, nu poate sărbători victoria, pentru că aceștia îi vor reproșa – pe bună dreptate – scăderile morale ale multor creștini. „Cum să mai am curaj să vă duc pe câmpul de luptă când mă stânjeniți și pe mine și sunteți îndată trântiți la pământ de vrăjmași și făcuți de rușine?” Ne laudăm cu învățătura lui Hristos, Care face sfinți și îngeri pe cei care o pun în practică, dar când trebuie să facem și noi același lucru, demonstrăm o ineficiență totală. Această ineficiență îl îndurează pe Sfântul Ioan, care adresează antiohienilor cuvinte foarte aspre:

„Știu că vă dor cuvintele mele, dar nu le spun împotriva tuturor, ci împotriva celor vinovați; dar, mai bine zis, nici împotriva lor, dacă se trezesc, ci pentru ei. Așa, însă, toate s-au pierdut, toate s-au stricat; și Biserica nu se deosebește cu nimic de un staul de vite, de un țarc de măgari, de un țarc de cămile”⁵⁰.

Este evident, în viziunea Sfântului Ioan Gură de Aur nu poate exista un creștinism teoretic, fără efecte în social, pentru că dogma nu este teorie, ci viață după voia lui Dumnezeu. Și dacă Dumnezeu este iubire, aceasta trebuie să devină nota fundamentală a relațiilor umane. Un creștinism fără o dimensiune socială evidentă își pierde atât mesajul propriu, cât și identitatea. Pentru aceste motive, gândirea socială a Sfântului Ioan Gură de Aur este la fel de viabilă astăzi ca și în timpul în care a trăit și și-a păstorit credincioșii ca preot, în locul în care ucenicii lui Hristos s-au numit pentru prima dată creștini, adică în Antiohia.

⁴⁸ *Omilia a LXXXVIII-a*, 3, p. 987.

⁴⁹ *Omilia a LXXXVIII-a*, 4, p. 988.

⁵⁰ *Omilia a LXXXVIII-a*, 4, p. 989.

Pastorație pentru sănătate și medicină preventivă

Preot Ionuț BADEA

a. Iisus Hristos – Păstorul cel Bun

„Preoții, care sunt rânduiți de păstorii lor în fiecare Biserică drept economi și purtători de grijă ai sufletelor, au datoria de a păstori și ei oile cuvântătoare ale lui Hristos cu cuvântul Evangheliei, cu învățătura creștinească și cu Sfintele Taine, atât când sunt sănătoase, cât și când sunt bolnave, așa cum fac și păstorii oilor necuvântătoare, care pe cele sănătoase le duc din loc în loc să pască iarbă verde, iar pe cele șchioape și bolnave le îngrijesc și le vindecă”.

Astfel își începe învățatul monah din veacul al XIX-lea, Metodie Anthrakitis, cartea sa, *Mic manual de spovedanie și mângâiere a bolnavilor și muribunzilor*¹. Imaginea păstorului care are grijă de turma sa își are originea în cuvintele Mântuitorului: „Eu sunt păstorul cel bun și cunosc pe ale Mele și ale Mele Mă cunosc pe Mine. Precum Mă cunoaște Tatăl și Eu cunosc pe Tatăl. Și sufletul Îmi pun pentru oi” (*Ioan* 10, 14-15). Grija pe care o are păstorul față de turma sa este icoană a grijii desăvârșite pe care Dumnezeu o are față de noi, oamenii. Urmând Mântuitorului, Păstorul cel Bun, apostolii se vor numi și ei păstori, iar oamenii, turmă duhovnicească sau cuvântătoare.

Sfântul Apostol Pavel îi îndeamnă pe preoții Bisericii adunați în Efes: „Drept aceea, luați aminte de voi înșivă și de toată turma, întru care Duhul Sfânt v-a pus pe voi episcopi, ca să păstrați Biserica lui Dumnezeu, pe care a câștigat-o cu însuși sângele Său” (*Fapte* 20, 28). Sfântul Apostol Petru, care auzise din gura Mântuitorului îndemnul: „Paște oile Mele”, îi îndeamnă pe ucenicii săi: „Pe preoții cei dintre voi îi rog ca unul ce sunt împreună preot [...] păstoriți turma

¹ *Mic manual de spovedanie și mângâiere a bolnavilor și muribunzilor*, trad. diac. Ioan Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2006.

lui Dumnezeu, dată în paza voastră, cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câştig urât, ci din dragoste; nu ca și cum ați fi stăpâni peste Biserici, ci pilde făcându-vă turmei. Iar când se va arăta Mai marele păstorilor, veți lua cununa cea neveștejită a mării” (1 Petru 5, 2-4).

Păstorirea turmei duhovnicești se face, așadar, cu responsabilitate, pentru că Cel care a încredințat păstorirea este Tatăl ceresc, iar cei care caută să o răpească sunt mulți. De aceea, grija păstorului de suflete trebuie să fie deplină și să urmărească bunăstarea și creșterea turmei cuvântătoare ce i-a fost încredințată, cu gândul la cuvintele Mântuitorului: „Nu te teme, turmă mică, pentru că Tatăl vostru a binevoit să vă dea vouă împărăția” (Luca 12, 32).

Grija față de turmă se traduce în faptă prin interesul pe care păstorul duhovnicesc îl are față de persoanele umane ce o compun, față de viața acestora în deplinătatea ei, de progresul lor duhovnicesc, dar și de bunăstarea trupească. Pentru că, atunci când spunem persoană, noi, creștinii, ne gândim la alcătuirea minunată a omului: trup și suflet. Tema de față propune o aplecare asupra problemelor ce se nasc în dimensiunea fizică a omului, în trupul său, în viața sa pământească, trecătoare.

b. Sănătate și profilaxie

O vorbă din popor spune că „sănătatea e mai bună decât toate”. Dar ce înțelegem prin sănătate și, mai ales, cum ne situăm în raport cu ea din punct de vedere creștin și teologic, vom încerca să lămurim în lucrarea de față. În cele ce urmează însă, vom face scurte precizări cu privire la modul în care este percepută starea de sănătate astăzi și ce înseamnă promovarea sănătății.

Organizația Mondială a Sănătății a propus în anul 1946 următoarea definiție pentru sănătate: „Sănătatea este o stare pe deplin favorabilă atât fizic, mintal, cât și social, și nu doar absența bolilor sau a infirmităților”, adăugându-se mai târziu și „capacitatea de a duce o viață productivă social și economic”². Aceasta este însă una din multele definiții pe care le suportă sănătatea, motiv pentru care s-a simțit întotdeauna nevoia unor nuanțări, care au condus la alcătuirea unor criterii utilizate pentru definirea sănătății, criterii ce țin de bunăstarea funcțională a organismului, de capacitatea acestuia de a se adapta la condițiile de viață și muncă, precum și de condiția umană a individului în societate. Se observă astfel tendința firească de a privi persoana umană în întreaga dimensiune a existenței ei pământești.

În ceea ce privește medicina preventivă, ea devine omonimă cu profilaxia și cu promovarea sănătății. Deși foarte veche ca practică, profilaxia, adică

² Pentru definiție și detalii legate de modul în care este percepută sănătatea astăzi, vezi: <http://www.who.int/en/>.

totalitatea măsurilor medico-sanitare impuse pentru prevenirea apariției și răspândirii bolilor, cunoaște astăzi o reactualizare determinată de condițiile de viață și de progresul științei medicale. În prevenirea apariției și răspândirii bolilor și în păstrarea stării de sănătate se implică în prezent nu numai medicii, ci și persoanele umane și societatea. Scopurile generale ale profilaxiei sunt: promovarea sănătății, ocrotirea ei, prevenirea bolilor, reducerea consecințelor lor, când acestea au apărut, și evitarea deceselor premature³. Toate aceste aspecte sunt parte integrantă a unor adevărate strategii pentru promovarea sănătății și creșterea calității vieții trupești a individului. Astfel îmbogățit, conceptul se aplică și în medicina clinică – sub numele de medicină preventivă –, și în sănătatea publică. Obiectivele medicinei preventive, așa cum au fost ele enunțate în strategia europeană privind sănătatea, sunt: a da viață anilor (prin controlul morbidității și incapacității), a da sănătate vieții (prin promovarea sănătății) și a da ani vieții (prin reducerea deceselor premature și creșterea duratei medii a vieții)⁴. Promovarea sănătății nu este proprie numai mediului medical, ci ea trebuie să devină un deziderat al individului, al familiei și al societății, prin urmare și al membrilor Bisericii.

I. Trupul și starea de sănătate în Sfânta Scriptură

a. Vechiul Testament

Mai ales atunci când vrem să vorbim despre sănătate și medicină preventivă așa cum sunt ele înțelese astăzi, este necesar să facem scurte precizări cu privire la concepția despre trup în creștinism⁵. Conform Sfintei Scripturi, trupul omului este creația mâinilor lui Dumnezeu (*Facere* 2, 7). Deși trupul primește ulterior creării lui suflare de viață (suflet) de la Dumnezeu, acesta nu-l face mai important decât sufletul – chipul lui Dumnezeu în noi. În starea primordială, omul nu a cunoscut suferințele și boala, pentru că pe toate le-a creat Dumnezeu foarte bune (*Facere* 1, 31). „Este o nebunie să crezi că Dumnezeu este autorul relelor noastre. Dumnezeu, Care a făcut trupul, n-a făcut și boala, tot astfel cum El, deși a făcut sufletul, n-a făcut nicidecum păcatul și moartea”⁶. Starea actuală a trupului nostru muritor și dispoziția noastră de a

³ Prof. dr. DAN ENĂCHESCU, Prof. dr. MIHAI D. MARCU, *Sănătate publică și management sanitar*, Ed. ALL, București, 1994, *passim*.

⁴ *Curs online în cadrul proiectului TEMPUS-JEP-07094-94*, coordonat de catedra de Sănătate Publică și Management a Universității de Medicină și Farmacie Carol Davila din București, capitolul III, p. 4.

⁵ Pentru detalii vezi: Asist. Remus Rus, *Concepția despre om în marile religii*, EIBMBOR, București, 1978.

⁶ SF. VASILE CEL MARE, *Omilia: Dumnezeu nu este pricinuitoarea relelor*, 2, PG 31, 332B, *apud* Jean-Claude LARCHET, *Teologia bolii*, Ed. Oastea Domnului, Sibiu, 2005, p. 17.

suferi de tot felul de boli au fost cauzate de păcatul lui Adam. „Dumnezeu nu a creat moartea, nici bolile, nici infirmitățile”⁷. Iar *Cartea Înțelepciunii lui Solomon* spune: „Dumnezeu nu a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii. El a zidit toate lucrurile spre viață și făpturile lumii sunt făcute pentru a fi izbăvite” (1, 13-14). Suferințele firii umane și moartea au venit ca plată a păcatului și s-au transformat într-un dat al firii umane după alungarea protopărinților noștri din Rai. Omul a fost creat după chipul lui Dumnezeu spre a ajunge la asemănarea cu El. Omul era îmbrăcat în trup muritor, dar putea ajunge la nemurire dacă asculta de Dumnezeu. Harul lui Dumnezeu îl ajuta pe om în acea stare de bine. Insuficiența naturii create era completată de harul lui Dumnezeu, dat omului odată cu suflarea de viață⁸. Omul avea în Rai, așa cum afirmă Sfântul Ioan Gură de Aur, „viață îngerească în trup omenesc”⁹. Există, așadar, o diferență între condiția omului în Rai și starea noastră de astăzi. Odată cu căderea primilor oameni în păcatul neascultării de Dumnezeu și cu alungarea lor din Rai, au venit în lume suferințele și moartea.

Cauza tuturor relelor care afectează acum natura omenească este folosirea rea a liberului arbitru cu care a fost înzestrat omul de către Creatorul său. Și văzând Dumnezeu pe omul căzut în păcat și nevrednic de îmbrăcăminte frumoasă și strălucitoare cu care El l-a împodobit, l-a dezbrăcat de toată slava aceea și de toată fericirea pe care o avea înainte¹⁰. Omul a fost astfel privat de comuniunea cu Dumnezeu și s-a întors în pământul din care a fost luat. În acest context în care boala și moartea sunt chipuri ale izgonirii din Rai, sănătatea și bunăstarea trupească devin chipuri ale milostivirii lui Dumnezeu. Sănătatea este pusă, așadar, în legătură cu starea normală a omului ca ființă creată după chipul lui Dumnezeu, izvorul nestrîcării. Dumnezeu este Cel care dă vindecarea: „Doamne, prin îndurarea Ta se bucură omul de viață, prin ea mai am și eu suflare; Tu mă tămăduiești și -mi dai iarăși viață! Iată că boala mea se schimbă în sănătate” (*Isaia* 38, 16). Iar frica de Dumnezeu și ferirea de rău sunt cele care garantează sănătatea omului: „Nu fi înțelept în ochii tăi; teme-te de Dumnezeu și fugi de rău; Aceasta va fi sănătate pentru trupul tău și o învioreare pentru oasele tale” (*Pilde* 3, 7-8). Trupul, ca locaș al sufletului, trebuie îngrijit, pentru că „sănătatea este mai bună decât aurul și trupul sănătos și cu putere, decât avuția nenumărată” (*Eclesiasticul* 30, 15).

⁷ SF. GRIGORIE PALAMA, *Omilii*, XXXI, PG 151, 396B, cf. 388D, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 18.

⁸ SF. GRIGORIE PALAMA, *Omilii*, XXXI, PG 151, 452A, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 22.

⁹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea întâi. Omilii la Facere (I)*, (Părinți și Scriitori Bisericești, 21), XV, traducere, introducere, indici și note de Pr. D. Fecioru, EIBMBOR, București, 1987, p. 177.

¹⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Facere*, XVIII, p. 212

b. Noul Testament

Valoarea vieții umane și a trupului este dată în Noul Testament de însăși întruparea Mântuitorului Iisus Hristos: „Și Cuvântul S-a făcut trup și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a unuia născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (*Ioan 1, 14*). În trupul acesta, creat de mâinile Sale, Dumnezeu Cuvântul vine și în el pătimizește moarte pe cruce, și în el înviază și se arată ucenicilor Săi.

El îndumnezeiește firea umană, ridicând-o la starea cea dintâi prin întruparea Sa, și ne face pe noi iarăși părtași bunătăților cerești și vieții veșnice. Hristos ne eliberează prin jertfa Sa de robia păcatului și a morții, „cunoscând acesta că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să se nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului [...], iar dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom și viețui împreună cu El. Știind că Hristos, înviat din morți, nu mai moare” (*Romani 6, 6-9*). Boala și suferința, dar și starea de sănătate trupească capătă un nou sens, pentru că, pe de o parte, Hristos a suferit pentru păcatele noastre, iar pe de altă parte avem nevoie de puterile trupești ca să lucrăm cu frică și cutremur pentru mântuirea noastră. Trupul omului este templu al Duhului Sfânt: „...nu știți că trupul vostru este templu al Duhului Sfânt care este în voi, pe care-L aveți de la Dumnezeu, și că voi nu sunteți ai voștri? Căci ați fost cumpărați cu preț! Slăviți dar pe Dumnezeu în trupul vostru și în duhul vostru, care sunt ale lui Dumnezeu” (*1 Corinteni 6, 19-20*). Trupul este, de asemenea, văzut ca un locaș vremelnic al sufletului: „degrabă voi lepăda cortul acesta”, spune către ucenicii săi Sfântul Apostol Petru (*2 Petru 1, 14*). Trupul este organul de acțiune prin care sufletul lucrează (vezi *1 Corinteni 12, 12-26*). Însă trebuie să fim cu grijă în lucrarea noastră, pentru că, „dacă viețuiți după trup, veți muri, iar dacă ucideți, cu Duhul, faptele trupului, veți fi vii”, ne atenționează Sfântul Apostol Pavel (*Romani 8, 13*). Trupul trebuie să se supună rațiunii și voinței omului nou, după chipul lui Hristos, ca să fie adus ca „jertfă vie, sfântă, bine plăcută lui Dumnezeu, ca închinarea (voastră) cea duhovnicească” (*Romani 12, 1*).

Toate acestea trebuie să le săvârșim având în vedere momentul judecății noastre, ce se va face după faptele săvârșite de noi în trup și după învierea morților, când vom primi înapoi trupurile noastre pentru a ne înfățișa înaintea lui Dumnezeu: „Nu vă mirați de acesta; căci vine ceasul când toți cei din morminte vor auzi glasul Lui, și vor ieși cei care au făcut cele bune spre învierea vieții și cei care au făcut cele rele spre învierea osândirii” (*Ioan 5, 28-29*), ne atenționează Mântuitorul Iisus Hristos. Trupul este menit să devină trup de slavă, el este „pentru Domnul” (*1 Corinteni 6, 13*), cum spune Sfântul Apostol Pavel. Sănătatea trupului nu poate fi concepută ca bun în sine, pentru că: „ce va da omul în schimb pentru sufletul său?” (*Matei 16, 26*). Sănătatea are valoare doar atunci când îl ajută

pe om să slujească lui Dumnezeu și să se sfințească prin lucrarea faptelor bune izvorâte din credință. După ce Hristos a intrat în casa lui Petru și a vindecat-o pe soacra acestuia, femeia „s-a sculat și slujea lui” (*Matei 8, 15*).

Mulți dintre cei vindecați de neputințe trupești au urmat lui Hristos sau au devenit propovăduitori ai Evangheliei în familiile și comunitățile lor, iar Sfânta Scriptură este plină de asemenea exemple care ne fac să înțelegem că nu ne este de niciun folos sănătatea trupească dacă nu slujim prin aceasta lui Dumnezeu. Bunăstarea, petrecerea în desfătări a trupului lipsit de boală și suferință nu ne duc spre mântuire, ba chiar ne pot înstrăina de Dumnezeu, așa cum lămurit ne arată Mântuitorul în numeroase pilde, dintre care cele mai cunoscute sunt cea a bogatului căruia i-a rodit țarina și ce a bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr. Paza vieții este însă de dorit atunci când slujim lui Dumnezeu și, de aceea, Mântuitorul îi îndeamnă pe apostolii Săi: „Feriți-vă de oameni, căci vă vor da pe mâna sinedriștilor și în sinagogle lor vă vor bate cu biciul” (*Matei 10, 17*). Rostul acestui îndemn îl vedem doar în folosul propovăduirii Evangheliei, pentru că Dumnezeu este Cel ce păzește viața noastră și Cel care a rânduit pentru apostoli suferințe nenumărate și moarte martirică. În aceeași ordine de idei, Sfântul Apostol Pavel le spune ucenicilor: „Este mai de folos pentru voi să zăbovesc în trup și, având această încredințare, știu că voi rămâne și împreună voi petrece cu voi cu toți, spre sporirea voastră și spre bucuria credinței” (*Filipeni 1, 24-25*); și tot pentru folosul turmei duhovnicești, îl îndeamnă același sfânt apostol pe ucenicul său, Timotei: „De acum nu bea numai apă, ci folosește puțin vin, pentru stomacul tău și pentru deseale tale slăbiciuni” (*1 Timotei 5, 23*). Însuși Mântuitorul Iisus Hristos face foarte multe vindecări, pentru a arăta că El este Creatorul nostru, Cel care are puterea deplină asupra vieților noastre, Cel care poartă grijă de noi. Paradigmă pentru imaginea Cuvântului-Doctor este remarca pe care o face Sfântul Evanghelist Matei imediat după ce Mântuitorul o vindecase pe soacra lui Petru: „Și făcându-se seară, au adus la el mulți demonizați și a scos duhurile cu cuvântul și pe toți cei bolnavi i-a vindecat, ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin Isaia prorocul, care zice: Acesta neputințele noastre a luat și bolile noastre a purtat” (*Matei 8, 16-17*). Toate aceste vindecări minunate au avut darul de a-L preamări pe Dumnezeu, Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre.

Ele ne întăresc convingerea că viața este creată de Dumnezeu nu spre distrugere și pierire, ci spre veșnicie. De aceea, chiar atunci când vin asupra lui încercări, boli sau neputințe, creștinul știe că acestea sunt îngăduite de Dumnezeu spre binele său și spre mântuire. Mântuitorul Iisus Hristos se face, de asemenea,

pildă pentru creștinii din toate timpurile ca să manifeste o grijă deosebită față de cei aflați, din diverse motive, în boli și suferințe, unul dintre criteriile Judecății finale a lui Dumnezeu fiind cercetarea bolnavilor, cu care Hristos se identifică¹¹.

Omul este conceput în Sfânta Scriptură ca spirit întrupat, trupul fiind, alături de suflet, o componentă esențială a persoanei umane. De aceea, Sfântul Apostol Pavel îi binecuvântează pe tesaloniceni astfel: „Însuși Dumnezeul păcii să vă sfințească pe voi desăvârșit și duhul și sufletul și trupul vostru să fie păzite în întregime, fără prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos” (1 Tesaloniceni 5, 23). Prin urmare, trupul și sănătatea lui sunt realități care nu trebuie neglijate, dar nici nu trebuie idealizate. În perspectiva dobândirii vieții veșnice, trupul ne ajută să ne mântuim dacă este supus sufletului și strunit prin voința omului, iar sănătatea este bună și de dorit doar dacă cel care o folosește o face cu responsabilitate, ca un fiu al lui Dumnezeu, iar nu pentru a-și satisface pornirile păcătoase. Omul cel vechi, plin de păcate, trebuie lepădat pentru a ne îmbrăca în omul cel nou, zidit după chipul lui Hristos Dumnezeu, „iar grija de trup să nu o faceți spre poftă” (Romani 13, 14), concluzionează Sfântul Apostol Pavel.

II. Trupul și starea de sănătate în Tradiția Bisericii

a. Sfinții Părinți

Mărturiile Sfinților Părinți referitoare la trup și sănătatea acestuia exprimă trăirile și rezolvările personale, păstrând în același timp o unitate desăvârșită a învățăturii, așa precum sfințele Evanghelii păstrează unitatea Duhului și a propovăduirii, subliniind în același timp personalitatea sfinților Apostoli și Evangheliști. Trăirile Părinților animați de același Duh nu sunt numai experiențe singulare și rezolvări originale, ci ele se încadrează în experiența comună a Bisericii ca trup al lui Hristos și devin paradigme pentru întreaga suflare creștină nedespărțită de Biserică. Această unitate a Duhului și a propovăduirii îi face pe Părinții Bisericii contemporani cu fiecare creștin, inclusiv cu noi, cei de astăzi. Membri acum ai Bisericii triumfătoare, Părinții au trecut prin ceea ce trecem noi în prezent și au găsit, luminați fiind de Duhul Sfânt, cea mai bună cale spre mântuire și viața veșnică, țelul oricărui creștin. Ei au fost următori și împlinitori ai Evangheliei Cuvântului și au păstrat Scriptura ca pe un izvor neseecat de vindecare și tămăduire atât a bolilor sufletești, cât și a celor trupești, prin Sfintele Taine, cu puterea harului lui Dumnezeu.

Părinții Bisericii se apleacă în principal asupra problemelor sufletești și spirituale ale turmei duhovnicești, dar nu neglijează nici viața trupească, pentru că, privite din punctul de vedere al păcatului, boala și suferința care afectează trupul

¹¹ „...bolnav am fost și m-ați cercetat” (Matei 25, 36).

sunt rele ce trebuie alinate și îndepărtate. Grija față de trup a mers în paralel cu grija față de suflet. Astfel a fost posibil ca primele instituții de binefacere să apară pe lângă biserici și la inițiativa unor Sfinți Părinți.

Amintim aici exemplul clasic al Sfântului Vasile cel Mare, ale cărui așezăminte de binefacere numite generic „Vasiliada” au rămas ca modele în veacurile ce au urmat pentru ceea ce astăzi numim asistența socială în Biserică. Pentru el, sensul suferinței este dat de însăși natura căzută a omului, iar la vindecarea sau ușurarea celui necăjit contribuie comunitatea și societatea în plenitudinea ei, dar și omul, prin eliberarea de cele lumești (patimi, în principal). El însuși bolnav, după cum mărturisește în câteva dintre epistolele sale¹², și neavând nicio avere personală, ci mulțumindu-se cu ofrandele prietenilor și rudelor¹³, Sfântul concluzionează: „Nu-i cu putință să nu mai existe oameni săraci, dar nu-i cu putință nici ca să-i refuzăm să-i ajutăm”¹⁴. De aceea, în timpul foametei din anul 368, îl găsim pe Sfântul Vasile împărțind provizii de hrană și mângâind pe cei sinistrați¹⁵. În ceea ce-i privește pe cei bolnavi, el recomandă, pe lângă tratamentul și ajutorul medicilor, rugăciunea împreună a preoților și credincioșilor pentru mângâierea suferinzilor și ocrotirea lor. „Pe cine nedreptăm noi oare când construim hoteluri și aziluri pentru străinii care vin pe la noi în trecere și care au vreo suferință de tămăduit? Sau, în sfârșit, când facem așezăminte trebuitoare ușurării lor, cu infirmieri, doctori, animale pentru povară, cu personal auxiliar?”¹⁶, întrebă Sfântul pe reprezentanții de atunci ai împăratului. Aceste așezăminte (azile de săraci, case de oaspeți, cămine pentru orfani, școli de meserii etc.), Sfântul le-a protejat și le-a purtat de grijă, prezentându-le prietenilor și colaboratorilor săi ca pildă pentru fapta cea bună. Astfel, într-o scrisoare către Amfilohie de Iconiu, pe care-l invita la praznicul Sfântului Eupsihie (7 septembrie), Sfântul scrie: „Te rog să sosești mai devreme cu trei zile, ca prin prezența ta să faci mai strălucită și aniversarea anuală a azilului pentru săraci”¹⁷. Sfântul mijlocește în altă epistolă pentru reducerea impozitelor datorate de o casă pentru orfani, astfel încât „traiul în acest așezământ să poată fi suportabil”¹⁸. Îndeamnă, de asemenea, pe oamenii bogați să sprijine azilele de săraci.¹⁹ Pe lângă acestea, Sfântul Ierarh îi implică și pe colaboratorii săi direcți, horepiscopi, preoți și călugări, în activitatea sa de

¹² SF. VASILE CEL MARE, „Epistolele 27, 162, 163, 244”, în: *Scrisori. Partea a treia. Despre Sfântul Dub. Corespondență (Epistole), (Părinți și Scriitori Bisericești, 12)*, traducere, introducere, note și indici de Preot prof. dr. Constantin Cornițescu, Preot prof. dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1988.

¹³ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 36”, p. 176.

¹⁴ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 35”, p. 175.

¹⁵ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 31”, p. 171.

¹⁶ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 31”, p. 171.

¹⁷ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 176”, p. 367.

¹⁸ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 315”, p. 594.

¹⁹ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 143”, pp. 330-331.

binefacere²⁰. Pentru aceștia din urmă, Sfântul va interveni la autoritățile statului ca să fie scutiți de dări, întrucât slujesc și interesului public²¹.

Nici în fața bolilor și nevoițelor trupești Sfântul Vasile nu rămâne indiferent. El însuși încercat, așa cum am amintit mai sus, găsește puterea să-i mângâie și să-i ajute pe cei bolnavi, pentru al căror folos sufletesc Domnul îngăduie necazul, slăbiciunea și lipsurile²². Scăderile acestea trupești și inerente firii umane căzute nu îl afectează însă pe omul virtuos, pus în opoziție cu cel înlănțuit de plăcerile lumești:

„Într-adevăr, nu stă în puterea corăbierului să poată liniști valurile când vrea, dar e foarte ușor să ne facem o viață tihnită și fără valuri dacă vom ști să facem să tacă zgomotele pe care patimile le ridică în noi și dacă ajutăm voința să fie mai tare decât tot ce poate veni din afară. Pentru că nici pierderile, nici bolile, nici alte greutăți ale vieții nu vor putea atinge pe omul virtuos atâta vreme cât își va ține cugetul destul de sus, încât să poată pași pe urmele Domnului, să-și îndrepte privirea spre viitor și să stăpânească ușor și cu iscusință furtuna care se ridică de pe pământ. Într-adevăr, despre cei pe care i-au înlănțuit puternic grijile vieții s-ar putea spune că se târăsc pe jos ca niște dobitoace, ca niște păsări prea greoaie, care în zadar poartă aripi”²³.

Rezolvările pe care am văzut că le propune Sfântul Vasile cel Mare în problemele care ne interesează pe noi astăzi se traduc printr-o mai bună colaborare a partenerilor sociali (Biserică și Stat) în vederea ușurării suferințelor celor nevoiași și năpăstuiți, precum și printr-o permanentă implicare a slujitorilor Bisericii în activitatea de ajutorare a celor aflați în suferințe, necazuri și boli.

Sfinții Părinți privesc boala din punctul de vedere al mântuirii omului:

„Nu știi oare cât de mare e răsplata bolii? [...] Nimic nu egalează în glorie răbdarea în suferințe. Căci mai cu seamă este regina celor bune și cununa cununilor. Și așa cum ea domină celelalte virtuți, tot așa în ea ajunge mai strălucitor și chipul celorlalte. [...] Lupta cu boala trupului e mai înaltă decât toate cele pe care le-ai răbdat. Căci pentru Lazăr acest lucru i-a fost de ajuns pentru mântuire și în sânurile lui Avraam este dus [...] doar fiindcă a suportat ușor foamea și boala și lipsa ocrotirilor. Căci atât de mare bine este să suporti cu noblețe acest lucru, încât, chiar dacă ar fi găsit cineva că a făcut păcate foarte mari, scapă de povara foarte apăsătoare a păcatelor lui; și chiar dacă e virtuos și drept, i se sporește nu puțin, ci foarte mult îndrăznirea. Căci pentru cei drepti e o cunună strălucitoare și care strălucește în chip covârșitor, mai presus decât soarele, iar pentru păcătoși e o curățire foarte mare”²⁴ – afirmă cu tărie Sfântul Ioan Gură de Aur.

²⁰ SF. VASILE CEL MARE, „Epistolele 53-54”, pp. 219-222.

²¹ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 104”, pp. 284-285 (pentru preoți), și ”Epistolele 284, 285 și 308”, p. 590 (pentru călugări, unde și numește pe agenții fiscalului „Hidra cea cu multe capete”).

²² SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 309”, p. 591.

²³ SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 293”, p. 578.

²⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrisori din exil*, XVII, ed. diac. Ioan Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2003, pp. 230-231.

Din același punct de vedere, soteriologic, sănătatea face parte din lucrurile de mijloc, adică nu e nici bună, nici rea. După Sfântul Maxim Mărturisitorul, sănătatea nu slujește le nimic omului și nu constituie pentru el un bun adevărat dacă nu este bine folosită, adică dacă nu este pusă în slujba binelui, prin împlinirea poruncilor lui Hristos și slava lui Dumnezeu²⁵. Omul poate să piardă mântuirea în starea de sănătate pentru că uită de Dumnezeu, dar și-o poate câștiga în boală, dacă o primește pe aceasta ca pe un prilej de asceză personală. „Zbor și salt de bucurie pentru că am adunat comoară mare”²⁶ – exclama Sfântul Ioan Gură de Aur. În concepția Sfântului, suferința îi îngăduie omului să-și ispășească păcatele personale: „Chiar de ai fi găsit cu foarte mari păcate, scapi de povara cea grea a păcatelor”²⁷. Avem de-a face astfel cu marea milostivire a Dumnezeului nostru, care trimite încercări celor păcătoși, dar și celor drepecți, pentru a le da prilej de pocăință și desăvârșire.

Se observă că Părinții Bisericii nu au eludat problemele legate de sănătatea trupului, dar i-au dat valoare acesteia în perspectiva mântuirii sufletului, pentru că viața cea veșnică este mai de dorit celei trecătoare și, prin urmare, mântuirea primează în fața sănătății. Pentru Sfinții Părinți, sănătatea trupului este de dorit atunci când ajută omul să se mântuiască.

Legătura dintre boala trupului și boala sufletului, precum și interdependența acestor doi poli ai persoanei umane în procesul de vindecare sunt subliniate în nenumărate rânduri de Sfinții Părinți. Tălcuind episodul vindecării copilului unui slujitor împărătesc din Capernaum (*Ioan 4, 46 ș.u.*), Sfântul Chiril al Alexandriei spune:

„Vindecarea pe care o aduce Hristos oamenilor este deplină. Ea vindecă și sufletele: Porunca Mântuitorului e una, dar vindecă două suflete: slujitorului îi insuflă credința neobișnuită, iar pe tânăr îl scapă de moartea trupezască. Care dintre ei e făcut sănătos înaintea celuilalt e greu de spus. Socotesc că boala a luat sfârșit în amândoi deodată, printr-o împreună-lucrare a poruncilor Mântuitorului nostru. Dar vestesc vindecarea copilului și slujitorii ce-i vin în întâmpinare, arătându-se ca organe ale împlinirii poruncilor dumnezeiești. Și aceasta, din iconomia clară a lui Hristos, Care întărește prin slujitori pe stăpânul lor slab în credință, arătându-i nădejdea ajunsă la împlinire”²⁸.

Hristos vine să-l mântuiască în întregime pe om, trup și suflet, nu numai în această viață în care El cheamă deopotrivă pe om să guste pârga bunătăților

²⁵ Jean-Claude LARCHET, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, Ed. Sophia, București, 2004.

²⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrisori din exil*, IX, p. 173.

²⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrisori din exil*, XVII, p. 224.

²⁸ SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Scrieri. Partea a patra. Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, (Părinți și Scriitori Bisericești, 41)*, traducere, introducere și note de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 2000, p. 166.

dumnezeiești, ci și în viața cea veșnică, când trupul va învia și va fi nestricăcios. „Omul, deși rămâne cu totul om prin fire, în sufletul său și în trupul său, el devine întreg dumnezeu în sufletul său și în trupul său, prin harul și strălucirea dumnezeiască a slavei fericitoare, care i se potrivește în întregime” – afirmă Sfântul Maxim Mărturisitorul²⁹.

Starea de sănătate și cea de boală sunt privite de Sfinții Părinți prin prisma persoanei umane. Nu se poate separa boala trupului de cea a sufletului și nici invers. Un trup bolnav și slăbit îl aruncă pe om în deznădejde și în patimi. Sfântul Varsanufie, răspunzând unui ucenic de-al său, îl face atent la lucrarea vrăjmașului diavol, care se lupta împotriva trupului pentru a-l slăbi și a-l arunca în patimi: „Acestea le seamănă în tine vrăjmașul, ca să-ți slăbească trupul și să ajungi la patimă și să vrei saltele moi și multe feluri de mâncări”³⁰. Alt ucenic al aceluiași sfânt îl ruga pe părintele său să mijlocească pentru el la Dumnezeu, pentru că, „fiind păcătos și neputincios cu trupul, nu sunt în stare să fac vreun bine și vreun lucru plăcut lui Dumnezeu”³¹. Moleșeala trupului duce la moleșeala sufletului. Un trup leneș și pretențios, care cedează oricărei ispite, care nu este educat de voință să accepte chiar și cel mai mic efort, face sufletul fără nicio putere: „Să nu te moleșești cu trupul, căci te va doborî”³². Conștient de valoarea sănătății trupului, Sfântul Varsanufie o consideră un dar de la Dumnezeu³³ și nu de puține ori se roagă pentru sănătatea sufletelor și a trupurilor celor care apelau la el pentru ca aceștia să poată lupta cu isпитirile celui rău: „Domnul să vă dea sănătatea sufletului și a trupului ca să înțelegeți meșteșugirile celui rău și să scăpați de ele”³⁴; „mă rog împreună cu voi pentru sănătatea trupului și a sufletului vostru”³⁵. În aceeași ordine de idei, Sfântul Părinte atrage atenția că nu trebuie să ne îngrijim prea mult de trup³⁶, căci este neputincios și trecător, ci trebuie să-l educăm prin înfrânare: „Nu te lăsa amăgit prin săturarea pântecelui. Nici nu te îndulci prin împărtășirea de mâncare și băutură peste trebuința trupului”³⁷, îndeamnă Sfântul pe un ucenic. Postul este o adevărată pedagogie pentru trupul sănătos: „Ce este postul altceva decât o pedagogie a trupului, spre supunerea trupului sănătos și spre slăbirea pornirii lui spre patimi”³⁸. Sfântul Ioan, în aceeași lucrare, atrage

²⁹ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua*, PG 91, 1088C, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 151.

³⁰ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, în: *Filocalia*, vol. XI, ediție electronică, Apologeticum, 2005, pp. 227, 301.

³¹ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 498, 566.

³² SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, p. 323.

³³ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 404, 484.

³⁴ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 95, 152.

³⁵ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 139, 212.

³⁶ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, p. 274.

³⁷ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, p. 322.

³⁸ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, p. 133.

atenția asupra faptului că grija de trup nu este străină revelației, dar întotdeauna trebuie să intervină dreapta socoteală:

„Nici Scriptura, nici Părinții n-au împiedicat coborârea la trup, făcută nu din plăcere, ci cu dreaptă socoteală (cu discernământ). Când, deci, precum ți-am spus înainte, nu mănânci și nu bei cu risipă, nici din plăcere, acestea nu-ți aduc osândă, nici nu sunt spre sminteală. Despre ele a spus Domnul că nu spurcă pe om (*Marcu 7, 15*)”³⁹.

Trupul trebuie strunit, slăbiciunile – înfrânte și poftele – doborâte, dacă vrem să progresăm duhovnicește. Odihna trupului [citește lenevia, n.n.] este văzută ca un lucru fără de folos, care ne depărtează de Dumnezeu: „Să urâm odihna trupului, căci lui Dumnezeu îi este scârbă de ea, fiindcă ne înstrăinează de El”⁴⁰. Deși înfrânarea și postul sunt bune, acestea ajută cu adevărat celui cu o constituție trupească puternică, dar pot duce la tristețe pe cel mai slab și neputincios:

„Nu din nesocotirea înfrânării și a nevoinței spun mereu iubirii tale să împlinești trebuința trupului precum e nevoie. Doamne, ferește! Ci pentru că, dacă lucrarea lăuntrică nu ajută, după Dumnezeu, omului, în zadar se ostenește în cea din afară. De aceea a spus Domnul că «nu cele ce intră spurcă pe om, ci cele ce ies din gură» (*Matei 15, 18*). De fapt, lucrarea dinăuntru făcută cu durerea inimii aduce liniștea adevărată a inimii, iar liniștea aceasta aduce smerenia; și smerenia face pe om locaș al lui Dumnezeu”⁴¹.

Trebuie să fim atenți însă și să le facem pe toate cu rânduială și în ascultare totală de voia lui Dumnezeu, căci „moleșeala, nepăsarea și iubirea de trup nu ne lasă să răsuflăm”⁴². Sfântul Ioan ne face atenți că trupul este unealta sufletului și, de aceea, grija față de el trebuie să aibă în vedere lucrarea comună a persoanei:

„Cererea aceluiași către același Bătrân: Spune-mi, Părinte, de trebuie ajutat trupul când are nevoie. cu mâncare potrivită cu boala, ori de trebuie să mănânce mai curând; sau de trebuie păzit timpul obișnuit și disprețuite toate acestea, chiar dacă i-ar veni vreo greutate din aceasta.

Răspunsul lui Ioan: Dumnezeu ne-a dat prin dumnezeieștile Scripturi cunoștință ca să ne conducem pe calea cea dreaptă. Apostolul zice: «Încercați toate, dar țineți binele» (*1 Tesaloniceni 5, 21*). Nimic altceva nu-i trebuie omului decât să nu ia și să nu facă vreun lucru cu patimă. Dacă face aceasta din slăbiciune sau din trebuință, nu i se socotește nici ca păcat, nici ca nepăsare. Dar dacă, sănătos fiind, caută mulțumirea trupului, aceasta i se face poftă. Deci, chivernisind trupul potrivit trebuinței, ni-l facem slujitor al liturghiei noastre. Căci dacă ne îngrijim de animale

³⁹ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 79, 134.

⁴⁰ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, p. 154; vezi și pp. 167, 175, 177.

⁴¹ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 119, 180.

⁴² SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 149, 221.

pentru trebuința noastră, cu cât mai mult nu trebuie să ne îngrijim trupul, care e unealta sufletului?⁴³.

Trebuie ca noi, creștinii, să ne ferim de cele care vatămă și sufletul, și trupul⁴⁴ și să luptăm pentru sfințirea sufletului și a trupului împreună cu harul lui Dumnezeu ce ni se dă prin Sfintele Taine ale Bisericii⁴⁵.

Starea de sănătate a omului poate fi însă determinată și de starea lui sufletească⁴⁶. Sfântul Varsanufie chiar vorbește despre boli care vin din neglijență și dezordinea sufletului, din patimile omului⁴⁷. Sfântul Nicolae Cabasila este și mai categoric când spune: „Există oameni cărora le vin boli trupești a căror pricină este depravarea morală a sufletului⁴⁸. Cu siguranță, Sfântul avea în vedere explicația pe care o dă Sfântul Apostol Pavel corintenilor care se împărtășeau cu nevrednicie, fiind în păcate mari – nespovediți, din Trupul și Sângele Domnului: „De aceea, mulți dintre voi sunt neputincioși și bolnavi și mulți au și murit” (1 Corinteni 11, 30). Sfântul Grigorie de Nazianz spune că „patimile își imprimă pecetea lor asupra trupului⁴⁹. Nu ne este greu să ne dăm seama despre ce patimi este vorba: lăcomia, iubirea de sine, desfrânarea, deznădejdea, lenea, mândria, ura și altele care urătesc și sufletul, și trupul.

b. Tradiție și actualitate

„Medicina actuală, căutând să ajungă la o deplină obiectivitate, s-a străduit pe cât posibil să reducă factorii subiectivi. Astfel că, în medicina clasică [clinică, n.n.], dimensiunea psihologică și spirituală a bolnavului și a bolii a fost eliminată, și astăzi de ea nu mai țin seama decât medicina alternativă sau psihoterapiile, care nu aparțin propriu-zis domeniului medicinei. Cu toate că mulți doctori consideră unele afecțiuni drept psihosomatice, medicina numită «psihosomatică» este socotită medicină alternativă⁵⁰.

Aceste cuvinte ale părintelui Larchet ne întăresc convingerea că medicina modernă eludează, în detrimentul bolnavului, aspectul de persoană al ființei umane. Bolnavul e văzut de medic numai prin prisma bolii, iar aceasta constituie o scădere a medicinei moderne, scădere ce poate fi îndepărtată numai prin revalorizarea persoanei umane. Bolnavul se simte din ce în ce mai înstrăinat în

⁴³ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 518, 585.

⁴⁴ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, p. 591.

⁴⁵ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 170, 240.

⁴⁶ J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 55.

⁴⁷ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 520-521, 587-588.

⁴⁸ NICOLAE CABASILĂ, *Explicarea Dumnezeieștii Liturghii*, XLIII, 2, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 56.

⁴⁹ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvântări*, XXXII, 27, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 56.

⁵⁰ J.-C. LARCHET, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, p. 77.

fața bolii sale, tocmai pentru că medicul care îl tratează vede boala din punct de vedere tehnicist, ca entitate separată de persoana celui care suferă. Acest mod de abordare accentuează suferința celui bolnav și îl aruncă, de cele mai multe ori, dacă nu în brațele deznădejdii sau în brațele unor șarlatani, în cel mai fericit caz, în brațele celor care practică ceea ce astăzi numim medicină alternativă⁵¹. Bolnavul înstrăinat, abandonat între aparate fără viață, se chinuie mai mult decât își poate închipui cel care crede că îi face un bine.

Alternativa la acest mod dezumanizant de a privi boala și pe bolnav o reprezintă dacă nu recreștinarea medicinei, cel puțin împreună-lucrarea medicului și a preotului în procesul vindecării celor aflați în suferință și al conștientizării celor sănătoși în vederea evitării stărilor de boală și suferință.

Să ne aducem aminte că Sfântul Evanghelist Luca era medic, că există, de asemenea, numeroși sfinți doctori (Pantelimon, Ermolae, Samson, Diomid, Mochie, Anichit, Talaleu, Trifon, Cosma, Damian, Chir, Ioan și alții) și că medicina a fost integrată de Sfinții Părinți ai Bisericii în vasta lor operă de binefacere ca mijloc de exercitare a iubirii față de aproapele. Sfântul Vasile cel Mare, scriind medicului Eustatie, spune: „Toți cei care vă îndeletniciți cu medicina știți că chemarea voastră însemnează grija față de om”⁵². El avea în așezămintele sale de binefacere medici care îngrijeau de cei bolnavi. Trebuie să precizăm aici că Biserica nu propune o medicină alternativă ca medicină proprie, ci propune o alternativă la medicina actuală prin conlucrarea medicilor cu păstoria de suflete, spre binele bolnavului. Părinții duhovnicești și Biserica în general acceptă medicina și realizările ei bune, acceptă diagnosticul pus bolnavului de către medicul curant și chiar ajută actului medical prin vindecarea sufletului. Biserica nu a fost niciodată o piedică în calea credincioșilor săi care au vrut să apeleze la doctor, pentru că și pe doctori tot Dumnezeu i-a lăsat: „Și doctorului dă-i loc, că și pe el l-a făcut Domnul, și să nu se depărteze de la tine, căci și de el ai trebuință” (*Eclesiasticul* 38, 12). „Nimic nu te împiedică să chemi doctorul la vreme de boală”, spune Sfântul Diadoh al Foticeii⁵³. Sfântul Varsanufie spune, de asemenea: „Știm că cei bolnavi au nevoie totdeauna de doctor și de lecurile de la el”⁵⁴. Sfântul Vasile cel Mare spune că „este o încăpățănare să refuzi ajutorul artei medicilor”⁵⁵. Biserica este cea care a transformat medicina într-o instituție socială prin înființarea spitalelor (primele spitale au fost înființate de Sfântul Vasile cel Mare și de Sfântul Ioan Gură de Aur, în Cezareea și Constantinopol etc.) sau a bolnițelor⁵⁶.

⁵¹ Vezi mai pe larg problematica acesta la: J.-C. LARCHET, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, p. 78 ș.u.

⁵² SF. VASILE CEL MARE, „Epistola 189”, p. 383.

⁵³ SF. DIADOH AL FOTICEII, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, 53, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 121.

⁵⁴ SF. VARSANUFIE ȘI IOAN, *Scrisori duhovnicești*, pp. 424, 500.

⁵⁵ SF. VASILE CEL MARE, *Regulile mari*, 55, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 121.

⁵⁶ Pentru detalii vezi: J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 122 ș.u.

Tradiția aceasta bogată a colaborării dintre medic și cleric i-a făcut pe mulți dintre sfinți și mari duhovnici să-și îndemne păstoriții în a căuta ajutorul medicilor în vreme de boală și chiar să dea sfaturi inspirate de practica medicală pentru ameliorarea stării celor aflați în suferință. Sfântul Teofan Zăvorâtul spune: „că nu e păcat să te tratezi, în această privință nici nu încapе vorbă. Cine nu se simte plin de bărbăție – așa cum suntem noi toți, păcătoși –, mai bine să ceară ajutorul doctorilor, așteptând însă ajutorul de la Dumnezeu: fiindcă El dă doctorilor pricepere”⁵⁷. Muștrând un bolnav care se împotriva tratamentului medical, Sfântul zice:

„Dumnezeu îngăduie ca omul să bolească și tot el ne-a înconjurat cu mijloace de vindecare. Dacă a păzi darul dumnezeiesc al vieții este o datorie, tot datorie este și a te trata atunci când ești bolnav. Poți să nu te tratezi, așteptând vindecarea de la Dumnezeu, dar asta presupune o mare îndrăzneală”⁵⁸.

În ceea ce privește ferirea de boală și suferință, ea face parte din protejarea darului vieții cu care ne-a înzestrat Dumnezeu și, de aceea, păstorul de suflete este dator să-și îndemne păstoriții să se ferească de boală. De fapt, așa cum am observat în cele expuse mai sus, boala și moartea sunt consecințe ale păcatului și, de aceea, sunt și ele incluse în lupta împotriva păcatului. Luptând, spre exemplu, împotriva îmbuibării pântecelui, creștinul duce o viață cumpătată și astfel se ferește de anumite boli. Binefacerile postului pentru viața omului modern sunt recunoscute astăzi indirect chiar de către cei care se chinuie să urmeze tot felul de regimuri alimentare pentru a slăbi, pentru a-și înfrumuseța trupul sau pentru a-și prelungi viața. „Postul și îndeobște viața ascetică sunt cel mai bun mijloc de a păstra sănătatea și de a o face să înflorească”⁵⁹. Sfântul Teofan Zăvorâtul dă numeroase sfaturi fiilor săi duhovnicești care doreau să-și păstreze sănătatea trupului sau care se aflau deja încercați de boli:

„Lucrul de căpetenie îl constituie măncarea proaspătă, aerul curat... și, mai presus de toate, liniștea duhului. Neliniștea duhului și patimile strică sângele și lovesc chiar în inima sănătății”⁶⁰; „Domnul să vă întărească în sănătate! Iată, primăvara și vara – lapte și verdețuri... acestea curăță sângele și îl înprospătează”⁶¹; „Puteți bea ca doctorie și supă de carne: nu este spre desfătarea trupului, ci din nevoie; este o parte a datoriei de a vă trata”⁶².

⁵⁷ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Boala și moartea*, traducere din lb. rusă de Adrian și Xenia Tănăsescu, Ed. Sophia, București, 2007, p. 53.

⁵⁸ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Boala și moartea*, p. 54.

⁵⁹ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Boala și moartea*, p. 17.

⁶⁰ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Boala și moartea*, p. 17.

⁶¹ SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Boala și moartea*, p. 29.

⁶² SF. TEOFAN ZĂVORĂTUL, *Boala și moartea*, p. 54.

Toate aceste sfaturi sunt expresia dragostei față de oameni, dragoste ce izvorăște din iubirea nemărginită a lui Dumnezeu, Doctorul sufletelor și al trupurilor noastre. În acest demers de păstrare a sănătății și de prevenire a îmbolnăvirilor, nu trebuie neglijat sufletul, nici voia lui Dumnezeu, care știe ce este mai de folos pentru sufletele noastre. Același Sfânt spune: „trebuie folosite amândouă: și dumnezeiescul, și omenescul”⁶³; „Oricum, lucru al Domnului este și sănătatea. Boala vă poate fi mai de folos, ca să nu se răzvrătească trupul. Firește, e mai bine să încredințați toate sfintei Lui voi”⁶⁴. Sfântul Ioan de Kronstadt atrage la rându-i atenția asupra echilibrului între grija față de trup și cea față de suflet: „fața o spălăm zilnic cu apă curată, spălăm și trupul în baie; spălăm și rufele și nu ne place să umblăm murdari sau nădușiți (...), cu atât mai mult se cade să ne curățim sufletul: acesta se întinează, se spurcă, se strică foarte mult din pricina păcatelor”⁶⁵.

Interdependența trup-suflet în persoana umană se observă cel mai bine în starea de sănătate a acesteia. Boala sufletului molipsește trupul, iar boala trupului molipsește uneori sufletul. Deși există o deosebire limpede între suflet și trup, niciunul nu poate exista independent de celălalt⁶⁶. Această relație i-a făcut pe unii medici creștini să explice apariția unor boli și să găsească tratamentul adecvat persoanei umane aflată în dificultate. Trupul nostru poate să reprezinte un indicator moral din perspectiva unor manifestări somatice ce au la bază stări sufletești dăunătoare.

„Să presupunem – zice dr. Dimitri Avdeev – că omul se mânie. El se străduiește să acționeze emoțional asupra celui care l-a supărat, ridică glasul, dă din mâini ș.a.m.d. Nu se știe cum se simte oponentul, dar eroul nostru își vatămă propria sănătate neîndoielnic. Îl doare inima, i se taie răsuflarea, i se schimbă numeroși indicatori biochimici ai sângelui – adică, prin mânia sa, omul se pedepsește pe sine însuși”⁶⁷.

Același medic atrage atenția asupra numeroaselor boli de factură psihosomatică: boala ischemică a inimii, astmul bronșic, hipertensiunea arterială, ulcerul duodenal, colita ulceroasă, neurodermita, poliartrita cronică nespecifică, boli ale glandei tiroide, fiecare cu manifestările ei specifice în viața persoanelor afectate de ele (nervozitate, irascibilitate, intoleranță, agitație, deprimare, sentimentalism, mânie etc.)⁶⁸.

⁶³ Sf. TEOFAN ZĂVORĂȚUL, *Boala și moartea*, p. 55.

⁶⁴ Sf. TEOFAN ZĂVORĂȚUL, *Boala și moartea*, p. 29.

⁶⁵ Sf. IOAN DE KRONSTADT, *Despre tulburările lumii de astăzi*, Ed. Sophia, București, 2004, p. 95.

⁶⁶ † HIEROTHEOS VLACHOS, Mitropolit de Nafaktos, *Boala și tămăduirea sufletului în tradiția ortodoxă*, Ed. Sophia, București, 2007, pp. 62-63.

⁶⁷ Dr. Dimitri Aleksandrovici AVDEEV, *Nevrozitatea: cauze, manifestări, remedii duhovnicești*, Ed. Sophia, București, 2003, pp. 85-86.

⁶⁸ D.A. AVDEEV, *Nevrozitatea...*, pp. 86-87.

De remarcat este faptul că, în ziua de astăzi, tot mai mulți medici dau vina pe stres (o stare psihosomatică, de altfel) pentru multe dintre tulburările pacienților ce le calcă pragul cabinetelor. Marele pericol este că disfuncțiile provocate de stres și suprasolicitarea emoțională, atât de caracteristice vremurilor în care trăim, pot deveni organice, ireversibile⁶⁹. Omul modern, îndepărtat de Dumnezeu și de semenii, își găsește de multe ori alinarea în stimulente puternice, precum sarea, condimentele pe bază de sare, pier, oțet, care creează senzații specifice prin acțiunea lor asupra organismului, ducând în timp la dezechilibre majore⁷⁰. Pofa cu care ingerăm orice ca să scăpăm de stresul cotidian nu face altceva decât să pună o presiune imensă asupra glandelor din organism, care mai târziu afectează sistemul nervos, și astfel orice poftă are un preț⁷¹. Alimentele condimentate, gen fast-food, și cele foarte dulci se transformă foarte ușor în drogul omului obișnuit de astăzi și, ceea ce este mai grav, îi afectează sănătatea de la vârste din ce în ce mai fragede⁷².

Boala, moartea, suferința, dar și starea de sănătate constituie un dat al firii noastre umane. Păstorii de suflete sunt datori să amintească lucrul acesta păstoriiților lor în fiecare clipă. De asemenea, medicul creștin trebuie să fie conștient de limitările științei medicale. Medicul tratează, însă numai Dumnezeu este Cel care vindecă. Ajutorul medicinei este trecător, pentru că „moartea îi incurcă pe doctori văzând deșertăciunea lucrurilor”, spune Sfântul Teodoret al Cirului⁷³.

În logica celor enunțate mai sus, a apropierei dintre religie și medicină, dintre doctorul trupului și cel al sufletului, Patriarhia Română și Ministerul Sănătății Publice au încheiat, în data de 24 iulie 2008, un Protocol de Cooperare privind Parteneriatul „Asistență Medicală și Spirituală”⁷⁴. Scopul declarat al acestui Protocol este „o comunitate sănătoasă din punct de vedere fizic, psihic, social și spiritual prin creșterea gradului de conștientizare și implicare în acțiuni de prevenire și combatere a practicilor care dăunează sănătății”. Părțile semnatare convin să coopereze în domeniul promovării sănătății prin: educație pentru sănătate și educație religioasă în vederea adoptării unui stil de viață sănătos; reducerea consumului de produse dăunătoare sănătății (tutun, alcool, droguri etc.); îmbunătățirea condițiilor sociale; educarea și sprijinirea familiei; îmbunătățirea accesului la serviciile de asistență medicală și la serviciile integrate de acordare a asistenței medicale, sociale și spirituale. După cum se remarcă,

⁶⁹ D.A. AVDEEV, *Nevrozitatea...*, p. 88.

⁷⁰ Dr. Nicolae RĂDULESCU, *Spre o alimentație benefică*, Ed. Stefalia, Sibiu, 2004, p. 80.

⁷¹ N. RĂDULESCU, *Spre o alimentație benefică*, p. 45.

⁷² N. RĂDULESCU, *Spre o alimentație benefică*, p. 81.

⁷³ J.-C. LARCHET, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, p. 93.

⁷⁴ Text integral: http://www.basilica.ro/_upload/doc/1216886201076490400.pdf.

acest document-cadru este o reafirmare a relațiilor și corespondențelor firești ce ar trebui să existe între medicină și religie, mai ales în virtutea tradițiilor comune de slujire a ființei umane. El este menit să facă mai responsabile ambele părți cu privire la îndatoririle pe care le au ca veghetori ai stării de sănătate în deplinătatea înțelesului acesteia.

c. Piste false

Sunt o serie de realități ale lumii contemporane față de care trebuie să manifestăm o grijă deosebită mai ales când vorbim despre pastorația pentru sănătate și medicină preventivă.

Trebuie să fim în primul rând atenți la tendința din ce în ce mai acută de laicizare a vieții. Această tendință ce nu poate fi negată pune chiar și printre creștini (mă refer aici la cei căldicei) problema relativizării vieții veșnice și chiar a noțiunii de moarte⁷⁵. Omul contemporan nu vrea să mai moară și, în consecință, face tot posibilul să-și prelungească viața. Singura ideologie care convine omului fără Dumnezeu este cea a sănătății: sănătatea mediului, a planetei, sănătatea individuală (lupta împotriva bolilor și prelungirea vieții și a tinereții)⁷⁶. Omul obsedat de bunăstarea pământească și redus la statutul de individ are pretenția că se bucură cât mai mult de viața aceasta. Există astăzi nenumărate voci din diverse domenii științifice care „prorocesc” o speranță de viață ce ar trece bine de 120 de ani⁷⁷.

Progresul științei medicale a dus la eradicarea unor boli care nu de mult erau considerate mortale (tuberculoza, pneumonia și altele) și la creșterea calității vieții individului printr-un control din ce în ce mai bun al maladiilor de tot felul. Dar tot acest progres, care începe din ce în ce mai mult să-L excludă pe Dumnezeu, încearcă acum să eludeze și moartea și, pentru că nu are cum să o evite, o ascunde sau caută să-i amâne momentul implacabil cât mai mult. Mai ales printr-o „revitalizare” a persoanelor de vârsta a treia. Acestea trebuie să călătorească spre destinații exotice, să meargă pe role, să se comporte ca niște tineri adolescenți, uitându-și vârsta. Toate acestea par frumoase, dar ele ascund cu bună știință neputința de a depăși momentul tragic, iar astfel, când lovește neputința frii, persoanele în vârstă se trezesc izolate, aruncate în cămine de bătrâni sau în centre de îngrijire paliativă, urmând ca spitalul să fie cel care înghite muribunzii, oferind o moarte solitară și discretă⁷⁸.

⁷⁵ Lucian BOIA, *Tinerete fără bătrânețe. Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi*, Ed. Humanitas, București, 2006, p. 175.

⁷⁶ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, p. 176.

⁷⁷ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, p. 180.

⁷⁸ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, p. 184.

Un alt fapt la care trebuie să fim cu băgare de seamă este postul de orice fel, dar fără Dumnezeu. Este cunoscută îndeobște tendința oamenilor de a urma diverse metode, care mai de care mai ciudate (cura de portocale, de lămâi, „dieta nu-știu-care” etc.), pentru o părelnică stare de bine sau pentru a-și prelungi viața și garanta sănătatea. Aceste mode culinare golite de sens au făcut mai facilă pătrunderea unor curente filosofice de natură orientală care îl rup pe omul modern din mediul lui și îl transpun într-o așa-zisă realitate care îl purifică. În acest iureș, o serie de alimente, din păcate din ce în ce mai sintetice, înlocuiesc produsele naturale de care se bucura omul în regimul său obișnuit de viață⁷⁹.

Legat de prelungirea vieții este joaca cu hormonii. Din ce în ce mai mulți oameni apelează la tratamente hormonale „antiîmbătrânire”. Există tot felul de pastile, injecții sau soluții care „îndoapă” corpul candidatului la nemurirea pământescă. Mai grav este că, de cele mai multe ori, „bombardarea” organismului cu hormoni duce la dezechilibre grave. Astfel, beneficiarul evită îmbătrânirea printr-o moarte prematură⁸⁰.

Un alt lucru de luat în seamă este progresul geneticii. Dezgolită de sensul eshatologic, genetica modernă a ajuns să joace rolul unui dumnezeu docil, care ascultă de om. Însă și această joacă este periculoasă. Minte autosuficientă a omului fără de Dumnezeu vede în explorarea genomului uman o poartă spre nemurire⁸¹.

Un ultim aspect este tehnicizarea excesivă a vieții omului modern, care caută acum nemurirea în vieți paralele online sau speră să-și transfere personalitatea unui computer-robot care să dăinuie veșnic⁸².

Considerații finale

Biserica a afirmat întotdeauna, în baza revelației, că sănătatea fizică este starea normală a naturii omenesti, creată de Dumnezeu „bună foarte”. Însă aceasta nu folosește la nimic omului care vrea să dobândească împărăția lui Dumnezeu și nu se constituie decât într-un bine în aparență dacă nu este bine folosită⁸³. În consecință, boala și suferința constituie un rău în planul existenței fizice, dar ele se umplu de sens prin prisma Jertfei Mântuitorului Iisus Hristos pe cruce. Boala

⁷⁹ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, pp. 186-187, *passim* – ca o curiozitate, americanii au inventat o pastilă ce conține proprietățile curative ale vinului.

⁸⁰ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, p. 191.

⁸¹ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, p. 193.

⁸² L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, pp. 195-198, *passim*.

⁸³ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste*, II, 77, în: *Filocalia*, vol. 2: „Cunoștința este bună prin fire; asemenea și sănătatea. Dar cele dimpotrivă i-au folosit pe mulți mai mult decât acestora. Căci celor netrebnci cunoștința nu le este spre bine, deși prin fire este bună. De asemenea, nici sănătatea, nici bogăția, nici bucuria. Căci nu le întrebuițează cu folos. Prin urmare, acestora le sunt de folos cele dimpotrivă”.

și suferința nu afectează viața persoanei credincioase, pentru că aceasta toate le primește ca venind de la Domnul. Boala este un rău doar cu numele, pentru că ea poate deveni pentru creștin un izvor de bunătați⁸⁴. În unele cazuri, boala poate fi considerată un bine superior sănătății, așa cum am putut înțelege din scrierile Sfinților Părinți ai Bisericii. Sfântul Grigorie de Nazianz ne atrage aici atenția „să nu admirăm orice fel de sănătate și să nu detestăm orice fel de boală”⁸⁵.

Biserica și slujitorii ei s-au rugat întotdeauna pentru sănătate. Sfânta Liturghie și Sfintele Taine cuprind rugăciuni explicite pentru sănătatea sufletului și a trupului și pentru o viață ferită de întâmplări neplăcute. Biserica a considerat întotdeauna că viața și sănătatea sunt daruri ale lui Dumnezeu și că acestea trebuie păstrate și cultivate, pentru slava lui Dumnezeu și binele umanității. Medicul îl tratează pe cel bolnav, dar Dumnezeu este Cel care îl vindecă⁸⁶. Ortodoxia este în sine o metodă de vindecare. Ea îl vindecă pe om în integralitatea naturii sale umane. Din acest punct de vedere, teologia se leagă mai degrabă cu medicina decât cu filosofia⁸⁷. Teologia este roada vindecării omului, dar și calea de a ajunge la tămăduire și cunoașterea lui Dumnezeu⁸⁸. Astfel, trebuie păstrată dreapta credință atunci când propovăduim vindecarea, pentru că denaturarea teologiei înseamnă denaturarea terapiei⁸⁹. Sănătos sau bolnav, omul nu trebuie să piardă din vedere scopul său ultim, adică mântuirea deplină și definitivă a întregii sale ființe, în Hristos. Sfântul Ermolae îi spune tânărului Pantelimon, care voia să devină medic:

„...de la Hipocrate și Galen poți să afli într-adevăr tainele tămăduirii relelor trupești și ale păstrării, pentru puțină vreme, a sănătății și vieții, pe care este cu neputință să n-o pierzi într-un sfârșit, însă Iisus Hristos este un doctor cu mult mai mare, pentru că El vindecă și bolile trupului, și pe cele ale sufletului și dă viață veșnică”⁹⁰.

Prin mijloacele pastorale, păstorii de suflete sunt datori să îndrume și să povățuiască turma lui Hristos spre păstrarea unei vieți sănătoase atât în trup, cât și în suflet, știut fiind că sănătatea nu este un bine în sine dacă omul nu slujește lui Dumnezeu.

De asemenea, păstorii de suflete trebuie să fie conștienți de limitele medicinei și ale științei medicale în general. După cum am observat în lucrarea de față, o exclusivă grijă pentru sănătate poate duce la o adevărată credință în

⁸⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omiliile despre demoni*, I, 5, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 63.

⁸⁵ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvântări*, XXXII, 27, apud J.-C. LARCHET, *Teologia bolii*, p. 63.

⁸⁶ † DANIEL, „Darul sănătății și demnitatea culturii medicale”, *Candela Moldovei*, 2006, 12, ediția electronică: <http://www.trinitas.ro/editura/cm/articol.php?an=2006&duna=12&cart=3>.

⁸⁷ † HIEROTHEOS VLACHOS, *Boala și tămăduirea sufletului* ..., p. 23.

⁸⁸ † HIEROTHEOS VLACHOS, *Boala și tămăduirea sufletului* ..., p. 33.

⁸⁹ † HIEROTHEOS VLACHOS, *Spovedania și vindecarea sufletului*, Ed. Măiastra, București, 2005, p. 45.

⁹⁰ Apud J.-C. LARCHET, *Creștinul în fața bolii, suferinței și morții*, p. 95.

doctori, la o religie a sănătății⁹¹. De aceea, atât preotul, cât și medicul creștin, în împreună lor lucrare, trebuie să fie conștienți că Dumnezeu este Cel care veghează și care dă vindecarea. Oamenii nu fac decât să pună în lucrare energiile dumnezeiești.

Într-o lume din ce în ce mai tehnicizată, din ce în ce mai sintetică, din ce în ce mai marcată de stres, preotul și medicul sunt datori să revalorizeze relația lor, pentru că, împreună, pot contribui la vindecarea persoanei umane, la anihilarea angoaselor și fobiilor omului modern, la redescoperirea păcii interioare și la împăcarea omului cu Dumnezeu.

⁹¹ L. BOIA, *Tinerete fără bătrânețe...*, *passim*.

Despre limitele desăvârșirii ortodoxe în viața aceasta

Preot conf. dr. Petre COMȘA

1. Iubirea sublimă a lui Hristos

Un sihastru din pustia Egiptului avea un ucenic. Și acesta a mers la Alexandria. Aici s-a îndrăgostit de o evreică și s-a căsătorit cu ea. De aceea s-a lepădat de Domnul Iisus Hristos, al Cărui nume Îl hulea, și lăuda credința mozaică. Bătrânul suspina cu frângerea inimii în pustie și se ruga Domnului neîncetat să-l întoarcă pe calea cea dreaptă. Într-o noapte i se arată Mântuitorul și îl dojenește: „De ce te rogi pentru ucenicul tău? Nu vezi că te-a părăsit și a trecut pe calea pierzării?” Sihastrul prosternat de durere spune: „Așa e, Doamne, dar scoate duhul desfrânării care l-a adus aici și-l fă iarăși oaie cuvântătoare a turmei Tale”. Domnul îi spune: „Dar el hulește și prigonește numele Meu, spre durerea Mea și a creștinilor din Alexandria”. Bătrânul cu fața scaldată de lacrimi strigă din adâncul inimii: „Al Tău e, Doamne, și nu-l lăsa să fie partea lupilor! Ai milă de el!” Atunci, Mântuitorul îi răspunde cu duioșie: „Tu te asemeni în iubire cu Mine!” Și ucenicul s-a întors cu pocăință lângă bătrânul său. Știm că Dumnezeu a spus: „Să facem om după chipul și asemănarea Noastră” (*Facere 1, 26*), dar „a făcut Dumnezeu pe om după chipul Său; după chipul lui Dumnezeu l-a făcut” (*Facere 1, 27*), urmând ca asemănarea (actualizarea chipului) să fie lucrată de om cu ajutorul harului. Iar asemănarea constă, așa cum am văzut, în a fi *asemenea lui Hristos în iubire*. Așa este, căci „Dumnezeu este iubire” (*Ioan 4, 8*), „Dumnezeu este iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu rămâne întru el” (*Ioan 4, 16*). Aici, dacă mi se permite îndrăzneala, aș face observația că versetul

„Dumnezeu este iubire” nu cred că este în duhul Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan. Cred că mai corect este „Dumnezeu este Iubirea”, adică nu iubire între alte iubiri, ci *Iubirea*, pentru că aceasta este unică, izvorul tuturor iubirilor adevărate, și, de aceea, trebuie articulată cu articol hotărât și scrisă cu literă mare. Așa cum nu ni s-ar părea corect ca versetul „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața” (*Ioan 14, 6*) să fie formulat „Eu sunt cale, adevăr și viață”, tot așa, cu atât mai mult, Dumnezeu fiind în primul rând *Iubirea*, nu mi se pare corectă formularea „Dumnezeu este iubire” (*Ioan 4, 8*), ci „Dumnezeu este Iubirea”.

De asemenea, o creștină îmi spunea: „Pot să îi spun lui X că îl doresc, că mi-e drag, dar nu pot să-i spun că îl iubesc”. Așadar, făcând o diferență între *drag*, *îndrăgostit*, *dragoste* și *iubit*, *iubitor*, *iubire*, constat că *iubire* are mai multe valențe duhovnicești în limba română decât *dragoste*. Totuși, în domeniul teologiei sunt socotite sinonime și folosite la fel de des și fără diferență.

Ce înseamnă *a fi asemenea lui Hristos în iubire*? În Legea Vechiului Testament se spune: „Să iubești pe aproapele ca pe tine însuși” (*Luca 10, 24*), pe când în Noul Testament „se adaugă și imitarea lui Hristos, adică să iubim pe aproapele nu numai ca pe noi înșine, ci mai mult decât pe noi înșine, așa încât să ne punem în primejdie de moarte sufletul (viața) pentru prietenii noștri, ceea ce Domnul a făcut”¹.

Așadar, în Vechiul Testament avem o lege naturală, a egalității: „să iubesc pe aproapele ca pe mine însumi”. Este, într-adevăr, o lege naturală, după puterile noastre, o lege a naturii. Așa este, căci în natură avem legi ale egalității, așa cum avem legea acțiunii și reacțiunii, legea conservării masei și energiei etc.

În Noul Testament avem însă o lege minunată, o lege mai presus de puterile noastre, mai presus de natură: să iubesc pe aproapele *mai mult* decât pe mine însumi, *să-L iubesc pe Hristos mai mult decât pe mine* însumi, pentru că, și aceasta în primul rând, „Hristos mă iubește mai mult decât pe El Însuși”. Așadar, un lucru minunat: „Dumnezeu mă iubește mai mult decât pe Sine Însuși” și, de aceea, „Își dă viața pentru noi, cerându-ne și nouă să fim asemenea Lui, să-L iubim mai mult decât pe noi înșine” și, „să ne iubim unii pe alții precum ne-a iubit El” (*Ioan 15, 12*), adică să-l iubesc pe aproapele mai mult decât pe mine însumi. Aceasta este „nebunia și sminteala Crucii” (*1 Corinteni 1, 23*), ca într-o lume în care de multe ori aproapele urmărește să mă păcălească, să mă mintă, să răspund nu cu o iubire egală cu iubirea față de mine, ci cu o iubire mai mare decât aceea față de mine însumi. Așadar, creștinul este chemat la o continuă minune, pe care să o trăiască și să o simtă neîncetat: să iubească pe aproapele mai mult decât pe sine însuși. Minune este aceasta, și nu ceva natural, fiindcă nu poate fi realizată prin forțele naturale, ci numai cu ajutorul

¹ Sf. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Comentar la Sfânta Evanghelie de la Luca*, trad. Diac. Gheorghe Băbuț, Ed. Pelerinul Român, Oradea, 1998, p. 132.

harului lui Dumnezeu. Este atât de frumoasă dragostea lui Hristos, încât Sfântul Apostol Pavel spune: „Cine ne va despărți pe noi de dragostea lui Hristos? Nici necazul, nici strâmtorarea, nici prigoana [...], nici moartea” (*Romani* 8, 35-38).

Când suntem asemenea lui Hristos în iubire, atunci avem „arderea inimii pentru toată zidirea, pentru oameni și păsări și animale și demoni, și pentru toată făptura”².

„Așadar, este o minunată lucrare a lui Dumnezeu faptul că omul trupesc, așezat adică în trup, a respins pornirile trupești și, în varietatea atât de mare a lucrurilor și a întâmplărilor, păstrează o singură stare a sufletului (dragostea lui Hristos), rămânând același, cu toate schimbările care se petrec în jur. Un bătrân, clădit pe această virtute, înconjurat la Alexandria de o mulțime de necredincioși care-l asaltau nu numai cu cuvinte urâte, dar și cu injurii foarte grave, când a fost întrebat de aceștia: Ce minune a făcut Hristos al vostru, pe Care-l adorați atâta?, el le-a răspuns: El m-a învățat să nu mă tulbur și să nu măsupăr de aceste injurii ale voastre și chiar de altele mai mari, pe care mi le-ați adresa”³.

Dar cele spuse nu sunt totul. Așa este, căci:

„Dragostea poate fi dăruită tuturor. Despre ea, fericitul Apostol zice: *Așadar, cât avem timp, să facem binele către toți, dar mai ales către cei de o credință cu noi*. Dragostea trebuie s-o arătăm față de oricine, iar Domnul ne poruncește s-o dăruim chiar și dușmanilor noștri. El spune: *Iubiți pe vrăjmașii voștri* (*Matei* 5, 44). *Dar iubirea ca afecțiune este dăruită numai celor puțini, și anume acelor care sunt legați de noi prin același fel de viață sau prin tovărășia aceluiași virtuți*. Însă această *afecțiune* este de multe feluri. Într-un fel sunt iubiți părinții, în altul soțiile, în alt fel frații, în alt fel fiii, și chiar în acestea există mari deosebiri. Dragostea față de copii, bunăoară, nu se arată într-un singur chip. Aceasta se vede și din exemplul patriarhului Iacob, care, fiind tatăl a doisprezece copii, deși îi iubea pe toți cu dragoste părintească, totuși a înclinat prin *afecțiunea* sa către Iosif, precum arată Scriptura: *Îl urau frații săi pentru că-l iubea tatăl său* (*Făcerea* 37, 4). Nu înseamnă că acel bărbat drept, ca tată, nu-i iubea foarte mult și pe ceilalți copii, ci, *fiindcă Iosif purta în sine chipul Domnului, avea pentru el o afecțiune mai dulce și mai deosebită*. Citim că printr-o astfel de *afecțiune* era cunoscut și Ioan Evanghelistul, despre care se spune: *Acel ucenic, pe care-l iubea Hristos* (*Ioan* 13, 23). Și pe ceilalți unsprezece i-a iubit atât de mult, încât El însuși spune în Evanghelii: *Precum Eu v-am iubit pe voi, așa iubiți-vă și voi unul pe altul* (*Ioan* 13, 34). Despre aceștia se spune și în alt loc: *Iubind pe ai Săi, care sunt în lume, până la sfârșit i-a iubit* (*Ioan* 13, 1). Această dragoste față de unul nu arată o stare călduță față de ceilalți, ci un mai mare belșug de dragoste, de care era vrednic acela pentru starea sa de castitate și de nestrăicâie trupească. *Această*

² SF. ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre Sfintele nevoițe*, în: *Filocalia*, vol. X, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1982, p. 393.

³ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, trad. prof. David Popescu, EIBMBOR, București, 2004, pp. 307-308.

dragoste este însemnată în chip deosebit ca sublimă, fiindcă o înalță nu comparația cu ura, ci un mai mare har al dragostei celei mai puternice. Ceva asemănător citim în Cântarea Cântărilor, unde mireasa spune: Dragoste ingrămădiți deasupra-mi (Cântarea Cântărilor 2, 4). Aceasta este într-adevăr dragostea poruncită, care, neurând pe nimeni, iubește mai mult pe unii prin dreptul meritelor și care, deși iubește pe toți, în general, alege totuși dintre ei pe cei pe care trebuie să-i iubească cu deosebită afecțiune, între cei ce sunt în cea mai înaltă și mai deosebită atenție păstrând pe câțiva, care se înalță mai mult decât ceilalți în afecțiunea sa”⁴.

Dar această iubire ca afecțiune, ca sublim, ne este deschisă tuturor. Așa este, căci Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, „ucenicul cel iubit” (Ioan 19, 26), a fost încredințat Maicii Domnului, spunându-i-se: „Iată mama ta!” (Ioan 19, 27), iar Maicii Domnului spunându-i-se: „Femeie, iată fiul tău!” (Ioan 19, 26). Așadar, Domnul ne spune că fii ai Maicii Domnului și frați ai Lui sunt cei care sunt asemenea *ucenicului cel iubit*, adică aceia care ajung să fie vrednici de o iubire atât de deosebită, încât devine sublimă. La o dragoste a lui Hristos ca afecțiune atât de dulce, atât de sublimă, suntem chemați!

Suntem chemați să fim *prietenii Mirelui*, ca Sfântul Ioan Botezătorul, să fim fiii lui Dumnezeu, să fim frații Domnului, să fim chiar maică a lui Hristos. Așa este, pentru că El Însuși spune: „Iată mama Mea și frații Mei; căci oricine face voia Tatălui Meu Cel din ceruri, acesta este frate și soră și mamă” (Matei 12, 49-50).

Sfântul Nicodim Aghioritul confirmă cele spuse:

„Toți cei ce se mântuiesc ar putea fi împărțiți în șase trepte. Prima treaptă e atunci când cineva păzește din frică de Dumnezeu și de osândă unele porunci dumnezeiești, ca un rob; a doua e atunci când cineva păzește poruncile Stăpânului pentru plata Împărăției cerurilor, adică pentru plată; a treia, atunci când cineva păzește poruncile Domnului numai pentru iubirea lui Dumnezeu, ca un prieten al Lui; a patra treaptă, mai înaltă, e atunci când cineva ajunge să se facă fiu al lui Dumnezeu prin har [...]. A cincea treaptă, încă și mai înaltă, e atunci când cineva se învrednicește să se facă frate al lui Hristos [...]. Iar treapta cea mai înaltă dintre toate e atunci când cineva se învrednicește să se facă maică a lui Hristos”⁵.

Iar Sfântul Simeon Noul Teolog, când ne vorbește despre cel care a ajuns la treapta a șasea, adică de a fi maică a lui Hristos, spune:

„Fericit cel ce a văzut Lumina lumii luând chip în el, fiindcă acesta, având pe Hristos ca un făt (embrion) în el, se va socoti a fi mamă a Lui [...]. Dar oare unde sau în ce parte a trupului nostru socotiți că spune că va lua chip Acela: în frunte, pe față sau pe piept? Nicidecum, ci înăuntru, în inima noastră. Ați presupus oare că ia chip în

⁴ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, pp. 390-391.

⁵ SF. NICODIM AGHIORITUL, *Slujba, Acatistul și Lauda Sfântului Simeon Noul Teolog*, trad. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2002, pp. 97-98.

mod trupesc? Departe de noi acest lucru! El ia chip, dar în mod netrupesc și cum se cuvine unui Dumnezeu. Dar așa cum femeia cunoaște limpede atunci când e însărcinată, pentru că pruncul saltă în pântecul ei și n-ar putea să nu știe că-l are în ea, tot așa și cel ce-L are pe Hristos luând chip în el nu se poate să nu cunoască mișcărilor, adică luminările Lui și săltările, adică razele Lui, și să nu vadă formarea Lui în sine însuși așa cum se arată lumina lămpii în lăuntru oglinzii, dar nu într-o imagine lipsită de subzistență cum este aceea, ci arătându-se în Lumină în chip subzistent și ființial, într-o formă fără formă și într-un chip fără chip, văzut în chip nevăzut și înțeles în chip neînțeles”⁶.

Dar lucrurile sunt și mai minunate, pentru că, prin întruparea Fiului lui Dumnezeu din Fecioara Maria, Însuși Tatăl în Duhul Sfânt „vrea să-și reverse asupra întregii creaturi de infinite ori mai generos îndurarea și iubirea Sa decât la creație [...], legându-ne în chip nespun în Duhul lui Dumnezeu cu această iubire, plini de Însăși Îndurarea Sa până în măruntaie, prin care ridică creația la o atât de mare înălțime a slavei dumnezeiești”⁷. Fiindcă „Iubirea și Însăși Îndurarea până în măruntaie ale Tatălui sunt o putere enipostatică”⁸, suntem și noi chemați „să ne învrednicim să primim în inimă luminarea dumnezeiescului har numită de Părinți enipostatică”⁹. Suntem chemați ca măruntaiele inimii noastre „să devină un organ al iubirii până în măruntaie a Tatălui”¹⁰, trăind noi înșine în noi înșine dragostea Tatălui față de Fiul, luând chip în noi această dragoste a Tatălui față de Fiul și răspunzând și noi cu aceeași dragoste cu care răspunde Fiul Tatălui. Tatăl ne împrăziară, își face proprie inima noastră, care devine organ al iubirii Tatălui față de Fiul, devenind noi înșine sălaşe ale dragostei Tatălui față de Fiul și a Fiului față de Tatăl în Duhul Sfânt, zămislind și luând chip în noi Domnul Iisus Hristos. Suntem astfel hristofori, suntem teofori, suntem purtători de Dumnezeu asemenea precuvioșilor Părinți, suntem „sălaşe ale Sfintei Treimi”. „Nu mai trăiesc eu, ci trăiește Hristos prin mine”, nu mai trăiesc eu, dar trăiește Sfânta Treime prin mine, trăiește Unul prin Mine. Și atunci suntem „iubiți de Tatăl precum este iubit Fiul” (*Ioan 17, 23*), suntem fii ai Tatălui și frați ai Fiului Său, dar și maici ale lui Hristos, pentru că dragostea Tatălui față de Fiul în Duhul Sfânt își face organ propriu măruntaia inimii noastre. Și astfel se îndeplinește spusa Mântuitorului: „Și le-am făcut cunoscut numele Tău și-l voi face cunoscut ca iubirea cu care M-ai iubit Tu să fie în ei și Eu în ei” (*Ioan 17, 26*).

⁶ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Scrieri*, I, *Discursuri teologice și etice*, trad. Diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1998, pp. 348-349.

⁷ TEOFAN AL NICEEI, *Tratat despre Preacurata și Preasfânta Stăpâna noastră de Dumnezeu Născătoarea*, în: Diac. Ioan I. Ică jr., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isibastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceei*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 548.

⁸ TEOFAN AL NICEEI, *Tratat despre Preacurata...*, p. 548.

⁹ SF. NICODIM AGHIORITUL, *Slujba, Acatistul...*, p. 115.

¹⁰ TEOFAN AL NICEEI, *Tratat despre Preacurata...*, p. 548.

Așadar, suntem chemați să cunoaștem pe Tatăl, astfel încât iubirea Tatălui față de Fiul să fie în noi și Domnul în noi, pentru că viața veșnică aceasta este: „să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat și pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis” (Ioan 17, 3).

Spune Teofan al Niceei:

„Domnul are față de mama Lui o conexiune mult mai mare decât are cu inima Ei și fiecare dintre membrele Ei cu Ea și cu fericitul Ei suflet; mai bine zis, înseși membrele și inima ei guvernate acum de activitatea (energia) și harul dumnezeiesc au între ele și cu fericitul ei suflet o conexiune negrăită și dincolo de orice concreșcență naturală. Iar prin ea acest bine va ajunge la ultima restaurare a universului și la noi”¹¹. Așadar, intrucât între Fiu și Mamă există o atât de negrăită conexiune, iar „Fiul care locuiește în ea e mai interior decât inima mamei Lui [...], de aceea, așa cum iese din inima Tatălui [...], dar și odihnește în inima aceea, pentru că nu este separat de Tatăl atunci când se naște din El, ci este întreg în El, tot așa locuiește și în inima mamei Sale, rămânând inseparabil de ea [...], ce cuvânt va putea lauda în imne taina inexprimabilă a comuniunii Tatălui și Mamei atunci când Fiul lor comun Cel iubit și Unul-Născut în chip asemănător, Măruntaiul comun al amândurora, e înțeles locuind întreg în inima lor în același sens? Căci în inima Mamei se varsă cu adevărat acea Iubire enipostatică a lui Dumnezeu și Tatăl și, întrupându-se în mamă, iese din Ea spre inima Tatălui, ieșind în fiecare spre fiecare și odihnește în fiecare în același sens. Cu adevărat foarte potrivit este să spunem aici: *O, adâncul bogăției*, nu numai al *înțelepciunii și cunoașterii lui Dumnezeu* (Romani 11, 33), ci și al *bunătății, îndurării până în măruntaie și generozității mai presus de înțelegere!* Acum, Dumnezeu Și-a arătat prin Biserică cu adevărat bogăția covârșitoare a bunătății Lui”¹².

Și cum cele întâmplare în Fecioara Maria trebuie să se realizeze în fiecare dintre noi și în toți împreună, în mod duhovnicesc, înțelegem la ce frumusețe suntem chemați. Înțelegem și simțim iubire, iar iubirea, la rândul ei, naște înțelegere. Așa este, căci, vorbind despre Sfântul Simeon Noul Teolog, Sfântul Nicodim Aghioritul spune:

„Lucrul minunat e că nu numai dumnezeiescul Simeon a fost pus în mișcare spre teologie de iubirea dumnezeiască, ci și inima sa a fost la rândul ei pusă în mișcare și aprinsă spre iubirea dumnezeiască de către teologie. De aceea spunea și Sfântul Diadoh: Toate harismele lui Dumnezeu sunt bune foarte pentru noi și oferă toată bunătatea; dar niciuna nu aprinde și pune în mișcare atât de mult inima noastră spre iubirea bunătății lui ca teologia, fiindcă aceste două harisme dumnezeiești, iubirea dumnezeiască și teologia, au obiceiul de a se naște una pe alta și invers, de a fi născute una din cealaltă”¹³.

¹¹ TEOFAN AL NICEEI, *Tratat despre Preacurata...*, p. 550.

¹² TEOFAN AL NICEEI, *Tratat despre Preacurata...*, pp. 550-551.

¹³ SF. NICODIM AGHIORITUL, *Slujba, Acatistul...*, p. 108.

2. Și totuși, natura umană

Și totuși, Sfântul Ioan Scărarul vorbește despre „desăvârșita desăvârșire nedesăvârșită a celor desăvârșiți”¹⁴.

De ce e numită, totuși, *nedesăvârșită*? Părintele Stăniloae, în nota pe care o face la această expresie, aduce ca explicație afirmația Sfântului Efrem Sirul: „Cei nepătimitori, întinzându-se spre vârful dorit fără să se sature, fac desăvârșirea nedesăvârșită, deoarece bunătățile veșnice nu au sfârșit”¹⁵.

Așadar, desăvârșirea sfinților este numită nedesăvârșită datorită infinitului de bunătăți pe care îl avem mereu înaintea noastră.

Sfântul Macarie aduce o altă nuanță a înțelesului prezenței nedesăvârșirii sfinților:

„Unul, însă, a primit belșug de har (rămâne) în el întotdeauna, ziua și noaptea ajunge la măsura desăvârșirii și devine liber (de cele pământești). Dacă un astfel de om ar avea mereu înaintea ochilor acele lucruri minunate care i s-au arătat și a căror experiență a făcut-o, n-ar mai putea să ia asupra-și nici sarcina cuvântului, n-ar accepta să audă sau să îngrijească de ceva, de el sau de ziua de mâine, ci numai ar sta într-un colț, străin (de cele pământești) și îmbătat (de bucurie). De aceea nu i s-a dat măsura desăvârșirii, ca să poată să se îngrijească de frați și să slujească cuvântul. Totuși, peretele cel din mijloc (cel ce îl împiedică să ajungă la desăvârșire) a fost dărâmat, iar moartea a fost învinsă”¹⁶.

Așadar, sfinții sunt coborâți uneori din desăvârșirea la care au ajuns pentru a le fi de folos fraților sau pentru a se îngriji de ceva, de el sau de ziua de mâine.

Dar aceasta aduce după sine și păcatul. Astfel, spune Sfântul Ioan Casian:

„Cine, împărțind pomană săracilor sau găzduind cu bunăvoință mulțimile celor sosiți, privește nesfârșitul fericirii cerești în timpul în care se îngrijește de trebuințele fraților și cine se gândește la viața viitoare cu inima ferită de atingerile celor pământești, când este hărțuit de grijile și neliniștile vieții prezente? [...] De aceea, *Eclesiastul*, spunând că acest lucru nu se poate săvârși de nimeni dintre sfinți fără greșală, zice: Nu este un om drept pe pământ, care să facă binele fără să greșască (*Eclesiastul* 7, 20)”¹⁷.

De asemenea:

„Cine și-a putut stăpâni întotdeauna gândul să nu pribegască, să n-alunece în preocupări ușuratică, uneori chiar în timpul rugăciunii, și să nu se prăbușească pe neașteptate de la cele cerești la cele pământești? Căruia dintre noi, ca să trec

¹⁴ SF. IOAN SCĂRARUL, *Scara*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1980, p. 419.

¹⁵ SF. IOAN SCĂRARUL, *Scara*, p. 419, nota 932.

¹⁶ SF. MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii dubovnicești, (Părinți și Scriitori Bisericești, 34)*, trad. Pr. Constantin Cornișescu, EIBMBOR, București, 1992, p. 128.

¹⁷ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri dubovnicești*, p. 556.

cu vederea celorlalte momente de cutreierare a gândurilor, nu i s-a întâmplat să-i cadă mintea într-un fel de amorțeală tocmai când, în ruga către Dumnezeu, ea trebuia să se înalțe la Cel de sus, și astfel, prin ceea ce dorea să obțină iertarea păcatelor, tocmai prin aceea să-L supere pe Dumnezeu? Cine, zic, este atât de veghetor și încordat sufletește, încât, atunci când cântă psalmi lui Dumnezeu, să nu-i fugă niciodată gândul de la înțelesul Scripturii? Cine este atât de apropiat de Dumnezeu și de unit cu El, care să se bucure că a îndeplinit într-o singură zi acea poruncă apostolică prin care ni se cere să ne rugăm neîncetat? Toate acestea, pentru cei care sunt înecați în patimi grosolane, par ușoare și aproape străine de păcat; dar pentru cei ce cunosc binele desăvârșirii, chiar mulțimea lucrurilor celor mai mărunte este ceva foarte grav¹⁸.

Dacă omul desăvârșit greșește când le face pe cele bune și nu poate fi fără păcat, cu atât mai mult când este încercat de necazuri, ispite, războaie, diavoli, prigoniri. „Cine, izbăvind pe cel sărac din mâna celor mai tari decât el și pe cel sărac și lipsit de cei ce-l jefuiesc (*Psalm 34, 9*), cine, zdrobind fălcile celor nedrepti și scoțându-le prada dintre dinți (*Iov 29, 17*), poate privi cu mintea liniștită, în timpul lucrărilor lui, slava măreției dumnezeiești?”¹⁹

Însă, în timp ce creștinul obișnuit „nu crede că este lovit de vreo daună când, uitând de Dumnezeu, gândește la cele vremelnice și necurate [...], dimpotrivă, cei ce stau numai în contemplarea celor dumnezeiești și duhovnicești, partea cea mai de preț a plăcerii, bucuriei și fericirii lor, dacă sunt sustrași puțin și fără voia lor de la această așezare prin gânduri nesăbuite, socotesc că au săvârșit o nelegiuire, pe care o pedepsesc prin căință neîntârziată. Plângând că au pus mai presus de Creator ființa lor fără de preț, către care li s-a îndreptat cugetul, ei singuri se învinovătesc, aș putea spune, de crima necredinței. Deși întorc cu cea mai mare râvnă ochii minții lor către lumina slavei cerești, totuși, nesuportând nici cei mai mici nori de gânduri trupești, ei blestemă tot ce le îndepărtează mintea de la lumina cea adevărată”²⁰.

De aceea, nu trebuie să ne mire afirmațiile Sfântului Grigorie de Nazianz: „Suflete, [...] cine-ți va spune cine, ce sau de unde ești? Cine te-a făcut să porți un mort și te-a legat cu lanțuri funeste de viață, făcându-te să te pleci mereu la pământ? Cum, fiind duh, te-ai amestecat cu trupul și, fiind ușor, te-ai amestecat cu povara? Fiindcă acestea se luptă între ele, opunându-se ireductibil [...]. Chip al lui Dumnezeu sunt și am ajuns fiu al rușinii! [...] Dar nu se cade ca tu, care ești al Celui Curat, să rămâi întinat, nici măcar puțin”²¹.

¹⁸ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, pp. 558-559.

¹⁹ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, p. 556.

²⁰ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, p. 561.

²¹ Jean BERNARDI, *Grigorie de Nazianz*, trad. Cristian Pop, Ed. Deisis, Sibiu, 2002, p. 368.

Tot așa și Sfântul Apostol Pavel spunea: „Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia?” (*Romani* 7, 24).

De asemenea, Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan zice: „De vom zice că păcat nu avem, pe noi ne înșelăm și adevărul nu este în noi” (*1 Ioan* 1, 8). Iar Canonul 125 de la Sinodul din Cartagina (419) hotărăște: „Oricare ar crede că ceea ce a zis Sfântul Ioan Apostolul că nu se cuvine a fi înțelese astfel, ci pentru smerita cugetare suntem a zice că noi avem păcat, fie anatema [...]. Trebuie a zice că Apostolul spune aceasta nu numai cu smerita cugetare, ba încă după curatul adevăr”²².

Mulți dintre acești sfinți, în dorul lor neostoit după Cel dorit, tânjind la o deplinătate a dragostei lui Hristos, au lăsat toate ale lumii și au plecat în pustie. Renumită în acest sens este pustia Egiptului, unde, ca niște luceferi, au strălucit sfinți ca Antonie cel Mare, Arsenie cel Mare, Sisoe, Macarie Egipteanul și alții. Dar și ei, atât de mari fiind, nu sunt totuși culmile viețuirii duhovnicești. Însuși Sfântul Macarie Egipteanul mărturisește că el nu este călugăr, dar că a văzut doi călugări, pe care i-a găsit goi în pustie, la un izvor de apă, stând între fiarele sălbatice. Aceștia erau în pustie de patruzeci de ani. Și el i-a întrebat:

„Cum pot să mă fac călugăr? Și ei mi-au răspuns: de nu se va lepăda cineva de toate ale lumii, nu poate să fie călugăr. Și am zis lor: eu sunt slab și nu pot ca voi. Iar ei mi-au zis: dacă nu poți ca noi, șezi în chilia ta și-ți plânge păcatele tale. Și i-am întrebat: când se face iarnă, nu răciți? Și când se face arșiță, nu se ard trupurile voastre? Iar ei mi-au zis: Dumnezeu ne-a făcut nouă iconomia aceasta, încât noi iarna nu răcim, nici vara nu ne vatămă arșița. Pentru aceasta am zis că nu m-am făcut călugăr, ci am văzut călugări”²³.

Așadar, acești doi călugări, având nostalgia Paradisului, erau aproape de Adam și Eva, prin faptul că nu aveau nevoie de chilie, de îmbrăcăminte și nu se temeau de fiare. Se apropiau de starea Raiului, asemenea Sfântului Ioan Botezătorul, Cuvioasei Maria Egipteanca, Sfintei Teodora de la Sihla, Episcopului Ioan din Carpați, pustnicilor nevăzuți de la Athos etc. Dar și aceasta este, așa cum o numește Sfântul Ioan Scărarul, „desăvârșita desăvârșire nedesăvârșită a desăvârșitorilor”.

Fiindcă spune Sfântul Macarie Egipteanul:

„A ajuns, oare, cineva, în lumea aceasta, la măsura desăvârșirii? A gustat și a experiat (fericirea) aceluia veac? Eu încă n-am văzut pe nimeni să fie creștin desăvârșit și liber (de păcat). Chiar dacă cineva se odihnește în har, pătrunde tainele și (se desfătează) multa dulceață a harului, păcatul rămâne încă în el. Unii, din cauză că au fost dăruiți cu belșug de har și de lumină, socotesc că sunt liberi și desăvârșiți, însă, din lipsă de experiență, greșesc. Pentru că (zic eu, deși) au puterea harului, nu sunt pe deplin

²² *Pidalion*, trad. Arh. Zorisma Tărălă și Pr. Haralambie Popescu, București, 1933, p. 382.

²³ *Patericul*, Ed. Reintregirea Alba Iulia, 2003, p. 138.

slobozi. Și eu am ajuns, în anumite momente, la măsura libertății posibile și știu că nu există om desăvârșit”²⁴.

3. *Ca toți să ne mântuim – să nu fim partea lupilor*

Așadar, există darul desăvârșirii, adică „fecioria duhovnicească”²⁵:

„Bună este fecioria (trupului), vrednică de laudă stăpânirea și de admirat trezvia, cuprinzătoare este omenia, prevăzătoare cumpătarea, măsurată înfrânarea, evlavioasă milostenia, sfântă este dreptatea [...]. Dar este o singură îmbrățișare cu privirea, și aceasta este contemplarea lui Dumnezeu, merit care este mai presus de toate drepturile faptelor bune, de toate ostenele virtuților. Și toate virtuțile sunt nu numai bune și folositoare, ci și mari și deosebit de strălucite... Dar chiar dacă toate aceste merite ale sfințeniei sunt bune și folositoare nu numai pentru prezent, ci își dobândesc chiar darul veșniciei, totuși, dacă se compară cu meritele contemplației divine, vor fi socotite ieftine și, ca să zic așa, bune de vânzare, [...] acestea nu-și vor păstra numele binelui dacă vor fi comparate cu cele din veacul ce va să vie, unde nu este nicio schimbare a celor bune, nicio stricare de temut a adevăratei fericiri [...], ci vor părea cu totul deșarte [...]. Așadar, fiindcă nimic nu este prin sine însuși statornic, nimic în nemișcare, nimic bun, decât singură Dumnezeirea, de aceea toate faptele își dobândesc fericirea veșniciei și a neschimbării nu prin firea lor, ci prin participare și prin harul Creatorului, iar în fața Creatorului ele nu-și pot păstra meritul bunătății”²⁶.

Dar, așa cum am arătat,

„...cei ce au ajuns la desăvârșire prin curățire și luminare, pe cât este cu putință – căci nu este desăvârșire desăvârșită în veacul acesta nedesăvârșit, ci mai degrabă desăvârșire nedesăvârșită –, nu au nici ei totdeauna cu ei starea neschimbată. Aceasta, din pricina slăbiciunii și a părerii de sine ce trage uneori pe orice om în jos. De aceea suferă și ei schimbări și furări spre probarea lor. Dar primesc iarăși ajutorări și mai mari. Iar ceea ce e contrar acestora, Părinții spun că e *partea lupilor*. Neschimbarea e păstrată pentru veacul viitor. Iar în cel de față, când e vreme de curăție, de pace și de mângâiere dumnezeiască, când de tulburare, de învălmășeală, de tristețe. Și aceasta pe măsura viețuirii și înaintării fiecăruia și după judecățile pe care le știe singur Domnul. Iar aceasta se întâmplă pentru ca să arate, prin acestea, slăbiciunea noastră. Căci „fericit este cel ce cunoaște neputința sa” (*Iov* 37, 7), „ca să nu ne încredem în noi înșine, cum zice Pavel, ci în Cel ce învie morții” (*2 Corinteni* 1, 9). Și așa să alergăm neîncetat spre Dumnezeu întru smerenie și pocăință și mărturisire”²⁷.

²⁴ SF. MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii duhovnicești*, p. 128.

²⁵ † ANTONIE MĂRTURISITORUL, *Calea lucrării lăuntrice*, Schitul românesc Prodromu, 2002, p. 104.

²⁶ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, pp. 552-554.

²⁷ SF. CALIST ȘI IGNATIE XANTHOPOL, *Metoda sau cele 100 de capete*, în: *Filocalia*, vol. 8, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1970, p. 101.

Așadar, neputințele, schimbările, încercările, prigoanele, căderile sunt necesare în acest veac

„...pentru a simți slăbiciunile firii și greutatea încercărilor și viclenia vrăjmașului, dar și sprijinirea firii din partea puterii dumnezeiești [...], ca din toate acestea să câștigăm smerenie și să călătorim spre Dumnezeu și să așteptăm ajutorul Lui și să stăruim în rugăciune”²⁸. „Că dacă lumea aceasta ar fi locul încrederii și omul ar ajunge la ea, firea lui s-ar înălța de sub apăsarea nevoii, iar lucrarea lui, de sub apăsarea fricii, și n-am mai fi îndemnați să ne rugăm, împlinind ceea ce ne trebuie prin însăși purtarea Lui de grijă”²⁹.

E nevoie, așadar, de smerenie, de smerită cugetare, de pocăință, de discernământ, de curăție, de desăvârșire, de mintea lui Hristos.

„Știm că există în această lume multe lucruri bune, mai ales rușinea, înfrânarea, cumpătarea, umilința, dreptatea, milostenia, răbdarea, evlavia, dar toate acestea nu pot fi egale cu acel bine suprem, căci pot fi săvârșite chiar de către cei mijlocii. Cei ce nu le-au îndeplinit pe acestea sunt pedepsiți sau cu chinul cel veșnic, sau cu marea muncă a pocăinței, dar nu sunt eliberați prin harul zilnic al lui Hristos [...]. Dar cei care sunt mai degrabă nefericiți decât vinovați [...], gemând din pricina acestei stări în care ajung fără voia lor prin legea păcatului, îndată aleargă la Hristos și sunt mântuiți prin grabnica răscumpărare a harului. Această lege a harului înlătură orice neliniște, zămislită chiar și în pieptul Apostolului de către acea lege a păcatului, care face să răsară în chip firesc spinii și mărcinii cugetărilor și grijilor muritoare. Căci, zice el, legea duhului în Hristos Iisus m-a liberat de legea păcatului și a morții (*Romani 8, 2*)”³⁰.

„Drept aceea, Doamne, pentru aceasta mă bucur de slăbiciuni, de necazuri, de închisori, de legături, de nevoi, fie de cele din partea firii, fie de cele de la fiii firii, fie de cele de la dușmanii ei. Răbd, bucurându-mă, neputințele mele, adică încercările mele, ca să se sălășluiească puterea lui Dumnezeu în lăuntrul meu (*2 Corinteni 12, 9*). Dacă după toate acestea am nevoie de toiagul ispitelor, ca și mai mult să sporească prin el întru mine sălășluirea Ta și să fiu păzit în apropierea Ta, cunosc prin aceasta că nu ai pe cineva mai iubit decât pe mine, că prin aceasta m-ai mărit pe mine mai mult decât pe mulți; și mi-ai dat să cunosc puterile Tale minunate și slăvite ca oarecărui dintre apostoli, cum nu ai dat altora din soții mei, și m-ai numit pe mine *vas al alegerii*, ca să păzesc cu credință treapta dragostei Tale. Pentru toate acestea știu că, pentru a spori și a înainta în lucrarea propovăduirii, aș fi fost dezlegat de lanțul încercărilor și, deci, mi-ai fi dăruit libertatea, dacă mi-ar fi fost de folos. Dar nu ai binevoit să fiu fără necaz, nici fără grijă în lumea aceasta. Căci nu voiai să se înmulțească mai degrabă lucrarea propovăduirii Evangheliei Tale în lume decât să mă folosesc de încercările mele și ca sufletul meu să fie păzit sănătos lângă Tine”³¹.

²⁸ SF. ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre Sfintele nevoițe*, p. 251.

²⁹ SF. ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre Sfintele nevoițe*, p. 260.

³⁰ SF. IOAN CASIAN, *Convorbiri duhovnicești*, pp. 570-571.

³¹ SF. ISAAC SIRUL, *Cuvinte despre Sfintele nevoițe*, p. 262.

Misiunea profetului Daniel

Protos. conf. dr. Justinian CĂRSTOIU

Toate cărțile Sfintei Scripturi au fost scrise de către oameni care aveau credință în Dumnezeu. Din această credință se poate intui de multe ori scopul scrierii lor. Cartea profetului Daniel a fost scrisă de un om care avea un crez cert despre un Dumnezeu Care are întotdeauna un plan cu întreaga creație. Viața sa pilduitoare și viziunile sale sunt o mărturie autentică a faptului că viața are întotdeauna un scop rânduit de Bunul Dumnezeu. Acest lucru reiese din cartea sa, unde oameni care nu aveau niciun scop în viață își găsesc un rost în planul lui Dumnezeu. Deși lumea nu se mai gândește la marile imperii ale Antichității, totuși le stă ca mărturie un anumit popor, Israel. Ceea ce a făcut acest popor binecuvântat a fost să ofere o imagine de ansamblu asupra vieții, la care el a participat pentru a deveni o parte a unui întreg. Este o percepție a unui scop divin, care oferă speranța, curajul și, în același timp, un spectru cosmic din care fac parte toate popoarele. Ura tiranilor nu știrbește această realitate a valorilor morale, a credinței și a sănătății. Implicarea poporului lui Israel este realizată din misiunea pe care o are numai înaintea lui Dumnezeu.

În ceea ce îl privește pe profetul Daniel, acesta se apropia de concepția nou-testamentară a Împărăției lui Dumnezeu. El credea într-un viitor în care cei drepti vor gusta viața de veci. Acesta a făcut pentru evrei ceea ce marii conducători ai Renașterii au făcut pentru generația lor. S-a uitat în trecut pentru a vedea mai bine perspectiva viitorului. Împărăția Domnului este darul lui Dumnezeu, fără să conteze împlinirea pământească. Umanitatea trebuie să aibă partea sa reprezentată de credință, fiindcă împlinirea vine de la Domnul Savaot.

Kierkegaard cunoștea o tendință specifică epocii sale, atunci când omul uita foarte repede de absolutul acestei vieți și se ocupa cu orice în afară de scopul

său final. Viața profetului Daniel este una de credință absolută în Dumnezeu. El vorbea unui popor care avea experiența anilor de studiu al lui Dumnezeu cel Milostiv, pe care Îl cunoșteau ca pe Singurul ajutor al lor pentru a scăpa din calea dușmanilor. Această experiență este unicul lucru care i-a ajutat să reziste și să-și țină vie cultura evreiască. Astfel, în slujirea lui Daniel nu este nicio ezitare. El dovedește că necredința evreilor a fost motivul exilului lor, iar în ceea ce îi privește pe păgâni, motivul căderii lor l-a reprezentat mândria de a se confunda cu Dumnezeu, încălcând porunca întâi din Decalog. Puterea sa de demascare a păcatului venea de la Dumnezeu, care lucra prin profet. Misiunea acestuia nu era atinsă de un anumit relativism, ci se caracteriza printr-un devotament absolut, care este, de fapt, natura reală a creștinismului.

Poporul evreu suferea de integralism, iar spiritul gregar era caracteristica mulțimii. În contrast cu acest spirit, profetul a ascultat voia Domnului și nu s-a ferit de pericolele vieții. Cartea sa face parte din canonul veterotestamentar, deoarece este un model de viațuire conform voinței lui Dumnezeu. Acesta, în momente de cumpănă, a fost realist și nu s-a încrezut în dumnezeii falși, ci numai în Sfântul lui Israel. Prin profetul Daniel, Dumnezeu se revelează ca un Dumnezeu Persoană, Care cere de la dreptii Săi supunere totală. Această cerere ne afectează întreaga viață, deoarece nu se referă doar la un anumit timp, ci la toată viața noastră. Slujitorul Domnului nu așteaptă recompensa, ci dorește să se jertfească numai pentru Dumnezeul cel Preainalt, știind că îl așteaptă numai suferință și dizgrație din partea oamenilor. În acest sens, situația de pe pământ pălește atunci când se pune în contrast cu Împărăția lui Dumnezeu. Mucenicia devine darul total, pe care îl oferim Domnului în schimbul coroanei vieții. Se înțelege că, în mijlocul persecuțiilor, în cuptorul cu foc sau în groapa cu lei, sfinții simt o bucurie interioară care provoacă veselia, spre uimirea tuturor înțelepților vremii, care sunt *supuși deșertăciunii și nu pot înțelege bucuria acestora. Exercițiul duhovnicesc devine posibil prin participare, care are ca scop final comuniunea cu Dumnezeu prin harul Său. Este nevoie de implicare spirituală atunci când viața e în pericol, deoarece sunt în primejdie, de fapt, obiceiurile și tradițiile Bisericii.*

1. Contextul istoric

Pentru a înțelege mai bine faptele profetului Daniel, mentalitatea și convingerile lui din acea perioadă istorică, este necesar ca, mai înainte, să acordăm puțină atenție istoriei poporului ales. În perioada 1010-970 î.Hr., regele David stăpânește Regatul unit al lui Israel, iar între 970-930 î.Hr., regele Solomon stăpânește Regatul unit al lui Israel. În 966 î.Hr. a avut loc sfințirea Templului

în Ierusalim. În anul 930 î.Hr., regatul se împarte în două. În intervalul 740-681 î.Hr., Isaia profețește cucerirea Ierusalimului, iar în 722 î.Hr. are loc căderea Regatului de Nord. Isaia moare în anul 681 î.Hr., iar între anii 626-585 î.Hr., Ieremia profețește cucerirea Ierusalimului. În anul 606 î.Hr., profetul Daniel este luat captiv în Babilon, urmând ca, după nouă ani, în 597 î.Hr., să fie luat captiv în Babilon și profetul Iezechiel. Anul 586 î.Hr. este marcat de cucerirea Regatului de Sud și de distrugerea Templului. Profetul Ieremia moare în anul 585 î.Hr., iar în anul 539 î.Hr. are loc cucerirea Babilonului de către perși. Anul 531 î.Hr. este cel în care Cyrus acordă decretul de întoarcere a evreilor în Ierusalim, după 70 de ani de captivitate. În anul 530 î.Hr. moare Daniel, iar în 516 î.Hr., după 70 de ani de la distrugerea Templului, acesta este rezidit.

Profetul Daniel era de sânge regal (*Cronici* 3, 1)¹, din seminția lui Iuda, trăind în timpul a patru mari regi. Primul a fost Nabucodonosor (605-562 î. Hr.) al doilea a fost Belșatar, regele Babilonului, al treilea – Cyrus (559-530 î.Hr.) și al patrulea – Darius (522-486 î.Hr.). Unii istorici afirmă că, de fapt, persoana lui Cyrus este aceeași cu cea a lui Darius. În sprijinul tezei lor, aceștia spun că Darius era, de fapt, un guvernator din vremea regelui Cyrus. Alții, pornind de la același raționament, susțin că Darius era un cognomen și însemna „Cuceritorul”.

Daniel a fost deportat în Babilon de regele Nabucodonosor², în al patrulea (*Ieremia* 25, 1; 46, 2) sau al treilea (*Daniel* 1, 1) an de domnie al regelui evreu Ioachim. A fost dus la casa regelui împreună cu alți trei copii (*Daniel* 1, 4), ca să fie seduși cu luxul de acolo, iar astfel să îi slujească acestuia cu credincioșie. Fiind scoși din pământul lui Israel, ceea ce le mai amintea de Dumnezeu lui Israel erau numele lor. Daniel însemna *Dumnezeu este judecătorul meu*, iar Anania – *Dumnezeu este îndurător*³. Numele Azaria însemna *Dumnezeu este ajutorul meu*, iar Mișael – *cine este ca Dumnezeu*. Profetul va primi numele babilonian Belșatar (*Daniel* 1, 7), *Balașu-ușur*, adică *Bel apără*, sau *Prințul lui Bel*. Anania s-a numit Șadrac (*Daniel* 1, 7), adică *porunca lui Aku*, zeul lunii. Lui Azaria (*Daniel* 1, 7) i s-a dat numele Abed Nego, adică *slujitorul lui Nego*, iar lui Mișael – Meșac (*Daniel* 1, 7), adică *cine este ca Aku*. În Vechiul Testament, schimbarea numelui era o practică normală, era un mod de a asimila o cultură. Ceea ce merită subliniat este faptul că Israel se diferenția de celelalte popoare prin păstrarea identității de popor al Dumnezeului Celui Preaînalt. Daniel a dat dovadă de credință și înțelepciune de la o vârstă fragedă, prin faptul că s-a abținut⁴ și nu s-a spurcat (*Daniel* 1, 8) mâncând bucatele necurate ale regelui. A ținut timp de zece zile

¹ În această carte apare împrumutând numele lui David, fiul lui Abigail.

² 605-562 î.Hr.

³ Acest nume a mai fost purtat și de un contemporan de-al lui Iezechiel. *Neemia* 10, 23.

⁴ Acest exemplu este una dintre mărturiile veterotestamentare despre post.

post (*Daniel* 1, 8-16), la sfârșit arătând mult mai frumos la chip decât ceilalți, care au mâncat mâncarea păgânilor, experimentând astfel adevărul de la *Deuteronom* 8, 3. Profetul Iezechiel, la începutul activității sale, se referă la Daniel ca la un model de dreptate (*Iezechiel* 14, 14) și înțelepciune (*Iezechiel* 28, 3). Decizia lui Daniel reprezintă fermitatea în a păzi legile lui Dumnezeu, pe care le-a învățat, se pare, de la *profetul lacrimilor*, Ieremia, de la regele pios Iosia sau de la familia sa. Hotărârea de a nu se adapta unui sistem idolatru a fost luată prin smerenie, „cerând voie căpeteniei famenilor să nu se spurce” (*Daniel* 1, 8), pentru a nu încălca legile alimentare date de Dumnezeu și descrise în *Levitic*, capitolul 11. Drept dovadă, pentru curajul său, Dumnezeu a făcut „să capete bunăvoință și îndurare înaintea căpeteniei famenilor” (*Daniel* 1, 9). Pentru a dovedi că sistemul etic al Antichității era total diferit și în contradicție cu legile lui Dumnezeu, Acesta îl lasă pe Daniel să se integreze în viața babilonienilor pentru a-i rușina pe aceștia, prin înțelepciunea ascunsă a lui Dumnezeu, dar descoperită copiilor. În clipa în care cei patru au venit înaintea regelui, s-au dovedit de „zece ori mai destoinici decât toți vrăjitorii și cititorii în stele, care erau în toată împărăția lui” (*Daniel* 1, 19-20). Psalmistul știa, încă de când scria *Psalmii* 119, 98-100⁵, că mai întâi trebuie să îndeplinești poruncile Domnului, pentru a fi plin de înțelepciune.

La începutul istoriei poporului evreu, Iosif și Daniel (*Daniel* 2, 4) au interpretat visele regilor cuceritori și au fost promovați la un nivel înalt al curții acestora. Amândoi au reprezentat chemarea destinată lui Israel de a fi preoție regală între națiuni, fiind propovăduitorii luminii lui Dumnezeu pentru întreaga creație (*Romani* 11, 12, 15). Având un coșmar, regele caldeean a chemat la palat pe toți înțelepții, ghicitorii și cititorii în stele ai casei regale, pentru a-i tălmăci visul. Deși avusese înaintea sa elita intelectuală, aceștia au dat greș. Versetul 2, 10⁶ ne dovedește că oracolele lumii antice, necromanția și astrologia sunt minciuni, iar înțelepciunea adevărată se găsește numai la Dumnezeu.

Ceea ce este interesant e că Daniel, slujitorul Dumnezeului cel Adevărat, pentru a explica acest vis, cere timp (*Daniel* 2, 17-18) ca să roage mai întâi pe Domnul. Orice credincios este dator a-L ruga pe Dumnezeu în ceasul necazului (*Psalm* 50, 15), deoarece trebuie să aducem „cererile la cunoștința lui Dumnezeu, prin rugăciuni și cereri, cu mulțumiri” (*Filipeni* 4, 6). Daniel tâlcuiește (*Daniel* 2, 31-35)⁷ visul regelui babilonian ca să îl descopere pe Dumnezeul poporului

⁵ „Poruncile Tale mă fac mai înțelept decât vrăjmașii mei, căci totdeauna le am cu mine. Sunt mai învățat decât toți învățătorii mei, căci mă gândesc la învățăturile Tale. Am mai multă pricepere decât bătrânii, căci păzesc poruncile Tale”.

⁶ Caldeii au răspuns împăratului: „Nu este nimeni pe pământ care să poată spune ce cere împăratul; de aceea niciodată niciun împărat, oricât de mare și puternic ar fi fost, n-a cerut așa ceva de la niciun vrăjitor, cititor în stele sau caldeu!”

⁷ „Tu, împărate, te uitai, și iată că ai văzut un chip mare. Chipul acesta era foarte mare, și de o

Israel ca singurul Dumnezeu Adevărat, Dumnezeul istoriei. Visul reprezenta deșertăciunea imperiului babilonian, dar și a celorlalte imperii care vor urma. În comparație cu împărăția mesianică, acestea vor fi net inferioare, chiar dacă au reușit să acumuleze cantități uriașe de aur⁸, de argint⁹ sau de aramă¹⁰. Despre ultima împărăție, profetul vorbește cel mai mult. Este vorba despre împărăția romanilor, care a dăinuit timp de 1500 de ani, caracterizată ca fiind de fier și de lut (*Daniel* 2,40-43). După mai mult de 20 de ani, mândrul rege înalță chipul său de aur în valea Dura. Conform corpusului veterotestamentar (*2 Regi* 25, 8-10, *Ieremia* 52, 12), motivul înălțării acestui chip este cucerirea Ierusalimului, care îl făcea pe fiul lui Nabupolesar stăpân al întregului Orient. Mândria regelui crescuse și, în semn de autodeificare, ridicase acest colos din Dura. Sfinții Părinți accentuează faptul că Daniel nu a fost prezent la această sfințire (*Daniel* 2, 3). Întregul popor trebuia să se închine chipului reprezentantului zeilor de pe pământ, regele fiind unul dintre acești zei. De frică să nu cadă în idolatrie, cei patru tineri nu s-au închinat idolului, ci, prin credință, s-au păstrat curați. Ei știau că Dumnezeul lui Israel afirmase prin profetul Isaia ca nimeni să nu se înspăimânte de pedeapsa aruncării în foc, deoarece Dumnezeu era cu ei (*Isaia*, 43, 2)¹¹. Dacă se închinau, aceștia încălcau porunca din Decalog (*Ieșire* 20, 4-5), însă, deoarece nu au păcătuit înaintea Domnului, Acesta a rânduit să facă minuni cu ei, pentru a arăta că legile firii pot fi biruite de Dumnezeul cel Adevărat și că oamenii, în nebunia lor, greșesc, fiindcă nu pun pe prim-plan existența lui Dumnezeu, ca Cel singur dătător de viață și stăpân al legilor firii.

Mărturia lui Daniel – „Iată, Dumnezeul nostru, căruia îi slujim, poate să ne scoată din cuptorul aprins, și ne va scoate din mâna ta, împărate” (*Daniel* 3,

strălucire nemaipomenită. Stătea în picioare înaintea ta, și înfățișarea lui era înfricoșătoare. Capul chipului acestuia era de aur curat; pieptul și brațele îi erau de argint; pânțele și coapsele îi erau de aramă; fluierile picioarelor, de fier; picioarele, parte de fier și parte de lut. Tu te uitai la el, și s-a deslipit o piatră, fără ajutorul vreunei mâini, a izbit picioarele de fier și de lut ale chipului, și le-a făcut bucăți. Atunci fierul, lutul, arama, argintul și aurul s-au sfărâmat împreună și s-au făcut ca pleava din arie vară; le-a luat vântul, și nici urmă nu s-a mai găsit din ele. Dar piatra, care sfărâmasese chipul, s-a făcut un munte mare, și a umplut tot pământul”.

⁸ Împărăția babiloniană era reprezentată de împărăția de aur, care a rămas cunoscută în istorie datorită cantității foarte mari de aur. Profeții antichității relatau: „Babilonul era în mâna Domnului un potir de aur care îmbăta tot pământul; Neamurile au băut din vinul lui; de aceea au fost neamurile ca într-o nebunie” – *Ieremia* 51, 7; iar *Isaia* 13, 19: „podoaba împăraților și mândria caldeilor”.

⁹ Împărăția de argint este reprezentată de brațele și pieptul de argint, fiind de fapt împărăția mador-persană, inferioară din punct de vedere calitativ față de cea babiloniană, numită de argint datorită faptului că aceștia au creat un sistem propriu de taxe, ele fiind plătite în monezi de argint, și nu de aur, precum era specific în acel timp.

¹⁰ Conducerea greacă este reprezentată de cea de-a treia împărăție de aramă – *Daniel* 2, 37.

¹¹ „Dacă vei trece prin ape, Eu voi fi cu tine; și râurile nu te vor îneca; dacă vei merge prin foc, nu te va arde, și flacăra nu te va aprinde”.

17) – atestă că Dumnezeu este un Dumnezeu personal, pe Care ei îl cunoșteau, deoarece Dumnezeu a vorbit cu ei prin părinți, prin Avraam. Credința lor era atât de mare, încât nu L-au rugat pe Dumnezeu să intervină special pentru ei pe cale supranaturală, ci au afirmat devotați: „Chiar de nu ne va scoate, să știi că nu vom sluji dumnezeilor tăi și nici nu ne vom închina chipului de aur pe care l-ai înălțat!” (*Daniel 3, 18*). Exemplul lor îndeamnă la integralism spiritual, care se înțelege mai bine din cuvintele Mântuitorului Hristos: „Ce ar folosi unui om să câștige toată lumea, dacă și-ar pierde sufletul sau, ce ar da un om în schimb pentru sufletul său?”. Aceștia oferă regelui Nabucodonosor un exemplu pedagogic, deoarece, chiar dacă a câștigat întreaga lume, este dator să Îl cinstească pe Dumnezeu și să nu încerce să se substituie Acestuia. Tinerii au dat dovadă de un curaj pe care îl au numai cei care sunt plini de Duhul Sfânt. Este un curaj care vine din puterea lui Dumnezeu, și nu din puterea limitată a acestei lumi. Despre acest devotament izvorât din iubire vorbea (*Romani 8, 35-39*) și Sfântul Apostol Pavel în *Epistola sa către Romani*.

Prin această minune, însuși Nabucodonosor ajunge să îl recunoască (*Daniel 3, 28-30*) pe „Dumnezeul lui Daniel” (*Daniel 2, 47*) și al celorlalți trei evrei (*Daniel 3, 29*). Experiența interpretării visului îl face pe regele caldeu să învețe ce este umilința și să ajungă să Îl cunoască pe Dumnezeul cel Preaînalt. De multe ori, observăm că, în Vechiul Testament, Dumnezeu se adresa oamenilor prin vise, astfel îndrumându-i să nu mai săvârșească anumite păcate. Acest lucru îl afirma și dreptul Iov:

„Dumnezeu vorbește însă când într-un fel, când într-altul, dar omul nu ia seama. El vorbește prin vise, prin vedenii de noapte, când oamenii sunt cufundați într-un somn adânc, când dorm în patul lor. Atunci, El le dă înștiințări și le întipărește învățăturile Lui, ca să abată pe om de la rău și să-l ferească de mândrie, ca să-i păzească sufletul de groapă și viața de loviturile sabiei” (*Iov 33, 14-18*).

Dumnezeu a lucrat prin cele slabe ale lumii, ca să le descopere pe cele tari neputincioase. Așa a făcut și cu regele, cel mai puternic om din acel timp, care a învățat smerenia și umilința, ajungând la concluzia că Domnul este Viu și Atotputernic. Sintagma „duhul dumnezeilor celor sfinți” (*Daniel 4, 8*) atestă prezența și lucrarea harului Duhului Sfânt, care săvârșea minuni prin acești fii ai lui Avraam. Dacă profeții erau cei care trebuiau să trezească conștiința poporului Israel și să îi aducă la pocăință înaintea Domnului, observăm că, în cazul profetului Daniel, lucrurile sunt total diferite. Acesta trebuia să aducă la pocăință nu numai pe Israel, dar și pe împărații lumii din acel timp.

2. Scrierea minunată

În capitolul al cincilea al cărții lui Daniel, ne este prezentat succesorul lui Nabucodonosor, Belșatar. În acel moment, profetul se afla, probabil, la Susa¹², locul unde a avut vedenia prezentată în capitolul al optulea. Ca și primul rege, și acesta dă dovadă de mândrie, idolatrie, însă păcatul lui cel mai mare este că desacralizează (*Daniel* 5, 2-4) sfintele odoare din Templu pentru propria plăcere. Acest capitol este unul dintre cele mai dramatice, sacrilegiul lui terminându-se prin dezastrul robirii (*Jeremia* 51, 6-8, 28, 37-39) regatului babilonian de cel persan.

Sfinții Părinți evidențiază că împăratul Belșatar încalcă și ordinea nescrisă potrivit căreia un rege nu trebuia niciodată să bea (*Pilde* 31, 4-5) și să se îmbete (*Isaia* 5, 22-24) înaintea supușilor. Fapta regelui babilonian reprezintă limita maximă a îngâmfării și a îndrăznelii omului. Gestul lui Belșatar ar reprezenta o reacție violentă a reformei lui Nabucodonosor, însă Dumnezeu nu se lasă batjocorit (*Galateni* 6, 8) și rânduiește ca să apară scrierea minunată (*Daniel* 5, 5-9). În acest capitol, Sfântul profet este caracterizat de împărăteasă ca un om plin de „duhul dumnezeilor sfinți” (*Daniel* 5, 11). Se apelează la omul lui Dumnezeu ca la o ultimă soluție – în acea vreme, bătrânul profet avea vârsta de 80 de ani –, iar simpla sa prezență atestă condamnarea regelui babilonian. Acesta îi tâlcuiește visul, oferindu-i cuvântul adevărului (*2 Timotei* 2, 15), fără să fie interesat de darurile materiale ale celui care nu înțelesese nimic din viața tatălui său, Nabucodonosor. Descrierea celor petrecute sub vraja lui Bahus este una de dispreț, deoarece a fost profanat numele lui Dumnezeu.

Ceea ce a creat câteva dileme exegeților în decursul vremii a fost scrierea minunată de pe peretele din fața candelabrului. De-a lungul timpului, mulți au încercat să afle scrierea originală. Ordinea literelor în limba aramaică ar fi arătat așa: SRPU LQT NM NM, citindu-se de la dreapta spre stânga, însă unii rabini afirmă că scrierea ar fi apărut pe orizontală:

P T M M

R Q N N

S L

Alți filologi susțin că, de fapt, lexemul MN ar fi reprezentat de cuvântul siclu. Aramaicul *mene* este un participiu și înseamnă *numărat*. Despre lexemul TQL, aceștia afirmă că ar reprezenta moneda evreilor, șeqelul. Aramaicul *teqel* este și el un participiu al verbului *teqal* și înseamnă *cântărit*. PRS este verbul aramaic *peres*, care înseamnă *a împărți*. Profetul Daniel tâlcuiește scrierea

¹² Capitala Elamului.

astfel: „Numărat, numărat, cântărit și împărțit!” (*Daniel* 5, 25). Ca urmare a profanării numelui Domnului, Babilonul este cucerit de persani, fapt profetizat înainte de Isaia:

„Jată, atât împotriva lor pe Mezi, care nu se uită la argint și nu poftesc aurul. Cu arcurile lor vor doborî pe tineri și vor fi fără milă pentru rodul pântecelor: ochiul lor nu va cruța pe copii. Și astfel, Babilonul, podoaba împăraților, falnica mândrie a Haldeilor, va fi ca Sodoma și Gomora, pe care le-a nimicit Dumnezeu. El nu va mai fi locuit, nu va mai fi niciodată popor în el. Arabul nu-și va mai întinde cortul acolo și păstorii nu-și vor mai țărcai turmele acolo, ci fiarele pustiei își vor face culcușul acolo, bufnițele îi vor umple casele, struții vor locui acolo și stafiele se vor juca acolo. Șacalii vor urla în casele lui împărătești pustii, și câinii sălbatici în casele lui de petrecere. Vremea lui este aproape să vină, și zilele nu i se vor lungi” (*Isaia* 13, 17-22).

De asemenea, profetul Ieremia spunea:

„Babilonul va ajunge un morman de dărâmături, o vizuină de șacali, un pustiu și o batjocură, și nu va mai avea locuitori. Vor răzni împreună ca niște lei, vor țipa ca niște pui de lei. Când vor fi încălziți de vin, le voi da să bea, și-i voi îmbăta, ca să se vesească, și apoi să adoarmă somnul cel de veci, ca să nu se mai scoale, zice Domnul” (*Ieremia* 51, 39).

3. Rugăciunea profetului Daniel

Un alt episod elocvent al cărții profetului Daniel este însăși rugăciunea din capitolul al nouălea. Anul rugăciunii este 538 î.Hr., în primul an al lui Darius, fiul lui Xerxes. În acest an au avut loc evenimentele relatate în capitolul al cincilea, când lui Belșatar i s-a arătat scrisul pe perete și când acesta l-a sfidat pe Dumnezeu. În acea noapte, regele Darius Medul a cucerit Babilonul și l-a omorât pe Belșatar. Motivul rugăciunii lui Daniel este dorința de a se reîntoarce în pământul natal, deoarece mai erau doi ani până se împlineau cei „șaptezeci de ani pentru dărâmăturile Ierusalimului, despre care vorbise Domnul către prorocul Ieremia” (*Daniel* 9, 2).

Profetul Ieremia era contemporan cu Daniel, iar acesta din urmă cunoștea cuvintele Domnului făcute cunoscute de Ieremia. După 67 de ani de robie, poporul era slăbit din punctul de vedere al credinței (*Psalom* 137, 2-6), al culturii. Înțelegând că această perioadă era pe sfârșite, bătrânul profet a căzut în genunchi, rugându-l (*Isaia* 55, 6; *Amos* 4, 5-6) pe Dumnezeu pentru speranța pe care a acordat-o poporului Său. Ceea ce merită subliniat la acest model de rugăciune (*Efesenii* 6, 17-18; *Colosenii* 4, 2; *1 Tesaloniceni* 5, 17) este că bătrânul profet știa că Dumnezeu plănuise ca Israel să se întoarcă de unde a fost luat prizonier și astfel

nu mai era nevoie ca acesta să se mai roage! Sfântul profet David și autorii biblici spun că, atunci când ne rugăm (*1 Cronici* 16, 11; *Psalms* 105, 4) lui Dumnezeu, nu trebuie să Îi cerem să Își schimbe planurile, ci trebuie să ne conformăm dorinței Lui, precum Mântuitorul afirmă: „Facă-se voia Ta” (*Luca* 22, 42). Rugăciunea (*Matei* 26, 41; *Luca* 18, 1; *Ioan* 16, 24) înseamnă, în viziunea profetului Daniel, o recalibrare a vieții noastre conform cu voința divină. Numai astfel se înțeleg cuvintele Sfântului Evanghelist Ioan: „Îndrăzneala, pe care o avem la El, este că, dacă cerem ceva după voia Lui, ne ascultă. Și dacă știm că ne ascultă, orice i-am cere, știm că suntem stăpâni pe lucrurile pe cari I le-am cerut”.

Scopul rugăciunii (*Luca* 11, 5-13) este de a coborî mintea în inimă, pentru a putea înțelege prin credință atotputernicia lui Dumnezeu. Atunci când are loc această chenoză a minții, frica de Domnul se transformă într-o continuă dorință de binecuvântare a lui Dumnezeu, iar acest suflu¹³ nou devine posibil prin harul Duhului Sfânt care se pogoară în inima omului, devenind intim sufletului, pentru a ajuta întregul om, trup și suflet, să poată să ajungă la măsura bărbatului desăvârșit. Mintea nu poate înțelege cum legile firii devin neputincioase și nu îl mai ating pe omul lui Dumnezeu, însă, prin credință, le acceptă pe acestea, înțelegând că Domnul este cel Atotputernic. Dacă ea se pregătește să înțeleagă lumea exterioară, coborându-se în inimă, află prezența Duhului Sfânt, care cunoaște adâncul (*1 Corinteni* 2, 10) lui Dumnezeu, curățește mintea, o purifică și o ajută să înțeleagă modul de lucrare suprafiresc al lui Dumnezeu. În acest sens, prezența harului ca o realitate autentică devine eliberatoare a limitelor puterii de înțelegere. Harul Duhului aduce un surplus de înțelepciune, după cum ni se relatează în capitolul întâi al cărții lui Daniel, iar acesta, la rândul lui, provoacă innoirea minții.

Având în vedere situația politică din acea perioadă de captivitate a poporului evreu, Origen afirmă că Daniel avea un cuget ce „purta dorința firească de a cunoaște adevărul dumnezeiesc și cauzele lucrurilor”¹⁴. Profetul Daniel era înaintea Domnului reprezentantul poporului Israel, era responsabil înaintea Acestuia de chemarea care fusese adresată poporului evreu. Dacă evreii păcătuiesc și sunt luați în exil, Daniel devine purtătorul acestei chemări înaintea Domnului, fiind responsabil de luminarea păgânilor și, prin ei, a întregului Israel, deoarece minunile se săvârșeau ca să se arate puterea Dumnezeului lui Daniel.

Experierea și viața trăită după porunca lui Dumnezeu îl conduc pe bătrânul profet la înțelegerea singurului adevăr: toată viața noastră este în mâinile lui

¹³ Olivier CLÉMENT, *Viața din inima morții*, trad. Claudiu Soare, Ed. Pandora, Târgoviște, 2001, p. 248.

¹⁴ ORIGEN, *Scrieri alese*, trad. Pr. prof. Teodor Bodogae, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 8), EIBMBOR, București, 1982, p. 182.

Dumnezeu, Care, atunci când voiește, ne ajută să biruim legile firii. Prin credință (*Matei 6, 33*), creștinul poate să primească revelația Domnului. Minunile s-au făcut prin Daniel, deoarece el era atent la prezența lui Dumnezeu, el făcea experiența personală a lui Dumnezeu, vorbea cu El și, la rândul Său, Domnul îi descoperă (*1 Ioan 3, 22*) visele regelui, precum a făcut cu Iosif în Egipt, dar mai mult, prin îngerul Gavriil îi descoperă cele viitoare. Datorită ascultării totale față de Dumnezeu, Domnul ascultă rugăciunea evreilor, precum Moise (*Exod 33, 17*) fusese ascultat datorită credinței sale. Inima lui Daniel era gata să primească iertare, pace și iluminare¹⁵. Rugăciunea (*Iacov 5, 14-15*) sa devine mijloc de dăruire și de transfigurare¹⁶ a întregii creații. Daniel uită de sine și se jertfește (*Marcu 11, 24*) pentru credința sa în Domnul. De aceea, Domnul îi apără, iar focul nu îi atinge pe cei trei tineri. Daniel îi acordă întâietate lui Dumnezeu și îi dăruiește viața sa, preferând să sufere cununa muceniciei și arătându-i astfel nebunului rege că viața nu are niciun sens fără Domnul. Rugăciunea (*Marcu 9, 23*) izvorâtă din credința (*1 Ioan 5, 14*) totală în Dumnezeu îl ajută pe profet să comunice cu lumea îngerească prin arhanghelul Gavriil, dar, în același timp, aceasta îl face părtaș comuniunii sfinților¹⁷, după cum reiese din capitolul al zecelea. Frumusețea lucrării rugăciunii (*Evrei 10, 22*) profetului Daniel este chemarea în Numele Domnului. Ca și isihăștii de mai târziu, care cheamă numele lui Hristos (*Ioan 14, 13-14*) în rugăciune (*Marcu 11, 24*), Daniel se roagă (*Iacov 1, 6*), chemând (*Iacov 5, 16-18*) numele (*Facere 4, 26*) lui Dumnezeu din dorința de binecuvântare neîncetată (*1 Tesaloniceni 5, 17*) a Domnului (*Ioan 14, 13*), arătând cât de mult bine i-a făcut lui Dumnezeu.

Următorul pas al rugăciunii Sfântului profet este postul: „Și mi-am întors fața spre Domnul Dumnezeu, ca să-L caut cu rugăciune și cereri, postind în sac și cenușă” (*Daniel 9, 3*). Rugăciunea (*1 Ioan 5, 14*) profetului nu era una apatică, ci plină de dăruire, exact așa cum, mai târziu, Iacov va spune: „mare putere are rugăciunea fierbinte a celui neprihănit”. Rugăciunea (*Matei 6, 10*) profetului Daniel este fierbinte deoarece el știe că vorbește cu un Dumnezeu personal (*Matei 26, 42*) și în același timp așteaptă răspuns la cererile sale. Rugăciunea este însoțită de post (*Ezdra 8, 21*), deoarece dorințele fizice (*Neemia 1, 4*) trebuie puse în acord cu dimensiunile spirituale (*Daniel 9, 3-4*). În Vechiul Testament, postul (*Marcu 9, 29*) apare ca un adaos la rugăciune (*Luca 2, 37*), fiind folosit atunci când evreii doreau să obțină un anumit dar (*Fapte 14, 23*) din partea lui Dumnezeu (*1 Regi 18, 21-24*). De exemplu: Ana, soția lui Elcana, a postit pentru a putea

¹⁵ Thomás SPIDLIK, *Spiritualitatea Răsăritului creștin*, trad. Diac. I.I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 1997, pp. 35-355.

¹⁶ † Hierotheos, Mitropolit de Nafpaktos, *Sfântul Grigorie Palama Aghioritul*, trad. prof. Paul Bălan, Ed. Bunavestire, Bacău, 2000, p. 314.

¹⁷ Olivier CLÉMENT et al., *Fericita intristare*, trad. Maria și Adrian Alexandrescu, EIBMBOR, București, 1997, p. 129.

să îl nască pe profetul Samuel; împărăteasa Estera a ținut post (*Matei* 6, 16) atunci când a văzut că poporul era gata să fie nimicit, iar rugăciunea sa însoțită de post a avut drept rezultat sărbătoarea Purim; Moise a ținut post pentru a putea ajunge la măsura de a primi Decalogul; regele David a postit atunci când s-a pocăit înaintea lui Dumnezeu pentru păcatul făcut, pentru care a scris Psalmul 50. Îmbrăcarea în sac și cenușă era modul reprezentativ de confirmare a umilinței arătate lui Dumnezeu, dar și nevoia disperată după răspuns. Cenușa era simbolul tristeții, după cum reiese din exemplul lui Iov, care, atunci când a pierdut ceea ce agonisise, s-a așezat în cenușă (*Iov* 2, 8). Prezența cenușii era o materializare a durerii interioare. Credința lui în Dumnezeu îl făcea să își conștientizeze limitele. Știa că era dependent total de Dumnezeu cel Vechi de zile. El avea o măsură: în umiliința sa, își cobora gândul când faptele bune îl înălțau. Biruind greutatea păcatului, rugăciunea lui se înălța ca o tămâie de bun miros înaintea lui Dumnezeu, deoarece primea cu inimă largă toate încercările păcatului, ca pe o modalitate de ispășire, de vindecare și de eliberare din robia morții. În inima lui smerită, pe care Dumnezeu nu a urgisit-o, știa cuvintele¹⁸ regelui David atunci când era blestemat de Samuel. În atâția ani de captivitate, dobândise cumpătarea ca cea mai mare virtute a sa. Nu dorea bunățile epidermice sau materiale promise de Belșațar, ci puterea de a înțelege lucrurile în ansamblul lor, după măsura putinței sale.

Al treilea pas al rugăciunii lui Daniel a fost mărturisirea păcatelor (*Daniel* 9, 4-6), venită din conștientizarea că întreg poporul evreu trebuia să se întoarcă la Dumnezeu cu pocăință (*Ezdra* 11, 13). Daniel știa că păcatele pentru care evreii se aflau în robie nu fuseseră mărturisite. Necesitatea spovedaniei (*Neemia* 9, 4) era actuală și cu 600 de ani înainte de venirea lui Hristos. Profetul se ruga nu pentru păcatele sale, ci pentru păcatele întregului popor. Sfinții Părinți afirmă că acel creștin care Îl cunoaște pe Dumnezeu se va grăbi să își mărturisească păcatele și se va ruga ca Domnul să Îi ierte, crezând că va primi iertarea păcatelor. Deși satrapii persani nu i-au găsit nicio vină lui Daniel (*Daniel* 6, 4), acesta se identifica cu poporul pe care îl reprezenta. Păcatul națiunii era și al său: încălcarea legământului din Sinai, de la *Ieșire* 19, 5-6¹⁹, de către tot poporul evreu (*Daniel* 9, 11). Încrederea lui Daniel în Domnul vine din însăși credințioșia Acestuia față de poporul lui Israel, conform *Deuteronom* 4, 27-28²⁰. Mărturisirea sinceră (*Iacov* 5, 15-16) a

¹⁸ „Lăsați-l, Domnul este Acela care l-a însărcinat a face așa, ca să mi se vadească umiliința – și Domnul, în schimbul acestor blesteme pe care mi le dă azi, îmi va dărui bine”.

¹⁹ „Acum, dacă veți asculta glasul meu, și dacă veți păzi legământul Meu, veți fi ai Mei dintre toate popoarele, căci tot pământul este al Meu; Îmi veți fi o împărăție de preoți și un neam sfânt. Acestea sunt cuvintele pe care le vei spune copiilor lui Israel”.

²⁰ „Domnul vă va împărștia printre popoare, și nu veți rămâne decât un mic număr în mijlocul neamurilor unde vă va duce Domnul”. „Și acolo veți sluji unor dumnezei, care sunt o lucrare făcută de mâini omenești, de lemn și de piatră, care nu pot nici să vadă, nici să audă, nici să mănânce, nici să miroasă”.

păcatelor (*Psalms* 51, 7) este esențială (*Luca* 18, 13) pentru rugăciunea făcută cu credință (*1 Ioan* 1, 9).

Ceea ce profetul cerea lui Dumnezeu era ca Domnul să se țină de cuvânt, precum i-a promis profetului Ieremia, și să elibereze pe Israel ca să refacă Ierusalimul și, implicit, templul Numelui Său (*Daniel* 9, 15-19). Poporul (*Numeri* 14, 13-19) ales avea menirea de a lumina toate popoarele păgâne, însă, atunci când a păcătuit, a fost cucerit, ca un semn vizibil al alterării Legii și al păcatului. Daniel se identifică cu poporul (*Psalms* 122, 6-9) și devine mijlocitor (*Luca* 22, 31-32), precum arhiereul Legii, care aducea jertfă de bun miros, bine primită de Domnul. Dumnezeu a ascultat rugăciunea profetului, trimițând pe Arhanghelul Gavriil pentru a aduce îndurarea lui Dumnezeu. Prezența îngerului atestă relația specială dintre profet și Dumnezeu, însă, atunci când se roagă pentru restaurare și iertare, îngerul îi acordă un răspuns profetic. Daniel cerea libertatea și refacerea templului, însă răspunsul acordat este profetic, deoarece adevărata libertate va fi acordată prin Fiul, care va restaura firea decăzută a omului și va rezidi templul lui Dumnezeu în interiorul fiecărei persoane prin Duhul cel Sfânt.

Legea Vechiului Testament și Codul lui Hammurabi

Drd. Mihail GHEORGHE

În calitate de revelație scrisă, Vechiul Testament e o parte din norma noastră de credință. Pentru creștinii din epoca patristică și pentru cei din secolele următoare, Vechiul Testament era o carte de căpătâi. Concepția creștină nu se poate studia independent de această carte. Nu este vorba atât de o legătură impusă, cât de una organică, de ordin spiritual, între cele două testamente.

Pentru a înțelege mai bine apariția Decalogului, trebuie subliniat faptul că legile cuprinse în el sunt mai vechi decât epoca lui Moise¹. Dumnezeu i-a dat omului legile treptat, pe măsură ce le putea înțelege. Prin Moise, Dumnezeu a descoperit o lege imprimată de mult în inima omului. Sfântul Apostol Pavel arată lămurit că există în firea omului o înclinare naturală: „Păgânii care nu au Lege din fire fac ale Legii” (*Romani* 2, 14-15). Această lege naturală a fost umbră prin căderea omului în păcat. Cain și urmașii săi au ajuns să păcătuiască atât de mult, încât „i-a părut rău și s-a căit Dumnezeu că a făcut pe om” (*Facere* 6, 6), de aceea Dumnezeu s-a hotărât să arate neamului omenesc ce e bine și ce e rău, ce trebuie să facă și ce nu trebuie să facă².

Având ca bază făgăduințele date de Dumnezeu omului prin Avraam, Isaac și Iacob, apare Moise ca organ al lui Dumnezeu și dă Decalogul în folosul tuturor credincioșilor.

Moise nu s-a născut în scutece moi, ci leagănul lui a fost un coș de papură ascuns la malul Nilului. A fost abandonat de mama sa din cauza unui edict dat

¹ Pr. prof. Vladimir PRELIPCEANU, „Decalogul, Lege morală universală și permanentă”, *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XXXII (1956), 5, p. 248.

² Pr. prof. dr. Dumitru ABRUDAN, „Religia evreilor: iudaismul”, *Mitropolia Ardealului*, XXXI (1986), 5, p. 345.

de regele Egiptului, conform căruia nou-născuții evreilor de parte bărbătească trebuiau uciși. Fiica lui Faraon a găsit copilul în apă, l-a adoptat și a pus-o doică chiar pe mama pruncului.

Calitatea de nepot al lui Faraon i-a dat dreptul lui Moise să urmeze cele mai înalte școli ale timpului. A studiat cultura egipteană la universitatea Heliopolis-On, care era una dintre cele mai de seamă universități ale Egiptului. Scriitorul Lopuhin spune că această universitate a fost „Oxfordul Egiptului”. Astfel, nu e de mirare că Moise s-a priceput să alcătuiască *Pentateuhul*. Chiar și unii negativiști, care privesc critic istoria biblică, găsesc în *Pentateuh* cele mai umaniste legi privindu-i pe robi, pe săraci, pe văduve și pe orfani³.

Dumnezeu l-a înzestrat pe Moise cu înțelepciune și cu spirit ascuțit de pătrundere a lucrurilor, făcându-l comunicator al revelației divine către oameni. L-a înzestrat și cu alese aptitudini organizatorice pentru conducerea poporului. Moise a avut mari greutăți în conducerea unui popor îndărătnic, pe care Dumnezeu l-a hrănit în chip miraculos. Dar, pe lângă misiunea aceasta de conducător al poporului, Moise a avut și o misiune de ordin psihologic. El trebuia să convingă poporul că de acum nu mai este rob, ci că este liber și trebuie să-și schimbe structura sufletească. I-a arătat că perindarea lui prin pustiu, pe ocolite, până la Sinai, e o ocazie de călire și maturizare pentru a putea prețui Legea ce o va primi de la Dumnezeu și de a face față atâtor „faraoni” care i se vor mai ivi în cale. A avut de luptat atât cu greutățile de ordin organizatoric, cât și cu greutățile de ordin spiritual, religios, căci, în Egipt, Israel a trăit amestecat cu alți robi și cu oameni de credințe idolatre. Așa se face că poporul nemulțumit a cerut lui Aaron să-i facă un vițel de aur după modelul bouului Apis din Egipt.

În mandatul divin de conducere a poporului, Moise a fost ajutat de socrul său, Ietro, preot Madianit. Ietro a slujit multor zeități și află acum din gura lui Moise explicația unor evenimente pe care el nu le înțelegea pentru că nu a auzit niciodată ca robii să-și învingă asupritorii. Deși Moise și Ietro sunt reprezentanții unor religii de concepții diferite, ei pornesc în dialogul lor de la un punct comun: ei teologhiesc. Până la urmă, Ietro exclamă: „Acum am cunoscut și eu că Dumnezeu este mai mare peste toți dumnezeii” (*Ieșire* 18, 11). Înțelegând poziția lui Moise față de unicul Dumnezeu și necazurile pe care le are în zbuciumata istorie de după ieșirea din robie, Ietro îi dă sfaturi amănunțite despre felul cum trebuie să-și împlinească misiunea un conducător din toate punctele de vedere.

Moise avea toate calitățile intelectuale și morale de a fi organ divin în revelația sinaitică. Însușirile intelectuale sunt concretizate în personalitatea sa formată în casa fiicei lui Faraon, Batia, ca și la universitatea din On, iar pe cele

³ Pr. Nicodim BELEA, „Teologia Decalogului”, *Mitropolia Ardealului*, XXXI (1986), 3, p. 33.

morale i le-a subliniat Dumnezeu când l-a caracterizat ca „cel mai blând dintre toți oamenii de pe pământ” (*Numeri* 12, 3).

Ideologia sionistă îl numește pe Moise ctitor al iudaismului, după cum rezultă din prorocirea lui Iuda. Acest ctitor a știut să-și fixeze limitele blândeții sale în cadrul activității de învățător, legislator, comandant de oști, judecător și gospodar. Iar când cereau împrăjările, arăta „o sfântă mânie”, al cărei rezultat era întotdeauna restabilirea unui echilibru de conviețuire între om și Dumnezeu și între oameni⁴.

Apreciind Dumnezeu toate însușirile lui Moise, i-a descoperit voia Sa, pe care acesta a transmis-o poporului așa cum a simțit el sub influența inspirației divine.

Prin urmare, Decalogul reprezintă cuvântul și voia lui Dumnezeu exprimate prin om. Autorul Decalogului este Dumnezeu, dar la scrierea lui s-a folosit de om. Descoperirea i-a venit lui Moise de sus, prin Duhul Sfânt, Care l-a ajutat să scrie ferindu-l de erori.

Unii cercetători au observat numeroase asemănări între prescripțiile Legii mozaice și *Codul lui Hammurabi*. Și este normal să fie așa, deoarece Codul a ieșit din mijlocul unui popor înrudit cu evreii.

Codul lui Hammurabi este unul dintre cele mai prețioase lucrări juridice ale Antichității. Aflarea lui le-a adus juriștilor încă un document în plus, pe baza căruia pot face istoria evoluției ideii de drept. Într-adevăr, imediat după traducerea în limba franceză și publicarea lui, de către Scheil, *Codul lui Hammurabi* a început să fie cercetat și comparat cu celelalte legislații vechi⁵.

După cercetările mai noi, acest nume trebuie pronunțat Hammurapi, „cel cald”, „cel care vindecă” (un epitet al Zeului Soare).

În politica lui externă, regele Hammurabi a fost „uraganul în luptă” (idealul regilor din Akkad), iar în guvernarea sa internă el s-a comportat ca un „păstor” (idealul regilor din Summer)⁶.

Stela pe care este inscripționat *Codul lui Hammurabi* a fost descoperită de o echipă de arheologi francezi, condusă de M.J. de Morgan, la Susa (Persia), în perioada decembrie 1901-februarie 1902. În prezent, stela se păstrează la Muzeul Louvre din Paris, este din piatră neagră de diorit, are 2,25 metri înălțime, în partea de jos – 1,90 metri lățime și în partea de sus – 1,65 metri lățime. În partea de sus a stelei se află, sculptat în relief, regele Hammurabi având atitudine de rugăciune față de zeul Șamaș, cel care îi dă legea. Dedesubt începe textul codului, inscripționat în babiloniană, cu caractere cuneiforme⁷.

⁴ Pr. prof. dr. Nicolae NEAGA, „Viața spirituală a Vechiului Testament”, *Mitropolia Ardealului*, XI (1966), 9-10, p. 579.

⁵ Diac. Teodor NEGOIȚĂ, „Prefață” și „Introducere” la *Codul lui Hammurabi*, Tipografia Fântâna Darurilor, București, 1935, p. 3.

⁶ Pr. prof. Athanase NEGOIȚĂ, *Gândirea asiro-babiloniană în texte*, Ed. Științifică, București, 1975, p. 301.

⁷ Pr. A. NEGOIȚĂ, *Gândirea asiro-babiloniană în texte*, p. 302.

Pe acest bloc de „granit negru” (diorit), înălțat în perioada cuprinsă între anii 40 și 43 ai domniei regelui Hammurabi, sunt inscripționate 250 de articole de legi, scrise pe 46 de coloane și cuprinzând circa 3600 de linii de text. Alte cinci coloane au fost răzuite cu dalta în Antichitate, conținutul lor fiind în mare parte acoperit de descoperirile arheologice ulterioare⁸.

Cele 282 de paragrafe săpate în piatră îmbrățișează aproape tot dreptul public și privat în vigoare la babilonieni din vremea lui Hammurabi, dar el se îndreaptă în primul rând asupra diverselor puncte ale practicii cotidiene. Aceasta arată că, probabil, avem de-a face cu o reformă ce ar fi avut drept scop ca, unificând legislația, să unifice și țara pe plan politic și social. *Codul lui Hammurabi* nu este cel mai vechi ce ne-a parvenit, cum se susținea până la jumătatea secolului al XX-lea. Codurile Lipit-Iștar din Isin, Bilalam de la Eșnunna și Ur-namu din Ur l-au precedat pe cel al lui Hammurabi cu 200 sau cel puțin 100 de ani⁹.

Regele Hammurabi a urmărit, între altele, ca prin sistemul legislației unitare să pună capăt incertitudinii reflectate din practica mulțimii de cutume și obiceiuri locale, în vederea unificării și deci consolidării regatului său.

Dar scopul principal urmărit de legiuitor a fost să tempereze puternicele antagonisme de ordin social existente în rândurile populației libere și care aveau drept rezultat ruinarea masivă a comunităților sătești și a micilor producători. Această tendință de a tempera situația apare în mod cât se poate de vizibil în *Codul lui Hammurabi*. În Cod se tratează despre: dreptul la proprietate, dreptul familiei, adopțiune, eliberarea sclavului, succesiune, contractul de împrumut, dreptul penal. Prin fixarea dobânzilor legale, Codul a urmărit să limiteze consecințele cămătăriei. Se făcea distincție între infracțiunile împotriva persoanei, gradând pedeapsa în raport cu poziția socială a victimei sau infractorului. Deși sistemului pedepselor îi lipsește unitatea, totuși pot fi distinse câteva categorii de infracțiuni (cele comise prin imprudență, menționate de Cod, sunt pedepsite mai ușor dacă se face dovada prin jurământ că fapta nu a fost comisă cu intenție).

Codul lui Hammurabi nu este propriu-zis un cod, adică un sistem complet legislativ, ci o culegere de hotărâri ale regilor, ordonate după subiecte: vrăji și descântece (art. 1-2), injurii împotriva martorilor, cumpărarea martorilor (art. 3-4), anularea unei sentințe de acela care a dat-o (art. 5), diferite feluri de furturi (art. 6-25), îndatoriri ale dregătorilor și slujbașilor (art. 42-60), contracte (art. 100-107), prăvălii de băuturi (art. 108-111), datornicii și urmărirea lor (art. 112-121) etc.¹⁰

⁸ Constantin DANIEL, *Civilizația asiro-babiloniană*, Ed. Sport-Turism, București, 1981, p. 369.

⁹ Pr. A. NEOIȚĂ, *Gândirea asiro-babiloniană în texte*, p. 302.

¹⁰ C. DANIEL, *Civilizația asiro-babiloniană*, p. 369

Datorită originii semitice comune, se explică asemănările dintre *Codul lui Hammurabi* și *Pentateuhul* lui Moise. De exemplu:

Ieșire 21, 18-19: „De se vor sfâdi doi oameni și unul va lovi pe celălalt cu o piatră sau cu pumnul și acela nu va muri, ci va cădea la pat, de se va scula și va ieși din casă cu ajutorul cârjei, cel ce l-a lovit nu va fi vinovat de moarte, ci va plăti numai împiedicarea aceluia de la muncă și vindecarea lui”; și *Cod* 206: „Dacă într-o încăierare, cineva lovește pe altul și îi face o rană; dacă va jura: *Nu l-am lovit cu intenție*, să plătească numai pe medic”¹¹;

Ieșire 21, 22: „De se vor bate doi oameni și vor lovi o femeie însărcinată și aceasta va lepăda copilul său fără altă vătămare, să se supună cel vinovat la despăgubirea ce o va cere bărbatul acelei femei și el va trebui să plătească potrivit cu hotărârea judecătorilor”; și *Cod* 209: „Dacă cineva a lovit o femeie liberă, provocându-i avortul, atunci va plăti pentru fetus 10 segel de argint”¹².

Având în vedere aceste asemănări, mulți cercetători asiriologi au susținut că legislația lui Moise este un împrumut după *Codul lui Hammurabi* sau după celelalte instituții babiloniene.

Unul este spiritul legislației babiloniene și altul al celei mozaice. În legislația babiloniană predomină spiritul uman, adică păzirea proprietății materiale a individului, fără alte considerente, pe când în legislația mozaică predomină spiritul religios, și anume imperativul negativ: să nu faci rău aproapelui tău, căci este fratele tău, deoarece are același părinte, pe Dumnezeu! Dacă tu, evreu, îți iubești părintele, pe Dumnezeu, atunci nu poți să te atingi de nimic din ce aparține fratelui tău!

Din textele babiloniene reiese că morala asiro-babiloniană era mai înaltă decât a multor popoare din antichitate. Legea morală era considerată o operă a zeilor, iar călcarea ei era un păcat pedepsit de dreptatea divină. Zeul Șamaș îi dăduse lui Hammurabi faimosul cod ce poartă numele acestui rege și în care sunt cuprinse legile civile ale babilonienilor.

Desigur, nouă, astăzi, ni se par foarte aspre prescripțiile acestui cod, care pedepsea cu moartea, cu tăierea mâinilor sau a urechilor chiar și greșeli mai mici, dar trebuie să recunoaștem că spiritul general al *Codului lui Hammurabi* este unul de dreptate. Însuși regele legislator își rezuma misiunea sa în cuvintele: „A face să domnească dreptatea în țară, a distruge pe omul rău și pervers, pentru ca cel tare să nu vatăme pe cel slab”¹³. De aceea, Hammurabi și mai mulți urmași ai lui au fost numiți „păzitori ai justiției și iubitori ai dreptății”.

¹¹ *Codul lui Hammurabi*, p. 36.

¹² *Codul lui Hammurabi*, p. 36.

¹³ *Codul lui Hammurabi*, p. 1.

Dreptul familial era orânduit cu strictețe. Nerespectarea fidelității conjugale era pedepsită cu moartea. Soția era supusă bărbatului, dar își avea asigurată prin lege averea proprie. Renegarea copiilor proprii era pedepsită prin lege, dar și lipsa de respect a copiilor față de părinți era grav pedepsită.

De asemenea, legile cuprindeau dispoziții referitoare la sclavie. Cel care devenise sclav pentru că nu-și plătise datoriile era eliberat după trei ani de serviciu. Totuși, viața sclavului valora mai puțin decât aceea a unui om liber.

În multe privințe se aplica legea talionului. De exemplu, dacă un arhitect construia greșit o casă și prin dărâmarea acesteia era omorât un copil al proprietarului casei, se ucidea și un copil al constructorului.

Săracul, orfanul, văduva erau obiectul unei protecții speciale a legilor, deși nu în aceeași măsură ca în Legea mozaică.

Codul lui Hammurabi pedepsea cu moartea pe cel care adăpostea un sclav fugar, în vreme ce Legea lui Moise recomanda: „Să nu dai pe rob în mâinile stăpânului său când acela va fugi de la stăpânul său la tine” (*Deuteronom 23, 15*). Legislația lui Hammurabi pedepsea cu moartea pe cel care fura, pe când Legea mozaică obliga hoțul la restituirea bunului și la plata unei amenzi.

La babilonieni, judecățile erau făcute de două feluri de tribunale, unele ecleziastice, celelalte civile. Templul era loc de pronunțare a sentințelor pe care le decideau preoții într-o cameră specială sau la poarta templului. În tribunalele civile, judecătorii erau profesioniști, căci păstrau acest titlu de judecător și în actele în care depuneau ca martori. Hotărârile judecătorești erau redactate de către un scrib după o formulă precisă și tradițională, în care se treceau datele cauzei judecate, numele martorilor și, de obicei, numele scribului (al celui care a scris hotărârea). Adesea, tăblița cu hotărârea judecătorească era închisă într-un fel de anvelopă – plic făcut tot din argilă – pe care se scria rezumatul conținutului, iar aceasta purta sigiliu. Un exemplar era dat împrișinatului, iar altul era depus în arhiva orașului¹⁴.

În Legea mozaică sunt cuprinse diferite legi: morale, ceremoniale și justițiare, în legătură cu istoria neamului omenesc și, în special, cu istoria poporului Israel, de la început și până la moartea lui Moise.

Datoriile morale ale fiecăruia le rezuma Legea mozaică mai ales în Decalog (*Ieșire 20 și Deuteronom 5*). Valoarea legilor morale se explică prin faptul că ele sunt în armonie cu poruncile legii naturale, a căror expresie sunt. De aceea, Decalogul este cu adevărat un „strigăt al eternei rânduiei morale a lui Dumnezeu”.

Pentateuhul legiferează „să nu ai alți dumnezei afară de Dumnezeu”, el afirmând ideea de unitate și de comuniune între oameni pe calea cerută de religie. Dacă ar exista mai mulți zei, aceia nu ar fi atotputernici. Atotputernic nu poate fi

¹⁴ C. DANIEL, *Civilizația asiro-babiloniană*. p. 371.

decât unul și, după cum turma nu are decât un singur păstor, tot așa și credincioșii, ca unitate religioasă, simt nevoia de a accepta monoteismul ca formă desăvârșită de adorare a lui Dumnezeu.

În scopul de a se alcătui pe pământ un singur corp spiritual, ideea de Dumnezeu devine centrală. Această idee se afirmă în Decalog. Numai credința într-un singur Dumnezeu îi unește cu adevărat pe credincioși. Ideea pluralității divine implică divizarea umanității.

Ideea de progres în iubirea față de oameni o precizează porunca a șasea prin lapidarul: „să nu ucizi”. Porunca garantează securitatea persoanei umane. Se interzice omuciderea, care implică și sinuciderea. Viața este cel mai de preț dar al omului, iar cel ce o ia este aspru pedepsit. Pentru crimă, Vechiul Testament introduce pedeapsa capitală.

Omul e creat după chipul lui Dumnezeu. Prin omucidere, se împrăștiează ființele care poartă în organismul lor potențialul cel mai înalt.

Dacă cineva zice că iubește pe Dumnezeu și ucide pe semenul său, acela nu spune adevărul, căci „cel ce nu iubește pe fratele său pe care l-a văzut, pe Dumnezeu pe Care nu L-a văzut nu poate să-L iubească” (1 Ioan 4, 20).

Dumnezeu e iubire, dar nu poți să minți, să furi, să bârfești, să înșeli, să asuprești și să omori fără ca aceste fapte să nu aibă urmări. Răul cel mare vine din răul cel mic, de aceea porunca a opta oprește nu numai a lipsi pe cineva de bunurile sale în folosul tău, ci atrage atenția față de cele mai mici abateri, care trebuie stăpânite la timp.

Pe la 1500 î.Hr., Moise a strigat în mijlocul unei epoci în care milioane de oameni cădeau sub povara biciului, în somnul morții: „să nu ucizi”. Protestând împotriva exceselor, urmărea să-i deprindă pe oameni cu ideea că, numai uitându-se la cele bune, pot deschide o nouă eră în istorie, era în care pacea să biruiască războiul și viața să învingă moartea.

În centrul *Pentateuhului* stă porunca iubirii. Aceasta cere împlinirea tuturor celorlalte porunci. Așa se interpretează porunca: „Dumnezeu unul este, să-l iubești din toată inima ta”. De aceea, în teologia Vechiului Testament, porunca iubirii include toate poruncile Decalogului, prin aceasta cerându-se crearea unei comunități în care să trăiască toți egali.

Pe ideea de unitate a lui Dumnezeu propovăduită de Decalog se axează uniformizarea cultică susținută de profeți. Pentru viitor, profeții prevăd abolirea jertfelor de tipul celor din Vechiul Testament și introducerea unui cult nou și a unei jertfe universal valabile.

Încă din prima pagină a Vechiului Testament, vedem că acesta cuprinde atât ideea mesianică, cât și temeiul unității umane, căci Vechiul Testament cuprinde

în sine în chip virtual istoria tuturor popoarelor, fapt pentru care această istorie trebuie judecată din perspectivă universală. Israel a fost ales pentru că Dumnezeu l-a găsit mai potrivit scopului său de a stabili relațiile dintre mai mulți, știind că un grup de oameni poate influența alt grup, slujindu-se reciproc, în așteptarea venirii lui Mesia (*Facere* 12, 1-17). În cadrul acestei desfășurări dialectice a poporului evreu, apare Domnul nostru Iisus Hristos, Care nu S-a contopit cu nicio naționalitate. Despre Mântuitorul nu se poate spune că aparține unei rase. Creștinismul nu a trecut prin poporul lui Israel conceput ca doctrină națională, ci ca religie, și de aceea este universal.

Trebuie subliniat că profețiile mesianice din Vechiul Testament s-au împlinit. Prorocii ne arată atât timpul (*Daniel* 9, 24-27), cât și locul întrupării. Isaia ne spune că „fecioara va lua în pântece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuel”. Miheia precizează că în Betleemul Iudeii va avea loc nașterea, iar „obârșia Lui este dintru început din zilele veșniciei” și „El însuși va fi pacea noastră” (*Miheia* 5, 1-4). Tabloul întrupării cuprinde întregul cosmos descifrat de cei trei înțelepți astrologi din răsărit, care au venit să se închine în numele tuturor neamurilor.

Din acest tablou măreț, prezentat lumii de prorocii Vechiului Testament, se desprind două idei fundamentale:

- mai întâi, Iisus Hristos a venit în trup să aducă pacea, dreptatea și buna înțelegere între oameni, doctrină pe care o precizează Simbolul de credință în articolul 3;

- în al doilea rând, istoria este martoră că oamenii nu L-au ajutat îndeajuns pe Mântuitorul să-și ducă la îndeplinire mandatul Său.

Fiecare veac vede în Decalog problemele veacului respectiv, căci fiecare veac vede vina omului altfel. De exemplu, în vremurile noastre, citind Decalogul, ne înspăimântăm de implicațiile pe care le are porunca a șasea, „să nu ucizi”. Aceste cuvinte sunt un strigăt disperat de trezire a conștiinței morale a omului contemporan, pentru că ne aduc în lumina actualității faptul că omul este mereu gata să facă cât mai mult rău semenilor săi.

A ucide pe cineva înseamnă a lua ceva ce nu i-ai dat. Viața este de ordin creatural și numai Dumnezeu, Care i-a dat-o omului, are dreptul să o ia. Dreptul la viață l-a dat Dumnezeu omului atunci când „a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie” (*Facere* 2, 7), dându-i stăpânire peste toate câte a făcut pe pământ (*Facere* 1, 28). Fiecare viață este o chemare dată de Dumnezeu unui om, o temă de realizat. Și aceasta trebuie realizată până la capătul natural al vieții orânduie de Dumnezeu, pentru că viața este datoria la care Dumnezeu a chemat pe om. Cine ia viața unui om împiedică această chemare, încalcă suveranitatea lui Dumnezeu și necinstește pe aproapele său.

În concluzie, putem spune că Vechiul Așezământ reprezintă opera lui Dumnezeu, în cadrul căreia mai întâi poporul ales poate fi apărat de osânda păcatului și de blestemul morții și poate avea parte de binecuvântarea lui Dumnezeu, deci de viață. Vechiul Testament propovăduiește acțiunea lui Dumnezeu, Care, în opoziție cu mânia Lui față de firea păcătoasă a omului, se arată prin îndurare și iubire, aceasta fiind adevărata natură a lui Iahve. Îndurarea și milostivirea divină coboară asupra celor ce fac voia Domnului, păzind legământul¹⁵.

Între poruncile exprimate în *Geneză*, *Levitic*, *Deuteronom* sau *Numeri* și *Codul lui Hammurabi* există numeroase paralelisme, după cum am arătat mai sus. Dar *Codul lui Hammurabi* preia, completând, o mulțime de legi și de coduri de legi sau sentințe (ditilla) date de tribunalele sumeriene, astfel că, în acest Cod, este vorba în ultimă instanță de legi sumeriene preluate de akkadieni¹⁶.

Ca și alte popoare din Antichitate, babilonienii și asirienii admiteau că zeii erau cei care le dăruiseră legile oamenilor, în special Zeul Soarelui, Șamaș, care, prin lumina ce o răspândea, aducea totul la lumină și risipea întunericul. Zeul Soarelui era judecătorul. Pentru babilonieni, Zeul Soarelui era judecătorul care privea cu ochi milostivi pe omul sărman, era acela care acorda legislația cea bună după *Codul lui Hammurabi*¹⁷.

Religia și civilizația asiro-babiloniene au avut o mare influență asupra popoarelor politeiste din jurul Mesopotamiei. Chiar și evreii, superiori asiro-babilonienilor din punct de vedere religios, nu au putut scăpa, din lunga lor robie babiloniană, de unele influențe ale căror urme se pot găsi în cărțile Vechiului Testament scrise după exil. Faptul acesta nu îndreptățește, însă, ipoteza unor influențe masive ale religiei asiro-babiloniene asupra celei ebraice, aceasta din urmă – cu monoteismul ei pur – deosebindu-se fundamental de cea dintâi. Se poate vorbi cel mult de unele împrumuturi în ce privește cultul. Și apoi asemănările dintre cele două religii, atâtea câte există și referindu-se mai ales la legi morale și obiceiuri, sunt explicabile și fără presupunerea unor împrumuturi, fiind vorba de două popoare semite, care în chip firesc au un fel comun de a gândi și de a trăi.

Legea mozaică și legile celorlalte popoare orientale ale Antichității din Asia Mică constau în opreliști și porunci. Ele îți spun ce să faci și ce să eviți să faci. Dar nu conferă și puțința de a le asculta sau de a le duce la împlinire. Ele îți sporesc obligațiile, fără a-ți putea oferi vreun ajutor pentru îndeplinirea lor. Proscriu păcatul și arată calea sfințeniei, dar nu oferă sfințenia. Toate imperativele lor categorice se izbesc și se sfârșesc de neputința de a le traduce în fapte.

¹⁵ Pr. prof. Athanase NEGOIȚĂ, *Teologia Biblică a Vechiului Testament*, Ed. Credința Noastră, București, 1992, p. 126.

¹⁶ Constantin DANIEL, *Civilizația sumeriană*, Ed. Sport-Turism, București, 1983, p. 258.

¹⁷ C. DANIEL, *Civilizația asiro-babiloniană*, p. 368.

Ca prim mijloc de mântuire, pe care Dumnezeu îl dă omenirii, este legământul pe care El îl face cu poporul ales. Fiindcă natura omului fusese vătămată, iar omul, prin propriile puteri, nu ar mai fi fost în stare să găsească calea care ducea la Dumnezeu, adică la mântuire. Atunci, Dumnezeu, pentru a scăpa omenirea de la pieire sigură, a ales un popor din mijlocul națiunilor pământului, care să fie ca un fel de sămânță, ca un nucleu al unei noi umanități. Prin acest popor, Dumnezeu avea să-și împlinească scopul pentru care crease dintru început pe om: să fie viu și să se bucure de binecuvântările sale divine¹⁸.

Scăderea nu e a Legii, ci a omului. Omul, căruia i se adresează Legea, e omul cel vechi, păcătos, aparținând morții. Unul ca acesta nu poate fi în stare să facă față unor solicitări care depășesc puterile sale slăbite de păcat. El recunoaște că Legea e bună și vrea să o urmeze, dar când trece la fapte, păcatul care îl stăpânește îl constrânge să acționeze tocmai contrar Legii. Nelegiuirile omului aflat sub Lege, în loc să scadă prin prezența Legii, sporesc mereu, grăbindu-i osânda, adică moartea.

Legea nu poate pedepsi – unicul vinovat – păcatul. Dimpotrivă, ea însăși a ajuns a fi pusă în slujba păcatului și a morții: „Căci fără lege păcatul era mort. Și eu trăiam oarecând fără lege, dar venind porunca, păcatul a înviat” (*Romani* 7, 8).

Legea deșteaptă în sufletul omului nemântuit dorința izbăvirii prin ajutor din afară, adică de la Dumnezeu. Numai Dumnezeu mai putea să-i dea tăria de a lupta împotriva asalturilor răului. Omul de sub Lege înțelegea astfel că, atâta vreme cât era vândut păcatului, nu putea împlini Legea, care-i duhovnicească, și, pentru că Legea nu-l putea face duhovnicesc, învăța să sperde de la Dumnezeu această favoare.

Prin poruncile sale, Legea mozaică trezea în om păcatul și dorința de eliberare de sub jugul ei apăsător. Menținându-i în monoteism și întreținând ideile mesianice, pe care iudeii le aveau din vremuri străvechi, Legea îi conducea la Hristos. Ceea ce nu le-a putut oferi Legea mozaică le-a hărăzit Legea cea nouă a duhului vieții în Iisus Hristos, care i-a izbăvit de legea păcatului și a morții.

Dar acesta nu este meritul Legii mozaice, căci ea nu poate să mântuiască, ci doar Dumnezeu are această putere. Promulgarea Legii, pe muntele Sinai, nu urmărea modificarea planului de mântuire conceput din eternitate de Dumnezeu, ci tocmai accentuarea permanenței și stabilității lui. Omenirea de sub Lege avea să învețe tocmai prin experimentarea regimului Legii că nu se putea îndrepta înaintea lui Dumnezeu prin propriile puteri.

¹⁸ C. DANIEL, *Civilizația asiro-babiloniană*, p. 124

Monahism și psalmodie în Antichitatea creștină

Considerații preliminare

Conf. dr. Nicolae GHEORGHITĂ

Încă de la intrarea sa în istorie, monahismul a deținut supremația în viața liturgico-administrativă a Bisericii creștine, în special a celei răsăritene, în raport cu clerul secular¹. Odată cu retragerea din deșert și după revenirea sa „în lume”, spre finalul secolului al IV-lea, aproape toate orașele și centrele liturgice importante ale Antichității creștin-răsăritene (Antiohia, Ierusalim, Cezareea, Constantinopol etc.) vor beneficia de apariția a noi mănăstiri² și, în același timp, de autoritatea „duhovnicească” a viețuitorilor lor, deveniți imediat puncte de reper formativ: sfătuitori, duhovnici, dascăli etc.

De asemenea, implicarea monahismului în disputele teologice și contribuția lui la succesul sinoadelor sunt alte elemente care i-au asigurat o poziție privilegiată în ierarhia și istoria ecleziastică, începând cu primele secole și până astăzi³.

¹ Vorbind despre perioada iconoclastă (726-843), Robert Taft spune: „biruința asupra iconoclasmului din anul 843, care a fost, de fapt, o victorie a monahilor, a contribuit la demoralizarea clerului secular și la o creștere semnificativă a influenței monahale” (Robert F. TAFT, *The Byzantine Rite. A Short History*, Liturgical Press, Collegeville, 1992, pp. 52, 56). Despre rolul dominant al instituției monahale în istoria liturghiei bizantine și, în general, în istoria Bisericii răsăritene, vezi bibliografia citată în: R.F. TAFT, „Select Bibliography on the Byzantine Liturgy of the Hours”, *Orientalia Christiana Periodica*, XLVIII (1982), nr. 1-28.

² Vezi, spre exemplu, eparhia Constantinopolului care, la finalul secolului al VI-lea (586), avea 68 de mănăstiri pentru bărbați, în timp ce eparhia învecinată, a Calcedonului avea 40. Cf. Alexander SCHEMANN, *Introducere în Teologia liturgică*, trad. de V. Bârzu, Ed. Sophia, București, 2002, p. 276.

³ Pentru Răsăritul creștin, vezi studiul lui Cyril MANGO, „Sfântul”, în: Guglielmo CAVALLO (ed.), *Omul bizantin*, Ed. Polirom, Iași, 2000, pp. 293-320, și bibliografia citată la paginile 319-320. Reflectarea imaginii instituției monastice în ierarhia socială a lumii medievale românești și, în special, cea despre relația dintre „sfânt” și „domn” pot fi urmărite în studiul punctual realizat de Ovidiu CRISTEA, „Note sur le rapport entre le prince et «l'homme saint» dans les Pays Roumains.

Cele câteva idei enunțate mai sus nu fac decât să ne ajute să înțelegem rolul fundamental jucat de această venerabilă instituție la edificarea liturgico-spirituală a Bisericii, adevărată coloană vertebrală a lumii creștine.

Dar cum a luat naștere instituția monastică?

După cum se cunoaște, Sfântul Antonie (aprox. 251-†356), un ascet din Alexandria, părăsește orașul la finalul veacului al III-lea (anul 285) pentru a se stabili ca eremit în deșertul egiptean⁴. În cele aproximativ două decenii petrecute în pustie, el reușește să pună bazele *tiparului eremitic* sau *anahoretic*, tipar bazat pe autoritatea unui mare duhovnic ce adună în jurul său unul sau mai mulți ucenici.

Câteva decenii mai târziu⁵, Sfântul Pahomie [*vultur* în limba coptă] (aprox. 290-†346) fondează lângă Teba, la peste 400 de kilometri distanță de Egiptul de Jos, unde Sfântul Antonie cel Mare își întemeiasse comunitatea, prima din cele câteva mănăstiri ale sale, practic o nouă comunitate de călugări, punând astfel bazele monahismului *cenobitic* sau al „vieții de obște”, după cum este cunoscut în terminologia românească⁶. Imediat, monahismul se răspândește din deșertul egiptean spre deșertul Palestinei, Siriei și spre Muntele Sinai, astfel că, în istoria viitoare a Bisericii creștine, cele două nume, Sfântul Antonie și Sfântul Pahomie, sunt acreditate ca cele mai importante personalități întemeietoare ale instituției monastice.

Ce a însemnat deșertul Egiptului pentru Antichitatea creștină?

La finalul secolului al IV-lea, autoritatea celor trei centre, Nitria, Chilia și Sketis, și, în general, a monahismului egiptean era una recunoscută în întreg imperiul creștin. Pentru toți, fie ei laici, clerici sau basilei, spiritualitatea creștină devenise sinonimă cu viața monastică. Paladie (aprox. 364-†425), vestitul autor al nu mai puțin celebrei *Istoriei Lausiace*⁷, vorbește despre aproximativ cinci mii de

La Rencontre d'Étienne le Grand avec Daniel l'Ermite”, în: Petre GURAN, Bernard FLUSIN (eds.), *L'Empereur Hagiographe. Culte des saints et monarchie byzantine et post-byzantine*, Colegiul Noua Europă, București, 2001, pp. 177-185. Un studiu important asupra rolului „sfântului” în lumea ortodoxă este cel semnat de Petre GURAN, „Aspects et rôle du saint dans les nouveaux États du «Commonwealth byzantin» (XIe-XVe siècle)”, în: *Pouvoirs et mentalités. Textes réunis par Laurentiu Vlad à la mémoire du Professeur Alexandru Dușu*, Éditions Babel, Bucarest, 1999, pp. 45-69.

⁴ Vezi articolul lui Alexander KAZHDAN și James TRILLING, „Antony the Great”, în: Alexander P. KAZHDAN et alii (eds.), *The Oxford Dictionary of Byzantium*, vol. I, New York/Oxford, 1991, pp. 125-126.

⁵ Alexander Kazhdan și James Trilling consemnează faptul că, în anul 330, Sfântul Pahomie fondează la Pbow o mănăstire care va deveni centrul spiritual și administrativ al mănăstirilor sale (*The Oxford Dictionary of Byzantium...*, vol. III, p. 1550).

⁶ O carte esențială cu referire, în special, la valorile și principiile monahismului și, în particular, la cele ale monahismului românesc, este: † ANTONIE PLĂMĂDEALĂ, *Tradiție și libertate în spiritualitatea ortodoxă*, Ed. Axios, București, 1995.

⁷ PALADIE, *Istoria Lausiacă (Lavsaiçon)*, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stănilcă, EIBMBOR, București, 2007.

viețuitori stabiliți în deșertul egiptean al Nitriei⁸, iar unele cronici – chiar despre un număr mai mare în comunitățile din Egiptul de Sus, aflate sub autoritatea Sfântului Pahomie.

Deșertul devine astfel un adevărat oraș⁹, după cum afirmă Atanasie, arhiepiscopul Alexandriei (295-†373), unul dintre biografii Sfântului Antonie cel Mare¹⁰, iar mirajul viețuitorilor lui stârnește curiozitatea pelerinilor. Trebuie reținut faptul că aproape toate marile personalități ale creștinătății primare, fie că erau călugări sau nu, au vizitat – și unii dintre ei chiar au experiat – pustia egipteană. Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Hrisostom, Casian, Grigorie de Nyssa, Evagrie Ponticul, Fericitul Augustin, Ieronim, Paladie, Rufinus, Paula ș.a. au vizitat pustia. Pentru două secole (V-VI), deșertul palestinian a devenit, după cum spune părintele Robert Taft, un fel de *Who's Who* al Bisericii primare¹¹, iar viața monastică a ajuns idealul spiritualității creștine. Colportori ai practicilor egiptene, aceste eminente figuri ale lumii ecleziastice, alături de alți viețuitori sau simpli vizitatori, au făcut ca ideile și idealurile monahismului să fie exportate și să migreze din Răsărit spre Apus, din pustiul egiptean spre marile metropole ale creștinătății.

Ce i-a determinat pe acești oameni să pornească în marele exod spre unul dintre cele mai neprimitoare ținuturi ale Pământului: deșertul?

Fie că au împlinit îndemnul Mântuitorului: „Mergeți și vindeți” (*Marcu* 10, 21), fie că au fugit din fața persecuțiilor – după cum spune Sfântul Ieronim (aprox. 331-†420), fie că s-au retras ca o reacție la laxitatea creștinărilor în masă determinate de adoptarea politică a creștinismului (313), exodul spre pustie, ... *loc preacurat și liniștit...*, după cum spune Filon din Alexandria¹², a constituit efortul călugărului de a-și afla liniștea (pacea – *ἡσυχία*) și singurătatea cu și alături de Dumnezeu. Răspunsul avvei Arsenie, un pustnic din deșertul sketic, la întrebarea „De ce fugi de noi?” este unul edificator

⁸ PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 7, p. 26. Unii specialiști, printre care și Cristian Bădiliță, consideră că cifra de cinci mii oferită de Paladie este exagerată, în realitate fiind vorba despre aproximativ trei mii de călugări. Vezi *Patericul sau apotegele Părinților din Egipt*, traducere, studii și prezentări de Cristian Bădiliță, Ed. Polirom, Iași, 2007, p. 16.

⁹ Unul dintre cele mai bune studii asupra monahismului deșertului rămâne, în continuare, cartea lui Derwas James CHITTY, *The Desert a City. An Introduction to the Study of Egyptian and Palestinian Monasticism Under the Christian Empire*, Blackwell, Oxford, 1966.

¹⁰ Ediții românești: SF. ATANASIE CEL MARE, *Viața curviosului părintelui nostru Antonie*, trad. Pr. Dumitru Fecioru, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 16), EIBMBOR, București, 1988; SF. ATANASIE CEL MARE, *Viața sfântului Antonie cel Mare urmată de cele mai frumoase predici*, traducere și studiu introductiv de Ștefan Bezdechi, Ed. Anastasia, București, 2000.

¹¹ Robert F. TAFT, *The Liturgy of the Hours in East and West*, The Liturgical Press, Collegeville, 1986, p. 76.

¹² FILON din Alexandria, *Viața lui Moise*, II, 214, *apud* Antoine GUILLAUMONT, *Originile vieții monahale. Pentru o fenomenologie a monahismului*, Ed. Anastasia, București, 1998, p. 36.

pentru gestul lor: „Dumnezeu știe că vă iubesc, dar nu pot fi și cu Dumnezeu, și cu oamenii”¹³.

Această binecunoscută temă a pustiei este percepută de călugări, însă mult mai realist și radical. Pentru ei, deșertul constituie, mai degrabă, locul de înfruntare cu demonii și, în consecință, locul privilegiat al războiului duhovnicesc¹⁴.

Dar instituția monastică a deținut o poziție privilegiată și în ceea ce privește promovarea și, mai apoi, dezvoltarea și cultivarea muzicii ecleziastice¹⁵. Îndemnul din *Epistola I către Tesaloniceni* a Sfântului Pavel (5, 17) – „Rugați-vă neîncetat” – se pare că a fost preluat *ad litteram* de primii creștini, în special de comunitățile monastice. În acest sens, literatura patristică și colecțiile de apoftegme ale Părinților pustiuului sunt pline de exemple ce ne indică faptul că psalmodia sau practica citirii Psaltirii constituia o parte esențială din pravila zilnică a călugărului. Cântarea psalmilor devenea, astfel, unul dintre cele mai eficiente instrumente capabile să contribuie la propria lor desăvârșire spirituală în calea spre mântuire, iar deșertul cu chiliile sale, anticamera Împărăției Cerurilor: „De la ora a treia [ceasul al nouălea n.n.], se aud răspândindu-se din fiecare chilie psalmodieri, care parcă te înalță în rai”¹⁶.

Un alt lucru extraordinar care transpare din parcurgerea scrierilor primelor secole creștine, în special a Patericelor, este scenariul momentelor de rugăciune din Biserica primară. Se pare că cele două momente importante ale zilei închinat rugăciunii și psalmodiei erau dimineața devreme (înainte de răsăritul soarelui) și seara, după momentul cinei, scenariu liturgic comun atât iudeilor, cât și creștinilor. Pentru comunitățile de obște sau pahomiene, psalmodia consta în recitarea de către un monah mai vârstnic a unui/unor psalmi, în timp ce ceilalți ascultau. Din când în când, citirea continuă a psalmilor era întreruptă de rostirea unei rugăciuni. Scenariul este prezentat de Sfântul Casian, care încerca, la începutul secolului al V-lea, să aplice aceste reguli specifice monahismului egiptean comunităților de călugări și călugărițe aflate sub oblăduirea sa¹⁷, dar și de alți autori creștini.

¹³ PG 65, 92A. Pentru limba română, vezi *Patericul...*, p. 56.

¹⁴ Despre cele două teme ale monahismului, vezi A. GUILLAUMONT, *Originile vieții monahale...*, pp. 93-116.

¹⁵ Vezi excelentul studiu al lui James W. McKINNON, „Desert Monasticism and the Later Forth-Century Psalmodic Movement”, *Music and Letters*, LXXIV (1994), pp. 505-521. Pentru un punct de vedere critic la teoria lui McKinnon, a se vedea Joseph DYER, „The Desert, the City and Psalmody in the Late Fourth Century”, în: Sean GALLAGHER et alii (eds.), *Western Plainchant in the First Millennium. Studies in the Medieval Liturgy and Its Music*, Ashgate, Aldershot, 2003, pp. 11-43. De asemenea, pentru o imagine asupra cântării ecleziastice în primele secole creștine, vezi Nicolae GHEORGHITĂ, *Antichitatea creștină și muzica ei* (volum în curs de apariție).

¹⁶ PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 7, p. 27.

¹⁷ Vezi, în special, cărțile a II-a (*Regula rugăciunilor și psalmilor de noapte*) și a III-a (*Despre*

În ceea ce privește practica muzicală a comunităților de anahoreți, aceștia se întâlneau numai sâmbăta și duminica la Sfânta Liturghie, restul săptămânii petrecându-l în rugăciune și psalmodie în propriile chilii¹⁸. În acest sens, referința lui Paladie este sugestivă. Acesta spune că Elpidie, un monah ce locuia într-una din peșterile din jurul Ierihonului, „mânca numai sâmbetele și duminicile, iar nopțile stătea treaz și psalmodia”¹⁹. Despre avva Ioan cel Pitic se spune „că, atunci când se întorcea de la treierat sau de la vreo întâlnire cu alți bătrâni, se îndeletnicea cu rugăciunea, cu meditația și cu psalmodia, până își readucea mintea la starea dinainte”²⁰. Același scenariu origenian al paideiei creștine îl reîntâlnim și la Sfânta Macrina (327-†379), despre care fratele său, Grigorie de Nyssa, ne spune că recita nu numai textele Sfintei Scripturi, ci și psalmii davidici:

„Nici Psaltirea nu era lăsată la o parte, rostind-o la ceasurile potrivite: când se ridica din pat, când începea sau înceta lucrul, când se așeza și când se ridica de la masă, când mergea la culcare sau se ridica din nou la rugăciune. Peste tot, psalmodierea îi era bun tovarăș, de care nu se despărțea nicio clipă”²¹.

Concluzia specialiștilor este următoarea: rugăciunile și citirea Psaltirii se desfășurau, în general, individual, element esențial, ce ne dovedește caracterul privat al rugăciunii, și nu unul public.

O altă caracteristică esențială cultivată de monahismul egiptean a fost memoria. Practica zilnică a psalmodiei le-a permis asimilarea Psaltirii pe de rost, fapt ce le-a oferit monahilor posibilitatea de a se ruga atât cât dorea fiecare, și, pe de altă parte, le-a asigurat premisele unei psalmodii continue (*cursus psalmodium*). Din multitudinea de referințe existente în literatura patristică cu privire, în general, la asimilarea psalmilor și rugăciunilor, reținem elocventă relatarea a lui Paladie, din aceeași *Istorie Lausiacă*, despre memoria prodigioasă a lui Eron, un părinte din Alexandria, viețuitor al Sketului egiptean: „...mergând pe jos, *rostea din amintire* [s.n.] cincisprezece psalmi, apoi psalmul cel mare și, după aceea, *Epistola către Evrei*, și apoi pe *Isaia* și o parte din *Ieremia*, apoi *Evangelia lui Luca* și *Pildele*”²². Tot Paladie menționează exemplul personal pe care Sfântul

norma canonică a rugăciunilor și psalmilor zilnici) din SF. IOAN CASIAN, *Scrieri alese. Așezămintele mănăstirești și Convorbiri duhovnicești*, trad. prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefață, studiu introductiv și note de prof. Nicolae Chițescu, (*Părinți și Scriitori Bisericești*, 57), EIBMBOR, București, 1990, pp. 120-140.

¹⁸ PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 7, p. 27: „Iar în biserică se intră numai sâmbăta și duminica”.

¹⁹ PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 48, p. 105.

²⁰ *Patericul...*, p. 167.

²¹ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Viața Sfintei Macrina*, 3, trad. Ioan Pătrulescu, Ed. Anastasia, București, 2004, p. 22.

²² PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 26, p. 67.

Antonie îl dădea ucenicului său, Pavel cel Simplu: „Antonie se sculă și făcu iarăși douăsprezece rugăciuni și cântă doisprezece psalmi. Apoi dormi puțin din primul somn și iarăși se sculă și cântă psalmii de la miezul nopții, până la ziuă”²³. Despre Pavel, un alt monah ce locuia în muntele Fermi din pustia Sketului, istoricul de mai sus spune că „lucrarea și nevoița lui erau să se roage neîncetat. *Avea întipărite* [știa pe de rost n.n.] trei sute de rugăciuni”, în timp ce o tânără dintr-un sat îl „surclasa”, făcând „șapte sute de rugăciuni”²⁴. Încheiem cu performanțele unui alt avva, despre care Isidor, un monah din deșertul sketic al Egiptului, spunea că putea recita întreaga zi psalmi pe de rost²⁵.

Astăzi, la peste un mileniu și jumătate distanță, recuperarea realităților muzicale ale Antichității creștine este un demers fără o finalitate practică, din cel puțin două motive: lipsa documentelor care să conserve muzica din acele vremuri și caracterul eminent oral al acesteia²⁶. Putem doar să apreciem faptul că severitatea vieții monastice trebuie să fi impus un caracter auster atât psalmodiei, cât și muzicii pe care călugării o cântau. Aserțiunea este susținută de textul avvei

²³ PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 22, p. 60.

²⁴ PALADIE, *Istoria Lausiacă*, 20, p. 53.

²⁵ *Apud*. J. DYER, „The Desert, the City and Psalmody...”, p. 21.

²⁶ Informativ, precizăm că atât cântul liturgic ebraic cât și cel creștin încep a fi notate pe scară largă abia la finalul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea. Totuși, singurul document muzical ce provine din primul mileniu creștin și care a supraviețuit timpurilor noastre este un papyrus ce datează de la finalul secolului al III-lea. Descoperit la Oxyrhynchus, un orașel situat în zona Egiptului Inferior, în al treilea deceniu al secolului trecut (A.S. HUNT, B.P. GRENFELL, „Christian Hymn in Greek with Musical Notation”, în: *The Oxyrhynchus Papyri*, XV [1922], 21-25), papyrusul păstrează un fragment dintr-un imn din cea mai veche muzică de sorginte creștină. Creația este închinată Sfintei Treimi și a fost notată în binecunoscuta semiografie muzicală alfabetică din perioada clasicismului grec. La data descoperirii sale, fragmentul a provocat intense speculații asupra originii și caracterului muzicii liturgice din perioada primelor veacuri creștine. Studiile comparative întreprinse de specialiști cu alte documente muzicale antice au încercat să vadă în acest fragment o dovadă a influenței teoriei muzicale grecești în cultul creștin. Unicitatea acestei creații face însă ca el să fie privit cu multă prudență. Nicăieri în literatura creștină timpurie nu există vreo mențiune cu privire la interzicerea, adoptarea sau folosirea uneia sau alteia dintre notațiile muzicale antice în imnografia creștină. Acest imn protocreștin este un caz extrem de rar și unic până la această dată care să fi fost notat. Pe de altă parte, singularitatea acestui fragment nu ne dovedește nici că în Egiptul secolului al III-lea după Hristos notația greacă era folosită, nici că melodia acestui imn era una caracteristică muzicii sacre timpurii. Pentru detalii, vezi: Théodore REINACH, „Un Ancêtre de la musique d'église”, *Revue musicale*, III (1922), 8-25; R. WAGNER, „Der Oxyrhynchus Hymnus”, *Philologus*, LXXIX (1924), pp. 201-221; E. WELLESZ, „The Earliest Example of Christian Hymnody”, *Classical Quarterly*, XXXIX (1945), pp. 34-45; Egon WELLESZ, *A History of Byzantine Music and Hymnography*, Clarendon Press, Oxford, 1961, pp. 153-155; E. WELLESZ, „Early Christian Music”, in: A. HUGHES (ed.), *The New Oxford History of Music*, vol. II. *Early Medieval Music up to 1300*, Oxford University Press, London, 1954, p. 4; A. W. J. HOLLEMAN, „The Oxyrhynchus Papyrus 1786, and the Relationship Between Ancien Greek and Early Christian Music”, *Vigiliae Christianae*, XXVI (1972), pp. 1-17.

Pambo, ce-și dojenește ucenicul care a întârziat în cetatea Ierusalimului, subjugat de frumusețile cântării bisericești:

„Călugării nu au părăsit lumea pentru a se face nebuni înaintea lui Dumnezeu, pentru a cânta cântece, pentru a-și înălța vocile lor, pentru a-și flutura mâinile și a bate din picioare. Se cuvine mai degrabă să înălțăm rugăciunile noastre către Dumnezeu cu multă frică și cutremur, cu lacrimi și suspine, cu evlavie și adâncă simțire, cu o voce liniștită și umilă”²⁷.

În același registru, iată un alt text ce exprimă atitudinea rigoristă a unui segment – destul de restrâns, de altminteri – al viețuitorilor deșertului cu privire la locul ocupat de cântarea imnelor în Biserica primară:

„Un frate l-a întrebat pe avva Siluan zicând: Ce voi face avvo? Cum voi dobândi străpungerea inimii? Căci foarte mult sunt chinuit de moleșeală, somn și dormitare. Și când mă scol din somn, mă lupt cu psalmodia, dar nu pot birui dormitarea, nici să spun psalmul pe glas. Și i-a răspuns lui bătrânul: Fiule, întâi de toate a spune psalmii pe glas este mândrie, fiindcă tu îți închipui: «eu cânt, iar fratele nu cântă», și în al doilea rând, îți învârtozezi inima și nu o lași să fie străpunsă. Deci, dacă dorești străpungerea inimii, lasă cântarea. Și când stai și-ți faci rugăciunile, mintea ta să cerceteze puterea [sensul] stihului și să socotești că stai înaintea lui Dumnezeu, Care «cercetează inimile și răunchii» (*Psalm 7, 9; Ieremia 11, 20; Apocalipsa 2, 23*). Iar când te scoli din somn, întâi de toate să slăvească gura ta pe Dumnezeu, apoi rostește Simbolul credinței și Tatăl nostru (*Matei 6, 9-13*) și atunci începe-ți canonul ușor-ușor, suspinând și amintindu-ți păcatele tale și osânda în care vei fi chinuit. Zice fratele: Eu, avvo, de când m-am călugărit, rânduiala canonului și ceasurile le cânt după cele opt glasuri. 2. A răspuns bătrânul: De aceea au fugit de la tine străpungerea inimii și plânsul. Cugetă la marii părinți, cum, neinvățați fiind și necunoscând nici glasuri, nici tropare, decât numai câțiva psalmi, au strălucit totuși ca niște luceferi. Așa au fost Pavel cel Simplu și avva Pamvo și avva Apolo și ceilalți de-Dumnezeu-purtători părinți, care au înviat morții, au făcut minuni mari și au primit putere împotriva demonilor nu prin cântări, tropare și glasuri, ci prin rugăciunea făcută cu inima zdrobită și cu post [...]. Pentru că nu cultivarea cântării mântuiește pe om, ci frica de Dumnezeu și ținerea poruncilor lui Hristos. Cântarea pe

²⁷ Reacția avvei Pambo, consemnată de M. Gerbert în vestita colecție *Scriptores ecclesiastici de musica sacra potissimum* (St. Blasien, 1784/R, 3/1931), este, în fond, o reacție la cântarea antifonică în favoarea celei responsoriale, mult mai simplă în esență. De reținut că episodul acesta este unul apocrif și că aparține nu secolului IV, ci, se pare, secolului VI (Otto WESSELEY, „Die Musikanschauung des Abtes Pambo”, în: *Anzeiger der Österreichischen Akademie der Wissenschaften: philosophische – historische Klasse*, LXXXIX (1952), pp. 45-62). Patrologul Johannes Quasten a folosit acest episod ca să demonstreze că monahismul era împotriva cântării ornate (Johannes QUASTEN, *Musik und Gesang in den Kulturen der heidnischen Antike und christlichen Frühzeit*, Münster in Westfalen, 1930. [trad. engl.: *Music and Worship in Pagan and Christian Antiquity*, National Association of Pastoral Musicians, Washington, 1983, pp. 94-95]).

mulți i-a coborât în cele mai de jos ale pământului [...]. Cântarea este, deci, a mirenilor...”²⁸.

Volens nolens, cele două citate de mai sus confirmă o realitate a timpului și o anumită discrepanță între tradiția urbană și cea monastică. În timp ce prima acordă un spațiu amplu dramei liturgice, solemnității exterioare dată de cântări, rugăciuni, procesiuni, intrări și ieșiri etc., tradiția monastică impune o solemnă asceză, o pocăință, este practic un alt etos, vizibil asumat de călugări.

În concluzie, dincolo de aceste ultime opinii punctuale și destul de rar întâlnite în literatura creștină a primelor secole, admirația Părinților Bisericii și a viețuitorilor pustiei pentru cântarea psalmodică rămâne o realitate de netăgăduit, fiind, fără îndoială, rodul libertății religioase căpătată începând cu anul 313. Entuziasmul „muzical” al monahilor deșertului se traduce printr-o dezvoltare fără precedent a psalmodiei și, în general, a cântării ecleziastice, fapt ce dovedește că *Psaltirea* lui David a jucat un rol crucial în dezvoltarea muzicii de tip creștin²⁹, în particular a celei bizantine.

Acest lucru ne îndreptățește să afirmăm că lumea monastică, în toate formele sale, a dezvoltat una dintre cele mai spectaculoase instituții muzicale pe care Biserica le-a găzduit vreodată în istoria sa.

²⁸ Apud G. Dimitrios TSAMIS, *Patericul Sinaii. Apoftegme, povestiri și isprăvi ascetice ale Sfinților și Fericiților Părinți din muntele Sinaiului cel umblat de Dumnezeu și de pustiul sinaitic spre imitare, râvnă și învățătură celor ce vor să izbândească viețuirea cerească și vor să intre în Împărăția cerurilor*, trad. Pr. prof. dr. Ioan Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 1995, pp. 189-190.

²⁹ Cu privire la locul și rolul *Psaltirii* lui David în lumea monastică, vezi și Joseph DYER, „The Singing of Psalms in the Early – Medieval Office”, *Speculum*, LXIV (1989), 3, în special pp. 535-538.

Preocupările Sfântului Niceta de Remesiana, ale Sfinților Părinți și ale scriitorilor bisericești privind cântarea bisericească din epoca străromână

Preot prof. dr. Marin VELEA

Este bine știut că, potrivit cercetătorilor români și străini – istorici, filologi, teologi, literați și muzicologi –, cântarea bisericească a primelor veacuri creștine este dominată de personalitățile creatorilor de imne religioase ca: Sfântul Ambrozie, episcopul Mediolanului, Sfântul Roman Melodul, Sfântul Paulin de Nolla, Sfântul Efrem Sirul, Cassiodor și de impunătoarea personalitate a poetului, teologului și muzicianului de înalt prestigiu profesional Sfântul Niceta, episcop de Remesiana.

Despre originea sa daco-romană și despre întinsa lui arie misionară ne-au lăsat mărturii indubitabile reputații exegeți ai operei și vieții sale, Jaques Zeiller, Isidor de Sevilla, A.E. Burn și alții, istoricii Nicolae Iorga, Andrei Oțetea, Constantin Giurescu, Vasile Pârvan, Radu Vulpe, Ion Barnea, teologii Ioan G. Coman, Ștefan Alexe și, nu în ultimul rând, muzicologii și bizantinologii Romeo Ghircoiașiu, Ioan D. Petrescu-Visarion, George Breazul, Octavian Lazăr Cosma, Vasile Tomescu și alții.

Iată ce spune, în acest sens, istoricul Constantin Giurescu: „Niceta de Remesiana a convertit la creștinism pe daco-romanii de pe cele două maluri ale Dunării, de asemenea pe goți și pe besi. A predicat și a scris în limba latină o jumătate de secol și poate fi considerat apostolul nostru național, cu atât mai mult cu cât era născut daco-roman”¹.

¹ Constantin GIURESCU, *Istoria Românilor*, tom IV, Ed. Fundației pentru Literatură și artă „Carol II”, București, 1942, p. 233.

Lucrările sale literare, liturgice și muzicale rămân, atât prin conținutul, cât și prin adresa lor, actuale până în zilele noastre.

Astfel, lucrarea sa *Libelli instructionis* (*Cărticele pentru învățatură*) conține șase predici ținute în fața credincioșilor din biserica Remesianeii. Două dintre acestea, *De vigiliis servorum Dei* (*Despre privegherea robilor lui Dumnezeu*) și *De psalmodiae bono* (*Despre folosul cântării de psalmi*), se referă la participarea credincioșilor la serviciul divin, în care aceștia „sunt integrați activ prin text și muzică realizării actului liturgic”².

Cu argumente din Sfânta Scriptură și din practica liturgico-muzicală pe care o avea, Sfântul Niceta cultivă cu multă stăruință ideea cântării în comun, la care să participe tineri, bătrâni, bărbați, femei, copiii, care să alcătuiască un ansamblu unitar și omogen și care să placă oamenilor și lui Dumnezeu.

Iată ce spune experimentatul autor al lucrărilor menționate mai sus în acest sens:

„Vocea noastră, a tuturor, să nu fie discordantă, ci armonioasă. Nu unul să o ia înainte în chip prostesc, iar altul să rămână în urmă, sau unul să coboare vocea, iar altul s-o ridice, ci fiecare este invitat să-și încadreze vocea cu umilință între glasurile corului care cântă laolaltă, nu ca cei care ridică glasul sau o iau înainte să iasă în evidență în chip necuviincios, ca pe o ostentație prostească, din dorința de a plăcea oamenilor”³.

Reiese clar din acest text că Sfântul Niceta era un bun cunoscător al cântării bisericești, un bun pedagog și în același timp un sensibil și rafinat muzician.

Calitățile sale muzicale sunt reflectate nu numai în lucrările teoretice, ci și în domeniul creației artistice, în care excelează ca imnograf și compozitor.

Lucrarea sa *Te Deum laudamus* rămâne un exemplu concret și grăitor în acest sens, prin inestimabilă valoare artistică și prin vechimea, conținutul și frumusețea textului literar.

Cât privește paternitatea sa asupra acestei inspirate lucrări, părerile sunt împărțite; totuși, patrologul Pr. Ioan G. Coman și Pr. Nicolae M. Popescu, analizând și celelalte lucrări ale Sfântului Niceta, converg a accepta că *Te Deum laudamus* este creația literară și muzicală a sa. Acesta, pe lângă faptul că era un bun scriitor bisericesc, era și „un bun cunoscător al cântării vocale, cu elementele sale tehnice și de construcție ținând de formă și realizare artistică”⁴.

² Nicolae M. POPESCU, „De la priveghere la privighetoare”, *Biserica Ortodoxă Română*, LXI (1943), 4-6, pp. 208-213.

³ Asist. Ștefan C. ALEXE, „Sfântul Niceta de Remesiana și ecumenicitatea patristică din secolele al IV-lea și al V-lea”, *Studii Teologice*, XX (1969), 7-8, p. 552.

⁴ Pr. Nicolae M. POPESCU, *Niceta Episcopos Remesianae – „De psalmodiae bono”*, Ed. Seminarului de Istoria Bisericii Române, București, 1931 București, 1931, p. 89; vezi și Pr. prof. Ioan G. COMAN, „Aria misionară a Sfântului Niceta de Remesiana”, *Biserica Ortodoxă Română*, LXVI (1938), 5-8, pp. 337-356.

Cât privește afirmația unor cercetători români că Sfântul Niceta ar fi predicat creștinismul în Sudul și Nordul Dunării, Pr. prof. Ioan Rămureanu susține că această ipoteză rămâne deschisă, întrucât problema ariei misionare a Sfântului Niceta nu este pe deplin satisfăcătoare în stadiul actual al cercetărilor. Iată ce spune el cu privire la acest subiect:

„...părerea că Sfântul Niceta este Apostolul daco-romanilor trebuie revizuită și conectată în sensul că nu el este cel dintâi propovăduitor al creștinismului la geto-daco-romanii din dreapta și din stânga Dunării, pentru a putea fi numit *Apostolul daco-romanilor*, în înțelesul strict al cuvântului, deoarece creștinismul pătrunsesse cu mult înaintea lui, încât, în timpul Sinodului de la Sardica din 343, îl găsim în provinciile romane sud-dunărene bine organizate în episcopate, ci cel ce a continuat și desăvârșit opera misionară a episcopilor, preoților, diaconilor și credincioșilor de la centrele episcopale existente cu mai mult de o jumătate de veac înaintea suirii sale pe scaunul episcopiei de Remesiana”⁵.

Descriind Ortodoxia din Nordul și Sudul Dunării de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea, precum și rolul Sfântului Niceta de Remesiana în răspândirea religiei creștine pe aceste meleaguri, manualul de *Istoria Bisericii Române*⁶ aduce un element nou, și anume acela că Sfântul Niceta este pomenit în colindele românești⁷.

Analizând însă scrierile Sfântului Niceta de Remesiana, cercetătorii spun că numeroase expresii și cuvinte folosite de el au pătruns în fondul principal de cuvinte al limbii române. Dăm spre edificare câteva cuvinte: *abrenunțiere* = a refuza, a renunța; *advocatus* = apărător; *conventus* = adunare; *die dominica* = duminică; *de nocte* = de noapte; *rogare* = a ruga; *scandalum* = tulburare; *vigilare* = a veghea; *pervigilare* = a priveghea etc.⁸.

Menționăm, de asemenea, că Sfântul Niceta folosește numeroase cuvinte grecești creștine latinizate, care au intrat în vocabularul limbii române, ca: *angelus* = înger; *apostolus* = apostol, trimis; *chorus* = cor; *diabolus* = diavol; *synodus* = sinod; *zizanium* = ură, zăzanie etc.⁹.

Cât privește data morții sale, aceasta este controversată; totuși, majoritatea cercetătorilor converg spre a recunoaște faptul că sfârșitul acestui

⁵ Pr. prof. I. RĂMUREANU, „Sinodul de la Sardica din anul 343. Importanța lui pentru istoria pătrunderii creștinismului la geto-daco-romani”, *Studii Teologice*, XIV (1962), 3-4, pp. 146-182.

⁶ Pr. prof. Gh. I. MOISESCU, Pr. prof. Șt. LUPȘA și Pr. prof. Al. FILIPAȘCU, *Istoria Bisericii Române, Manual pentru Institututele teologice*, vol. I, EIBMBOR, București, 1957, pp. 71-74.

⁷ Vezi Dem. G. TEODORESCU, *Poezii populare române*, Tipografia modernă, București, 1885, pp. 188-189; Marian Florea SIMEON, *Legendele Maicii Domnului*, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, București, 1904, p. 126.

⁸ Vezi Pr. prof. I. MIHĂLCESCU, „Despre muzica bisericească”, *Glăsuț Bisericii*, XLIV (1929), 1.

⁹ Vezi Haralambie MIHĂESCU, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Editura Academiei, București, 1966 (cap. „Elenismele limbii latinești din provinciile dunărene”).

sfânt, cinstit de întreaga creștinătate răsăriteană și apuseană, s-a întâmplat în anul 414.

Mai mult, Ștefan Uroș al II-lea Milutin, rege la sârbilor (1282-1321), a restaurat și înzestrat în anul 1308 o mănăstire cu hramul Sfântul Niceta.

Fiind apreciat la superlativ pentru sfințenia vieții sale de către Sfântul Paulin de Nolla, Sfântul Niceta este așezat și de către cercetătorii vieții și operei sale între scriitorii de prestigiu ai secolelor IV și V.

Lucrarea care i-a adus însă celebritatea Sfântului Niceta, *Libelli instructionis* (*Cărțile de învățătură*), este un catehism care a trecut neobservat, dar care, datorită lui Ghenadie de Marsilia, care l-a avut în față și care a lăsat și o notă asupra sa, l-a așezat pe Sfântul Niceta între marii literați ai primelor veacuri creștine. Iată ce spune Ghenadie despre acest catehism:

„Niceta, episcopul cetății Remesiana, a compus într-o limbă simplă și clară șase cărțile de învățătură pentru candidații la botez. Dintre ele, prima tratează despre felul în care trebuie să se comporte candidații care doresc să ajungă la harul Botezului; a doua tratează despre erorile păgânismului, arătând că, aproximativ în vremea sa (a lui Niceta), păgânii au înălțat la rangul de zeu pe un oarecare tată de familie, Malgidiu, datorită generozității sale, și pe țaranul Gadariu, datorită puterii sale; cartea a treia tratează despre credința într-o singură maiestate; cartea a patra este îndreptată împotriva genethliologiei (a horoscopului); cartea a cincea tratează despre Simbolul credinței, iar a șasea, despre jertfirea mielului pascal”¹⁰.

Critica teologică, având ca bază manuscrise și studii comparative, acordă paternitatea lui Niceta și în privința următoarelor lucrări: *De diversis appellationibus* (*Despre diferitele numiri ale Domnului nostru Iisus Hristos*), *De vigilis servorum Dei* (*Despre privegherea robilor lui Dumnezeu*), *De psalmodiae bono* (*Despre folosul cântării de psalmi*) și celebrul imn *Te Deum laudamus* (*Pe Tine Dumnezeule Te laudăm*), care a fost armonizat pentru cele trei variante corale (bărbătesc, mixt și pe trei voci egale)¹¹.

Această ultimă lucrare (*Te Deum laudamus*), foarte mulți cercetători străini o atribuie Sfântului Ambrozie și Fericitului Augustin, precum și Sfântului Ilarie, monahului Sisebut, lui Abundius și unui oarecare Nicetius. Imnul *Te Deum laudamus* nu poate aparține însă Sfântului Ambrozie sau autorilor de imne menționați, întrucât, în secolul al VI-lea, imnul era deja răspândit și cunoscut. Așadar, paternitatea acestui imn aparține Sfântului Niceta, și nu Sfântului

¹⁰ Apud Pr. prof. Ioan Gh. COMAN, „Operele literare ale Sfântului Niceta de Remesiana”, *Studii Teologice*, IX (1957), 3-4, p. 201.

¹¹ Vezi Pr. conf. dr. Marin VELEA, *Compoziții și prelucrări corale psaltice, pentru voci egale, mixte și bărbătești*, Universitatea din Pitești, Pitești, 2000, pp. 117-141.

Ambrozie sau Fericitului Augustin. Iată ce spun unii cercetători cu privire la această controversă:

„Unii spun că Sfântul Ambrozie, în timp ce boteza pe Fericitul Augustin, a început să cânte *Pe Tine Te laudăm*, iar Augustin a răspuns cântând alt vers: și așa au compus acest imn. Acest lucru nu este adevărat, ci ei au cântat imnul în uz, alcătuit mai înainte de Fericitul Niceta, episcop de Viena; Cassiodor a aprobat această cântare cu prilejul învățării Sfintei Scripturi”¹².

Două lucruri trebuie precizate aici: în primul rând, Sfântul Niceta nu a fost niciodată episcop la Viena, iar această afirmație este o eroare a autorului notei, așa cum s-a produs și eroarea la redarea corectă a numelui Sfântului Niceta¹³; în al doilea rând, invocarea numelui lui Cassiodor arată că imnul *Te Deum* se bucura de o mare popularitate în vremea aceea.

Tot în favoarea paternității Sfântului Niceta este și faptul că imnul a fost alcătuit într-o atmosferă religioasă și într-un stil caracterizat prin scurtime, claritate și simplitate, calități remarcate de Ghenadie și Cassiodor, ceea ce pledează în favoarea Sfântului Niceta ca autor al acestei piese¹⁴.

Preotul profesor Ioan G. Coman arată că imnul devenise „un bun al întregii Biserici și nimeni nu-i discută paternitatea, așa cum nimeni nu se va gândi să discute paternitatea imnului *Sfinte Dumnezeule* sau a Simbolului de credință”¹⁵.

De altfel, ideile dogmatice pe care le găsim în acest imn de rezonanță istorică îl așează a fi creat către sfârșitul secolului al IV-lea, exact în perioada când problemele trinitară și hristologică erau într-o mare și controversată discuție teologică, iar Sfântul Niceta s-a folosit de el atât în activitatea sa misionară, cât și în apriga sa luptă împotriva ereziilor care atacau cu virulență tânăra Biserică creștină.

Operele sale literare moștenite de Biserică se citesc și azi cu multă plăcere și constituie un bogat izvor de inspirație pentru preoți și cateheți, atât în ceea ce privește tehnica predicatorială, cât și conținutul lor pur ortodox.

Perioada în care a trăit și a activat Sfântul Niceta este perioada când cântarea în comun a credincioșilor a luat un puternic avânt, fiind socotită mijlocul cel mai potrivit pentru a consolida unitatea creștinilor și pentru a intra în comuniune directă cu Dumnezeu. Meritul le revine, desigur, episcopilor și conducătorilor creștini, care au prețuit cântarea religioasă și au cultivat-o cu o dăruire demnă de admirația noastră, a celor de azi.

¹² Șt.C. ALEXE, „Sfântul Niceta de Remesiana...”, p. 489; vezi și Pr. I.G. COMAN, „Operele literare...”, pp. 220-224.

¹³ Șt.C. ALEXE, „Sfântul Niceta de Remesiana...”, p. 489.

¹⁴ Șt.C. ALEXE, „Sfântul Niceta de Remesiana...”, p. 489.

¹⁵ Pr. I.G. COMAN, „Operele literare...”, p. 221.

Unul dintre acești străluciți episcopi este Sfântul Niceta, care era nu numai un strălucit cântăreț, dar și un metodist desăvârșit, în sensul modern al cuvântului, care a dat norme clare și precise despre felul cum trebuie să cânte credincioșii în biserică.

Sfântul Niceta de Remesiana este însă revendicat și de muzicologia românească modernă, care îl consideră primul imnolog și imnograf creștin¹⁶. În părțile noastre, cântarea în comun a credincioșilor în biserică a cunoscut vremuri de mare înflorire tot în secolele al IV-lea și al V-lea, datorită unui alt tratat asupra cântării bisericești din acele timpuri, scris tot de Sfântul Niceta și intitulat *De psalmodiae bono* (*Despre folosul cântării de psalmi*).

Lucrarea aceasta reprezintă pentru cântarea bisericească din primele secole creștine o realizare epocală, fiind considerată primul tratat de muzică creștină, în afară de cel al Fericitului Augustin, care prezintă muzica mai mult ca tehnică componistică și de interpretare a lucrărilor laice și mai puțin ca îndreptar în ceea ce privește executarea ei în biserică.

Ideile și temele predilecte ale autorului acestei lucrări sunt de un realism și de o profunzime teologică și artistică demne de toată admirația noastră, a celor de azi.

Din această minunată lucrare dedicată cântării bisericești reiese că aceasta este o jertfă adusă lui Dumnezeu și trebuie făcută din inimă curată, sinceră și încălzită de focul sacru al lui Dumnezeu, evitându-se în acest fel afectările teatrale, care îndepărtează pe om de Dumnezeu, conducându-i stările afective spre alte orizonturi, de regulă spre cele artistice.

Dorința fierbinte a autorului acestei lucrări este de a dezvolta gustul și practicarea mijloacelor de curățare și înălțare a sufletului spre Dumnezeu prin priveghere și cântare în comun.

Iată ce ne spune unul dintre marii teologi ai Bisericii noastre cu privire la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o cântare executată în biserică:

„Ne trebuie o anume muzică bisericească și, în genere, religioasă, care să nu ne transporte cu gândul când o auzim, nici la teatru, nici la circ, nici la sala de dans, nici la turma de oi sau de capre, o muzică sobră, spirituală, creștină, simplă, dar sublimă prin spiritualitatea și simplitatea ei, care să ne facă să simțim că suntem în biserică și să trezească în noi dorința de a fi cum ne vrea Biserica”¹⁷.

Atât în psalmi, cât și în nenumărate locuri din Sfânta Scriptură, în general, se vorbește despre cântare ca jertfă adusă lui Dumnezeu: „Voi lauda numele Dumnezeului meu cu cântare și-L voi preamări pe El cu laude. Și acestea mai

¹⁶ Vezi George BREAZUL, *Istoria muzicii românești*, Tipografia și litografia învățământului, București, 1956, pp. 43-47; 52-54.

¹⁷ Pr. I. MIHĂLCESCU, „Despre muzica bisericească”, p. 43; vezi și Pr. prof. Ene BRANIȘTE, „Temeiuri biblice și tradiționale, pentru cântarea în comun a credincioșilor”. *Studii Teologice*, VI (1954), 1-2, pp. 17-38.

plăcute vor fi Domnului decât vițelul tânăr căruia abia-i răsar coarne și unghii” (*Psalms* 68, 34-35).

Sfinții Părinți, ca: Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigore de Nazianz, Sfântul Ambrozie, Sfântul Casian, Cassiodor și alții, care au pus un accent deosebit pe cântare în educația moral-religioasă a tinerilor, vorbesc despre curăția inimii și a sufletului și despre disprețul față de bucuriile simțuale: „Să închidem urechile la cântecele care pervertesc sufletul – scrie Sfântul Vasile cel Mare –, căci prin acest fel de muzică sunt născute, în general, pasiunile servile și josnice. Să cântăm mai degrabă celălalt fel de muzică, ce conduce la bine și de care se servea și David, poetul cântărilor sfinte”¹⁸.

Și atunci, ca și acum, Sfinții Părinți erau îngrijorați de influențele nefaste ale cântărilor laice asupra multor creștini, care cădeau pradă mrejelor seducătoare ale muzicii teatrale și pe care slujitorii ei încercau să o introducă în Biserică, atentând în acest fel, cu voie sau fără voie, la simplitatea, profunzimea și frumusețea cântării bisericești tradiționale.

Sfântul Niceta, Fericitul Ieronim, Sfântul Ciprian, Fericitul Augustin, Tertulian, Sfântul Efreem Sirul și alții au intervenit energic pentru a canaliza cântarea bisericească pe adevăratul ei fâgaș, muștrând, sfātuind și îndemnând pe credincioșii lor să laude pe Dumnezeu cum se cuvine, adică mai mult cu inima decât cu vocea.

Problema aceasta a contaminării, adică a influenței muzicii laice asupra unora dintre slujitorii Bisericii noastre, este actuală; de aceea, strigătul Părinților și Sfinților din perioada veacurilor creștine trebuie privit cu atenție și respect, întrucât melodia este haina de sărbătoare a ideilor religios-morale și dogmatice și aceasta trebuie promovată, nu cea împetrișată cu cântări otrăvitoare de suflet și simțiri.

Menționăm, de asemenea, că majoritatea Sfinților Părinți consideră că, în timpul cântării, cel care o execută nu trebuie să arate dispreț față de voce, adică să cânte rău. Iată ce scrie Fericitul Augustin despre această problemă:

„Cântă lui Dumnezeu, dar să nu cânti rău. El nu vrea să-I superi urechile Sale. Cântă bine, fratele meu! Tu tremuri atunci când ți se cere să cânti înaintea unui bun muzician, temându-te ca artistul să nu-ți reproșeze lipsa ta de cunoștință; dar dacă tu cânti lui Dumnezeu, trebuie să-I aduci o cântare tot atât de desăvârșită, ca să nu displaci unor urechi atât de perfecte”¹⁹.

„Cei ce vin în biserici spre a cânta – scrie canonistul Nicodim Milaș – să nu se folosească nici de strigăte excesive, silind și firea spre răcnire, nici să rostească ceva dintre cele ce nu se potrivesc și nu sunt proprii Bisericii; ci, cu luare aminte și cu

¹⁸ SF. VASILE CEL MARE, *Cuvântarea către tineri despre citirea cărților păgâne*, PG 31, 581CD.

¹⁹ FER. AUGUSTIN, *Enarratio in Psalmum XXXII*, 3 (Cuv. I, 8).

umilință, să se aducă cântări de laudă Dumnezeului celui ce vede cele ascunse. Căci cuvântul sfânt a învățat pe fiii lui Israel să fie cucernici”²⁰.

O altă caracteristică a cântării bisericești din primele veacuri creștine, după Sfântul Niceta și Sfinții Părinți menționați mai sus, este aceea că ea trebuie să fie comună, omofonă și uniformă.

Având în vedere acest deziderat, Sfântul Niceta opta pentru o cântare a tuturor credincioșilor, indiferent de sex, vârstă sau condiție socială, care să formeze un tot unitar și armonios, plăcut lui Dumnezeu, și nu oamenilor.

Și Sfântul Grigorie de Nyssa, asemenea celorlalți Sfinți Părinți, este pentru o cântare cu caracter de unitate bine ritmată și în armonie cu formația de cor. Iată ce scrie Sfântul Grigorie cu prilejul slujbei înmormântării Sfintei Macrina, sora Sfântului Vasile cel Mare: „Atunci când cortegiul se puse în mișcare, toți, de la primul până la ultimul, intonară un cântec religios în genul imnului celor trei copii”²¹.

Iată ce spune, de asemenea, și unul dintre cei mai însemnați liturghiști ai Bisericii noastre despre desăvârșita comuniune a slujitorilor Sfântului Altar cu credincioșii în timpul săvârșirii Sfintei Liturghii, când cântarea bisericească trebuie să fie în armonie perfectă cu sfinții slujitori:

„Liturghia credincioșilor a fost întocmită dintru început în vederea participării active a poporul la ea. În cursul ei, rolul liturghisitorilor și al credincioșilor se condiționează reciproc, precum remarca Sfântul Ioan Gură de Aur însuși, în legătură cu rugăciunea Sfintei Euharistii... nu numai preotul singur mulțumește, ci și tot poporul. Pentru că numai după ce a primit mai întâi răspunsul lor și numai după ce s-a învoit ca aceasta să se facă *cu vrednicie și dreptate*, atunci începe preotul rugăciunea euharistică”²².

Aproape în unanimitate și în aceiași termeni, Sfinții și scriitorii bisericești ca: Clement Alexandrinul, Cassiodor, Diodor de Tars, Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Efrem Sirul, Sfântul Ambrozie, Fericitul Ieronim, Fericitul Augustin, marele Patriarh al Constantinopolului din secolul al V-lea, Teodoret al Cirului și alții converg spre credința fermă că muzica bisericească executată cu dăruire, talent, dragoste și viață curată conduce la blândețe, răbdare, înalță sufletele către Dumnezeu, dă bucurii nebănuite și contribuie direct și nemijlocit la instrucția noastră, potolind în acest fel gândurile furtunoase și tulburătoare, aducând odihna și pacea mult visată de toți creștinii.

Iată ce ne spune, în acest sens, Teodoret, episcopul Cirului, în a sa *Istorie Bisericească*:

²⁰ Dr. Nicodim MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, însoțite de comentarii, trad. rom. de U. Lovincici și N. Popovici, vol. I, partea a II-a, Tipografia Diecezană, Arad, 1931, p. 452.

²¹ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre viața Sfintei Macrina, sora Sfântului Vasile cel Mare*, PG 46, 993A.

²² Pr. prof. Petre VINTILESCU, „Cântarea poporului în biserică în lumina Liturghierului”, *Biserica Ortodoxă Română*, LXIII (1945), 9, pp. 410-411.

„Tot așa, când Armonios al lui Bardesanes a compus odată niște cântări în care amesteca necredința cu dulceața melodiei și-i încânta pe cei ce le ascultau, vâându-i spre pierzanie, Efrem a luat de la aceste cântări armonia melodiei și a insuflat credința cea adevărată, oferind celor ce-l ascultau o doctorie foarte plăcută și totodată folositoare sufletelor noastre”²³.

Ajungând la finalul acestei scurte prezentări a preocupărilor Sfântului Niceta de Remesiana și ale altor Sfinți Părinți și scriitori bisericești din perioada primelor veacuri creștine privind cântarea bisericească tradițională a Bisericii Ortodoxe, se cuvine a concluziona următoarele:

1. Sfântul Niceta de Remesiana a fost unul dintre cei mai mari apărători ai credinței ortodoxe împotriva marilor erezii și superstițiilor păgâne care o atacau constant și cu exacerbată virulență.
2. Prin lucrările sale catehetice, dogmatice și muzicale, făcea legătura între patristica orientală și cea occidentală, sprijinindu-se în argumentarea sa pe Sfânta Tradiție, autoritatea Sfinților Părinți și a Sinodului I ecumenic.
3. Cântarea în comun a credincioșilor trebuie să izvorască din inimă curată, să nu degenereze în exhibiții teatrale, ci să exprime adevăratul duh creștin al sufletelor credincioșilor Bisericii noastre. „Cântarea în comun – scrie Nicolae Lungu – are menirea să creeze acel fluid nevăzut”²⁴ care unește pe credincioși cu legătura dragostei și a sfințeniei dumnezeiești, pentru că, după Sfântul Niceta și ceilalți Sfinți Părinți menționați, când se cântă, toți să cânte, și când este rugăciune, toți să se roage, pentru că nu numai preotul trebuie să mulțumească lui Dumnezeu pentru binefacerile primite, ci întreg poporul participant la slujbele ce se oficiază în biserici, în duminici și sărbători.
4. Valoarea și actualitatea ideilor Sfântului Niceta și ale celorlalți Sfinți Părinți din perioada pe care am prezentat-o au preocupat îndeaproape conducerea superioară a Bisericii noastre privind cântarea bisericească, întrucât, prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 5 octombrie 1950, îndatoririle clerului și ale cântăreților sunt de a învăța pe credincioși cântările Sfințelor Slujbe și, în mod special, cântările Sfintei și dumnezeieștii Liturghii.

Această hotărâre a fost luată potrivit practicii Bisericii noastre de a cânta în comun, în spiritul celor două lucrări ale Sfântului Niceta, *Te Deum*

²³ TEODORET, episcopul Cirului, *Istoria Bisericească*, trad. Pr. prof. Vasile Sibiescu, EIBMBOR, București, 1995, p. 194.

²⁴ Conf. Nicolae LUNGU, „Cântarea în comun a poporului în Biserică”, *Studii Teologice*, III (1951), 1-2, p. 28.

Laudamus și *De psalmodiae bono*, și al întregii literaturi patristice a primelor veacuri creștine.

„Cântarea în biserică – scrie din nou Nicolae Lungu – executată la fel de toți credincioșii din cele patru unghiuri ale țării va întări sentimentul apartenenței, ținând strâns uniți pe credincioși în jurul aceleiași biserici, cu aceleași forme de cult”²⁵.

În concluzie, preocupările Sfântului Niceta și ale celorlalți Sfinți Părinți și scriitori bisericești din epoca străromână privind rolul cântărilor bisericești în viața creștinilor din toate timpurile și locurile sunt mereu actuale în viața liturgico-muzicală a credincioșilor Bisericii noastre Ortodoxe.

²⁵ N. LUNGU, „Problema transcrierii și uniformizării cântărilor psaltice în Biserica noastră”, *Studii Teologice*, VIII (1956), 3-4, p. 249.

Viața monahală în timpul Sfântului Ioan Hrisostom și astăzi

Arhimandrit dr. Policarp CHIȚULESCU

În secolul al IV-lea, monahismul începe să-și definească foarte clar poziția în Biserică și în lume, prin prezența unor trăitori și organizatori de talia sfinților Atanasie cel Mare sau Vasile cel Mare. În acest secol, când creștinismul devine instituționalizat, formalist, exterior, „monahismul a redat vieții creștine aspectul sacramental ascetic, interior, duhovnicesc și mai ales țelul credinței creștine de sfințire și desăvârșire a ființei umane”¹. Monahismul devine o prezență mărturisitoare în mijlocul lumii secularizate, care își organizează viața ca și cum Dumnezeu n-ar exista, fapt observabil și astăzi, dar cu o amploare feroce.

Marele Teolog și Părinte al Bisericii ecumenice, Ioan, care a rămas în conștiința creștinilor cu supranumele de „Gură de Aur”, a fost unul dintre bărbații purtători de Duh ai Bisericii, unul dintre monahii autentici, care, păstrând și propovăduind dreapta credință, rugându-se și cercetând, a fost dăruit cu bogate experiențe dumnezeiești².

În timp ce întreaga populație creștină a Antiohiei era cuprinsă de o relaxare a moravurilor sub auspiciile păgânismului, în peșterile muntelui Silpios, pe malul râului Orontes, apropiat orașului sirian, se nevoiau aspru, dar cu dragoste, anahoreți și monahi grupați în chinovii, sub ascultarea unui bătrân. Aceștia aveau o viață atât de austeră și de îmbunătățită, încât îi impresionau prin harismele lor pe locuitorii cetăților care îi cercetau pentru sfat și se întăreau în credință, ceea

¹ Paul ΕΥΔΟΚΙΜΟΝ, „Α propos du monachisme”, *Contacts*, XII (1960), p. 68.

² Στυλιανού Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος, Η ζωή του, η δράση του, οι συγγραφές του* [*Sfântul Ioan Hrisostomul. Viața, activitatea, opera*], Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα, 1999, p. 9.

ce îi făcea pe acești pustnici să fie mai slăviți și mai străluciți decât regii³. Astfel, acești monahi, pe care Sfântul Ioan îi numește *filosofi, dascăli ai virtuții⁴, viețuitori cerești dezlegați de orice grijă⁵*, i-au făcut pe mulți dintre tinerii din familiile bogate să se dezguste de lux și de deșertăciunea existenței cotidiene care caracteriza viața din Antiohia și să lase toate, pentru a ucenici în asprime, la anahoreți, în scopul desăvârșirii sufletului. Sfântul Ioan va fi nevoit să scrie câteva tratate de apărare a monahismului, pe care le va adresa părinților care fuseseră părăsiți de copiii dornici de o viață mai curată⁶.

Sfântul Ioan arată că în mănăstiri existau școli numite *Ascheterioane* (schituri), cum e și cea a lui Diodor din Tars, unde chiar el a învățat teologia, hermeneutica Sfintei Scripturi și asceza. El a viețuit patru ani sub ascultarea unui eremit, apoi încă doi ani s-a nevoit singur într-o peșteră, unde a învățat Noul Testament pe dinafară, luptându-se, după cum mărturisește, cu sălbaticile patimi ale trupului, dar șubrezindu-și puternic sănătatea, motiv pentru care e nevoit să revină în Antiohia, orașul natal. De aici, va fi chemat în mijlocul credincioșilor, pentru slujirea Bisericii, unde va predica învățătura Mântuitorului cu zel apostolic și fără temeri față de puternicii vremii. Astfel, în scopul revigorării vieții morale din cetatea sa, Sfântul Ioan va insista ca tinerii să fie educați în mănăstiri, care sunt adevărate școli ale virtuții, chiar dacă ei nu intenționează să viețuiască pe viitor ca monahi⁷, binele care va rezulta din aceasta fiind acela că „vor câștiga frica și dragostea de Dumnezeu, devenind niște făclii pe calea sfințeniei, vor fi vindecători ai oamenilor de nevindecat, vor inspira respect, vor fi ca niște îngeri între oameni, vor fi priviți ca binefăcători obștești și apărători ai mântuirii oamenilor”⁸.

În ceea ce privește organizarea monahilor, sfântul arhiepiscop laudă *viața de obște*, pe care o socotește ca fiind cea mai bună modalitate de viețuire pentru monahi⁹, motiv pentru care o compară cu aceea a îngerilor, în care domină prosperitatea duhovnicească, pacea, bucuria, libertatea, armonia, fiecare membru fiind egal cu ceilalți, doar virtutea stabilind diferența între ei:

„Acolo (în obște), nimeni nu plânge de sărăcie, nimeni nu se laudă cu bogăția. Cuvintele *al meu și al tău*, care distrug și pierd totul, nu se aud, ci sunt alungate dintre monahi,

³ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Comentariile sau explicarea epistolei către Efeseni*, XXI, trad. arhim. Theodosie Athanasiu, Iași, Tipografia Dacia, 1902, p. 218.

⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale. Cuvânt către tatăl credincios*, EIBMBOR, București, 2007, p. 205.

⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale...*, p. 209.

⁶ Cele mai cunoscute scrieri de apologie a vieții monahale sunt: *Paralelă între un rege și un monah și Împotriva adversarilor vieții monahale*, alcătuite în jurul anului 375.

⁷ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale...*, p. 278.

⁸ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale...*, p. 309.

⁹ Aici, Sfântul Ioan merge pe linia Sfântului Vasile cel Mare, care afirmă că omul este o ființă comunitară și, ca atare, monahii trebuie să trăiască în comunități monahale. (*Regula* 3, PG 31, 917).

toată averea mănăstirii le este de obște: și masa, și locuința, și hainele. Dar ceea ce-i mai minunat e că în toți locuitorii mănăstirilor se află un singur și același suflet”¹⁰.

Pentru îmbunătățirea vieții duhovnicești, pentru desăvârșirea comuniunii, pentru înmulțirea iubirii și a jertfei de sine, într-o obște monahală, este vitală *împărtășirea cu Trupul și Sângele Domnului*. În acest sens, Sfântul Părinte arată ce importantă are comuniunea euharistică:

„Tatăl, vrând să ne facă să ne iubim unii pe alții, a meșteșugit și aceea ca să bem toți dintr-un singur potir, semn de foarte puternică dragoste a unora cu alții...”¹¹; așadar, „să nu ne trândăvim, de vreme ce suntem învredniciți de o atât de mare dragoste și cinste. Nu vedeți pe copiii cât de grabnic aleargă la sânul mamei lor? Tot cu atâta grabă să ne apropiem și noi de sânul potirului cel duhovnicesc [...]. O singură durere să simțim: aceea de a nu ne împărtăși cu această hrană”¹².

Preocupați mai mult de cer decât de pământ, chinoviții aveau o *mâncare simplă*, care de multe ori nu conținea nici măcar pâine ori legume, ci smochine și măsline, și acestea mai ales la mănăstirile de femei, în timp ce anahoreții mâncau la două-trei zile sau chiar o dată pe săptămână, limitându-și la maximum somnul pentru a se dedica *rugăciunii neîncetate*, „fără de care nu ne poate veni niciun bine în suflet”¹³. În fiecare zi, monahii săvârșeau *cele șapte Laude*, iar Sfântul Ioan apreciază foarte mult *rugăciunea de noapte*, care adesea se prelungea până aproape de răsăritul soarelui, când toți se odihneau puțin.

Modalitatea de viață pentru un monah este, după Sfântul Ioan, *plânsul* ca însetare după viața îngerească, dar și pentru păcatele și căderile oamenilor, *disciplinarea trupului și a gândurilor, negarea laudelor lumesti și a oricărui fel de desfătare*, toate constituind o lucrare aspră, martirică, pe care monahii o dobândesc cu ajutorul harului.

Sfântul Ioan Gură de Aur atrage atenția asupra unui alt aspect, la fel de actual și azi ca și celelalte de până acum, și anume că toți creștinii, monahi și mireni, au de îndeplinit aceleași porunci¹⁴ divine, printre acestea având întâietate *grija pentru mântuirea aproapelui*: „Sfântul Pavel, spune Sfântul Ioan, îndeamnă zguduind sufletele: cei care nu se îngrijesc de mântuirea fraților lor păcătuiesc față de Hristos și dărmă zidirea lui Dumnezeu”¹⁵. Astfel, indiferența unui monah sau mirean față de fratele său întru credință îl coboară pe acesta într-o stare mai joasă decât a păgânilor. Pentru un monah, cea mai bună dovadă a iubirii aproapelui

¹⁰ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale...*, p. 276.

¹¹ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Scrieri. Partea a treia. Omilii la Matei, (Părinți și Scriitori Bisericești, 23)*, traducere, introducere, indici și note de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1994, p. 403.

¹² SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omilii la Matei, LXXXII, 5*, p. 935.

¹³ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Despre rugăciune*, EIBMBOR, București, 2007, p. 207.

¹⁴ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale...*, p. 290.

¹⁵ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Apologia vieții monahale...*, p. 245.

sunt rugăciunea și mila față de acela, căci „începutul și sfârșitul oricărei virtuți este dragostea”¹⁶.

Sfântul Arhiepiscop Ioan a păstrat toată viața nostalgia petrecerii duhovnicești în peștera nevoițelor sale, viețuire pe care, de fapt, nici nu a părăsit-o vreodată, până la moartea sa martirică.

Concluzii

Din cele arătate până acum, observăm că toate aspectele care privesc viața monahală, în gândirea Sfântului Ioan Gură de Aur, sunt deosebit de actuale, așa încât:

1. Mănăstirea este o oază de salvare și de refugiu din tumultul deșert al lumii, unde oamenii se pot desăvârși duhovnicește. Mănăstirile animă viața ortodoxă și se constituie ca centre de pelerinaj, care oferă un răspuns omului căutător al lui Dumnezeu.

2. Mănăstirea este, prin exemplul ei de autentică împlinire a poruncilor Mântuitorului, un bastion de reîncreștinare a lumii și de transformare a creștinismului secularizat, un centru de cultură spirituală, de înduhovnicire. De aceea, viețuitorii acesteia trebuie să se ocupe, acolo unde este posibil, mai ales cu educarea tinerilor, pentru a-i ajuta să ajungă buni creștini și oameni utili societății.

3. Monahul se mântuiește mult mai ușor în chinovie, având toate de obște, căci astfel domină pacea, respectul și dragostea reciprocă.

4. Viața liturgică și rugăciunea constituie suflarea de viață a monahilor. De aceea, ei nu trebuie să-și piardă timpul în vorbiri inutile, ci să participe zilnic la cele Șapte Laude și la dumnezeiasca Liturghie, nu doar duminica și în sărbători, ca mireni constrânși de multele griji gospodărești.

5. *Comuniunea membrilor unei comunități monahale* (ca și cea a unei parohii) se bazează firesc pe Sfânta Euharistie, așa de rar administrată azi atât monahilor nehirotoniți, cât și mirenilor.

¹⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Contra anomeliilor*, VI, EIBMBOR, Eucurești, 2007, p. 97.

Sfântul Marcu Eugenicul, apărător al Ortodoxiei

Preot lect. dr. Claudiu COTAN

Marcu Eugenicul (aprox. 1392-1445), mitropolitul Efesului (1437-1445), este unul dintre cei mai reprezentativi teologi ai secolului al XV-lea¹. Născut la Constantinopol, într-o familie înstărită, a primit la botez numele de Manuil. Tatăl său, care era diacon, avea și diferite funcții în cadrul Patriarhiei Ecumenice, între care și pe aceea de dascăl al Școlii patriarhale. Manuil împreună cu fratele său, Ioan, cunoscut și el ca un bun teolog, au urmat cursurile școlii unde tatăl lor era profesor și director. Rămas orfan, Manuil a continuat studiile de retorică cu vestitul dascăl Ioan Chartasmenos (aprox. 1370-1437), ales mai târziu episcop de Selymbria, și pe cele de filosofie cu platonicianul Gheorghe Ghemistos Plethon (aprox. 1360-1452), exilat la Mistra în urma învinuirii de erezie și păgânism, dar participant la Conciliul de la Florența, unde a uimit pe latini cu erudiția sa, așa cum o va face și Bessation². Pregătirea sa enciclopedică o continuă cu Makarios Makres³.

După câțiva ani, reușește să-și deschidă propria școală, strângând în jurul său mulți elevi, dintre care se disting Teodor Agallianos și Gheorghe Scholarios, care s-au implicat major în disputele teologice din timpul lor și care au lăsat o serie de date și informații valoroase, referitoare la activitatea și viața marelui lor dascăl. Ca retor, Manuil avea obligația de a explica Sfânta Scriptură în biserica patriarhală. Îmbrățișează monahismul în 1418 (sau 1420), intrând în mănăstirea Schimbării la Față din insula Antigona, din Marea Marmara. Gestul său a fost

¹ *Scrieri filocalice uitate*, traducere și studii de diac. Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2007, p. 169.

² Vezi: John MONFASANI, *Byzantine Scholars in Renaissance Italy: Cardinal Bessarion and Other Émigrés*, Aldershot, Ashgate, 1995.

³ Nicholas CONSTAS, „Mark Eugenikos”, în: Carmello G. CONTICELLO, Vassa CONTICELLO (eds.), *La théologie byzantine et sa tradition*, II, (Corpus Christianorum), Brepols, Turnhout, 2002, pp. 412-413.

văzut ca o dezaprobare a culturii umaniste, ce stăpânea cercurile intelectuale din Constantinopol. Din cauza amenințării otomane, a trebuit să părăsească insula și s-a refugiat la mănăstirea Sfântul Gheorghe de Mangane, construită în Constantinopol de împăratul Constantin al IX-lea Monomahul (1042-1055) în jurul anului 1050 și cea de-a doua mănăstire ca însemnătate în capitala bizantină, cu o activitate teologică de excepție. Aici, Marcu Eugenicul a compus multe dintre lucrările sale, concentrându-se asupra Sfintei Liturghii, asupra vieții monahale și alcătuirii de rugăciuni, canoane și imne, semnând lucrările sale: *Μανουήλ, εὐτελοῦς ἀναγνώστου*. Probabil în timpul șederii sale în această mănăstire, a intrat în contact cu teologia palamită și cu Iosif Brieniș (aprox. 1350-1436), care a trăit douăzeci de ani (1382-1402) în Creta ocupată de venețieni și câțiva ani în mănăstirea Studion (1402-1406) din Constantinopol, unde era și predicator la catedrala Sfânta Sofia⁴. Brieniș a fost trimis de către patriarh în Cipru, unde a petrecut zece ani, revenind în Constantinopol în jurul anului 1416. Aici s-a remarcat ca un adversar al unirii cu Roma prin comentarea teologiei palamite și prin susținerea teologiei ortodoxe despre purcederea Duhului Sfânt. Brieniș a avut o mare influență asupra lui Marcu Eugenicul care, de altfel, îl socotea părinte și sfânt. La cerința acestuia, Eugenicul a acceptat, în 1426, preoția.

Conciliul de la Ferrara-Florența a marcat unul dintre cele mai fascinante capitole din istoria creștinismului, cu implicații foarte serioase atât pentru Orientul ortodox, cât și pentru Occidentul latin⁵, dar a însemnat și apogeul carierei lui Marcu Eugenicul⁶. La neînțelegerile teologice dintre Vest și Est se adăugau și diferențele culturale, dar și diferitele moduri de interpretare a textelor patristice. Pregătirile pentru un asemenea conciliu au început din 1422, când papa Martin V (1417-1431) a trimis o serie de propuneri patriarhului Iosif al II-lea al Constantinopolului (1416-1439), în vederea realizării unirii Bisericilor. Papa Eugeniu al IV-lea (1431-1447) a reluat discuțiile pentru deschiderea conciliului, pe care l-a stabilit să aibă loc la Ferrara, după care l-a mutat la Florența⁷. Patriarhul Filotei al Alexandriei (1425-1459), care nu putea să participe la conciliu din cauza interdicției otomane, a delegat din partea sa pe mitropolitul Antonie de Heraklea (1409-1450) și pe călugărul Marcu Eugenicul. În acest timp, Eugenicul și studentul său, Scholarios,

⁴ Iosif Brieniș s-a remarcat prin tratatele despre Sfânta Treime și despre purcederea Sfântului Duh, editate și la noi în țară de Evghenie Voulgaris, mare teolog grec din secolul al XVIII-lea.

⁵ Teodor M. POPESCU, *Biserica Mărturisitoare. Studii și articole*, ediție îngrijită de Pr. Ilie Georgescu, Ed. Credința noastră, București, 1995, p. 133.

⁶ Ioan Vasile LEB, „Mitropolitul Marcu Eugenicul al Efesului apărător al Ortodoxiei la Conciliul de la Ferrara-Florența (1438-1439)”, *Glasy Bisericii*, XXXVIII (1979), 5-6, pp. 533-543; Joseph GILL, „The Freedom of Greeks in the Council of Florence”, *University of Birmingham Historical Journal*, XII (1970), pp. 226-236.

⁷ Vezi: I.N. OSTROUMOV, *The History of the Council of Florence*, Holy Transfiguration Monastery, Boston, 1971.

au adunat materiale pentru pregătirea discursurilor și apărării teologiei ortodoxe. A studiat și teologia latinului Nicolaos Cusanus (†1464). Din cauza morții mitropolitului Iosif al Efesului (aprox. 1433-1437), împăratul Ioan al VIII-lea l-a numit pe Eugenicul în scaunul vacant al Efesului, care urma în ordinea ierarhică după Constantinopol și Cezareea. Deoarece mitropolitul de Cezareea nu a participat la conciliu, Eugenicul devenea al doilea ierarh ca autoritate canonică în delegația ortodoxă⁸. Reprezentanții cei mai de seamă ai ortodocșilor erau Bessarion de Niceea (aprox. 1403-1472), Dionisie de Sardis (1437-1438) și Marcu Eugenicul, cel din urmă fiind văzut ca adevăratul conducător al delegației ortodoxe. După o călătorie dificilă, în primăvara anului 1438, delegația ortodoxă a ajuns la Ferrara. La primele discuții ale conciliului au luat parte Bessarion și Eugenicul, iar din partea latinilor, cardinalul Giuliano Cesarini (aprox. 1398-1444) și Ioan de Torquemada (1388-1468). Primele discuții s-au purtat despre purgatoriu, doctrină respinsă de Bessarion și Eugenicul. Din cauza ciumei, discuțiile se întrerup la 17 iulie și sunt reluate abia la 6 octombrie, în capela papei din Ferrara. S-au format două comisii pentru discuții. Comisia latină era compusă din: cardinalul Giuliano Cesarini, Andrei Chryoberghes (†1452), arhiepiscop de Rhodos, Aloysius de Perano, episcop de Froli, Ioan de Muntenegro (Lombardia) și Peter Perqueri, iar cea greacă, din: Marcu Eugenicul, Isidor de Kiev⁹, Balsamon, Theodor Xantopoulos, Gheorghe Ghemistos și Bessarion de Niceea. În discuțiile de acum se remarcă în mod evident Marcu Eugenicul. Discuțiile se axează pe doctrina *Filioque*, la ele luând parte în special Eugenicul și latinul Andrei de Rhodos¹⁰. La 8 decembrie 1438, Marcu pronunță un discurs intitulat *Epilogus adversus Latinos (Cuvânt împotriva latinilor)*, în care expune credința ortodoxă și atitudinea dură față de ereziile latine.

La 3 ianuarie 1439, papa mută conciliul la Florența, din cauza ciumei, a situației politice, a lipsei de fonduri și din dorința de a controla episcopatul latin. Discuțiile sunt reluate la 26 februarie 1439. O serie de ședințe în care se înfruntă din nou Marcu și Andrei de Rhodos nu duc la niciun rezultat. Susținerea de către latini a învățăturii *Filioque*, pe baza unor texte din *Contra Eunomium* a Sfântului Vasile cel Mare, este dovedită de Marcu ca fiind falsă și eretică, derivând din mărturisirea eretică a lui Eunomiu și a arienilor, care socoteau că Sfântul Duh este creat de Fiul. Folosind texte patristice, Marcu a demonstrat purcederea Sfântului Duh de la Fiul (ἐκ τοῦ Υἱοῦ) ca fiind eretică, pentru că introduce două cauze (αἰτίαι) și două *principii ale originii* (ἀρχαί) în Sfânta Treime. Astfel, Sfântul Duh

⁸ C.N. TSIRPANLIS, *Mark Eugenikus and the Council of Florence. A Historical Re-evaluation of his Personality*, Thessalonica, 1974.

⁹ Vezi: I.N. MONCZAK, *Florentine Ecumenism in the Kyivian Church*, Roma, 1982 (teză de doctorat).

¹⁰ Dumitru STĂNILOAE, „Purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl și relația lui cu Fiul, ca teme al îndumnezeirii și înfierii noastre”, *Orthodoxia*, XXXI (1979), 3-4, pp. 583-592.

și are originea atât de la (ἐκ) Tatăl, cât și de la (ἐκ) Fiul. Eugenicul a arătat că prin *Filioque* se confundă atributele persoanelor și modul ipostatic de existență (τρόπος υπάρξεως) al Fiului și al Tatălui. Este compromis ipostasul Tatălui ca singura sursă (μόνη πηγή) și cauză a celorlalte două persoane ale Sfintei Treimi¹¹.

Cu toate că discuțiile nu s-au încheiat printr-un acord teologic, din cauza presiunilor politice și a stăruinței împăratului de a obține un ajutor militar din partea papei, la 6 iulie 1439, s-a semnat actul de unire (*Laetentur Caeli*). Marcu Eugenicul a părăsit Florența fără a semna acest act, spre dezamăgirea papei, care vedea astfel compromis întregul conciliu.

Întors în Constantinopol, Marcu Eugenicul a fost văzut ca un campion al Ortodoxiei, după mărturia episcopului Iosif de Methone (1491-1500), un adversar, fiind primit ca un sfânt și proroc, precum Moise și Aaron, pentru că nu semnase actul de unire. În Constantinopol, gruparea ortodoxă fusese între timp întărită de Ioan (1400-1465), fratele lui Marcu Eugenicul. Istoricul Dukas precizează că, imediat, câțiva episcopi au renunțat la unire. Împăratul, întristat de moartea soției și a ficei sale, care muriseră în timpul cât el a fost în Italia, nu a mai stăruit pentru aplicarea decretului de unire. Clerul de la Sfânta Sofia s-a divizat în susținători și adversari ai unirii.

Pentru a preîntâmpina o schismă în Biserică, în 1440, împăratul îi propune lui Marcu Eugenicul scaunul vacant de patriarh al Constantinopolului, dar acesta refuză, în final fiind numit Mitrofan de Cizic (1440-1443), un unionist înfocat. Sub presiunea acestuia, Eugenicul a părăsit Constantinopolul pentru Prousa, apoi pentru Efes, distrus încă din timpul expediției lui Tamerlau din 1402. Autoritățile turce l-au primit cu neîncredere și, de aceea, plănuiește să se îndrepte către Muntele Athos, dar este arestat în portul din Lerunos. Acum adresează o scrisoare enciclică către „toți ortodocșii”, incluzându-i și pe cei din insulele aflate sub autoritatea latinilor, cărora le cere să lupte pentru credința lor și să nu coopereze cu unioniștii. Rămâne în Lemonos doi ani, până în aprilie 1442, când i se îngăduie să revină la Constantinopol, la mănăstirea sa. Deși era unul dintre liderii anti-unioniști, activitatea lui ca mare teolog și ierarh de acum nu mai este cunoscută. El îl numește pe Ghenadios Scholarios noul lider (κορυφαίος) al partidei ortodoxe. Marcu Eugenicul moare la 23 iunie 1445 și este înmormântat în mănăstirea Sfântul Gheorghe Mangane de către Scholarios, care l-a declarat sfânt¹². La puțin timp după, fratele său, Ioan, i-a alcătuit slujba de pomenire.

¹¹ N. CONSTAS, „Mark Eugenikos”, pp. 412-413.

¹² Eusebius RENAUDOT, „Ghenadii patriarchae homiliae de sacramento eucharistiae”, în: *Dissertatio de Genadii vita et scriptis*, Paris, 1709, pp. 247-253. Cuvântarea funebră la moartea lui Marcu Eugenicul (1444), în care descrie moartea marelui ierarh ca o adevărată catastrofă pentru ortodocși; I. RĂMUREANU, „Ghenadie II Scholarios, primul patriarh ecumenic sub turci”, *Ortodoxia*, VIII (1956), 1, pp. 72-109.

Din motive necunoscute, trupul său a fost mutat la mănăstirea Sfântul Lazăr din Galata. Renumele marelui teolog s-a datorat și ucenicilor săi, Ghenadie al II-lea Scholarios (1454-1456; 1462-1463), Isidor al II-lea (1456-1462), Marcu al II-lea (1465-1466) și Dionisie (1467-1502; 1504-1505), toți patriarhi ai Constantinopolului.

În ceea ce privește *opera teologică și literară* a lui Marcu Eugenicul, este demn de precizat că nu există un catalog complet al acesteia. Până în prezent, aproximativ jumătate din lucrările sale nu au fost publicate. Din păcate, un manuscris al acestor lucrări, scris probabil chiar de Eugenicos, a fost pierdut în timpul Primului Război Mondial. Alte lucrări ale sale au fost, cu siguranță, distruse de opozanții unioniști.

Dintre *lucrările dogmatice, polemice și exegetice*¹³, amintim:

1. *Κατὰ Καθαρτηρίου πρὸς ὁμιλία α΄* (*Prima omilie de respingere a Purgatoriului*).

2. *Κατὰ Καθαρτηρίου πρὸς ὁμιλία β΄* (*A doua omilie de respingere a Purgatoriului*).

3. *Αποκρίσεις πρὸς Λατίνους* (*Răspuns latinilor despre Purgatoriu*).

4. *Συλλογισμοὶ δέκα δείκνυτες ὅτι οὐκ ἔστι πῦρ καθαρτήριον* (*Zece silogisme în respingerea Purgatoriului*).

5. *Συλλογαὶ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* (*Despre purcederea Duhului Sfânt de la Tatăl*).

6. *Ὁμολογία πίστεως* (*Mărturisirea de credință*).

7. *Περὶ διακρίσεως θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας α΄* (*Despre distincția dintre ființă și energie. Primul tratat antieretic împotriva lui Manuel Kalekas*).

8. *Περὶ διακρίσεως θείας οὐσίας καὶ ἐνεργείας β΄* (*Despre distincția dintre ființă și energie. Cel de-al doilea tratat împotriva lui Manuel Kalekas*).

9. *Ἐξήγησις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας* (*Explicarea Sfintei Liturghii*).

10. *Περὶ τοῦ μυστικοῦ δείπνου* (*Despre Cina cea de Taină*).

11. *Περὶ τῶν καρπῶν τοῦ Πνεύματος* (*Despre fructele Sfântului Duh*).

12. *Περὶ τῶν ἀγγέλων* (*Despre Sfinții Îngeri*).

13. *Περὶ ἀναστάσεως* (*Despre Înălțare*)¹⁴.

Scrisori:

1. *Ἐπιστολὴ ἐγκύκλιος* (*Scrisoare enciclică*).

2. *Πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην τὸν Παλαιολόγον* (*Către împăratul Ioan al VIII-lea Paleologul*).

¹³ *Scrieri filocalice uitate*, p. 170. Editate au fost în primul rând cele 14 lucrări antilatinate de la Ferrara-Florența. Un ultim catalog al lucrărilor lui Marcu Eugenicul, publicat în 2002, cuprinde un număr de 116 opere, dintre care sunt publicate 75.

¹⁴ N. CONSTAS, „Mark Eugenikos”, pp. 423-426.

3. *Πρὸς Ἰσίδωρον Κιέβου* (*Către Isidor al Kievului*).
4. *Πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν <πατριάρχην>* (*Către patriarhul ecumenic*).
5. *Κανὼν εἰς τὸν πατριάρχην Εὐθύμιον* (*Canon pentru patriarhul Eutihie*).
6. *Συναξάριον Συμεὼν Μεταφραστοῦ* (*Sinaxar la Simeon Metafrastul*)¹⁵.

Miscelaneae:

1. *Περὶ τῆς τοῦ Ἰησοῦ εὐχῆς* (*Despre rugăciunea lui Iisus*).
2. *Εὐχὴ εἰς τὸν Βασιλέα* (*Rugăciune către Domnul*).
3. *Εὐχὴ περιεκτικὴ εἰς τὴν ζωοποιὸν Τριάδα* (*Rugăciune către de viață făcătoarea Treime*).

Există un număr foarte important de lucrări care nu au fost publicate (opere dogmatice, polemice, exegetice, scrisori, imne și rugăciuni). Dintre acestea, prezentăm câteva:

1. *Διατὶ ἡ θεότης μονὰς καὶ τριάς ἐστὶ* (*Că divinitatea este atât monadă, cât și triadă*).
2. *Λύσεις πρὸς τινὰ ἀπορήσαντα*.
3. *Λατίνων ἔνσταντις μετὰ ῥωμαϊκῶν λύσεων* (*Obiecțiile latinilor cu răspunsurile ortodoxe*).
4. *Περὶ τοῦ ἀζύμου* (*Despre azimă*).

Doctrina

Marcu Eugenicul învață despre Sfânta Treime și în particular răspunde doctrinei catolice *Filioque*. Tratează în mod riguros, într-o lucrare de referință, *Capitole Silogistice împotriva latinilor referitoare la purcederea Sfântului Duh* (56 de silogisme), problema purcederii Sfântului Duh. Lucrări asemănătoare are și referitor la Purgatoriu sau împotriva lui Akindin. În argumentația sa teologică citează de multe ori din Sfinții Grigorie Teologul, Grigorie de Nyssa și Ioan Gură de Aur sau din Evanghelia Sfântului Apostol Ioan. În ceea ce privește purcederea Sfântului Duh, el susține teologia tradițională ortodoxă a purcederii numai de la Tatăl. Principiul a fost bine fundamentat teologic de patriarhul Fotie al Constantinopolului în secolul al IX-lea și reluat de Eugenicos, care a precizat că Sfântul Duh purcede atât din eternitate, cât și esențial, dintr-o singură sursă: principiu sau cauză. El se opune introducerii a două cauze în Sfânta Treime, care să ducă la confuzia proprietăților ipostatice ale Tatălui și ale Fiului. De asemenea, prin teologia catolică, se compromite și monarhia Tatălui, care este singura sursă (μόνη πηγή)¹⁶. Dacă Sfântul Duh

¹⁵ N. CONSTAS, „Mark Eugenikos”, pp. 426-432.

¹⁶ N. CONSTAS, „Mark Eugenikos”, p. 442.

purcede din puterea comună (προβληματική δύναμις) a Tatălui și Fiului, se pune întrebarea ce este aceasta: este natura divină (φύσις) comună a Tatălui și a Fiului sau altceva?

Latinii argumentau că Tatăl, Fiul și Sfântul Duh, în actul creării lumii, formează împreună o singură putere creatoare, însă, cu toate acestea, creația nu are trei, ci un singur principiu causal al existenței: Sfânta Treime. Deci Tatăl și Fiul pot fi văzuți ca formând o singură putere creatoare (προβολή) și principiu al existenței (ἀρχή) Sfântului Duh. Eugenicos răspunde că, pe baza acestei teologii, Sfântul Duh este trecut în rândul creaturilor și, deci, cei care o susțin sunt luptători împotriva Sfântului Duh (πνευματομαχία)¹⁷.

Între cele două extreme, lumina (raiul) și întunericul (iadul), nu există un loc intermediar – purgatoriul (al treilea loc – τρίτος τόπος), având în vedere inexistența unei relații neutre cu Dumnezeu. Eugenicos argumentează că teoria latină a satisfacției impune limite dragostei lui Dumnezeu. În acord cu Sfântul Ioan Damaschinul, „locul lui Dumnezeu este locul în care e prezentă energia divină”. Pentru Eugenicol, sufletele celor mântuiți sunt libere în rai cu îngerii și lângă Dumnezeu, în locul de unde Adam a căzut. Sufletele celor drepti se bucură de vederea lui Dumnezeu și participă la comuniunea cu Dumnezeu în Împărăția veșnică¹⁸.

Ghenadie Scholarios, în cel de-al treilea tratat *Despre purcederea Sfântului Duh*, scris după anul 1446, mărturisește: „Marcu Eugenicol a fost singurul care s-a luptat pentru credința Părinților, singurul care a stăruit într-o dreaptă împotrivire, făcându-se pentru cei căzuți pricina unei laudabile schimbări”¹⁹.

Mărturisirea de credință a lui Marcu Eugenicol este un text simbolic de o importanță aparte, putând fi așezată alături de monumentele dogmatice și simbolice ale Bisericii Ortodoxe. În acest document, marele teolog al Ortodoxiei prezintă într-un mod sintetic credința cea dreaptă pe care a apărat-o la Ferrara-Florența.

¹⁷ N. CONSTAS, „Mark Eugenikos”, p. 443.

¹⁸ N. CONSTAS, „Mark Eugenikos”, pp. 453-454.

¹⁹ I.V. LEB, „Mitropolitul Marcu Eugenicol...”, p. 543.

Apropieri și deosebiri între doi cărturari umaniști: Neagoe Basarab și Niccolò Machiavelli

Prof. dr. Radu Ștefan VERGATTI

În ziua de 25 septembrie a anului 2009, Arhiepiscopia Târgoviștei a organizat un Simpozion Științific cu ocazia canonizării locale a Domnului Sfânt Neagoe Basarab. Între comunicările științifice s-a înscris și cea prezentată de mine, care a urmărit să realizeze o paralelă între gândirea și scrierile a doi cărturari umaniști de la începutul veacului al XVI-lea, Neagoe Basarab și Niccolò Machiavelli.

Discuția a pornit de la o lucrare publicată în anul 1938, de Ioan Sandu. După el, o serie de erudiți, filologi și istorici au abordat aceeași problemă, limitându-se la o comparație stricto-sensu între *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* și *Il Principe*. Nu era suficient.

Niccolò Machiavelli trebuia și trebuie analizat prin prisma ansamblului scrierilor sale. Este necesar să se privească, în special, principala sa operă politică, *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*. Fac această afirmație deoarece *Il Principe* reprezintă o chintesență a ideilor italianului, chiar dacă ele se regăsesc în opere apărute după scrierea *Principelui*.

Personal, am lucrat în acest sens: permanent, am făcut o comparație între *Învățăturile lui Neagoe Basarab* și întreaga operă a lui Machiavelli.

Am susținut și susțin că ambii au fost umaniști, deoarece nu pot folosi termenul de Renaștere pentru Țara Românească. În acest ultim spațiu, spre deosebire de Italia, nu a avut loc o revenire la marile valori ale Antichității. În schimb, și aici s-a trecut de la studierea macrocosmosului divin la microcosmosul uman. Neagoe Basarab a avut meritul de a aduce în cultura vremii un element nou: laicul. În felul acesta, a fost înlocuit călugărul sihastru care trăia izolat în chiliile reci, unde medita și scria. După exemplul monahilor din ordinele cerșetorești,

franciscanii și dominicanii, cei din Biserica Ortodoxă au intrat în nou apăruta lume urbană, iar acolo, în tumultul ei, au început să lupte cu păcatul.

Neagoe Basarab a putut proceda astfel deoarece din adolescență a fost format în vârtoarea vieții de doi cărturari erudiți: Sfântul Nifon, fost patriarh ecumenic, și starețul bistrițean Macarie. Concomitent, a fost instruit zilnic în viața politică, la curtea târgovișteană a Basarabilor. Acolo a cunoscut tradițiile domnilor români, îmbinate cu înțelepciunea germană, cunoscută prin filiera orașelor Sibiu și Brașov, și cu eclectiul, dar spumosul mod de conducere al otomanilor, unde se vedea moștenirea bizantină.

Astfel, Neagoe și-a însușit elementele umanismului bizantin. Din textul *Învățăturilor* rezultă că era un bun cunoscător al erudiților elini și bizantini, al literaturii patristice și al celei populare.

La rândul său, Niccolò Machiavelli s-a format în apropierea „Neacademiei” lui Marsiglio Ficino, în Florența agitată de cuvântările pățimașului călugăr Savonarola. În viața politică a învățat multe datorită slujbei sale de secretar al guvernului Republicii Florentine. În acea calitate, a îndeplinit o serie de misiuni diplomatice, în timpul cărora a cunoscut mai mulți conducători de seamă ai epocii: regele Franței Louis XII, ducele Cesare Borgia, pontifi Alessandro VI, Giulio II, Leon X, Clement VII. De la ei a învățat multe.

Ambele lucrări, a lui Neagoe și a lui Machiavelli, s-au înscris în genul scrierilor parenetice. Autorii lor își permiteau să dea sfaturi monarhilor, pentru a nu mai comite greșelile predecesorilor.

A doua trăsătură comună a acestor două lucrări constă în scrierea lor foarte rapid. Neagoe Basarab și-a scris *Învățăturile* între anii 1518-1521 sau, mai bine spus, între mijlocul anului 1518 și mijlocul anului 1521. A fost silit să procedeze astfel deoarece îi era teamă că boala de care suferea îl va doborî. Fiul său, Theodosie, era adolescent la data când începuse să scrie, iar ceilalți trei copii ai lui – Ioan, Petru și Anghelina – pieriseră la vârste fragede. În acea situație, după cum rezultă din titlul primului capitol, cartea i-a fost dedicată lui Theodosie ori altui membru al familiei care trebuia să-i succedă la tron.

Exemplarul din *Învățăături*, păstrat la Biblioteca Națională *Chiril și Metodie* din Sofia, după dimensiuni – 8,5 x 14 cm –, poate fi apreciat ca un instrument de lucru. El putea încăpea ușor într-un buzunar, fiind la îndemâna celui care avea nevoie de el. Se deosebea net față de manuscrisul medieval mare, greoi, legat în piele și metal, ornat cu miniaturi artistice, destinat să stea în bibliotecile palatelor și ale mănăstirilor ca un obiect de lux.

Apariția cărții de mici dimensiuni, care prin tipar putea avea un tiraj mare, la un preț redus, convenabil pentru oamenii de rând, a accentuat caracterul umanist al celor două opere.

La rândul său, Machiavelli și-a scris mica operă în câteva luni, din iunie până în decembrie 1513. Atunci era într-un moment greu al vieții sale. Se găsea într-o stare de nesiguranță, nu știa dacă va avea pâine pentru ziua următoare. Dorea să-și recapete slujba de secretar al guvernului Republicii Florentine.

Nu a reușit. Pontiful Leon X, provenind din familia bancherilor Medici, înzestrat cu un spirit pragmatic, și-a dat seama de adevăratele țeluri ale lui Machiavelli.

Ambele lucrări au pus în prim-plan problema statului.

Amândoi autorii au pledat pentru crearea și întărirea monarhiilor autoritare, centralizate. Era o tendință care circula în toată lumea Evului Mediu, la cumpăna dintre secolele al XV-lea și al XVI-lea. Cei doi și grupurile sociale pe care le reprezentau, fiind în vârful politic al societății, au fost în contact, deși nu s-au cunoscut, și au redat aceeași concepție.

Ambii au discutat despre cele patru instituții tipice monarhiei autoritare: armata, finanțele, justiția, cancelaria.

În privința armatei, și Neagoe Basarab, și Machiavelli au pledat contra armatei de mercenari. În special Machiavelli s-a dovedit a fi vehement împotriva acelor soldați „crescuți în taverne”. Era firesc. Provenea din Italia, țara unor mari condotieri, ca Bartolomeo Colleoni, Erasmo Nardi (Gattamelata) etc., unde biruia cel ce plătea mai bine, nu omul care avea mai mult talent militar.

Legat de situația financiară, ambii au fost de acord cu păstrarea și împărțirea tezaurului de către monarh.

Când vine vorba de domeniul justiției, intervine o deosebire profundă între cei doi. Neagoe propovăduiește o justiție corectă, dreaptă, pentru menținerea principelui. În schimb, Machiavelli cere ca deciziile judecătorești să fie luate în funcție de interesele momentane ale principelui.

Pornindu-se de la exprimarea acestor judecăți de către Machiavelli, s-a ajuns să se vorbească despre machiavelism. Mai mult, lui Machiavelli i s-a atribuit o frază pe care nu a scris-o și nu a rostit-o niciodată: „scopul scuză mijloacele”.

Când au scris despre cancelarie, ambii autori au cerut ca în aceasta să fie folosiți oameni credincioși.

În fine, cei doi au mai luat în discuție două probleme: cea a diplomației și cea a relației om-Dumnezeu-cler.

Diplomația trecea atunci printr-o transformare deosebită. Soliile temporare, ocazionale deveneau ambasade permanente ale unui monarh pe lângă un alt cap încoronat. Sfaturile lor au fost bune și utile pentru viața politică și relațiile internaționale ale epocii.

În privința relației om-Dumnezeu, Neagoe Basarab s-a dovedit un profund credincios. Permanent a invocat voința divină, făcând apel și la cărțile sfinte

pentru a explica faptele trecute, prezente și viitoare. Pentru a cârmui, s-a adresat unui izvor nesecat: sufletul omului.

Machiavelli s-a vădit un profund păgân. El a invocat permanent zeitățile și înțelepții lumii antice. Omul trebuia guvernat prin lăcomie și frică. În consecință, în felul acesta, putea să opereze cu sentimente și daruri lumești limitate, adresate și date exclusiv trupului. În momentul în care dispăreau lăcomia și frica, monarhul nu mai putea governa.

Clerul era privit de Neagoe ca un supus al domnului, reprezentant al lui Dumnezeu pe pământ. Mirungerea era tocmai stabilirea și consacrarea acestui raport.

Machiavelli a privit clerul cu dispreț. Pentru el, pontifi au fost simpli oameni politici, plini de păcate.

Conchid, afirmând că între cei doi sunt atât asemănări, cât și deosebiri de fond. Cu siguranță, opera lui Neagoe Basarab se impune prin superioritatea ei creștină și umană, adresată sufletului omului.

Tipăriturile bisericești. Repere memorabile din istoria culturii românești

Preot Manuel RUSU

Marile idei și realizări ale Renașterii și ale Reformei au pătruns pe teritoriul românesc din țările Europei Centrale și Apusene. De asemenea, Țările Române s-au aflat în contact permanent cu țările vecine, dar și cu Bizanțul, până în 1453. Domnitorii români ca Mircea cel Bătrân, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare, apoi fiul său, Bogdan, și contemporanul acestuia, Neagoe Basarab, trimit și primesc soli din Italia sau luptă în cadrul coaliției antiotomane, patronată de papă¹.

Dată fiind situația, secolul al XVI-lea debutează în Țările Române, pe plan cultural, cu o inovație tipic renașcentistă și umanistă, având profunde urmări asupra culturii: tiparul. La numai șase decenii după celebra invenție a lui Gutenberg (1447), Țara Românească se înscrie printre primele centre ale tiparului din Europa Răsăriteană, dând la iveală, prin osârdia meșterului muntenegrean, ieromonahul Macarie, și a ucenicilor săi de la Târgoviște, primele cărți de cult în limba slavonă, atât pentru români, cât și pentru popoarele slave vecine: *Liturghierul* (1508), *Octoihul* (1510) și *Evangeliarul* (1512), ale căror epiloguri elogiază patronajul domnilor români și răspândesc cuvântul scris în rândul oamenilor simpli.

Meșterul Macarie învățase arta tipografiei la Veneția și tipărise câteva cărți în limba slavonă de redacție sârbească la Cetinje. În Țara Românească a fost adus de voievodul Radu cel Mare, unde a tipărit, în 1508, prima carte ieșită de sub teasurile tipografice pe teritoriul nostru, un *Liturghier* în limba slavonă bulgară.

¹ Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA (ed.) *Istoria literaturii române. Studii*, Ed. Academiei, București, 1979.

În aceeași tipografie și tot prin activitatea lui Macarie, au apărut încă două cărți, de asemenea în limba slavonă: *Octoiubul* (1510) și *Evangheliarul* (1512).

Debutul tipografiei în țara noastră a întâmpinat mari dificultăți, fiind nevoie de doi ani pentru a fi tipărită o carte. Hârtia necesară a trebuit să fie cumpărată de la Sibiu, în topuri mici, de la negustorii care o vindeau cu amănuntul, aducând-o din Italia și din Germania. Ornamentele și o parte din litere au fost sculptate în lemn de meșteri din țară. După 1512, murind, probabil, Macarie sau, după alții, plecând la Athos, negăsindu-se alt meșter, tipografia și-a încheiat activitatea mai bine de două decenii.

Cărțile ieșite din tipografia lui Macarie nu se vindeau, ci erau dăruite de către domni bisericilor, fiind vorba de un act de sprijinire a cultului, ce avea consecințe politice, și nu un scop lucrativ. Manuscrisele erau rare și foarte scumpe. În perioada când începe tipografia în Țara Românească, egumenul de la Schitul Brădet cumpăra un *Tetraevanghel*, plătindu-l cu un munte al mănăstirii, în valoare de 1000 de aspri. În veacul al XVI-lea, unele cărți bisericești se vindeau cu 17-25 de galbeni de aur, cât o parte din moșie. Neavând bani să cumpere cărțile necesare desfășurării cultului, preoții căutau să învețe liturghia pe de rost. Dependența Bisericii de monarhia feudală a fost întărită acum, când tipografia a fost înființată pe banii domnului, acesta ținând în mână cărțile necesare clerului.

Anumite exemplare ale cărților lui Macarie au fost găsite și în bisericile din Transilvania, dar au circulat și în țările slave căzute sub stăpânire otomană, în Bulgaria, în Serbia și la Muntele Athos². Ele reprezentau un ajutor semnificativ dat de români slavilor sudici pentru a-și păstra intacte limba și cultura, chiar dacă se aflau sub stăpânire străină.

Cărțile tipărite de Macarie sunt obișnuitele texte bisericești, traduse odinioară din grecește în slavonește și copiate în manuscrise pentru uzul românilor, care adoptaseră ritul slavon. Însă cine le citește descoperă în ele unele pasaje al căror sens trimite la atmosfera politico-socială a vremii din Țara Românească.

Astfel, în *Liturghierul* lui Macarie din 1508, la sfârșitul textului liturghiilor, se află diferite rugăciuni, dintre care una va fi trezit, desigur, un adânc ecou în mintea oamenilor de atunci, care trăiau vremuri de năvăliri turcești, de lupte interne între fracțiunile feudale, de cumplite asuprii inerente orânduirii: „Încă ne rugăm pentru păzirea acestui loc și acestui oraș și întregii cetăți și a țării de foamete, de prădăciune, de cutremur, de potopuri, de foc, de sabie, de năvălirile străine și de luptele dintre noi” și mai departe: „Dumnezeu să acopere pământul nostru cu ploaia bunătăților sale [...], ascultă-ne și ne miluiește”.

² Petre P. PANAITESCU, „Începuturile tipografiei în prima jumătate a sec. al XVI-lea”, în: Al. ROSETTI et alii (eds.), *Istoria literaturii române*, vol. I. *Folclorul, literatura română în perioada feudală (1400-1780)*, Ed. Academiei, București, 1964, p. 254.

După încetarea activității tipografiei condusă de Macarie, mișcarea tipografică va fi reluată în Țările Române în 1545. În acest an, respectiv în 1547, s-au tipărit două cărți, amândouă în slavonă: *Molitvelnicul* și *Apostolul*, apărute în Târgoviște sub conducerea meșterului Dimitrie Liubavici. Este o nouă etapă din istoria tipografiei muntene, importantă din mai multe puncte de vedere. Mai întâi, este o dovadă a continuității operei culturale din Țările Române.

Stilul tipografiei condusă de Liubavici este pe linia trasată de Macarie, folosind vignete și litere rămase din vechea tipografie, și urmărește același program de înzestrare a bisericilor patronate de domn cu cărțile strict necesare. Acum se tipăresc *Molitvelnicul* și *Apostolul*, nereluându-se editarea cărților tipărite deja, ci completând seria cărților de care Biserica avea nevoie.

În această a doua fază a tipografiei, chiar dacă domnii rămân patroni ai tipografiei, în sensul că ei dau comenzile pentru tipărirea cărților de care au nevoie, tiparnița este proprietatea unui meșter, și nu a domnului, ca în vremea lui Macarie. Spre deosebire de cărțile lui Macarie, în care domnul spune „Am scris această carte”, în introducerea *Molitvelnicului* din 1544 se precizează că lucrarea s-a realizat „cu matricele lui Dimitrie Liubavici”, deci presa și literele erau proprietatea acestuia. În Moldova meșterul Filip Moldoveanul deține o tipografie care lucrează pe cont propriu, fără patronaj domnesc, aspect menționat în *Tetraevanghelul* slavo-moldovenesc: „Eu, Filip Moldoveanul, am scris această carte”.

1. Apariția textelor în limba română

Tentativa de laicizare a cultului religios, prin urmare de traducere a Bibliei și a cărților de ritual, se constată din prima jumătate a secolului al XVI-lea³. Este vorba despre: *Codicele Voronețean* (Faptele Apostolilor plus trei epistole sobornicești, una a Apostolului Iacob și două ale Apostolului Petru), *Psaltirea Șcheiană*, *Psaltirea Voronețeană*, *Psaltirea Hurmuzachi* și *Catehismul Marțian*. Particularitățile lingvistice (rotacismul – prefacerea lui *n* intervocalic în *r* în cuvintele de origine latină – și prezența unor cuvinte maghiare cu circulație restrânsă) localizează primele traduceri românești în Maramureș și în nordul Transilvaniei și le datează înainte de tipăriturile lui Coresi.

1.1. Activitatea diaconului Coresi

Originar din Târgoviște (în prima lui carte tipărită la Brașov, își zice *ot Târgoviște*), Coresi era meșteșugar de oraș. Și-a început ucenicia la tipografia de pe lângă scaunul Țării Românești, după regulile artizanatului medieval. A fost ajutorul

³ Al. PIRU, *Istoria literaturii române*, vol. I, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 54.

meșterului tipograf Oprea logofătul, apoi a ajuns el însuși meșter, cumpărând vechile litere și presa, care au devenit uneltele sale de lucru.

Prima carte pe care apare numele lui Coresi este *Octoihul* mic, în slavonă, tipărit în Brașov, în anii 1556-1557. Cartea pomenește de domnia Moldovei și ai Țării Românești, de principele Transilvaniei cu regenta Isabela, și de „porunca” judeului Brașovului, Johannes Benkner, de a se tipări *Octoihul*⁴.

În 1558, răspunzând unei chemări domnești, împreună cu „10 ucenici”, tipărește *Triodul-Penticostar* slavon, o carte de mare artă, cu splendide gravuri de lemn.

După această dată, Coresi se mută definitiv la Brașov în 1560, începând să tipărească *Tetraevangheliarul* în limba română. Sarcina lui Coresi și a colaboratorilor săi nu era una ușoară, deoarece traducerea după care s-au realizat versiunile tipărite aparțin unei vaste arii lingvistice, cuprinse între nordul Munteniei-Hunedoara-Banat, vestul și nordul Transilvaniei și nordul Moldovei. Primejdia de a greși era mare și ar fi adus o mare întârziere lucrului în tipografie⁵.

În epilogul *Tetraevangheliarului*, Johannes Benkner arată că el a avut „jelanie” și a publicat această carte în limba poporului, „să fie popilor românești să înțeleagă, să învețe rumânii cine-s creștinii”. Prevăzând că această inovație ar putea fi criticată, el se adresează vlădicilor, episcopilor, popilor, rugându-i „să nu judece, nici să suduiască, înainte de a ceti”, voind să spună că, numai citind, se vor convinge că această carte nu se depărtează de ritualul Bisericii Ortodoxe.

Cărțile românești tipărite în Transilvania în secolul al XVI-lea urmăreau înzestrarea Bisericii cu toate cărțile esențiale: *Catehismul (Întrebare creștinească)*, probabil în 1559, *Evanghelia*, în 1561, *Apostolul*, în 1563, *Liturghierul*, o carte fundamentală pentru introducerea limbii române în biserică, în 1570, *Psaltirea*, în același an, *Evanghelia cu învățăături*, adică o colecție de predici în legătură cu pasaje din Evanghelie, destinate a fi citite în biserică în fiecare duminică și la sărbători, în 1581, *Vechiul Testament (Palia)*, în 1582, *Nomocanonul (Pravila)*, fără dată. Doar cărțile cântărilor, a căror traducere prezenta dificultatea că trebuia să mențină ritmul frazei pentru a fi adaptate la melodie, n-au fost traduse în românește: e vorba de *Octoih* și de *Triod*, publicate în aceeași tipografie, numai că în slavonă.

1.2. Îmbinarea învățăturilor Reformei cu dogma ortodoxă

Coresi și asociații săi tipăresc 35 de cărți, 23 fiind editate în limba slavonă. Dintre celelalte 12 cărți, trei sunt cu text și în slavonă, și în română, iar nouă cărți – în românește, cuprinzând, cu litere în roșu, indicațiile liturgice în slavonă, adică

⁴ Al. ROSETTI et alii, „Apariția scrisului în limba română”, în: Al. ROSETTI et alii (eds.), *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 306.

⁵ Eugen SIMION (ed.), *Dicționar general al literaturii române*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 382.

zilele în care se citesc anumite pasaje în conformitate cu regulile Bisericii Ortodoxe. Numai două cărți, dintre cele 35, arată în mod cert influența și învățămintele reformei religioase: *Întrebarea creștinească* și *Evanghelia cu învățătura* din 1564, cu anexa sa *Molitvelnicu*⁶.

Se poate observa un amestec al învățaturii reformate cu păstrarea dogmei și a ritualului ortodox. De exemplu, în *Molitvelnic*, slujba cununiei și cea a botezului sunt traduse după *Agenda* luterană în limba maghiară a lui Gaspar Heltai, dar traducătorul a eliminat unele pasaje și a introdus, în schimb, traduse din slavonă, unele rugăciuni ortodoxe și, ceea ce este mai important, *Simbolul credinței* al Bisericii Ortodoxe. În *Tâlcul Evangheliei* se află atacuri în conformitate cu doctrina Reformei, împotriva cultului sfinților, a înzestrării mănăstirilor, a cinstirii icoanelor, dar, în contradicție cu învățătura calvină și luterană, găsim citate din operele Părinților Bisericii Ortodoxe (Athanasie, Chiril, Zlataust), cuvinte puternice pentru apărarea postului, desființat și combătut de Reformă ș.a.

Tâlcul Evangheliei din 1564 conține pasaje impresionante cu caracter social. Atacurile împotriva capilor bisericii, patriarhi, mitropoliți și episcopi, inspirate de Reformă, nu sunt legate exclusiv de dogma ei. Coresi atenuază în epilog atacurile contra ierarhilor bisericii: „Frații mei, unde ceartă această carte pre vlădici, popi, călugări și pre domni, nu ceartă pre cei buni, ce pre cei răi; bunii să nu ia pre sine”.

Critica adusă capilor bisericii este de ordin social, nu dogmatic, pornind de la faptul că unii dintre ei se fac instrumente sociale: „Că sunt mulți episcopi, călugări, popi, carei văd destule strâmbătăți în viața lor, ce vrând să placă domnilor, boierilor, că se tem de voivodă, că-i va rușina și-i va scoate de în cinste... că se vor mânia și vor scoate de la ei episcopia au vlădicia”.

1.3. Contribuția orășenilor români la traducerile în limba poporului

Traducând aceste cărți în limba poporului, care rămân pe vechiul temei al credinței, Coresi realizează o operă de înnoire culturală, în primul rând împotriva tradiției feudale.

Lucrarea de corectare a vechilor manuscrise revizuite pentru tipar și cea de traducere a textelor din slavonă în română, pentru același scop, nu pot fi atribuite totuși în totalitate lui Coresi. Ele s-au realizat sub controlul și largă participare a cărturarilor orășeni din Șchei. Pe un exemplar al *Cazaniei* din 1581, păstrată la biserica din Șchei, s-a făcut o corectare pe marginea textului de către un învățat care folosește o frumoasă limbă românească. Acest fapt definește mediul cultural din Șcheii Brașovului în vremea activității lui Coresi.

Nevoia de a renunța la scrisul în limba slavonă, pe care puțini îl înțelegeau, și de a adopta scrisul în limba poporului a fost simțită de orășenii din Șchei, dar și de

⁶ Al. ROSETTI et alii, „Apariția scrisului în limba română”, pp. 309-310.

orășenii români din Alba Iulia, precum și de cei din orașele din Moldova și din Țara Românească. O dovadă în acest sens o aflăm pe un manuscris slavon din biserica Șcheilor, căruia i s-a adăugat, în secolul al XVII-lea, un text apocrif în limba română (*Legenda duminicii*): „Această epistolă s-au scos de pe limba sârbească pre limba românească cu cheltuiala jupânului Tudor cupeț și am scris eu [...], sin protopop Văsii de la svânta biserică din Șchei”. Deși posterioară ca dată tipăriturilor coresiene, însemnarea arată că la Șchei existau nu numai atunci, ci și mai înainte negustori bogați, „cupeti”, care-și ziceau „jupani”, titlu dat boierilor și celor mai mari; acești orășeni români plătesc cu banii lor traducerea cărților din slavonă în română.

Opera de publicare a cărților românești în tipografia lui Coresi din Brașov trebuie privită în toată complexitatea ei. Difuzarea vastă a tipăriturilor coresiene pe teritoriile locuite de români (prin retipăriri sau chiar prin copii – manuscrise) și preluarea unor texte în lucrări alcătuite mai târziu au făcut din aceste cărți un însemnat factor de unificare lingvistică și spirituală.

2. *Palia de la Orăștie*

Apărută în 1582, *Palia de la Orăștie* ocupă un loc deosebit printre textele românești din secolul al XVI-lea, pentru că prezintă particularități de limbă neîntâlnite în alte texte contemporane.

Cei cinci cărturari români care au tradus cartea (Mihai Tordaș, Ștefan Herce, Efen Zacan, Moise Peștișel și Achirie) consemnează că au tradus „den limba jidovească, grecească și sârbească pre limba română”. Cercetătorii afirmă însă că traducerea are la bază un izvor maghiar, căruia i s-a adăugat unul latin⁷. Modelul maghiar este *Pentateucul* tipărit de Heltai Gaspar la Cluj, în 1551, iar cel latin este o ediție corectată a *Vulgatei*, asemănătoare aceleia publicată de Luca Osiander, la Tübingen. Heltai, după cum mărturisește în prefața traducerii sale, s-a folosit de Biblia ebraică, latină și germană. Este posibil ca traducătorii *Paliei* să fi folosit și un text slavon.

Modelul maghiar s-a tradus *ad litteram*, păstrându-se întocmai întorsăturile de frază și topica. Elementele de limbă, morfologie și sintaxă, printre care numele proprii cu finala *-t* sau *-ot*, caracteristică acuzativului maghiar (Ludimot, Răsănt), substantivele proprii terminate în *-us*, *-os*, *-aș* (Heteuș, Sirus), unele construcții străine de spiritul limbii române (e.g. „de al treilea cot în lung”, „a lua sus câștiga”, „a sta de-a aleanul”), dovedesc că traducătorii au avut în vedere în primul rând un text maghiar. De asemenea, împărțirea în capitole și glosele marginale ale *Paliei* corespund întocmai cu acelea ale *Pentateucului* lui Heltai.

⁷ Al. ROȘTIȚI et alii, „Apariția scrisului în limba română”, p. 314.

Ipoteza că la această traducere s-a folosit și un text latin este susținută de anumite concordanțe semantice, morfologice și sintactice între textul *Paliei* și cel al *Vulgatei*, reprezentând, în același timp, diferențe față de textul lui Heltai.

Prezența unor cuvinte slave specifice, neutilizate în limba română, cum sunt *dver* – „perdea”, *procov* – „covor”, *letnic* – „leneș”, confirmă existența unui text slavon al Bibliei. De remarcat că pentru prima oară, în introducerea *Paliei*, numele nostru etnic se pronunță *români*, și nu *rumâni*. Cineva a vrut să proclame originea românilor, care se trag din romani. Acest semn de cultură provine de la Șerban, fiul lui Coresi, și are, într-o carte tipărită sub dominație străină, conotații patriotice.

3. Noul Testament de la Bălgrad

Simion Ștefan a intrat în istoria literaturii prin cea dintâi traducere integrală a Noului Testament, fapt fără precedent în țara noastră, fiind și o premieră pentru celelalte popoare din sud-estul Europei. Este o lucrare religioasă care depășește limitele stricte ale vieții bisericești și prezintă un interes deosebit pentru istoria culturii românești, pentru limba noastră literară și, indirect, pentru literatura artistică.

3.1. Contextul politic, social și cultural

Preot în Bălgrad, Simion Ștefan a fost numit mitropolit al Vadului, al Maramureșului și a toată țara Ardealului în timpul domniei lui Gheorghe Rákóczy I. Datorită politicii de echilibru, plină de tact, pusă în serviciul limbii române, el câștigă încrederea românilor trecuți la calvinism, a domnitorului și pe aceea a mitropolitului Țării Românești. Acesta acceptă condițiile impuse de Rákóczy, printre care răspândirea Catehismului din 1640 și traducerea Noului Testament în limba română, deoarece traducerile realizate cu decenii în urmă nu mai corespundeau nevoilor de atunci.

3.2. Importanța pentru limba literară românească. Colaboratori și izvoare

Cartea de căpetenie a lui Simion Ștefan are o importanță deosebită, în primul rând pentru problemele teoretice de limbă literară pe care le ridică prefața pentru cititori, iar în al doilea rând prin însăși limba folosită în traducerea acestei voluminoase opere (cartea are 672 de pagini mari). În prefața către principele Ardealului, întâlnim și interesante observații de ordin politic, care reliefează orientarea umanistă a mitropolitului ardelean. La această primă traducere

integrală a Noului Testament în românește au colaborat „preuți cărturari și oameni înțelepți” și s-a înfăptuit, după cum se afirmă în titlul cărții, „cu mare socotință”, după o versiune grecească și una slavonă. Prefața adresată principelui Ardealului completează informația din titlu: traducerea s-a făcut din limbile greacă, slavonă și latină. În prefața către cititori întâlnim precizarea că, deși inițiatorul traducerii (ieromonahul muntean Silvestru) folosise numai o versiune grecească, ceilalți traducători au recurs la o serie de versiuni grecești, slavone și latine, dintre care se menționează versiunea latină a lui Ieronim, tradusă din grecește, și o versiune slavonă, tipărită la Moscova, tradusă, de asemenea, din greacă. Folosirea cu precădere a textului grecesc este mărturisită de autori: „De (cartea) cea grecească nu ne-am depărtat”, deoarece, spun ei, și-au dat seama că versiunea greacă a fost „izvorul celorlalte”:

„Ce numai aceasta să știți că noi n-am socotit numai pre un izvod, ce toate câte am putut afla, grecești și sârbești și lătinești, carile au fost izvodite de cărturari mari și înțelegători la carte greciască, le-am cetit și le-am socotit, ce mai vartos ne-am ținut de izvodul grecesc și am socotit și pre izvodul lui Eronim, care au izvodit dintăi, din limba greciască, lătinește, și am socotit și izvodul slavonesc, carele-i izvodit slavonește din greciască și e tipărit în țara Moscului, și socotind acestia toate vare care au îmblat mai aproape de carte greciască nu ne-am depărtat, știind că Duhul Sfânt au îndemnat evangheliștii și apostolii a scrie cu limbă greciască testamentul cel nou, și carte greciască iaste izvorul celorlalte”⁸.

Dovada că s-au ținut de izvorul grecesc sunt și unele cuvinte fără corespondent în limba română, în vremea lui Simion Ștefan, ca *sinagogă*, *publican* (cetățean), *cangrenă* sau nume de pietre scumpe, de arbori, de veșminte, pe care, neputându-le traduce, le-a menționat ca în original. Este prima soluție în problema neologismelor, care rezolvă în mod practic și problema îmbogățirii vocabularului.

Cercetătorul Ioan Bălan consideră că traducătorii, pe lângă versiunile indicate, au mai studiat și ceea ce nu ne spun, dar ne arată textul și ne spune mintea: Biblia ungurească tipărită de calvini. Cuvintele de origine maghiară și unele fraze întru totul slugarnice acestei limbi ne conving pe deplin despre acest lucru. Același om de cultură susține că au fost utilizate, pentru părțile corespunzătoare, și *Tetraevanghelul* lui Coresi, *Palia de la Orăștie* și, poate, *Cazania* lui Varlaam. Folosirea izvoarelor comune poate fi explicată prin prezența unor erori comune sau a unor construcții identice. În orice caz, diferențele sunt mult mai numeroase decât asemănările.

⁸ Al. PIRU, *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 111.

3.3. Noutatea pe care o aduce Noul Testament de la Bălgrad în dezvoltarea limbii române literare

O altă problemă care l-a preocupat pe Simion Ștefan a fost aceea de a traduce într-o limbă pe cât posibil fără regionalisme, înțeleasă „de toată seminiția românească”, cum se exprimase Varlaam:

„Aciasta încă vă rugăm să luați aminte că rumânii nu grăesc în toate țările într-un chip, încă neci într-o țară toți într-un chip; pentru aceia cu nevoie poate să scrie cineva să înțeleagă toți, grăind un lucru unii într-un chip, alții într-alt chip; au veșmânt, au vase, au alte multe nu le numesc într-un chip. Bine știm că cuvintele trebuie să fie ca banii, că banii aceia sunt buni carii îmblă în toate țările, așa și cuvintele acele sunt bune carele le înțeleg toți. Noi drept aceia ne-am silit, de încât am putut, să izvodim așa cum să înțeleagă toți, iar să nu vor înțeleage toți nu-i de vina noastră, ce-i de vina celuiia ce-au rășfirat rumânii printr-alte țări, de s-au amestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăesc toți într-un chip”⁹.

Colectivul de traducători are un merit deosebit în dezvoltarea limbii române literare prin discutarea problemelor fundamentale ale limbii literare în *Predoslovie către cititori* și prin rezolvarea acestor probleme în mod practic în cursul traducerii cărții. Este pentru prima dată când, în mod public, se acordă o atenție specială problemelor limbii literare din partea unor cărturari români. Numele traducătorilor *Noului Testament* nu ne sunt date. Deoarece prefața către cititori nu este semnată, stilul ei este mult mai concis decât al prefeței către principele Ardealului, iar expunerea se remarcă prin caracterul obiectiv, concret, ordonat și prin fraze, în general, mai scurte, se consideră că Simion Ștefan nu a colaborat la traducerea cărții. Dacă ar fi colaborat, acest fapt ar fi fost menționat în mod deosebit, iar Simion Ștefan ar fi fost cel mai îndreptățit să iscălească și această prefață către cititori.

Respectând principiile referitoare la limba literară menționate în prefața către cititori, limba *Noului Testament de la Bălgrad* s-a apropiat de limba populară. Încă de la apariția lui, *Noul Testament* s-a răspândit în toate provinciile locuite de români, întărind inimile acestora în unitatea credinței și a neamului. *Noul Testament de la Bălgrad* rămâne o operă ortodoxă de un indiscutabil prestigiu teologic, istoric și literar.

4. Biblia de la 1688

Operă care marchează un remarcabil proces în dezvoltarea limbii române literare și care contribuie la introducerea limbii române în biserică, *Biblia de la*

⁹ Al. PIRU, *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 111.

1688 se înscrie pe o nouă direcție, promovată de cărturarii epocii lui Șerban Cantacuzino și Constantin Brâncoveanu. Cunoscută și sub numele de *Biblia lui Șerban Cantacuzino* sau *Biblia de la București*, *Biblia de la 1688* reprezintă încununarea activității religioase din epoca lui Șerban Cantacuzino.

Tipărirea ei s-a realizat în numai zece luni, din noiembrie 1687 și până în septembrie 1688, și constituie prima tipărire integrală a acestei cărți în românește. La întocmirea acestei ediții a Bibliei au contribuit cărturari din Țara Românească, frații Radu și Șerban Greceanu (lui Radu Greceanu i se datorează și *Stihurile asupra stemei prea luminatului și înălțatului Domn Ioan Șarban C.B. Voievod*), arhiepiscopul grec Ghermanos Nyssis, consultant în materie de limbă și dogmă, Mitrofan, fostul episcop al Hușilor, stabilit în Țara Românească și supraveghetor tehnic al ediției. La aceste nume s-a adăugat cel al domnitorului Constantin Cantacuzino (presupus autor sau coautor al predosloviilor semnate de mitropolitul Teodosie și de patriarhul Dositei al Ierusalimului). Traducerea de la 1688 s-a efectuat după *Septuaginta*, o mare pondere având o mai veche traducere a Bibliei în românește, aceea din 1667, a spătarului N. Milescu. De asemenea, probabil că s-au folosit și diferite părți ale Bibliei, apărute sporadic la noi încă din secolul al XVI-lea (*Palia de la Orăștie*, unele din tipăriturile lui Coresi ș.a.), precum și câteva tipărituri din secolul al XVII-lea, *Noul Testament* al lui Simeon Ștefan, *Psaltirea* în proză și *Paremiile* lui Dosoftei, *Evanghelia* (1682) și *Apostolul* (1683) imprimate la București în timpul domniei lui Șerban Cantacuzino. Semnificativ pentru dezvoltarea limbii literare este că traducătorii Bibliei de la București utilizează traduceri parțiale efectuate, începând cu secolul al XVI-lea, în diferite regiuni locuite de români, și reproduc uneori pasaje întregi din ele. Pe de o parte, sunt recunoscute valoarea literară a cărților utilizate (sau cel puțin a pasajelor respective) și autenticitatea acelor traduceri, pe de altă parte, prin părțile reproduse, se stabilește o continuitate, în ceea ce privește limba literară, între *Biblia lui Șerban Cantacuzino* și întreaga literatură religioasă anterioară. Cu siguranță, prin *Biblia de la București*, operă de proporții monumentale pentru acea epocă (944 de pagini mari, tipărite cu chirilice mărunte, 59 de litere pe pagină, pe două coloane), se pune în circulație o limbă literară care reprezintă sinteza și încununarea eforturilor tuturor scriitorilor ecleziastici români de până atunci, iar astfel se deschide calea pe care se va dezvolta limba română literară de mai târziu. Faptul că traducerea și tipărirea integrală a *Bibliei* s-au făcut în Țara Românească ar avea ca urmare impunerea subdialectului muntean ca bază în evoluția ulterioară a limbii române literare.

Din punctul de vedere al istoriei literaturii, merită aduse în discuție versurile la stema țării, semnate de logofătul Radu Greceanu:

„Soarele, luna, gripsorul și cerbul împreună,/Încă și spata cu buzduganul, spre laudă
 să adună/Și aceste doamne împletesc stemă înfrumusețată;/În loc de părinți soarele
 și luna ți se arată./Luminătoriu născându-te, neamului și moșiei,/Prea vrednic
 stăpânitoriu țării și poliției./Iar cerbul care a hrănit pe cel flământ Ilie,/Aduce-ți,
 doamne, cu crucea putere și tărie./Întinde-te ca gripsorul, spre toate stăpânește,/Și
 cu spata și cu buzduganul spre vrăjmași izbăndește/Spre cei văzuți și nevăzuți, cu
 mare biruință;/Precum rugăm pre Dumnăzău cu multă umilință/Să te întărească
 minunat, în domnie slăvită./Cu pace și cu liniște, cu viață norocită,/Întru al său
 Dumnăzăesc lăcaș și fericire/Să-ț dea cerescul împărat parte de moștenire”¹⁰.

Textul propriu-zis al *Bibliei de la București* interesează istoria literaturii române prin limba lui. Se remarcă prezența unor fenomene lingvistice de tip popular (muntenești) și în mod considerabil numărul alternanțelor fonetice, ceea ce dovedește lipsa unor norme fonetice stabile și unitare în limba română literară a epocii, cel puțin în Țara Românească (de ex.: *arepile* - *aripile*, *porânci* - *porunci* etc.). În privința vocabularului, comparând *Biblia lui Șerban Cantacuzino* cu alte traduceri românești similare efectuate anterior, se observă faptul că numărul termenilor bisericești de origine slavă este foarte redus. În locul acestora apar numeroase elemente de origini diferite (latină, greacă, maghiară, polonă etc.), dând expunerii un caracter specific. Datorită faptului că se traducea după un original grecesc, multe cuvinte noi pentru cititorii români au fost redatate prin grecisme încă neadaptate la structura morfologică a limbii române: „Și țesu întrînsul (în engolpiu) țesătura după piatră în patru rânduri: rând de pietri - sardion, și topazion și smarald [...]”¹¹.

Prezența unor astfel de termeni este justificată în scrisoarea lui Șerban Cantacuzino, publicată după versurile la stema țării: „Și măcar că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoie tălmăcitorilor pentru strămtarea limbii românești, iar încași având pildă pre tălmăcitorii latinilor și slovenilor, precum aceia, așa și ai noștri le-au lăsat precum să citească la cea elinească”.

În ceea ce privește construcția frazei, ea este mult mai firească decât în cazul traducerilor anterioare, dar trebuie menționată prezența unor construcții sintactice adesea cu totul străine de structura limbii române, încât sensul frazei poate fi cu greu sesizat de un cititor neavizat. În acest sens, subliniem numărul mare de cazuri în care regimul verbal al originalului nu corespunde cu regimul verbal românesc; dezacorduri în gen, din cauza diferențelor de gen dintre română, pe de o parte, și greacă sau slavonă, pe de altă parte; construcții prepoziționale traduse greșit, din cauza diferențelor de sens dintre prepozițiile originalului

¹⁰ Al. PIRU et alii, „Literatura religioasă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, în: Al. ROSETTI et alii (eds.), *Istoria literaturii române*, vol. I, p. 453.

¹¹ Al. PIRU et alii, „Literatura religioasă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea”, p. 455.

și prepozițiile limbii române, fraze redată într-o topică neobișnuită și chiar construcții greșite. Cu toate acestea, prin calitățile sale, prin amploarea textului, prin circulația mare pe care a avut-o pe întreg teritoriul de limbă românească și prin prestigiul de care s-a bucurat, *Biblia de la 1688* a contribuit real la impunerea graiului muntenesc ca bază a limbii literare.

Încununare a eforturilor filologice succesive ale mai multor cărturari umaniști din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, *Biblia de la București*, ediție ortodoxă oficială, conține, în chip neașteptat, un apocrif din epoca elenistică, tratatul filosofic *Despre rațiunea dominantă (Pentru sângurul țiitoriu gând)*, multă vreme pus pe seama istoricului Josephus Flavius. Textul este preluat cu traducerea lui Milescu, care, interesat fiind, îl reține din ediția *Bibliei* de la Frankfurt. *Pentru sângurul țiitoriu gând* este cea dintâi scriere filosofică publicată în limba română, precedând cu un deceniu *Divanul sau Gâlceava sufletului cu trupul* (1698) al lui Dimitrie Cantemir¹².

Realizată sub patronajul lui Șerban Cantacuzino, ediția de la București, înfăptuită cu mijloace puține și timp redus, urma să popularizeze numele domnitorului Șerban Cantacuzino, care își asumase rolul de protector spiritual al creștinătății balcanice și de conducător al răscoalei antiotomane (Șerban Cantacuzino finanțase și o ediție în limba greacă a Bibliei, apărută din inițiativa lui N. Glykis, la Veneția, în 1687). Pentru că, la 29 octombrie 1688, domnitorul Țării Românești trece la cele veșnice, chiar înainte de punerea în circulație a Bibliei, de monumentala ediție se grăbește a beneficia ruda și urmașul la domnie al lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu. Versiunile românești ulterioare ale Bibliei au folosit, într-o mai mare sau mai mică măsură, textul *Bibliei lui Șerban Cantacuzino*, demonstrând caracterul ei de monument fundamental în istoria limbii literare române și rolul ei în dezvoltarea stilului biblic în limba română literară.

5. *Biblia de la Blaj*

Transilvania revine în fruntea activităților promotoare de cultură și credință, așa cum fusese în secolul al XVI-lea. Samuil Micu, unul dintre învățații Școlii Ardelene, îndemnat de episcopul de Oradea, Ignatie Darabant, a tradus textul Bibliei, încercând să elibereze limba de influența slavonismului și să-i dea rezonanțele originare, latine. Își începe munca pe la 1783, folosind textul grecesc și cel latin, nu fără a fi consultat și cărți anterioare românești: *Palia de la Orăștie*, *Noul Testament de la Bălgrad* și *Biblia de la București*. A colaborat cu el și episcopul Ioan Bob, împreună cu un grup de învățați blăjeni, revizuiind traducerea

¹² E. SIMION (ed.), *Dicționarul general al literaturii române*, p. 517.

și adăugându-i note și explicații. După ce episcopul Ioan Bob a făcut demersurile necesare la Viena pentru dobândirea autorizației de tipărire a Bibliei, în 1795 se tipărește *Biblia adecă Dumnezeiasca scriptură a legii vechi și a ceii noao*. Astfel, se răspunde unei nevoi de ordin religios, dar și unui serviciu de obște pentru toți românii, așa cum mărturisește însuși Samuil Micu în *Înștiințare către cetitor*:

„Scriptura Sfântă [...] românește tâlmăcită la anul 1688 în București s-au fost tipărit, dar cu foarte întunecată și încurcată așezare și întocmire a graiului românesc și mult osibit de limba cea de acum obicinuită, și mai ales de graiul și de stilul cel de cărțile besericești, care în toate besearicile românești se cetesc [...]. Afară de aceasta, aceale vechi Biblii atâta s-au împușinat, cât foarte rar, să nu zic bun credincios creștin, ci preot easte la carele să află, și nici cu foarte mare preț, fără de mare trapd și osteneală nu să află”.

Textul acestei Biblie este mult mai apropiat de original și mai românesc decât oricare realizare anterioară. Poetul și traducătorul George Coșbuc afirma: „Negreșit, Biblia de la Blaj e cea mai limpede tradusă și mai luminată de înțeles, fiindcă au tradus-o bărbați cu înaltă cultură literară, pe lângă cea teologică”¹³.

Textul acestei Biblie a stat la baza unor ediții ulterioare, ca aceea de la Buzău, inițiată de episcopul Filotei și tipărită între 1854-1856, sau ca cea de la Sibiu, oblăduită de episcopul Andrei Șaguna, din 1856-1858.

*

Desigur că această scurtă incursiune în istoria tipăriturilor bisericești, atât de importante pentru dezvoltarea limbii române moderne, așa cum o cunoaștem noi azi, nu este atotcuprinzătoare. Ea vine doar să punteze principalele realizări în acest domeniu și să trezească în inima cititorului acel sentiment de respect față de înaintașii care, cu puține resurse, dar cu multă perseverență și credință, au reușit să imprime Bisericii și culturii române o direcție pozitivă. Este foarte clară și strânsă legătura dintre formarea poporului nostru ca neam și evoluția istorică a Bisericii, un real factor de coagulare și devenire a creștinilor din spațiul carpatodanubiano-pontic.

¹³ E. SIMION (ed.), *Dicționarul general al literaturii române*, p. 516.

330 de ani de la tipărirea Liturghierului Sfântului Mitropolit Dosoftei de la Iași (1679-2009)

Preot dr. Lucian PETROAIA

I. 2009, anul sărbătorilor spirituale și culturale ale românilor

Anul 2009 adună, între zilele și lunile sale, mai multe date semnificative pentru istoria, cultura și spiritualitatea românească. Dintre zecile de soroace culturale¹ ale anului 2009, amintim aici mai ales de cei 1670 de ani de la trecerea la Domnul a Sfântului Vasile cel Mare, pentru care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a proclamat anul în curs drept „An comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare și al celorlalți Sfinți Capadocieni”. Este un amplu proiect duhovnicesc-liturgic și misionar-cultural, pe care Patriarhia Română, prin eparhiile ei, îl susține prin diverse activități (traduceri și ediții critice ale operelor capadocienilor, lansări de carte, simpozioane, conferințe, concerte etc.), pe întreg parcursul anului 2009.

În plan intern, românesc, în anul 2009, pe lângă alte personalități ale culturii noastre, trebuie evocat Sfântul Mitropolit Dosoftei, cu două date importante, care sunt și obiectul studiului de față. Primul reper cronologic se referă strict la persoana mitropolitului – figură ilustră în istoria Moldovei – și se leagă de data nașterii sale, de la care se împlinesc 375 de ani (dacă se acceptă anul 1624 ca dată exactă a nașterii sale). Al doilea reper este încă și mai important, întrucât readuce în actualitate unul dintre cele mai importante daruri pe care Sfântul Mitropolit Dosoftei l-a făcut Bisericii și culturii românești: *Liturghierul* tipărit la Iași, în 1679, prima ediție integrală în limba română, de la a cărei apariție sărbătorim, în 2009, 330 de ani.

¹ A se vedea, în acest sens, *Calendar 2009. Aniversări. Comemorări Evenimente*, Ed. Bibliotecii Județene Panait Istrati, Brăila, 2008.

II. Viața Sfântului Mitropolit Dosoftei – file de sinaxar

Este providențială ivirea Mitropolitului Dosoftei în istoria Moldovei, după două personalități ca Anastasie Crimca și Varlaam, ultimul rezidând ca mitropolit într-o efervescentă perioadă culturală pentru statul moldav – domnia lui Vasile Lupu. La cel mai potrivit timp, Marele Arhieru Hristos a dăruit Moldovei pe acest sfânt mitropolit, harismatic și om deplin pentru epoca sa. Așa îl și descrie cronicarul Ion Neculce:

„Acest Dosofteiu mitropolit nu era om prost de felul lui. Și era neam de mazâl; pre învățat, multe limbi știe: elinește, latinește, slavonește și altă adâncă carte și învățătură, deplin călugăr și cucernic și blând ca un miel. În țara noastră pe ceasta vreme nu este om ca acela... Cantemir-vodă se mânia pe cel mitropolit și-i făcură afurisănie de la patriarhii. Dar nemic de dânsul nu s-au atins, că dzic oamenii că-i sfânt...”².

Întrucât s-a exprimat astfel, prin cuvinte laudative memorabile, ce au rămas pentru totdeauna în istoria Bisericii, cronicarul cunoștea bine biografia sfântului mitropolit, despre care adăugăm și noi aici doar acele date care nu sunt controversate.

Pruncul Dimitrie Barilă, așa cum s-a numit mitropolitul în perioada cât a fost mirean, s-a născut în 1624, la Suceava, din părinții Leontie și Măria – „Misira”, descendenți, se pare, dintr-o familie de aromâni. Copilăria și-a petrecut-o în Suceava, cetate în care avea mai multe rude apropiate. Ucenicia în cele ale teologiei și științelor și-a început-o la Colegiul întemeiat de voievodul Vasile Lupu, la Iași, după care a continuat-o la Școala Frăției Ortodoxe „Adormirea Maicii Domnului” din Lvov, condusă pe atunci de o rudenie a sa. Aici se pun bazele poliglotului ce avea să devină el mai târziu, studiind limbile greacă, latină, slavonă, poloneză și ucraineană; tot aici aprofundează disciplinele umaniste, care se predau în școlile vremii. Există surse care atestă prezența sa la Kiev, unde își completează studiile la Academia Movileană³.

Întră în cinul monahal, la Mănăstirea Probota. Fiind un tânăr de mare viitor, complex instruit și un trăitor profund al vieții călugărești, în 1658 ajunge episcop de Huși, iar în 1660 – episcop de Roman. La Roman păstorește până în 1671, când este ales mitropolit al Moldovei. Ca mitropolit, a avut o păstorire grea, într-o perioadă plină de frământări pentru Moldova, aflată la mijlocul luptelor dintre polonezi și turci. Într-un astfel de moment critic, generat de

² Ion NECULCE, *Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*, ediție critică și studiu introductiv de acad. Gabriel Ștrempel, Editura Minerva, București, 1982, pp. 312-313.

³ † Teoctist ARĂPAȘU, „Mitropolitul Dosoftei, ctitor al limbajului liturgic românesc”, în: *Dosoftei, Dumnezeuiasca Liturghie*, ediție critică de N.A. URȘU, Iași, 1980, pp. XII, XIV.

război, se retrage din tronul mitropolitan, în Polonia, în anul 1674, înlocuit fiind de episcopul Teodosie al Romanului; după un an se reîntoarce ca titular pe tronul istoric al Mitropoliei Moldovei. Revenirea lui se datorează, se pare, intervenției speciale a patriarhului Dositei al Ierusalimului la domnitorul Dumitrașcu Cantacuzino. Plecarea sa la Kiev, în 1684, pentru a cere sprijin pentru noul domnitor, Ștefan Petriceicu, de la țarii Rusiei, împotriva turcilor, este începutul declinului său. În absența sa, domnitorul Petriceicu este detronat; în locul acestuia vine Dumitrașcu Cantacuzino, apoi – Constantin Cantemir. Moldova era iarăși sub control turcesc. Așadar, mitropolitul era deja considerat și adversar al turcilor, și susținător al unui fost domnitor. În urma campaniei nereușite a regelui polonez Jan Sobieski, la retragerea spre casă, acesta ia cu sine din Moldova, ca ostatic, pe mitropolitul Dosoftei și, ca pradă de război, odoare liturgice și documente din vistieria Mitropoliei, deodată cu moaștele Sfântului Ioan cel Nou de la Suceava.

În Polonia, Sfântul Dosoftei a locuit în cetatea Stryi, lângă Zolkiew, astăzi localitatea Nesterov, în Ucraina. Acolo s-a dedicat în întregime rugăciunii, lecturilor duhovnicești, ostanelilor de traducere și artei tiparului. Rămâne un mister de ce a refuzat să se întoarcă pe tronul mitropolitan al Moldovei, deși a fost rechemat acasă de domnitorul Constantin Cantemir. A trecut la Domnul fiind în exil, departe de casă, la 13 decembrie 1693.

Pentru suferințele îndurate în cele două exiluri, pentru aportul uriaș pe care l-a avut la cultura românească și viața Bisericii, pentru curăția vieții sale și pentru că încă din epoca sa a fost considerat sfânt, Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul sfinților, actul solemn și unic de proclamare desfășurându-se la Iași, în 14 octombrie 2005. Tomosul sinodal de canonizare sintetizează aceste argumente, despre „viața pilduitoare... evlavia sa călugărească și înțelepciunea sa sfântă în tâlcuirea cuvântului lui Dumnezeu...”, hotărând:

„...Ca de acum înainte și în veci Ierarhul Dosoftei, Mitropolitul Moldovei, să fie numărat între sfinții Bisericii și să fie pomenit și cinstit cu cântări de laudă în ziua de 13 ale lunii decembrie. Poruncim, de asemenea, în Duhul Sfânt, ca viața, slujba și icoana Sfântului să fie primite cu evlavie de preoții, monahii și credincioșii ortodocși”²⁴.

III. Opera mitropolitului Dosoftei

Succesul editorial al Sfântului Dosoftei, care, cu mult curaj, publică în limba română, a fost generat de o serie întregă de condiții istorice, sociale și politice favorabile, în contextul românesc și european al timpului.

²⁴ Vezi Gheorghe VASILESCU, „Proclamarea canonizării Sfântului Ierarh Dosoftei, Mitropolitul Moldovei”, *Biserica Ortodoxă Română*, CXXIV (2006), 1-3, pp. 304-305.

În Ardeal se resimțeau presiuni de tot felul, exercitate de oficialitățile calvine asupra românilor, pentru a-i calviniza. Cele mai perfide erau „capcanele” editoriale, cărțile în limbă română „otrăvite” confesional. Dorința lui Dosoftei de a da carte românească vine, mai întâi, pe temeiul unor martiri pentru Ortodoxie, jertfiți în Ardeal – Sfinții Iorest și Sava Brancovici, de exemplu. Al doilea argument al său este tot de origine ardeleană și se referă la truda curajosului deschizător al drumului românirii cultului, care este diaconul Coresi (*Întrebare creștinească*, 1510, *Tetraevanghelul*, 1560-1561, *Tâlcul Evangheliei*, 1563, *Liturghierul și Psaltirea*, 1570), urmat de mitropolitul Simeon Ștefan (*Noul Testament de la Bălgrad*, 1648) și de echipa mecenată de Șerban Cantacuzino (*Sfânta Scriptură*, 1688). Se trecuse, de asemenea, printr-o fază intermediară, necesară, a tipăriturilor slavo-române (a se vedea, de exemplu, *Liturghierul* mitropolitului Teodosie Veștemeanul, București, 1680), prin care se maturizează ideea de naționalizare a slujbelor de la altar.

Pe de altă parte, Biserica Moldovei se afla într-o formă de autocefalie, pe care, de exemplu, Mitropolia Țării Românești, care depindea mult de Bizanț, nu o avea. Relațiile personale ale mitropolitului Dosoftei cu patriarhul Ioachim al Moscovei, cu patriarhul Dositei al Ierusalimului și cu Patriarhia Alexandriei, prietenia cu domnitorul Gheorghe Duca-Vodă îi dau putere și strălucire în cele două perioade de păstorire. În Iașiul cultural al secolului al XVII-lea, transformă o lipsă acută, de la începutul păstoririi sale ca mitropolit (nu exista nicio tiparniță care să se ridice la exigențele sale, motiv pentru care primele tipărituri le face în Polonia), într-o reușită incredibilă: existența mai multor tipografii funcționale, competitive. Oficina pe care o moștenește de la înaintașul său în scaun – Varlaam – se afla la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi. Se ocupă personal de reorganizarea acesteia, creând în Iași o emulație fără precedent. La 25 august 1683, mitropolitul Dosoftei scria patriarhului Moscovei: „Să faci cu noi milă, cu iubire de oameni și să ne trimiți tipografie, să ne facem cărți ce le-am tras în limba românească din cea grecească și slavonească, căci la noi a dispărut învățătura de carte și sunt puțini care înțeleg limba cărturarilor”⁵. Patriarhul moscovit îi trimite o tiparniță întregă, pe care mitropolitul o instalează la biserica Sfântul Nicolae Domnesc din Iași.

În scurt timp, la Mănăstirea Sfinții Trei Ierarhi se creează o adevărată școală de tipografi. „Absolvă” aici tineri care devin mai apoi marii meșteri ai tiparului românesc din epocă: Pavel Ursul, Stancul, Andrei, călugărul Mitrofan (mai târziu episcop de Huși și Buzău și important ostenitor al Bibliei de la 1688)⁶. Acest

⁵ Silviu DRAGOMIR, „Contribuții cu privire la relațiile Bisericii Românești cu Rusia, în veacul al XVII-lea”, *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*, seria a II-a, tom XXXIV, București, 1912, p. 1194.

⁶ N.A. URȘU, „Dosoftei necunoscut”, *Cronica*, VI (1976), 523, pp. 4-6. Vezi și Doru MIHĂESCU, „Considerații asupra vieții și activității tipăritorului primei Biblii românești, Mitrofan, Episcopul de Huși”, *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LV (1979), 3-6, pp. 315-334.

așezământ monahal atinge acum apogeul existenței sale. Documentele atestă aici, în epocă, peste 300 de nevoitori⁷. Simțul organizatoric al lui Dosoftei găsește și soluția de a conlucra cu tiparnița grecească de la Mănăstirea Cetățuia, instalată acolo de Duca Vodă, în 1682, la îndemnul patriarhului Dositei al Ierusalimului, care vizitase Iașiul⁸.

Cronologic, iată care sunt cele mai importante lucrări ale Sfântului Mitropolit Dosoftei:

- după 1650, pe când se nevoia la Probota, a tradus în limba română *Istoriile* lui Herodot;

- din perioada 1660-1670, când a păstorit ca episcop la Roman, datează *diortosirea traducerii românești*, pe care Nicolae Milescu o făcuse la *cărțile Vechiului Testament*, varianta dosofteiană fiind o sursă de bază pentru *Biblia de la București*;

- la tiparnița mănăstirii Uniev, din Polonia, în 1673, tipărește *Psaltirea pre versuri tocmită*, operă ce este rodul unor osteneli ale sale de peste cinci ani, prima versificare a Psaltirii în limba română;

- în același an, tot la Uniev, tipărește pentru prima dată în limba română *Acatistul Maicii Domnului*;

- în 1679, tipărește la Iași prima ediție integrală în limba română a *Liturghierului*, iar în 1680, *Psaltirea de-nțales*, slavo-română;

- în 1681, tipărește, tot la Iași, *Molitvelnicul de-nțales*, iar în 1683 retipărește *Liturghierul și Paremiile de preste an*, toate în limba română.

Din perioada exilului în Polonia până la trecerea sa la ceruri, ne-au parvenit *Poemul despre domnii Moldovei* (varianta a doua, până la Constantin Cantemir), traducerea din greacă în română a prologului dramei *Erofilu* a poetului cretan Gheorghe Chortatzis, precum și traducerile din greacă în rusă ale operelor: *Tălcuirea Sfintei Liturghii* a Sfântului Gherman al Constantinopolului, *Epistolele Sfântului Ignatie Teoforul*, *Constituțiile Sfinților Apostoli*, *Dialog împotriva erexiilor și despre credința noastră* a Sfântului Simeon al Tesalonicului și *Mărgăritare* (predici ale mai multor Sfinți Părinți). Ultimele zile ale vieții sale pământești le-a dăruit traducerii în limba română a *Dogmaticii* Sfântului Ioan Damaschin, pe care nu a finalizat-o însă.

În legătură cu tipăriturile liturgice românești, trebuie subliniat faptul că Sfântul Dosoftei este un pionier curajos: aceste traduceri ale sale sunt făcute în perioada în care patriarhii Antiohiei și Alexandriei aprobau introducerea limbilor naționale în cult (Bisericile din Asia Mică începuseră acest proces încă

⁷ *Călători străini despre Țările Române*, vol. VI, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 481.

⁸ Pr. N. IONESCU, „Liturghierul Mitropolitului Dosoftei, operă de conștiință românească”, *Biserica Ortodoxă Română*, CXI (1993), 10-12, p. 91.

din sec. al XII-lea). De exemplu, în 1698, patriarhul Dositei al Ierusalimului scria mitropolitului Atanasie din Ardeal: „Slujba de toate zilele să te nevoiești cu dinadinsul să citească toată pre limba slavonească sau elinească, iar nu românește sau într-alt chip”⁹. În aceste condiții vitrege, dublate de surghiunurile și de șicanele îndurate de la domnitorii timpului său, străduința mitropolitului Dosoftei este cu atât mai merituoasă. De altfel, din diplomație, pentru tipărirea ediției a II-a a *Liturghierului*, din 1683, Sfântul Dosoftei are blagoslovenia (*post factum* și formal) a patriarhului Partenie al Alexandriei.

Activitatea Sfântului Mitropolit Dosoftei al Moldovei desfășurată în slujirea limbii și culturii românești se înscrie, așadar, pe linia eforturilor de românizare a cultului, de până la finele secolului al XVII-lea. Deși până la el se pot număra peste 100 de ani de literatură liturgică românească și de încercări de românizare a slujbelor, cele 10 sau 11 tipăriri românești dosofteiene, nenumăratele traduceri din greacă, slavonă, precum și opera sa originală¹⁰ îl arată pe cărturarul mitropolit ca un teolog rafinat, clasicist, ca primul poet din literatura română și ctitor de limbă liturgică românească¹¹.

IV. Liturghierul de la 1679, prima ediție completă, în limba română

IV.1. Locul și data tipăririi. Surse folosite

„Dumnezeiasca Liturghie” este tipărită în timpul celei de-a doua perioade de surghiun, în anul 1679, la tipărița refăcută cu matrițe aduse din Polonia și cu mijloace proprii, aflată în incinta Mănăstirii Sfinții Trei Ierarhi din Iași sau, după alții, la biserica Sfântul Nicolae Domnesc.

Pagina de titlu consemnează acestea: „Tipăritu-s-au la svânta Mitropolie în Iaș, mesită mai, în anul 7187 (1679)” (p. 3). Lucrarea a început în luna martie și s-a terminat în luna mai a aceluiași an, 1679¹².

În ceea ce privește sursele folosite, este greu de precizat care ar fi. Însă, în „Cuvânt dempreună cătră toată seminția românească”, Sfântul Dosoftei și domnitorul notează: „...dăruim și noi acmu deodată acest dar limbii rumânești, svânta Liturghie scoasă pre limbă rumânească de pre limba elinească, de lauda lui Dumnezeu să-nțealegă toț carii nu-nțăleg sârbește sau elinește” (p. 6). La atât se

⁹ Timotei CIPARIU, *Acte și fragmente latine romanesci pentru istoria Beserecei române mai alesu unite*, Tipografia Seminarului Diecezan, Blaj, 1855, pp. 243-244.

¹⁰ Mai multe detalii privind opera mitropolitului Dosoftei la Al. ELIAN, „Bizantinologia în preocupările teologiei ortodoxe românești”, *Studii Teologice*, XXIII (1971), 5-6, pp. 347-348.

¹¹ Vezi și lucrările mai noi: Petru CARAMAN, *Kochanowski-Dosoftei. Psaltirea în versuri*, Ed. Trinitas, Iași, 2005; *Mărturii documentare privitoare la viața și activitatea mitropolitului Dosoftei*, Ed. Trinitas, Iași, 2003; *Selețiuni din opera poetică a mitropolitului Dosoftei*, Ed. Trinitas, Iași, 2003.

¹² N.A. URȘU, „Notă asupra ediției”, în: *Dosoftei. Dumnezăiasca Liturghie*, p. LIII.

rezumă concluziile tuturor celor care au studiat opusculul¹³. Presupunem însă că la traducere se va fi slujit și de variante slavonești și grecești ale *Liturghierului*¹⁴.

IV.2. Realizarea tehnică

În ciuda așteptărilor, lucrarea (101 foi, in quarto mic) nu vădește performanțele pe care le avea tiparul la finele secolului al XVII-lea. Imprimarea s-a făcut cu o literă mai puțin frumoasă, realizată, probabil, la Iași sau adusă de la Uniev. Cert este că, în ediția a doua, din 1683, litera se cizelează, pentru că Dosoftei le ceruse ajutor lui N. Milescu Spătarul și patriarhului Moscovei pentru a-și instala o nouă tiparniță. Se pare că, odată cu scrisoarea, trimite ca mostră și câteva pagini din ceea ce tipărise deja (câteva foi din *Liturghier*), pe care N. Milescu le dăruiește învățatului suedez Johann Gabriel Sparwenfeld. N. Iorga le-a descoperit și cercetat în Biblioteca Universității din Uppsala¹⁵. Așadar, cad ipotezele că lucrarea s-ar fi tipărit în altă parte (în speță, la Uniev); Dosoftei lucrează la Iași, în tiparnița lui neperformantă, dar dă cu dragoste „dar limbii rumâne, carte rumânească”.

De la Uniev aduce, totuși, un maestru tipograf, pe Vasili Stavnițki. Acesta împreună cu „Stancu faurul” sunt cei „carii au trudit cu peceteile”, așa cum notează ultima pagină (204) din *Liturghier*. Astfel se explică numeroasele greșeli ortografice care îi scapă lui Dosoftei și pe care le face Stavnițki, nefiind român¹⁶. „Stancu faurul” este un meșter xilograf muntean, căruia îi aparțin frontispiciile, vignetele și letrinele. De exemplu, pagina de titlu (3) are următoarele scene: «Răstignirea», «Drumul crucii» și «Batjocorirea lui Iisus» (sus, respectiv, centru, dreapta, stânga), «Sfinții Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur» (pe laterale) și «Cina cea de Taină», «Biciuirea lui Iisus la Gabbata», «Iisus la Pilat» (jos și, respectiv, centru, dreapta, stânga). La pagina 4 se găsește o impresionantă xilografură a stemei Moldovei, cu celebrele „stihuri la luminatul herb al Țării Moldovei”: un motiv floral stilizat, în chip de inimă, având în centru „capul cel de bour” [zimbru – n.n.], cu o stea între coarne, flancat de soare și de lună. Deasupra „inimii” e o tiară sau mitră bizantină, sub care se încrucișează sceptorul și spada, semnele puterii. În jurul acestei imagini se desfășoară o criptogramă în slavonă: Ioan Ștefan Petru Voievod – „Boejiu Milostiu Gospodari Zemli Moldavskoi” – „din mila lui Dumnezeu domn al Țării Moldovei”.

¹³ † Teoctist ARĂPAȘU, „Mitropolitul Dosoftei...”, p. XXIV; pr. N. IONESCU, „Liturghierul Mitropolitului Dosoftei...”, p. 89; indeosebi Teodor MANOLACHE, „Activitatea literar-teologică a mitropolitului Dosoftei sub aspect patristic și postpatristic”, *Ortodoxia*, XXVII (1975), 2, pp. 389-393.

¹⁴ Pr. N. IONESCU, „Liturghierul Mitropolitului Dosoftei...”, p. 89.

¹⁵ A se vedea studiul lui Nicolae IORGA, „O tipăritură românească la Uppsala”, în: *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii istorice*, seria a III-a, tom III, București, 1926, pp. 73-78.

¹⁶ N.A. URȘU, „Notă asupra ediției”, p. LI.

În rânduiala Proscomidiei, la pagina 31 se află schița așezării Agnețului și miridelor pe disc, aproape la fel ca în Liturghierul de astăzi. La începutul Liturghiilor Sfântului Ioan și Sfântului Grigorie (paginile 35 și 157), în mijlocul unui bogat motiv fitomorf, ca fronton, s-a așezat icoana canonică a Sfintei Treimi – «Filoxenia de la Mamvri». La începutul Liturghiei Sfântului Vasile (pagina 107), ca frontispiciu, Dosoftei a așezat icoana Învierii (Iisus ieșind biruitor din mormânt), de factură occidentală. Pe penultima pagină șade o vigneta orientală, cu motive florale și marine (două sirene).

Letrinele sunt, în general, prost imprimate, din cauza dotărilor și a procedeelelor empirice. Ca litere majuscule, folosește: I, Ș, D, P, C, B, T, R, S, M, I, N, K, V, A, Ț¹⁷. Stema Moldovei, letrinele și unele vignete se regăsesc în *Psaltirea în versuri* (1673), dar mult mai îngrijit imprimate¹⁸, și în ediția a doua a *Liturghierului* (1683), de asemenea, vizibil mai frumoase.*

Din *Liturghierul* dosofteian tipărit în 1679 se mai păstrează în țară doar patru exemplare. Unul dintre exemplarele de la Academie are pe unele file semne marginale, sublinieri, corecturi, note și semnături ale lui Dosoftei, *manu propria*¹⁹.

IV.3. Cuprinsul tipăriturii

IV.3.1. *Liturghierul* se deschide cu acele „stihuri la luminatul herb [stemă, blazon, n.n.] al Țării Moldovei”:

„Capul cel de bour, de fiară vestită,
Sămnează putere țării nesmintită.
Pre câtu-i de mare fiara și buiacă,
Coarnele-n pășune la pământ își pleacă.
De pre chip să vede buorul ce-i place,
C-ar vrea-n toată vremea să stea țara-n pace”.

Pornind de la legenda întemeierii Moldovei, centrând atenția pe capul zimbrului lui Dragoș – simbolul voievodal al Moldovei –, stihurile se doresc o alegorie la stema Moldovei, care e tipărită la începutul cărții. Este, probabil, una dintre primele încercări de exegeză heraldică din literatura română, dar ideea fusese folosită mai demult, la nenumărate lucrări din alte epoci, domnii etc.

IV.3.2. Urmează un „Cuvânt depreună cătră toată semenția rumânească”: invocând numele „Troitei” (Sfintei Treimi), Ioan Duca Voievod „salută toată

¹⁷ Pentru studiul textului xilografurilor, vignetelor și frontispiciilor, am folosit ediția jubiliară facsimilă *Dosoftei. Dumnezăiasca Liturghie. 1679*, Iași, 1980.

¹⁸ Pentru comparații am folosit volumul jubiliar *Dosoftei. Psaltirea în versuri. 1673*, ediția critică de N.A. Ursu, Ed. Mitropoliei Moldovei și Sucevei, Iași, 1974.

¹⁹ N.A. URSU, „Notă asupra ediției”, pp. LIII-LIV.

semenția rumânească”, arătând: „Dăruim și noi acmu deodată acest dar limbii rumânești, svânta Liturghie, scoasă pre limba rumânească...”. De la pagina 8, textul „Cuvântului...” capătă altă adresare, a autorului către domnitor care, „necruțând cheltuiala”, prin susținerea financiară a acestei tipăririi, se aseamănă lui „David și Marele Constantin și Teodosii și ălalț dumnezăiești...”. Însă, pentru că traducerea sfida „limbile sacre”, mitropolitul așează aici, din „întrebările canonice ale Preasfântului Patriarh al Alexandriei, Domnul Marcu și răspunsurile la ele ale Preasfântului Patriarh al Antiohiei, Domnul Teodor Valsamon”. Iată, de exemplu, întrebarea 5: „Este fără pericol ca ortodocșii Siriei și dintre armeni, chiar și din alte locuri unii credincioși să officieze Liturghia pe limba lor, sau sunt în tot felul obligați să slujească după texte grecești?”, al cărui răspuns este: „Fără grije este a sveștenodeistvui [sluji, n.n.] pravoslavnicii Sirii și din armeni, săvai și dintre alte țări nescare credincios, pre a lor limbă...”. În răspuns, mitropolitul se folosește de textul paulin de la *Romani* 3, 29, pe care îl citează și în limba latină. Jocul folosit de Dosoftei e următorul: pune întrebarea în slavonește, răspunde în română și argumentează în latinește și în grecește! Concluzia: dacă românii sunt „cu totul nepărtinitori limbii grecești, slujească pre limba lor Sfânta Liturghie”, dar tradusă „din antologii bine alcătuite, cu ajutorul textelor grecești”.

IV.3.3. Analizând rânduiala Proscomidiei, comparativ cu textul actual, sesizăm următoarele diferențe:

- din ritualul închinării lipsește venerarea celorlalte icoane de pe catapeteasmă (a hramului etc.) și iconostas;
- lipsește apolisul mic de la sfârșitul ritualului închinării;
- când intră în Sfântul Altar, după cele trei închinăciuni, preotul sărută doar Sfânta Masă și Evanghelia;
- rugăciunea la epitrahil are finalul „...ca roua a Ermonului”;
- rugăciunea la brâu e doar până la cuvintele „calea mea”;
- în loc de Sfântul Agneț, folosește sintagma „Sfântul Artos”;
- din prescura a III-a se scot miride pentru Sfântul Ioan Botezătorul și pentru toți prorocii;
- pentru Sfinții Ioachim și Ana, pentru sfântul zilei și pentru toți sfinții pune miridele 6, 7 și 9;
- rugăciunile de pomenire de la Proscomidie sunt foarte scurte; cea pentru morți e doar: „Și pe toți care întru nădejdea Învierii...”;
- ca și în *Liturghiarele* lui Macarie sau Coresi, diaconul își pomenește singur viii și morții;

- rugăciunea punerii înainte („molitva predlojeniei”) e așezată în fasciculusul cu Liturghia Sfântului Ioan, la început;
- nu e precizată căderea finală a Darurilor și a Sfântului Altar.

IV.3.4. Liturghia „Sfântului Ioan Zlatoust” începe, deci, cu „molitva predlojeniei” și cu o rânduială foarte mică pentru pregătirea sfinților slujitori: „După otpust și obicinuitele închinări”. Iată câteva specificități ale acestei ediții:

- la Vohodul mic, diaconul spune: „înțelepciune direaptă”;
- la „Sfinte Dumnezeule...”, este intercalată rânduială arhierescă a binecuvântării cu dichero-tricherele;
- cântarea împodobitoare „Doamne, mântuiește pe cei binecredincioși...” era așezată după „Sfinte Dumnezeule...”, cu formula „Doamne, spășește blagocestivii...”, urmată de închinarea către proscomidiar și altar;
- dialogul diacon-preot din momentul pregătirii citirii Evangheliei („Binecuvântează... Dumnezeu, pentru rugăciunile... Și să-mi fie mie...”) se făcea în Sfântul Altar, când preotul dă Evanghelia diaconului;
- primele două cereri de la ectenia întreită sunt tot pentru domnitor;
- rugăciunea de la ectenia întreită, pe care preotul o rostește în taină, este așezată înainte de ecfonis;
- rânduiala nu cuprinde ectenii pentru morți;
- deschiderea antimisului se face la ecfonisul ecteniei pentru cei chemați, după rugăciunea pentru cei chemați;

Aducem aici, pentru frumusețea limbii, textul rugăciunii din timpul cântării heruvimice:

„Nime nu-i destoinic, de ceia ce-s legat împreună cu trupeștile pohte și mârșă, a veni sau a să apropia sau a-Ț sluji Ție, Împărate a slăvii, că a slujirea Svinții Tale mare-i și înfricat și a celor cerești Puteri. Ce însă, pentru nepovestita Ta și nemăsurata omdragoste, ne-ntors și neschimbat Te feceș om și Arhieriu noauă Te feceș ș-a slujereții aceștia și fără sânge jărtve svântă facerea ne-ai dat noauă, ca Despuitorul a tuturor. Că Tu singur, Doamne Dumnezăul nostru, stăpânești celor de pre ceriuri și celor de pre pământ, Carele pre scaun herovicesc Te razimi. Acela al serafimilor. Domnul și împăratul lui Israil, Acel singur Svânt și în svinți odihnitori Pre Svinția Ta dară rog, pre singur dulcele și bun ascultător, caută spre mine, cest păcătos și netrebnic șerbul Tău și curățește-mi sufletul și inima de cunștiința vicleană și-ndestulează-mă cu puterea Svântului Tău Duh, investit cu a preoțiaiei dar, a dvori la svânta Ta aceasta masă și a svânt face svântul și nelegumosul Tău Trup și cinstitul Sânge. Ție dară, nainte vin, plecându-mi grumajii și mă rog Svinții Tale, nu întoarce fața Ta de mine, nici mă leapadă din ficiorii Tăi, ce spodobeste a Ți să aduce de mine, păcătosul și nedestoinicul șerbul Tău, darurile acestea. Că Svinția Ta ești aducătorul

și adusul și priimitoriul și împărțitoriul, Hristoase, Dumnezeu al nostru și Ție slava trimitem cu-mpreună Neînceputului Tău Părinte și Preavântului și dulcelui și viață făcătorului Tău Duh, acmu și purerea și în vecii de veci”²⁰.

- la Vohodul mare se rosteau doar trei pomeniri: „Pre toț pre voi...”, „Pre blagocestivul nostru Domn...”, „Pre Arhiepiscopul nostru...”;

- troparul „Iosif cel cu bun chip...” avea adaosul „Ce a treia zi Te-ai sculat, Doamne, dând lumii mare milă...”, iar la troparele „În mormânt cu trupul...” și „Ca un de viață purtător...” se adaugă și „Pre cruce răstignindu-Te, Hristoase, s-au oborât muncitoria și s-au călcat sila vrăjmașului. Că nice înger, nice om, ce Însuș ne-ai mântuit, slavă Ție”.

Apar acum alte două elemente tipiconale insolite, cu simbolistica lor: 1. „Și slobozindu-și popa felonul, zice cătră diaconul «Pomenește-mă...»”, 2. „Iară diaconul, plecându-ș capul, cu aurariul fiind în trei degete la frunte, zice «Roagă-te pentru mine...»”;

- „Rugăciunea punerii-nainte” se citește la sfârșitul ecteniei cererilor, înainte de ecfonisul „Prin îndurățăile a Singur-Născutul Tău Fiiu...”;

- lipsește cântarea „Iubite-voi, Doamne...”;

- la „Să stăm bine...” se folosea expresia „Sfânta Anaforă...”, în loc de „Sfânta Jertfă”, iar răspunsul era „Mila, pacea, jărtvă de laudă”;

Iată cum se regăsește binecuvântarea apostolică în câteva ediții ale *Liturghierului* și, în special, în ediția lui Dosoftei, comparativ cu alte texte:

Târgoviște, 1508, f. 22 A.	Brașov, 1570, f. 30 A.	Iași, 1679, p. 74.	București, 1741, file nenum.	Chișinău, 1856, f. 136 B.	Blaj, 1931, p. 86.
„Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți”.	„Dulceața domnului nostru Is Hs, și dragostea domnului și a tatălui și împreunarea sfântului duh să fie cu voi cu toți”.	„Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și cumenecăciunea Svântului Duh să fie cu toț cu voi”.	„Darul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți”.	„Darul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți”.	„Darul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți”.

²⁰ DOSOFTEI, *Dumnezâiasca Liturghie*, pp. 60-63.

- rugăciunea epiclezei „Încă aducem...” era așezată înaintea troparului Ceasului al III-lea, după care urma binecuvântarea de la „svânta pâine” și „svântul potiri”;

- la „Iară ce-i în potirul acesta...” este și expresia finală: „acel vărsat pentr-a lumii viață” de la Liturghia Sfântului Vasile cel Mare;

- în loc de „...prefăcându-le”, traduce „mutându-le”;

- după văzglașenia „Întru-ntâi pomenește, Doamne...”, rostită de preot, diaconul făcea polihroniu pentru Patriarhul ecumenic: „Lui (numele), în tot svântului ș-a toată lumea Patriarhului ș-a lui nostru părinte despuitori, mult să-i fie anii”, dar și pentru toți ceilalți arhieriei și pentru domnitor, cântând „și-n oltari popii, și-n strane péveții”;

- în loc de „Sfărâmă, părinte, Sfântul Trup”, diaconul zice: „Demică, despuitorule, Svânta Pâine”;

- după rugăciunea „Împlutura Legii și prorocilor...”, diaconul potrivește Sfintele, iar preotul dă anafura poporului, după care se face otpustul, la care sfântul al cărui hram îl poartă biserica nu este invocat;

- lipsesc: „Pentru rugăciunile...”, miruitul, ritualul desveșmântării, cu rugăciunile pe care le menționează Liturghierul de astăzi.

IV.3.5. În cuprinsul Liturghierului lui Dosoftei urmează „Dumnezăiasca Liturghie a dintru svinț Părintele nostru Vasilie Marele...”, cu precizarea că „să începe tot cu acelaș, ca și a svântului Ioan Zlatoust, până unde zice diaconul: «Oglașenicii [cei chemați - n.n.] capetele voastre la Domnul plecaș», cu răspunsul „Doamne, miluiește” [sic!]. De altfel, trimiterea tipiconală „ca a lui Zlatoust” se întâlnește des în rânduală, pentru a nu repeta, dar și din rațiuni de economie de hârtie și cerneală și de fiabilitate a cărții, care, altfel, ar fi devenit mai masivă și greu de manevrat. Se zic, deci, „ca a lui Zlatoust”: „ectenile oglașenicilor”, rugăciunea de la Heruvic și pomenerile de la Vohodul mare, ectenia cererilor de după Heruvic, ceea ce face diaconul la Trisaghionul serafimic (adică „ripidește cu ripida svintele...”), închinările de la anamneză, stihirile de la rostirile Ceasului al III-lea, „Tatăl nostru...”, rânduielile închinării, ale frângerii Sfântului Agneț, ale punerii în potir și ale împărțășirii, ectenia „Drepti primind...”, rugăciunea amvonului.

Iată rugăciunea a doua pentru credincioși, în *Liturghierul* lui Dosoftei, comparativ cu alte ediții:

<i>Liturgier</i> , Iași, 1679, p. 111	<i>Liturgier</i> , Râmnic, 1768, f. 86 ^v	<i>Liturgier</i> , Iași, 1845, p. 62 ^r
„Dumnezău, Carele cercetaș cu mile și cu milostiviciuni smerenia noastră. Carele ne puseș pre noi, pre nește smerit și păcătos și ne vrednici șerbii Tăi, denaintea svintei Slăvii Tale a slujji svântului Tău jărtăvnic, Tu ne-ntărește cu vârtutea Svântului Tău Duh, la slujba aceasta și dă-ne cuvânt în deșchisul rostului nostru, de-a chemarea darului Svântului Duh, asupra căroră au a să nainte pune Daruri”.	„Dumnezeule, carele ai cercetat întru milă și întru îndurări smerenia noastră, cel ce neai pus pre noi smeriții și păcătoșii și ne vrednicii robii tăi, înaintea sfintei Măririi tale, să slujjim sfântului tău Jărtfălnic Tu ne întărește pre noi cu puterea sfântului tău Duh, spre slujba aceasta, și dă noaoă cuvânt întru deșchiderea gurii noastre ca să chiemăm darul sfântului tău Duh, preste darurile care vor să se pue înainte”.	„Dumnezeule, carele ai cercetat întru milă, și întru îndurări smerenia noastră, cel ce neai pus pre noi smeriții, și păcătoșii, și ne vreadnicii robii tăi, înaintea sfintei Slavei tale, să slujim sfântului tău Jertfelnic. Tu ne întărește pre noi cu puterea sfântului tău Duh: spre slujba aceasta, și dă noaoă cuvânt întru deșchiderea gurii noastre, ca să chiemăm Darul sfântului tău Duh: Preste Darurile carele vor să se pue înainte”.

Notăm cele mai semnificative particularități ale ediției din 1679 a *Liturgierului*:

- la „Să ne iubim unii cu alalt...” precizează rânduiala iertării reciproce;
- în loc de „...Sfânta Jertfa cu pace a o aduce”, rostește: „Svânta Rădicare cu pace a aduce”;
- în rugăciunea cea mare din tipicul Trisaghionului serafimic, Fiul e numit „strălucoarea slăvii Tale și haractir statului Tău”;
- epicleza e pusă înainte de troparul glasului al III-lea;
- la binecuvântarea Sfântului Potir intervine și diaconul cu „Amin” și înainte, și după expresia „Acel vărsat pentru a lumii viață”.

Pentru a reliefa aceeași negrăită frumusețe a limbii române din secolul al XVII-lea, iată cum era întocmit Axionul:

„De tine să bucură, Preabunătăținată, toată fapta: îngerescul săbor și omenescul rod, Svințită Biserică și rai cuvântărit, ficioească laudă, din carea Dumnezău S-au întrupat și cucon să fece Acel mai înainte de veci fiind Dumnezăul nostru. Că a ta matrică s-au făcut și al tău pântece mai desfătat decât ceriurile Îl lucră de-l fece...”.

Spre finalul slujbei apărea o altă diferență. Astfel, la sfârșitul rugăciunii dipticelor, diaconul zicea: „Cu fața la svintele dverniță”, „Și pre toț și toate”,

poporul răspunzând la fel. În rest, finalul e la fel cu acela de la Liturghia Sfântului Ioan.

IV.3.6. Liturghierul cuprinde și „Dumnezeiasca Liturghie a Prejdesveșteniiilor”. Lipsește un cuvânt lămuritor sau vreo învățătură, trebuincioase pentru a se preciza: când și în ce condiții se săvârșește această Liturghie a Darurilor mai înainte Sfințite, care sunt elementele absolut necesare pregătirii și săvârșirii ei etc. De asemenea, rânduiala trimite adesea la Liturghia Sfântului Ioan Gură de Aur, la: ectenia mare, ectenia întreită de după „Să se îndrepteze...”, rugăciunea cererii stăruitoare, ectenia și rugăciunea celor chemați, „Cu frică de Dumnezeu...”, otpustul.

Rânduiala acestei Liturghii duce lipsă de precizări în ceea ce privește:

- citirea, în stări, a catismei a 18-a și lucrarea în taină a preotului, de care nu se pomenește – în schimb, se amintește de cele trei antifoane, intercalate cu ectenii mici;

- nu se precizează rânduiala ducerii Sfântului Agneț de la Sfântul Altar la proscomidiar;

- nu se precizează cântarea imnului „Lumină lină...”, ci doar cântarea prochimenuului și citirea „bitiei” [paremia, n.n.];

- nu este clară rânduiala căderii și chipul în care se cântă „Să se îndrepteze...”;

- nu sunt date indicații legat de cum să se facă ieșirea cu Sfintele Taine și aducerea lor pe Sfântul Altar;

- lipsește rânduiala împărțirii clericilor și a poporului.

Probabil, această Sfântă Liturghie se săvârșea mai mult în mănăstiri, unde lipsa acestor precizări de rânduială era suplinită de acrvia liturgică și tipiconală a monahilor, transmisă prin viu grai. Ulterior, s-au notat și adăugat, treptat, toate învățăturile și povățuirile necesare înțelegerii și slujirii corecte a acestei Sfinte Liturghii.

Iată una dintre rugăciunile acestei Liturghii, într-un tabel comparativ:

„Doamne, nu cu urgia Ta a ne înfrunta, nice cu mânia Ta ne certa, Tămăduitoriul sufletelor noastre, îndirep-tându-ne la liniștea voiii Tale, luminează ochii ini-	„Doamne, nune mustra pre noi cu iuțimea ta, nici cu mâniea ta necerta pre noi: cu fă cu noi după mila ta, Vindecătoriule și tămădui-toriule al sufletelor noastre:	„Doamne, nune mustra pre noi cu iuțimea ta, nici cu mâniea ta necerta pre noi: cu fă cu noi după mila ta, Vindecătoriule și tămădui-toriule al sufletelor noastre:
---	--	--

<p>melor noastre încunoștința adevărată Tale și ne dăruiește rămășița aceștii zile păciuită și fără păcate, și toată vremea vieții noastre, prin rugările Svintei Dumnezău Născătoare și-a tuturor svinților Tăi”.</p>	<p>luminează ochii inimelor noastre spre cunoștința adevărului tău: și ne dăruiașce noao cealaltă vreame azilii de acum cu pace și fără de păcat, toată vremea Vieții noastre. Pentru rugăciunile Prea sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților tăi”.</p>	<p>luminează ochii inimelor noastre spre cunoștința adevărului tău: și ne dăruiașce noao cealaltă vreame azilii de acum cu pace și fără de păcat, toată vremea Vieții noastre. Pentru rugăciunile Prea sfintei Născătoare de Dumnezeu și ale tuturor sfinților tăi”.</p>
<p><i>Liturghier</i>, Iași, 1679, pp. 160-161</p>	<p><i>Liturghier</i>, Târgoviște, 1713, p. 181</p>	<p><i>Liturghier jubiliar</i>, București, 2008, p. 277</p>

IV.3.7. Partea a patra a *Liturghierului* cuprinde o mulțime de rânduieli și rugăciuni: molitva colivelor, două molitve ale cărnii (la Paști), „molitva cea mare de la duhovnic, ucenicilor de ispovadă”, „molitva de furisanie – de iertat – a tot blăstăm și afurisănie omului răposat”. Ultima filă se adresează „pentru carii ar vrea să oprească înțalesul Svintelor Taine a lui Dumnezeu” și citează din „Tovias, glava 12, versul 7”: „Taina regelui este bine a o păstra, dar lucrurile lui Dumnezeu a le vesti este de laudă” (dă textul și în latină). Preotului i se oferă și citirea din *1 Corinteni* 14, capitol referitor la „Darul limbilor. Cum să fie întrebuințat darul limbilor...”. Mesajul este foarte precis: limba română este un dar pe care Domnul l-a dat acestui popor, pentru a-L slăvi (a se face corelația cu *1 Corinteni* 14, versetele 2, 4, 6, 9, 10, 13, 14). Așadar, și limbii române i se cuvine cinstea de a fi „grăitoare de taine” și „grăitoare către Dumnezeu”.

V. Importanța Liturghierului Sfântului Mitropolit Dosoftei

Liturgic vorbind, această ediție a *Liturghierului* este o bijuterie. „Dosoftei acordă atenție până la amănunt termenilor liturgici și conținutului acestora”²¹, dar și precizării și consemnării rânduielilor. Lipsurile sunt firești: din secolul al XVII-lea, *Liturghierul* românesc se perfecționează continuu, iar ediția lui Dosoftei este o treaptă fundamentală în acest proces.

Pentru limba română, cartea este „un dar”, așa cum se exprimă însuși mitropolitul autor. Un mare dar în șlefuirea limbii, dar și în lărgirea și îmbogățirea ei, prin multitudinea de termeni traduși sau românizați, din greacă, latină, slavonă sau poloneză²². Notăm, în ordinea întâlnirii lor în lucrare, câțiva termeni, cu

²¹ † Teoctist ARĂPAȘU, „Mitropolitul Dosoftei...”, p. XXVIII.

²² Pr. N. IONESCU, „Liturghierul Mitropolitului Dosoftei...”, p. 91.

sensurile lor: *nărăclife* (mânecuțe), *mâzde* (daruri), *jărtăvnic* (Altar), *găvozdit* (răstignit), *vipturi* (roade), *uniciunea* (amestecarea), *cerăturile* (cererile), *zvezdă* (stea), *pëveți* (cântăreți, dascăli), *sveštenoinocii* (ieromonahii), *a spodobi* (a se învrednici), *Vernia* (Crezul)²³. Unii termeni sunt deja arhaisme și au ieșit din uzul limbii, dar alții creează imagini insolite pentru cititorul de astăzi: „imarea a trup...” („necurăția trupească”), „feredeul iarăși nașterii” („baia nașterii de-a doua”). Dosoftei nu rămâne tributatar surselor folosite în traducere, ci el creează limbă română; e un făcător de limbă și un îndrăgostit de ea. Cunoaște profund limba română, o folosește cu măiestrie și o dăruiește tuturor românilor. Acesta este marele merit al circulației *Liturghierului* în toate Țările Române: punerea slujbelor „pe limba rumânească”, pentru ca, „norodul să înțeleagă tainele”. Savoarea limbii dosofteiene îl proiectează pe ilustrul cărturar în galeria începătorilor literaturii române, pentru care este considerat „ctitor al poeziei culte românești”²⁴ și „ctitor al literaturii noastre”²⁵.

²³ A se consulta în acest sens *Glosarul* de la finele volumului *Dosoftei...*, Iași, 1980, pp. 333-350.

²⁴ Gr. IVAȘCU, *Istoria literaturii române*, vol. I, Ed. Științifică, București, 1969, p. 200.

²⁵ Nicolae IORGA, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, Ed. Ministerului de Culte, București, 1928, p. 394.

Chestiunea mănăstirilor închinată. O cronologie

Prof. dr. Ștefan GRIGORESCU

Analiza amănunțită a chestiunii „mănăstirilor închinată” sau a „mănăstirilor grecești” din Țara Românească și Moldova, amintită de regulă în legătură cu domnia lui Alexandru Ioan Cuza, scoate în evidență existența unui conflict mocnit, încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea. Dincolo de faptul că, de la primele „închinări” de mănăstiri și schituri¹, cu tot cu moșiile lor, firește, către diferite așezăminte de la Locurile Sfinte, voievozii sau marii boieri donatori au pus anumite condiții. Trebuie remarcat faptul că secolul amintit mai sus, deși a fost perioada celor mai multe „închinări” (urmat de secolul fanariot), a cunoscut și prima încercare serioasă de a scoate numeroase mănăstiri românești de sub tutela grecilor, așa cum a făcut Matei Basarab prin cunoscutul său hrisov de „dezînchinare”, din anul 1639². Perioada fanariotă, așa cum arată numeroasele cărți domnești, a fost cea a deplinei puteri a grecilor asupra celor mai însemnate mănăstiri din Principatele Române și, prin intermediul acestora, asupra unor

¹ Primele danii știute către Muntele Athos sunt cele către Mănăstirea Cutlumuș (Cutlumuz), făcute de voievodul Țării Românești, Vladislav-Vlaicu, ctitor al mănăstirii, în septembrie 1369. Vezi P.P. PANAITESCU, Damaschin MIOC (eds.), *Documenta Romaniae Historica*, vol. I (1247-1500), Ed. Academiei, București, 1966, pp. 502-505, doc. A (dat la îndoielnice, doar pentru că actul nu era pecetluit, ceea ce nu înseamnă că nu era veridic!).

² Confirmat de un altul, dat în anul următor. Vezi Constantin C. GIURESCU (ed.), *Istoria României în date*, Ed. Enciclopedică Română, București, 1971, p. 136. Între cele 21 de mănăstiri „dezînchinată” erau cele mai de seamă așezăminte ale Țării Românești, precum: Tismana, Cotmeana, Cozia, Snagov, Bistrița, Govora, Dealu, Glavacioc, Argeș, Căldărușani ș.a. Vezi A.D. XENOPOL, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. II, Tipografia Editoare Dacia, P. Iliescu & P. Grossu, Iași, 1903, pp. 291-292.

mari bogății din ținuturile românești. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, chestiunea începe să fie văzută și din perspectiva renașterii naționale, desfășurată pe fondul complex al războaielor ruso-turce și al ocupațiilor rusești în ambele Principate. Cu ocazia „zaverii” din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu și îndreptată în mod hotărât împotriva regimului fanariot, puternic și în lumea bisericească, boierii pământeni au acuzat clerul mănăstirilor închinat de complicitate cu eteriștii, ceea ce era vizibil inclusiv prin refugiul pe care grecii l-au găsit în spatele zidurilor multor mănăstiri³. Profitând de nemulțumirile turcilor față de sprijinul acordat rezistenței eteriste, de către egumenii greci îndeosebi, boierimea pământeană a cerut, după anul 1821, expulzarea clerului grec din Principatele Române și confiscarea bunurilor acestor mănăstiri închinat⁴. Odată cu revenirea la domniile pământene, după anul 1822, s-a pus pentru prima dată problema, la modul cel mai serios, de a scoate mănăstirile închinat de sub extra-teritorialitatea în care se aflau de cel puțin unu-două secole. Printr-un firman emis de Sublima Poartă în anul 1823, avea să se obțină înlăturarea egumenilor greci din fruntea acelor mănăstiri⁵, scopul fiind acela de a relua, treptat, controlul asupra marilor averi pe care respectivele așezăminte le dețineau. Intrigile clerului grec, puternicele presiuni ale Patriarhiei de la Constantinopol și, mai ales, însemnatele sume de bani date marilor slujbași otomani aveau să determine Sublima Poartă să emită în 1827 un hatîșerif, prin care mănăstirile închinat, cu toate averile lor, erau reasezate complet sub controlul așezămintelor de la Locurile Sfinte⁶.

După anul 1829, odată cu aplicarea Tratatului de la Adrianopol, care prevedea introducerea reformelor în Principatele Române, aflate sub administrație rusească, boierimea pământeană a început să solicite tot mai insistent rezolvarea acestei chestiuni, preconizând un sprijin din partea Rusiei. Solicitățile repetate, adresate atât puterii protectoare, cât și celei suzerane și fundamentate chiar pe documentele donatorilor medievali, au fost însă respinse. Doritoare să răspundă mai degrabă intereselor Patriarhiei de la Constantinopol decât intereselor Principatelor Române, Rusia și Turcia au recomandat constituirea unei comisii mixte, care să autentifice actele de donație, după care să analizeze cererile ambelor părți aflate în litigiu⁷. Comisia mixtă din Muntenia, cuprinzând delegați ai acestui

³ Căroră le-au și provocat mari distrugerii, așa cum a fost cazul Mănăstirii Secu, fiind, prin urmare, cel puțin discutabil gestul de a le ridica acolo monumente comemorative.

⁴ *Éclaircissements sur la question des monastères grecs situés dans les Principautés Danubiennes*, [s.n.], [s.l.], Octobre 1857, p. 7.

⁵ *Archives diplomatiques. 1864. Recueil de diplomatie et d'histoire*, tome deuxième, 4-e année, avril, mai, juin 1864, Paris, Amyot, Éditeur des Archives diplomatiques. Vezi *Archives diplomatiques, 1864, II, Première partie, Documents sur la Question des Monastères Grecs dans les Principautés-Unies*, p. 209.

⁶ *Éclaircissements sur la question des monastères grecs*, p. 9.

⁷ *Éclaircissements sur la question des monastères grecs*, p. 40.

Principat, precum și reprezentanți ai Locurilor Sfinte, avea să se reunească prima dată în 1833, la București, dizolvându-se însă repede, ca urmare a divergențelor de opinie. Pe de altă parte, comisiile boierești care în 1830-1831 lucraseră la redactarea Regulamentului Organic, atât în Muntenia, cât și în Moldova, se arătaseră interesate de bunurile imense ale acelor mănăstiri, preconizând stabilirea unor contribuții bănești din partea ziselor așezăminte, sumele urmând să fie vărsate în tezaurul public. „Mănăstirile grecești” din Muntenia urmau să plătească anual statului o contribuție fiscală în valoare de $\frac{1}{4}$ din veniturile lor, iar cele din Moldova, o sumă fixă de 12.500 galbeni. Din păcate, rușii au impus o perioadă de scutire de 10 ani, sub pretextul necesității refacerii acestor mănăstiri, deși egumenii lor afirmau că ele se găseau în bună stare de îngrijire⁸. În 1843, prin *Memorandumul de la Buyuk-dere*, Rusia a obținut prelungirea respectivei scutiri fiscale pentru alți 10 ani, cu serioase consecințe fiscale pentru Principatele Române. Reacția internă, în fața sprijinului fățiș dat de ambele puteri părții grecești, a venit prin măsurile preconizate de către domnitorii reformiști Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei în Muntenia, respectiv Mihail Sturdza și Grigore Al. Ghica în Moldova. Măsurile luate în timpul domniilor acestora au vizat limitarea puterii egumenilor greci, dezrobirea Țiganilor mănăstirești, interzicerea tăierilor în pădurile mănăstirești, stabilirea unor contribuții fiscale suplimentare pentru „mănăstirile grecești” ș.a.⁹ În 1851, guvernul de la București a impus un impozit cuprins între 25 și 100 de piaștri pentru proprietățile acestor mănăstiri, dar Sublima Poartă a respins proiectul¹⁰. Apoi, trei ani mai târziu, domnitorul Grigore Al. Ghica și Divanul aveau să solicite Porții Otomane aprobarea măsurii ca $\frac{1}{4}$ din veniturile mănăstirilor închinat să intre în bugetul țării, dar Constantinopolul a refuzat încă o dată¹¹.

În Occident, această chestiune avea să fie tot mai cunoscută din perioada prepașoptistă și mai ales în perioada imediat următoare Războiului din Crimeea, când problema românească a devenit una internațională. Bun cunoscător al realităților românești, Jean A. Vaillant¹² publica în Franța, în 1844, o lucrare socotită de referință în epocă, intitulată *România sau Istoria, limba, literatura, ortografia, statistica Popoarelor limbii de aur, Ardelenii, Valahii*

⁸ Reparații care s-au și făcut, în unele cazuri, așa cum a fost la Mănăstirea *Sfinții Voievozi* din Slobozia, unde egumenul grec Gavriil Smirneanul a ridicat turnul-clopotniță păstrat până astăzi și a refăcut integral biserica afectată grav la cutremurul din 1838.

⁹ Pr. prof. dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, EIBMBOR, București, 1994, p. 113.

¹⁰ *Archives diplomatiques*, 1864, II, p. 15.

¹¹ *Archives diplomatiques*, 1864, II, p. 221.

¹² „Fondator al Colegiului Intern din București și al Școlii Gratuite pentru fete; ex-profesor de limba franceză la Școala Națională *Sfântul Sava*, membru al Societății Orientale a Franței”, după cum se menționa în pagina de gardă a cărții sale.

și Moldovenii, cunoscuți sub numele de Români, de [...]. Sursa menționează existența în Țara Românească a 59 de „mănăstiri grecești” sau închinare, iar în Moldova, prezența a 43 de asemenea așezăminte. În ceea ce privește situația bunurilor acestor mănăstiri, se menționa că, din 3.590 de sate care existau în Țara Românească, 220 se găseau pe moșiile mănăstirilor autohtone și 307 pe cele ale „mănăstirilor grecești”, iar în Moldova erau 1925 de sate, dintre care 229 pe moșiile mănăstirilor autohtone și 169 pe moșiile „mănăstirilor grecești”¹³. În același an, prestigioasa publicație franceză *Revue de L'Orient* publica *Statistica generală sinoptică a Principatelor Valahiei și Moldovei*, sub semnătura aceluiași J.A. Vaillant, cuprinzând date despre „mănăstirile grecești”, precum și despre locurile închinării lor¹⁴. Pe fondul atragerii atenției asupra acestei chestiuni în Occident, după 1848 mai ales, prin revoluționarii pașoptiști aflați în exil, regimurile politice de la București și Iași au reluat solicitările față de Constantinopol pentru rezolvarea problemei. În 1855, după ce delegați ai celor două Principate Române au solicitat oficial acest fapt, s-a emis o iradea imperială privind constituirea unei comisii din mari demnitari, șefii ecleziastici greci fiind invitați să-și trimită reprezentanții. Din nou, nu s-a ajuns la niciun acord, în lipsa prezentării de către ambele părți a tuturor documentelor de donație și de clauze invocate.

Congresul de la Paris (1856), care a analizat și chestiunea de ansamblu a Principatelor Române, a stabilit, prin tratatul încheiat între cele șapte mari puteri, o serie de măsuri care aveau să determine schimbări esențiale în statutul Munteniei și al Moldovei, cu grăbirea momentului unirii lor politice. Constituirea Adunărilor *Ad-Hoc* de la București și Iași, în toamna anului 1857, nu putea să nu implice și analiza chestiunii mănăstirilor închinare între problemele cele mai însemnate ale nației, chiar dacă rezolvarea acesteia nu s-a regăsit în revendicările finale adresate viitoareii Conferințe de la Paris. Conflictul dintre partea română și cea greacă s-a văzut și cu ocazia constituirii celor două adunări menționate. Astfel, la 3 octombrie 1857, în lucrările Adunării de la Iași avea să se constate că „egumenii mănăstirilor închinare s-au refuzat de a se întruni după convocarea preasfințitului mitropolit, de a-și alege deputați”¹⁵. În Muntenia, refuzul mănăstirilor închinare de a trimite deputați s-a discutat în ședința din

¹³ J.A. VAILLANT, *La Roumanie, ou Histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la Langue d'or, Ardialiens, Vallaques et Moldaves, résumés sur le nom de Romans*, Arthus Bertrand Editeur, Libraire de la Société de Géographie, Paris, 1844, p. 26.

¹⁴ J.A. VAILLANT, „Statistique generale sinoptique des Principautes de Vallaque et de Moldavie”, în: *Revue de L'Orient. Bulletin de la Société Orientale (Société scientifique et litteraire)*, tome troisième, cahiers IX à XII, Paris, Chez Delavigne, Librairie de la Société Orientale, 1844, p. 182.

¹⁵ Stelian NEAGOE, *Istoria unirii românilor*, vol. I, *De la începuturi la Cuză Vodă*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 381.

9 noiembrie 1857. Deosebit de critic a fost liderul liberal și viitor premier al României, Ion C. Brătianu, care a declarat:

„Două consecințe sunt de tras din actele cetite astăzi, care trebuie să rămână ca dovezi pentru soluționarea acestei chestiuni. Dacă egumenii nu au voit să ia parte la alegeri, pentru că ei gândesc, ca și noi, că străbunii noștri au hotărât să dea mănăstirilor situate în străinătate numai o parte din veniturile proprietăților închinatelor Locurilor Sfinte; în acest caz, egumenii nu au avut dreptul de a se amesteca în afacerile țării; dar dacă egumenii cred că ei sunt proprietarii bunurilor situate în țară, ei au declarat înșiși, printr-un act solemn, că ei sunt străini, și străinii nu au dreptul, după legile noastre, de a avea proprietăți în țara noastră. Prin urmare, să luăm act de declarația egumenilor, că ei sunt proprietari în țara noastră în contra legilor țării și că țara are dreptul să-i exproprieze”¹⁶.

Avea să fie cea mai radicală declarație a unui lider politic român, până la acutizarea chestiunii, în anii 1862-1863. În anul următor, reprezentanții puterilor garante din Principatele Române au analizat, printre alte probleme ale societății românești, și chestiunea mănăstirilor închinatelor, raportul lor precizând că veniturile enorme ale acestor așezăminte erau în folosința exclusivă a egumenilor greci, care fie le utilizau după bunul plac, fie le trimiteau la așezămintele externe de care depindeau; oricum, obligațiile seculare de a întreține școli și spitale, de a găzdui călătorii și săracii, de a reface bisericile și celelalte construcții nu erau îndeplinite. Conferința de la Paris (1858) a plenipotențiarilor celor șapte puteri a analizat, odată cu principalele doleanțe ale românilor, exprimate cu ocazia Adunărilor Ad-Hoc, și această chestiune, la care se face referire concretă în Protocolul XIII. Adoptat la 30 iulie 1858, protocolul respectiv reținea, între altele, și atenționarea făcută de reprezentantul Rusiei asupra „conflictului existent în Principate, atingând bunurile mănăstirilor închinatelor”¹⁷. După analizarea chestiunii, Conferința invita cele două părți interesate să ajungă la un compromis; doar dacă în termen de un an nu ajungeau la o înțelegere, urma să se apeleze la un arbitraj, prin intermediul Sublimei Porți, împreună cu celelalte puteri¹⁸. După un an de tergiversări din partea ambelor părți, la 6 septembrie 1859, reprezentanții celor șapte puteri garante stabileau oficial că părțile implicate în dispută, anume Principatele Unite Moldova și Valahia, respectiv Locurile Sfinte ale Orientului (prin Patriarhia Constantinopolului), urmau să se înțeleagă asupra unui arbitraj¹⁹.

Constituirea comisiei mixte, care trebuia să înceapă sub arbitrajul puterilor garante rezolvarea chestiunii, s-a întins în prima jumătate a anului 1860. La 10 martie, patriarhul Constantinopolului i-a desemnat ca reprezentanți ai așezămintelor

¹⁶ S. NEAGOE, *Istoria unirii românilor*, vol. I, pp. 465-466.

¹⁷ *Conference de Paris. 1858, Affaires Étrangères*, Paris, Imprimerie Imperiale, novembre 1858, p. 63.

¹⁸ *Conference de Paris. 1858*, p. 63.

¹⁹ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 209.

Locurilor Sfinte pe: arhimandriții Athanasie și Chiril (reprezentând Așezămintele Sfântului Mormânt), arhimandritul Nilos (reprezentând Muntele Athos, Muntele Sinai, Patriarhia Alexandriei și mănăstirile din Rumelia), arhimandriții Ierothei și Serafim (reprezentând Patriarhia Antiohiei)²⁰. Partea română și-a desemnat reprezentanții abia la 20 iunie 1860, prin ordonanța principelui Cuza, aceștia fiind: Alexandru Goleșcu, Constantin Bozianu (din partea guvernului Munteniei) și Lascăr Rosetti (din partea guvernului Moldovei)²¹. De la bun început, ambele părți, îndeosebi cea română, au încercat tergiversarea lucrărilor comisiei. Grecii și-au fundamentat demersurile îndeosebi pe sprijinul Rusiei, dar și pe cel al Turciei (interesată financiar în chestiune, deși, luând partea grecilor, lua indirect partea rușilor!); chiar și Anglia și Austria erau favorabile părții grecești²². În această chestiune, doar Franța s-a aflat fățiș de partea românilor, inclusiv prin vocea împăratului Napoleon al III-lea, sprijinul Italiei și al Prusiei fiind mai degrabă tacit. Prima întâlnire a comisiei, stabilită pentru 3 iulie 1860, la București, a fost un eșec total, din cauza absenței a doi dintre reprezentanții părții române²³. Aparent cooperante, autoritățile române, prin ministerele cultelor de la București și Iași, au propus alte termene pentru ședințele comisiei: 27 august, apoi 19 septembrie, 5 octombrie ș.a.m.d. La întâlnirea din august însă, doi delegați români erau demisionați, fiind urmați apoi de al treilea. După numirea altor delegați, lucrările au fost iarăși întrerupte în luna octombrie, după ce unul dintre delegații români s-a îmbolnăvit²⁴.

În anul 1861, activitatea comisiei mixte a fost practic nulă, iar lucrurile s-au complicat după ce autoritățile române au amplificat măsurile interne, menite să treacă mănăstirile închinat sub controlul statului atât economic, cât și administrativ. Deja de la sfârșitul anului precedent, autoritățile din Principatele Unite impuseseră o taxă suplimentară de 10% asupra veniturilor mănăstirești, *anchete asupra stării financiare a mănăstirilor închinat, precum și obligația de a vărsa „a patra parte” din venituri în bugetul de stat, inclusiv pentru anii din urmă*²⁵. Reacția Sublimei Porți a venit la începutul anului 1862, la 1/13 ianuarie Ali-Pașa adresând o notă de protest principelui Cuza și o notificare ambasadorilor puterilor garante la Constantinopol, precizându-se că era vorba de „măsuri arbitrare și violente cu privire la mănăstirile închinat”, luate de autoritățile române²⁶. Ca

²⁰ *Archives diplomatiques. 1864, II, p. 164, doc. 5.*

²¹ *Archives diplomatiques. 1864, II, p. 164, doc. 5.*

²² A.D. XENOPOL, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, p. 333.

²³ Alexandru Goleșcu și Lascăr Rosetti au plecat intenționat în străinătate tocmai atunci!

²⁴ *Archives diplomatiques. 1864, II, p. 169, doc. 11.*

²⁵ N. IORGA, *Istoria bisericii românești și a vieții bisericesti a românilor*, vol. II, Tipografia „Neamul Românesc”, Vălenii de Munte, 1909, p. 310.

²⁶ *Archives diplomatiques. 1864, II, p. 185, doc. 24.*

urmare a impunerii de către Sublima Poartă a unui nou termen de constituire a unei comisii, până la sfârșitul lunii aprilie 1862, în caz contrar urmând ca puterile garante să impună ele o comisie de arbitraj, principele Cuza a desemnat, la 14 martie, o comisie internă, menită să „examineze chestiunea mănăstirilor zise-închinat în Principatele Române”, comisie constituită din: arhimandritul Melchisedec, Petre Rosetti-Bălănescu, Grigore Bengescu, Scarlat Fălcoianu și Constantin I. Filipescu²⁷. La 26 martie, Ministerul Cultelor de la București adresa așezămintelor Locurilor Sfinte invitația de a-și trimite reprezentanți, ceea ce făcea la 31 martie 1862 și Costache Negri, reprezentantul diplomatic român la Constantinopol. Patriarhia Constantinopolului avea să răspundă însă, în numele tuturor așezămintelor interesate, că timpul scurt (jumătatea lunii aprilie, pe stil vechi) nu permitea desemnarea delegaților greci²⁸. În România, regimul principelui Cuza a amplificat, către sfârșitul anului, măsurile de presiune asupra amintitelor așezăminte închinat, pregătind decizia finală de secularizare. În noiembrie, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii de la București a adresat guvernului raportul cu nr. 21.356, privind datoriile mănăstirilor închinat la bugetul de stat, determinând la 13/25 noiembrie 1862 decizia Consiliului de Miniștri, aprobată de principele Cuza (care a și prezidat ședința!), de impunere a sechestrului asupra bunurilor acelor mănăstiri până la stingerea datoriilor²⁹. Deosebit de importantă a fost și ordonanța ministerială din 4 decembrie, prin care toți arendașii moșiilor mănăstirilor închinat erau obligați să plătească impozite direct la organismele Ministerului de Finanțe, și nu prin intermediul egumenilor greci³⁰. Anul 1862 s-a încheiat cu decizia Adunării de la București, luată în ziua de 22 decembrie, de a vota în unanimitate înscrierea tuturor veniturilor mănăstirilor închinat la bugetul statului pe anul următor, măsură deja socotită în unele cercuri ca anunțând secularizarea³¹.

O primă decizie importantă luată de autoritățile române a venit în luna martie. În urma raportului nr. 7162 al ministrului cultelor și instrucțiunii, la 15 martie 1863, Consiliul de Miniștri (prezidat chiar de principe), luând în considerare faptul că introducerea limbii grecești în Biserica Română fusese un abuz fanariot, că după restabilirea domniilor pământene „limba română a fost reintegrată în toate drepturile sale pentru afacerile publice” ș.a., stabilea ca în toate bisericile din țară cultul divin să se exercite doar în limba română³². În aprilie și mai, măsurile

²⁷ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 180, doc. 18.

²⁸ A.D. XENOPOL, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, pp. 323-324.

²⁹ *Archives diplomatiques. 1864, II*, pp. 187-188, doc. 27.

³⁰ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 188, doc. 28.

³¹ Ion CALAFETEANU, Cristian POPIȘTEANU (eds.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 119.

³² *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 189, doc. 29. Ordonanța domnească a fost dată la 18 martie 1863. La rugămintea comunității elene, a fost exceptată doar biserica greacă din Brăila.

împotriva mănăstirilor închinat s-au înmulțit. Astfel, la 8 aprilie 1863, sub acuzația de încălcare a legilor statului, egumenul Chiril Văcăreșteanul, epitropul mănăstirilor închinat Sfântului Mormânt, a fost destituit și pus sub acuzare³³. Sub o motivație sau alta, au fost demiși numeroși egumeni greci, precum: Policarp de la Mănăstirea Mihai-Vodă, Nilos de la Mănăstirea Florești (fostul delegat al Locurilor Sfinte!), Ghermanos de la Mănăstirea Mărgineni ș.a.³⁴ Ministerul de Justiție de la București a intervenit și el, impunând la 13 aprilie 1863 un ordin intern, adresat Curților și tribunalelor din țară, prin care nu se mai permitea ca avocații mănăstirilor grecești să-și pledeze cauzele fără să fie asistați de avocați numiți din oficiu de către guvern. În aceeași zi, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii transmitea o circulară superiorilor mănăstirilor închinat, anunțând că aceste mănăstiri și bunurile lor, fiind „proprietăți ale statului român”, nu vor mai fi reprezentate în fața tribunalelor decât cu asistența avocaților din oficiu, fără să mai aibă dreptul să-și angajeze avocați³⁵. La 3 mai 1863, s-a decis ca fiecare mănăstire închinată să fie obligată să-și întocmească bugetul propriu, iar la 11 mai, ministrul Christian Tell interzicea eliberarea pașapoartelor pentru egumenii greci, în cazul în care nu-și lăsau înlocuitori care să răspundă de păstrarea în mănăstiri a odoarelor și hrisoavelor aparținătoare patrimoniului național³⁶. La începutul lunii iunie, printr-o ordonanță, principele Cuza a decis desființarea Epitropiilor Așezământului Sfântului Mormânt în Muntenia și Moldova³⁷. De o deosebită însemnătate a fost și ordonanța domnească nr. 561, din 18 iunie 1863, prin care egumenii mănăstirilor închinat erau obligați să predea statului odoarele și toate documentele³⁸.

Tot în iunie 1863, la recomandările agentului diplomatic Costache Negri, a fost întocmit *Memoriul Guvernului Principatelor Unite asupra mănăstirilor românești puse sub invocarea Locurilor Sfinte din Orient*, adresat puterilor garante și urmat de documente justificative, ca bază a dosarului întocmit de autoritățile române. Erau enumerate obligațiile acelor mănăstiri, stabilite prin actele de donație (închinare), respectiv: a căsători și înzestra un număr de fete pământene nevoiașe, a înființa ospicii, a oferi găzduire pelerinilor și călătorilor, a ține porțile deschise pentru săraci, a

³³ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 191, doc. 32. Îi obligase pe arendași să-i plătească sumele datorate, încălcând ordonanța Ministerului de Finanțe. Apoi, deși Epitropia fusese oficial desființată, refuzase să recunoască decizia și încercase să-și exercite în continuare prerogativele.

³⁴ Majoritatea erau egumeni din Moldova, de la mănăstirile Cașin, Tazlău, Soveja, *Sfântul Sava-Iași*, Cetățuia, Frumoasa, Golia etc. Vezi A.D. Xenopol, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, pp. 328-329.

³⁵ *Archives diplomatiques. 1864, II*, pp. 192-193, doc. 34 și 35.

³⁶ A. D. XENOPOL, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, pp. 327-328.

³⁷ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 195, doc. 37.

³⁸ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 197, doc. 39. Odoarele și actele urmau să fie predate protopopilor locali sau autorităților civile și puse sub pază militară.

repara clădirile mănăstirești etc.³⁹ La 10 august, Costache Negri a înmănat o notă ambasadorilor marilor puteri garante la Constantinopol, anunțând măsurile propuse de guvernul român pentru despăgubirea așezămintelor Locurilor Sfinte, și anume: plățirea sumei de 82 mil. lei, din care se rețineau 31 mil. lei, suma fiind datorată de egumenii greci Trezoreriei țării; capitalul acordat ca despăgubire urma să fie plasat sub garanția Sublimei Porți, a celorlalte puteri europene și a Principatelor Unite; egumenii greci urmau să înapoieze toate ornamentele, vasele prețioase și documentele cu care fuseseră înzestrate respectivele mănăstiri; guvernul român urma să aloce suma de 10 mil. lei pentru înființarea unei școli laice și a unui spital la Constantinopol⁴⁰. Partea greacă a reacționat prin respingerea propunerilor, în perioada următoare arhimandritul Nilos fiind trimis la Paris, Londra și Sankt Petersburg cu memorii ale părții grecești. La 19 septembrie, când era anunțată sosirea sa în Rusia, reprezentantul acestei puteri la Constantinopol a reafirmat încă o dată poziția clară (și subiectivă) a Sankt Petersburgului asupra chestiunii: „noi continuăm să considerăm Biserica Orientului ca victimă a unei spoliери incalificabile” din partea autorităților române⁴¹. În aceeași lună, a fost adresat marilor puteri *Memoriul Locurilor Sfinte din Orient la Memoriul Guvernului Principatelor Unite asupra Mănăstirilor închinat*, în care se reafirmau interesele părții grecești. Erau repetate mențiuni la Protocolul XIII al Convenției de la Paris (1858), apreciindu-se că partea română încălcase atât Protocolul, cât și dreptul internațional, că mănăstirile grecești erau administrate de egumeni „subiecți ai Sublimei Porți”, că respectivele „mănăstiri au fost și sunt proprietatea Locurilor Sfinte din Orient”, că partea română afirmă eronat că existau anumite obligații impuse de donatori ș.a.m.d.⁴² La București însă, autoritățile române, tot mai decise să închidă chestiunea, au pregătit juridic măsurile pentru secularizare. La 12 decembrie, pe baza proiectului prezentat de ministrul cultelor și instrucțiunii, Dimitrie Bolintineanu, prim-ministrul Mihai Kogălniceanu a înaintat Adunării Deputaților un raport privind discutarea și aprobarea secularizării⁴³. Decizia finală a fost luată la 13 (s.v.)/25 (s.n.) decembrie 1863, când Adunarea a votat, cu 93 de voturi pentru și 3 împotriva, ceea ce avea să intre în istorie ca *Legea secularizării averilor mănăstirești*, considerată prima reformă a domniei lui Alexandru Ioan Cuza⁴⁴. Prevederile Legii „Pentru secularizarea averilor Monastiresci” relua de

³⁹ *Archives diplomatiques. 1864, II*, pp. 197-202, doc. 40. Spre exemplificare, partea română menționa prevederi ale hrisoavelor de închinare ale Mănăstirilor Cotroceni, Văcărești, Mărgineni, Verbila, Galata, Bistrița etc.

⁴⁰ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 270, doc. 43.

⁴¹ *Archives diplomatiques. 1864, II*, p. 273, doc. 45.

⁴² *Archives diplomatiques. 1864, II*, pp. 280-281, doc. 47.

⁴³ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, p. 115.

⁴⁴ *Politica externă a României*, p. 120.

fapt propunerile făcute în iunie 1863 în *Memoriul Guvernului Principatelor Unite*. [...], dar afectau, din păcate, și mănăstirile neînchinat, regimul Cuza apreciind că, în fața puterilor garante, legea nu trebuia să fie discriminatorie. Concret, Legea, sancționată prin decretul domnesc nr.1251/ 1863, prevedea următoarele:

Art. I. *Toate averile monastiresci din România sunt și rămănu averi ale Statului.*

Art. II. *Veniturile acestor averi se inscriu între veniturile ordinare ale budgetului Statului.*

Art. III. *O sumă se afectă Locurilor Sante către care erau închinat unele din monastirile pământene, și aceasta numai sub titlu de ajutoru, în conformitate cu intențiunea dedicațiunei lor. Această sumă se va mărgini în maximum cifrei de 82 milioane lei, cursul de Constantinople, odată pentru tot d'auna, cuprinzându-se în această sumă și 31 milioane ce Locurile Sante datoresc Țerei Romănesci dupe stipulațiuni anteriori.*

Art. IV. *Comunitățile religioase ale locurilor de jos vor fi datoare a da socotele anuală despre întrebuințarea veniturilor sus-zisului capital.*

Art. V. *În nici un cas și sub nici un cuvânt, comunitățile religioase nu vor putea atinge cea mai mică parte din capital, nici a întrebuința afară de destinațiunea lor speciale, adică întreținerea bisericii ortodoxe din Oriinte și a stabilimentelor de bine facere lipite către ea.*

Art. VI. *Guvernul va lua înapoi de la Egumenii greci ornamentele, cărțile și vasele sacre, cu cari pietatea strămoșilor noștri inzestrase aceste așezăminte; precum și documentele ce au fost încredințate zișilor Egumeni, și aceasta conform cu inventariile ce se găsec în arhivele Țerei.*

Art. VII. *Se afectează încă o sumă de 10 milioane lei, bani cursul de Constantinople pentru fondarea la Constantinople a unei școli laice și a unui spital, în care vor fi primiți creștinii de toate riturile.*

Art. VIII. *Stabilimentele citate la Art. VII vor fi puse sub direcțiunea unui consiliu presidatu de către Agintele României din Constantinople și compus din doi membri Români, numiți de Guvernul Român, și de doi membri aleși de către comunitățile religioase ale Locurilor Sante.*

Art. IX. *Guvernulu va lua măsuri de a se garanta atât capitalul de 51 de milioane câtu și întrebuințarea veniturilor acestui capital⁴⁵.*

Sublima Poartă a reacționat, la 2 ianuarie 1864, printr-o notă adresată de marele vizir Fuad-Pașa principelui Cuza. Se comunica faptul că Sublima Poartă, ca putere suzerană a Principatelor Unite și semnatară a Convenției de la Paris, se găsea în necesitatea „de a declara Alteței Voastre că ea nu recunoaște votului Adunării vreun caracter de putere care poate prejudicia drepturile și stipulațiile existente, că ea consideră necesar a spune că votul este nul și neavenit” și că va menține chestiunea mănăstirilor închinat în termenii Protocolului XIII⁴⁶. Pe de

⁴⁵ Ion BREZOIANU, *Reformele românilor sau colecțiune de toate legile și regulamentele introduse în administrația României dela 1859 Ianuariu pină la 1864 Octomvriu*, Librăria Socecu et. Companie Tipografia Stefan Rassidescu, Bucuresci, 1864, p. 396.

⁴⁶ *Archives diplomatiques. 1864, II*, pp. 335-336, doc. 51. În aceeași zi, note asemănătoare au fost adresate reprezentanților Austriei, Marii Britanii, Prusiei și Rusiei, toate favorabile părții grecești

altă parte, consulii generali ai Rusiei, Austriei, Angliei și Prusiei la București s-au prezentat într-o audiență colectivă la principele român, adresând o notă similară celei turcești⁴⁷.

În lunile următoare, reprezentanții puterilor garante, cu excepția Franței, au determinat întrunirea Conferinței ambasadorilor la Constantinopol, pentru a stabili despăgubirea convenite părții grecești, după ce devenise clar că aplicarea legii secularizării nu mai putea să fie împiedicată. În cursul lunii mai 1864, Conferința ambasadorilor a adoptat trei Protocoale: la 9 mai a considerat măsurile românești ca arbitrar; la 14 mai, a solicitat constituirea unei noi comisii mixte; la 28 mai, a solicitat guvernului român să nu aplice vreo măsură care să afecteze proprietățile confiscate, „în așteptarea soluției finale a chestiunilor în litigiu”⁴⁸. În sfârșit, ultima încercare serioasă a părții grecești de a sensibiliza puterile europene în favoarea sa a fost *Memoriul* arhimandritului Ghermanos, adresat Conferinței ambasadorilor⁴⁹.

Între timp, autoritățile române au urcat despăgubirea la suma de 102 mil. piaștri, apoi la 150 mil. piaștri, dar partea greacă a solicitat suma de 200 mil. piaștri. Până la urmă, pe fondul complicării situației generale europene (conflictele prusaco-danez, prusaco-austriac, franco-prusac etc.), puterile garante s-au retras din discuții, iar guvernul român nu a mai plătit nicio sumă drept despăgubire, solicitând chestiunea mănăstirilor închinete ca definitiv închisă⁵⁰.

⁴⁷ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, p. 116.

⁴⁸ *Recueil des Traités de la France*, publié sous les auspices de S. Exc. M le Marquis de Moustier, Ministre des Affaires Étrangères, par M. De Clercq, Ministre Plenipotentiaire, Tome Neuvième, 1864-1867, Paris, Amyot, Éditeur des Archives Diplomatiques, MDCCCLXVIII, pp. 27-29.

⁴⁹ *Reponse aux Memoires du 14/26 decembre 1864, du mois d'avril et du juin 1865, et au Supplement à ce dernier Memoire, presentés par M. Negri, delegué des Principautés-Unies, à la Comission Internationale pour les convents dédiés*, par L'Archimandrite Germanos, delegué des Saints-Lieux D'Orient. Octobre, 1865, Constantinople. La p. 115 se preciza că partea greacă solicita despăgubiri pentru bunurile a 110 mănăstiri, schituri și biserici din Principatele Unite.

⁵⁰ Pentru istoricul problemei, pe larg la A.D. XENOPOL, *Domnia lui Cuza-Vodă*, vol. I, cap. VIII: „Al doilea minister Cogălniceanu. Secularizarea” și cap. IX: „Secularizarea. Chestiunea juridică”, pp. 290-334, respectiv pp. 335-355; Ion BREZOIANU, *Mănăstirile zise închinete și călugării străini*, Tipografia Colegiului Sf. Sava București, 1861; Cezar BOLLIAC, *Monastirile din România (Monastirile zise închinete)*, Tipografia Stephan Rassidescu, București, 1862. De asemenea, Marin POPESCU-SPINENI, *Procesul mănăstirilor închinete*, Institutul de Arte Grafice „Tiparul Universitar”, București, 1936 și Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, pp. 113-117.

2009 - ANUL DEDICAT
SFINTILOR PĂRINȚI
CAPADOCIENI

Sfântul Vasile cel Mare – ierarhul, teologul, omul. O scurtă însemnare despre complexitatea personalității sale*

Dr. Alexandru PRELIPCEAN

Βασίλειος ἦν, τὸ μέγ' ὄφελος τοῦ νῦν βίου
Τοῦτον λόγου τε καὶ στέγης καὶ σκεμμάτων
κοινωνὸν εἶχον· εἶ τι δεῖ καὶ κομπάσαι,
ξυνωρίς ἤμεν οὐκ ἄσημος Ἑλλάδι.
Τὰ πάντα μὲν δὴ κοινὰ καὶ ψηγὴ μία
δυοῖν δέουσα σωμάτων διάστασιν
(Ἔπος 2, 1, 11; Πέρι τὸν ἑαυτοῦ βίον 225-230)

Fără nicio îndoială, comemorarea unei personalități teologice de anvergura Sfântului Vasile cel Mare poate fi un demers extrem de dificil, ținând cont că nu vorbim despre un simplu credincios (deși fiecare are însemnătatea sa), nu vorbim despre un simplu ierarh, teolog sau, de ce nu, despre un simplu om. Vorbim despre Marele Vasile și despre personalitatea sa complexă. Dacă avem în vedere caracterizările contemporane, precum „omul marilor încercări”¹, „predicator al celor săraci și sprijin pentru egalitatea socială”², „al doilea Atanasie”³, putem

* Închin prezentul studiu lui Ivan Goshovsky, cu recunoștință.

¹ Παναγιώτη Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*, τόμος Δ, *Περίοδος Θεολογικής Ακμής Δ' και Ε' αιώνας*, Εκδοτικός Οίκος Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη, ²2006, p. 20.

² Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία του ελληνικού έθνους. Στην κοινή νεοελληνική γλώσσα. Συμπληρωμένη και επικαιροποιημένη μέχρι το 2004 [Istoria poporului grec. În limba neogreacă. Completată și actualizată până în 2004]*, (National Geographic, 9: 337-527), National Geographic Society, 2009, p. 47.

³ Johannes QUASTEN, *Patrology*, vol. 3, *The Golden Age of Greek patristic literature from the Council*

sublinia doar un simplu aspect, fără a pretinde exhaustivitatea: Marele Vasile își merită pe deplin locul în galeria marilor personalități ale Bisericii Ortodoxe. El „aparține spiritului inovator al istoriei, care literalmente creează istoria și o fixează”⁴.

Nu ne propunem să facem numai o incursiune în trecutul Bisericii, ci, mai mult de atât, ne dorim să realizăm o însemnare despre complexitatea unui membru al Bisericii ca cea a Sfântului Vasile cel Mare.

1. Personalitatea istorică a Sfântului Vasile cel Mare

Perioada în care a trăit Sfântul Vasile cel Mare (330-379 d.Hr.) nu a fost tocmai favorabilă pentru destinele Bisericii. Ce-i drept, Biserica era acum *licita*, putând să-și desfășoare liber cultul divin. Într-o perspectivă mai amplă, catacombele de la începutul creștinismului fuseseră „golite” pentru bisericile „de suprafață”.

Epoca în care s-a născut și a activat Sfântul Vasile cel Mare este prezentată de istorici și de patrologi în tușe extrem de pesimiste. În Răsărit, împăratul Constanțiu (337-361) era sprijinitorul arienilor și persecutorul ortodocșilor. L-a urmat la tron un rege păgân, Iulian Apostatul (361-363), care a reînsuflețit religia populară și a proclamat toleranța religioasă de suprafață. Valens (364-378), după ce a dus la cele mai înalte culmi drama ortodocșilor, a făcut tot ce a putut ca să impună în sinoade credința și idealurile ariene, persecutând astfel pe dreptcredincioși. Așadar, climatul în care va apărea pe scena lumii Marele Vasile era dezolant pentru Biserică⁵.

Ca și când acestea nu ar fi fost de ajuns, lupta împăratului de a impune religia dorită era dublată și de sciziunea din sânurile bisericești, mai exact între nicenieni și arianiști, între cei pro-Atanasie și pro-Arie.

Sfântul Vasile s-a născut în jurul anului 330 d.Hr. (în opinia altora, în 329), în Cezareea Capadociei, locul care-l va consacra și pentru care își va pune sufletul. Într-un mod cu totul surprinzător, trei dintre membrii familiei sale vor fi episcopi (Vasile, Grigorie de Nyssa, Petru de Sevasta), cinci dintre ei – monahi (cei trei episcopi plus NaucratiOS și Macrina cea Tânără), iar șapte – trecuți și pomeniți ca sfinți ai Bisericii (Macrina cea Bătrână – bunica Sfântului Vasile, Emilia – mama Sfântului Vasile, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Petru de Sevasta, Sfânta Macrina cea Tânără)⁶.

of Nicaea to the Council of Chalcedon, Westminster/Utrecht-Brussels, Newman Press/Spectrum Publishers, 1960, p. 204.

⁴ Στυλιανού Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'.* Ο τέταρτος αιώνας (Ανατολή και Δύση) [*Patrologia. Vol. II. Secolul al IV-lea (Răsărit și Apus)*], Αθήνα, ²1999, p. 355.

⁵ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'...*, p. 357.

⁶ Pr. prof. dr. Ioan G. COMAN, *Patrologie*, Ed. Dervent, 1999, p. 111; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική*

A studiat mai întâi acasă, învățat de tatăl său, apoi – în școlile din Cezareea Capadociei, Constantinopol (346-347) și, în final, la Atena (din 350 până în 355-356)⁷. Reîntors în patria sa în 355, a profesat inițial ca retor, până în primăvara lui 357. Mulți clerici ai secolului al IV-lea, dintru început creștini, s-au format în școlile păgânilor, unde au învățat dialectica și retorica. Aceste arte le-au predat, de asemenea, marile școli catehetice creștine din Alexandria și Antiohia. Astfel, mulți creștini au excelat și în înțelepciunea antică. Acestei clase îi aparțineau și Părinții Capadocieni. Ca o consecință a acestor schimbări, predica a dobândit o formă retorică mult mai artistică, influențată fiind și de stilul retoric asiatic. A devenit mai elegantă și mai sistematică. Până în vremea Sfântului Vasile cel Mare, retorica își cristalizase direcțiile și își întărise poziția în toate domeniile vieții sociale. În timpurile la care ne referim, retorica nu a fost un simplu obicei literar, ci mult mai mult, a fost un mod de viață⁸.

După perioada sa de retor, tânărul Vasile se hotărăște să aleagă viața monahală. Vizitează Siria, Palestina, Egiptul și Mesopotamia, iar apoi își înființează propria mănăstire în Pont, pe malul râului Iri, aproape de satul Arnesi, unde îl va chema și pe fratele său, Grigorie⁹. Aici va scrie atât *Regulile vieții monahale*, cât și „proiectul” *Filocalia*, care era la origine un florilegiu de texte din operele lui Origen¹⁰.

În anul 364, a fost hirotonit preot de către episcopul Eusebiu de Cezareea. În 368-369, din cauza unei foamete extreme, care a dus la moartea celor mai mulți săraci ai Cezareei, Sfântul Vasile a organizat administrația socială și a făcut a doua împărțire a averii sale¹¹. Odată cu moartea episcopului Eusebiu al Cezareei, în 370, Sfântul Vasile a fost ales, la data de 14 iunie a aceluiași an, în scaunul episcopal, deși a întâmpinat destul de multe opoziții¹². În 371, a încercat să aplaneze vestita schismă antiohiană, prin trimiterea unor scrisori și delegați speciali, însă fără niciun rezultat. La sărbătoarea Theofaniei din anul 372, împăratul Valens a intrat în biserica unde

Πατρολογία..., p. 24; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 389. Despre viața Sfântului Vasile cel Mare, vezi și: Philip ROUSSEAU, *Basil of Caesarea*, University of California Press, Berkeley, 1994; p. 412; Richard Travers SMITH, *St. Basil the Great*, Kessinger Publishing, Whitefish, 2003, pp. 9-48; William A. JURGENS, *The Faith of the Early Fathers*, Liturgical Press, Collegeville, 1970 p. 3.

⁷ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 389; Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία του ελληνικού έθνους...*, pp. 23-24.

⁸ Cf. Alexandru IORGA, „Elemente de antropologie în cuvântările encomiastice ale Sfântului Vasile cel Mare”, în: Mihai Valentin VLADIMIRESCU (ed.), *Exegeza și ermeneutica biblică în operele Sfinților Părinți Capadocieni*, Ed. Universitaria, Craiova, 2009, p. 114.

⁹ Pr. I.G. COMAN, *Patrologie...*, p. 111; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, p. 25; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 358, 389.

¹⁰ Pr. I.G. COMAN, *Patrologie...*, p. 111; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, p. 25.

¹¹ Pr. I.G. COMAN, *Patrologie...*, p. 112; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 390.

¹² Pr. I.G. COMAN, *Patrologie...*, p. 112; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, p. 27; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 390; Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ, *Ιστορία του ελληνικού έθνους...*, p. 27.

slujea Sfântul Vasile, oferindu-i daruri, pe care Marele Vasile le-a primit, așa cum l-a primit în biserică și pe împărat. La puțin timp după acest eveniment, Valens a dorit să-l exileze pe Sfântul Vasile, fapt care însă nu s-a împlinit, deoarece Vasile s-a rugat pentru mântuirea fiului împăratului Valens, Galatis¹³.

În primăvara lui 372, Sfântul Vasile și-a extins activitatea multilaterală. Interesul său pentru problemele poporului este vizibil în epistolele sale (*Επιστολές* 104, 110, 84, 86, 107-109), prin care încerca să rezolve problemele muncitorilor din minele aflate în munții Tavrului, problemele preoților, orfanilor, infractorilor, rudelor și compatrioților săi¹⁴. În toamna anului 372, Sfântul Vasile a fost acuzat de către un simplu monah că nu mărturisește corect despre Sfântul Duh. Învinuirea a circulat mult în Nazians. Sfântul Grigorie Teologul, fratele lui Vasile, a sosit în Cezareea și, precum era de așteptat, a auzit din gura lui Vasile că Duhul Sfânt este Dumnezeu. S-au înțeles, din motive tactice, să ajusteze termenul „οἰκονομία” și să nu demonstreze acest adevăr, urmărind atragerea celor ce susțineau deoființimea¹⁵.

În iunie 373, Sfântul Vasile s-a îmbolnăvit foarte grav, ajungând literalmente între viață și moarte. După un an, în 374, a continuat toate acțiunile sale. L-a hirotonit ca episcop de Iconiu pe profesorul său, Amfilohie. De sărbătoarea Paștilor, s-a îmbolnăvit din nou. O consolare au fost atunci scrisorile lui Asholie al Tesalonicului, prin care se observa influența sa în spațiul elin¹⁶.

Noul vicar al Pontului, Demostene, i-a îngreunat lucrarea Sfântului Vasile ca arhiepiscop. Cu toate acestea, Marele Vasile, în primăvara anului 375, a terminat una dintre cele mai importante scrieri ale sale, și anume *Curvântul despre Duhul Sfânt* (*Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*)¹⁷. În vara aceluiași an a trecut cu bine de multiplele sale afecțiuni. La sfârșitul anului 375 și începutul lui 376, pe când împăratul Valens se afla în Antiohia, ereticii au început ofensiva împotriva lui Vasile, pe care l-au anunțat că trebuia să aștepte să se prezinte în fața împăratului pentru a se apăra. Nu a făcut-o, iar împăratul Valens s-a retras¹⁸.

În ianuarie 376, a lăsat ultima sa licărire ca mare teolog: a făcut față problemei cunoașterii lui Dumnezeu, subliniind pentru prima dată cu atâta claritate că omul cunoaște energiile (lucrările), și nu firea lui Dumnezeu. Iarna dintre anii 376-377 și marea sa neputință trupească l-au obligat să rămână închis. Putea însă să teologhisească. A răspuns la problemele hristologice ale ereticilor lui Apolinarie, i-a scris lui Diodor al Tarsului despre cum trebuie să redacteze o carte un creștin, a intervenit pentru împăcarea monahilor din Palestina, la rugămintea

¹³ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., p.27; Στυλιανού Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p.391.

¹⁴ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 391.

¹⁵ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 391.

¹⁶ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 392.

¹⁷ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 392-393.

¹⁸ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 393.

Sfântului Epifanie de Salamina, a scris celebra *Epistolă* (a 263-a) către *Apuseni*, în care era vorba, printre altele, de condamnarea lui Apolinarie, Eustație al Sevastiei și Pavel, pe care i-a considerat eretici¹⁹.

În iarna dintre anii 377-378, a fost din nou bolnav, comunicând numai prin intermediul scrisorilor. La 9 august 378, a murit împăratul Valens, însă și sfârșitul Marelui Vasile se apropia. În noiembrie-decembrie a rămas bolnav la pat. La sfârșitul lui decembrie, pleacă la Domnul rostind cuvintele: „în mâna Ta, încredințez duhul meu”. Evenimentul a cutremurat lumea creștină. Pe 1 ianuarie 379, a fost îngropat cu manifestări de respect și de apreciere atât din partea dușmanilor, cât și a prietenilor. În aceeași zi, Biserica îi cinstește amintirea²⁰.

2. Opera Marelui Vasile

Viața Sfântului Vasile cel Mare nu poate fi disociată de opera sa, operă care, de altfel, s-a bazat pe alocuri pe răspunsuri la acuzele ereticilor sau la problemele majore pe care le-a întâmpinat în activitatea sa de ierarh. „În opera sa, a cultivat cuvântul grecesc și a contribuit la supraviețuirea lui”²¹. Întreaga sa operă a fost împărțită de patrologi după cum urmează:

a) *Epistole (Scrisori)*: colecție fie de 365²², fie de 368²³ de epistole (scrisori). Prima a fost scrisă în anul 357, în luna noiembrie, și constituie primul text al lui Vasile cel Mare. Scrisorile 39-45, 50, 81, 360, 365-366 nu sunt autentice. Cea numerotată cu cifra 8 (*Despre credință, Περὶ πίστεως*) îi aparține lui Evagrie Ponticul. Scrisorile 10, 16, 38 și 189 sunt texte ale lui Grigorie de Nazians. Cele notate cu 47, 166-167 și 321 sunt în conformitate cu scrisorile 42, 65-66, 246-248 și 57 ale lui Grigorie Teologul. După Oberg, scrisoarea 150 este o compilație a două scrisori ale lui Iraclid. Cele notate de la 335 la 359 (corespondența dintre Sfântul Vasile și Libaniu) și 361-364 (corespondența dintre Sfântul Vasile și Apolinarie) au devenit obiectul multor discuții. Există însă ipoteza că nu sunt autentice. De curând, J.-L. van Dieten a respins autenticitatea scrisorii 115. Cuprinsul scrisorilor acoperă extrem de multe probleme teologice, bisericești, canonice, administrative și sociale. Corespondența Sfântului Vasile este cea mai elegantă operă a sa sub raportul stilului și al fineții spiritului²⁴.

¹⁹ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 393-394.

²⁰ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., p. 87; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 394.

²¹ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 394.

²² Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., p. 54.

²³ Pr. I.G. Coman, *Patrologie*..., p. 113, menționează doar 365 de scrisori.

²⁴ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 395-396 (vezi și edițiile *Scrisorilor*); Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., p. 54; Pr. I.G. COMAN, *Patrologie*..., p. 113.

b) *Învățăături morale*: este prima sa lucrare, scrisă în epoca primelor nevoițe monahale, în Annisa, în anul 359. Experiențele sale sunt limitate, dar cunoașterea Scripturii este vastă. De altfel, prin această scriere, Sfântul Vasile urmărește pentru prima dată studiul Noului Testament. Conține 80 de „termeni” sau povețe despre viața creștină²⁵.

c) *Opere ascetice*: *Ὅροι κατὰ πλάτος* (cu 55 de întrebări și răspunsuri) și *Ὅροι κατ' ἐπιτομήν* (cu 287 de întrebări și răspunsuri). Lucrările au fost redactate în perioada 359-362, în Annisa și, mai ales, la mănăstirea din Pont, după cum ne informează Sfântul Grigorie Teologul (*Επιστ.* 6). Textul lor a supraviețuit prin traducerea lui Rufin, care a denumit-o „Asceticon Patruum”²⁶. Alte lucrări din aceeași categorie sunt: *Ἡ Ἀσκητικὴ Προδιατύπωσις* (un sunet de trompetă despre viața monahală), *Τὰ Ἐπιτίμια*, *Ἀσκητικαὶ Διατάξεις* (34 de capitole despre viața eremiților și cea de chinovie), *Περὶ τῆς ἐν παρθενίᾳ ἀληθοῦς ἀφθορίας* (despre castitatea monahilor)²⁷.

d) *Texte liturgice*: au contribuit la formarea *Ceasurilor*, în care și astăzi există șapte momente, fără să fim siguri de proveniența lor. De asemenea, în slujba actuală a *Ceasurilor* 1, 3 și 6 se citesc *Psalmii*, pe care și Vasile cel Mare i-a folosit în programul de rugăciune al monahilor (*Ὅροι κατὰ πλάτος*, 37). *Liturghia*, deși poartă numele lui și astăzi, se uzitează numai de zece ori pe an; nu este creația sa, dar are principii vasiliene²⁸.

e) *Lucrări ermineutice*: *Omiliile la Hexaemeron* (*Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Ἑξαήμερον*)²⁹ – sunt în număr de nouă și explică crearea lumii și toate fenomenele legate de actul creației până în ziua a cincea. În epilogul ultimei omilii, Sfântul Vasile promite că va vorbi despre crearea omului *după chipul lui Dumnezeu*, dacă Dumnezeu îl va învrednici. Au fost imitate în Apus de Sfântul Ambrozio, iar popularitatea lor a fost extrem de mare³⁰. *Omiliile la Psalmi* (*Ὁμιλῖαι εἰς τοὺς Ψαλμοὺς*), scrise în 370, sunt comentarii la următorii *Psalmi*: 1, 7, 14^a, 14^b, 28^a, 29, 32, 33, 44, 45, 48, 59, 61, 114 și 115. În introducerea de la *Psalmul 1*, Sfântul Vasile realizează o erminie generală a *Psalmilor*, prin care stabilește și descrie elementele lor distinctive. De altfel, prologul omiliei *Psalmului 1* se presupune a fi programul de erminie

²⁵ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 396.

²⁶ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 396; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., pp. 43-46. ²⁷ Vezi informații la: Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., pp. 46-48.

²⁸ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 398; Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., p. 57.

²⁹ Ediția românească: Sf. VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea întâia. Omilii la Hexaemeron. Omilii la Psalmi. Omilii și cuvântări, (Părinți și Scriitori Bisericești, 17)*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1986 (*Omiliile la Psalmi* au fost republicate într-o versiune separată: Sf. VASILE CEL MARE, *Tălcuire duhovnicească la Psalmi*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 2006).

³⁰ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., pp. 37-38; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 397-398; Pr. I.G. СОМАН, *Patrologie*..., p. 112.

vasiliană a *Psaltirii*³¹. O altă lucrare este *Comentariul la Isaia* (*Ἑρμηνεία εἰς τὸν Ἠσαΐαν*), a cărui autenticitate este pusă la îndoială³².

f) *Lucrări dogmatice: Contra lui Eunomiu* (notată atât *Κατὰ Εὐνομίου*, cât și *Ἀνατρεπτικός τοῦ ἀπολογητικοῦ τοῦ ὀυσεβοῦς Εὐνομίου*) a fost redactată în perioada 363-364. Este constituită din trei „cărți”, celelalte două (IV și V) fiind considerate neautentice. În prima carte, Sfântul Vasile vorbește despre eroarea gnoseologică a lui Eunomiu, iar în cartea a doua stabilește dumnezeirea Fiului și deofințimea Lui cu Tatăl. Este lucrarea de bază a teologiei Sfântului Vasile și, în general, a teologiei simbolice capadociene³³.

Despre Duhul Sfânt (*Περὶ Ἁγίου Πνεύματος*) este o altă lucrare importantă a Marelui Vasile, dedicată lui Amfilohie de Iconomiu. A fost redactată în 375, în timp ce capitolele 10-27 au fost schițate în 373. În centrul operei se arată că Duhului Sfânt trebuie să I se dea aceeași cinstită ca Tatălui și Fiului, fiindcă este de aceeași fire cu El. Deși a evitat folosirea termenului *omoousious* (deofințime), totuși formula Sfântului Vasile este ortodoxă (*Δόξα τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ μετὰ τοῦ Υἱοῦ σὺν Ἁγίῳ Πνεύματι/Slavă lui Dumnezeu și Tatălui prin Fiul în Duhul Sfânt*)³⁴.

g) *Omilii*: sunt texte teologice scrise înainte și după 370. Datarea lor este adeseori dificilă, iar uneori imposibilă. Au cunoscut numeroase traduceri (latină, siriacă, coptă, armeană, arabă, georgiană și slavă). Amintim doar câteva dintre ele: *Despre post* (două cuvântări), *Despre euharistie*, *Împotriva sebelianiștilor, arianiștilor și a anomeilor*, *Ποῦτῆρε despre Sfântul Botez*, *Despre invidie*, precum și câteva encomioane (*Omilie la Sfinții 40 de mucenici*, *La martiriul lui Barlaam*, *Despre Sfântul Mucenic Mamant*) etc.³⁵

Tot aici trebuie să amintim *Filocalia* (selecția și editarea textelor lui Origen; lucrarea a fost realizată de Grigorie Teologul, care i-a oferit-o spre completare Sfântului Vasile în 361-362)³⁶. De asemenea, există numeroase lucrări a căror paternitate vasiliană este pusă sub îndoială³⁷.

³¹ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, pp. 38-39; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 398-399; Pr. I.G. СОМАН, *Patrologie...*, p. 113.

³² Vezi discuția despre autenticitate, opiniile dintre Garnier și Maran, precum și argumentele pro-autenticitate la: Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, pp. 39-40.

³³ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, pp. 40-42; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 397; Pr. I.G. СОМАН, *Patrologie...*, p. 112.

³⁴ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, pp. 42-43; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 400; Pr. I.G. СОМАН, *Patrologie...*, p. 112.

³⁵ Π.Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία...*, pp. 48-53; Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 399.

³⁶ Στυλιανού Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 400.

³⁷ Vezi lista lor la: Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 400-402.

3. Opiniile teologice ale Sfântului Vasile cel Mare

Studiul patristic nu presupune numai bio-bibliografia unui Părinte/scriitor bisericesc. Dacă studiul patristic poate fi împărțit, din rațiuni metodologice, în trei ramuri (cea istorică, cea filologică și cea teologică)³⁸, atunci partea a treia a prezentului studiu se va ocupa de teologia vasiliană sau de opiniile teologice ale Marelui Părinte Capadocian.

Teologia „binelui” este un aspect important în gândirea Sfântului Vasile. În lucrarea sa timpurie, *Omilia către tineri* (*Πρός τους νέους*, 3), insistă pe această temă, arătând că nu numai gândirea și poezia, dar și întreaga creație are „binele”, deoarece este făcută de Dumnezeu, fiind *bună-foarte*³⁹.

Întrucât Sfântul Vasile a scris despre viața monahală și a impus reguli mici și mari, amintim aici câteva dintre aspectele legate de acest subiect. Prima preocupare a Marelui Vasile este ca viitorul monah să trăiască în mod chinovial, într-o mănăstire. Monahii risipiți trebuiau să se reunească și să trăiască precum „frații”, model pe care l-a văzut în Egipt, în mănăstirile întemeiate de Sfântul Pahomie. Trebuia să existe un „egumen” al fraților, cu răspundere duhovnicească pentru frați, care, din nou, erau datori să asculte de superior și să simtă răspunderea pentru fapte. Pentru prima dată, Mărturisirea se arăta ca un canon necesar vieții duhovnicești. În viața de zi cu zi, monahii trebuiau să se dedice rugăciunii, muncii și studiului (în special, al Sfintei Scripturi)⁴⁰.

O grijă importantă a Sfântului Vasile a fost aceea de a le oferi monahilor *slujbe*, pentru rugăciunile din viața de zi cu zi, și de a îmbogăți repertoriul liturgic, organizând cântarea pe mai multe voci. Vasile cel Mare a fost și martorul vechiului obicei al creștinilor de a păstra în casele lor Sfânta Euharistie și, desigur, de a se împărtăși, atât timp cât erau curași, zi de zi⁴¹.

Dumnezeu nu este un *UNU* filosofic, care rămâne străin față de lume. El acționează și activează, creând, prevăzând și dezvăluindu-Se pe Sine în lume. Izvorul celor pe care le cunoaștem despre Dumnezeu și al celor ce le comunicăm prin denumiri reprezintă acțiunea Sa, Sfintele Sale energii. Energiile divine, comune celor Trei Persoane treimice, desemnează ce și cât cunoaștem despre Dumnezeu. Realitatea energiilor necreate în om se bazează în mod limpede pe experiență și, datorită acesteia, certitudinea aceluia care are experiența devine

³⁸ Δ. ΤΣΑΜΙΣ, *Εἰσαγωγή στη σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, Ἐκδόσεις Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη, 2000, p. 5.

³⁹ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 360.

⁴⁰ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 361-362.

⁴¹ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 363.

absolută, fiindcă este vorba de o stare care depășește hotarele de cunoaștere ale omului. Tatăl este „cauza primară”, Fiul – „cauza creatoare”, iar Duhul Sfânt – „cauza sfințitoare”⁴².

Experiența energiilor necreate constituie acea stare de iluminare în care omul, împărtășindu-se cu Dumnezeu, confirmă acțiunea lui Dumnezeu în lume și în el însuși și recunoaște această acțiune ca fiind prevăzătoare și creatoare, virtuoaasă și dreaptă. Așadar, Sfântul Vasile adeverește și recunoaște acțiunea de descoperire a lui Dumnezeu: spre exemplu, că El există (este) ca Trei Persoane care au anumite relații, că fiecare Persoană a Sfintei Treimi are trăsături sau însușiri/calități specifice. De asemenea, adeverește și recunoaște acțiunea sfântă a lui Dumnezeu asupra omului, fundament în care el are posibilitatea să se împărtășească de Dumnezeu în cadrul dumnezeieștii iconomii. Toate acestea constituie teognosia (cunoașterea lui Dumnezeu) și mântuirea omului. Așa cum oricărui om îi cunoaștem caracteristicile, nu și firea, tot așa putem spune și despre Dumnezeu. Problema dacă dumnezeieștile energii sunt necreate sau create nu a fost cercetată de Sfântul Vasile cel Mare⁴³.

Un alt aspect important al teologiei Marelui Capadocian este învățătura despre Duhul Sfânt. Credința adevărată și mărturisirea ei trebuie să cuprindă în mod obligatoriu și *cele ce sunt comune*. Desigur, aceasta s-a mărturisit deja în *Simbolul de credință*, în care se expune credința „despre Dumnezeu Tatăl” și despre „Dumnezeu Fiul”. Același aspect trebuie extins și asupra Duhului Sfânt. Așadar, trebuie să se mărturisească credința și în „Duhul Sfânt”. Anexa aceasta a apărut într-adevăr la Sinodul al II-lea Ecumenic, în 381, dar cuvântul folosit pentru Duhul Sfânt nu a fost „*Θεῖον*”, ci „*Κύριον*” (*Domnul*). Sfântul Vasile cel Mare este clar în ceea ce privește veșnicia Duhului Sfânt, despre Care spune că „izvorul” și „cauza” Sa este Tatăl, din care El „purcede”. Așadar, nu a existat nicio șovăială din partea Marelui Ierarh în ceea ce privește deoființimea Duhului Sfânt⁴⁴, chiar dacă nu a folosit niciodată termenul grecesc specific⁴⁵.

Grija pentru unitatea Bisericilor a fost o altă temă importantă tratată de Marele Vasile (ținând cont de starea Bisericii din secolul al IV-lea). Niciodată, Biserica nu a fost atât de divizată, ca în perioada 360-381. Și niciodată până atunci, omul bisericesc nu a călătorit și nu a scris atât de mult despre unitatea Bisericilor, așa cum a făcut Sfântul Vasile, care i-a dat o adâncime tainică și ecleziologică. A intitulat-o „comuniune” (gr. *koinonia*)

⁴² Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 369-370.

⁴³ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 371-372; Pr. I.G. COMAN, *Patrologie*..., p. 113.

⁴⁴ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 375, 377.

⁴⁵ Pr. I.G. COMAN, *Patrologie*..., p. 113.

și a înțeles-o ca o comuniune în adevăr, care exprima în mod reciproc recunoașterea Bisericilor locale și comunicarea tainică dintre ele⁴⁶.

Cât privește premisele teologiei și ale teoptiei (vederii lui Dumnezeu), trebuie să arătăm că, în teologie, Sfântul Vasile pășește din nevoie. Teama lui era atât de mare în fața teologiei, încât adeseori evita să răspundă la întrebările teologice și chiar îi ruga în mod insistent pe credincioși să nu înceapă discursuri despre credință. Atunci când, inevitabil, un credincios aducea în discuție o anumită temă, căreia nu îi găsea „soluția”, Sfântul Vasile se apleca asupra problemei și teologhisea⁴⁷. Cât privește teoptia, aceasta are trei etape (curățirea, iluminarea, desăvârșirea).

De asemenea, Sfântul Vasile le cerea creștinilor o viață duhovnicească. Viața este Dumnezeu, iar cel ce trăiește departe de El trăiește departe de viață. Viața este Dumnezeu, iar lipsa Sa este moarte. Asemenea a făcut Adam, care a fugit de Dumnezeu și a trăit în moarte. Viața perfectă este viața duhovnicească, iar viața duhovnicească este acolo unde există contactul cu Duhul Sfânt, care are puterea să Se apropie numai de sufletele curate. Atunci când sufletul omului este curat, Duhul Sfânt ca un Soare îl va lumina⁴⁸.

Concluzii

Este deosebit de greu să scrii despre o asemenea personalitate doar în câteva pagini. Este ca și cum ai schița un desen în tușe și linii, însă fără a-l vedea vreodată plin de culoare. De la prima până la ultima suflare a Marelui Ierarh se observă dăruirea, implicarea și mesajul propovăduirii lui Hristos. Adevărul teologic despre mântuirea în Hristos și mesajul Bisericii sunt mai importante decât luptele oamenilor pentru tronuri și poziții sociale. Acest aspect l-a înțeles atât de bine Marele Vasile. Cu greu poți să rezumi viața, opera și personalitatea unui asemenea ierarh doar în câteva rânduri, dar mai cu anevoie de înțeles este cum Dumnezeu poate să pună atât de multe daruri într-un singur om, precum a fost Sfântul Vasile, arhiepiscopul Cezareei Capadociei.

Activ în planul social-misionar, teolog fecund, preocupându-se ca adevărul Bisericii să fie deasupra adevărilor „mutilate” de interesele omenești, cu un simț al răspunderii și al deschiderii spre ceilalți, un apropiat al simplității și al dăruirii până la capăt, Sfântul Vasile cel Mare ne-a învățat pe noi toți că Biserica și viața în Hristos sunt temelile creștinismului.

⁴⁶ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., pp. 377-378.

⁴⁷ Σ.Γ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, *Πατρολογία Β'*..., p. 381.

⁴⁸ Π Κ ΧΡΗΣΤΟΥ, *Ελληνική Πατρολογία*..., p. 82.

Mai mult decât atât, Sfântul Vasile cel Mare trebuie să fie o paradigmă nu numai pentru credincioși, ci mai ales pentru ierarhi. Credem că fiecare ierarh al Bisericii poate învăța din cele ce a săvârșit în viața sa arhiepiscopul Cezareei Capadociei, modelul vieții sale fiind și pentru ierarhi vrednic de urmat.

Viitorul Bisericii stă în respectul față de trecut, în recunoștința față de înaintași și în urmarea modelelor!

Sfinții Părinți Capadocieni – modele de păstori și dascăli luminați ai Bisericii

Preot dr. Costel HĂBELEA

Când vorbim despre *Sfinții Părinți Capadocieni*, gândul nostru se îndreaptă îndată către cele trei mari personalități ale sfârșitului secolului al IV-lea: *Sfântul Vasile cel Mare*, *Sfântul Grigorie de Nazianz* și *Sfântul Grigorie de Nyssa*. Considerați ca un nucleu de teologi și conducători ai Bisericii Răsăritene compact și omogen, uniți nu numai prin legături de prietenie și prin aceleași intenții (cum ar fi organizarea Bisericii, definirea foarte precisă a doctrinei trinitare, răspândirea și actualizarea vieții monastice), dar și prin formația lor culturală asemănătoare, acești bărbați constituie împreună autoritatea morală și spirituală de prim rang în procesul de apărare și de dezvoltare a Ortodoxiei creștine, după Sinodul I Ecumenic de la Niceea. Luați individual, fiecare în parte se vădește a fi o personalitate marcantă și un teolog de seamă al Bisericii creștine. Apariția, pe drept cuvânt, providențială a acestor trei *Stâlpi* ai Bisericii în spațiul capadocian, care prin activitatea lor cu totul extraordinară au marcat o întreagă epocă, numită și *epoca de aur a Bisericii creștine*¹, nu poate fi pe deplin asimilată decât în contextul istoric și socio-cultural al vremii în care au trăit. Prin urmare, în studiul de față nu ne vom limita să amintim între *Părinții Capadocieni* numai pe acești trei mari Părinți ai Bisericii, ci dorim să prezentăm, într-o manieră succintă, pe cei mai de seamă părinți și scriitori creștini capadocieni, care au rămas în memoria tradiției Bisericii vechi creștine.

Capadocia se află la est de zona centrală a Asiei Mici, mai departe de orașele de coastă ale Mării Egee și ale Mării Mediterane, în care înflorise de veacuri civilizația greacă și, în consecință, cultura creștină, dar nu într-atât încât

¹ I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. III, EIBMBOR, București, 1988, p. 20.

să fie izolată de capitala imperiului (drumul care ducea de la Constantinopol spre Antiohia trecea chiar prin această regiune). Este o regiune destul de întinsă, preponderent muntoasă și care nu avea prea multe orașe – cea mai importantă fiind Cezareea (actuala Kayseri), aflată în zona centrală.

Creștinismul capadocian își are originile în mediul sinagoga. Astfel, prezența iudeilor în Capadocia a fost, fără îndoială, un factor care a contribuit la răspândirea Evangheliei: „Parți și mezi și elamiți și cei care locuiesc în Mesopotamia, în Iudeea și în Capadocia, în Pont și în Asia [...] îi auzim pe ei vorbind în limbile noastre despre faptele minunate ale lui Dumnezeu” (*Faptele Apostolilor* 2, 9, 11). O observație consemnată la începutul *Epistolei I* a Sfântului Apostol Petru indică, fără echivoc, prezența, aici, a unor iudei convertiți la creștinism: „Petru, Apostol al lui Hristos, către cei ce trăiesc împrăștiați printre străini, în Pont, în Galatia, în Capadocia, în Asia și în Bitinia...” (*1 Petru*, 1, 1). O mărturie a prezenței timpurii a creștinilor pe meleagurile Capadociei mai aflăm și la Tertulian, care vorbește la un moment dat de un șir de persecuții îndurate de adepții lui Hristos la finele celui de-al II-lea secol, acesta fiind ultimul indiciu legat de creștinii capadocieni, până în momentul în care izvoarele creștine ne amintesc de primul Părinte Capadocian: Sfântul Grigorie Taumaturgul (210/213-270/275).

Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Grigorie al Nyssei îi atribuie lui Grigorie Taumaturgul titlul de „Apostol al Capadociei”². Spre finalul tratatului *Despre Duhul Sfânt*, în capitolul al XXIX-lea, Sfântul Vasile scria:

„Unde am putea să-l numărăm pe marele Grigorie și cum am putea să socotim cuvintele sale? Oare nu s-ar cădea să numărăm în rând cu apostolii și cu profeții un

² Sfântul Grigorie Taumaturgul s-a născut în Neocezareea Pontului, între anii 210 și 213, într-o familie păgână bogată. A studiat retorica, dreptul și limba latină în ținutul natal, iar la vârsta de 14 ani cunoaște creștinismul, dar nu știm când s-a botezat. Ajungând în Cezareea Palestinei, a auzit de Origen și, fiind impresionat de personalitatea acestuia, se hotărăște să-i devină ucenic. Astfel, a studiat filosofia și teologia timp de cinci ani, adică până în 238. Din aceasta perioadă datează și renumitul său *Cuvânt de mulțumire* adresat lui Origen. Aproape imediat după terminarea studiilor, a fost hirotonit episcop pentru Neocezareea Pontului, unde a desfășurat o activitate misionară impresionantă, încât faima sa a depășit repede granițele aceluși ținut. În anul 250, în timpul persecuției lui Deciu, s-a refugiat în munți împreună cu mulți alți creștini, iar în anul 264 a luat parte la sinodul din Antiohia, îndreptat împotriva lui Pavel de Samosata. A dormit în Domnul probabil în 275, iar pomenirea lui se face la 17 noiembrie. Izvoare ale vieții Sfântului Grigorie sunt: GRÉGOIRE LE THAUMATURGE, *Remerciements à Origène*, V, 48-72, (*Sources Chrétiennes*, 148), Editions du Cerf, Paris, 1969; EUSEBIU DE CEZAREEA, *Istoria Bisericească*, VI, 30; VII, 14, 28; IERONIM, *De viris illustribus*, 65; SF. VASILE CEL MARE, *Despre Sfântul Duh*, 29, 74, în: *Scrieri. Partea a treia. Despre Sfântul Duh. Corespondență (Epistole)*, (Părinți și Scriitori Bisericești, 12), traducere, introducere, note și indici de Preot prof. dr. Constantin Cornițescu, Preot prof. dr. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1988. SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Viața Sfântului Grigorie Taumaturgul*, PG 46, 893-958. A se vedea și I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. II, EIBMBOR, București, 1985, pp. 391-394; Anthony MEREDITH, *Capadocienii*, Ed. Sophia, București, 1995, pp. 22-26; Stylianos G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. I, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 435.

bărbat care a trăit în același duh cu ei? [...] Chiar dacă, atunci când a venit din Pont, a găsit aici doar șaptesprezece creștini, curând el i-a adus pe toți la cunoașterea lui Dumnezeu, atât pe cei din orașe, cât și pe cei de la sate”³.

Sfântul Grigorie Taumaturgul este una dintre marile personalități ale istoriei și spiritualității Bisericii din secolul al III-lea. A fost cel mai înfocat ucenic direct al lui Origen, un mare misionar, precum și primul sfânt al Bisericii care a purtat numele de *Taumaturgul* – Făcătorul de minuni. Sfântul Vasile cel Mare mărturisește că propria sa bunică, Macrina, îi datora „Taumaturgului” convertirea la creștinism, că avea puterea facerii de minuni, cu care schimba cursul râurilor, seca lacurile și alunga demonii, că era înzestrat cu darul prorociei și alte daruri, ceea ce îi aducea, chiar din partea dușmanilor, supranumele admirativ de „al doilea Moise”. El îl califică chiar drept Grigorie cel Mare. Teologii capadocieni din secolul al IV-lea îl considerau părintele lor duhovnicesc și îi datorau în mod special dragostea lor față de Origen, cultura filosofică și arta retoricii⁴.

Ca teolog, Sfântul Grigorie Taumaturgul nu contribuie cu ceva nou. El exprimă învățătura lui Origen, curățată, însă, pe cât posibil, de deviațiile teologice, și contribuie mult la înțelegerea învățăturii și metodei didactice a acestui teolog alexandrin. Lucrările sale au trăsături apologetice și ne amintesc de vechii apologeți creștini. Remarcăm, în mod deosebit, învățătura Sfântului despre *Sfânta Treime*, precizată în *Expunerea de credință*:

„Este un singur Dumnezeu, Tatăl Logosului Celui viu, Înțelepciune subzistentă, putere și pecete veșnică, născător desăvârșit al Celui desăvârșit, Tată al Fiului Unuia Născut. Este un singur Domn, Unic din Unicul, Dumnezeu din Dumnezeu, pecete și chip al Dumnezeirii, Logos activ, Înțelepciune care cuprinde toate, Putere creatoare a întregii făpturi. Fiu adevărat din Tată adevărat, nevăzut din Cel nevăzut, nesticăcios din Cel nesticăcios, nemuritor din Cel nemuritor și veșnic din Cel veșnic. Este și un Duh Sfânt, având existența din Dumnezeu. El S-a arătat oamenilor prin Fiul. El este chipul Fiului desăvârșit. Viață desăvârșită, cauză a celor vii, izvor sfânt, sfințenie, dătător de sfințenie. Prin El S-a arătat Dumnezeu-Tatăl [...]. Este Treimea desăvârșită, neimpărțită în slavă, veșnicie și împărăție și nici înstrăinată [...], este veșnic nemodificabilă și neschimbabilă”⁵.

Acest text așa de clar și simplu, perfect ortodox exprimă trei lucruri: eternitatea, egalitatea și unitatea Persoanelor Sfintei Treimi. Sunt prezente elemente ce vor fi dezvoltate în dezbaterile trinitare ale primelor două sinoade ecumenice: identitatea de esență dintre Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt.

³ SF. VASILE CEL MARE, *Despre Duhul Sfânt*, 29, p. 74.

⁴ SF. VASILE CEL MARE, *Despre Duhul Sfânt*, 29. Vezi și I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. II, p. 393; S.G. PAPADOPOULOS, *Patrologie*, vol. I, p. 434.

⁵ SF. GRIGORIE TAUMATURGUL, *Expunerea de credință*, PG 10, 983-988. I.G. COMAN, *Patrologie*, vol. II, pp. 397-398.

Cu puțini ani înainte de apariția marilor personalități capadociene, cultura creștină a avut încă un reprezentant valoros în Vasile, episcop de Ancira⁶, din regiunea vecină a Galatiei, pe care Sfântul Vasile cel Mare l-a cunoscut aproape sigur. El s-a bucurat de un important renume în decursul luptelor împotriva arianismului, în perioada 350-360, perioadă în care a avut loc și formarea religioasă a Capadocienilor, și nu este exclus ca aceștia din urmă să fi ținut cont și de poziția sa doctrinară. El a fost animatorul unei mișcări numită *homoiousiană*, potrivit căreia Fiul era „asemănător cu Tatăl după substanță”. Această poziție nu poate fi identificată cu cea a niceenilor, din cauza ambiguității termenului „asemănător” și a modului diferit de înțelegere a termenului „substanță”, ambiguitate relevată de Sfântul Atanasie cel Mare și de Ilarie de Poitiers, care erau susținători convinși ai consubstanțialității, dar care au remarcat în poziția *homoiousienilor* un element pozitiv, și anume refuzul față de doctrina potrivit căreia natura Fiului ar fi „creată”. Vasile nu era departe de ortodoxie, iar Sfântul Atanasie a sperat să-l readucă în sânul Bisericii⁷.

Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului al IV-lea, istoria creștinismului consemnează apariția celor trei mari Părinți Capadocieni: Sfântul Vasile cel Mare, fratele său, Sfântul Grigorie de Nyssa, și bunul lor prieten, Sfântul Grigorie de Nazianz.

Cel mai prestigios dintre ei, Sfântul Vasile cel Mare⁸, a fost recunoscut de ceilalți ca maestru comun și în timpul vieții, și după moarte. El a impus liniile doctrinei trinitare și ale ascezei, dar trebuie recunoscut că și cei doi Grigorie au adus, fiecare pe cont propriu, o contribuție personală și că nu au fost simpli imitatori

⁶ La început, Vasile de Ancira a exercitat profesia de medic și retor, iar în anul 336 a fost ales succesor al episcopului Marcel de Ancira. Opoziții puternice l-au împiedicat să intre în posesia mării înaintea de 347. Va muri în exil după anul 364, I.G. COMAN, *Patrologie. Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice*, EIBMBOR, București, 1956, p. 187.

⁷ Se pare că Vasile de Ancira a fost nu numai semiarian, dar și pnevmatomah împreună cu Eustație de Sevasta. I.G. COMAN, *Patrologie...*, p. 187. A se vedea și C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine*, vol. II/1, Ed. Polirom, Iași, 2004, p. 98.

⁸ Există un număr impresionant de izvoare referitoare la biografia Sfântului Vasile. Pe lângă propriile lui scrieri, printre care se numără aproximativ 350 de scrisori, mai avem la dispoziție panegiricele alcătuite de fratele său, Grigorie de Nyssa, și de prietenul său, Grigorie Teologul, însemnări răzlețe strecurate prin epistolele și operele celor doi Grigorie, precum și fragmente dedicate lui de istoricii bisericești: Ieronim, Socrate, Sozomen, Teodoret și Filostorgiu. Sfântul Vasile cel Mare s-a născut la anul 330, în Capadocia, într-o familie vestită pentru noblețea, bogăția materială și spirituală. Temelia educației sale este pusă de tatăl său, Vasile, profesor de retorică la Neocezarea, în Pont, fiu al Sfintei Macrina cea Bătrână. Doi dintre frații săi au ajuns episcopi: Grigorie de Nyssa și Petru (II) de Sevasta, iar sora sa, Sfânta Macrina cea Tânără, a ajuns un model de viață ascetică. După ce a studiat la Cezarea Capadociei, la Constantinopol și Atena, însușindu-și și aprofundând tot ceea ce era mai bun din cultura păgână, revine în patria natală în anul 356 și devine profesor de retorică. Va părăsi curând cariera de profesor, pentru a îmbrățișa viața monahală, însă nu înainte de a se boteza. După ce face o primă împărțire a averii sale, pe care o dă săracilor, pornește într-un pelerinaj pe la marile centre monastice din Egipt, Palestina, Siria și Mesopotamia, pentru a-i cunoaște pe marii asceți ai vremii, și, în cele din urmă, se stabilește ca sihastru pe malul râului Iris de lângă Neocezarea (358).

ai ideilor lui Vasile, chiar dacă personalitatea lor ar fi de neconceput fără cea a maestrului. A fost un mare preot, mare liturghisitor, mare pedagog, mare prieten, mare organizator și un mare teolog. A fost numit „un roman printre greci”.

Ca teolog, Sfântul Vasile cel Mare a avut un aport hotărâtor la curmarea schismelor și ereziilor din vremea sa. Astfel, în planul controverselor teologice, Vasile s-a confruntat atât cu aripa extremistă a arienilor, conduși de către Eunomiu, cât și cu pnevmatomahii, care negau dumnezeirea Duhului Sfânt. Prin urmare, în *Adversus Eunomium*⁹, Sfântul Vasile respinge *Apologia* lui Eunomiu¹⁰, episcop de Cyzic, conducătorul grupării extremiste ariene a anomoienilor, iar lucrarea

Aici înfățișează prima comunitate cenobitică, ajutat și de Sfântul Grigorie de Nazianz, cu care legase o trainică prietenie, în timpul studiilor la Atena, și împreună redactează *Filocalia*. Sfântul Vasile cel Mare își dorea să-l aibă lângă el pe prietenul său, pentru a trăi împreună doar pentru Hristos și pentru a lupta împotriva ereticilor, care aduceau grave atingeri învățaturii de credință cu privire la Sfânta Treime, pe care Sfinții Părinți ai Bisericii au apărât-o dintotdeauna („Epistola 7”, în: SF. VASILE CEL MARE, *Despre Duhul Sfânt. Corespondență (Epistole), (Părinți și Scriitori Bisericești, 12)*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Prof. Constantin Cornișescu și Pr. Prof. Teodor Bodogae, EIBMBOR, București, 1988, pp. 129-130). Tot aici, Sfântul Vasile va scrie *Reguli monahale (Regulele mari și mici)*, care vor avea o mare contribuție la organizarea și dezvoltarea monahismului cenobitic în Biserica Răsăriteană. *Regulile* Sfântului Vasile au influențat, însă, și monahismul occidental. În Apus, ele au circulat în traducerea făcută de Rufin de Aquileia și au fost cunoscute de Sfântul Cassian și Benedict de Nursia. Mulți istorici îl consideră pe părintele din Apus ca „moștenitor al marelui Capadocian”. Benedict recunoaște el însuși influența lui Vasile, atunci când, în epilogul *Regulei... sale (Regula, 73)*, scrie că monahii au obligația să citească „pe lângă Biblie, cuvintele și viețile Părinților, și *Regulile vieții monahale* ale celui între Sfinți Părintele nostru Vasile” (A. MEREDITH, *Capadocienii, p. 57*). Episcopul Eusebiu, sesizând aptitudinile sale deosebite, îl convinge să primească Taina Preoției. Este hirotonit în anul 364 și se dedică trup și suflet noilor sale îndatoriri, fiind un bun sfătuitor, remarcabil exeget al Sfințelor Scripturi, stâlp al credinței și sprijinitor al Bisericii. În anul 368, cu prilejul unei mari foamete, Sfântul Vasile organizează admirabil asistența socială și împarte pentru a doua oară averea sa săracilor. După moartea lui Eusebiu, în anul 370, este ales succesor al acestuia în scaunul episcopal de Cezareea, mitropolit de Capadocia și exarh al diecezei politice a Pontului. Conștient de importanța misiunii sale, Sfântul Vasile s-a ostenit să fie la înălțimea răspunderilor care îi reveneau. În eparhia sa, el s-a impus printr-o uriașă activitate dogmatică, pastorală și socială. Deși adeseori s-a accentuat doar latura sa de organizator, diplomat sau administrator bisericesc, activitatea sa literară îl dezvăluie în plinătatea măreției sale. Moștenirea literară a Sfântului Vasile este deosebit de vastă, mărturie fiind cele patru volume din ediția datorată lui J. Paul Migne (39-42). A murit la 1 ianuarie 379, plâns de toți și numit, încă de atunci, *cel Mare* (D. FECIORU, „Introducere”, în: SF. VASILE CEL MARE, *Scrieri. Partea întâia. Omilii la Hexaemeron. Omilii la Psalmi. Omilii și cuvântări, (Părinți și Scriitori Bisericești, 17)*, traducere, introducere, note și indici de Pr. Dumitru Fecioru, EIBMBOR, București, 1986, pp. 7-33; I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, pp. 163-164; A. MEREDITH, *Capadocienii*, pp. 50-57; C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, pp. 99-107).⁹ SF. VASILE CEL MARE, *Contra lui Eunomie*, PG 29, 497-669. Eunomiu s-a născut și el în Capadocia, în jurul anului 335. A urmat în tinerețe învățătura arianului extremist Aetius și, în particular, a rămas impresionat de folosirea dialecticii, pe care acesta o introducea în dezbaterile teologice. Utilizarea dialecticii de către Aetius și Eunomiu va fi mereu criticată de toți Capadocienii. Atacul dur pe care Sfântul Vasile îl îndreaptă contra lui Eunomiu privea doctrina care, în esență, considera că Fiul este o realitate creată. C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii creștine...*, p. 103.

¹⁰ Eunomiu va scrie apoi o *Apologie a Apologiei* ca răspuns. La această a doua operă a replicat Sfântul Grigorie de Nyssa, cu lucrarea sa *Împotriva lui Eunomiu*.

dogmatică *Despre Duhul Sfânt* o îndreaptă împotriva pnevmatomahilor. Sfântul Vasile argumentează, în esență, consubstanțialitatea Fiului și a Duhului Sfânt cu Tatăl, în virtutea căreia Persoanelor Sfinte Treimi li se cuvine cinstire egală. El contribuie decisiv la înțelegerea conceptului de *Treime*. Pentru el, afirmarea *deofințimii*¹¹ era necesară, întrucât în acest fel se evita politeismul: „Mărturisiți numai o singură *ousia* în amândoi (Tatăl și Fiul), pentru a nu cădea în politeism” (*Ep.* 210). Chiar dacă nu numește, în mod direct, pe Duhul Sfânt Dumnezeu¹², Sfântul Vasile demonstrează clar, în tratatul *Despre Duhul Sfânt*, dumnezeirea și deofințimea sau consubstanțialitatea Duhului cu Tatăl. El vede deofințimea Duhului cu Tatăl și cu Fiul în contextul comuniunii atât de nume, cât și de lucrare (*Contra lui Eunomiu* III, 2; *Ep.* 189, 5-7). Cât privește purcederea Duhului, Sfântul Vasile o concepe la fel ca toți Părinții Bisericii de Răsărit: Duhul purcede de la Tatăl prin Fiul. Raportată la lume, lucrarea divină este lucrarea Sfintei Treimi, a Tatălui, a Fiului și a Sfântului Duh. Dar aceste lucrări sau energii, care sunt proprii Sfintei Treimi, nu pot fi împărtășite creaturilor fără ajutorul Duhului Sfânt. Duhul Sfânt participă la toate acțiunile Tatălui și Fiului în raport cu creația. Energiile difuzate de Duhul Sfânt creaturii sunt energii necreate ale Sfintei Treimi¹³.

În plan *social*, Sfântul Vasile pune bazele vestitei *Vasiliade*, un complex de asistență socială, conceput ca o adevărată *cetate*, lângă cetatea propriu-zisă, cu spitale, orfeline, case de oaspeți, școli și ateliere, având în centru Biserica, iar lângă ea – un sediu al episcopului și locuințe pentru călugări. Așezarea Bisericii în centrul *cetății* indica faptul că slujirea creștină se naște din Liturghie. Biserica nu se retrage din lume, ci este prezentă și activă acolo unde omul suferă și este nedreptățit. Pe lângă misiunea ei spirituală, Biserica patristică a îndeplinit, deci, o însemnată funcție umanitară, samaritană, rămânând un exemplu pentru efortul Bisericii de azi în deschiderea ei față de lume. Activitatea socială a Sfântului Vasile a fost însușită de o dragoste neasemuită față de Dumnezeu și de oameni, pentru realizarea comuniunii umane, după modelul suprem al comuniunii Sfintei Treimi.

Ca *monah* și mare *ascet*, Sfântul Vasile a pus bazele unui nou stil de viață monastică. Spre deosebire de stilul eremitic egiptean, el a creat mănăstirea după modelul unei familii, potrivit căruia monahii duc o viață comună de rugăciune, studiu și muncă manuală. El a subliniat faptul că viața solitară are multe

¹¹ Grigorie de Nazianz și Grigorie de Nyssa îi urmează și clarifică învățătura hristologică privind *deofințimea* Fiului cu Tatăl, determinând, în cele din urmă, adoptarea termenului *deofințită* la Sinodul Ecumenic de la Constantinopol din 381.

¹² Tăcerea Sfântului Vasile poate fi legată și de tăcerea celor 380 de Părinți de la Sinodul de la Niceea.

¹³ Învățătura despre energiile necreate ale Sfintei Treimi, împărtășite lumii de către Duhul Sfânt, își are, deci, baza în opera Sfântului Vasile, *Despre Sfântul Duh*, și nu apare pentru prima dată la Sfântul Grigore Palama, așa cum s-a afirmat

pericole, printre care și acela de a reduce comuniunea cu Dumnezeu la apatie și contemplație pasivă. „Dacă trăiești singur, cui speli picioarele?”, obișnuia să-i întrebe pe eremiți, spunând astfel că iubirea aproapelui devine imposibilă pentru monahul solitar. Prin sistemul basilian, care îmbină asceza cu studiul și cu viața activă, monahismul răsăritean s-a deschis pentru nevoile sociale, atât de mari în acea epocă, încât solicitau efortul întregului trup al Bisericii (cler și credincioși, inclusiv monahi).

Teolog capadocian cu un excepțional talent literar, Sfântul Grigorie de Nazianz, Teologul¹⁴, a adus o contribuție însemnată la crearea culturii creștine din epoca sa. Biserica îi datorează în mod deosebit *Teologia Sfintei Treimi*. În celebrele sale *Cinci Cuvântări teologice*, el a formulat în termeni fără echivoc teologia trinitară a deofinițimii celor trei Persoane ale Sfintei Treimi. Există un Dumnezeu în trei Persoane: Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt¹⁵.

„Pentru noi nu este decât un unic Dumnezeu, pentru că una este dumnezeirea. Și cei ce sunt din ea rămân în ea, deși credem că sunt Trei. Căci nu este Unul mai mult Dumnezeu, iar altul mai puțin Dumnezeu. Nici Unul mai înainte, iar Altul

¹⁴ Sfântul Grigorie de Nazianz (Teologul) se naște în apropierea Nazianz-ului, pe la 329-330, ca fiu al episcopului Grigorie și al Nonei, într-o familie creștină plină de harul Duhului. Deși Dumnezeu i-a chemat din tinerețe pe fratele său, Cezar, și pe sora sa, Gorgonia, Grigorie s-a bucurat îndelung de prezența tatălui său, Grigorie cel Bătrân, episcop vreme de 45 de ani, până la împlinirea unui secol de viață, și de mama sa, Nona, care și-a încredințat sufletul Domnului chiar în timpul Sfintei Liturghii. Face studii la Cezareea Capadociei, la Cezareea Palestinei, Alexandria și Atena. Este botezat și chemat de Sfântul Vasile la mănăstirea sa, în Pont. Aici lucrează cu prietenul sau la alcătuirea primei *Filocalii*. În anul 361 e hirotonit preot, împotriva voinței sale, fugind după aceasta în Pont, la Sfântul Vasile, de unde revine, la stăruințele tatălui său. În anul 371, este hirotonit de Sfântul Vasile episcop de Sasima, iar în anul 374, după moartea tatălui său și a mamei sale, Sfântul Grigorie se retrage în Mănăstirea Sfânta Tecla, la Seleucia, în Isauria. La stăruința unei delegații de ortodocși venite de la Constantinopol, în 378, după moartea împăratului Valens, și la îndemnul Sfântului Vasile, Sfântul Grigorie pleacă în 379 la Constantinopol, spre a regruși și reface Biserica Ortodoxă de acolo. În capela deschisă de el însuși și numită în mod simbolic *Învierea*, Sfântul Grigorie a rostit cele cinci *Cuvântări teologice*, care i-au adus, mai târziu, numele de *Teologul*. Munca lui, virtuțile lui de monah cu viață severă, succesele lui misionare contra ereticilor au dus la alegerea sa ca arhiepiscop al cetății de către însuși împăratul Teodosie, la 27 noiembrie 380. Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381) confirmă alegerea sa și va fi instalat de Meletie al Antiohiei. După moartea acestuia, care survine la scurt timp, Sfântul Grigorie este chemat la președinția sinodului. Episcopii egipteni și macedoneni sosiți mai târziu la sinod pun problema canonicității alegerii sale, reproșându-i faptul că el era deja episcop de Sasima. Sfântul Grigorie își dă demisia și se retrage în patria sa natală, unde-și petrece ultimii ani ai vieții în aspră nevoință, în studiu și rugăciune. A murit, probabil, în 389 sau 390, în vârstă de aproximativ 60 de ani. (I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, pp. 177-178; A. MEREDITH, *Capadocienii*, pp. 83-90; C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, pp. 99-102; 107-109; 130-132).

¹⁵ Sfântul Grigorie este cel dintâi care exprimă fără ezitare dumnezeirea Duhului Sfânt. Încă din anul 372 el afirmă clar că Sfântul Duh este Dumnezeu și că acest adevăr nu trebuie ținut ascuns (*Cuv.* 12, 6).

mai târziu. Nici nu se scindează în voință, nici nu se împarte în putere [...]. Ci dumnezeirea este neîmpărțită în cei ce Se disting [...]. E o unică lumină în trei sori ce se penetrează reciproc, fără să se contopească. Când privim la dumnezeire, la cauza primă și la principiul unic (la monarhie), apare în cugetarea noastră unitatea ei. Iar când privim la Cei în care este dumnezeirea, la Cei care ies din cauza primă, în mod netemporal, fiind din ea și din aceeași slavă, cei închinați sunt Trei”¹⁶.

Pe Dumnezeu noi nu putem să-L cunoaștem după esență, ci doar după lucrările Sale în raport cu lumea și cu oamenii. Ceea ce este Dumnezeu în ființa Sa depășește puterea omenească de înțelegere. El ni Se împărtășește nouă ca „Lumină adevărată, care luminează pe tot omul care vine în lume” (Ioan I, 8). „Și acum noi am văzut și propovăduim, cunoscând pe Fiul ca lumină din lumina Tatălui și în lumina Duhului. Iată teologia scurtă și simplă a Treimii”¹⁷. Sfântul Grigorie face, astfel, o deosebire clară între teologie, care privește ființa lui Dumnezeu-Sfânta Treime, și iconomie, care privește opera de mântuire a lumii prin Iisus Hristos¹⁸.

Sfântul Grigorie este *Preotul* și *Teologul* prin excelență. În *Apologia* despre fuga de preoție, el analizează slujirea preoțească sub diverse aspecte și, în mod cu totul special, insistă asupra preotului ca teolog, ca cel care are misiunea de a înțelege, comunica și interpreta învățăturile Bisericii. Teologia este un lucru dificil și serios, indispensabil slujirii preoțești, mai ales pentru înțelegerea Sfintei Scripturi. Ea presupune nu numai condiții de ordin intelectual, ci îndeosebi de ordin etic și spiritual¹⁹. Sfântul Grigorie spunea că „preoția, arta de a conduce pe om, ființa cea mai complexă și mai felurită în gând și faptă, este arta artelor și știința științelor”, arătând prin aceasta că preotul trebuie să fie pregătit temeinic. Comparația pe care o face între preoție și medicină duce la concluzia că preoția este mai grea, prin natura ei și prin scopul lucrării ei, căci ea se ocupă cu sufletul,

¹⁶ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci Cuvântări Teologice*, V (31), 14, traducere din limba greacă, introducere și note de Pr. D. Stăniloae, Ed. Anastasia, București, 1993, p. 103.

¹⁷ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci Cuvântări Teologice*, V (31), 3, pp. 94-95.

¹⁸ O analiză atentă a teologiei Sfântului Grigorie va releva dependența gândirii sale de cea a Sfântului Vasile cel Mare. Acest lucru nu îl face însă un simplu imitator. Dimpotrivă, deslușim în gândirea sa teologică un marcant progres în mărirea terminologiei teologice, în exprimarea și adâncirea formulelor dogmatice, ceea ce ne face să credem că Sfântul Grigorie a văzut teologia ca pe o știință adevărată.

¹⁹ Teologia presupune studiu aprofundat și o imensă muncă intelectuală. Pentru Sfinții Părinți, ea nu este numai elaborare intelectuală, ci mai ales un act spiritual. Teologia înseamnă rugăciune, contemplație, asceză, studiu, experiență liturgică, cunoașterea omului și a lumii. Nu se poate face o separare între teologie și spiritualitate, pentru că dogma nu este o schemă intelectuală sau o combinație de noțiuni teoretice, ci o realitate spirituală care trebuie trăită în mod personal. Filosofarea despre Dumnezeu, susține Sfântul Grigorie, nu aparține tuturor, „ci celor ce s-au exercitat și au fost învățați în contemplație și, înainte de aceasta, celor ce au fost curățiți în suflet și în trup, sau cel puțin se curățesc într-o anumită măsură” (*Cele cinci Cuvântări Teologice*, I (27), 3, 12-13).

care-i din Dumnezeu și dumnezeiesc și urmărește să facă să locuiască, prin Duhul Sfânt, Hristos în inimile oamenilor. Preotul trebuie să fie el mai întâi curat și apoi să curățească pe alții, să fie el înțelept, ca să înțeleptească pe alții, să fie el lumină, ca să lumineze pe alții, să fie el aproape de Dumnezeu, ca să apropie pe alții, să fie el sfânt, ca să sfințească pe alții, să fie curat, fără păcate, și să nu fie rău²⁰. Iubitor de isihie, lipsit de orice aplecare către problemele practice și tiranizat de orice răspunderi administrative, Sfântul Grigorie Teologul arată limpede că slujirea preoțească nu poate avea decât sens duhovnicesc, oricare alte rosturi secundare trebuind a fi subsumate acestuia.

Dacă Sfântul Vasile cel Mare era numit „om de acțiune”, iar Sfântul Grigorie de Nazianz, „teologul”, Sfântul Grigorie de Nyssa²¹ a fost supranumit „filosoful și misticul”, subliniindu-se prin aceasta contribuția specifică pe care a avut-o la promovarea credinței creștine. El este considerat cel mai sistematic și mai filosofic dintre Capadocieni, lăsându-ne o operă deosebit de bogată, care dezvăluie profunzimea și extensiunea uimitoare a gândirii sale. Fără a face uz de tendințele sofiste ale vremii sale, el rămâne totuși îndatorat acestui spirit mult mai mult decât ceilalți Capadocieni. Multe dintre scrierile sale au un caracter polemic, fiind îndreptate împotriva

²⁰ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvânt de apărare pentru fuga în Pont sau Despre preoție*, traducere, introducere, note și un „Cuvânt înainte” de Pr. D. Fecioru, în: SFÂNTUL IOAN GURĂ DE AUR, SFÂNTUL GRIGORIE DE NAZIANZ ȘI SFÂNTUL EFREM SIRUL, *Despre Preoție*, EIBMBOR, București, 1987, pp. 157-222.

²¹ Sfântul Grigorie de Nyssa s-a născut în jurul anului 335, în Cezareea Capadociei, fiind mai tânăr decât Sfântul Vasile. Educația elementară îi este făcută în familie, sub atenta observație a lui Vasile, fratele său mai mare, și a surorii sale, Macrina. Își desăvârșește educația sub îndrumarea lui Libaniu și a altor personalități de seamă ale vremii. Nu se angajează dintru început într-o carieră religioasă și devine profesor de retorică. Totodată, își întemeiază o familie, căsătorindu-se. După moartea neașteptată a soției sale, Teosebia, urmând sfaturile date de fratele său, Vasile, și ale prietenului său, Grigorie de Nazianz, se retrage la mănăstirea întemeiată de Vasile pe malul râului Iris, în Pont. Rămâne aici timp de 10 ani, când este numit episcop de Nyssa, o mică localitate, fără prea mare însemnătate politică, aflată în jurisdicția mitropolitană a Cezareei, unde activa Vasile, fratele său. Deși a fost făcut episcop împotriva propriei voințe, el nu a dezamăgit pe cei care și-au pus încrederea în el. După moartea lui Vasile, Grigorie rămâne unul dintre cei mai autorizați apărători ai ortodoxiei în Asia Mica. În 379 participă la sinodul de la Antiohia, care îi încredințează misiunea de inspector bisericesc în Pont, Palestina și Arabia. Este apoi ales mitropolit de Sevasta, în Armenia. Este prezent la Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381), unde susține cu mare succes cauza credinței niceene. Totodată, el ia apărarea Sfântului Grigorie de Nazianz împotriva atacurilor episcopilor egipteni și macedoneni, instigați de papa Damasus. Datorită talentului său oratoric și cunoștințelor sale, este proclamat *stălp al Ortodoxiei*. Revine la Constantinopol de mai multe ori, pentru a predica la moartea prințesei Pulcheria, în 385, și apoi a mamei sale, Flacilla. Este prezent și la sinodul din 394 sau 395, convocat de Patriarhul Nectarie. După această dată, informațiile despre el încetează, ceea ce ne face să credem că aceasta ar fi perioada la care a adormit întru Domnul (I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, pp. 167-168; A. MEREDITH, *Capadocienii...*, pp. 107-110; C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, pp. 99-102, 109-110, 126-130; D. STĂNILAOE, „Introducere” la SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Scrieri. Partea întâia, (Părinți și Scriitori Bisericești, 29)*, EIBMBOR, București, 1982, pp. 5-7).

ereziilor din vremea sa (ex.: împotriva lui Eunomiu, Apolinarie, Macedonie etc.). Ca și la ceilalți Capadocieni, Sfântul Grigorie de Nyssa acordă o importanță deosebită *teologiei Sfintei Treimi*. El recunoaște că noi, creștinii, spunem: Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul și Dumnezeu Duhul Sfânt. Tatăl, Fiul și Duhul sunt însă moduri de ființare, sunt trei relații, însă ființa rămâne una și aceeași și, de aceea, termenul care o exprimă trebuie să fie întotdeauna la singular. Nu există trei dumnezei, pentru că esența sau natura divină nu se împarte în trei esențe, în funcție de cele trei Persoane. Mai exact, deosebirea dintre Persoanele divine constă în relațiile dintre ele, întrucât ele participă sau împărtășesc o singură natură, în același mod în care mai mulți oameni împărtășesc natura umană. Relațiile intertreimice se deosebesc însă de cele interumane. În timp ce persoanele umane nu au drept cauză una și aceeași persoană, ci unele din altele, în cazul Persoanelor Treimice, este vorba de o singură Persoană, a Tatălui, din care Fiul se naște și Duhul Sfânt porcede. De aceea, se afirmă că unicul Dumnezeu este, la propriu, singura cauză a celor cauzați de El, întrucât coexistă cu Ei. Persoanele Sfintei Treimi nu se separă unele de altele nici prin timp, nici prin loc, nici prin afecțiune, nici prin nimic din cele ce se iau în considerare la oameni. Deosebirea între Persoanele Treimice nu sunt de natură sau ființă, ci de relație. Tatăl este Tată, și nu Fiu, Fiul este Fiu, și nu Tată, iar Sfântul Duh nu e nici Tată, nici Fiu. Din această pricină, nu se poate spune că cele trei persoane sunt trei dumnezei²².

Atunci când nu s-a dedicat apărării credinței, interesul Sfântului Grigorie s-a îndreptat spre *teologia mistică*, fiind considerat chiar fondatorul teologiei mistice în Biserică (J. Danielou). Pentru el, filosofia creștină se deosebește de filosofia „celor din afară”, iar scopul ei este unirea cu Dumnezeu, unirea mistică în această viață și vederea nemijlocită în lumea de dincolo. În *Tălcuirea exactă la Cântarea Cântărilor*²³, Sfântul Grigorie aseamănă filosofia cu Mireasa, deoarece prin aceasta, spune el, învățăm ce atitudine trebuie să avem față de Dumnezeu (deși el critică filosofia păgână, considerându-o steapă, aidoma ficei faraonului). Înțelepciunea trebuie eliberată din robia filosofiei păgâne și pusă în slujba vieții superioare, trăită în virtute. El este conștient de importanța rațiunii, susținând că trebuie să o folosim pentru a înțelege cât mai corect cele mai adânci taine ale revelației; această înțelegere trebuie să se înscrie „ferm și nestrămutat în tradiția pe care am primit-o, prin succesiune, de la Părinți”. Scopul vieții noastre este cunoașterea lui Dumnezeu. Ea este rațională și naturală, pe măsura ridicării treptate de la elementele firii până la hotarul dintre sensibil și suprasensibil. Cunoașterea naturală este continuată de cunoașterea mistică, adică de cunoașterea prin credință, pe baza revelației Sfintei Scripturi, tălmăcită de tradiția Bisericii. Cei înaintați pe calea desăvârșirii se unesc

²² *Contra grecilor, după noțiunile comune*, PG 45, 175-186. Vezi și I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, pp. 173-174.

²³ PG 44, 755-1120.

cu Dumnezeu prin contemplare, adică prin vederea nemijlocită a lui Dumnezeu.

Continuatorul onorabil al tradiției și al spiritului Capadocienilor a fost Amfilohie de Iconiu²⁴. Chiar dacă el este insuficient de cunoscut și nu se bucură de același renume precum ceilalți Capadocieni, sinoadele din secolul al V-lea i-au citat cu respect părerile. A fost discipolul și prietenul Sfântului Vasile cel Mare și al Sfântului Grigorie Teologul (cu acesta din urmă a fost, probabil, chiar văr primar). Opera lui Amfilohie a fost destul de vastă, însă nu ni s-a păstrat decât fragmentar. Printre scrierile sale, remarcăm tratatul *Despre Sfântul Dub*, pe care-l scrie cu ocazia Sinodului de la Constantinopol (381), împreună cu alte opere, întru apărarea *teologiei trinitare*, dintre care amintim *Omiliile*, ce au caracter polemic, contra arienilor, pnevmatomahilor și apolinariștilor. Teologia sa nu este de prea mare originalitate. Ea se inspiră din cea a Capadocienilor, îndeosebi a Sfântului Vasile cel Mare. Cât privește teologia Sfintei Treimi, el nu iese din schema „o singură Ființă-trei Persoane”, precizată de Sfântul Vasile și de cei doi Grigorie. Persoanele se deosebesc între ele numai în „modul de a fi”. Teologia sa hristologică repetă doctrina „un singur Fiul în două firi”, stăruind astfel asupra distincției nete între cele două firi ale Mântuitorului. Noi zicem: Dumnezeu și Om. Patimile și cuvintele smerite aparțin omului din Maria, iar minunile și cuvintele divine aparțin Logosului²⁵.

Printre Capadocieni²⁶ mai poate fi amintit și Asterie al Amasiei, scriitor de formație sofistă, episcop înainte de 390 la Amasia, oraș din Pont, succesorul lui Eulalios. El a avut o intensă misiune pentru îndreptarea moravurilor

²⁴ Amfilohie de Iconiu s-a născut în jurul anului 340 în Capadocia, a urmat învățătura renumitului retor Libanius și apoi s-a transferat la Constantinopol, unde, din anul 364, a urmat cariera de judecător. În jurul anului 370 se întoarce în patrie, hotărând să se „convertească” la viața monastică, iar în 373 acceptă decizia Sfântului Vasile cel Mare, care l-a desemnat episcop de Iconiu. Participă la Sinodul Ecumenic de la Constantinopol (381) și la sinodul local din 394. După această dată nu mai avem nicio informație despre el. Se pare că a murit pe la 403. I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, p. 185; C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, p. 147.

²⁵ PG 39, 105, 109. A se vedea și I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, p. 186; C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, p. 148.

²⁶ Capadocian prin formație și gândire poate fi numit și Evagrie Ponticul. El s-a născut în 345, la Iborra, în Pont, fiind fiul unui episcop local. A fost impresionat, de tânăr, de personalitatea Sfinților Vasile cel Mare și Grigorie Teologul, care se retrăseseră în Pont pentru a se dedica ascezei. Datorită lor, el va îmbrățișa viața monastică. A fost hirotonit lector de Sfântul Vasile și diacon de Sfântul Grigorie. Cel din urmă l-a instruit în filosofie și în științele sacre. De aceea, Evagrie îl consideră maestrul său. După un timp petrecut la Constantinopol, în jurul anului 383, el se retrage în pustia Egiptului, unde a fost ucenicul Sfântului Macarie Egipteanul. Aici va rămâne până la moartea sa, în anul 399. Despre el ne vorbesc PALADIUS (*Istoria Lausiacă*, 38, și *Istoria monahilor din Egipt*), SOCRATE (*Istoria bisericască* IV, 23), SOZOMEN (*Istoria bisericască* VI, 30) etc. Ca teolog, Evagrie nu este un scriitor sistematic. Asemenea lui Origen, el susține teoria preexistenței sufletelor și apocatastaza, ceea ce a dus la condamnarea lui la Sinodul al V-lea Ecumenic (553). Cu toate acestea, învățătura sa ascetică va fi apreciată atât în spiritualitatea bizantină (Paladius, Maxim Mărturisitorul), cât și în cea occidentală (Rufin și Cassian) (I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, pp. 213-214; C. MORESCHINI, E. NORELLI, *Istoria literaturii...*, pp. 148-150).

contemporanilor, fiind un scriitor eminent moralizator. Opera sa (14 Omilii și Panegirice)²⁷ îl așează printre „predicatorii zeloși și reformatori sociali convingși” ai sfârșitului de secol IV. Chiar dacă este catalogat ca un scriitor de „mâna a doua”, el este prețios prin informațiile numeroase și interesante pentru istoria culturii și a moravurilor din secolele al IV-lea și al V-lea²⁸.

Nu putem încheia această scurtă prezentare a Capadocienilor fără a aminti, în câteva cuvinte, și de înrudirea specială dintre Capadocia și țara noastră. Pe la jumătatea secolului al III-lea, goșii năvălesc în Asia Mică și iau ostatici circa 100.000 de persoane, familii cu copii, având în frunte și preoți. Printre ostatici se aflau și numeroși capadocieni. Ocolind Marea Neagră, aceștia vor fi așezați la cotul Carpaților, unde exista o populație majoritară daco-romană (străromâni).

Capadocienii de pe meleagurile noastre au ținut mereu legătura cu cei din patria lor de obârșie, căci erau din același imperiu. Când Sfântul Vasile cel Mare consolidează monahismul, reorganizat de el însuși, probabil trimite misionari și la compatrioții săi, aduși aici cu mai bine de un secol în urmă. Sfântul însuși ne amintește de acel *Fericit Eutihie*, un preot călugăr care a propovăduit aici și a înființat mănăstiri misionare, cu rânduială vasiliană. Aceste mici oaze, cu toată vitregia vremurilor, au ființat aici sub formă de schituri retrase în munți²⁹. N-am fi știut despre această înrudire spirituală (oarecum și de sânge) dintre neamul nostru și cel al Sfântului Vasile dacă, din a doua jumătate a secolului al IV-lea, nu ni s-ar fi păstrat corespondența privind moaștele *Sfântului Sava Gotul*, martirizat prin înecare în apa Buzăului la 372 și ale cărui moaște le-a cerut Sfântul Vasile, căci, după strămoșii lui, acest „laic îmbrăcat în haină monahală”, cantor, era, probabil, din neamul celor deportați odinioară. Sciția Mică însăși avea ca guvernator pe Iunius Soranus, „un nepot” al Sfântului Vasile. Părintele Mircea Păcurariu afirmă în acest sens:

„Atât numele capadocian, cât și răptul că Srântul Vasile cel Mare, guvernatorul Iunius Soranus, amândoi capadocieni, precum și *Sfântul Bretanion*³⁰, originar poate tot din

²⁷ PG 40, 163-478.

²⁸ I.G. COMAN, *Patrologie. Manual...*, pp. 188-189.

²⁹ Ioasaf POPA, „Personalitatea pilduitoare a Sfântului Vasile cel Mare (330-370)”, *Glasul Bisericii*, LVI (2000), 1-2, pp. 76-84.

³⁰ Despre Sfântul Bretanion se crede că este originar din Capadocia, probabil un ucenic al Sfântului Vasile cel Mare. Este amintit ca episcop al Tomisului în jurul anului 369, cu prilejul unui conflict avut cu împăratul roman Valens (364-378). Istoricul bisericesc Sozomen relatează în *Istoria sa Bisericească* cum împăratul Valens, susținător aprig al arienilor, încearcă să-l determine pe episcopul Bretanion să intre în comuniune cu arienii. Episcopul a refuzat vehement propunerea împăratului, fapt pentru care a fost exilat. Exilul nu va fi de durată. De teama unei răscoale a „sciților”, împăratul îi va îngădui episcopului să se întoarcă în scaunul său. Același Sozomen îl prezintă pe Sfântul Bretanion ca „bărbat destoinic și renumit prin virtutea vieții sale, după cum mărturisesc și sciții înșiși”, iar istoricul Teodoret, episcopul Cirului (392-458), scria că era „plin de credință [...] 2 înfruntat stricarea dogmelor și

acele părți, au depus atâta stăruință pentru mutarea moaștelor sale în Capadocia ne fac să credem că Sfântul Sava este originar tot de aici, deci un descendent al captivilor greci aduși de goți în Dacia”³¹.

Poate nu este întâmplător faptul că, după înființarea Mitropoliei Ungro-Vlahiei, mitropolitul primat al Țării Românești era denumit Loçtiitor al tronului Cezareei-Capadociei³².

În concluzie, Părinții Capadocieni au trăit și au scris într-o perioadă deosebit de interesantă și de importantă pentru istoria Bisericii și pentru dezvoltarea învățaturii de credință, contribuind substanțial, fiecare în felul lui, la viața duhovnicească, intelectuală și la conturarea dogmei creștine în secolul al IV-lea. Ei sunt reprezentanții străluciți ai unei perioade bogate atât în dispute, cât și în elaborări teologice de mare valoare, din epoca patristică. S-au remarcat atât ca păstori și misionari, cât și ca moraliști și dogmatiști, având o contribuție valoroasă la limpezirea problemelor pe atunci discutate – trinitare, hristologice și pnevmatologice. Contribuția lor teologică are un caracter specific, original, în consensul întregii gândiri patristice. Ei au arătat că, în procesul de aprofundare a credinței, fiecare teolog aduce o viziune proprie, care decurge din bogăția de sensuri a Revelației și care se integrează în unitatea simfonică a Bisericii sobornicești.

fărădelegile săvârșite de Valens împotriva sfinților (= credincioșilor)”. Cei mai mulți cercetători susțin că autorul *Scrisorii Bisericii din Gothia către cea din Capadocia*, care însoțea moaștele Sfântului Sava, a fost episcopul Bretanion. În *Scrisoarea* nr. 165, adresată probabil Sfântului Bretanion, Sfântul Vasile cel Mare îi mulțumește pentru ajutorul dat și îl numește pe acesta „un cetățean al patriei sale, care întocmai ca o creangă înflorită din rădăcina nobilă a umplut cu fructele Duhului o țară îndepărtată [...], mlădiță cu care patria mamă se poate mândri”. Nu se știe cu exactitate câtă vreme a păstorit la Tomis. Pentru sfințenia vieții sale și pentru dărzenia cu care a apărat credința ortodoxă, episcopul Bretanion a fost trecut în rândul sfinților, pomenirea lui făcându-se în fiecare an, la 25 ianuarie. (M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, EIBMBOR, București, 1991, pp. 144-145.

³¹ M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, p. 113.

³² Vezi și I. POPA, „Personalitatea pilduitoare...”, pp. 76-84.

Hristologia atanaso-capadociană de secol IV – prolegomena Calcedonului ecumenic*

Preot dr. Cristi GAVRILA

I. Problematica hristologiei contemporane. Caracterul antropocentric

Făcând referire directă la Întruparea Logosului, Sfântul Ioan Damaschin va mărturisi că Iisus Hristos, fiind Dumnezeu desăvârșit, Se face Om desăvârșit, săvârșind cea mai mare noutate dintre toate noutățile, singurul lucru nou sub soare, revelând puterea infinită a lui Dumnezeu. Actul Întrupării Logosului dumnezeiesc reprezintă singura noutate a istoriei și a întregului cosmos. Diferitele sisteme însumate teologiei contemporane fie separă ireductibil lumea naturală de cea supranaturală, urmând paradigma filosofiei păgâne și având ca rezultat secularizarea omului, fie mărturisesc unitatea celor două lumi și îndumnezeirea omului în Iisus Hristos, urmând astfel inspirației Sfinților Părinți în Duhul Sfânt.

În climatul religios contemporan, se conturează opinia conform căreia adevărul despre Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos poate fi exprimat printr-o pluralitate de formule hristologice¹. Această pluralitate este rezultatul

* Închin acest studiu memoriei Părintelui nostru episcop Damaschin Coravu (†2009), iubitor al Tradiției și Teologiei Sfinților Părinți.

¹ Robert McAFEE BROWN, „Qui est Jesus qui nous libere et nous unit”, în: *Briser les barriers*, IDOC, Paris, 1976, pp. 7-8. Punctul de vedere este expus în contextul Adunării Generale de la Nairobi a Consiliului Ecumenic al Bisericilor din 1975. Autorul nostru se întreba: „Cine este Hristos? Dacă încercăm să răspundem la această întrebare, atunci suntem confrunțați cu o varietate uluitoare de răspunsuri. Iisus este consubstanțial cu Tatăl, Iisus este combatant pentru libertate, Iisus este profet, Iisus este prezență sacramentală, Iisus este un visător idealist, Iisus este negru, Iisus este om pentru semenii Săi, Iisus este Mântuitor personal. N-ar avea niciun rost

interpretării singulare și subiectiviste asupra firii umane a Mântuitorului, umanitate scoasă din unirea cu divinitatea în Ipostasul dumnezeiesc. Se accentuează umanitatea în detrimentul divinității, cu consecințe grave atât în hristologie, cât și în soteriologie. Despărțind Omul de Dumnezeu, în Iisus Hristos, acest pluralism hristologic are caracter antropocentric.

Încă din secolul al IV-lea, Arie considera că Iisus Hristos nu este Dumnezeu, ci o simplă creatură desăvârșită. La extrema cealaltă se afla Apolinarie din Laodiceea Siriei; el susținea că unitatea persoanei lui Iisus Hristos nu este posibilă dacă umanitatea este completă, pentru că două ființe complete în sine nu pot să devină una.

Aspectul antropocentric al hristologiei contemporane nu exprimă o noutate. El a fost împrumutat, într-o formă sau alta, din ereziile primelor veacuri creștine și din filosofia păgână². Este important de observat atât cauzalitatea în sine – cu privire la antropocentrism –, cât și complexitatea fenomenului care a generat și generează alte învățături greșite. Erezia – rod al mândriei omului –, fiind rezultatul unei inteligențe autonome, neluminată de Duhul Sfânt, nu va ajunge niciodată la adevăr, ci dezbinarea și minciuna vor naște întotdeauna o altă dezbinare și o altă minciună.

De aici și contextul actualizării hristologiei Sfântului Atanasie și a Sfinților Capadocieni, care au combătut ereziile – ele însele cu viziuni divergente –, afirmând ortodoxia învățăturii în Duhul Sfânt, neinfluențați de exagerare într-un sens sau altul. Actualizarea a fost săvârșită prin paradigma teologiei ortodoxe contemporane³.

să ne îngrijorăm pentru faptul că răspunsurile noastre pun accent pe puncte de vedere atât de diferite dacă ar fi identice. Ar trebui să ne neliniștească, căci aceasta ar însemna să-L transformăm pe Hristos în prizonierul unei singure formule. Pluralitatea formulelor hristologice ne ajută să vedem lumea nu numai cu ochii noștri, ci și cu ochii altora. Nimic nu este mai dăunător decât să rămâi prizonierul unei singure formule, căci astfel nu mai poți vedea, de pildă, sărăcia, opresiunea și suferința lumii a treia”. Aceasta gândire hristologică primește un răspuns magistral din partea preotului profesor dr. Dumitru POPESCU în cartea sa *Iisus Hristos Pantocrator*, EIBMBOR, București, 2005, pp. 186-187.

² Când facem referire la filosofia păgână, nu putem să ne exprimăm unilateral. Deși propovăduia un dualism ireductibil între lumea inteligibilă – rațională și lumea sensibilă – autonomă, întruparea Logosului fiind de neconceput într-un astfel de context, totuși filosofia greacă veche a fost una din căile prin care Dumnezeu a pregătit lumea pentru Întruparea Fiului Său. Filosofia a fost folosită îndelung și de Sfinții Părinți, printr-o asimilare prin selecție. A se vedea Nichifor CRAINIC, *Nostalgie paradisiului*, Ed. Moldova, Iași, 1994, pp. 53-65, și capitolul *Ortodoxie și Clasicism* din lucrarea *Ortodoxie și etnocrație*, Ed. Cugetarea, București, 1938, p. 312.

³ Teologia ortodoxă contemporană se sprijină pe paradigma Sfinților Părinți. Astfel, Sfântul Atanasie și Sfântul Maxim Mărturisitorul au depășit opoziția ireductibilă dintre lumea inteligibilă și lumea sensibilă și au arătat că ele sunt unite prin aceeași ordine rațională și armonioasă a creației, care își are izvorul în Logosul Tatălui. Numai astfel Logosul Întrupat poate veni întru ale Sale (Ioan 1, 9). Acesta a fost temeiul biblic și patristic de la care a plecat Dumitru Stăniloae când a evidențiat conceptul de centralitate a lui Hristos, în cadrul Conferinței pentru Misiune

II. Sistemul gândirii lui Arie și Apolinarie. Diagnoza unei învățături greșite – erezia ca luptătoare împotriva adevărului revelat

Gândirea elenistă nu era de acord cu unirea a două principii desăvârșite⁴: „două realități desăvârșite nu pot să fie una”. De aceea, unirea firilor dumnezeiești și omenești în Persoana unică a lui Iisus Hristos era un lucru greu de înțeles pentru filosofie. Pe de altă parte, omul antic considera lumea sensibilă ca una a păcatului, din cauza conținutului lipsit de rațiune, iar orice Întrupare a Logosului, în astfel de condiții, era de neconceput din punct de vedere filosofic și religios⁵.

II.1. Arie

Sfântul Atanasie sublinia în teologia sa premisele morale ale arianismului. În *Cuvinte împotriva arienilor*, a arătat atât firea lucrurilor create și relația dintre Dumnezeu și lume, cât și substratul filosofic al ereziei ariene. Arie⁶ vedea Logosul creat ca pe o creație dependentă de prima și cea mai desăvârșită creatură a lui Dumnezeu. Realitatea Logosului era intermediară între Tatăl necreat și creație. Desăvârșirea Logosului se datora ascultării și conformării voinței Lui cu voința lui Dumnezeu. Creația nu participa nemijlocit la lucrările Ființei absolute, făpturile altero-ființiale se îmbunătățesc și progresează prin relația morală față de Dumnezeu, după modelul Logosului, Care S-a întrupat pentru a așeza modelul moral al omenirii. Nikos A. Matsoukas⁷ vede în această gândire eretică o filosofie ascunsă, un moralism absolut și o predică morală.

și Evanghelizare a Consiliului Ecumenic al Bisericii. Potrivit concepției sale, trei sunt forțele personale ale Tatălui care lucrează în creație pentru unificarea ei. Prima este Logosul divin, prezent în simfonia rațiunilor lucrurilor și în simfonia virtuală a rațiunilor umane. A doua este Logosul Întrupat, prezent în sânul umanității, fără să fie deplin actualizat, ca Ipostas divino-uman central. A treia forță de spiritualizare și unificare este Duhul Sfânt, Care ne conduce pe toți către Hristos, Pr. prof. Dumitru ȘTĂNILOAE, „La centralité du Christ dans la théologie, dans la spiritualité et dans la mission de L'Église”, *Contacts*, 1975, 92, p. 448. A se vedea D. POPESCU, *Iisus Hristos Pantocrator*, pp. 188-189.

⁴ Vladimir LOSSKY, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, trad. Pr. Vasile Răducă, Ed. Bonifaciu, București, 1998, p. 127.

⁵ D. POPESCU, *Iisus Hristos Pantocrator*, p. 11.

⁶ Arie s-a născut în 256, în Libia. A fost discipolul episcopului Antiohiei, Pavel de Samosata, eretic antitrinitar. Instruit în teologie de Lucian de Antiohia, Arie se va bucura de sprijinul unor episcopi ca Eusebiu de Nicomidia, Maris de Calcedon, Theognis de Niceea și Leonțiu de Antiohia. Arianismul era o concepție rațional-omenească de înțelegere a creștinismului. Sistemul de gândire arian a fost influențat de Școala din Antiohia, care interpreta Sfânta Scriptură literal și istoric. De partea cealaltă se situa Școala din Alexandria, care o interpreta alegoric și spiritual. În arianism erau prezente elemente gnostico-filosofice. Gheorghe COTOȘMAN, *Geneza arianismului. Puncte de sprijin pentru arianism în teologia creștină anterioară*, Caransebeș, 1930; Nicolae CHIFĂR, „Ortodoxia în confruntare cu arianismul. Episcopatul apusean în apărarea crezului niceean”, *Analele științifice ale Universității Al.I. Cuza – Iași, Teologie*, IV (1997-1998), pp. 187-202.

⁷ Nikolaos MATSOUKAS, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, *Expunerea credinței ortodoxe în confruntare cu creștinismul occidental*, trad. Nicușor Deciu, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 180.

Doctrina ariană⁸ pleca de la un Dumnezeu unic, absolut, veșnic și nenăscut (*agennitos*). Dumnezeu, fiind veșnic și nenăscut, nu poate să-și comunice substanța și ființa Sa, deoarece, pe de o parte, comunicarea ființei ar presupune compoziția, divizibilitatea și chiar schimbarea, pe de altă parte, El este, prin definiție, nenăscut, iar un Dumnezeu născut prin comunicarea ființei reprezintă un nonsens. Dacă Dumnezeu este nenăscut, iar Fiul este născut în timp, rezultă că Fiul-creat nu poate avea decât o natură diferită de a Tatălui-necreat.

Arie iubea nu numai dialectica lui Aristotel, ci era influențat puternic de Filon cu privire la concepția despre Logosul-demiurg. Gnosticii socoteau, împreună cu Arie, că Dumnezeu absolut este departe de creaturi, nefiind capabil de nicio acțiune nemijlocită asupra lumii. De aceea, Dumnezeu creează o ființă intermediară între El și lume. Acest instrument al creației este Logosul, care nu aparține nici lumii, dar nu este nici Dumnezeu. Logosul era creat din nimic, dar nu din ființa Tatălui, ci prin voința Acestuia. „Dumnezeu – zice Arie – n-a fost totdeauna Tatăl... El a fost mai întâi singur, Logosul și Înțelepciunea nu erau. Apoi, Dumnezeu voinde să ne creeze, a făcut o anumită ființă, pe care a numit-o Logos, Înțelepciune și Fiu, pentru ca să ne creeze prin ea”⁹. Rezultă că Logosul nu este Fiu după natură al lui Dumnezeu, ci numai după har. Fiul nu este Dumnezeu adevărat, nici egal, nici consubstanțial cu Dumnezeu Tatăl, ci creatura perfectă a lui Dumnezeu.

Cu privire la soteriologie, arienii credeau că numai suveranitatea absolută a Logosului în ființa lui Hristos – această ființă întrupată nu avea două firi, pentru că nu era om desăvârșit; Dumnezeu ținea locul sufletului în trup – asigura o unitate capabilă să ne mântuiască¹⁰.

Învățătura ariană, lovind deplinătatea firii dumnezeiești și deplinătatea firii omenești, ataca însăși ființa creștinismului. Astfel, mântuirea omului nu mai era reală, nici o lucrare teandrică sau ontologică, ci una de ordin moral și pur umană.

⁸ Terenul pentru doctrina ariană era pregătit de ereziile antitrinitare subordinaționiste și, în parte, de Origen. Ca izvoare istorice, pentru doctrina ariană, avem: Scrisoarea către Eusebiu de Nicomidia, Scrisoarea către Alexandru al Alexandriei, fragmente din Thalia, mărturisirea de credință a lui Arie către împăratul Constantin cel Mare, citate reproduse de Sfântul Atanasie cel Mare, informații date de istoricii: Socrate, Sozomen, Teodoret de Cir, Sfântul Epifanie, Filostorgiu, J. TIXERONT, *Histoire des Dogmes*, vol. II, Ed. 7, Paris, 1924, p. 24.

⁹ *Thalia* lui Arie, la Sf. ATANASIE, *Cuvântarea I contra arienilor*, 5, PG 26, 21A. A se vedea și: Sf. ATANASIE CEL MARE, *Scrieri. Partea I. Cuvânt împotriva elinilor. Cuvânt despre Întruparea Cuvântului. Trei cuvinte împotriva arienilor. (Părinți și Scriitori Bisericești, 15)*, traducere Pr. prof. Dumitru Stăniloae, EIBMBOR, București, 1987, p. 417; Arhid. prof. dr. Constantin VOICU, *Studii de teologie patristică*, îndeosebi capitolul: *Problema omoousios la Sfântul Atanasie cel Mare*, EIBMBOR, București, 2004, pp. 57-82.

¹⁰ Pr. prof. Ioan G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”: *Hristologie și Mariologie Patristică*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993, p. 32; îndeosebi capitolele: *Hristologia ariană și apolinaristă*, pp. 31-43; *Hristologia Părinților ortodocși ai sec. IV*, pp. 43-59.

II.2. Apolinarie¹¹ va căuta să rezolve problema relației dintre dumnezeire și umanitate în Hristos. Considera că alături de dumnezeirea adevărată nu poate să stea o umanitate adevărată în Persoana Unică a lui Iisus Hristos, după principiul filosofic „două deplinătăți nu pot să fie una”, adică o ființă compusă din două ființe independente este o imposibilitate¹².

Ca și Arie, Apolinarie admite că trupul pe care L-a luat Logosul era lipsit de minte. Împrumutând filosofia lui Platon, împărțea sufletul în trei părți, partea rațională, partea irascibilă și partea poftitoare, sau în suflet rațional și irațional; Logosul a luat un trup fără suflet rațional – un trup fără minte¹³. Astfel, el pleacă de la distincția dintre trup, suflet și spirit.

Pentru a obține unitatea persoanei lui Hristos, fără a renunța la trup, Apolinarie sacrifică integritatea firii umane, amputând sufletul inteligent. Două principii inteligente și libere în aceeași ființă intră în conflict. Dacă Hristos ar fi avut inteligență umană, ar fi avut și păcat, ceea ce nu trebuia¹⁴. Consecința imediată era faptul că ceea ce nu a fost luat de Logos nu a fost tămăduit. Omul nu era, așadar, mântuit în întregime.

Apolinarie susținea că firea divină, netrupească, devine întrupată. De aici și formula celebră: „O singură fire întrupată a lui Dumnezeu-Logosul”, formulă transmisă de Apolinarie în „Scrisoarea sa către împăratul Iovinian”¹⁵.

Unitatea firii presupune o singură voință și o singură lucrare: „Noi mărturisim – spunea Apolinarie – pe Hristos unul și, în virtutea acestei unități, adorăm în El o singură fire, o singură voință, o singură lucrare”¹⁶. Apolinarie susținea că motivul principal al Întrupării lui Iisus Hristos a fost mântuirea și îndumnezeirea noastră. „Noi spunem că Logosul lui Dumnezeu S-a făcut om pentru mântuirea noastră, pentru ca să luăm asemănarea celui din ceruri și să fim îndumnezeiți prin fire, iar după trup, cu Fiul omului, Domnul nostru Iisus Hristos”¹⁷.

Apolinarismul a provocat, ca reacție inversă, apariția nestorianismului și, de asemenea, a generat monofizismul, care primejduia realitatea istorică a lui Iisus Hristos. Observăm compromiterea actului mântuirii, aplicat numai părții materiale, nu omului întreg.

¹¹ Apolinarie, episcop al Laodiceei Siriei, va lupta împotriva arienilor prin afirmarea credinței niceene. Va trece de la o extremă la alta, astfel încât de la erezia ariană se va ajunge la erezia apolinaristă. A fost combătut de Sfântul Atanasie, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Epifaniu, Diodor de Tars, Teodor de Mopsuestia și Teodoret al Cyrului.

¹² Pr. conf. dr. Ștefan SANDU, *Istoria dogmelor*, vol. I, *Istoria dogmelor din epoca postapostolică până la Sfântul Ioan Damaschin*, Ed. Bren, București, 2002, p. 362.

¹³ N. MATSOUKAS, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, p. 184.

¹⁴ I.G. COMAN, *Și Cuvântul trup s-a făcut...*, pp. 34-35.

¹⁵ J. TIXERONT, *Histoire des Dogmes*, vol. II, p. 99.

¹⁶ APOLINARIE, *Cuvânt către Iulian, ucenicul său*, XXVIII, p. 400, apud I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., pp. 37-38.

¹⁷ I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., p. 38.

III. *Părutu-s-a nouă și Duhului Sfânt. Dinamica ortodoxiei Sfinților Părinți – apărarea, mărturisirea și aprofundarea, ca înnoire și descoperire a Adevărului*

Hristologia ortodoxă de secol IV are ca reprezentanți străluciți pe Sfinți Părinți precum: Sfântul Atanasie, Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nazianz, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Amfilohie de Iconiu și alții. Hristologia lor va da primele lovituri sistemului arian și apolinarist și totodată va pregăti terenul pentru generația Sfântului Chiril și pentru cea a Calcedonului Ecumenic.

Teologia Sfântului Atanasie¹⁸ se plasează pe axa gândirii Sfinților Părinți¹⁹, care vine direct de la Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan²⁰, având ca puncte centrale divinitatea Logosului, a Fiului lui Dumnezeu și Întruparea Lui pentru mântuirea lumii.

¹⁸ Dintre operele dogmatice cu importanță pentru demersul nostru teologic, amintim: *Către elini* (PG 25, 3-96), *Despre Întruparea Cuvântului* (PG 25, 95-198), *Cele trei cărți contra arienilor* (PG 26, 11-526). Toate acestea sunt traduse și în limba română de Pr. prof. Dumitru Stăniloae, fiind publicate în colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*, volumul 15, EIBMBOR, București, 1987; interesant este studiul introductiv semnat de același mare teolog. Sfântul Atanasie s-a folosit de gândirea neoplatonic-origenistă împotriva arianismului, modelându-o radical. Dumnezeuirea Fiului, afirmată de Atanasie, este definită prin aceleași trăsături ca la Origen și Plotin. Dionisie din Alexandria și Teognost susțineau o deosebire radicală între Dumnezeu și creaturi, idee prezentă și în teologia atanasiană. Observăm că Sfântul Atanasie – Părintele Ortodoxiei – va folosi filosofia greacă, dar împreună cu ceilalți sfinți părinți îi va redefini înțelepciunea pe calapodul adevărului revelat, dându-i o nouă culoare și un sens nou.

¹⁹ Înaintea Sfântului Atanasie, în primele trei veacuri, găsim note interesante, demne de reținut în materie de hristologie. Părinți apostolici, sprijiniți de textele Noului Testament, vor dezvolta o hristologie simplă, dar precisă. Martiriul Sfântului Policarp mărturisește că prin Iisus Hristos am ajuns să-L cunoaștem pe Dumnezeu. Ignatie păzește formula *Dumnezeu a apărut în formă de om pentru o nouă viață veșnică*, arătând că scopul acestei teofanii a lui Iisus Hristos a fost redobândirea vieții veșnice de către omul cel căzut. Sfântul Justin vorbește despre Fiul lui Dumnezeu *Cel revelat*, susținând identitatea dintre Mântuitorul Iisus Hristos și Logosul creator, revelat oamenilor în toată plenitudinea ființei omenești. După Sfântul Irineu, Hristos este manifestarea lui Dumnezeu Tatăl, El fiind îndeplinirea promisiunilor și Dumnezeu Adevărat. De asemenea, El recapitulează întreaga omenire, realizând comuniunea lui Dumnezeu cu omul. Clement va spune despre Hristos că este revelatorul Tatălui, prin care se face cunoscut oamenilor. Pentru Origen, Hristos este suflarea puterii lui Dumnezeu, chipul bunătății Sale. Hristologia lui Origen va lămuri teoria comunicării însușirilor între dumnezeirea și umanitatea lui Iisus Hristos. Tertulian precizează formula: o singură persoană în două firi. Aceste sublinieri hristologice vor folosi veacurilor viitoare la elaborarea doctrinei ortodoxe și au o importanță aparte în cadrul primei faze a disputelor hristologice de care ne ocupăm. Teologia atanasiană și capadociană vor prelua această tradiție hristologică, o vor adânci și descoperi prin puterea Duhului Sfânt în Biserica lui Iisus Hristos.

²⁰ „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul [...]. Toate prin El s-au făcut și fără de El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut [...]. Și S-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-născut din Tatăl, plin de har și de adevăr” (*Ioan* 1, 1-3, 14). A se vedea lucrarea Pr. Vlad SOFRON, *Prologul Evangheliei a patra*, Cluj, 1937.

Premisă a teologiei capadociene, relația nemijlocită dintre Dumnezeu și lume constituie o „*legitate universală*”, conformă firii și oferind creației posibilitatea transfigurării și îndumnezeirii. Această relație este ontologică și constituie ideea de bază a operei de mântuire. Asumarea firii omenești desăvârșite înseamnă vindecarea trupului și a sufletului²¹.

III.1. Sfinții Părinți mărturiseau *realitatea somatică a Mântuitorului Iisus Hristos*.

De această realitate a trupului depindea nu numai adevărarea istoricității Mântuitorului, ci însăși posibilitatea mântuirii noastre.

Sfântul Atanasie împreună cu Sfinții Grigorie de Nazianz și Grigorie de Nyssa sunt în deplin acord dogmatic cu principiul tradiției patristice: „Ceea ce n-a fost luat n-a fost mântuit”. Opera de mântuire ține de realitatea Întrupării și Înomenirii lui Hristos. Sfântul Vasile cel Mare mărturisește în acest sens:

„...dacă venirea Domnului în trup nu a avut loc, atunci Răscumpărătorul nu a dat morții prețul pentru noi, El nu a retezat prin El Însuși împărăția morții. Dacă altceva era lucrul stăpânit de moarte și altceva era lucrul luat de Domnul, moartea nu ar fi încetat lucrând ale sale, patimile trupului purtător de Dumnezeu nu ar fi fost câștigate pentru noi, El nu ar fi ucis păcatul în trup, noi cei care am murit în Adam nu am fi fost vivificați în Hristos, nu ar fi fost restaurat ceea ce căzuse, nu ar fi fost îndreptat ceea ce se frânse, nu ar fi fost unit cu Dumnezeu ceea ce fusese înstrăinat prin înșelăciunea șarpelui”²².

Logosul vine în trup pentru a distruge în el moartea și stricăciunea. Cuvântul S-a făcut accesibil nouă, celor care Îl căutăm pe Dumnezeu în lucrurile sensibile. Prin acest trup au lucrat minunile pentru adevărarea dumnezeirii Sale și tot astfel a făcut cunoscut pe Dumnezeu-Tatăl²³.

III.2. Răscumpărarea și îndumnezeirea omului

Mântuirea omului ține de Persoana Mântuitorului Iisus Hristos. Dacă nu ar fi fost în același timp Dumnezeu adevărat și om desăvârșit, mântuirea omului nu ar fi fost posibilă. Sfântul Atanasie mărturisește că nu poate fi vorba de Întrupare în afara mântuirii noastre. *Cuvântul nu S-ar fi întrupat dacă nevoia oamenilor nu ar fi cerut aceasta*. Scopul principal al Întrupării și Înomenirii Logosului dumnezeiesc este răscumpărarea omului.

²¹ N. MATSOUKAS, *Teologia Dogmatică și Simbolică*, vol. II, pp. 184-186.

²² Sf. VASILE CEL MARE, *Scrisoarea 261, 2*, PG 32, 969B, *apud* I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., pp. 44-45; a se vedea și Sf. VASILE CEL MARE, *Împotriva lui Eunomiu. Expunere a credinței niceene*, trad. Ierom. Lavrentie Carp, Ed. Crigarux, 2007; și *Sfântul Vasile cel Mare, închinare la 1600 de ani de la săvârșirea sa*, EIBMBOR, București, 1980.

²³ Sf. ATANASIE CEL MARE, *Scrieri. Partea I...*, mai ales pp. 135-143.

Greșeala lui Adam nu anulează planul dumnezeiesc de mântuire. Dumnezeu se face om, ca omul să devină Dumnezeu, după teologia Sfântului Atanasie și a Sfântului Irineu. Moartea și Învierea lui Iisus Hristos stau la temelia acestei restaurări²⁴.

În teologia Sfântului Atanasie, un accent deosebit se pune pe umanitatea asumată a Mântuitorului ca Principiu al îndumnezeirii noastre. Pentru că S-a făcut El Însuși Om, întreaga fire a trupului s-a sfințit, fiindcă „în timp ce primea Duhul ne-a făcut și pe noi vrednici de a-L primi”²⁵.

III.3. Dacă Fiul lui Dumnezeu se întrupează și se înomenește, Părinții mărturisesc și *realitatea sufletului rațional în ființa Logosului.*

Sufletul rațional are o importanță aparte în actul mântuirii noastre și, de aceea, un trup luat de Cuvântul lui Dumnezeu, fără ceea ce constituie specificul, frumusețea și slava omului, ar fi un nonsens.

„Dacă cineva nădăjduiește într-un om lipsit de inteligență, este, desigur, și el neinteligent și nu e vrednic să fie mântuit. Ceea ce nu a fost luat (de Domnul), aceea nu e tămăduit. Ceea ce însă s-a unit cu Dumnezeu, aceea e mântuit”, mărturisirea Sfântul Grigorie de Nazianz. Atât Sfântul Grigorie de Nyssa, cât și Sfântul Grigorie de Nazianz relevă împreună că inteligența se unește cu inteligența, pentru că aceasta îi este mai apropiată și mai proprie Logosului, inteligența mijlocind efectiv între dumnezeire și materie²⁶.

Sfântul Epifaniu scrie: Cuvântul a asumat „un om desăvârșit, cu tot ceea ce este în om și tot ceea ce este omul, pentru a lucra într-un mod complet plenitudinea mântuirii”²⁷.

Prin firea lui, sufletul are o funcție soteriologică, datorită alegerii libere cu care l-a înzestrat Creatorul pe om – partenerul de dialog al lui Dumnezeu; fiind *elementul cel mai apropiat de Firea divină, sufletul este și cel mai îndreptățit să facă legătura între dumnezeire și materie, în Ființa lui Hristos și în cea a oamenilor.*

III. 4. Hristologia Sfinților Părinți are în centrul ei *unitatea Persoanei lui Iisus Hristos.*

Unitatea Ființei în dualitatea firilor este exprimată de Amfilohie de Iconiu:

„Deosebiți-mi firile, aceea a lui Dumnezeu și aceea a omului; căci Iisus Hristos nu a devenit din Dumnezeu om printr-o cădere, nici din om nu a devenit Dumnezeu prin

²⁴ Vasile BRIA, „Contribuția Sfântului Atanasie la fixarea dogmei hristologice”, *Ortodoxia*, XIII (1961), 2, pp. 208-211.

²⁵ SF. ATANASIE CEL MARE, *Scrieri. Partea I...*, p. 213 ș.u.

²⁶ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Scrisoarea 101, PG 37, 188A, apud I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”...*, pp. 45-46.

²⁷ Pr. Șt. SANDU, *Istoria dogmelor*, vol. I, pp. 367-368.

progres. Iisus Hristos a păstrat în El (după Înviere) proprietatea fără amestec a celor două firi eterogene”²⁸.

Chiar dacă era de tradiție alexandrină, Sfântul Grigorie de Nazianz a utilizat bine expresia *naturi*. Mărturisește ortodox că Dumnezeu-omul este Unul, adică Logosul dumnezeiesc; făcându-Se om, nu a sacrificat nimic din dumnezeirea Sa. Chiar dacă natura dumnezeiască și natura omenească pot fi cugetate ca distincte, ele nu sunt „*unul și altul*”, ci două firi unite într-o Persoană. Cele două naturi unite într-o Persoană sunt comparate cu sufletul și trupul omului²⁹.

Sfinții Părinți vorbesc despre două voințe în Hristos, una divină și alta umană. Prin întruparea Logosului, divinitatea nu S-a transformat în umanitate, nici umanitatea în dumnezeire, nici nu s-au contopit cele două în vederea formării unei a treia firi. Sfântul Vasile cel Mare crede că dumnezeirea se află în trup ca focul în fierul înroșit, nepierzându-se, ci comunicându-se³⁰.

III.5. Interesantă este doctrina hristologică a Sfinților Părinți cu privire la *felul unirii celor două firi în Persoana lui Iisus Hristos*.

Sfântul Grigorie de Nazianz³¹ ne spune că scopul unirii celor două firi este ca omul să devină Dumnezeu în măsura în care Dumnezeu S-a făcut om; este o unire organică, dar nu fizică.

Mărturisind: „Unirea cu dumnezeirea a ridicat umilința firii trupesti la însușirile dumnezeiești”, Grigorie de Nyssa preconizează îndumnezeirea trupului lui Hristos. Același Sfânt Părinte afirmă, în altă parte, îndumnezeirea omului din Hristos: „Dumnezeu nu S-ar fi arătat în trup, dacă Logosul nu S-ar fi făcut trup; trupul omenesc pe care l-a îmbrăcat nu ar fi fost schimbat în dumnezeire, dacă ceea ce se vede nu ar fi fost făcut Hristos și Domn”³².

Amfilohie de Iconiu afirmă că cele două firi din Persoana lui Hristos există neschimbate și nedespărțite. Ele fac un Hristos în chip neamestecat și neîmpărțit. Avem aproape formula Sinodului Ecumenic de la Calcedon, trei termeni din patru care definesc felul unirii firilor³³.

²⁸ J. TIXERONT, *Histoire des Dogmes*, vol. II, pp. 121-123.

²⁹ Pr. Șt. SANDU, *Istoria dogmelor*, vol. I, pp. 371-372.

³⁰ SF. VASILE CEL MARE, *Omilie la Nașterea lui Hristos*, PG 31, 1460C, apud I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., pp. 48-49.

³¹ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvântul III Teologic*, 19, PG 36, 101A. A se vedea și SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci Cuvântări despre Dumnezeu*, trad. Pr. Gh. Tilea și Nicolae I. Barbu, 1947, pp. 51-67; sau traducerea Pr. Dumitru Stăniloae, Ed. Anastasia, București, 1993.

³² SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Contra lui Eunomiu*, PG 45, 729 C, apud I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., pp. 50-51. Cu privire la concepția hristologică a sfântului, a se vedea GRIGORIE DE NYSSA, *Marele Cuvânt Catehetic*, trad. Grigorie Teodorescu, București, Ed. Sophia, 1998, îndeosebi partea a II-a, cap. 5-32, pp. 26-109.

³³ I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., p. 51.

III.6. Derivată din contopirea firilor în unitatea Persoanei Logosului, comunicarea însușirilor reprezintă unul dintre cele mai dezvoltate puncte din hristologia atanaso-capadocienilor

Sfântul Atanasie cel Mare vorbește despre comunicarea însușirilor ca despre o concluzie firească a întrepătrunderii celor două firi:

„Noi nu adorăm creatura... Noi adorăm Logosul lui Dumnezeu, Domn al creaturii, întrupat. Trupul, fără îndoială, e o creatură dacă-l considerăm în sine, dar el a devenit trupul lui Dumnezeu. Noi nu adorăm acest trup aparte, separându-l de Logos și nici când adorăm Logosul nu-l separăm de trupul său, ci știind, cum am spus deja, că Logosul s-a întrupat, noi Îl recunoaștem ca Dumnezeu existând în trup”³⁴.

Ca Dumnezeu, este Creator și învie morții, dar ca om, flămânzește și suferă, arătând că are un trup real, și nu unul aparent. Trupul Său suferea și murea, după condițiile naturale ale lui, dar pururea păstra nemurirea, datorită Cuvântului ce sălășluia în El. Dacă trupul lui Hristos a murit, acest lucru nu exprimă ideea conform căreia Cuvântul cel nemuritor și fără de stricăciune a gustat moartea³⁵.

Sfântul Grigorie de Nyssa a demonstrat că însușirile aparținând unei firi pot fi atribuite și celeilalte firi a lui Hristos, când acestea sunt luate concret, și nu abstract. Dar nu firea omenească înviază pe Lazăr și nu puterea nepătimitoare plânge pe cel întins, ci lacrima este proprie omului. „...Prin unirea și prin legătura firească, ambele serii de evenimente (loviturile și cinstirile) devin comune fiecărei firi: Domnul luând asupra-și loviturile robului, iar robul slăvindu-se cu cinstea Stăpânului” – textul reprezintă concluzia Sfântului Grigorie de Nyssa în privința subiectului comunicării însușirilor. Și Sfântul Grigorie de Nazianz păstrează aceeași linie, cu tendințe soteriologice: „El vine la chipul său (omul), poartă trup din cauza trupului, se unește cu sufletul inteligibil din cauza sufletului meu, purificând cu asemenea pe cel asemenea”³⁶.

III.7. După ce redă textul scripturistic clasic *despre cheneză* de la *Filipeni 2*, 5-11, Sfântul Atanasie cel Mare descrie aspectul chenotic al lui Hristos în următorii termeni: „Ce ar putea fi mai limpede și mai vădit decât aceasta? Căci nu S-a făcut mai bun din ceva mai de jos. Ci, fiind Dumnezeu, a luat chip de rob și, luând aceasta, nu S-a făcut mai înalt, ci S-a smerit”. Nu se vorbește despre o mișcare în

³⁴ SF. ATANASIE, *Scrisoarea către Adelfiu*, III, PG 26, 1073CD, 1076A; *apud* J. TIXERONT, *Histoire des Dogmes*, vol. II, p. 124.

³⁵ SF. ATANASIE, *Scrieri. Partea I...*, pp. 157-403; a se vedea și lucrările speciale: Pr. Ștefan ALEXE, „Sfântul Atanasie cel Mare. Împlinirea a 1600 de ani de la moartea sa”, *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, XLIX (1973), 11-12; Pr. prof. Dumitru STĂNILOAE, „Învățătura Sfântului Atanasie despre mântuire”, *Studii Teologice*, XXV (1973), pp. 5-6.

³⁶ I.G. COMAN, „Și Cuvântul trup s-a făcut”..., pp. 52-53.

adevăratul sens al cuvântului, ci de o coborâre la nivelul de înţelegere omenească, după cuvântul Mântuitorului: „Numai ce este smerit se va înălţa”. Prin cheneză nu se înţelege o renunţare la dumnezeire, ci, prin coborâre, Hristos a făcut mai bune pe cele ce trebuiau îmbunătăţite şi ne-a făcut pe noi fiii lui Dumnezeu-Tatăl³⁷.

Sfântul Grigorie de Nazianz descrie taina cu trimitere la foloasele omului de pe urma coborârii şi a smeririi Stăpânului:

„O, amestec nou! O, amestec neobişnuit! Cel ce este devine, Cel necreat este creat, Cel necuprins de spaţiu e cuprins prin intermediul sufletului raţional, care mijloceşte între dumnezeire şi materia trupului. Cel ce îmbogăţeşte pe alţii sărăceşte. El ia sărăcia trupului meu, pentru ca eu să capăt bogăţia dumnezeirii Lui. Cel ce e plin se goleşte. Se goleşte de slava Lui pentru puţin timp, pentru ca eu să particip la plenitudinea Lui. Ce este această bogăţie a bunătăţii? Ce este această taină în legătură cu mine? Am participat la chip şi nu l-am păzit. El participă la trupul meu pentru a mântui chipul şi pentru a immortaliza trupul. El face a doua comuniune cu mine, mai minunată decât cea dintâi. Prima dată, El ne-a făcut pe noi părtaşi unui lucru superior, acum El participă la ce este inferior. Acesta e mai dumnezeiesc ca lucrul dinainte, aceasta e mai sublim pentru cei înzestraţi cu minte”³⁸.

III.8. Sfinţii Părinţi vorbesc şi despre *sfinţenia Mântuitorului şi progresul Lui în înţelepciune*.

Fiind Dumnezeu adevărat, Hristos are sfinţenia ca atribut dumnezeiesc în Sine şi de sfinţenia Lui ne face părtaşi şi pe noi prin Înomenirea Sa şi cuprinderea tuturor.

Problema progresului în înţelepciune era legată exclusiv de firea Sa umană asumată în Logosul dumnezeiesc. Deoarece „nu Înţelepciunea în calitate de Înţelepciune sporea în Sine, ci omenescul sporea întru Înţelepciune”³⁹.

III.9. *Sfânta Fecioară Maria este Născătoare de Dumnezeu* sau necesitatea de a privi mariologia ca theotokologie.

Sfântul Grigorie de Nazianz împreună cu Chiril al Alexandriei arată un interes crescut acestui subiect. Cine nu mărturiseşte pe Fecioara Maria ca fiind Născătoare de Dumnezeu este despărţit de Dumnezeu. După câteva secole de teologie patristică, Sfântul Ioan Damaschin teologhiseşte că acest nume dat Fecioarei, de Născătoare de Dumnezeu, constituie toată taina Întrupării Logosului dumnezeiesc.

³⁷ SF. ATANASIE, *Scrieri. Partea I...*, pp. 203-204.

³⁸ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cuvânt la Naşterea Mântuitorului*, PG 36, 325BCD, *apud* I.G. COMAN, „Şi Cuvântul trup s-a făcut”..., pp. 53-54.

³⁹ SF. ATANASIE, *Scrieri. Partea I...*, p. 384.

III.10. Deofințimea și egalitatea Fiului cu Dumnezeu Tatăl

Pentru a exprima acest adevăr revelat, Sfinții Părinți au folosit cuvântul *omoousios*⁴⁰. În gândirea atanasiană, termenul arată că Fiul este cu adevărat Dumnezeu, având, ca și Tatăl, natură divină și aceleași atribute. Natura Fiului este natura Tatălui, cu care formează una⁴¹.

Fiul, fiind născut din veșnicie, este cu necesitate din ființa Tatălui. Dacă Fiul este din ființa Tatălui, nu înseamnă că are din ființa Tatălui numai o parte, ci că are toată ființa Tatălui. Fiul are tot ce are Tatăl, doar că unul este născut, iar celălalt, născător. Lucrul acesta nu introduce o superioritate sau vreun fel de întâietate a Tatălui față de Fiul. De aceea, ne spune Sfântul Grigorie de Nazianz că „nu era un timp când nu era Tatăl. Și același lucru se poate spune și despre Fiul și despre Sfântul Duh”⁴².

Hristologia atanaso-capadociană a descoperit pe teme revelational paradigme cu privire la gândirea ortodoxă despre Fiul lui Dumnezeu – Logosul întrupat și înomenit, paradigme ilustrate în idei dinamice și expresii vii și înnoitoare, care vor face o carieră strălucită în viitoarele dispute hristologice și vor forma premise pentru formularea dogmei de credință a Calcedonului Ecumenic. Sfântul Grigorie de Nazianz a văzut, pe baza revelației divine, în Logosul întrupat și înomenit, două firi care își comunică reciproc însușirile în cadrul Persoanei unice a ipostasului dumnezeiesc. Sfântul Grigorie de Nyssa a oferit Sinodului Ecumenic de la Calcedon expresia *in două firi*. Amfilohie de Iconiu, după cum am arătat mai sus, a dat la Calcedon primele trei adverbe din patru care definesc felul unirii firilor: *neamestecat, neschimbat, neîmpărțit*. Un rol deosebit, caracteristic pentru un Părinte al Ortodoxiei, îl va juca Sfântul Atanasie Cel Mare, prin mărturisirea despre Logos, prin care a contribuit la depășirea gândirii filosofice cu privire la opoziția dintre lumea inteligibilă și lumea sensibilă.

IV. Perspectiva experimentării și actualizării ecleziale a hristologiei în cult

Teologul Pavel Florenski mărturisea:

„Se spune că, acum, în străinătate, inotul se învață la aparate stând pe pământ. Așa poți deveni catolic sau protestant – după cărți, fără să fi venit în contact cu viața,

⁴⁰ Particula *omo* arată identitatea, iar adjectivul *ousios* exprimă: de o ființă, de aceeași ființă, consubstanțial. Termenul a fost introdus în Simbolul credinței de către Sfinții Părinți la Sinodul I Ecumenic. Dar cuvântul *omoousios* are o istorie interesantă. Este folosit de filosoful neoplatonic Plotin, de Origen și Dionisie al Alexandriei, este întrebuițat de ereticii gnostici și antitrinitari, indicând unitatea ființei, dar fără să facă distincție între Persoanele dumnezeiești. Sinodul din Antiohia (267) va respinge termenul, odată cu erezia lui Pavel de Samosata. Pe atunci nu se făcea deosebire între ființă și persoană. A se vedea studiul Arhid. C. VOICU, *Studii de teologie patristică*, EIBMBOR, București, 2004, îndeosebi capitolul: *Problema omoousios la Sfântul Atanasie cel Mare*, pp. 57-82.

⁴¹ V. BRIA, „Contribuția Sfântului Atanasie...”, pp. 201-202.

⁴² SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Cele cinci Cuvântări despre Dumnezeu*, p. 35.

în cabinet. Dar pentru a deveni ortodox, trebuie să te cufunzi de îndată în însuși elementul Ortodoxiei, trebuie să începi să trăiești ortodox – altă cale nu există”⁴³.

Pavel Florenski arată că specificul Ortodoxiei, față de celelalte confesiuni, constă în faptul că ea poate fi înțeleasă numai pe calea experienței. Aceeași teologie o susține și în opera sa, *Stâlpul și Temelia Adevărului*⁴⁴; aici definește *experiența religioasă vie drept unicul mod legitim de cunoaștere a dogmelor*.

Această unitate dintre învățătură, teologie și experiență liturgică și-a găsit fixarea în scris în evoluția rugăciunilor euharistice; ea este exprimată în conținutul și geneza tratatului despre Sfântul Duh și în istoria rugăciunii euharistice, lucrări ale Sfântului Vasile cel Mare⁴⁵.

După Pr. prof. Boris Bobrinsky, cântarea „Sfânt, sfânt, sfânt” ne conduce la iconomia proniatoare și la taina mântuirii noastre, împlinită de Cuvântul întrupat. Anafora liturgică a Sfântului Vasile cel Mare descrie Întruparea Cuvântului Celui veșnic, smerirea Sa de bună voie, pentru reînnoirea omului căzut și corupt prin moarte. Lucrarea mântuitoare a Cuvântului Întrupat este dezvoltată în contrast cu blestemul care apasă asupra omului păcătos. Expresii cuprinse în anamneză, ca *patimă mântuitoare, suferințe mântuitoare*, apar în mai multe rânduri în tratatul *Despre Sfântul Duh*⁴⁶.

Rugăciunea euharistică⁴⁷ a Sfântului Vasile cel Mare dezvoltă o hristologie interesantă. Se mărturisește învățătura de credință a Sfinților Părinți, cu privire la:

- divinitatea și deoființimea Fiului cu Tatăl, existența Logosului de dinaintea vecilor⁴⁸;
- mântuirea adusă prin Întruparea Logosului reprezintă o a doua naștere⁴⁹;
- mântuirea prin Hristos a fost mai înainte vestită⁵⁰;

⁴³ Pr. Nicolae NICOLESCU, *Pavel Florenski. Teologia și filosofia unui martir contemporan*, Ed. Sophia, București, 2004, pp. 68-69.

⁴⁴ Pavel FLORENSKI, *Stâlpul și Temelia Adevărului, Încercare de teodicee ortodoxă în douăsprezece scrisori*, trad. Emil Iordache, Pr. Iulian Friptu și Pr. Dimitrie Popescu, Ed. Polirom, Iași, 1999, p. 3.

⁴⁵ Karl Christian FELMY, *Dogmatica experienței ecleziiale - înnoirea teologiei ortodoxe contemporane*, trad. Pr. prof. Ioan Ică, Ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 52.

⁴⁶ Pr. Prof. Boris BOBRINSKY, *Împărtășirea Sfântului Duh*, EIBMBOR, București, 1999, pp. 240-241.

⁴⁷ Vom face o analiză pe textul rugăciunii euharistice a Liturghiei Sfântului Vasile cel Mare, reprodus de B. BOBRINSKY, *Împărtășirea Sfântului Duh*, pp. 508-515:

⁴⁸ „Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, al marelui Dumnezeu și Mântuitorului nostru, nădejdea noastră, care este chipul bunătății Tale, pecetea asemenea chipului, Care întru Sine Te arată pe Tine Tată, Cuvânt viu, Dumnezeu adevărat, Înțelepciune mai înainte de veci, viață, sfințire, putere, Lumina cea adevărată, prin Care S-a arătat Sfântul Duh...”, p. 508.

„... Sfânt, Sfânt, Sfânt, Domnul Savaot. Plin este cerul și pământul de mărirea Ta. Osana întru cei de sus! Binecuvântat este Cel ce vine întru numele Domnului. Osana întru cei de sus!”, p. 509.

⁴⁹ După ce se vorbește despre posibilitatea mântuirii omului și refuzarea ei prin îmbrățișarea păcatului, se arată că: „... Dumnezeule, [...] rânduindu-i lui mântuirea cea din a doua naștere, cea prin Însuși Hristosul Tău”, p. 509.

⁵⁰ „...proci ai trimis, minuni ai făcut prin sfinții Tăi, care au bineplăcut Ție, din fiecare neam; grăitu-ne-ai nouă prin gura prorocilor, slujitorii Tăi, mai înainte vestindu-ne mântuirea ce avea să fie”, p. 509.

- Logosul dumnezeiesc – Fiul lui Dumnezeu participă la crearea lumii de către Dumnezeu-Tatăl⁵¹;
- Hristos este strălucirea slavei lui Dumnezeu și chipul ipostasului Său⁵²;
- prin Înomenirea Lui cea pentru noi, Fiul lui Dumnezeu ia chip de rob, se smereste, pentru ca să ne facă pe noi asemenea chipului slavei Sale⁵³;
- Cel care Se naște din Sfânta Fecioară este din sânurile Sfintei Treimi, iar Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu⁵⁴;
- se evocă Jertfa, Învierea și Înălțarea Domnului la cer, precum și foloasele acestor acte mântuitoare pentru neamul omenesc⁵⁵;
- se arată legătura dintre Hristos, jertfa Sa și Biserică⁵⁶;

*

Se observă cum creștinul ortodox experimentează învățătura hristologică în cultul divin. Poezia liturgică actualizează continuu aceeași învățătură dogmatică. Se mărturisește, în frumusețea cultului, trăirea profunzimii dogmei hristologice de către poporul lui Dumnezeu. Și aceasta, pentru că Iisus Hristos – Fiul lui Dumnezeu – Însuși este prezent și continuă prin Duhul Sfânt opera de mântuire în Biserică. Prin această experimentare și actualizare a învățăturii de credință în cult, are loc apărarea realității Întrupării și Înomenirii Logosului dumnezeiesc de orice erezii și se depășește, pe de o parte, caracterul antropocentric al hristologiei contemporane și, pe de altă parte, procesul de secularizare a valorilor creștine.

⁵¹ „...Iar când a venit plinirea vremii, ne-ai grăit nouă prin Însuși Fiul Tău, prin Care și veacurile te-ai răcut”, p. 509.

⁵² „...Care, fiind strălucirea slavei Tale și chipul ipostasului Tău și purtând toate cu cuvântul puterii Sale...”, pp. 509-510.

⁵³ „...nu răpire a socotit a fi asemenea Ție, lui Dumnezeu Tatăl, ci Dumnezeu fiind mai înainte de veci, pe pământ S-a arătat și cu oamenii a petrecut; și din Fecioară intrupându-Se, S-a smerit pe Sine, chip de rob luând, făcându-Se pe Sine asemenea cu chipul smeritului nostru trup, ca să ne facă pe noi asemenea chipului slavei Sale”, p. 510.

⁵⁴ „...Că de vreme ce prin om a intrat păcatul în lume și prin păcat moartea, a binevoit Unul-Născut Fiul Tău, Cel ce este în sânurile Tale, Dumnezeule și Tată, să Se nască din femeie, din Sfânta Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioara Maria”, p. 510.

⁵⁵ „...Și, pogorându-Se prin Cruce în iad, ca să plinească toate ale Sale, a nimicit durerile morții. Și, înviind a treia zi și cale făcând oricărui trup la învierea cea din morți [...] Începătorul tuturor în toate [...] Și suindu-Se la ceruri a șezut de-a dreapta slavei Tale într-o înălțime”, p. 510.

⁵⁶ „...Pomenește, Doamne, sfânta ta sobornicească și apostolească Biserică, cea de la o margine până la cealaltă a lumii, pe care ai câștigat-o cu Scump Sângele Hristosului Tău, și o împacă pe dânsa...”, p. 512.

COMEMORAREA POETULUI
MIHAI EMINESCU

Lumina Evangheliei în opera lui Eminescu (*Legenda Luceafărului*)*

Preot Prof. Mihail BULACU

Prin editarea operelor postume ale lui Eminescu, după propriile sale manuscrise identificate de la biblioteca Academiei Române, s-au putut descoperi comori sufletești eminesciene ce n-au putut fi cunoscute până acum. Aceste descoperiri au scos și mai mult la iveală meritele geniale ale lui Eminescu. Între aceste descoperiri se află și multe teme religioase, din care se poate vedea cum marele poet și-a aflat izvorul de inspirație în Sfintele Scripturi. Lărgirea orizontului și cunoașterea operelor lui Eminescu, prin descoperirea operelor nepublicate, ne ajută mult la cunoașterea și aprecierea marelui geniu român. Iată atâtea motive ce ne determină să încercăm, cu prilejul acestei comemorări, a trata documentat o importantă și inepuizabilă temă – Ecolul Luminii Evangheliei asupra operei marelui geniu român, Mihail Eminescu, cu o privire specială asupra *Legendei Luceafărului*. Este o datorie de conștiință a revela adevărul, când putem descoperi documentat pe manuscrisele sale însuși cugetarea poetului, ce l-a inspirat și călăuzit în fermecătoarea făurire a *Luceafărului*.

Eminescu iubea și venera Evanghelia, luminile sale divine. *Evangheliarul* sau *Tetraevangheliarul*, tipărit de diaconul Coresi la Brașov, în anul 1561, între primele tipărituri românești, era opera religioasă mult apreciată, venerată, meditată și pasionat iubită de marele geniu român. *Evangheliarul* cuprindea cele patru Evanghelii, adică întreaga Evanghelie după Matei, Marcu, Luca și Ioan. De aceea l-a și transcris el însuși în întregime. Copiat astfel de Mihail Eminescu personal, cuprindea 314 pagini, constituind în mod special *Manuscrisul Eminescu*.

* Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, XCVII (1979), 5-6, pp. 744-767.

Pentru a fi publicat de M. Gaster în *Chrestomație Română*, Mihail Eminescu i-a împrumutat din manuscrisele biblice pe care le avea și *Manuscrisul Tetraevanghelului*. Gaster însă nu i-a mai înapoiat lui Eminescu acest important manuscris. De aceea, acest manuscris al *Tetraevanghelului lui Eminescu* nu se află alături de celelalte manuscrise eminesciene de la Biblioteca Academiei Române. Gaster mărturisește, în lucrarea sa *Chrestomația Română*, de colecționări despre *Manuscrisul Eminescu*, arătându-i importanța istorică, fiind după tipar. În menționata sa lucrare, în primul volum, redă cu text chirilic fragmente din trei Evanghelii, și anume: Matei (10, 1-5), Luca (16, 1-13) și Ioan (11, 38-66)¹. Dovadă că acest colecționar a avut la îndemână manuscrisul *Tetraevanghelului* este faptul că l-a prelucrat personal și l-a publicat mai târziu sub titlul numelui său².

Importanța istorică și cultural-religioasă a *Tetraevanghelului lui Coresi* se poate vedea din republicarea lui ca text latin de către cercetători specialiști și competenți³.

Totuși, la biblioteca manuscriselor Academiei Române, avem câteva texte după *Evanghelia lui Ioan*, în manuscrisele eminesciene⁴. Pentru vremea sa, Mihail Eminescu cunoștea foarte bine Noul Testament, tipărit în limba românească, la Bălgrad (Alba Iulia), în anul 1648, cu binecuvântarea mitropolitului Simeon Ștefan, care alesese cuvintele românești pe care le puteau înțelege românii de pretutindenii⁵. De asemenea, cunoștea întreaga Biblie, tipărită în anul 1688, la București, cu sprijinul Domnitorului Țării Românești, Șerban Vodă Cantacuzino, și cu binecuvântarea mitropolitului Teodosie, cu aceeași grijă de a putea fi înțeleasă de românii din orice țară: „căci toții românii dintr-o fântână cură”⁶.

Mihail Eminescu cunoștea prea bine cuprinsul cărților din Vechiul Testament, din Biblia românească. Din cartea *Facerii*, ne-a lăsat cunoscutul său manuscris despre *Creație*, intitulat *Genaiă*⁷.

Încă din vremea adolescenței, pe când trecea prin Blaj, în 1866, Mihail Eminescu era preocupat de probleme metafizice, punându-și întrebări mari, precum acestea:

¹ M. GASTER, *Chrestomație română. Texte tipărite și manuscrise (secolele XVI-XIX), dialecte populare și cu o introducere gramatică și un glosar româno-francez*, vol. I, București, 1891. *Manuscrisul Eminescu Tetraevanghelul*, 16-330 foi paginate, extrase pe paginile 134-196.

² *Tetraevanghelul Diaconului Coresi* din 1561, prelucrat de Dr. M. Gaster, București, Imprimeriile Statului.

³ *Tetraevanghelul Diaconului Coresi*, reimprimat după ediția primă 1560-1561 de Arh. Dr. Gherasim Timuș, Piteșteanu, cu o prefață de Constantin Erbiceanu, profesor la Facultatea de Teologie din București, 1889.

⁴ Mihail EMINESCU, *Manuscrisul nr. 2260*, Biblioteca Academiei Române, fila 45-46. Texte din *Evanghelia după Ioan*, cu litere chirilice.

⁵ I. LUPAȘ, *Istoria Bisericii Române*, București, 1935.

⁶ *Biblia de la București*, 1688, p. 78.

⁷ Mihail EMINESCU, *Genaiă*. Manuscrisul 2257, fila 177. Academia Română.

„Ce este omul? Ce-i omenirea?
Ce-i adevărul? Dumnezeirea?”⁸

După cum în *Scrisoarea întâia* avea să ne înfățișeze în versuri sublime marele eveniment al Creării universului, așa cum nimeni altul n-ar fi putut să sintetizeze în câteva rânduri acest adevăr universal. Redăm aceste versete, desprinse din partea a doua a primei sale „Scrisori”, scrisă prin anul 1881⁹, când dezlega din problemele metafizice ce și le pusese în adolescență:

„La'nceput, pe când fința nu era, nici nefință,
Pe când totul era lipsă de viață și de voință,
Când nu se ascundea nimica, deși tot era ascuns...
Când pătruns de sine însuși, odihnea cel nepătruns
Dar deodat-un punct se mișcă... Cel întâiu și singur.
Cum din haos face mumă, iar el devine Tatăl!...Iată-l!”¹⁰.

Publicarea Sfintei Scripturi și a tălmăcirilor ei în limba românească, precum și răspândirea lor în toate ținuturile locuite de români îl încântau pe Eminescu. De aceea, el venera memoria înaintașilor săi, poeți și scriitori care folosiseră în operele lor din Luminile Sfintei Scripturi. În poezia sa *Epigonii*, a doua poezie pe care o trimitea, ca student de la Viena, spre a fi publicată în *Convorbiri Literare*, în 1870¹¹, se exprima glasul unei conștiințe românești și creștinești, curată și luminată, a unui suflet luminat prin Luminile cărților divine.

„Când privesc zilele de aur a Scripturilor române,
Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine,
Și în jur parcă-mi colindă dulci și mândre primăveri,
Sau văd noapți ce-ntind deasupra-mi oceanelor de stele,
Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filomele,
Cu isvoare-ale gândirii și cu râuri de cântări”.

În marele său entuziasm de a vedea în Scripturile românești acele „izvoare ale gândirii”, Mihail Eminescu înfățișa mai departe, în cele nouăsprezece strofe ale *Epigonilor*¹², nu numai numele marilor scriitori și poeți români din trecut, dar și însușirile lor sufletești ce îi făceau mari în operele lor, nu numai „cu o limbă ca un fagure de miere”, „cu gură de aur, ca un Cichindeal din Ardeal, dar și cu pasiuni pentru Sfânta Scriptură”, ca la Heliade Rădulescu, „delta biblicelor

⁸ M. EMINESCU, *Manuscrisul 2259*, fila 7-9, Academia Română. I. CREȚU, *Mihail Eminescu. Monografie documentară*, București, 1968.

⁹ M. EMINESCU, *Scrisoarea întâia*, în: *Convorbiri Literare*, 1 febr. 1881, f. 11, p. 405.

¹⁰ M. EMINESCU, *Scrisoarea întâia*, Manuscrisul Academiei Române, R.D. 2282, f. 59-68, versurile 40-55.

¹¹ I. CREȚU, *Mihail Eminescu. Monografie documentară...*

¹² M. EMINESCU, *Epigonii*, Manuscrisul Academiei Române nr. 2257, fila publicată prima dată în *Convorbiri Literare*, IV (1870), 12 (15 aug.), p. 185.

sfinte”, autorul „Biblicilor”¹³ și traducătorul Bibliei cu text latin la Paris¹⁴; sentiment religios puternic și sincer, ca la Grigore Alexandrescu, autorul celebrei „Rugăciuni”, cu „Sfânta candelă a operării”¹⁵, sentiment național puternic, ca la Andrei Mureșanu de la Brașov, „Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet”¹⁶, frumusețea artistică a versurilor lui Vasile Alecsandri, ce străbate secole, ca-ntr-o „minune luminoasă”¹⁷.

Cugetarea sacră a înaintașilor, care erau însuflețiți de „gânduri sante”, ce „convorbeau cu idealuri”¹⁸, având rostirea „sântă și frumoasă”, căci „de minți era gândită” și „din inimi era scoasă”¹⁹. Sufletul lor era „un înger”, iar inima lor – „o liră”, „candelă de aur”, cu „palida înțelepciune”, revărsa „lumina a vieții lor cale”²⁰, „semănată cu flori”. În ceea ce privește urmașii generațiilor trecute, „Epigonii” se întrebă singuri „ce e cugetarea sacră”²¹, spre a răspunde singuri „Dumnezeul nostru o umbră”, „nou nu credem în nimic”²². Această înaltă evocare a generațiilor trecute și crescute, sub binefacerile sufletești ale luminilor Sfintei Scripturi vine să ilustreze în chipul cel mai artistic, dar și foarte convingător, toate afirmațiile scrise în aceeași vreme de marele mitropolit Andrei Șaguna al Ardealului, despre binefacerile traducerilor și tipăriturilor Sfintei Scripturi.

Deși a trecut peste un veac de la publicarea poeziei lui Eminescu, *Epigonii*, declamarea acestei opere eminesciene în vremea noastră este tot atât de impresionantă ca în anul în care s-a publicat pentru prima oară (1870).

Aceeași prețuire și cinstitoare, până la venerație, a acordat marele nostru Eminescu și memoriei marilor noștri ierarhi ai Bisericii, care au publicat în limba românească explicarea Evangheliei și a cărților Sfintei Scripturi, pe linia Ortodoxiei, pentru poporul român de pretutindeni. Mihail Eminescu avea să publice cele mai alese aprecieri și omagii pentru *Cartea românească de învățătură*, tipărită la Iași, în 1643, de marele mitropolit al Moldovei, care, cu zel pastoral și părintesc, explica dumnezeieștile învățături ale Evangheliei pe înțelesul poporului, în cuvinte înțelese de românii de pretutindeni. La aceasta era îndreptățit pentru tipărirea, retipărirea și răspândirea acestei opere, sub denumirea de *Cazania lui Varlaam*, nu numai în Moldova, ci și în toate ținuturile românești din Ardeal

¹³ I. HELIADE RĂDULESCU, *Biblicele sau Notițe istorice filosofice religioase și politice asupra Bibliei*, Paris, 1858.

¹⁴ I. HELIADE RĂDULESCU, *Biblia lui Eliade*, Biblioteca Academiei, nr. II, 7527.

¹⁵ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 29-30.

¹⁶ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 35-40.

¹⁷ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 45-50.

¹⁸ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 80-85.

¹⁹ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 75-80.

²⁰ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 85-90.

²¹ M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 103-110.

²² M. EMINESCU, *Epigonii*, vers. 70-75.

până în Maramureș și din Țara Românească. În fața acestui adevăr istoric, Mihail Eminescu avea să scrie în presa românească: „În persoana lui Varlaam Mitropolitul, Biserica a făcut ca Duhul Sfânt să vorbească în graiul de miere al coborâtorilor armiiilor romane, Sfânta Scriptură și preceptele blândului Nazarinean”. De aceea a afirmat că „*Biserica noastră este Maica Neamului Românesc*”²³.

După cum, tot în presa românească, Mihail Eminescu avea să repete cu alt prilej același adevăr: „Biserica lui Matei Basarab și a lui Varlaam, Maica spirituală a Neamului Românesc, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului, ea care domnește dincolo de granițele noastre și e azil de mântuire națională a Țării și unde românul nu are Stat”²⁴. Aceste exprimări eminesciene confirmau, de fapt, adevăruri istorice, bine documentate, legate nu numai de istoria Bisericii Ortodoxe Române, ci și de însăși istoria românilor.

Sufletul mare al lui Eminescu, cu o temeinică credință religioasă, nu numai în existența lui Dumnezeu și în Creațiunea divină a universului și omului, dar și în dumnezeiasca inspirație a cărților Sfintei Scripturi, ca o binefăcătoare a sufletului omenesc, iubea Biserica strămoșească până la venerație, relevându-i toate meritele în trecutul istoric al poporului român, precum am putut vedea. Pe această temelie a convingerilor sale religioase, marele Eminescu avea să-și ridice adorația sa pe dumnezeiasca carte a Evangheliei, din centrul Sfintei Scripturi, cu viața, învățăturile și minunile Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu. Îi cunoștea bine cuprinsul, o iubea din convingere și-i cânta în versurile cele mai alese momentele mari din viața și învățăturile Domnului Iisus, blândul Nazarinean. Lumina Evangheliei lui Iisus era apreciată ca lumină venită de sus, de la Dumnezeu, pentru om și omenire.

Evanghelia, după Mihail Eminescu, este cartea care de mii de ani crește omenirea în luminile divine, precum afirma în presa românească:

„Iată, două mii de ani aproape, de când ea a ridicat popoare din întuneric, le-a constituit pe principiul iubirii aproapelui, două mii de ani biografia Fiului lui Dumnezeu e cartea după care se crește omenirea. Învățăturile lui Budha, viața lui Socrate și principiile stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului La-O-Tse, deși asemănătoare cu învățăturile creștinismului, n-au avut atâta influență, nu au ridicat atâta pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a blândului Nazarinean, a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice, și nu pentru El, ci pentru binele și mântuirea altora”²⁵.

²³ M. EMINESCU, „România și Austro-Ungaria”, *Curierul de la Iași*, 1876, apud Ion CREȚU, *Mihail Eminescu. Viața politică*, vol. II, București, 1941, p. 176.

²⁴ M. EMINESCU, „Instituțiile țării în lumina lor istorică”, *Timpul*, 22 mart. 1882, apud. I. CREȚU, *Mihail Eminescu...*, p. 429.

²⁵ M. EMINESCU, „Învierea”, *Timpul*, 12 apr. 1881.

Nu se putea aduce un omagiu mai mare Evangheliei, dumnezeiasca Carte, decât această mărturisire a lui Eminescu, publicată în presa românească. Pe această temelie a convingerilor sale avea să înfățișeze momentele mari ale Evangheliei, în neîntrecuta sa formă artistică.

O altă latură fundamentală a convingerilor lui Eminescu era fenomenul psihologic că sufletul omenesc reflectă lumina pe care o primește din lumina de sus:

„Sufletul omului e ca un val – sufletul unei națiuni ca un ocean. Când vântul cu aripi tulburi, cu aerul bun și cu norii suri domnește asupra mării și valurilor ei – ea doarme monotonă și întunecată în fundul ei care murmură; pe când dacă în senina și albastra împărăție a cerului înflorește lumina ca o floare de foc –, fiecare val reflectă în fruntea sa ca un soare, iar marea împrumută culoarea sa, seninul geniului său – și le reflectă în visul său cel adânc și luciu”²⁶.

Pe lângă această lumină de sus, înălțarea sufletului omenesc are trebuință de a fi uns cu mirul harului lui Dumnezeu: „O singură frunte unsă cu mirul lui Dumnezeu e în stare să formeze din oceanul cugetărilor omenesti o singură volbură gigantică, care să se înalțe din fundul abisului mării până sus în nourii gânditori din ceriul luceafărului, ce se numește geniu”²⁷. Acestea erau premisele conștiinței marelui geniu Mihail Eminescu, care avea să devină autorul *Luceafărului* divin, *Lumină din lumină*, precum și al *Luceafărului* astru, care avea să-l consacre în literatura românească.

Cunoscător al istoriei religiilor, precum și al tuturor sistemelor filosofiei antice și moderne, Mihail Eminescu avea să rămână credincios luminii Evangheliei. Dovada concretă ne-o face în marea sa poemă *Memento mori* sau *Panorama deșertăciunilor*²⁸. După ce trece cu privirea sa istorică peste aproape toate popoarele lumii – începând cu egiptenii și asiro-babilonienii, continuând cu israelienii, cu ai lor regi David și Solomon, apoi cu grecii, romanii și dacii și terminând cu etapa modernă a Apusului, cu căderea Bastiliei și Napoleon –, ajunge la concluzia că totul este trecător și deșertăciune în istoria lumii, iar viața este vis, când vezi cum nasc și mor popoarele acestei lumi. Singură, „apa cea vie”, acea „aghiasmă”²⁹, ne poate da nemurirea și veșnicia. Poemul acesta istoric are 228 de strofe, cu un total de 1300 de versuri, oferindu-ne ideea în textul acestei strofe concludente, din *Panorama deșertăciunilor*:

²⁶ M. EMINESCU, *Geniu pustiu. Scrieri literare*, editor D. Murărașu, Scrisul Românesc, Craiova, 1948, p. 140.

²⁷ M. EMINESCU, *Geniu pustiu...*, p. 144.

²⁸ M. EMINESCU, *Memento mori (Panorama deșertăciunilor)*, 1870-1872, *Poezii postume. Ediție critică, Opere*, tom. IV, București, 1952.

²⁹ M. EMINESCU, *Memento mori...*, p. 149, vers. 1260-1261.

„Din aghiasma, din lacul, ce te-nchină nemurirei
 E o picătură-n vinul poeziei și-a gândirei,
 Dar o picătură numai. Decât altele ce mor,
 Ele țin mai mult. Umane, vor pieri și ele toate.
 În zadar le scrii în piatră și le crezi eternizate,
 Căci eternu-i numai moarte, ce-i viață-i trecător”³⁰.

„Apa cea vie și nemuritoare” sau „aghiasma” din care cel ce va bea nu va înseta niciodată este învățătura dumnezeiască a Evangheliei, precum a rostit Domnul Hristos în mod figurat către femeia samarineancă: „Cel ce va bea din apa pe care i-o voi da Eu nu va mai înseta în veac, căci apa pe care i-o voi da Eu se va face într-însul izvor de apă curgătoare spre viața veșnică” (*Ioan 4, 14*). Evanghelia, care cuprinde învățătura cea veșnică, dacă este ascultată și urmată în viață, duce la nemurire, precum a învățat Domnul Hristos: „Cel ce ascultă cuvintele Mele și crede în Cel ce M-a trimis, are viața vecinică și la judecată nu va veni, ci s-a mutat din moarte în viață” (*Ioan 5, 24*).

Toate aceste învățături ale Evangheliei erau bine cunoscute de Eminescu, când a folosit cuvintele: „E un lac de apă vie, cine bea din el nu moare”³¹. Deci, Evanghelia singură aduce veșnicia și nemurirea, față de cetățile trecătoare și de popoarele acestei lumi.

Cu asemenea convingeri, marele nostru geniu român, Mihail Eminescu, vedea în Domnul Iisus Hristos și evenimentele mari ale Evangheliei lumina cea adevărată pentru om, omenire și poporul nostru român. Astfel, începând cu Nașterea Domnului, istorisită de Sfinții Evangheliști, Eminescu o înfățișa ca o coborâre a adevărului luminos între oameni, pe pământ. Adevărul luminos din ceruri s-a coborât într-o peșteră întunecoasă, într-o tavernă. Numai lumina puternică a stelei cerului le arăta oamenilor locul unde se afla lumina cea adevărată, lumina cea dumnezeiască: într-un prunc plâpând și nevinovat. Pare o inspirație profetică a geniului lui Eminescu, dar a avut o bază științifică atunci când a scris poezia *La steaua*.

„La steaua care-a răsărit
 E o cale atât de lungă
 Că mii de ani i-au trebuit
 Luminii să ne ajungă”³².

Domnul Iisus Însuși era o nouă stea plină de lumină, cu lumina mai puternică decât a astrilor, pe care-i crease pe bolta cerească. Așa se explică ultimele versuri cu care-și termină poezia „Dumnezeu și om”, în care scria nemuritoarele

³⁰ M. EMINESCU, *Memento mori...*, p. 151, vers. 1290-1295.

³¹ M. EMINESCU, *Memento mori...*, p. 149, vers. 1250-1251.

³² M. EMINESCU, „La steaua”, *Convorbiri Literare*, dec. 1886-1873-1875.

cuvinte: „Resai ca o stea de raze, luminând lumea și omul”³³. Adică exact menirea viitoare a Evangheliei.

Cu prilejul călătoriei magilor către Betleem, un mag bătrân îi aduna și le spunea celorlalți că „un nou gând se naște în oameni” și „o stea strălucitoare arde în cer, arătând calea la a evului minune”³⁴. După cum aceeași convingere o exprima în poezia sa: „În caravană după steaua plutitoare”, implorând: „Răsări o stea de fală, luminând și cerul”. Toate aceste idei sunt cuprinse în poezia sa, *Dumnezeu și Om*, din care redăm o strofă caracteristică:

„În tavernă?...-n umilință s-a născut dar adevărul?
Și în fașe d-înjosire ca-nfășat eternul rege?
Din durerea unui secol, din martiriul lumii întreg
Răsări o stea de pace, luminând lumea și cerul...”³⁵.

Ca Dumnezeu și Om trebuie văzut și în icoana Nașterii Domnului, cu pruncul Iisus, Fiul lui Dumnezeu, lângă Maica Sa, Sfânta Fecioară Maria. Chipul Domnului Iisus trebuie privit cu evlavie credinței pentru dumnezeirea Sa, spunea poetul cu adorare, iar nu cu privirea admirației pentru arta cu care este pictat și pentru materialul scump și strălucitor cu care este executată icoana, precum se manifestă noua generație a urmașilor bătrânilor de odinioară. Aceste mărturisiri le făcea Eminescu în poezia *Christ*³⁶, care avea să fie o variantă la cea precedentă, *Dumnezeu și Om*. Redăm câteva strofe din poezia *Christ*, din care se poate vedea ceea ce dorea Eminescu de la bunul și adevăratul creștin, care trebuie să-și păstreze credința. Admirarea artei nu trebuie să împiedice adorarea credinței. În Domnul Hristos trebuie văzut nu doar Omul, ci Dumnezeu-Omul.

1. „Am luat cartea cea vechită cu păreții afumați
Am deschis unele pagini cu-a lor litere bătrâne
Strâmbe ca gândirea oarbă unor secole străine
Triste ca aerul bolnav de sub murii cufundați”.
2. „Dar pe pagina din urmă în trăsuri groase și reci
Te-am văzut mișcând în paie fața mică și urâtă
Tu Christos în hieroglifă stai cu fruntea amărâtă
Tu Mario, stai tăcută, țepăună, cu ochii reci”.
3. „Era timpul aice, Doamne, când gravura grosolană
Ajuta numai al minții sbor de foc cutezător

³³ M. EMINESCU, *Dumnezeu și Om*, variantă la poezia *Christ*, Manuscrisul Academiei Române, 2259.

³⁴ M. EMINESCU, *Dumnezeu și Om*, strofa 9, vers. 35-40.

³⁵ M. EMINESCU, *Dumnezeu și Om*, strofa 9.

³⁶ M. EMINESCU, „Christ”, variantă la „Dumnezeu și Om”, în: *Poezii postume*, București, pp. 163-168. Manuscrisul Academiei Române, 2259, fila 29.

Pe când mâna-ncă copilă pe ochiul cel arzător
Nu putea să-l înțeleagă, să-l imite în icoană”.

8. „Azi artistul te concepe ca pe-un rege’n tronul tău
Dară inima-i pustiă mâna fină n-o urmează
De a veacului suflare inima lui este trează
Și în ochiul lui cuminte tu ești om... nu Dumnezeu”.

9. „Paiul criptei azi e d’aur, ești scăldat în mir ș’oleu
Mama ta e o regină, nu femeia cea săracă
Azi fontasa-i bogată, dar credința este seacă
Căci în ochii ironiei tu ești om... nu Dumnezeu”.

10. „Azi ești frasă strălucită, azi ești masca cea regală,
Eri ai fost credință simplă, însă sinceră, adâncă
Azi în marmoră te scrie, ori pe pânză te exală”³⁷.

Pentru Maica Domnului, Sfânta Fecioară Maria, prin care S-a întrupat Domnul Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, marele nostru Eminescu exprima în versuri nemuritoare sentimentul său religios de supra-venerare, până la înălțarea celor mai curate și vibrante rugăciuni. Căci cunoștea prea bine menirea divină a Sfintei Fecioare Maria, prezisă de prorocii, din istorisirile Sfinților Evangheliști privitoare la Buna-Vestire (*Luca 1, 26-39*), precum și la Nașterea Domnului (*Matei 1, 18-24; Luca 2, 1-20*), dar și întreaga Sa viață, descrisă în Evanghelie. Însăși lumina dumnezeirii Domnului Iisus Hristos o privea răsfrângându-se asupra Sfintei Fecioare Maria, pentru a o înfățișa ca pe un Luceafăr între Dumnezeu și om, precum și ca pe o purtătoare a rugăciunilor creștinului către Dumnezeu. Așa precum și Biserica noastră strămoșească o poartă în rugăciunile sale: „Pre Născătoarea de Dumnezeu și Maica Luminii, întru cântări cinstindu-o să o mărim!” Acestea erau convingerile lui Eminescu, când, în formă lirică, cu evlavie își îndrepta cunoscutele sale *Rugăciuni*, din care vom reda câteva texte:

„Rugămu-ne-ndurător
Luceafărului mărilor;
Din valul ce ne băntuie,
Înalță-ne, ne mântuie,
Privirea adorată,
Asupra-ne coboară,
O, Maică prea curată
Și pururea fecioară,
Marie!”³⁸

³⁷ M. EMINESCU, „Christ”, strofele 8-10, în: *Poezii postume*, pp. 163-164.

³⁸ M. EMINESCU, *Poezii*, Cultura Națională, București, 1924, p. 192.

„Rugămu-ne-ndurător
Luceafărul mărilor
Ascultă-a noastră plângeri,
Regină peste îngeri,
Din neguri se arată,
Lumină dulce clară,
O, Maică prea curată
Și pururea fecioară,
Marie!”³⁹

„Resai asupra mea, lumină lină,
Ca-n visul meu ceresc de odinioară;
O, Maică Sfântă, pururea fecioară;
În noaptea gândurilor mele vină

...
Dă-mi tinerețea mea, redă-mi credința
Și reapari din cerul tău de stele
Ca să te-ador de-acum pe veci,
Marie!”⁴⁰

Din textul acestor rugăciuni se poate vedea cum, în adorarea sa pentru Sfânta Fecioară Maria, Maica Domnului, marele geniu român vedea nu numai o Maică preacurată și pururea Fecioară, ci și un „Luceafăr al mărilor”, cu „lumină dulce clară”, „lumină lină” ce ne „luminează în noaptea gândurilor noastre” și care „ne înalță, ne mântuie” din „valul ce ne bântuie”. Prin această lucrare luminoasă asupra sufletelor noastre, Maica Domnului ne poate reda și întări „credința”, după cum și deplina sănătate. În alte versuri ale *Rugăciunii*, Eminescu vedea în Maica Domnului „limanul sărmanilor”, „balsamul răniților...”⁴¹.

Pasionat de folclorul românesc, ca acela ce iubea datinile strămoșești populare, Mihail Eminescu s-a încadrat în societatea „Orientul”, alături de câțiva tineri ce cultivau folclorul. El însuși se însărcinase cu adunarea de poezie populară din Moldova, preocupare cu urmări prețioase pentru toată activitatea sa poetică de mai târziu. De asemenea, se socotea desprins din popor, precum singur mărturisea în proza scrierilor sale: „Dumnezeul geniului meu m-a sorbit din popor precum soarele soarbe un nour de aur din mare”⁴². În această atmosferă folclorică, Eminescu a cules și ne-a dat o *Colindă*⁴³, cu „Dumnezeu mititel, mititel și înfașețel” și „Colinde, colinde”, în care, „de dragul Mariei, și-a Mântuitorului,

³⁹ M. EMINESCU, *Poezii postume*, IV, ed. Perpessicius, CXXVII, p. 360.

⁴⁰ M. EMINESCU, *Poezii postume*, IV, ed. Perpessicius, CXXVII, p. 361.

⁴¹ M. EMINESCU, *Versiunile Rugăciunii*, Manuscrisul Academiei Române, 2254, filele 103-104; *Poezii postume*, V, ed. Perpessicius, pp. 384-385.

⁴² D. MURĂRAȘU, *Istoria literaturii române*, p. 420.

⁴³ M. EMINESCU, *Colindă*, Manuscrisul Academiei Române, 2260, fila 141.

lucește o stea călătorului”⁴⁴. Într-o variantă a *Colindelor* se menționează și aprinderea luminilor la sosirea colindătorilor, căci la Nașterea Domnului „a răsărit lumii, lumina cunoștinței” prin Domnul Hristos, „Soarele dreptății”, venit prin „răsăritul cel de sus”:

„Colinde, colinde
 Sosiră colindele
 Luminile-ntinde-le
 Și toate aprinde-le”⁴⁵.

Precum ne istorisește profesorul Perpessicius, care a avut marele merit ca printr-o strădanie migăloasă să identifice textul manuscriselor eminesciene de la biblioteca Academiei Române, pentru a ne oferi în volumul operelor postume Eminescu anexe, note și variante, cu indicațiile respective. Mihail Eminescu, în cadrul temei „Dumnezeu și om”, după ce a terminat poezia *Christ*, a continuat cu înfățișarea în câteva strofe a patimilor și suferințelor Domnului Hristos pentru mântuirea noastră. Cele două strofe se află în josul paginii, în spațiul rămas liber după transcrierea lui *Christ*, în anul 1872.

Domnul Hristos a fost Dumnezeu și Om cu adevărat, precum istorisesc Sfinții Evangheliști patimile Domnului, înfățișându-l pe Pilat aducându-L afară și rostind că nu-i găsește nicio vină: „Deci a ieșit Iisus afară, purtând cunună de spini și mantia purpurie... Și le-a zis Pilat: Iată Omul!” (*Ioan* 19, 5). Adică, în Domnul Hristos vedeau iudeii numai „Omul”, nu și pe Dumnezeu, de care aveau să se convingă mai târziu. Căci însuși Pilat se întreba: „Ce este adevărul?” (*Ioan* 18, 38). Bunătatea Domnului Iisus o răsplăteau cu răutate, mila i-o răsplăteau cu ură, iar pe Cel ce L-au primit în Ierusalim cu sărbătorire triumfală, împărătească îl incununau cu coroană de spini și-L îmbrăcau batjocoritor cu hlamidă de purpură, pentru ca pe Iisus cel dulce să-L condamne la răstignirea pe Cruce, între râlhari. Iată și textul pioasei evocări pentru patimile Domnului:

„Asta-i tot Iisuse dulce – pus pe Cruce pentru lume?
 Asta-i tot frunte de rege, cu cununa cea de spini?
 Eri ai fost steaua de aur – a-mpăraților creștini
 Azi în gura lor profană nu mai ești decât un nume.
 O! Zdrobită e coroana care secolii o măriră
 Trebuie-n purpură și aur, Tu Christoase să Te-mbraci
 Dacă vrei mulțimei grele s-o domnești sau ca să-i plăci
 Azi numai-ntr-a artei lucruri nu Te-adoră ci Te-admiră”⁴⁶.

⁴⁴ M. EMINESCU, *Colinde, colinde*, Manuscrisul 2276, ed. Perpessicius, tom V, p. 366.

⁴⁵ M. EMINESCU, *Varianta la Colinde, colinde*, Manuscrisul 2277, fila 3, ed. Perpessicius, tom V, p. 366.

⁴⁶ M. EMINESCU, *Christ. Text suplimentar*, Manuscrisul 2259, fila 29; *Poezii postume*, ed. Perpessicius, tom V.

Dumnezeirea Domnului Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, avea să se înfățișeze în fața tuturor prin cea mai mare minune care pecetluiește dumnezeirea creștinismului: Învierea Sa, a treia zi, din mormânt. Adevărul acesta dumnezeiesc a fost mărturisit și istorisit de Evanghelie, prin Sfinții Evangheliști Matei (28, 1-20), Marcu (16, 1-18), Luca (24, 1-49) și Ioan (20, 1-31; 21, 1-25).

Mihail Eminescu, care cunoștea tot cuprinsul Evangheliei, ca și al celorlalte cărți ale Noului Testament, nu numai că împărtășea cu profundă credință cele relatate de Sfinții Evangheliști și Apostoli, marele eveniment istoric al Învierii Domnului, dar, prin anul 1878, ne înfățișa, în strălucita sa poezie *Învierea*, desfășurarea pe etape a sărbătorii împărătești, a cultului divin al Sfintei Învieri în Biserica noastră strămoșească, pentru ca în presa românească s-o ofere publicului prin foiletoanele de ziar „Paștele” (1878) și „Învierea” (1881), în care avea să-și dezvolte ideile așternute în proză, lângă variantele poeziei *Învierea*.

Poezia *Învierea*⁴⁷, care conține veritabile perle, începe cu înfățișarea atmosferei creștinești de la miezul nopții, când „un singur glas îngână cuvintele de mere închise în tratajul străvechii Evanghelii”⁴⁸, după care preotul slujitor și predicator cu lumina aprinsă, „cu un muc”, „moșneagul cu barbă albă ca zăpada, din cărți cu file unse, norodul îl învață”⁴⁹, iar „o muzică adâncă și plină de blândețe pătrunde tânguioasă puternicele bolți”⁵⁰. Lumina Sfintei Învieri se revarsă cu putere în toată Biserica, cu candelă și cu lumini aprinse în mâinile credincioșilor, „două-spre-zece pasuri... răsună... miez de noapte... deodată-n negre ziduri lumina dă năvală”⁵¹. Lumina Sfintei Învieri se revarsă și alungă întunericul necredinței și al îndoielilor când toată suflarea creștinească din Biserică, în frunte cu preoții slujitori, cântă solemn și cu creștinească bucurie: „Hristos a înviat din morți, cu moartea pre moarte călcând, și celor din morminte viață dăruindu-le!” Strălucirea luminoasă a marelui geniu român Mihail Eminescu se revarsă cu putere prin vibrația propriei sale credințe, când încheie cu aceste versuri nemuritoare:

„Un clopot de glasuri vui de bucurie...
 Colo-n altar se uită și preoți și popor,
 Cum din mormânt răsare Christos învingător
 Iar inimile toate s-unesc în armonie.
 Cântări și laude-nălțăm
 Noi, Ție, Unuia,
 Primindu-L cu psalme și ramuri

⁴⁷ M. EMINESCU, *Învierea* (1878), cu variantele sale în manuscrisele Academiei Române: A 2254, f. 99; B 2259, f. 331-332; C 2261, f. 77-79.

⁴⁸ M. EMINESCU, *Învierea*, ed. Perpessicius, p. 358, strofa 1.

⁴⁹ M. EMINESCU, *Învierea*, ed. Perpessicius, p. 358, strofa 2.

⁵⁰ M. EMINESCU, *Învierea*, ed. Perpessicius, p. 358, strofa 3.

⁵¹ M. EMINESCU, *Învierea*, ed. Perpessicius, p. 358, strofa 5.

Plecați-vă neamuri,
 Cântând Aleluia!
 Christos a înviat din morți,
 Cu cetele sfinte,
 Cu moartea pre moarte călcând-o,
 Lumină ducând-o
 Celor din morminte!”⁵²

Dar Eminescu dorea ca Sfânta Înviere a Domnului, temelia divină a creștinismului, să nu rămână numai în versurile meritate, în duioasele și mângâietoarele cântări creștinești din Biserică ori numai în salutul creștinesc al credincioșilor, în timpul Săptămânii celei Luminate, ci să pătrundă adânc în inimile oamenilor, prin iubirea aproapelui, pace și bunăvoință între ei, prin deplina lor renaștere sufletească. Adevărul acesta al luminării sufletului prin lumina Sfintei Învieri era subliniat și argumentat de marele Eminescu în presa românească, prin foiletonul din ziarul *Timpul*, intitulat „Paștele”. Astfel, începând cu cântările creștinești ale Bisericii la suferințele, moartea și învierea blândului Nazarinean, el răspunde la întrebările puse de David Strauss, scriitorul vieții lui Iisus, înfățișând îndrumările morale creștine și sociale date de Callist, patriarhul Constantinopolului:

„Învierea Domnului trebuie să aducă renașterea vieții spre a nu rămâne creștinul în întunericul haotic, în care rămăsese Faust al filosofului Goethe, care auzea solia, dar îi lipsea credința într-însa. Mulți sunt chemați, după sfaturile Patriarhului Callist, dar puțini sunt creștinii care le urmează în comunitatea creștină. Datina strămoșească a Sfintei Învieri are chemarea de a se bucura cei buni în *Ziua Învierii*, când ne luminăm prin sărbătoare și ne primim unul pe altul și zicem frați celor ce ne urăsc pe noi și iertăm pe toți pentru Înviere, strigând cu toți *Hristos a Înviat!*”⁵³

Ideea aceasta a iubirii dintre oameni, cu sinceritate creștinească și cu profunde repercusiuni social-umane, îi era așa de scumpă lui Eminescu, că a lăsat-o scrisă în manuscrisul său din „Învierea”, din 1878, precum s-a putut identifica și publica între postumele sale:

„Tiranul ce mână la moarte sute de mii fără niciun scrupul, demagogul ce prin vorbe măsluite trezește patimile cele mai negre și mai urâcioase ale mulțimii, sunt adesea mai credincioși decât Faust; poate că după orice crimă comit, s-aruncă înaintea icoanei și șoptesc cuvintele lui Callist, cerând iertare de la lesneiertătorul Dumnezeu... Dar rămâne datina și înțelesul ei sfânt, așa cum e demult: și de nu va sosi niciodată acea zi, din care să-ncepă veacul de aur al adevărului și al iubirii de oameni, totuși e bine să se creadă la sosirea ei, pentru ca să se bucure cei buni în *Ziua Învierii*, când ne luminăm

⁵² M. EMINESCU, *Învierea*, ed. Perpessiciu, pp. 358-359, strofele 6-8.

⁵³ M. EMINESCU, „Paștele”, *Timpul*, 16 apr. 1878.

prin sărbătoare și ne primim unul pe altul și zicem frați celor ce ne urăsc pe noi și iertăm pe toți pentru înviere, strigând cu toții: *Christos a înviat!*⁵⁴.

Ideea fundamentală din aceste texte avea să fie izvorul principal al foiletonului din presă menționat.

Evanghelia, cu textul după Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan, ce se citește în noaptea Sfintei Învieri, la Sfânta Liturghie, a fost aceea care l-a impresionat cel mai mult pe Eminescu: nu numai că i-a întărit credința, dar l-a inspirat cu idei mari pentru opere nemuritoare, ce i-au consacrat marele geniu. Avea deplină dreptate să aprecieze cuprinsul Evangheliei după Ioan având în vedere că niciun alt Evanghelist nu se ridicase cu inspirația scrierii Evangheliei la înălțimea luminii divine ca acesta.

Sunt caracteristice textele din Evanghelia după Ioan, în care Evanghelistul și Apostolul Domnului stăruie asupra lumii divine, precum se poate vedea: „Cuvântul era Lumina cea adevărată, care luminează pe tot omul, care vine în lume” (Ioan 1, 9). „Întru El era viață și viața era lumina oamenilor. Și lumina în întuneric luminează și întunericul nu a cuprins-o” (Ioan 1, 4-5). „Lumina a venit în lume și oamenii au iubit întunericul mai mult decât lumina, căci faptele lor erau rele” (Ioan 3, 13). Însuși Domnul Iisus Hristos a vorbit deschis, în auzul tuturor: „Eu sunt Lumina lumii, cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (Ioan 8, 12). „Atât cât sunt în lume, Lumină a lumii sunt” (Ioan 9, 5). „Eu Lumină am venit în lume, ca tot cel ce crede în Mine să nu rămână în întuneric” (Ioan 12, 43). Deci „Cuvântul” sau „Logosul divin” și „Lumina divină” se contopesc în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, precum mărturisim și în Simbolul nostru de credință ortodoxă; cred în „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu Unul-Născut, carele din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii. Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”⁵⁵. Întreaga Dumnezeire este „Lumină”, căci „Lumina este Tatăl”, „Lumina este Fiul” și „Lumina este Sfântul Duh”. „Lumină”, „Lumină” și „Lumină”, dar o singură „Lumină”, „un Dumnezeu”, a propovăduit prin interpretare marele Sfânt Părinte Grigorie Teologul⁵⁶.

Mihail Eminescu vedea în Evanghelia revelația dumnezeiască scrisă de Sfinții Evangheliști, pe calea inspirației divine, căci aceștia fuseseră martori oculari la minunile și învățăturile Domnului Iisus Hristos. De aceea, precum am văzut, din articolul său de fond apărut în presa românească, combătând ideile lui David Strauss (1808-1874), care în scrierea sa, *Viața lui Iisus*, consideră istorisirea

⁵⁴ M. EMINESCU, „Manuscrisele în proză”, identificate și publicate de Perpessicius, *Poezii postume*, tom. V, p. 367.

⁵⁵ *Simbolul de credință al Ortodoxiei*, art. 2.

⁵⁶ SF. GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvântarea a cincea despre Dumnezeu*, capitolul 3.

evangelică ca un veritabil mit⁵⁷, relevă dumnezeirea Creștinismului, față de Budism, față de filosofia chineză a lui Lao Tse, precum și față de sistemele filosofice ale stoicilor și Socrate⁵⁸. Mihail Eminescu studiasse la Viena și religiile Orientului, cunoscând astfel pe Confucius, Zoroastru și Buddha, după cum despre Budism și Confucianism scrisese în *Orientalul pitoresc*⁵⁹. Tot la Viena îi studiasse pe Kant, Schopenhauer, Fichte, Schelling, Spinoza și filosofii antici, ca Platon și alții.

La Berlin, Mihail Eminescu, pe lângă cunoștințele pe care le primea din istoria religiilor, despre Brahma⁶⁰ și Cosmogonia indienilor⁶¹, studiasse, în afară de Kant și Schopenhauer, pe Goethe, Schiller, Shakespeare, Byron, Heine, Locke, Lamarque și alți filosofi⁶². De altfel, la Berlin începuse traducerea operei filosofice a lui Kant, *Critica rațiunii pure*⁶³. Profesorul universitar Titu Maiorescu, care-l susținea la studii, îl invită pe Eminescu să ocupe o catedră de filosofie la Universitatea din Iași, însă Eminescu îi răspunde conștiincios că încă nu și-a terminat toate studiile⁶⁴.

Filosofia kantiană a avut o puternică influență asupra cugetării lui Mihail Eminescu, precum singur o mărturisește într-un manuscris special:

„Da! Orice cugetare generoasă, orice descoperire mare purcede de la inimă și apelează la inimă. Este ciudat, când cineva a pătruns pe Kant, când e pus pe același punct de vedere, atât de înstrăinat acestei lumi și vointelor ei efemere, mintea nu mai e decât o fereastră prin care pătrunde soarele unei lumi nouă, și pătrunde în inimă...”

„Capul unui om de talent e ca o sală iluminată, cu pereții de oglinzi. De afară în ideile într-adevăr, reci și indiferente, dar ce societate, ce petrecere gălesc. În lumina cea mai vie, ele-și gălesc pe cele ce se aseamănă pe cele ce le contrariază, dispută-concesii, și ideile cele mari, chintesența vieții sale sufletești, se uită la ele dacă și cum s-ar potrivi toate fără să se contradică. Și cum ies ele din această sală iluminată? Multe, întâi inamice, ies înfrățite, toate cunoscându-se, toate știind clar în ce relațiune stau sau pot sta, și astfel se comunică și auditorului, și el se simte în fața unei lumi armonice care-l atrage...”⁶⁵.

Fenomenul acesta psihologic, desprins din filosofia kantiană, era însușit și trăit sufletește în operele sale de Eminescu, care tot de la filosoful Kant învățase

⁵⁷ M. EMINESCU, „Paștele”, *Timpul*, 16 apr. 1878.

⁵⁸ M. EMINESCU, „Învierea”, *Timpul*.

⁵⁹ Vasile GHERASIM, „Eminescu la Viena”, *Junimea literară*, 1923, nr. 10-11.

⁶⁰ M. EMINESCU, Manuscrisul 2257, f. 45.

⁶¹ M. EMINESCU, Manuscrisul 2276, f. 18.

⁶² I. CREȚU, „Cursuri și profesori la Universitatea din Berlin”, în: *Mihail Eminescu. Biografia documentară*, Editura pentru literatură, București, 1968, pp. 134-135.

⁶³ I.A. RĂDULESCU-POGONEANU, *Studii*, București, 1910, p. 35.

⁶⁴ I. CREȚU, „Propunerea lui Maiorescu pentru catedra de filosofie de la Iași”, în: *Mihail Eminescu. Biografia documentară*, p. 106.

⁶⁵ M. EMINESCU, Manuscrisul 2287, f. 15.

că omul, plecând de la idealitatea timpului și spațiului, își poate clădi o viață imaginară în alt cadru al existenței, în altă epocă, potolindu-și astfel dorul de libertate⁶⁶. Pe lângă aceste convingeri filosofice ulterioare, merită să reamintim ideile lui Eminescu exprimate în opera *Geniu pustiu*, pe când se afla la studii în Viena, că o singură frunte, unsă cu mirul lui Dumnezeu, poate să se urce în cugetare până sus, în nourii gânditori din cerul luceafărului, ce se numește geniu⁶⁷.

Marele nostru Eminescu avea toată îndreptățirea să poposească la cel mai important capitol al Evangheliei, să-l transcrie, să-l mediteze și să elaboreze dintr-însul cea mai fermecătoare poezie. Este vorba despre primul capitol al Evangheliei după Ioan, ale cărui prime versete se citesc solemn în noaptea Sfintei Învieri, la Sfânta Liturghie: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul” (*Ioan 1, 1-5*).

Întregul text al Evangheliei după Ioan ce se citește în noaptea Sfintei Învieri, apreciat ca o comoară dumnezeiască, a fost consacrat de Mihail Eminescu ca tezaur divin, într-un manuscris special, păstrat la biblioteca Academiei Române, precum se poate vedea:

„Santa Evanghelie quea dela Ioanu. La începutu era Cuvântulu și Cuvântulu era Domne Dieu și Domne Dieu era Cuvântulu, Aquesta era la începutu la Domne Dieu. Tote pre în într-Ensulu se au făcutu și fără Ensului nimic nu se-au făcutu. Întru de-Ensulu Vieutia și Vieutia era Lumina Omenilor”.

Acesta este „Luceafărul divin”, „Lumină din Lumină”, „Logosul divin”, „Carele din Tatăl s-a născut mai înainte de toți vecii, Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat, din Dumnezeu adevărat, născut, nu făcut. Cel ce este de o ființă cu Tatăl, prin carele toate s-au făcut”⁶⁸. La glasul divin, Cuvântul, Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu este „nerășărit și neapus”; „Lumină din Lumină”, nu poate fi închipuit „din lacrimi și din tină”, căci fără de asfințit este „Lumină din Lumină”. „Logosul divin nu are de ispășit o vină” și „nu poartă a vieții vină, fiind *Lumină din lumină*”. Iată confesiunea tradițională a marelui Eminescu, pe care am desprins-o din meditarea pioasă creștinească a textului său manuscris, după Evanghelia lui Ioan, deasupra căruia a scris celebrele cuvinte: *Legenda Luceafărului*. Precum a citit și a scris, așa a și cugetat, căci: „Cuvântul era Lumina cea adevărată, Care venind în lume, luminează pe tot omul” (*Ioan 1, 9*).

Dar de pe planul metafizic al Creatorului, expus în Evanghelie, Eminescu a coborât pe planul celor create, în lumea fizică „a universului văzut” și, totuși, spre a se ridica cu cugetarea către cerul luceafărului, către geniu, clădindu-și o viață imaginară în alt cadru al existenței, în însuși astrul luminos, Luceafărul,

⁶⁶ D. MURĂRAȘU, *Istoria literaturii române*, p. 227.

⁶⁷ M. EMINESCU, *Geniu pustiu*, p. 144.

⁶⁸ *Simbolul de credință*, art. 2.

Hyperion, Luceafărul luminos și cu raze scânteietoare, de pe cer către pământ, în mod figurat era însuși geniul luminos al lui Eminescu, precum singur se plasase și avea să ne dezvăluie acest adevăr mai târziu.

În alternanță cu Luceafărul divin, Luceafărul astru Hyperion își are apusul și răsăritul său, iar razele sale luminoase pot fi privite de omul de pe pământ. Geniul uman nu se poate confunda cu Logosul divin, dar, în mod alegoric, se poate compara cu Hyperion, Luceafărul, astrul de pe cer. Deci, este vorba despre astrul de pe cer, privit în mod izolat, Hyperion, Luceafărul:

1. „Căci tu în raza mea rămâi
Ori unde ai apune”.
2. „Căci tu Hyperion rămâi
Cum ochiul meu-n'apune”.
3. „Căci tu Hyperion rămâi
Ori unde ai apune”.
4. „Căci tu Hyperion rămâi
Și nu mai poți apune”⁶⁹.

Acest Hyperion, Luceafărul astral, strălucitor și luminos, care, izolat pe bolta cerească, își îndeplinește misiunea de a lumina pământul, după legile puse de Creator, privește și vede multe din realitățile vieții oamenilor muritori, aici, pe pământ. El știe multe și poate spune multe în mod figurat. În opera *Sărmanul Dionis*, cugetată la Viena, Eminescu afirma că poezii și filosofii unei națiuni luminate pot „să comunice în cântec și în cuget înălțimile cerului către națiunile lor”:

„Când națiunea e-n întuneric ea doarme-n adâncurile geniului său și a puterilor sale neștiute și tace, iar când libertatea, civilizațiunea plutesc asupra-i, oamenii superiori se ridică spre a reflecta în frunțile lor și a le arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului – astfel încât și în sânul mării întregi se face o zi senină, se resfrânge în adâncul ei cerul. Poezii și filosofii unei națiuni luminate presupun în cântec și în cuget înălțimea cerului și le comunică națiunilor respective”⁷⁰.

Aceste convingeri ale lui Eminescu erau preludiul măreței și vastei sale opere *Luceafărul*, la care a lucrat meditativ timp de zece ani (1872-1882). Deci lumina Luceafărului divin se transpune, motivat, în lumina Luceafărului cosmic.

Față de cele două variante ale *Luceafărului*, cu *Lumină din Lumină* și *Hyperion*, mai găsim în manuscrisele lui Eminescu câte o strofă pentru fiecare, desigur ca un refren comparativ, spre a se vedea că, totuși, rămâne o legătură între Creator și cele create pe tema luminii.

⁶⁹ M. EMINESCU, Manuscrisul 2260; ed. Perpessicius, tom II, p. 451.

⁷⁰ M. EMINESCU, *Sărmanul Dionis*, p. 145.

„Cum ai putea să fi zidit
 Din lacrimi și din vină
 Când ești din veci nerăsărit
 Lumină din Lumină!
 Când tu Hyperion rămâi
 De nu mai poți apune...
 Cere-mi cuvântul meu de-ntâiu
 Să-ți dau înțelepciune!”⁷¹

În măreța și neîntrecuta sa operă *Luceafărul* (Hyperion), cu 98 de strofe și 395 de versuri, Eminescu avea să încadreze în cuprinsul său și o poveste populară românească, ca sursă folclorică, tradusă din limba germană, cu titlul *Fata din grădina de aur*. Asupra acestei îmbinări artistice, între un astru și o tânără muritoare, însuși Eminescu ne dă lămuriri: „Prin anul 1861, germanul Richard Kunisch a publicat un volum intitulat *Bucureștiul și Istanbulul, schițe din Ungaria, România și Turcia*”⁷², în care se găsesc două basme, cel dintâi intitulat *Fata în grădina de aur*⁷³. Aceste două basme au fost traduse de Eminescu și puse în versuri, eveniment care datează din vremea când se afla la Iași⁷⁴. Se știe că Eminescu, care făcea parte din asociația folclorică „Orientul”, iubea foarte mult literatura populară românească, precum el însuși mărturisea într-un manuscris al său, în care notase: „Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarele soarbe un nour de aur din marea de amar”⁷⁵.

Însuși Eminescu recunoaște folosirea basmului românesc *Fata din grădina de aur* în *Luceafărul*, precum și înțelesul alegoric ce i-a dat:

„În descrierea unui voiaj în Țările Române, germanul Kunish povestește legenda Luceafărului. Aceasta e povestea. Iar înțelesul alegoric ce i-am dat este că, dacă geniul nu cunoaște nici moarte și numele lui scapă de simpla uitare, pe de altă parte însă, pe pământ, nu e capabil a fericii pe cineva, nici capabil de a fi fericit. El nu are moarte, dar n-are nici noroc. Mi s-a părut că soarta Luceafărului din poveste seamănă mult cu soarta geniului pe pământ și i-am dat acest înțeles alegoric”⁷⁶.

Astfel, legenda Luceafărului cosmic s-a îmbinat cu o legendă folclorică.

Mihail Eminescu își înălțase cugetarea către cerul Luceafărului, pe alt plan al existenței, spre a înfățișa astrul cu lumina strălucitoare, în care vedea în mod alegoric geniul de pe pământ, nemuritor, prin faptul că numele lui scapă de uitarea oamenilor, dar nu poate fericii pe cineva și nu este nici el fericit. Chiar dacă în opera sa poetică intră și povestirea cu fata din grădina de aur, tema fundamentală

⁷¹ M. EMINESCU, Variante la *Luceafărul*, ed. Perpessicius, tom II, p. 449.

⁷² Richard KUNISCH, *Bukarest und Stambul. Skizzen aus Ungarn, Rumänien und der Türkei*, Berlin, 1861.

⁷³ D. CARACOSTEA, *Două basme necunoscute din izvoarele lui Eminescu*, București, 1926, p. 8.

⁷⁴ I. CREȚU, *Izvoarele Luceafărului*, p. 346.

⁷⁵ D. MURĂRAȘU, *Istoria literaturii române*, p. 426.

⁷⁶ D. CARACOSTEA, *Două basme ...*, p. 6.

rămâne tot Luceafărul. Redând cuvintele Luceafărului, prin concluzia propriului său geniu, Mihail Eminescu își încheia opera astfel:

„Ce-ți pasă ție chip de lut,
Dac-oiu fi eu sau altul
Trăind în cercul vostru strămt,
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece”⁷⁷.

Revărsarea razelor de lumină ale Luceafărului, ale acelu Hyperion, cu răsărit și cu apus, „ce izvora lumine peste a haosului văi, ca-n ziua cea dintâi”, precum și convorbirea cu o ființă muritoare, pe fondul uman, încântată de lumina sa, dând operei poetice a lui Eminescu o coloratură plină de pitoresc, fac din *Luceafărul* cea mai frumoasă poezie din literatura românească. Farmecul său este cu atât mai încântător, cu cât este desprins dintr-o povestire românească, sursă curată a folclorului românesc. Așa se explică începutul acestei opere strălucitoare în forma povestirilor noastre românești, în curățenia ei morală:

„A fost odată ca-n povești
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești
O prea frumoasă fată.
Și era una la părinți
Și mândră-n toate cele.
Cum e Fecioara între sfinți
Și luna între stele”⁷⁸.

Luceafărul, ca astru creat de Dumnezeu și cu legi fixe în lucrarea sa cerească, din dorința de a coborî pe pământ, printre muritori, începuse a-și îndrepta privirile către Creator, Care-l crease, amintindu-și cum a venit pe cer spre a alunga întunericul:

„La început, pe când ființă nu era, nici neființă,
Pe când totul era lipsă de viață și voință,

...

De-atunci negura eternă se desface în fâșii.
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii...”⁷⁹.

Rugăciunea Luceafărului către Părintele ceresc, diriguitorul legilor de mișcare a astrilor universului, este deosebit de impresionantă, fiind pătrunsă și însuflețită de însuși geniu lui Eminescu, care a conceput-o și a scris-o. Era

⁷⁷ M. EMINESCU, *Luceafărul*, strofele 97-98, vers. 385-395.

⁷⁸ M. EMINESCU, *Luceafărul*, strofele 1-2, vers. 1-8.

⁷⁹ M. EMINESCU, *Scrisoarea întâia*, vers. 40-42; 55-56.

rugăciunea Luceafărului fizic, cu lumina astrului, către Luceafărul metafizic, cu Lumina divină, a creațiunii, către Creator:

„De greul negrei vecinicii,
 Părinte, mă deslegă.
 Și lăudat pe veci să fii
 Pe-a lumii scară-ntreagă.
 O cere-mi, Doamne, orice preț,
 Dar dă-mi o altă soartă,
 Căci tu isvor ești de vieți
 Și dătător de moarte;
 Reia-mi al nemuririi nimb
 Și focul din privire
 Și pentru toate dă-mi în schimb
 O oră de iubire...
 Din chaos, Doamne-am apărut...
 Și m-aș întoarce în chaos...
 Și din repaos m-am născut.
 Mi-e sete de repaos”⁸⁰.

Răspunsul Părintelui ceresc a fost muștrător și îndrumător pentru Luceafărul astral, ce voia să devină om, să coboare pe pământ, printre muritori, și să se dezbrace de nimbul nemuririi, să ajungă muritor, în loc să ceară cuvântul cel dintâi, să-i dea înțelepciune. Luceafărul n-are pentru cine să devină muritor pe-acest pământ rătăcitor, unde nu știe ce-l așteaptă...

„Tu vrei un om să te socoți
 Cu ei să te asemeni?
 Dar piară oamenii cu toți,
 Și ar naște iarăși oameni.
 Și pentru cine vrei să mori?
 Întoarce-te, te-ndreaptă
 Spre acel pământ rătăcitor
 Și vezi ce te așteaptă”⁸¹.

Și-atunci, Luceafărul dând ascultare poruncii divine, s-a întors pe linia misiunii sale și și-a revărsat razele luminii sale, tremurând ca alte dăți, peste codri, peste dealuri, călăuzind singurătați de născătoare valuri⁸². Dumnezeu, Părintele ceresc cel înțelept și îndrumător, cu a Sa lumină divină, astrul ceresc, Luceafărul, cu a sa lumină strălucitoare și binefăcătoare, și omul cel vremelnic și muritor, cu

⁸⁰ M. EMINESCU, *Luceafărul*, strofele 73-74.

⁸¹ M. EMINESCU, *Luceafărul*, strofele 76 și 81.

⁸² M. EMINESCU, *Luceafărul*, strofa 96.

mica înțelegere a luminii celei de sus, se află în plină acțiune în această sclipitoare și fermecătoare operă a *Luceafărului*, ce a încununat fruntea marelui geniu Mihail Eminescu cu veșnica admirație a cititorilor săi: Lumina de sus, geniul și omul muritor.

Astfel, în grandioasa și strălucitoare sa poezie *Luceafărul*, marele geniu român Mihail Eminescu a reușit să condenseze în mod fermecător gândurile sale exprimate încă de pe când își făcea studiile la Viena, ideile filosofice ulterioare și cultura generală. Inspirându-se din Evanghelia după Ioan, al cărui text (*Ioan 1, 1-9*) ni l-a lăsat în manuscris și deasupra căruia a scris *Legenda Luceafărului*, oferindu-ne schița pioasei meditații *Lumină din Lumină*, coborând în planul existenței create, și-a înălțat cugetarea sacră către cerul *Luceafărului* cosmic, ale cărui raze de lumină se revarsă peste universul și peste omul muritor. Drama sa sufletească, ca geniu între oameni pe pământ, unde se simte izolat prin superioritatea sa, a fost transpusă alegoric prin poziția unui astru de pe cer, prin drama dintre lumina *Luceafărului* de pe cer și o ființă muritoare. Geniul care nu cunoaște moartea și al cărui nume scapă de simpla uitare nu poate ferici pe cineva și nici nu poate să fie fericit, având soarta geniului de pe pământ.

Reiese, deci, însăși ideea fundamentală a înfrățirii soartei geniului de pe pământ cu soarta *Luceafărului*, care, în lumea lui, se simte nemuritor și rece. Îmbinând inspirația divină a luminii de sus cu lumina cosmică a *Luceafărului* și cu sursa folclorică umană, Eminescu revarsă lumina propriului său geniu nemuritor în lumea celor muritori, adică printre cititorii operei sale. Este însăși confesiunea marelui geniu român Mihail Eminescu, expusă în mod alegoric, cu idei mari și sublime, dar într-o formă artistică grandioasă și strălucitoare, o adevărată capodoperă în literatura românească.

Deși despre poema *Luceafărul* s-au scris lucrări literare ce numără peste 950 de titluri⁸³, totuși, puțini au fost aceia care au sesizat izvorul inspirației *Luceafărului*, precum și înțelesul lui alegoric, exprimat de însuși Eminescu⁸⁴. Distinsul critic literar G. Ibrăileanu, profesor universitar la Iași, avea să scrie: „De la apariția lui Eminescu și până azi, s-au perindat atâtea școli literare, atâtea curente și atâtea mode, care uneori păreau că-l întunecă, dar el rezista mereu și apărea din nou strălucitor, ca și *Luceafărul* lui”⁸⁵. Dar tot Ibrăileanu, pe lângă aprecierea neîntrecutului său talent, elogia scriitorii care foloseau Biblia ca inspirație, precum a procedat și Eminescu:

„Biblia este de folos și pentru scriitori, ca izvor de inspirație și ca rezervoriu de expresii, de comparații, de metafore, de aprecieri minunate... Biblia este mai presus

⁸³ Lenuța DRĂGAN, *Eminescu*, Iași, 1971.

⁸⁴ Marin MINCU, *Mihail Eminescu, Luceafărul. Texte comentate*, Ed. Albatros, București, 1978.

⁸⁵ G. IBRĂILEANU, *Note și impresii*, Ed. Viața Românească, Iași, 1920, pp. 178-179.

de orice operă. Ea e întotdeauna nouă, de aprecieri minunate... ca și ceea ce este etern în sufletul omenesc. În Biblie e literatură, e filosofie, e istorie morală. E răspunsul natural și spontan al sufletului omenesc la toate întrebările puse de natură și de viață... ”⁸⁶.

„Luceafărul își are forța sa tocmai prin eternitatea Părintelui ceresc și a lui Hyperion și prin vremelnicia oamenilor”⁸⁷. A fost firesc ca Ibrăileanu să omagieze strălucirea *Luceafărului* lui Eminescu, întrețesut cu luminile biblice ale Scripturilor românești.

Profesorul și criticul literar G. Călinescu vedea în *Luceafărul* un tratat de metafizică abstractă, ce prevestea mișcarea ortodoxistă contemporană, iar pe lângă alte sisteme filosofice, în *Luceafărul* colabora, după unii, și Logosul revelator al dumnezeirii⁸⁸. Afirmția aceasta o făcea și în scrierea sa despre filosofia teoretică și practică a operelor lui Eminescu, fără să-și fixeze propria-i părere⁸⁹. Adică se întrevedea în orizont ceea ce lăsase Eminescu în manuscrisul Evangheliei după Ioan, fără precizare.

Dacă scriitorul și criticul literar Al. Piru vedea în *Luceafărul* starea de spirit ca personalitate de geniu, într-un mediu incapabil de a se ridica la înălțimea lui⁹⁰, criticul literar D. Popovici vedea în acest poem conflictul dintre uman și divin, dintre cer și pământ⁹¹. Filosoful Tudor Vianu considera că *Luceafărul* este o sinteză a categoriilor lirice mai de seamă, pe care poezia lui Eminescu le-a produs mai înainte⁹², iar scriitoarea și criticul literar Zoe Dumitrescu-Bușulenga caracteriza *Luceafărul* astfel: „Văzut de sus, din perspectiva absolutului, spre care Eminescu a aspirat cu o irezistibilă putere și cu rezultate practice uimitoare, Hyperion e o făptură nemuritoare, aparținând primei creații, asociat într-un anumit fel la facerea lumii”⁹³. Cel mai recent comentariu al scriitorului Marin Mincu înfățișează în *Luceafărul* „strania atracție între două lumi opuse prin natura lor; om și astru, efemer și etern, înger și demon, eros și moarte”⁹⁴. Se poate spune că *Luceafărul* lui Eminescu a fost examinat cu o atenție mare, dar fără folosirea manuscrisului eminescian după Evanghelia lui Ioan.

Un comentariu literar al *Luceafărului* lui Eminescu, cu un spirit de observație mai apropiat de fondul religios al acestei poeme minunate și care se apropie

⁸⁶ G. IBRĂILEANU, *După Războiu*, Iași, 1921, pp. 61-70.

⁸⁷ G. IBRĂILEANU, „Edițiile poeziilor lui Eminescu”, *Viața românească*, 1929, nr. 5-6.

⁸⁸ G. CĂLINESCU, *Opera lui Eminescu*, vol. III, Fundația pentru Literatură și Artă, București, 1935.

⁸⁹ G. CĂLINESCU, *Opera lui Eminescu*, vol. III, pp. 58-59.

⁹⁰ AL. PIRU, *Luceafărul. Analize și sinteze critice*, Ed. Scrisul Românesc, 1973.

⁹¹ D. POPOVICI, *Poezia italiană în poezia lui Eminescu*, 1948.

⁹² Tudor VIANU, *Poezia lui Eminescu*, Ed. Cartea Românească, 1930.

⁹³ Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, *Eminescu – cultură și creație*, Ed. Eminescu, 1976.

⁹⁴ Marin MINCU, *Mihail Eminescu. Luceafărul. Texte comentate*, București, 1978.

mai mult de *Legenda Luceafărului*, subscrisă de Eminescu lângă manuscrisul menționat, este cel al criticului literar D. Murărașu, intitulat *Comentarii eminesciene*⁹⁵. Apreciind sursa folclorică *Fata din grădina de aur*, care constituie elementul uman al poeziei, autorul se oprește la strofele din urmă ale *Luceafărului*, precizând noțiunea de geniu: „Geniul are aici numai înțelesul de duh intermediar între Divinitate și lumea pământească. La adevăratul sens alegoric al basmului, Eminescu ajunge numai odată cu *Luceafărul*. Lumea *Luceafărului* este aceea a Divinității, din care emană geniuul”⁹⁶. „Rece” înseamnă sustras oricărei pasiuni pentru ceea ce-i muritor și trecător. Pentru „nemuritor”, adevăratul înțeles ni-l dă Platon în dialoguri⁹⁷.

La rugăciunea „Luceafărului”, autorul precizează: „Este Tatăl ceresc care vorbește”, iar „Cuvântul de-ntâi” nu poate fi decât Logosul evanghelic: „La început a fost Cuvântul”. „Așadar, Tatăl poate să acorde «Luceafărului» atribute de-ale «Logosului», dar nu-i poate acorda moartea”⁹⁸. Adică o legătură directă între Logosul Părintelui ceresc din rugăciunea *Luceafărului* astru cosmic și Logosul divin, Logosul creator și luminător al Evangheliei după Ioan, Creator și luminător al vieții (*Ioan* 1, 1-5), fără a se confunda Logosul divin „Lumină din lumină” cu *Luceafărul* astru strălucitor și luminător, creat între aștrii cerului, care poate lumina pe timpul nopții pământul și omul. Acest comentariu atent ne duce la concluzia fondului problemei, că inspirația marelui geniu Eminescu în poema sa din urmă *Luceafărul* confirmă *Legenda Luceafărului* din manuscris. Este confirmarea deplină a ecoului luminii Evangheliei asupra celei mai strălucitoare creațiuni poetice a marelui geniu Eminescu.

Istoria literaturii române avea să afirme că *Luceafărul* este cea mai frumoasă poezie din literatura noastră. Este cea din urmă culme a genialității lui Eminescu. Raportat la Eminescu, *Luceafărul* are semnificația gândului ajuns la împăcare și înseninare, prin înțelegerea vieții cu micimile ei, a vieții care nu poate oferi mulțumirile geniului condamnat la izolare, prin însăși superioritatea lui⁹⁹. Cu opera lui Eminescu începe epoca formării idealului artistic în literatura română¹⁰⁰. Tudor Vianu, în analiza poeziei eminesciene, mergea până acolo în aprecierea *Luceafărului* încât afirma că, „dacă opera poetică a lui Eminescu s-ar pierde și s-ar păstra numai *Luceafărul*, s-ar putea culege imaginea esențială a poetului, putându-se privi bogata înflorire a frumuseții sale”¹⁰¹. Astfel, după un deceniu de elaborare și

⁹⁵ D. MURĂRAȘU, *Comentarii eminesciene*, Editura pentru Literatură, București, 1967.

⁹⁶ D. MURĂRAȘU, *Comentarii eminesciene*, p. 28.

⁹⁷ D. MURĂRAȘU, *Comentarii eminesciene*, p. 30.

⁹⁸ D. MURĂRAȘU, *Comentarii eminesciene*, p. 35.

⁹⁹ D. MURĂRAȘU, *Istoria literaturii române*, p. 220.

¹⁰⁰ D. MURĂRAȘU, *Istoria literaturii române*, partea a IV-a, pp. 215-225.

¹⁰¹ Tudor VIANU, *Poezia lui Eminescu*, Ed. Cartea Românească, 1930.

șlefuire, *Luceafărul* se citește pentru prima oară în anul 1882, în Ședințele Junimii, văzând lumina tiparului mai întâi în *Almanahul societății România Jună din Viena*, în aprilie 1882, iar în revista *Convorbiri Literare*, în august 1883.

Biserica noastră strămoșească, venerată de marele geniu român, se asociază la această pioasă comemorare, căci niciun alt scriitor și poet n-a vădit mai mult ecoul luminii Evangheliei în operele sale literare ca marele geniu român Mihail Eminescu, după cum i-a omagiat Bisericii noastre strămoșești ctitoria culturală și națională, pentru unirea tuturor românilor în patria lor firească.

Încheiem prezentarea noastră cu această vibrantă și pioasă invocare din cugetarea sacră a marelui geniu român Mihail Eminescu, pentru eternă răsărire a luminii celei de sus:

„Răsai asupra mea, lumină lină
Ca-n visul meu ceresc de odinioară;
O, Maică Sfântă, pururea Fecioară,
În noaptea gândurilor mele vină...”¹⁰².

„Iisuse Hristoase,
Izvor mântuitor,
De oameni iubitorule
De acum și pururea
Și în vecii vecilor”¹⁰³.

¹⁰² M. EMINESCU, *Răsai asupra mea*, în: *Poezii postume*, tom IV, p. 361.

¹⁰³ M. EMINESCU, *Iisuse Hristoase, versurile Rugăciunii*, în: *Poezii postume*, tom V, p. 384.

Mihai Eminescu – la 125 de ani de la naștere*

Preot Gheorghe CUNESCU

Orice aniversare eminesciană se preface în sărbătoare obștească. Devine o manifestare spontană unanimă a dragostei și venerației pentru „cel mai iubit poet al neamului nostru”, iubire și venerație care sunt permanente în sufletul colectiv al țării. Aniversările lui Eminescu sunt erupții de lavă sufletească din inima poporului și a țării.

Faptul se adevărește și la aniversarea măreață a cinci sferturi de veac de la nașterea poetului – 15 ianuarie 1850 –, când întreaga țară pune cununi noi de flori și de lauri pe fruntea cu constelații de luceferi a lui Eminescu.

De la această pomenire națională nu poate să lipsească Biserica Ortodoxă Română. Poetul și operele lui sunt deopotrivă de dragi și preoților. Aceștia au cărțile lui la loc de cinste în bibliotecile personale. Unii s-au ocupat mai de aproape – au scris despre el și au cinstea să figureze în bibliografia eminesciană¹.

Viața și opera lui Mihai Eminescu sunt pildă și școală de patriotism, de conștiință cetățenească și de dăruire pentru binele țării și al poporului. Cunoașterea lor, în corelațiile actualității, este deosebit de instructivă.

Mihai Eminescu este figura capitală a literaturii, istoriei și științei literare românești, ce a trezit un interes larg în multe țări. Ediții noi de cărți, cercetări fructuoase, studii amănunțite, biografii documentare, exegeze riguroase, acțiuni

* Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, XCIII (1975), 1-2, pp. 109-117.

¹ Cităm câteva nume: protopopul ortodox din Târgu Mureș, Partenie Trombițaș, l-a găzduit în casa sa pe Eminescu, când acesta, în mai-iunie 1866, a trecut spre Blaj; protopopul ortodox din Rășinari, Bratu, bunicul lui Octavian Goga, l-a ajutat să treacă dincolo de Carpați, în Muntenia; patriarhul Miron Cristea a luat doctoratul în litere cu o lucrare despre poezia lui Eminescu; preotul scriitor Gala Galaction a scris biografia *Viața lui Eminescu* (două ediții) și articole; preotul D. Furtună-Dorohoi (documente și articole); preotul Al. Barieru-Botoșani (documente și articole) ș.a.

oficiale² întregesc și precizează aureola de merite excepționale și de incandescențe solare ale celui mai românesc scriitor.

S-a arătat și se arată că opera eminesciană (respectiv simțirea și gândirea lui Eminescu, concepția politică, socială și de viață) este străbătută de vibrațiile și energiile unui fierbinte și viguros patriotism. Geniu al poporului, în plinătatea lui istorică, geografică, etnică, spirituală, el s-a identificat cu poporul, cu soarta sa, i-a cunoscut trecutul istoric, i-a trăit prezentul, i-a întrevăzut profetic viitorul, a cunoscut țara cu frumusețile și bogățiile ei. Poporul se recunoaște în el, în gândirea, simțirea și scrisul lui. Eminescu reprezintă poporul și țara ridicate la înălțimile geniului. Este scriitor național.

Din anii tinereții și toată viața, a cutreierat țara și, față de cum era, a închipuit-o vizionar într-o imagine rotundă, ca luna plină pe cerul ei, a vetrei istorice strămoșești și a neamului românesc, hotărnicită geografic de ape curgătoare ce se țin în horă...

S-a inspirat din cronici, din fapte voievodale, din mărturiile munților și ale codrilor, din destăinuirile baladelor populare, din șoaptele râurilor, din sunetele clopotelor de la mănăstiri, din scânteile stelelor.

S-a întâlnit cu voievozii și domnii de țară și de popor, luptători viteji pentru neatarnare, pentru câștigarea și apărarea libertății, pentru chivernisirea dreaptă și propășirea țării, pentru o viață tihnită și mulțumirea poporului. S-a întâlnit cu umbrele luminoase ale Basarabilor și Mușatinilor:

„Descălecători de țară, dătători de legi și datini,
Ce cu plugul și cu spada au întins moșia noastră
De la munte pân'la Mare și la Dunărea albastră”.
(Al. Davila)

S-a întâlnit cu *Mircea cel Bătrân*, cu *Ștefan cel Mare*, cu *Mihai Viteazul*, cu *Horia* și *Avram Iancu*. Le-a înțeles inima, voința, solia și testamentul lor sacrosant.

Înălțat pe aceste piscuri ale istoriei naționale, poetul și-a mărturisit patriotismul în una din primele lui poezii, cu o diademă de urări pentru „dulcea Românie”:

„Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie!
Tânăra mireasă, mamă cu amor!

² În 1971 s-a înființat o catedră „Eminescu” la Universitatea din București; la Iași se organizează în fiecare an „Zilele Eminescu”; Editura Eminescu tipărește *Caietele Eminescu*. Câteva titluri de cărți: Augustin Z.N. POP, *Contribuții documentare la biografia lui Mihail Eminescu*, Editura Academiei Republicii Populare România, 1962; G. CĂLINESCU, *Viața lui Eminescu*, 1964; Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, *Mihail Eminescu*, Editura Tineretului, București, 1963; L. GALDI, *Stilul poetic al lui Mihail Eminescu*, 1964; D. MURĂRĂȘANU, *Comentarii eminesciene*, 1967; I. CREȚU, *Mihail Eminescu – Biografie documentară*, 1968; Fănică N. GHEORGHE, *Mihail Eminescu – Analize și sinteze*, 1972; PERPSSICIUS, *Eminesciana*, 1973.

Fiii tăi trăiască numai în frăție
 Ca a nopții stele, ca a zilei zori.
 Viață în vecie, glorii, bucurie,
 Arme cu tărie, suflet românesc,
 Vis de vitejie, fală și mândrie,
 Dulce Românie, asta ți-o doresc!"

Patriotismul viguros al lui Eminescu s-a hrănit și s-a îmborsădit din cunoașterea și prețuirea creațiilor spirituale ale poporului și țării, din cultură, artă, limbă.

A fost un nesățios cititor și iubitor al manuscriselor și al cărților românești vechi, respectiv al manuscriselor și cărților bisericești, „al scripturilor române din zilele de aur”, cum le-a numit.

S-a întâlnit cu ele, a început să le citească și le-a îndrăgit din anii abecedarului. Tatăl său, căminarul Gheorghe Eminovici, era și el iubitor de cărți și de citit. Avea cărți românești vechi, între care *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei (1673). Pe ea ar fi notat căminarul – care „avea scriere citeață și condei cult” (cum apreciază G. Călinescu) – nașterile copiilor săi, inclusiv pe cea a lui Mihail, al șaselea copil.

Având în casa părintească *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei, se poate afirma că ea a fost una dintre primele cărți de versuri citite de Mihai Eminescu.

Cărți românești vechi (bisericești) a văzut copilul Mihai și în biserica de lângă conacul părintesc de la Ipotești. Aici, în biserica vecină cu casa părintească, va fi intrat deseori, dând peste cărțile de strană.

Cărți românești vechi a găsit și a citit și la Cernăuți, ca elev gimnazist și bibliotecar al profesorului Aron Pumnul.

Mai multe manuscrise, copii și cărți românești vechi a găsit însă în mănăstiri, care erau bogate în documente și tipărituri vechi. Pentru acestea și, desigur, pentru urmele de istorie din ele, precum și pentru liniștea și singurătatea lor, Eminescu frecventa aceste mănăstiri, aceste „flori de piatră” ale țării, după expresia lui Gala Galaction.

A început cu Mănăstirea Agafton (sau Agaton) de lângă Botoșani, unde avea două mătuși (surori ale mamei)³ călugărițe: maica Fevronia și maica Olimpiada Jurașcu, care a fost și stareță (1888-1902). Maica Fevronia (călugărită

³ Familia cu mulți copii a stolnicului Vasile Jurașcu, bunicul după mamă al lui Eminescu, a dat călugăriei și mănăstirii și alți copii. Astfel, primul copil, Costache, s-a călugărit cu numele de Calinic la Mănăstirea Vorona; Iancu, cu numele Iachint, a ajuns arhimandrit la Mănăstirea Socola; o fată s-a călugărit cu numele de Sofia (la Agafton), dar murind în anul 1878, numele ei l-a luat Safta, o soră mai mare, rămasă văduvă. Aceasta a călugărit-o și pe fiica ei, Xenia (A.Z.N. Pop, *Contribuții documentare...*, pp. 142-145).

din 1829) a asistat la botezul lui Mihai și a făcut mărturie că a fost botezat, în Botoșani, în biserica *Uspenia*. Eminescu a vizitat Mănăstirea Agafton când era la Ipotești, cu părinții și singur, dar și mai târziu, când se afla la Iași. S-a stabilit că, la o vizită, prin 1875, a stat la o șezătoare de tors lână, unde a auzit, de la o maică, Zinaida, povestea lui Călin, din care a făcut poemul *Călin – file de poveste* și varianta basmului *Călin Nebunul*⁴.

S-au remarcat și alte ecouri în urma vizitelor poetului la Mănăstirea Agafton, bunăoară silueta schitului din poezia *Făt-Frumos din tei*:

„Mâne-n schit la Sfânta Ana
Vei găsi la cel din stele
Mângâierea vieții tale
Mântuirea feței mele”.

De aici, fireasca întrebare: „Fost-a oare de față Eminescu la vreo juruință călugărească?”⁵.

În august 1871, a fost la Mănăstirea Putna, la pomenirea a *Patru sute de ani de la târnosirea mănăstirii* (ctitoria lui Ștefan cel Mare), pomenire organizată de el, Ioan Slavici și de Societatea academică literară-socială „România Jună” a studenților români din Viena, urmată de Congresul studențesc (luni, 16 august 1871)⁶.

Într-un articol, a relatat amănuntul că un călugăr bătrân i-a arătat, înăuntrul bisericii mănăstirii, locul unde stătuse aninat portretul original al lui Ștefan Vodă⁷.

Un popas mai prelungit – de câteva luni – l-a făcut Eminescu la Mănăstirea Râșca, ctitoria lui Petru Rareș. În 1909, călugării bătrâni își mai aminteau și le arătau vizitatorilor chilia în care a stat poetul, o chilie cu masă și scaune de brad. Le destăinuiau că a scris acolo mai multe poezii, între care *Singurătate* (1878), în care, într-adevăr, vorbește de masa de brad, de focul ce pâlpâie în sobă, de dulce apace, de lampa care arde⁸.

A vizitat – fără nicio îndoială – mănăstirile din Iași, Galata, Golia, Cetățuia. Câtva timp a locuit, împreună cu Creangă, când acesta era diacon, într-o chilie din curtea Mănăstirii Golia.

Se pare că avea o preferință pentru liniștea și singurătatea din mănăstiri. În 1877, când a venit să stea în București, prima locuință a fost în curtea Mănăstirii

⁴ A.Z.N. POP, *Contribuții documentare...*, p. 265.

⁵ Gala GALAXION, „Silueta Mănăstirii Agafton”, *Dimineața*, 10 iul. 1926, p. 1.

⁶ Pr. Gheorghe MOISESCU, parohul bisericii ortodoxe române din Viena, *Centenarul Societății academice literare «România Jună» din Viena, 1871-1971*, Editura Coloniei române din Austria, Viena, 1971.

⁷ I. CREȚU, *Mihail Eminescu. Biografie documentară*, pp.106-107.

⁸ A.Z.N. POP, „Despre Eminescu – La Râșca”, *Convorbiri Literare* (Iași), 1975, nr. 1, p. 11.

Caimata, într-o chilie a prescurăresei⁹. Se crede că această cămăruță mănăstirească, în care a stat un an, i-a sugerat strofa de poezie rămasă în manuscris:

„O, chilia mea sărmană
Cu negritul, tristul zid
Dacă n-ați fi voi în lume
Aș fi stat să măucid”.

În anii petrecuți la București, deși prins în febra muncii gazetărești de la *Tim-pul*, nu se poate ca Eminescu, căruia îi plăceau excursiile, să nu fi fost în căutare de manuscrise și tipărituri românești vechi și la mănăstirile din vecinătatea Bucureștilor: Cernica, Pasărea, Căldărușani, care aveau bogate fonduri de tipărituri vechi¹⁰.

Aduna, cu pasiune de arghirofil, manuscrise și tipărituri românești vechi. Se cunoaște că de la Episcopia Buzăului a achiziționat manuscrisul unui *Tetraevangheliar* vechi (circa 1550-1600). Le purta cu el. Prietenii și vizitatorii au remarcat, cu toții, cărțile multe ce le avea Eminescu, dintre care biblîi, psaltiri, ceasloave. Foarte greu și cu mare strângere de inimă se despărțea de ele, vânzându-le sau amanetându-le în împrejurări grele. Promitea însă că le va răscumpăra.

Eminescu citea cu nesaț aceste cărți. După propria-i mărturisire, a citit aproape tot ce se tipărise în românește până la el! Și era un lector foarte exigent. Sublinia cu creionul roșu paginile și paragrafele care-i plăceau sau prezentau interes pentru el, după care le transcria în caietele sale. În manuscrisele rămase de la el (circa 15.000 de foi, păstrate de Titu Maiorescu și donate, în 1904, Academiei Române) sunt numeroase copii și fragmente din cărțile citite, cu precădere din manuscrisele și tipăriturile românești. S-au întreprins și se întreprind încercări de reconstituire a bibliotecii lui Mihai Eminescu, a lecturilor și culturii sale¹¹.

S-a observat că în biblioteca lui Eminescu și, respectiv, în lectura și cultura sa, un spațiu larg îl ocupă cărțile românești vechi, cărțile bisericești și de cult, cu implicații în cultura literară. Se evidențiază îndeosebi două astfel de cărți: *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei și *Cărticica sfătuitoare pentru păzirea celor cinci simțiri, a nălucirii și a inimii* a monahului Nicodim din Athos (Nicodim Aghioritul), tradusă în anul 1819 de un călugăr necunoscut de la Mănăstirea Neamț și tipărită tot la Neamț, în 1826. Eminescu a citit-o într-o copie manuscrisă (se păstrează la Biblioteca Academiei Române, în Fondul *Eminescu*)¹².

⁹ La sfârșitul veacului, Mănăstirea Caimata a fost dărâmată. Un semn de piatră, închis cu grilaj, arată unde a fost mănăstirea. S-a cerut să se pună și o placă, cu inscripția „Aici a locuit Eminescu”, A.Z.N. POP, *Contribuții documentare...*, p. 384.

¹⁰ I.L. GEORGESCU, ROMAN STANCIU, *Mănăstirea Cernica*, Ed. Meridiane, 1969.

¹¹ Ion STAIU, „Biblioteca lui Eminescu”, *România literară*, 16 ian. 1975, p. 15.

¹² I. CREȚU, „Eminescu și *Cărticica sfătuitoare* a monahului Nicodim”, *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIII (1965), 5-6, pp. 574-583.

Cu *Psaltirea în versuri* s-a întâlnit, după cum s-a văzut, în casa părintească și a rămas toată viața un mare admirator al mitropolitului-poet. Când era bibliotecar la Biblioteca din Iași (1874-1875), în lista de cărți ce a propus-o Ministerului Instrucțiunii pentru cumpărare a trecut *Psaltirea în versuri* a mitropolitului Dosoftei și *Acatistul românesc*, tipărit în 1673, la Uniev, de mitropolitul-poet moldovean (titlul exact este *Acatistul Precistei*). A trecut și alte cărți bisericești. Cunoștea bine cărțile mitropolitului tâlcuitor și poet. Pe un exemplar din *Viețile Sfinților*, tălmăcite și tâlcuite de mitropolitul Dosoftei, Eminescu a notat pe o filă: „Această carte, *Petrecerea Sfinților* (titlul complet este *Viața și petrecerea Sfinților*, n.n.) sau *Prologul Sfinților, compusă de Mitropolitul Dosofteiu*, a fost tipărită la Iași, în anul 1682, sub domnia lui Duca Vodă. Completă este în două volume. Acesta de față este volumul întâi. M. Eminescu”¹³. Exact, s-au tipărit patru volume (1682-1688). Dar s-au legat două câte două. În volumul I, cărțile întâi și a doua, iar în volumul 2 – cărțile a treia și a patra. Încât Eminescu a putut să spună că este în două volume (n.n.).

Pe poetul Eminescu l-a încântat mult *Psaltirea în versuri*; ca un bijutier expert, i-a văzut caratele de adevărată poezie. De altfel, s-au găsit ecouri dosofteiene în creația poetică eminesciană¹⁴.

Mihai Eminescu a citit atent și cu multă preocupare și lucrarea călugărului atonit și isihast Nicodim, *Cărticică sfătuitoare...* Dovadă sunt numeroasele sublinieri cu roșu, precum și transcrierile din ea. Mai cu seamă i-au trezit interes capitolele „Pentru păzirea vederii. Ce este vederea și ochii”, „Pentru păzirea auzului”. Pentru că ochii și vederea sunt „ferestrele gândirii”, precum și ale vieții sufletești și ale păcatelor prin realitățile văzute, poetul a aprobat cele scrise de monahul aghiorit, versificând pagini întregi și introducând unele accente misogine, în urma experiențelor funeste ce le-a avut în această privință¹⁵. Această lectură, deosebit de stăruitoare, s-a repercutat în creația poetului, așa cum dovedesc cercetările mai noi¹⁶.

Mihai Eminescu avea *Biblia lui Șerban Cantacuzino* (1688); la Blaj a văzut *Biblia lui Inocențiu Klein* (1795), la Sibiu, poate, și *Biblia lui Andrei Șaguna* (1854-1856).

În *Memento mori* pomenește de Palestina, Sion, Chidru (Hedron), Ierusalim, Liban, David, Solomon. Însuși titlul inițial al poemului era *Deșertăciunea deșertăciunilor*, luat din Biblie (cartea Ecclesiastului). În altă poezie (*Iconostas*) apar

¹³ Alexandru ELIAN, „Eminescu și vechiul scris românesc”, *Studii și cercetări de bibliologie*, 1955, 1, pp. 129-158.

¹⁴ G. CĂLINESCU, „Opera lui Mihail Eminescu”, *Opere*, vol. 12, p. 513; vol. 13, pp. 227, 605; Petru ZUGUN, „Rima la Dosoftei și la Eminescu”, *Cronica*, 10 ian. 1975, p. 6.

¹⁵ I. CREȚU, „Izvoare vechi folosite de Eminescu în scrierile sale”, *Viața Românească*, 1965, 10 (oct.); I. CREȚU, *Mihail Eminescu. Biografie documentară*, pp. 205, 211.

¹⁶ Virgil CÂNDEA, „Glose la ferestrele gândirii”, *Caietele Mihai Eminescu*, 1974, pp. 34-40.

alte nume biblice: Hagar, Ismail, Levi, Rabon (din cartea Genezei). Intenționase să numească o poezie *Potiphar*¹⁷.

În alte încercări de poezii, de pildă în versurile manuscrise de mai jos, se resimte influența cărților de cult:

„Când ființele se-mbină
Când confund pe tu și eu
E lumină din lumină
Dumnezeu din Dumnezeu”.

Se vede limpede din *Mărturisirea de credință*: „Lumină din Lumină, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat”.

Dar poetul a încheiat și a tipărit și poezii religioase finalizate: *Înviere, Rugăciune, Răsai asupra mea*. Reproducem mai întâi partea a doua și sfârșitul din *Înviere*, care atestă cunoașterea cântărilor bisericești:

„Un clocot lung de glasuri vui de bucurie...
Colo-n altar se uită și preoți și popor,
Cum din mormânt răsare Christos învingător,
Iar inimile toate s-unesc în armonie:
«Cântări și laude-nălțăm
Noi, Ție Unuia,
Primindu-L cu psalme și ramuri,
Plecați-vă, neamuri,
Cântând Aleluia!
Christos au înviat din morți,
Cu cetele sfinte,
Cu moartea pre moarte călcând-o,
Lumina ducând-o
Celor din morminte!»”

„Primindu-L cu psalmi și ramuri” se referă la intrarea lui Iisus în Ierusalim, iar „Hristos a înviat din morți” este cunoscuta cântare pascală. Înțelegem că „lumina mormintelor”, ultimul stih din fragmentul precedent, are în vedere pe Mântuitorul Hristos înviat, „lumina ducându-o celor din morminte”.

Plină de căldură, cu accente duioase și limbaj de acatist este minunata *Rugăciune*, în care poetul, invocând ocrotirea Sfintei Fecioare, spune:

„Crăiasă alegându-te
Îngenunchem rugându-te,
Înalță-ne, ne mântuie
Din valul ce ne bântuie:
Fii scut de întărire

¹⁷ G. CĂLINESCU, *Opera lui M. Eminescu*, pp. 456, 458; M. EMINESCU, *Opere, V, Poezii postume*, ed. Perpessiciu, Ed. Academiei, 1958, pp. 278, 283.

Și zid de mântuire,
 Privirea-ți adorată
 Asupra-ne coboară,
 O, maică prea curată,
 Și pururea fecioară,
 Marie!
 Noi, ce din mila sfântului
 Umbră facem pământului,
 Rugămu-ne-ndurărilor,
 Luceafărului mărilor;
 Ascultă-a noastre plângeri,
 Regină peste îngeri,
 Din neguri Te arată,
 Lumină dulce clară,
 O, maică prea curată
 Și pururea fecioară,
 Marie!”

Rugăciune și Înviere au trecut printr-un proces de elaborare literară specific eminescian, cu numeroase variante¹⁸.

În sonetul-rugăciune *Răsai asupra mea* este invocată, de asemenea, Sfânta Fecioară:

„Răsai asupra mea, lumină lină,
 Ca-n visul meu ceresc d-odinioară;
 O, maică sfântă, pururea fecioară,
 În umbra gândurilor mele vină”.

„Și mii de limbi și sute de popoare
 Te-au înălțat în glorie senină.
 O, dă-mi credința lor... cât de puțină
 Nu cred nimic și asta mă doboară...”

Ca să încheie cu implorarea:
 „Dă-mi tinerețea-mi, redă-mi credința
 Și reparați din cerul tău de stele;
 Ca să te-ador de-acum pe veci, Marie!”¹⁹.

Bun psiholog și sociolog, lui Mihai Eminescu nu i-au scăpat însă unele situații și aspecte negative din viața religioasă și morală a unora dintre slujitorii bisericești din vremea sa, care se reflectă în unele din versurile sale, mai cu seamă în cele rămase în manuscris²⁰.

¹⁸ A se vedea M. EMINESCU, *Opere*, V, *Poezii postume*, 1958, pp. 370-371, 384-386.

¹⁹ Ms. 2276; M. EMINESCU, *Opere*, V, *Poezii postume*, p. 372.

²⁰ G. CĂLINESCU, „Cultura lui M. Eminescu”, *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, V, 1-2, pp. 243-377.

Mihai Eminescu a avut, de asemenea, o largă și temeinică lectură și cultură religioasă eterortodoxă, îndeosebi brahmană și hindusă, cu repercusiuni în gândirea și în creația sa literară²¹ (*Scrisoarea I, Rugăciunea unui dac, Kamadeva* etc.). Ioan Slavici, care l-a cunoscut intim pe Mihai Eminescu, în tainele sufletului și vieții lui, fiind buni prieteni, face despre Eminescu, sub raport religios, următoarea mărturisire memorialistică: „El cunoștea la vârsta de douăzeci de ani nu numai învățăturile cuprinse în Evanghелиi, ci și pe cele ale lui Platon, pe ale lui Confucius, Zoroastru și Buddha, și punea religiozitatea, orișicare ar fi ea, mai presus de toate”²².

Interesul pentru vechea carte românească și pentru credința și tradiția ortodoxă a fost completat cu interesul pentru poezia populară, pentru folclorul românesc și pentru graiul popular.

Eminescu a umblat pe meleagurile *Mioriței*, a auzit poezia populară și limba poporului. A notat în caiete tot ce întâlnea ca poezie și creație folclorică. Parte din ea a încorporat-o, prin prelucrări de geniu, creației sale literare, precum: *Fata-n grădina de aur, Călin Nebunul, Codrule*. Parte a notat-o, cu numeroase variante și în toată diversitatea: *Doine de dragoste, Doine de dor, Balade, Basme în proză, Proverbe, Cântece de lume, Bocete, Strigături, Blesteme, Cântece de stea, Colinde*²³.

Cât privește limba populară, Eminescu a înnobilit-o, imprimând cuvintelor încărcături poetice și semantice. A prefăcut cuvinte simple în mărgăritare și nestemate, în colierele versurilor sale. Stăruința și dorința poetului erau să toarne în formă nouă „limbă veche și înțeleaptă”.

Fie că e vorba de poezie, fie că e vorba de proză sau de jurnalistică, în toate domeniile de activitate scriitoricească, Eminescu a fost preocupat permanent a spune adevărul. „Unde va găsi cuvântul ce exprimă adevărul”, spune Eminescu în poezia *Criticilor mei*. Sudarea adevărului cu cuvintele în atomul artei literare se face trudnic, cu prețul muncii perseverente și laborioase, prin legea și obligația socială și etică-umană a muncii.

Viața lui Eminescu a fost un exemplu de muncă, iar poezia sa – un calvar al trudei creatoare, prezidată de o intransigentă conștiință artistică.

„Faptul că Eminescu a ajuns poetul nostru național se datorează uriașei sale munci... Munca lui Eminescu și-a arătat roadele abia mai târziu, faptele lucrării lui s-au săvârșit după plecarea lui dintre noi; am putea spune că fructele s-au copt fără el,

²¹ G. CĂLINESCU, *Opera lui Mihail Eminescu*, pp. 448-455. S-a găsit și că M. Eminescu a avut, de asemenea, lecturi religioase romano-catolice (I.M. RAȘCU, *Eminescu și catolicismul*, București, 1935).

²² I. SLAVICI, *Amintiri*, București, 1967, p. 16; M. EMINESCU, *Opere*, VI, Ed. Academiei, București, 1963, pp. 585-586.

²³ Gh. BULGĂR, *Eminescu despre problemele limbii române literare*, Ed. Științifică, București, 1963.

când era el retras la rădăcină, în patria triumfală, iar că unele dintre fructele trudei lui încă nici n-au fost gustate îndeajuns, altele însă nici nu s-au copt”²⁴.

Deprins cu munca cotidiană, munca creatoare, Eminescu a prescris munca drept regulă, obligație și condiție de viață socială, ca datorie cetățenească. A condamnat toate formele de parazitism, de sustragere de la muncă, de parvenire oneroasă. Lui Eminescu îi aparține axioma: „Bogația unei țări nu stă în bani, ci în muncă”. Cultul muncii este o expresie a patriotismului eminescian, a actualității lui permanente.

*

Ieșită din conștiința patriotică, poezia lui Eminescu conține mesaje și energii de acțiuni revoluționare sociale, așa cum atomii cuprind extraordinara putere nucleară. Așa sunt îndemnul revoluționare din *Împărat și proletar*.

„Faceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă,
Ce lumea or împarte în mizeri și bogați!
Faceți c-an astă lume să aibă parte dreaptă,
Egală fiecare și să trăim ca frați!”

Mihai Eminescu și opera sa au unit și unesc, sub constelația lor de luceferi și stele, țara și poporul, trecutul, prezentul și viitorul, obidele, năzuințele și idealurile. S-a spus despre Eminescu că este cel mai național poet al nostru și, de aceea, cel mai universal. Aceasta se explică în felul următor:

„Cu cât glasul (poetului) e mai pătrunzător, adică mai general uman, fiindcă vine din străfundurile specificului național, de istorie și de spiritualitate a unui popor, cu atât va pătrunde în macroritmurile culturii universale, în larga respirație a acestora, integrându-se în nobilul concert al geniilor naționale reprezentative”²⁵.

Mihai Eminescu a intrat în circuitul universal. Poezia lui s-a tradus până acum în 63 de țări. *Astfel ne apare și astfel îl înțelegem astăzi pe Mihai Eminescu. Îl prețuim și ne este deosebit de drag și de scump.*

Multe adevăruri a spus Eminescu, adevăruri eterne cât Carpații și soarele de pe cer. S-a înșelat doar când s-a numit pe sine „mormânt fără de prieteni și fără de noroc”.

Poate era astfel când a închis ochii în somnul nemuririi, la 15 iunie 1889.

Astăzi, după 125 de ani de la naștere, este mormântul cu cel mai solar noroc și cu cei mai mulți prieteni – țara întreagă și mulți din alte țări. Este fapt observat și verificat că, în toate anotimpurile, în fiecare zi, sunt flori noi, proaspete pe mormântul de sub teiul sfânt de la Bellu.

Mihai Eminescu are mormântul în inima vie a țării și a poporului.

²⁴ Ioan ALEXANDRU, „Nobila muncă, jurnal de poet”, *Luceafărul*, 1975, 3 (18 ian.); Șerban CIOCULESCU, „Cultul muncii (la Eminescu)”, *România Literară*, 1975, 3 (16 ian.), p. 7.

²⁵ Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, „Eminescu, poet național și universal”, *Săptămâna*, s.n., 17 ian. 1975, p. 1.

Mihai Eminescu despre Biserica Ortodoxă Română*

Preot Gheorghe CUNESCU

„Biserica Ortodoxă Română este
maica spirituală a poporului român”.
(M. EMINESCU)

Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură – UNESCO –, întrunită în sesiune, în ziua de 10 iunie 1988 la Paris, a hotărât, cu unanimitate de voturi, printr-o rezoluție specială, ca în anul 1989 să se comemoreze, pe plan mondial, *centenarul morții poetului român Mihai Eminescu*, ca omagiu al întregii umanități, „pentru grandoearea și frumusețea operei sale”.

Ca urmare a acestei hotărâri, chiar din prima lună a anului 1989, s-au început, în țară și în alte țări, manifestări de omagiere a *Luceafărului* culturii românești, prin festivități comemorative și, publicistic, prin articole, studii, cărți etc. De la această apoteoză universală a geniului poporului român nu se putea să lipsească (cum n-a lipsit niciodată) Biserica Ortodoxă Română, al cărei fiu excepțional și credincios a fost Mihai Eminescu. Îi închinăm un documentar comemorativ.

Geniu absolut al poporului și al spiritualității românești, Mihai Eminescu s-a manifestat, și-a exprimat și formulat opiniile, pozițiile și opțiunile în toate situațiile și problemele contemporane la ordinea zilei: istorice, politice, sociale, culturale, confesionale – opinii, poziții și opțiuni ce s-au dovedit dintre cele mai

* „Centenar Eminescu”, *România Literară*, 16 iun. 1988, p. 24.

salutare, mai judicioase, mai lucide și mai temeinice, fundamentate documentar pe o vastă și diversă cultură, acreditate de girul și nimbul genialității incontestabile.

În acest fel, a acordat atenție și participare activă inclusiv problemelor religioase-bisericești românești, cu ecouri în creația poetică și, mai direct, în publicistică, cu intervenții prompte, ferme, competente, justițiare și formule axiomatice (cum este și cea reprodusă în *motto*). S-a dovedit că erau la genul plener și reprezentativ al poporului român o disponibilitate și o deschidere largă de predispoziții și fond religios congenital, explicabile biografic...

Primise o încărcătură ereditară religioasă. Înaintașii dinspre tată – ai căminarului Gheorghe Eminovici – au fost transilvăneni, emigrați dincoace de Carpați, ca mulți alți români ortodocși transilvăneni, pentru că s-au împotrivit uniației și n-au voit să-și lase *legea lor românească* – ortodoxia. Bunicul din Călinești-Suceava, Vasile Eminovici, om deosebit de credincios, a fost dascăl bisericesc. Un băiat al său, Ioan Eminovici, a fost episcop al bisericii și primar¹. În amintirea bunicului dascăl, Gheorghe Eminovici a dat prenumele de Vasile ultimului său copil². Din partea „dulcei mamă”, Raluca Jurăscu, fiica stolnicului Vasile Jurăscu, i-a venit, pe lângă trecutul unui șir de comiși, jitnicieri, paharnici, spătari..., și cel al unei tagme de monahi, precum arhimandritul Iachint și Calinic, călugărițele Fevronia, Olimpiada, Sofia și Xenia, toate la Mănăstirea Agafton, starețe sau în conducerea chinoviei³. Maica Fevronia a asistat, în ziua de 21 ianuarie 1850, la botezul copilului Mihai Eminovici, în Biserica *Uspensia* (*Adormirea Maicii Domnului*) din Botoșani⁴ (în anul 1979, deasupra ușii bisericii, afară, s-a pus o tăbliță cu textul: „În această biserică a fost botezat, în ziua de 21 ianuarie 1850, Mihai Eminescu”).

Nepotul dascălului de strană de la Călinești, căminarul Gheorghe Eminovici, sub raport religios, avea sufletul poporului, „om de modă veche, cultivat la Biblie și tradiții”, cum l-a caracterizat un biograf eminescian⁵. Mama, Raluca, era „mai evlavioasă”⁶. La stăruințele ei, pesemne, Gheorghe Eminovici a cumpărat, cu altă

¹ Augustin Z.N. POP, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, București, 1962; *Eminescu în documente de familie*, ed. Gh. Ungureanu, București, 1977.

² A.Z.N. POP, *Contribuții documentare...*, pp. 13-19; Petre REZUȘ, *Mihai Eminescu*, București, 1983, p. 444.

³ Corneliu BOTEZ, „Fețe călugărești în familia lui Eminescu”, în: *Omagiu lui Mihail Eminescu – la 20 de ani de la moarte (1909)*, Galați, 1909, pp. 208-209; A.Z.N. POP, *Contribuții documentare...*, p. 611; *Eminescu în documente de familie*, p. 487; A.Z.N. POP, „Familia Eminescu și biserica din Ipotești”, *Mitropolia Olteniei*, XXII (1970), 5-6, p. 832; A.Z.N. POP, „Eminescu și Biserica străbună – 90 de ani de la moartea poetului”, *Biserica Ortodoxă Română*, XCVII (1979), 5-6, pp. 728-732; A.Z.N. POP, „Conduita mătușilor”, *Caietele Mihai Eminescu*, IV (1977), pp. 292-294.

⁴ I. CREȚU, *Mihail Eminescu. Biografie documentată*, București, 1968, p. 10.

⁵ G. CĂLINESCU, *Viața lui M. Eminescu*, București, 1964, pp. 18-19; A.Z.N. POP, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, București, 1978, pp. 17, 43-47.

⁶ G. CĂLINESCU, *Viața lui M. Eminescu*, pp. 26-27.

tocmeală, pe lângă cea a moșiei răzășești de la Ipotești, și biserica vecină – „o bisericuță fără turn, cu clopotniță de lemn”⁷. Căminarul a adus preot și i-a asigurat întreținerea, cu onorar în bani și pământ – l-a împroprietărit⁸. A rămas în memoria sătenilor contemporani cum mama Raluca ducea, în duminici și de sărbători, la biserică, pe copilul preferat, pe Mihai⁹. Când a început să umble, s-a dus singur; a găsit în ea cărți românești vechi; a îndrăgit-o; i-a rămas în amintire; i-a dăruit tribut literar de geniu...

Aluviunile ereditare, fondul religios incipient, contribuțiile părintești au fost consolidate și fructificate și de alte împrejurări biografice personale. Părinții s-au mutat la Ipotești, un sat aflat la 7 kilometri de Botoșani, unde au cumpărat o moșie răzășească (de circa 300 hectare), cu locuri pitorești, un lac („Lacul lui Leon”), dealuri cu păduri și codri pe ele, „guri de rai” și la câmpie. Copilului, preursit poet, i-a plăcut să-și petreacă anii fericiți ai copilăriei în mijlocul prodigioasei naturi, îndeosebi în pădure și codri. „Fiind băiet păduri cutreieram”, a destăinuit-o într-o poezie cu titlu sinonim, iar în anii maturității a întrebat cu nostalgie: „Unde ești, copilărie / Cu pădurea ta cu tot?” (*O, rămâi*). Pădurea și codrul i-au predominat amintirea, psihologia și creația literară. S-a calculat și s-a constatat că, în poeziile sale, s-a referit și a scris de 61 de ori cuvântul *pădure* și de 168 de ori cuvântul *codru*¹⁰.

Dar prietenia trainică cu pădurea și codrul a avut asupra copilului sensibil și receptiv și o repercusiune de natură religioasă. Liniștea și tăcerea adânci și pătrunzătoare din pădure și codru, tainele lor șoptite parcă de freământul frunzelor, ca o „mistică cântare”, cum a și spus, poienele cu luminișuri și bolți de cer ce sugerau biserici au trezit în el înmuguriri religioase (fapt petrecut și la alți poeți și scriitori a căror copilărie a fost umbră și tutelată de pădure)¹¹.

Pe această linie a formării fondului religios, se poate atribui o contribuție adiacentă din partea bisericuței vecine, cu tot ce semnifică ea din punct de vedere istoric, cultural, patriotic, religios. Iar Eminescu le-a înțeles de pe acum¹². Copilul,

⁷ G. CĂLINESCU, *Viața lui M. Eminescu*, p. 18; *Eminescu în documente de familie*, pp. 56-57. Bisericuța a supraviețuit veacului ei și următorului. În ea s-a adus cristelnița în care a fost botezat, la 21 ianuarie, M. Eminovici.

⁸ A.Z.N. POP, *Contribuții documentare...*, pp. 89, 261, 281; *Eminescu în documente de familie*, pp. 56-57.

⁹ Corneliu BOTEZ, „Viața poetului Mihai Eminescu (Date biografice inedite)”, în: *Omagiu lui Mihail Eminescu...*, pp. 70-75.

¹⁰ D. MURĂRAȘU, „Împărat slăvit e codrul”, *Comentarii eminesciene*, București, 1967, p. 224; Zoe DUMITRESCU-BUȘULENGA, *Eminescu. Cultură și creație*, București, 1976, p. 77 (Mitul pădurii).

¹¹ Un alt scriitor-poet (deși prozator) cu preferință pentru pădure în anii copilăriei a mărturisit: „În pădurea din copilărie, dacă ai stat și ai ascultat mai atent, ai auzit pașii lui Dumnezeu. [...] Aici am visat și am preamărit pe Dumnezeu” (Gala GALACTION, „În satul meu natal, după treizeci de ani”, *Calendarul Minerva* 1926, p. 76; Gala GALACTION, „În județul de obârșie”, *Dimineața*, XXII (1926), 27 iun., p. 1; Gala GALACTION, „În ziua de Armindenii”, *Jurnalul de dimineață*, 2 mai 1946, p. 1.

¹² Pentru o situație autobiografică similară, Gala Galaction, caz binecunoscut de credință fierbinte, declara că „biserica din copilărie – o biserică de schit, pe care o avea în imediata vecinătate a casei

cu ispite și curiozități nepotolite, intra în ea și în orele fără slujbe. I-a cercetat cărțile bisericești bătrâne, a contemplat la icoanele cu chipuri de sfinți zugrăvite de pictori populari și le-a corelat cu cele ce auzea de la căminar, cu cele citite de el în cărți de istorie și ecleziastice și a înțeles cele ce a spus un alt poet evlavios despre o asemenea bisericuță sătească:

„Bisericuță din Albac,
Tu ești al vremurilor semn,
Tot bietul nostru plâns sărac
E-nchis în trupul tău de lemn.
Din ce-am cerut, din ce-am gândit,
Atâtea rugăciuni cuprinzi,
Și-atâta vis neizbândit,
Subt vechiul tău tavan de grinzi...”¹³.

Mihai Eminescu a prezentat bisericuța care i-a străjuit copilăria în poezia *Melancolie*, pe care a scris-o în august 1876, la Ipotești. Venise de la Iași, la vestea morții „dulcei mame” (la 13 august 1876). A mai rămas câteva zile. Răscolit și copleșit de amintiri, la revederea locurilor natale și ale copilăriei, a scris poeziile *Lacul*, *Dorința* (cu codru), *O, mamă* și *Melancolie* (cu bisericuța lângă altarul căreia a fost înhumată „dulcea mamă”). Poetul i-a suprapus o imagine și o stare de fantezie poetică bisericești, nu cea reală. Nu se putea ca, în cincisprezece-douăzeci de ani, bisericuța să ajungă în situația în care a înfățișat-o:

„Biserica-n ruină
Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână
Și pe ferestre sparte, prin uși țiuie vântul –
Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvântul –
Năuntru ei pe stâlpii-i păreți, iconostas,
Abia conture triste și umbre au rămas;
Drept preot toarce-un grefier un gând fin și obscur,
Drept tascâl toacă cariul sub vechiul mur”.

Biserica a supraviețuit veacului poetului și celui actual. Astăzi, este cuprinsă în Complexul muzeistic „Mihai Eminescu” de la Ipotești. În 1979 s-a adus și se păstrează în ea cristelnița în care a fost botezat poetul¹⁴. În partea dinspre altar,

părintești și o frecvența din pruncie – a fost stâlpul sfânt de care se leagă tot ce-am visat și am clădit mai târziu” (Gala GALACTION, „Biserica din copilărie”, *România*, II, 31 ian. 1939, p. 3).

¹³ Octavian GOGA, „Bisericuța din Albac”, *Poezii*, București, 1941, p. 355. Se cunoaște că această bisericuță a fost refăcută de Horia (Vasile Nicolae Ursu) din Albac, care era cioplitor, conducătorul Răscoalei din 1784, tras pe roată. Bisericuța a fost strămutată dincoace de Carpați și fixată întâi la Florica-Pitești, apoi în stațiunea balneo-climaterică Olănești, unde se află și astăzi, pe o coastă de deal.

¹⁴ Maria BUNEA, „Vă prezentăm Muzeul Memorial M. Eminescu de la Ipotești”, *Clopotul*, 15 iun. 1979, p. 6.

au fost înhumați căminarul Gheorghe Eminovici (decedat la 9 ianuarie 1884) și, înainte de el, fiii Iorgu și Nicolae, ce au mormintele împrejmuite cu garduri de fier forjat, bine îngrijite, cum se văd¹⁵.

Tot referitor la fondul religios al poetului, se cuvin menționate vizitele dese ce le-a făcut Eminescu în anii copilăriei și tinereții la Mănăstirea Agafton, la mătușile călugărițe. Drumurile le făcea *per pedes apostolorum*, căci mănăstirea nu se afla departe de Botoșani (la doar 5 km). Într-un popas la Agafton, a auzit la o clacă de tors lână, de la o călugăriță bătrână, Zinaida, o poveste populară, din care poetul a făcut *Călin – File din poveste* (1876). S-a mai afirmat că tot la Mănăstirea Agafton și-ar fi inspirat poezia *Făt-Frumos din tei* (1875) și s-a presupus că aici a asistat la vreo juruință monahală¹⁶. Sigur că tot aici a auzit și notat poezia populară *Frunză verde mărăcin*¹⁷. De aici a deprins și predilecția pentru mănăstiri, pentru cadrul lor pitoresc, pentru liniștea, singularizarea, reveria, meditarea, prielnice creației literare și tihnei odihnitoare din ele, pentru comorile lor de documente și cărți vechi românești. La Mănăstirea *Râșca*, ctitoria lui Petru Rareș, a stat câteva luni. În 1909, călugării bătrâni își mai aminteau și le arătau vizitatorilor chilia în care a stat poetul și a scris poezii – o chilie cu masa și scaunele de brad. Ar fi scris aici poezia *Singurătate* (1878), în care vorbește de masa de brad, de dulcea pace, de focul ce pălpăia în sobă¹⁸. În Iași, a locuit câțva timp împreună cu Ion Creangă, într-o chilie din curtea Mănăstirii Golia. Când a venit la București, prima gazdă a avut-o în curtea Mănăstirii Caimata, în chilia prescurăresei¹⁹.

Școala primară a făcut-o în două locuri: primele două clase, în Botoșani (deci aproape de casă și într-un habitat neschimbat, doar că a stat la nașa, băneasa Maria Mavrodin – Marghioala)²⁰; clasele a treia și a patra primare le-a urmat la Cernăuți, la Școala primară greco-orientală *National Hauptschule*. După absolvirea ei (în 1860), a fost înscris și a urmat K.K. (*Koniglich-Kaiserlich*) *Ober-Gymnasium* – liceul german. Aici se mai aflau trei frați mai mari (Șerban, Niculae și Iorgu). Căminarul Gheorghe Eminovici, iubitor de carte și de cultură, a stăruit să le dea copiilor săi o pregătire școlară cât mai temeinică. Adusese acasă, în Ipotești, pentru copiii săi profesor de limba germană, pentru ca aceștia să deprindă limba oficială de mici, iar în Cernăuți i-a înscris la școli germane.

¹⁵ A.Z.N. POP, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, p. 47.

¹⁶ Gala GALACTION, „Silueta Mănăstirii Agafton”, *Dimineața*, 10 iul. 1926, p. 1; Eusebiu CAMILAR, „Făt-Frumos din tei”, *Gazeta literară*, 7 iun. 1954.

¹⁷ M. EMINESCU, *Opere*, vol. VI: *Literatură populară*, ed. Perpessicius, București, 1963, pp. 173-176.

¹⁸ A.Z.N. POP, „Despre Eminescu – la Râșca”, *Convorbiri Literare*, I (1975), ian., p. 1.

¹⁹ A.Z.N. POP, *Contribuții documentare...*, p. 384. Amănunte referitoare la Eminescu și mănăstirile românești, la Pr. Gh. CUNESCU, „Mihai Eminescu – la 125 de ani de la naștere”, *Biserica Ortodoxă Română*, XCIII (1975), 1-2, pp. 109-111.

²⁰ P. REZUȘ, *Mihai Eminescu*, p. 29.

Nu termină însă cursurile gimnaziului, ci, după o experiență de copist la Tribunalul și Primăria din Botoșani, la stăruința părinților, Mihai Eminovici se întoarce la Cernăuți și continuă gimnaziul ca „privatist” (în 1865). A locuit în casa profesorului de română, transilvăneanul Aron Pumnul, care le oferea elevilor mai distinși adăpost și întreținere și-i punea să lucreze la catalogarea cărților din biblioteca sa. Așa a procedat și cu gimnazistul privatist Mihai Eminovici. Lucrând la înregistrarea cărților în *Cumsemnăciunariu*, el le-a citit. A găsit și a citit *Evanghelia învățătoare* și *Cartea românească de învățătură* (Cazania) mitropolitului Varlaam, *Psaltirea slavo-română* și *Psaltirea în versuri* ale mitropolitului Dosoftei, *Cheia înțelesului*, tradusă de episcopul Varlaam al Râmnicului și tipărită la București, în 1678. A găsit și a citit cărțile mitropolitului Andrei Șaguna. A citit cele patru tomuri ale *Lepturariului* „cules de-a scriitorii români de Arune Pumnul”, din care a luat nume și materiale literare pentru poemul *Epigonii*. Pe gimnazist îl interesau religiile orientale, așa că a citit cărți ce-i depășeau cu mult vârsta, precum *Mythologie fur Nichtstudierende* (de) Professor an der deutschen Hauptschule zu St. Petersburg, mit 16 Abbildungen, Viena.

În ianuarie 1866 s-a stins profesorul protector Aron Pumnul. Elevul poet a scris poezia *La mormântul lui Aron Pumnul*, în care a propus: „Îmbracă-te în doliu, frumoasă Bucovina” – și a declarat cu sentiment religios:

„Te-ai dus, te-ai dus din lume, o! Geniu nalt și mare,
 Colo unde te-așteaptă toți îngerii în cor,
 Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cântare,
 Și-ți împletesc ghirlande, cununi mirositoare,
 Cununi de albe flori!”

În luna mai (1866) a lăsat Gimnaziul, Cernăuții și a trecut munții, în Transilvania, ca să-și caute strămoșii neamului, cum se presupune²¹. A făcut un popas mai lung la Blaj și a încercat să dea câteva examene școlare. Într-o biserică din Alba Iulia, a asistat la Adunarea Generală anuală a Asociațiunii transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (Astra), ctitorită și condusă de mitropolitul Andrei Șaguna, de care auzise și pe care acum l-a văzut și auzit (mitropolitul obișnuia să participe la Adunările generale anuale). În septembrie, a ajuns la Sibiu, unde avea un frate, Neculae, student la Drept. Nu l-a găsit, căci plecase la Timișoara, secretar la un avocat. A stat câteva zile, cazat de N. Densușianu, colaborator la *Familia* lui Iosif Vulcan, care a tipărit poezii eminesciene. În Sibiu a citit *Telegraful Român*, pe care-l edita mitropolitul Andrei Șaguna, din ianuarie 1853. Poate să fi fost și la Mitropolie, căci N. Densușianu

²¹ D. VATAMANIUC, „Să fie Blajul vatra strămoșilor lui Eminescu?”, *Manuscriptul*, VII (1976), pp. 127-138.

locuia pe o stradă din apropiere²². Protopopul Bratu din Rășinari (bunicul lui Octavian Goga) i-a înlesnit trecerea (prin Vama Cucului) în România. În acest an (1866), *Familia*, condusă de cărturarul Iosif Vulcan din Oradea, membru al Academiei Române, i-a publicat primele poezii, românizându-i, inspirat, și onomastica (din Eminovici în Eminescu). Aceste poezii au fost, de la bun început, nestemate de gândire, simțire și artă literară românească. Avea 16 ani. Îl preocupau probleme metafizice capitale:

„Ce este omul? Ce-i omenirea?
Ce-i adevărul? Dumnezeuirea?”²³

A urmat întâlnirea cu un om providențial pentru el, profesorul universitar de filosofie, omul de cultură și demnitarul Titu Maiorescu, care, intuind posibilitățile literar-culturale ale lui Eminescu, i-a dat o bursă de stat și l-a trimis la Universitățile europene (Viena, Berlin), ca să-și completeze cultura, să obțină titlul de doctor și de profesor universitar. Eminescu l-a dezamăgit în această privință, însă l-a satisfăcut în chip genial, ca poet și publicist. La universitățile europene Eminescu a citit pe capete și de toate, formându-și o cultură uimitor de vastă și de diversă. Eminescologul George Călinescu (biograf și editor eminescian) a încercat să stabilească sursa lecturii și culturii lui Mihai Eminescu²⁴. A constatat că „răsfoise des Biblia”. Iată un lucru cert. Chiar versurile, a documentat Călinescu,

„Biblia ne povestește de Samson, cum că muierea,
Când dormea, tăindu-i părul, i-a luat toată puterea...” (*Scrisoarea a V-a*)

sunt o mărturie a consultării ei în mod direct. A arătat, în continuare, elementele biblice din scrierile eminesciene, destul de numeroase – cărți biblice, personaje, reproduceri și citate²⁵. În alt paragraf, *Biserica*, istoricul literar George Călinescu a declarat că Mihai Eminescu a avut totdeauna „stimă pentru Biserica Ortodoxă”, cu precizarea că „atitudinea favorabilă a poetului față de biserică nu pornește din vreo rațiune spiritualistă”. În comunitatea creștină, Eminescu vedea realizarea spiritului gregar natural, pe temeiul unui principiu moral care se confunda în fapte cu principiul național. Biserica păstrează limba și națiunea și e prin aceasta „cea mai înaltă instituție de cultură”. A reproduș un lung citat din articolul în care Eminescu a proclamat Biserica Ortodoxă Română „mama neamului românesc”²⁶.

²² Pr. Gh. CUNESCU, „Mihai Eminescu la Sibiu”, *Îndrumătorul bisericesc, misionar și patriotic*, 1989, pp. 23-26.

²³ Manuscris nr. 2259, f. 7-9.

²⁴ G. CĂLINESCU, „Cultura lui M. Eminescu”, *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*, V (1956), 1-2, pp. 244-377.

²⁵ G. CĂLINESCU, „Opera lui Mihai Eminescu”, în: *Opere*, vol. XII, București, 1969, p. 456.

²⁶ G. CĂLINESCU, „Opera lui Mihai Eminescu”, în: *Opere*, vol. XIII, București, 1970, pp. 214-215.

După întoarcerea de la studiile universitare (fără doctorat), apele sufletești și cele religioase ale lui Mihai Eminescu, învolburate de audieri de cursuri și lecturi de cărți diferite, esoterice și eterortodoxe, s-au liniștit. Gândirea și simțirea lui au ancorat în portul salvator și sigur al vieții istorice și obștești a poporului, s-au identificat cu sufletul colectiv al poporului, cu tradiția, datinile și credința acestuia. Stânca destinului său mesianic a fost lovită de *Îngerul de pază* (titlul unei poezii eminesciene) și a început să curgă, din Carpații României, un fluviu de aur, un Iordan sfânt, atât pentru țară, cât și pentru univers. Eminescu devine *Eminescu*, geniul tutelar al țării, solul și cuvântul reprezentativ al poporului, „poetul național”, cum l-a proclamat George Călinescu²⁷, și cu cât este mai național, cu atât este mai universal²⁸ – paradoxal, însă adevărat (cum confirmă și Centenarul UNESCO).

Despre credința religioasă a lui Mihai Eminescu s-a scris în chip diferit și contradictoriu²⁹. Cert este că el și-a menținut interesul și prețuirea pentru cărțile și manuscrisele vechi românești, bisericești și religioase. Ca bibliotecar la Biblioteca Centrală din Iași (1875), oferindu-i-se ocazia să achiziționeze manuscrise și cărți românești vechi, el a propus să fie cumpărate *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei și alte cărți direct religioase³⁰. Personal, adunase în biblioteca sa multe manuscrise și cărți românești vechi, bisericești și religioase, dintre cele mai rare³¹. Dintr-un astfel de manuscris, *Mărturie pentru sfântul Calist, al lui Meletie al Athinilor din bisericasca istorie, scris de Teofan monahul la 1796*, a făcut extrase, introduse în articole și cu ecouri în poezii (precum în *De-or trece anii*). Iar dintr-un alt manuscris, *Cărticică sfătuitoare pentru păzire celor cinci simțuri și a nălucirii și a minții și a inimii*, al monahului Nicodim de la Sfântul Munte, tălmăcit în românește la 1819, și-a notat pasaje întregi, pe care a încercat să le versifice³². Foarte greu (numai la mare nevoie) le înstrăina, și atunci provizoriu, cu nădejdea recuperării (cum s-a întâmplat în Viena cu un

²⁷ G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, București, 1982, pp. 443-475.

²⁸ T. ARGHEZI, *Eminescu*, București, 1943, pp. 7-8: „Fiind foarte român, Eminescu e un european. Într-un fel, Eminescu e sfântul prea curat al ghiersului românesc. Din tumultul dramatic al vieții lui s-a ales un Iisus”; ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, „Eminescu, poet național și universal”, *Săptămâna culturală a Capitalei*, 17 ian. 1975, p. 1.

²⁹ Au întreprins eforturi de elucidare mai stăruitoare și mai competente: Pr. Mihail BULACU, „Mihai Eminescu și credința strămoșească”, în: *Educatori creștini ai neamului românesc*, București, 1944, pp. 71-105; M. BULACU, „Lumina Evangheliei în opera lui Eminescu (*Legenda Luceafărului*)”, *Biserica Ortodoxă Română*, XCVII (1979), 5-6, pp. 744-762; Zevin RUSU, „Contribuții noi cu privire la geneza Luceafărului lui Eminescu”, *Revista de istorie și teorie literară*, XXVII (1978), 4, pp. 508-523.

³⁰ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XVI, București, 1989, pp. 65-69; I. CREȚU, *Mihai Eminescu...*, p. 163.

³¹ Alexandru ELIAN, „Eminescu și vechiul scris românesc”, *Studii și cercetări de bibliologie*, 1955, 1, pp. 129-158.

³² I. CREȚU, „Contribuții la cunoașterea scrierilor lui Eminescu”, în: *Studii eminesciene – 75 ani de la moartea poetului*, București, 1965, pp. 574-575; I. Crețu, „Eminescu și cărticica sfătuitoare a monahului Nicodim”. *Biserica Ortodoxă Română*, LXXXIII (1965), 5-6, pp. 575-583.

Tetraevangheliar sau cu un volum de *Viețile Sfinților*, pe care l-a amanetat la un anticar, cu hotărârea de a-l răscumpăra)³³.

Mihai Eminescu și-a mărturisit, răspicat și sintetic, simțirea și credința religioasă în articolele *Paștile și Hristos a înviat*, dar și în poezia *Învierea*. A încheiat primul articol:

„Învierea Domnului trebuie să aducă renașterea vieții, spre a nu rămâne creștinul în întunericul haotic, în care rămăsese Faust al filosofului Goethe, care auzea solia, dar îi lipsea credința într-însa... Datina strămoșească a Sfintei Învieri are chemarea de-a se bucura cei buni de *Ziua Învierii*, când ne luminăm prin sărbătoare și ne primim unul pre altul și zicem frați celor ce ne urăsc pre noi și iertăm pe toți pentru Înviere, strigând cu toții *Hristos a înviat!*”³⁴.

A repetat, identic, acest sfârșit și în articolul *Hristos a înviat*, sfârșit inspirat de cântările bisericești pascale, ceea ce denotă că le-a auzit și le-a trăit prin prezența personală³⁵.

La fel în poezia *Învierea* (1877). După ce prezintă interiorul unei biserici, în miez de noapte, cu străvechi evanghelii și cărți cu file unse, din care a fost învățat norodul că, de trei zile, moartea e în luptă cu veșnica viață, în plânsete duioase și rugii.

„În clocot lung de glasuri vui de bucurie...
 Colo-n Altar se uită și preoți și popor,
 Cum din mormânt răsare Christos învingător
 Iar inimile toate s-unesc în armonie:
 Christos au înviat din morți,
 Cu cetele sfinte,
 Cu moartea pre moarte călcând-o,
 Lumina ducând-o
 Celor din morminte!”³⁶

„În aceste versuri ale lui Eminescu, a observat un exeget eminescian, regăsim biserica noastră strămoșească, pe preotul bătrân citind Evanghelia și predicând, vedem noaptea de Paști, cu toată tradiția creștină a cultului nostru tradițional pentru Sfânta Înviere”. Cu precizarea indubitabilă: „Aceasta a fost credința marelui poet creștin Mihai Eminescu. Acesta este Catehismul plin de geniu al credinței sale creștine, care coincide întru totul cu Catehismul credinței noastre strămoșești”³⁷.

³³ A dat prietenului său, M. Gaster, o seamă de cărți și manuscrise vechi, pe care acesta le-a tipărit în *Chrestomanția română*, 2 vol., Leipzig, 1890 (G. CĂLINESCU, *Opera lui Mihai Eminescu*, 12, pp. 458-461).

³⁴ M. EMINESCU, *Opere*, vol. V, p. 367.

³⁵ M. EMINESCU, *Opere*, vol. V, p. 367.

³⁶ M. EMINESCU, *Opere*, vol. V, p. 367.

³⁷ M. BULACU, „Mihai Eminescu și credința strămoșească”, în: *Educatori creștini...*, p. 100, cu specificarea: „Pentru a înțelege creștinismul lui Eminescu, ne trebuie o inimă tot atât de creștină, în care să poată să prindă razele iubirii sale pentru Dumnezeu, pentru Providența divină, pentru Domnul Hristos, pentru Sfânta Fecioară Maria, pentru Ortodoxie și pentru Biserica noastră Ortodoxă Română, «maica cea bună și sfântă a Neamului Românesc», precum o numea Eminescu”.

Geniu plenar și reprezentativ al poporului român – „suflet în sufletul neamului / Și-i cânt bucuria și-amarul; inimă-n inima neamului / Și-i cânt iubirea și ura”, cum a definit un alt poet credincios³⁸ –, Mihai Eminescu nici nu putea să fie altfel. Ar fi trădat adevărul istoric, ar fi trădat poporul, s-ar fi trădat pe el însuși. O personalitate cu autoritate, care a studiat științific creștinismul românesc, referitor la structura etnică religioasă a poporului român, l-a dat, de exemplu, pe Mihai Eminescu.

„Cazul lui Eminescu este cea mai bună dovadă. El s-a ridicat deasupra tuturor, nu numai prin facultățile sale geniale, dar și prin împrejurarea că a intrupat, mai mult decât toți, câteva din elementele fundamentale: dacismul, «limba veche și înțeleaptă» și creștinismul (s.n.)”. A adăugat apoi că „religiozitatea poporului român s-a reflectat, global, în folclor, și analitic, în sufletul atât de clarvăzător al lui Eminescu”³⁹.

*

Cu astfel de baze și cu acest fel de coordonate sufletești, etice, religioase, culturale, și-a început Eminescu publicistica jurnalistică prodigioasă, căreia i-a dăruit carate maxime de gândire, simțire, patriotism, înălțime și forță de geniu.

Actualitatea i-a oferit situații și probleme confesionale bisericești ortodoxe române. Nu s-a arătat indiferent față de ele. A intervenit prompt, competent, lucid, justițiar, patriotic. A căutat să afirme, să declare, să impună și să apere adevărul și „cuvântul ce exprimă adevărul”, după deviza sa ireductibilă. Intervențiile sale impresionează, până la uimire și admirație, prin imensa lui lectură și cultură, diversă și puțin zis enciclopedică, cu date precise, în ce ne privește, de istorie civilă și bisericească (ortodoxă română și universală), de cultură și literatură (ortodoxă sau eterortodoxă), de legislație profană și canonică (ortodoxă și alogenă), de doctrină (ortodoxă și a altor confesiuni), de ritual și cult (ortodox român). A confirmat ce a declarat *pro domo*, că a citit și cunoaște aproape tot ce s-a scris în românește⁴⁰ – și nu numai în această limba.

Și ocaziile n-au întârziat. Chiar de la începutul activității sale de gazetar la *Curierul de Iași*. În noiembrie 1876, într-un studiu cuprinzător, a prezentat situația Bisericii Ortodoxe Române în Bucovina, după anexarea ei de către Austro-Ungaria (în 1775). Administrația austriacă i-a suprimat autonomia, cum fusese până la ocupație, și a prefăcut-o în biserică subordonată statului – „o atârnare eretică, contrară canoanelor ritului răsăritean și cea mai nedreaptă înfrăuire asupra credințelor poporului”, cum a arătat. A scris, referindu-se la „anomalia atârnării bisericești” și „la istoria românilor din Bucovina”. Rezumăm în acest fel:

³⁸ George COȘBUC, „Poetul”, în: *Poezii*, București, 1951, p. 445.

³⁹ S. MEHEDIŢI-SOVEJA, *Creștinismul românesc – adaos la caracterizarea etnografică a poporului român*, București, 1941, p. 165.

⁴⁰ M. EMINESCU, „Pro domo”, *Opere*, vol. IX, București, 1980, p. 318.

„1. Deși libertatea oricărui cult e garantată prin constituția austriacă, deși credincioșii fiecărei biserici sunt îndreptățiți a-și administra averile școlare și ecleziastice, *numai românii* în tot imperiul sunt supuși unui regim excepțional.

2. Deși Gimnaziul din Suceava, Școala regală din Rădăuți, Școala normală din Cernăuți și altele sunt plătite din Fondul religios, numirile profesorilor se fac de-a dreptul de către ministerul din Viena, precum nu se-ntâmplă la niciun popor, la nicio școală confesională. *Numai românii* sunt supuși, în privința școlilor lor, unui regim excepțional și aceasta pentru ca în ele să se păstreze limba de propunere, *germana*.

3. Arhieriei, după Scriptură și după canoanele Bisericii răsăritene, se aleg; în Bucovina, arhipăstorul e numit de-a dreptul⁴¹, pe când, în aceeași țară, lipovenii își aleg pe vlădica lor de la Fântâna Albă și evreii își aleg rabinii, *numai românii* și în această privință sunt tratați în mod excepțional!”

A intrat, în continuare, în istoria Bisericii și a precizat cu date:

„Și dacă va întreba cetitorul ce biserică este aceea pe care guvernul de la Viena o supune administrației sale, vom răspunde că este cea mai neatârnată a întregii creștinătăți, căci atât mitropolitul transdanubian și al țărilor tatarice din Proilabum (Brăila), cât și cei ai Ungro-Vlahiei (din Târgoviște) erau supuși Patriarhului de Constantinopole, iar cel de al-doilea era exarhul aceluia patriarhat (și) continua puterea centrului constantinopolitan până în munții aurari, sfințea pe mitropolitul de Alba Iulia, stătea în legătură întinsă a organismului ecleziastic greco-bulgar. Singură Mitropolia Moldovei și a Sucevei e ab antiquo (din vechime n.ns.) neatârnată de nici o patriarhie; acestei Mitropolii a Moldovei și a Sucevei se datorește introducerea limbii române în biserică și în stat, ea este mama neamului românesc”.

A continuat indignat:

„Va să zică, episcopia Rădăuților, supusă celui mai neatârnat mitropolit, exarh sau ponte (de la sine n.ns.) și în rang cu un patriarh, această episcopie este azi administrată de beamteri și de evrei. În școlile acestei episcopii se propun obiectele în limba germană, cu profesori străini...!”

⁴¹ După anexarea abuzivă a Bucovinei, ierarhii ortodocși români din Bucovina au fost numiți direct de la Viena, în loc de a fi aleși de organele bisericesti, ca până atunci. Primul ierarh ortodox român bucovinean a fost Daniil Vlahovici (1789-1822) – predecesorul său, Dosoftei Herescu, a fost mutat cu sediul în Cernăuți, în decembrie 1781, și i s-a dat titlul de „episcop al Bucovinei” sau „episcop exempt al Bucovinei” – iar ultimul a fost mitropolitul Vladimir Repta (1892-1924). În ianuarie 1873, ierarhii au fost ridicăți la treapta de mitropolii, înființându-se „Mitropolia Bucovinei și Dalmației”. Între primul și ultimul au mai fost încă șase ierarhi ortodocși români bucovineni, numiți de Viena: Isaia Baloșescu (1823-1834), Eugeniu Hatman (1835-1873), Teofil Bendela (1874-1875), Teoctist Blajevici (1877-1879), Silvestru Moraru-Andrieveci (1880-1895), Arcadie Ciupercovici (1896-1902) (Pr. Prof. Dr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1981, p. 530).

A înșirat, interogativ, meritele istorice, culturale, religioase ale Mitropoliei Moldovei și Sucevei:

„...N-a fost ea aceea care a dat reazimul Evangheliei populațiilor aservite din Polonia, n-a fost ea care a apărut intactă creștinătatea față de agresiunea mahometană? N-a fost ea aceea care în persoana lui Varlaam Mitropolitul au făcut ca Duhul Sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redeie graiul de miere al coborătorilor armiiilor romane Sfânta Scriptură și preceptele blândului Nazarinean? N-a fost ea care s-a ridicat cu putere contra naționalizării bisericii creștine prin Luther și Calvin? Patriarhi și mitropoliți au făcut față cu propășirea repede a reformatiei și a dezbinării; Mitropolia Moldovei și a Sucevei au ridicat glas împotriva lui Luther și au arătat totodată că Reforma era în sine de prisos”⁴².

În același studiu s-a referit la o „foaie din Transilvania”, organ oficial al mitropolitului Andrei Șaguna. A apreciat *Telegraful Român* „foaia cea mai moderată (subl.ns., nu modernă, cum greșit s-a citit și s-a reproduș!)”⁴³ de peste Carpați, care urmărește cu stăruință, modestă și sigură, pe neuitatul Șaguna”⁴⁴.

A luat direct apărarea mitropolitului Andrei Șaguna, în împrejurarea următoare: în ianuarie 1877, revista *Transilvania* a publicat scrisoarea ce a trimis-o L. Kossuth, guvernatorul general al Ungariei, din Debrețin, la 26 aprilie 1849, lui Ioan Dragoș, delegatul său la negocierile cu Avram Iancu. În scrisoare, L. Kossuth a proferat critici aspre și injurioase la adresa lui Andrei Șaguna, cu învinuiri de „trădător și amăgitor al patriei și al poporului român, fățarnic și mincinos”, și l-a amenințat cu pedepsirea și răzbunarea. *Telegraful Român* a reluat și a publicat fragmente din articolul din *Transilvania* și scrisoarea lui L. Kossuth, unde le-a citit Mihai Eminescu, a retipărit în *Curierul de Iași*, și a însoțit-o cu un comentariu de apărare a mitropolitului ultragiătat atât de grav, pe care îl admira⁴⁵. L-a numit pe Kossuth „faimosul agitator” și, referindu-se la cele scrise în scrisoare despre Andrei Șaguna, s-a mirat că:

„...acestea toate (acuzațiile și injuriile) Kossuth le scrie despre unul dintre cei mai moderați oameni... Mai interesantă este însă această scrisoare, continuă el, din alt punct de vedere. Șaguna a fost trădat de un partid românesc din Transilvania ca vânzător al intereselor românești și ca maghiarofil⁴⁶. Acum însă se vede cari erau adevăratele lui simțiri. În faptă, mitropolitul transilvan, politic de la creștet până-n tălpi, își cunoștea atât de bine poporul, oamenii inteligenți, încât nu s-a simțit capabil de a rezista la

⁴² M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, pp. 257-259, pp. 662-663.

⁴³ I. LUPAȘ, *Mitropolitul Andrei Șaguna, monografie istorică*, 1919, p. 167.

⁴⁴ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 126.

⁴⁵ Gh. CUNESCU, „Eminescu despre Șaguna”, *Telegraful Român*, 15 ian. 1989, pp. 2-3.

⁴⁶ Această opinie critică-negativă despre Andrei Șaguna s-a prelungit până nu de mult, atribuindu-se colaborării lui cu conducerea maghiară (precum contribuția la arestarea Ecaterinei Varga) innobilarea cu titlul de baron.

1866⁴⁷, cu efect la introducerea dualismului. Ca toți politici de talent, Șaguna era pesimist și a calculat întotdeauna cu împrejurările cele mai grele, nu cu cele mai bune. Îndelțul, lipsa lui de încredere nu era în energia, ci în judecata sănătoasă și oarecum realistă a conluptătorilor săi, și a fost parțial adevărată de vreme”⁴⁸.

Într-un scurt reportaj despre vizita la Iași a țarului Rusiei, Alexandru al II-lea, a relatat despre primirea ce i s-a făcut în gara Iași de către mitropolitul Moldovei Iosif Naniescu, îmbrăcat în veșminte de ceremonie – a notat și amănuntul că țarul și-a descoperit capul când a fost prezentat mitropolitului, în semn de deosebit respect; a publicat textul alocuțiunii rostite de mitropolit⁴⁹.

În octombrie 1877, Mihai Eminescu a trecut în redacția ziarului cotidian *Timpul* din București, care era oficiosul Partidului Conservator, aflat în opoziție. Cultural-literar, ziarul era tutelat de Titu Maiorescu, care i-a fost câțiva ani director. În redacția ziarului se mai aflau Ioan Slavici și I.L. Caragiale. Până la urmă, a rămas numai Eminescu, redactor unic și universal. Era, teoretic, remunerat cu 300 de lei lunar, pe care îi primea însă cu întârziere și intermitență. A lucrat la *Timpul* de la 1 noiembrie 1877 până la 28 iunie 1883. Aceasta a fost „epoca de fier a vieții lui Eminescu”, de muncă, încordare până la istovire și îmbolnăvire fatală.

„Îmi pun mâinile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în care Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă parte din viața și inteligența lui... pentru o mizerabilă bucată de pâine. Când veneau căldurile nesuferite ale verei, patronii de la *Timpul* plecau la băi. Eminescu stătea neclintit în București, mistuindu-se și luptând până la jertfă, pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit”⁵⁰.

Și la *Timpul* a fost același ziarist integru, de bună-credință, prob, drept, independent (a elogiat și pe adversarii politici, și cei care meritau).

„El credea în patriotism, în ideal, în viitorul neamului, l-a caracterizat un biograf... Eminescu nu era nici diplomat, nici subtil, nici bogat în rezerve mintale, nici precaut în polemicile lui... Ura și iubea în politică, fără prefăcătorie, și nu înțelegea deloc, deși fusese atâta timp suflor de trupă, histrionismul politic. El se consuma scriind articole politice, cum se consuma când scria poezii. De aceea, atacurile lui

⁴⁷ În 1886 Curtea imperială austriacă din Viena a promulgat hotărârea Dietei maghiare de la Budapesta ca Transilvania să fie încorporată Ungariei, chipurile dorită de românii transilvăneni, prin care, însă, Transilvania și-a pierdut autonomia ce o avusese. Românii au protestat printr-un *Memorandum* prezentat împăratului și rămas fără răspuns. În Transilvania a fost inaugurat regimul de stat al dualismului austro-ungar (Mircea MUȘAT, Ion ARDELEANU, *De la statul geto-dac la statul unitar național român*, București, 1983, p. 352; Mircea PĂCURARIU, *Politica statului ungar față de Biserica românească din Transilvania în perioada dualismului, 1867-1918*, Sibiu, 1986).

⁴⁸ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, pp. 322-323, 703.

⁴⁹ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, pp. 322-323, 703.

⁵⁰ AL. VLAHUȚĂ, „Amintiri despre Eminescu” (1899), în: *Scrieri alese*, vol. II, București, 1963, p. 365.

sunt impetuoase ca o șarjă de cavalerie. De aceea, invectivele și blestemele țâșnesc ca din izvoarele psalmistului!”⁵¹

La fel s-a comportat și în problemele bisericești. În anii de după cucerirea Independenței politice și de stat, cu redobândirea Dobrogei și fixarea temeliiilor României moderne, erau la ordinea zilei problemele politice, culturale, patriotice. Eminescu a reafirmat, a declarat cu tărie, a revendicat pentru Biserica Ortodoxă Română atât misiunea istorică inalienabilă de a fi școală poporului, școală de instruire și educare etică, culturală, patriotică, cât și contribuțiile Bisericii la dezvoltarea culturii și a limbii române, la întărirea unității ei, prin tipărirea de cărți și circularea cărților tipărite⁵².

A arătat acestea și în Nota introductivă la Raportul Episcopului Romanului, Melchisedec Ștefănescu (1879-1892), despre *Cărțile bisericești*, raport pe care l-a prezentat în fața Sfântului Sinod și pe care l-a publicat *in extenso* în *Timpul*, în mai multe numere (decembrie 1880), stăruind asupra contribuției cărților bisericești la păstrarea și întărirea unității limbii române⁵³.

A scris despre alegerea (în martie 1880) a arhimandritului Dr. Simeon-Silvestru Morariu Andrievici ca mitropolit al Bucovinei și Dalmației (1880-1885). I-a cunoscut bine biografia și activitatea. L-a prezentat, în primul articol (a scris două), ca „unul dintre bărbații cei mai de caracter și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria”, căruia școala populară românească (a scris și tipărit manuale școlare românești) și Biserica Ortodoxă îi datorează foarte mult (s-a distins și prin talentul său de organizator)⁵⁴. La festivitatea de întronizare, a dat și alte date biografice și aprecieri, precum că mitropolitul Andrievici a fost totdeauna un adevărat binefăcător pentru cei săraci, fără a căuta sau aștepta altă mulțumire decât cea resimțită în sufletul său după orice faptă bună⁵⁵. L-a pomenit și pe antecesor, mitropolitul Teoctist, cavaler de Blajevici (1877-1879), și el autor de manuale școlare, de limbă română și de religie. La înscăunarea acestuia ca mitropolit al Bucovinei, scrisese ca „s-a făcut cu o solemnitate cu adevărat princiară”, cu prezența tuturor autorităților înalte ale Bucovinei. „Bătrânul călugăr a avut o zi de glorie omenească”. I-a urât:

„Fie ca aceste ovațiuni oficiale și neoficiale, aceste slăviri, cari pier fără de urmă și cărora Scriptura le zice «umbră fără ființă, vis al înșelăciunii», să fie noului mitropolit îndemn mai mult către poporul său românesc, către școală și către biserica lui, decât la ademenirile și lingușirile oficiale”⁵⁶.

⁵¹ Gala GALACTION, *Viața lui Mihai Eminescu*, București, 1924, p. 83.

⁵² M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI.

⁵³ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI, p. 589.

⁵⁴ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI, p. 69.

⁵⁵ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI, pp. 86, 502.

⁵⁶ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 388.

A comentat faptul demografic al creșterii populației românești în epoca lui Matei Basarab (3 milioane aproape numai în Muntenia), implicând în acest fenomen și întărirea unității limbii românești. Ca o încununare a acestei dezvoltări, vedem stabilindu-se definitiv o limbă literară comună întregii naționalități române, operă la care au contribuit Teofan, mitropolitul Ardealului⁵⁷, și Varlaam al Moldovei. O unitate ideală a „răspânditului popor românesc”⁵⁸.

În alt articol, constata că „au început a se recunoaște însemnătatea limbii cărților bisericești”. A dat exemplu Biblia lui Luther ca bază a limbii germane moderne. A precizat: „La noi, lucrurile s-au petrecut într-un mod analog”. A explicat procesul istoric cultural:

„Calvinii au ajuns în Ardeal și au început să traducă cărți bisericești în românește pentru a atrage la Reformă și poporul românesc. Ei bine, Biserica și Domnii noștri au combătut Reforma cu armele ei proprii. Au pus a se traduce cărțile bisericești în limba românească, au introdus limba poporului în biserică și stat în locul celor străine hieratice (sacre, n.ns.). Chiar dacă ar fi existat înclinări de dialectizare a limbii noastre, ele au încetat din momentul în care Biserica au creat limba literară, au sfințit-o, au ridicat-o la nivelul unei limbi hieratice și de stat”.

A îndemnat ca Sfântul Sinod să retipărească cărțile bisericești cu caractere latine și chirilice, care se găsesc cu anevoie. „Este o operă în adevăr națională aceasta, o operă care va face gloria celor ce au întreprins-o, dacă va ieși bine, dar și stigmatizarea lor dacă vor pași cu ușurință la o lucrare pe cât de măreață și sfântă, pe atât de gingașă”⁵⁹.

A răspuns unui articol din ziarul *Românul*, care se referea la neînțelegerile de veacuri dintre munteni și moldoveni, cauzate de rivalitățile dintre Domni și familiile boierești. Eminescu a citat și cazuri pozitive, de bună-înțelegere și ajutor reciproc, precum cel al lui Radu cel Mare, Domnul Țării Românești (1495-1508), „om pacinic, după mărturisirea tuturor, a împăcat pe turci cu ungarul, s-a împăcat cu Moldova”.

I-a găsit și merite istorice bisericești: a înființat două episcopii, a chemat pe Sfântul Nifon în țară⁶⁰ și a fost predecesorul lui Neagoe Basarab⁶¹.

⁵⁷ „Teofan mitropolitul Ardealului” pare să fie o inadvertență. N-a existat în Transilvania un mitropolit cu acest nume (Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*). Contemporanul mitropolitului Varlaam al Moldovei era în Transilvania mitropolitul Simion Ștefan (1643-1656), în timpul căruia s-a tipărit *Noul Testament* de la Bălgrad. Pe el l-a avut în vedere Mihai Eminescu. A repetat inadvertența.

⁵⁸ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XII, p. 268.

⁵⁹ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XII, p. 364.

⁶⁰ Episcopiiile Buzăului și Râmnicului (Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, pp. 440-444).

⁶¹ Sfântul Nifon, patriarhul ecumenic al Constantinopolului. Deși mai târziu a fost nemulțumit și dezamăgit de el, de prezența și de activitatea lui diversionistă și de învrăjbire: „în loc să-și caute de biserică, a început să facă politică, să-și creeze partidă între boieri, să facă uneltire și să învenineze și mai mult dușmănia dintre Dănulești și Drăculești”, cum a scris (M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 228).

A dat în vileag și a protestat energic împotriva acțiunilor guvernului de la Budapesta de maghiarizare a românilor ortodocși din Transilvania. A arătat că rezistența lor subzista în unitatea etnică, de limbă și de credință:

„Până ce domnii maghiari vor pretinde a-i maghiariza cu de-a sila (pe românii ortodocși ardeleni, n.ns.), zece milioane de guri și zece milioane de inimi vor striga contra Austro-Ungariei, căci politicește putem fi despărțiți, dar unitatea noastră de rasă și de limbă e o realitate atât de mare și atât de energică, încât nici ignoranța, nici sila n-o pot tăgădui. Ei, să nu fi trăit Matei Basarab, nici Teofan al Ardealului⁶², nici Varlaam al Moldovei, să nu fi fost suta șaptezeci⁶³ cu eroii și cugetătorii ei, vă puteați bate joc de noi încă mult timp, dar astăzi nu se mai poate. Azi limba e una de la Sătmăr până-n Cetatea Albă, de la Hotin până-n granița militară, azi datina e una, rasa e una și etnologic e unul și același popor, care nu mai doarme somnul pământului și al veacurilor⁶⁴.

S-a bucurat și l-a felicitat pe mitropolitul Miron Romanul (1874-1898), „al românilor răsăriteni din Ardeal”, cum l-a prezentat, pentru acțiunea sa împotriva maghiarizării românilor ortodocși transilvăneni prin maghiarizarea școlilor românești (mitropolitul a înaintat conducerii de stat un Memoriu-protest).

„Felicităm pe I.P.S.S., a scris Eminescu, pentru acest ton demn și energic față de încercările pe cât de puerile, pe atât de neputincioase ale fraților maghiari... Ceea ce am avea de observat fraților maghiari, a continuat Eminescu, este că dacă elementul lor etnic ar fi avut o putere înăscută și firească de asimilare, această maghiarizare, atât de mult dorită, s-ar fi putut realiza fără nicio îndoială cu sute de ani înainte. Dacă de la anul 1000 după Hristos și până-n ziua de astăzi n-au putut s-o facă – în curs de nouă sute de ani aproape, cu sângeroasele încercări ale regilor de-a topi într-o religie și într-o limbă toate naționalitățile – vor face-o astăzi în chiar epoca naționalităților, vor face-o astăzi amenințând cu pumnul cele trei mari grupuri etnice ale Europei, latini, germani și slavi, a căror creațiune este Europa însăși, cu toată cultura și civilizația ei? Oricât de mari oameni ar fi maghiarii – și desigur vom fi cei din urmă de-a nu recunoaște calitățile acestui popor, în inima sa drept și generos – față cu marea mișcare națională a secolului nostru ne e permis să ne îndoim în mod absolut de succesul tendințelor de maghiarizare și – precum orice acțiune trezește reacțiune – maghiarii ni se pare că nu fac, în aceste momente de cumpănă pentru Europa, decât a-și crea pericole, de prisos acolo unde ele nu existaseră și-a ignora pericolele adevărate, cari vin din cu totul altă parte⁶⁵.

Peste câteva zile, a citit în *Telegraful Român* textul integral al Memoriului-protest al mitropolitului Miron Românul și a comentat: „În fața unul limbaj atât de clar și

⁶² M. EMINESCU, *Opere*, vol. XII, p. 42.

⁶³ A se vedea nota 58.

⁶⁴ Se referă, probabil, la răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan.

⁶⁵ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XIII, p. 90.

de hotărât, nu credem să se afle român care să nu felicite pre domnul prelat pentru solitudinea și energia cu care a procedat în apărarea intereselor bisericii sale⁶⁶.

A intervenit prompt, hotărât și justițiar, împotriva încercărilor de politizare și de introducere a moravurilor și intereselor politicianiste în Biserica Ortodoxă Română dincoace de Carpați. La conducerea țării se afla guvernul liberal, condus de I.C. Brătianu (Vizirul) – guvernul cu cea mai lungă durată, de 12 ani (1876-1888). Partidul Liberal, prin oamenii și partizanii săi pentru interese politice și personale, a încercat să introducă în Biserica strămoșească influențe, practici, presiuni și ingerințe profane, politicianiste. Astfel, în 1882, s-a propus să se introducă în Sfântul Sinod și reprezentanți ai preoților și cetățenilor (oameni politici și de partid, se înțelege). Promotor al acestor inițiative și acțiuni de reforme în toate sectoarele țării era C.A. Rosetti (1816-1885), o personalitate politică cu merite culturale și patriotice⁶⁷, dar reformator prea general și radical (conducea gruparea radical-liberală a Partidului Liberal). Mitropolit primat era Calinic Miclescu (1875-1886), fost mitropolit al Moldovei (1865-1874), „care nu era un om de acțiuni îndrăznețe”⁶⁸. A intervenit vehement Mihai Eminescu. A întrebat, revoltat, că se gândesc să corupă și să degradeze politicianist

„...Biserica? Creațiunea aceasta eminentamente națională a unui Iuga Vodă⁶⁹, care la a. 1399 încă o făcea neatârnată de nicio ierarhie bisericească sau lumească⁷⁰, biserica lui Mateiu Basarab⁷¹, a lui Varlaam⁷², *maica spirituală a neamului românesc*, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului⁷³, ea care domnește puternică dincolo de granițele noastre și e azilul de mântuire națională în țări unde românul nu are stat”.

Eminescu urmărea atent situația Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania. Într-un articol, s-a oprit asupra unei *Circulare* a mitropolitului Miron Românul, prin care mitropolitul a oprit pe preoții săi ca să participe la adunările de protest ale românilor ortodocși împotriva măsurilor de maghiarizare – cum a

⁶⁶ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XIII, p. 63.

⁶⁷ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XIII, pp. 68, 442.

⁶⁸ „Constantin A. Rosetti”, în: *Mic dicționar enciclopedic*, București, 1978, p. 1674.

⁶⁹ Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, p. 134.

⁷⁰ Iuga Vodă (zis Ologul), domn al Moldovei, cu o domnie foarte scurtă, de doar câteva luni (noiembrie 1399 – februarie 1400). A fost luat ostatic și dus cu el de Mircea cel Mare, Constantin C. GIURESCU, *Istoria românilor*, București, 1973, pp. 273, 288, 699.

⁷¹ La 1399, la Rădăuți, episcopul Meletie (1386-1400), și la Suceava, episcopul Iosif (1386-1408). Episcopii numiți de patriarhia de la Constantinopol, Teodosie (1386-1391) și Ieremia (1392), n-au venit și nu au funcționat (Pr. M. PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. 3, p. 523).

⁷² Matei Basarab (1632-1654), domn al Munteniei, bine ales, fiind cel mai generos ctitor de biserici și mănăstiri (C.C. GIURESCU, *Istoria românilor*, p. 40).

⁷³ Varlaam, mitropolitul Moldovei (1632-1653), de asemenea bine ales, fiind autorul istoricelor cărți *Carte românească de învățătură sau Cazania* și *Evangelhia învățătoare*.

protestat și mitropolitul însuși printr-un Memoriu! Mihai Eminescu a încercat să motiveze, realist, *Circulara* mitropolitului. „Știm că, din nenorocire, mitropolitul românilor prea e o persoană oficială pentru a se putea sustrage de la influența guvernamentală”. Și *simili similitudinis* s-a referit la mitropolitul Andrei Șaguna, care „punea ordine ministeriale ungurești *ad acta*, fără a le învrednici măcar de-un răspuns și care, când dreptatea era de partea poporului său, o susținea în contra a orice și a oricui”. Privitor la mitropolitul Miron Românul, pe care, am văzut, l-a elogiât când a meritat, a mai explicat: „Se prea poate, așadar, ca *Circulara* aceasta să fie comandată de la Pesta, de unde i s-a și administrat mitropolitului, prin ziare ungare, amenințarea de trimitere la mănăstire”⁷⁴.

A mai amintit de mitropolitul Andrei Șaguna în alt articol viitor, în care s-a ocupat de *Circulara* mitropolitului Miron Românul încă o dată, provocat de data aceasta de un ziar maghiar de la Budapesta, *Pestes Lloyd*, din care a reprodus un lung citat. Eminescu a încercat să justifice atitudinea și opțiunea de pasivitate și abținere ale românilor ardeleni ca armă de luptă și rezistență împotriva dualismului austro-maghiar, explicând că

„...această atitudine a românilor se-ntărește încă prin aceea că conducătorii de azi o pun înainte ca sfânt patriotism al marelui mitropolit Șaguna... Acest întâi arhiepiscop și mitropolit român ortodox, care a murit în anul 1873, a lăsat (după cum arată dl. Slavici) următorul testament poporului său (a reprodus din el...)”⁷⁵.

A fost ultima referire documentară a lui Mihai Eminescu la situații și probleme ale Bisericii Ortodoxe Române. În iunie 1883 s-a „întunecat”. La 15 iunie 1889 s-a stins. La 17 iunie i s-a făcut prohodul ortodox în Biserica *Sfântul Gheorghe Nou* – ctitoria lui Constantin Brâncoveanu – din București. A participat corul Mitropoliei, condus de C. Bărcănescu. A interpretat, cu profunde emoții publice, și cântecul de jale pe textul poeziei *Mai am un singur dor*. Apoi, a fost înhumat în Cimitirul „Șerban Vodă” (Bellu) – București.

Biserica Ortodoxă Română – *maica spirituală a neamului românesc* – i-a ținut continuu aprinsă candela amintirii și a glorificării *Luceafărului* culturii românești. În această privință, este semnificativ faptul că, în 1895, când poetul era încă „mormânt fără prieteni și fără noroc”, Elie Miron Cristea, viitorul întâi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, la acea vreme student la Facultatea

⁷⁴ Adevăr confirmat și de istoriografia actuală: „Un puternic factor de unitate și de coeziune al poporului român l-a constituit creștinismul. După cum se știe, spre deosebire de popoarele din jur, unde creștinarea s-a făcut cu forța de către conducătorii lor, în secolele IX-X, poporul român a fost creștin la origine, iar credința sa ortodoxă, cu puternice influențe romane, apoi bizantine, a constituit, în cursul Evului Mediu, un puternic factor de unitate, coeziune și rezistență în fața cotropitorilor și a încercărilor lor de a propovădui o altă religie” (M. MUȘAT, I. ARDELEANU, *De la statul geto-dac...*, p. 138).

⁷⁵ M. MUȘAT, I. ARDELEANU, *De la statul geto-dac...* pp. 268-270, 405-506

de Litere și Filosofie (la Budapesta), a luat doctoratul cu lucrarea *Eminescu – Viața și opera*⁷⁶. A fost un început deosebit de binecuvântat – providențial. Șirul biografiilor, comentatorilor, admiratorilor și al cititorilor, clerici și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române, a fost continuat pe tot întinsul veacului al XX-lea, cu contribuții dintre cele mai notabile – dar aceasta este altă problemă...

La pomenirea universală a împlinirii primei sute de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, Biserica Ortodoxă Română, al cărei fiu fidel și devotat a fost și rămâne genialul Eminescu, depune, la mormântu-i, acum cu zeci de milioane de prieteni și fericit noroc, cununa de-a pururi înflorită a recunoștinței ei și a dragostei ei, de „maică spirituală a neamului”.

⁷⁶ M. MUȘAT, I. ARDELEANU, *De la statul geto-dac...*, pp. 268-270, 277-278. Privitor la *Circulara mitropolitului Miron Românu, a se vedea: Antonie PLĂMĂDEALĂ, mitropolitul Ardealului, Lupta împotriva deznăționalizării românilor din Transilvania în timpul dualismului austro-ungar în vremea lui Miron Românu, 1874-1989, după acte, documente și corespondențe inedite*, Sibiu, 1986, pp. 31-32.

Eminescu și Biserica străbună*

Augustin Z.N. POP

Vreme de nouă decenii după moartea lui Eminescu, exegeza s-a extins asupra mai tuturor sectoarelor, temelor și motivelor operelor lui reprezentative, mai puțin, însă, asupra confluențelor, raporturilor poetului și familiei sale cu spiritualitatea ortodoxă, cu textele ei românești, cu concepția poetului asupra instituției naționale a Bisericii în afirmarea comunității de origine, de limbă, de simțire dintotdeauna a românilor pe cuprinsul geografic strămoșesc, pe care poetul îl străbătuse în multiple împrejurări și despre care ținea să dea mărturie că-l cunoscuse „în cruciș și-n curmeziș”¹.

O psihologie religioasă, pe lângă cea de independență morală și de migrare, îi guvernează pe ascendenții lui Eminescu dinspre mamă. Doi unchi, Iorgu și Costache Iurașcu, se călugăriseră, primind numele monastice Iachint și Calinic².

Iachint Iurașcu, sfințit ieromonah la Mitropolia din Iași, a fost econom pentru „masa de sus”, al trapezei mitropolitane, ocupându-se în timpul liber, la Socola, cu pescuitul și albinăritul. La Mănăstirea Aroneanu, el a fost îngrijitor, iar în ultima parte a vieții a condus ca stareț Coșula³. În vremea studiilor peste hotare ale frățanilor eminescieni – printre care și viitorul poet –, Iachint a mijlocit obținerea pașapoartelor⁴. Căpitanul Matei Eminescu și-amintește că arhimandritul, venit să-și vadă la Ipotești pe „cumnatu Gheorghieșu” și pe „țițaca Rarișa”, l-a dăruit cu 10 galbeni, iar pe surorile sale, Harieta și Aglae, cu câte 15 și 20 de galbeni.

* Extras din *Biserica Ortodoxă Română*, XCVII (1979), 5-6, pp. 724-743.

¹ Augustin Z.N. POP, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Ed. Sport-Turism, București, 1978, p. 5.

² A.Z.N. POP, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, Ed. Academiei, București, 1962.

³ *Eminescu în documente de familie*, editor Gh. Ungureanu, Ed. Minerva, București, 1977.

⁴ *Universul literar*, 48 (1939), 25, p. 6.

Calinic a slujit la schitul Vorona.

Trei surori ale Ralucăi, „dulcea mamă” a lui Eminescu, Fevronia, Olimpiada și Sofia, primiseră metanie la Mănăstirea Agafton, din vecinătatea Ipoteștiului⁵.

În *Condica de calitate a petrecătoarerilor din Santa Monastire Agaton della Districtul Botoșani, înființată în anul 1874*, păstrată în Arhivele Statului Botoșani, *Fond M-rea Agafton, Dosar 4*, la paginile ce se specifică în subsolul fiecărei partide, se citește notarea pioaselor purtări ale mătușilor lui Eminescu:

I

FEVRONIA IURAȘCU monahie

etate 62 ani, călugărită la anulu 1828, luna ... zile ... cu metania din Monastirea Agatonului.

Conduita în anul 1874 au fostu meritabilă de nota optu.

Conduita în anul 1875 au fostu meritabilă de nota opt bună.

Conduita în anul 1876 au fostu meritabilă de nota opt.

În 1877 au meritat nota 8.

În 1878 au meritat nota 8.

În 1879 au meritat nota 8.

În 1880 au meritat nota 8.

În 1881 au meritat nota 8.

Conduita în anul 1882 a meritat de nota 8.

Conduita în anul 1883 a meritat de nota 8.

Conduita în anul 1884 a meritat de nota 8.

În anul 1885 a meritat nota 8.

Idem în anul 1886 a meritat nota 9.

Idem în anul 1887 a meritat nota 9.

Idem în anul 1888 a meritat nota 9.

Idem în anul 1889 a meritat nota 9.

(p. 41)

II

OLIMBIADA IURAȘCU monahie

etate 47 ani, călugărită în anul 1840, luna ... zile ... cu metania din Monastirea Agatonul.

Conduita în anul 1874 au fostu meritabilă de nota optu.

Conduita în anul 1875 au fostu meritabilă de nota opt bună.

Conduita în anul 1876 au fostu meritabilă de nota opt.

În 1877 au meritat nota 8.

În 1878 au meritat nota 9.

În 1879 au meritat nota 9.

În 1880 au meritat nota 9.

⁵ A.Z.N. POP, în: *Eminescu în documente de familie*, pp. 142-146.

În 1881 au meritat nota 9.

Conduita în anul 1882 a meritat de nota 9.

Conduita în anul 1883 a meritat de nota 9.

Conduita în anul 1884 a meritat de nota 9.

Conduita în anul 1885 a meritat de nota 9.

Idem în anul 1886 a meritat nota 9.

În anul 1887 a meritat nota 9.

În anul 1888 s-au decretat Superioară.

În anul 1889 a meritat nota 10.

III

SOFIEA IURAȘCU monahie

etate 51 de ani, călugărită la anul 1840, luna ... zile ... cu metania din Monastirea Agatonul.

Conduita în anul 1874 au fost meritabilă de nota șapte.

Conduita în anul 1875 au fost meritabilă de nota șapte bună.

Conduita în anul 1876 au fost meritabilă de nota 7.

În 1877 au meritat nota 8.

Trecută din viață.

(p. 38)⁶

În arhiva Agatonului, astăzi, la Mitropolia Moldovei și Sucevei, se păstrează vechiul pomelnic al monahiilor Iurașcu, din 1843, specificându-se la vii, iar la morți orânduind pe înaintașii paterni și materni, continuați cu frați și surori ce au murit înainte de timp: Iov, Maria, Iacob, Gafița, Paraschiva, Vasile, Gheorghe, Elena, Safta, Gheorghe⁷.

Maica Fevronia a participat la botezul lui Eminescu din biserica Uspenia. La o șezătoare în chilia ei, Eminescu ar fi auzit în 1868, de la maica Zenaida, povestea lui Călin.

Ele lăsară merite clericale, își incheiară zilele în chinovia botoșeneană, rămânându-le acolo, potrivit pravilei, tot rostul gospodăresc⁸ și păstrându-li-se amintirea câteva generații.

Maica Olimpiada Iurașcu a fost cea mai importantă dintre conducătoarele cunoscute în istoria Agatonului. Printr-o coincidență, care confruntă până la uimire împrejurările lumești, apărură în presa bucureșteană din 3 aprilie 1888, pe aceeași pagină cu rezumatul ședinței Camerei deputaților din ajun, în care se votase poetului o pensie viageră de 50 lei pe lună, următoarea informație la „Cronica

⁶ A.Z.N. POP, „Adăugiri biografice”, *Caietele Mihai Eminescu*, Ed. Eminescu, București, 1977, pp. 292-294.

⁷ A.Z.N. POP, în: *Eminescu în documente de familie*, p. 93.

⁸ Corneliu BOTEZ, „Fețe bisericești în familia lui Eminescu”, în: *Omagiu lui Eminescu, la 20 de ani de la moarte (1909)*, Galați, 1909, pp. 206-208.

zilei”: „Cuvioșia sa monahia Olimpiada Iurașcu e numită ca stariță a monastirei Agafton”. Ea conduse acolo din 1888 până pe 2 iunie 1902, făcându-și rândul între starețele Agafia Vârnab (1874-1888) și Eupraxia Herescu (1902-1919).

Pe lângă priceperea administrativă și ținuta de puritate ortodoxă, ea dăruie locașului botoșănean un policandru în 1899. Sora sa, maica Fevronia, călugărită în 1828, își sfârșește existența ca schimonahie.

Maica Sofia, văduvă, destină mănăstirii pe fiica ei, Xenia¹⁰.

Încă din 1824, altă soră, Maria, căsătorită cu banul Iordache Mavrodin, e pomenită printre donatoare. Pe un *Mărgăritar* din 1691 se citesc la Agafton însemnări autografe ale lui Vasile Iurașcu de la Mavrodinești și altele din familia Cananău:

„În anul 1824 Februar în 10 zile am cununat pe Marghiolița cu Mihalache Mavrodin, alegându-l eu din 49 ce au cerut-o până la acesta, căruia am și dat-o. Marghiolița fiica mea s-au născut la anul de la Hristos 1804 August în 20. Domnul să le folosească și tot binele să le dăruiască”.

„În anul 1837 Dec. 27 s(-)au săvârșit părintele meu vornicul Lupu Mavrodin s(-)au îngropat în biserica veche din Târgul Mihăilenu”.

„La 27 Ianuar 1845 s(-)au săvârșit din viață răposata maică mea Ecaterina Mavrodin, născută Tă...”.

„În 1856 luna April în 7 la 4 ciasuri după amiază zi după calendarul nou s(-)au mutat din viață Dumnealui Mihalache Mavrodin, fiul celor mai sus însemnați cu însăși slova sa (Lupu Mavrodin, Elena Mavrodin) și al celui ce au însemnat aici și au fost ginere. Fost(-)au bărbat cu știință cu carte întregă, la mulți au fost trebuitor aflând la el (povață) prin bunele lui sfaturi, cunoscut-au legile și sfaturile”¹¹.

Din dăra îndepărtată a neamului iurăscesc, de viteji și diplomați, Gh. Ghibănescu, în *Surete și Izvoade*, vol. XIX, Iași, 1927, pp. 86-87, a publicat adnotarea pe care un Iurașcu din secolul al XVI-lea, preocupat de un *Letopiseț asupra despoților, arhiepiscopilor sârbi cum li s-a scurs viața lor*, «Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Dub, adică eu robul lui Dumnezeu Gligorie Iurașcu» l-a cumpărat de la un popă Ioan cu 28 de zloți și l-a dăruit mănăstirii Sucevița.

Profesiuni bisericesti se pot urmări documentar și la înaintașii poetului din partea tatălui: pitropi și dascăli-cântăreți la Călineștii lui Cuparencu¹².

Sufletul mamei lui Eminescu a fost evlavios, dragostea ei de biserică venind din tradițiile Iurăsceștilor. Lângă hotarul micii proprietăți din Ipotești, cumpărată cu bani dotali, „dulcea mamă” simte încă din 1849 nevoia de-a avea alături biserica

⁹ *România Liberă*, 12 (1888), 3177, p. 2.

¹⁰ A.Z.N. POP, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, p. 145.

¹¹ Al. H. SIMIONESCU, *Mănăstirea Agafton din județul Botoșani*, Botoșani, 1929, pp. 20, 24-26, 37-38, 41.

¹² Vasile GHERASIM, „În satul Eminovicenilor”, în: *Mihai Eminescu*, Iași, 1977, p. 108; A.Z. N. Pop, *Noi contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, București, 1969, p. 23.

din sat și de a o întreține pentru propriile rugăciuni, pentru ale familiei și pentru cultul clăcașilor locului. Locașul fusese construit în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Printre ctitori se numără Teodor Murguleț, socrul lui Constantin Hurmuzaki, de la care Gheorghe Eminovici cumpără Ipoteștiul în 1849¹³. Dar la micuța biserică de pe deal, cu hramul Sfinții Voievozi Mihail și Gavril, nu se mai slujea și nimeni dintre cei patru coproprietari ai cătunului ipoteștean nu gândea să aducă preot. La distanță de kilometri oficia, la Stâncești, un singur cleric.

Mama poetului a cumpărat biserica de la urmașii lui Murguleț¹⁴, pe care îi înșiră în *Pomelnicul* ctitorilor pictat pe lemn și păstrat la proscomidie până astăzi, cu toate că biserica a fost părăsită între timp:

VII: Iordache, Safta, Gheorghe, Vasile, Toader, Ilie și tot neamul său.

REPAUSAȚI: Alecsandru, Luca, Roman, Vasile, Gheorghe și tot neamul.

Pe temeiul spovăduirilor unui bătrân contemporan al Eminovicenilor, biograful Corneliu Botez întărește că mama scriitorului era „evlavioasă și înțeleaptă, cum nu mai era alta. Moș Costache Crețu își aducea bine aminte cum dânsa ducea pe micul Mihai înfășat la biserică în zilele de sărbători”¹⁵.

Numai la insistențele ei, care a înzestrat cu odoare biserica pentru a funcționa, trebuie să fi fost adus ca deservent preotul Nicolae Cucoranu, originar din comuna de hotar, a Cucorănilor. Pentru proistosul Nicolae, tatăl poetului face diligențe, îi asigură o parcelă de pământ ca s-o cultive, condiții de trai, luptând cu coproprietarii din Ipotești să contribuie și ei proporțional cu întinderea de arătură ce stăpâneau.

O bogată corespondență păstrată în parte în arhiva veche a Cucorănilor arată strădaniile căminarului Eminovici în folosul preotului adus, râvnă ce nu găsește înțelegere și la ceilalți proprietari, fapt ce-l determină pe părintele Nicolae Cucoranu să intervină personal prin cereri în susținerea drepturilor legitime.

Se precizează că, la stăruințele soției sale, Gheorghe Eminovici a donat bisericii din Ipotești „de bună voie”, cum arată procesul-verbal de încheiere a lucrărilor reformei lui Cuza-Kogălniceanu, o parcelă apreciabilă. Pe tabela împroprietărișilor din 1865¹⁶, preotul ipoteștean și cântăreții de la strană sunt arătați beneficiari:

¹³ Corneliu BOTEZ, „Viața lui Mihai Eminescu (Date biografice inedite)”, în: *Omagiul lui Eminescu...*, p. 32.

¹⁴ C. BOTEZ, „Viața lui Mihai Eminescu...”, p. 33.

¹⁵ C. BOTEZ, „Viața lui Mihai Eminescu...”, p. 37.

¹⁶ „Tablou de măsurătoare în total a locuitorilor clăcași din Comuna Cucoreni împământeniți la delimitarea din 1864”, în: A.Z.N. POP, *Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu*, p. 114.

„Clerul Bisericescu din satul Ipotești:
 Preotul Neculai
 Dascăl Gheorghe Sevăscu
 Dascăl Neculai Ciubotariu
 Mărginiți fiind cu învoielile la salariu Comunii”.

Deși delegații comisiei de împroprietărire specifică înscriu loturi pentru slujitorii altarului, moșierii locului n-au respectat câtimile convenite preotului din Ipotești. Primarul din Cucoreni îndrepta în acest sens o plângere autorității comunale, iar aceasta, la rândul ei, intervenea, la 12 februarie 1866, mai departe, la plasa Târgului:

„Nr. 64

1866 februar 12

La Sub Prefect,

În urma reclamații ce s(-)au priimit dela Preut Nicolai Cocoranu servitoriu Bisericii din Cotuna Ipotești, această Comuna în cazul pământului ce i se cuvine după așăzământul nu i s(-)ar da de către ace proprietate precum s(-)au avut și în anul Ecșperat 865. Subsemnatul cu onoare vi se înfățișează cu rugăminte ca se bine voiți a da respectuoasa dezlegare de urmare, ca lămurire în sc. trupul Moșiea mai sus zise să stapaneste de 5 proprietari și anumi D. Gheorghe Iminovici; D. Iordachi Isacescu, partea monast(irei) Gorovei; partea D. Gheorghe Mavrodin și D. Vasile Petrovici și în privire că între aceste părți de moșii urmează oareșicare nedumerire cu darea unui asamine pamant, afare de D. Gh. Iminovici care verbal au declarat că dacă va da și celelanți părți, Apoi și Ds il va raspunde, Iar acei cu totul se împotrivesc sub cuvânt că preut(ul) se(-)și ei pamentul dela cei ce e(-)au dat mai înainte”.

E doar conceptul.

Ce răspunde subprefectul edilului țăran din Cucoreni?

„Romania

Subprefectura

Arondismentului Târg

N. 1000

1866 Mart. 16

Domnule Primar,

La raportul Dv. Nr. 64 relativ la pământul de hrană reclamat de preutul Nicolai Cucoranu din satul Ipotești că nu i s-ar da di cătră tăți proprietarii părțăloru din trupul acei moșii.

Vi se răspunde că întru câtu Biserica de pe partea Ipotești a domnului Iminovici este pentru toate cele lante trupuri de moșie, apoi de sine se înțalege că conform cu dispozițiile Consiliului de Miniștri di(n) 11 septemvrie '864 aflată în Colectăea dislegărilor di aplicarea legii rurale pagina 25 Basată pi legiuirea din 1847 în priviința pământurilor convenite preuțiloru, trebuind a(-)și avea preutul

pământul de plin, la care să ei parti toate părțile, adecâte pi No. locuitorilor. Prin Urmari Dv nu aveți de cătu a Vă conforma în totul și în toati di legea din '847 aflată la pagina 665 din regulamentul organicu Art. 3, Ali. 3 – Așa să se înțeleagă acuma ca după legea rurală acele pământuri sântu a Bisericii.

p. Subprefect
D. I. Răileanu

D-lui
Primari d Cucorani¹⁷

Pe adresa primită, primarul pune rezoluția: „Mart. 17 Prin adres se va faci cunoscut propiutarilor din trupul moșii Ipotești (să) se conforme”. Iar pe verso notarul arată că prin hârtia nr. 165 din 19 martie 1866 „s(-)au făcut cunoscut D. Gh. Iminovici”.

După o săptămână, tatăl poetului, confirmând primirea adresei, răspunde primăriei din Cucorâni:

„Domnule primariu,
La adresa Domnii voastre cu număr N.165 cu onoare vă respundu que Comisia de constatare au înscrisu un preotu pentru întreaga comună Ipotești prinu urmare de sine se înțelegi că toți proprietarii sântu datori după legile vechi și nouă a da pământul legiuitu pentru un preotu.
Bine voiți, Domnule primari, a primi încredințarea considerații mele.

G. Eminovici
886 Marti 25
Ipotești

Domnii Sale
Domnului primari Comuni Cucorâni¹⁸

Hârtie pe care ajutorul de primar o adnotează pentru rezolvare, în sensul logiceii cerințe din răspunsul căminarului:

„Cu pășirea subsemnatului în comuna Ipoteștii îi voi îndemna și pe ceilalți propiitari annalogici fie care în parte de a da pământul cuvenit preotului după așazământ.

p. Primar, Voinescu”

Ceilalți proprietari nu s-au învoit totuși, astfel încât cheltuielile cu altarul ortodox din Ipotești au rămas să fie suportate numai de părintele scriitorului, atunci, ca și mai târziu.

A ajuns până în zilele noastre angajamentul preotului Emanoil Bercea, ce-a urmat la altar popii Neculai Cucoranu în 1871, o hârtie din care reies sacrificiile personale făcute de Gheorghe Eminovici pentru întreținerea slujitorului:

¹⁷ Arhiva Consiliului comunei Cucorâni.

¹⁸ În colecția Muzeului memorial *Mihai Eminescu* din Ipotești.

„Înscris

Subsemnatul Preot Emanoil Bercea face cunoscut prin înscrisul de față că m-am alcătuit cu D. D. Gheorghe Eminovici a-i fi preot servitoriu la bitrica, ce o are în satul Ipotești, pe a D-selle proprietate pe cât timpu voi avea vieață și D-lu Eminovici este obligat a-mi plăti pe fie-care anu câte duoispre-zece galbeni, duoe falci pament de aratură, una falce iarbă de cosă, duoe care nuelle și duoe vite varate și iarnate și eu mă îndatorescu a servi bisericei regulat rânduiala preoției și a nu face abateri, căci la di contra voi fi pedepsit după pravilă.

Drept care am rugat și, pe Primăria locală a-lu legaliza conform lezei.

871 9/20 Mart

Emanuel Bercea

România

Primăria Com. Cocoreni

Înscrisul de față fiind sub adevărata proprie semnătură, ce însemnatul (pune) în ea se legalisează.

Primar, Petrovan

Nr. 248

871 9/20 Martie¹⁹

Ioan Băncescu”

După însemnările pe o evanghelie și urmând tradițiile orale ale sătenilor, în 1882, la Ipotești slujește preotul Mihalache, anterior dascăl și la școlița satească din Stăncești:

„După ci prin decretul N. 2315, motivat (pe) Expunerile protoierului Boroianu, în anul 1882 am devenitu Parohul Bisericilor din Cătămărești și Ipotești. Așa precum am mai fost în ani 1864, 65 și 66 Profesor la Stăncești și preut în parohia în Cătămăreltum an servit până în ziua de Bobotează sau Botezul D-lui în Cătămărești. Iar în ace z arzând Biserica Buna Vestire, știe D-zeu din ce cauză, amu rămas și fără cărți pe lângă Biserică.

Am găsit numai această sf(ân)tă Ivanghelia în Biserica din satul Ipoteștii D-nului Gh. Iminovici, decedat și înmormântat în fața Bisericei Alătura cu consoarta sa Raruca. Și rugându pe d-nul Neculai Gheorghiu de națiune Grec crășmari o au Legat Această Evanghelie spre pomeniia părinților săi, a toatei familii”.

Oamenii bătrâni, întâlniți la Ipotești cu un sfert de veac în urmă, arătau vatra unde a locuit „popa Mihalache” și pomeneau și pe următorii acestuia, preoții Ursachi, Scobai, spre timpul nostru părintele Constantin Amitroaie. În încetinit grai narator, ei evocau cum „conu Gheorghieș și nevastă-sa mergeau la biserică”²⁰.

Din aceleași preocupări și ambianță, descifrăm pe un *Evhologhion* tipărit de Veniamin Costache:

¹⁹ În posesia preotului G. Lungu (Botoșani).

²⁰ În biblioteca parohială din Ipotești.

„Această carte s-au cumperat cu propria me cheltuială și am dăruit-o de bună voia mea bisericii Sf-lor Voevozi din această Cotună Ipotești – Comuna Cucoreni pentru pomenirea me și a familiei mele, pentru care am iscălit cu propria mea iscălitură (sic) puind deget, eu neștiind carte

Eu Constantin Leancă”²¹.

Constantin Leancă a fost îndelungată vreme episcop al bisericii din Ipotești, iar numele lui se întâlnește ca martor pe cele mai multe dintre actele civile ale familiei Eminescu.

Relicvă prețioasă până astăzi, se păstrează la Ipotești lingurița de împărtășanie a mamei lui Eminescu, cu monogramele „R.E.”²².

Fără ca poetul să fi fost un habotnic, ortodoxia și cadrul religios de la Ipotești au lăsat urme în scrisul său. Unul din termenii antitezelor romantice ce-i populează poemele romantic-faustiene este *îngerul*:

„Genunchiată stă pe trepte o copilă ca un înger,
Pe-a altarului icoană în de raze roșii frânger
Palidă și mohorâtă Maica Domnului se vede.
Cufundat în întuneric lâng-o cruce mărmurită
Într-o umbră neagră, deasă, ca un demon el veghează

...

Ea un înger ce se roagă – el un demon ce visează;
Ea o inimă de aur – el un suflet apostat;
El în umbra lui fatală stă-ndărătnic răzimat –
La picioarele Madonei tristă, sfântă ea veghează”²³.

La fel în *S-a dus amorul*:

„Prea mult un înger mi-ai părut
Și prea puțin femeie
Ca fericirea ce-am avut
Să fi putut să steie
Prea ne pierdurăm tu și eu
În al ei farmec poate
Prea am uitat de Dumnezeu
Precum uitarăm toate”²⁴.

Riposta agitatorică dată religiei în *Împărat și proletar* nu infirmă elementele primare ale conștiinței lui Eminescu. Poemul-satiră ilustrează, de fapt, un moment istoric în dezvoltarea omenirii, iar atitudinile pe care le dezbate nu-l angajează aici

²¹ În biblioteca parohială din Ipotești.

²² Între exponatele Muzeului memorial.

²³ M. EMINESCU, *Poezii*, ed. Perpessicius, București, 1958, pp. 40-41.

²⁴ M. EMINESCU, *Poezii*, 1958, p. 145.

subiectiv pe Eminescu. În cazul poetului nu e vorba de o religie a silei, a negării, a pasivității budiste, de o religie ruptă de societate și îndreptată împotriva ei, ci de-o coordonată a mesajului ei spiritual, național, de un reazem și totodată de o verigă solidă a confruntării cu vrednicia înaintașilor, drept care și scria: „precum mergi și te împărtășești cu sângele Mântuitorului, astfel împărtășește-ți sufletul tău din reamintirea trecutului”. Nu întâmplător, Congresul studențesc din 1871, la organizarea căruia Eminescu luase parte activă, și-a desfășurat dezbaterile în cetatea mănăstirească a Putnei²⁵, lângă cripta Apărătorului creștinătății de la Podul Înalt. Altfel, gazetarul va lovi în cei ce „banul îl vânează și câștigul fără muncă”, exponenți ai parlamentarismului burghez, care n-ar fi pus accentul etic pe legea muncii, pe munca industrială și pe desfășurarea ei colectivă ca element fundamental al ridicării insului față de sine însuși și prin conștiința comunitară a progresului societății:

„Civilizațiunea unui popor constă cu deosebire în dezvoltarea acelor aplicațiuni umane, în genere, care sunt neapărate tuturor oamenilor... Legislațiunea trebuie să fie aplicarea celei mai înaintate idei de drept pusă în raport cu trebuințele poporului. Industria trebuie să fie a națiunii aceleia și păzită de concurență, iar purtătorul ei, comerțul, s-o schimbe pe aur, dar aurul, punga ce hrănește pe industrie și îmbracă pe agricultor, trebuie asemenea să fie în mâinile aceleiași națiuni”.

„Munca este creatoarea tuturor drepturilor”.

„Munca este legea muncii moderne, care nu are loc pentru leneși”.

„Fiecare, și mare și mic, datorește un echivalent de muncă societății în care trăiește”.

„Munca și numai munca este izvorul libertății și al fericirii”.

„Munca mușchiulară consistă în producerea de obiecte de utilitate necontestată, cea intelectuală în facilitarea producției acestor obiecte”.

„Împăcarea între muncă și capital va fi foarte greu, e chiar cu neputință”²⁶.

Sunt poeme și versuri răzlețe în tezaurul liricii eminesciene în care amintirea bisericii din Ipotești se reflectă în imagini realiste, fie că poetul se găsea acasă, fie că trăia în depărtări, peste hotare, sau la București. Rămân impresionante perspectivele din *Melancolie*, poezie scrisă la Ipotești în zilele lui august 1876²⁷, curând după înmormântarea Ralucăi, trist eveniment la care poetul luase parte:

„Biserica-n ruină

Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână,

Și prin ferestre sparte, prin uși țiuie vântul –

Se pare că vrăjește și că-i auzi cuvântul –

²⁵ Teodor BĂLAN, *Serbarea de la Putna 1871*, Cernăuți, 1932.

²⁶ D. SPĂNU, „Morala lui Eminescu și raportul ei cu religiunea creștină”, *Candela*, 42 (1932), 1-2, p. 17.

²⁷ A.Z.N. POP, *Contribuții eminesciene: II*, București, 1940, p. 2.

Năuntrul ei pe stâlpii-i, păreți, iconostas,
 Abia conture triste și umbre au rămas;
 Drept preot toarce-un grier un gând fin și obscur,
 Drept dascăl toarcă cariul sub învechitul mur,

...
 Crediința zugrăvește icoanele-n biserici –
 Și-n sufletu-mi pusese poveștile-i feerici,
 Dar de-ale vieții valuri, de al furtunii pas
 Abia conture triste și umbre-au mai rămas”²⁸.

Alteori, iconografia bătrânelor tipărituri bisericești îl stăpânește și-i dictează
 asocieri poetice, care se transformă în emoții de artă creștină:

„Cărții vechi, roase de molii, cu păreții afumați
 I-am deschis unsele pagini, cu-a lor litere bătrâne,
 Strâmbe ca gândirea oarbă unor secole străine,
 Triste ca aerul bolnav de sub murii afumați.

Dar la pagina din urmă, în trăsuri greoaie, seci,
 Te-am văzut născând în paie, fața mică și urătă,
 Tu, Christoase – o ieroglifă stai cu fruntea amărâtă,
 Tu, Mario, stai tăcută, țepăună, cu ochi reci!

Era vremei acelea, Doamne, când gravura grosolană
 Ajuta numai al minții zbor de foc cutezător...
 Pe când mâna-ncă copilă pe-ochiul sânt și arzător
 Nu putea să-l înțeleagă, să-l imite în iconă.

Însă sufletul cel vergin te gândea în nopți senine,
 Te vedea răsând prin lacrimi, cu zâmbirea ta de înger.
 Lângă tine-ngenunchiată, muma ta stetea-n uimire,
 Ridicând frumoasă, sfântă, cătră cer a sale mâne.

În pădurile antice ale Indiei cea mare,
 Printre care, ce oaze, sânt imperii fără fine,
 Regii duc în pace-eternă a popoarelor destine
 Închinând înțelepciunei viața lor cea trecătoare.

Dar un mag bătrân ca lumea îi adună și le spune
 C-un nou gând, ce naște-n oameni, mai puternic și mai mare
 De cât toate pân-acuma. Și o stea strălucitoare
 Arde-n cer arătând calea la a evului minune.

²⁸ M. EMINESCU, *Poezii*, pp. 57-58.

Fi-va oare dezlegarea celora nedezlegate?
 Fi-va visul omenirii grămădit într-o ființă?
 Fi-va brațul care șterge-a omenirii neputință,
 Ori izvorul cel de taină a luminii-adevărate?

Va putea să risipească cea neliniște eternă,
 Cea durere ce-i născută din puterea mărginită
 Și dorința fără-de margini?... Lăsați vorba-vă pripită,
 Mergeți regi, spre închinare la născutul în tabernă.

În tabernă?... –n umilință s-a născut dar adevărul?
 Și în fașe d-înjosire e-nfășat eternul rege?
 Din durerea unui secol, din martiriul lumii-ntrege
 Răsări o stea de pace, luminând lumea și cerul...

Sarcini de-aur și de smirnă ei încarcă pe cămile
 Și pornesc în caravană după steaua plutitoare,
 Ce în aerul cel umed pare-o așchie din soare,
 Lunecând pe bolta-albastră la culcușu-eternei mile.

Ș-atunci inima creștină ea vedea pustia-ntinsă
 Și prin ea plutind ca umbre împărați din răsărit,
 Umbre regii și tăcute ce-urmasu astrul fericit...
 Strălucea pustia albă de a lunei raze ninsă,

Iar pe muntele cu dafini, cu dumbrave de măslin
 Povestind povești bătrâne, au văzut păstorii steaua
 Cu zâmbirea ei ferice și cu razele de neauă,
 Și-au urmat sfințita-i cale către staulul divin.

...

Azi artistul te concepe ca pe-un rege-n tronul său
 Dară inima-i deșartă mâna-i fină n-o urmează...
 De a veacului suflare a lui inimă e trează
 Și în ochiul lui cuminte tu ești om nu Dumnezeu.

Azi gândirea se aprinde ca și focul cel de paie –
 Ieri a fost credința simplă-însă sinceră adâncă,
 Împărat fuși Omenirei, crezu-n tine era stâncă...
 Azi pe pânză te aruncă, ori în marmură te taie”²⁹.

²⁹ M. ȚĂNĂSCU, *Poezii*, p 348.

Am aflat între cărțile parohiatului ipoteștean o „gravură grosolană”, o vigneta de încheiere, un documentar ce se suprapune poate chiar stihurilor citate!

Ca în mai toate cântecele Nașterii lui Hristos, colindele noastre – la slavi: *koleada*, la francezi: *les Noël*s, la englezi: *Christmas carols* ș.a. –, intonate de copii pe melodii de impresionantă inocență populară, cinstesc pe recitativ evanghelic una dintre cele mai solemne festivități ale creștinătății. Poeți precum Clement Marot au ritmat evangheliile Nașterii Mântuitorului, așa precum urmașul lor din răsăritul Europei avea să concentreze în două strofe sinteza însăși dintre versetele adorației păstorilor „cu magii alăturate”, cum o zugrăvesc iconarii de sat și o metamorfozează datina Nașterii lui Iisus Hristos la români, colindele și ciclurile apocrife ale *Evangheliei copilăriei*:

„Colinde, colinde!
E vremea colindelor,
Căci ghiața se’ntinde
Asemeni ogliindelor
Și tremură brazii
Mișcând rămurelele,
Căci noaptea de azi-i
Când scânteie stelele.

Se bucur’ copiii,
Copiii și fetele,
De dragul Mariei
Își piaptână pletele,
De dragul Mariei
Ș’a Mântuitorului
Lucește pe ceruri
O stea călătorului”.

Redactarea, în câteva variante stilistice, se păstrează în manuscrisele românești 2276, f. 203 și 2277, f. 3 din Biblioteca Academiei.

Poezia *Învierea* trimite, în continuare, la realismul slujbei din noaptea Paștilor. În 1878, când a fost scrisă, Eminescu locuia într-una din chiliile bisericii Caimata din București, proștețimea imaginilor probând vecinătatea, poate chiar participarea sa la procesiunea sfântă din noaptea Învierii:

„Prin ziduri înnegrite, prin izul umezelii,
Al morții rece spirit se strecura-n tăcere;
Un singur glas îngână cuvintele de miere,
Închise în tratatul străvechii evanghelii.

C-un muc în mâini moșneagul cu barba ca zăpada,
 Din cărți cu file unse norodul îl învață
 Că moartea e în luptă cu vecinica viață,
 Că de trei zile-nvinge, cumplit muncindu-și prada.

O muzică adâncă și plină de blândețe
 Pătrunde tânguioasă puternicile bolți;
 Pieirea, Doamne Sfinte, căzu în orice colț,
 Înveninând pre însuși izvorul de viețe.

Un clocot lung de glasuri vui de bucurie...
 Colo-n altar se uită și preoți și popor,
 Cum din mormânt răsare Christos învingător
 Iar inimile toate s-unesc în armonie:

«Cântări și laude nălțăm,
 Noi, Ție Unuia,
 Primindu-L cu psalme și ramuri
 Plecați-vă neamuri,
 Cântând Aleluia!

Christos a înviat din morți,
 Cu cetele sfinte,
 Cu moartea pre moarte călcând-o,
 Lumina ducând-o
 Celor din morminte!»³⁰

Cine-ar putea trece fără interes peste lauda închinată Fecioarei Mari urmând modelul unui rosariu occidental?³¹

„Crăiasă alegându-te
 Îngenunchem rugându-te,
 Înălță-ne, ne mântuie
 Din valul ce ne bântuie;
 Fii scut de întărire
 Și zid de mântuire,
 Privirea-ți adorată
 Asupra-ne coboară,
 O, Maică prea curată
 Și pururea fecioară,
 Marie!

³⁰ M. EMINESCU, *Poezii*, p. 486.

³¹ I. M. RAȘCU, *Eminescu și catolicismul*, București, 1938, pp. 8-10

Noi, ce din mila Sfântului
 Umbră facem pământului,
 Rugămu-ne-ndurărilor
 Luceafărului mărilor;
 Ascultă-a noastre plângeri,
 Regină peste îngeri,
 Din neguri te arată,
 Lumină dulce clară,
 O, maica prea-curată
 Și pururea fecioară,
 Marie!”³²

Devoțiunea marelui zbuciumat se regăsește pe aceeași temă mariană și în sonetul *Răsai asupra mea*, scris tot în 1879:

„Răsai asupra mea, lumină lină,
 Ca-n visul meu ceresc d-odinioară;
 O, Maică sfântă, pururea fecioară,
 În noaptea gândurilor mele vină.

Speranța mea tu n-o lăsa să moară
 Deși al meu e un noian de vină;
 Privirea ta de milă caldă, plină,
 Îndurătoare-asupra mea coboară.

Străin de toți, pierdut în suferința
 Adâncă a nimicniciei mele,
 Eu nu mai cred nimic și n-am tărie.
 Dă-mi tinereța mea, redă-mi credința
 Și reaparî din cerul tău de stele;
 Ca să te-ador de-acum pe veci, Marie!”³³

Asemenea declarații de credință nu exprimă pesimism³⁴ și negație, ci dezbateră propriei salvări morale după îndoială, panaceu experienței filosofiei negativiste, după avatarurile propriei vieți.

Eminescu a manifestat întotdeauna un cult pentru limba textelor religioase din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea și care recomandă una din țările lexicului eminescian.

Poetul întâlnise tipărituri religioase din veacurile bătrâne în biblioteca tatălui său³⁵; în biblioteca „Gimnaziștilor români de'n Cernăuți”, unde printre alte cărți de frunte se găseau *Cazania lui Varlaam* (1643), *Psaltirea în versuri* a lui

³² M. EMINESCU, *Poezii*, p. 486.

³³ M. EMINESCU, *Poezii*, p. 489.

³⁴ Ion C. NICOLA, *Originea religioasă a pesimismului eminescian*, Caransebeș, 1944.

³⁵ Octav MINAR, *Eminescu. Aspecte din viața și opera poetului*, București, pp. 9-12.

Dosoftei (1673), *Cheia* lui Galeatovschi, tipărită de vlădicul muntean Varlaam (1678), și altele, dăruite de Aron Pumnul³⁶ – în continuare la Viena și la Biblioteca Centrală din Iași. În perioada directoratului său aici, Eminescu a arătat un interes remarcabil pentru înzestrarea colecțiilor de cărți rare ale bibliotecii cu imprimate și manuscrise religioase, profane și istorice vechi, necesare aprofundării studiilor de istorie a limbii și culturii vechi românești. Căutările sale în anticariatele din Iași și propunerile de achiziții făcute Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice sunt documente clare pentru familiaritatea poetului cu literatura religioasă, tot așa cum era cu cea filosofică, istorică, economică, literară³⁷.

La sfârșitul volumului al doilea din *Cărțile populare în literatura românească (Epoca influenței grecești)*, București, 1938 – volum care folosește, printre manuscrisele fondului Mozes Gaster, și pe cele ce-i fuseseră împrumutate acestuia de Eminescu prin 1881-1882 –, N. Cartoian a publicat următoarea relatare dintr-o scrisoare primită de la Gaster în 1934:

„El, care stătea întotdeauna ca și cum ar fi visând și urma cu ochii gânduri îndepărtate, vorbind alene, cum îi era obiceiul, îmi spunea: *Hai să vedem ce scrie*. După ce începeam să citesc, el parcă își venea din nou în fire și asculta cu un viu interes. Când îi plăcea vreo frază îmi spunea: *Ia mai citește o dată, că tare îmi place!*, sau *Știi că zice bine!*. Și din când în când lua câte o fițuică de pe masă și copia sau o frază, sau un cuvânt care-i plăcea mai mult. Nu mă îndoiesc că pe urmă aș fi putut ușor să le găsec în poeziile sau scrierile lui. El avea obiceiul de a copia des ceea ce a scris odată și a tot schimba și netezi cuvintele și nicio îndoială că frumusețea limbii sale se datorește citirii textelor vechi, pe care se vede că el le citise odinioară”.

Referința se deslușește nu numai asupra textelor poporane, ci este prețioasă cu cât vine de la cineva care a tras drumuri hotărâtoare în studiul literaturii noastre vechi, nu simplu contemporan, dar și apropiat poetului.

Pentru lucrările *Literatura populară română* (1883), *Chrestomafia română* (1891) și *Geschichte der rumänischen Literatur* (1901), Gaster împrumutase idei la Eminescu, o serie de cronici și de codexuri moralistice, precum și următoarele manuscrise religioase: *Tetraevanghel* (sec. XVI-XVII), *Amartolon satirie adecă mântuirea păcătoșilor. Dintru ceale piste fire – minuni a Prea Sfintei Fecioare Maria* (1693), *Viața Vasilie cel Nou* (în transcrieri de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și de la începutul veacului al XIX-lea), *Descoperirea Sf. Liturghii* (sfârșitul secolului al XVIII-lea), *Varlaam și Ioasaf* (copie din 1814) și *Cuvânt pentru viitoare giudecată* (1815)³⁸, texte din propria-i bibliotecă și care nu i-au mai fost restituite liricului niciodată.

³⁶ A.Z.N. POP, „Cămara lui Eminescu”, *Universul Literar*, 1942, 36, p. 1.

³⁷ AL. ELIAN, „Eminescu și vechiul scris românesc”, *Studii și Cercetări de Bibliologie*, I (1955), pp. 129-158.

³⁸ AL. ELIAN, „Eminescu și vechiul scris românesc”, pp. 129-158.

La inițiativa lui N. Titulescu ca statul român să cumpere sus-menționatele manuscrise (și altele) de la Mozes Gaster, textele religioase numite au intrat în colecțiile Bibliotecii Academiei Române, păstrându-se în vecinătatea caietelor de concepte lirice ale poetului³⁹.

Studiul culturii lui Eminescu vădește – cum am mai afirmat – un puternic fond de literatură veche, atestat de mărturiile lui Teodor V. Ștefanelli, Ioan Slavici, Gheorghe Panu, Zamfir Arbore⁴⁰, glosările lui de istorie socială religioasă și culturală întrebuițând mai ales materialele din *Arhiva* lui Hașdeu; de-aici folosirea arhaică, în lexic și în construcții de stil, a limbii din secolul al XVII-lea, precum și încadrarea admirativă în spiritul vrednicilor înaintași.

Iată date în legătură cu activitatea mitropolitului Varlaam pusă în slujba cărții și a demnității ortodoxe, citată de Eminescu în câteva articole.

Cel dintâi a apărut în *Curierul de Iassi*, 1876, în numerele 125-130, sub titlul *România și Austro-Ungaria*⁴¹, un studiu cuprinzător despre conflictele dintre regimul habsburgic și așezămintele românești specifice din Bucovina și Ardeal. Printre nesocotiri se include, cu durere, și biserica din Țara Fagilor, moștenitoarea, prin scaunul episcopal de Rădăuți, a vechii tradiții autoritare duhovnicești de până la 1777 din Moldova de Nord:

„Orice s-ar zice despre alte popoare, nu se poate contesta în ele un fel de respect față de trecut, și acesta e un semn că o nație are în sufletul său religia umanității. Și religia umanității consistă tocmai în recunoașterea existenței unui principiu moral în istorie. Și n'a reprezentat Mitropolia Sucevei un principiu moral? N-a fost ea aceea care a apărut intactă creștinătatea față cu agresiunea mahomedană, n'a fost ea aceea care n persoana lui Varlaam Mitropolitul a făcut ca Duhul Sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redea în graiul de miere al coborătorilor armiiilor romane sfânta scriptură și preceptele blândului Nazarinean?”

La *Timpul*, Eminescu a pus nu o dată problema limbii literare, așa cum trebuie înțeleasă și întrebuițată, pentru temeiul evoluției sale în secolul al XVII-lea, și care oglindea momente hotărâtoare pentru afirmarea specificului românesc⁴². În acest periodic, an. 4, nr. 221, de sâmbătă, 10 octombrie 1881, el recunoaște „însemnătatea limbii cărților bisericești”, aduce exemplul Bibliei lui Luther, prin care, literalicește, s-au unificat pentru germani „variile dialecte ale limbii într'o altă limbă de stat”, astfel, că în cursul veacului al XVII-lea, când „averea lexicală, sintaxa chiar a limbii erau alterate și falsificate de mii de fraze

³⁹ Al. ELIAN, „Eminescu și vechiul scris românesc”, p. 145.

⁴⁰ Rapoartele sale în calitate de bibliotecar la Iași, din care se desprind interesul și competența pentru cărțile și manuscrisele vechi românești, *Revista Fundațiilor*, IV (1939), 2 (1 febr.).

⁴¹ M. EMINESCU, *Scrieri politice și literare, manuscrise inedite și culegeri de ziare și reviste*, vol. I: 1870-1877, București, 1905, p. 148.

⁴² I. SLAVICI, *Amintiri...*, p. 37.

franțuzești sau latinești”, Biblia rămase „reprezentantul de căpetenie al unei limbi germane curate”.

„Epoca reformațiunii, răspândindu-se prin periferii, au ajuns în Ardeal; Calvinii începuseră a traduce cărți bisericești în românește, pentru a atrage la reformă și poporul românesc. Ei bine, Biserica și domnii noștri au combătut reforma cu armele ei proprii. Au pus a se traduce cărțile bisericești în limba românească, au introdus limba poporului în Biserică și au stat în locul celor străine hieratice. Dacă chiar ar fi existat înclinări de dialectizare a limbei noastre, ele au încetat din momentul în care Biserica au creat limba literară, au sfințit-o, au ridicat-o la rangul unei limbi hieratice și de stat. Din acel moment, trăsătura de unitate a devenit și a rămas limba și naționalitatea, pe când înainte Românul înclina a confunda naționalitatea cu religia”.

„Limba cărților bisericești va fi supusă unei revizuii în ceea ce privește slavismii tehnici nejustificați și nepricepuți nici până în ziua de azi de popor. Cuvinte populare romanice se vor introduce în locul termenilor slavonești, cuvinte înțelese de toți; frazelor li se va da pe ici colo orânduirea ce li se cuvine după geniul limbei noastre, înlăturându-se traducțiuni servile și prea ad-litteram; cu un cuvânt, ferindu-se în mod egal de neologismi, dar și de barbarismi slavonești sau de altă origine, revizuitorii cărților vor avea în vedere atât avutul propriu al limbii populare, cât și archaismii aciaa cari se pot reintroduce fără alterare a înțelesului”.

În articolul de fond din 22 ianuarie 1880 (an. 5, nr. 17) al *Timpului*, atacând expresia impură a oratoriei liberale, Eminescu strecoară aluzii la filologia exclusivistă a Academiei Române, încheind ironic:

„Ne-am subțiat, ne-am civilizat. În loc de-a merge la Biserică, mergem la Caffé-chantant, unde ne’ntâlnim cu omenirea din toate unghiurile pământului, scursă la noi ca prin minune. Ba, pentru-că limba noastră cam veche, cu sintaxa ei frumoasă, dar grea, cu multele ei locuțiuni, îi cam jena pe prietenii noștri, am dat-o deoparte și am primit o ciripitură de limbă păsărească, cu sintaxă cosmopolită, pe care cineva, dacă știe nițică franțuzească, o învață într-o săptămână de zile. Bietul Varlaam, mitropolitul Moldovei și Sucevei, care în înțelegere cu domnii de atunci și cu un sinod general al Bisericii noastre, au întemeiat acea admirabilă unitate, care a făcut ca limba noastră să fie aceiași, una și nedespărțită în palat, în colibă și în toată românimea, și-ar face cruce creștinul auzind o păsărească, pe care poporul, vorbitorul de căpetenie și păstrul limbei n’o mai înțelege.

Dar *Varlaam* era un prost. În zilele noastre nici membru la Academie n’ar putea să fie”.

Mitropolitul Varlaam este citat a treia oară în *Timpul* (an. 7, nr. 63), în 20 martie 1882. Tonul pamfletar îl împrumută convingerii că, sub liberali și prin mijlocirea lor, Biserica națională ajunsese batjocura unui instrument politic:

„Biserica? Creațiunea aceasta eminentamente națională a unui Iuga Vodă, carele la a. 1399 încă o face neatârnată de orice ierarhie bisericească sau lumească, Biserica lui Matei Basarab și a lui *Varlaam*, maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbei și unitatea etnică a poporului, ea care domnește puternică dincolo de granițele noastre și asilul de mântuire națională în țări unde Românul nu are stat, ce va deveni ea în mâna tagmei patriotice? Un instrument politic”.

Se pune întrebarea: Eminescu a cunoscut pe textele imprimare la Trei-Ierarhi, între 1643-1647, activitatea mitropolitului *Varlaam*, pe care o interpretează just, sau prin mijlocirea mențiunilor de istorie bisericească?

Lepturariu rumânesc, pe care Eminescu a învățat la Cernăuți și din care a scos caracterizările scriitorilor din *Epigonii*⁴³, are, în tomul III (Vieanna, 1862), p. 37, introductivă la cazania Duminicii a treizecea după Rusalii, următoarea notă asupra prestigiosului mitropolit moldovean:

„A poestorit Biserica moldovoe în douoe rânduri adecoe: 1632-1654, și 1663-1668. Sub acest Metropolit s'a foecut hotoerire sinodaloe, pre'n carea s'a scos de'n biserica rumânoe limba vecioe sloveannoe carea nu o înțielegea nime de'ntrre Rumâni, și în locul celleia s'a introdus cea rumânoe, carea o înțielegeau și o înțieleg toți Rumânii. Spre aceasta a dat îndemn coetecismul cell coelvinesc tipoerit în limba rumânoe de Giorgiu Racoti, principele Ardealului, și impus coetroe acest principe cu de-a sila tuturor Rumânilor de'n Ardeal și de'n Ungaria. Voerlaam fu trimis în anul 1641 de'n partea Domnului Moldav, Voesiliu Lupul, cu trebi de alle statului la Mateiu Boesoerab Domnul Rumâniei la Târgovisce; acolo afloe la logfoetul Udrisce Noesturel între alte coerți și numitul coetecism coelvinesc roecotiann. Deci judecând periciul: ce poate urma pentru Rumâni de'n acell coetecism coelvinesc, tipărit în limba rumâneascoe, mai ales pentru coe Rumânii nu înțielegeau nimica de'n toate câte li-se cetiau in bisericoe in limba sloveannoe, a adunat sinod la Iasi, îndatooe ce s'a re'ntors acasoe, la carele au fost de fație și Parteniu, poetiarcul dela Constantinopol și Metropolitul de'n Rumâniaea și toți episcopii și egumenii de'n îmbe principatele. În acest sinod s'a hotoerit între altele, «ca limba vecioe sloveannoe soe se scoatooe de'n bisericoe, și în locu-i soe se introducoe cea rumâneascoe». Scriptele lui Voerlaam sunt: «Evangeliul învottioetoriu», tipărit la Iași, 1643, și cartea numitoe «Roespunsurile», tipărită la Iași, 1645, pre'n carea roestoarnoe învoețioeturele coetecismului coelvinescu roecotiann”.

Informațiuni despre rostul și cazania lui *Varlaam* mai putea găsi, pe lângă rândurile din letopisețul lui Miron Costin, și în cronica lui Șincai, în istoriile bisericești ale lui Geanoglu-Lesviodax și mitropolitului Andrei Șaguna (tom. II, Sibiu, 1860, p. 260)⁴⁴, precum și în analiza lui Hașdeu din *Columna lui Traian* (1871), p. 15 și urm.: *Cazania moldovenească a mitropolitului Varlaamu din 1643*.

⁴³ D. MURĂRAȘU, „Din izvoarele poeziei *Epigonii*”, *Preocupări Literare*, I (1936), 3, p. 135; Victor MORARIU, „Glose eminesciene”, *Mihai Eminescu*, I, 1, p. 3.

⁴⁴ Corespondența lui Filaret Scriban cu Andrei Șaguna, căruia îi comunică date cu privire la Sinodul de la Iași (1642) și mitropolitul *Varlaam*, *Anuarul Institutului de Istorie Națională*, I (1921-1922), p. 337.

Că n-a cunoscut *Răspunsul la catehismul calvinesc* este evident, neștiindu-se până târziu decât predoslovია în reproducerea lui Șincai (*Cronica*, tom. III, Iași, 1853-54, p. 45) și din citarea bibliografică. Dar *Cazania*, acea minunată *Carte românească de învățătură dumenecale presta an și la praznice împărătești și la svânți Mari* care se găsea în Biblioteca gimnaziilor români (exemplar păstrat până astăzi în fondurile speciale ale Bibliotecii Academiei Române) și se întâlnește în rafturile Bibliotecii mihăilene (astăzi, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași), a cunoscut-o. Dovada este că poetul și-a lăsat semnătura pe un exemplar ieșean, fără „poartă”, căruia îi dădea, la fila 109, identificarea eronată „Viețile sfinților, tipărit probabil în jumătatea ăntăia a secolului al XVII-lea (1640)”⁴⁵.

Ipoteza lui Octav Minar, *Eminescu. Aspecte din viața și opera poetului*, Colecția „Clasic și modern”, București. f.a., p. 38-39, 120, cum că Gheorghe Eminovici a însemnat „Fiul nostru Mihai întru Domnul hărăzit la Ipotești, în noaptea de 24 Decembrie 1849 și botezat în Botoșani la 21 Ghenarie 1850 la Sfânta biserică Uspenia” pe o „Psaltire a sfântului Proroc David pe limba românească pe versuri” „tocmită de Mitropolitul Dosoiteiu în 1673 și dăruită lui Teodor Ștefanelli de sora lui Eminescu, Aglae” este un fals.

În fondul de texte vechi din casa lui Aron Pumnul, Eminescu a avut la-ndemână *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, ce purta pe pagina de gardă semnătura de dăruitor a magistrului transilvănean. Școlarul din Ipotești ar fi putut-o răsfoi în două etape, adăpostit în scunda cameră cu cărți din curtea magistrului. Altă coincidență, de data aceasta pentru manuscrisul autograf al psaltirii versificate: el s-a aflat cândva între terfeloagele unui slujitor ce-și atestă vremelnica proprietate a textului: „Psaltire, această stihularnică iaste din cărețile mele Ioan Dimitriu preot și psalt Ospeniei din Botoșani, 1831 Iulie 10”. La aceeași biserică va fi botezat Eminescu în ianuarie 1850, iar tatăl său își avea imobil peste gard cu Uspenia. Manuscrisul ajunge în 1837 la G. Săulescu, iar de la urmașii acestuia încăpu la un anticar ieșean, de la care-l achiziționează în 1872 D.A. Sturdza spre a-l dona Bibliotecii Academiei Române.

În *Lepturariul* lui Pumnul, vol. III, Eminescu citea antologat din Dosoftei, între paginile 43-52, psalmii versificați 8, 46, 48, 53, 54, 55, 132 și argumentul bibliografic de la pagina 42. Dar pentru valorificarea moștenirii poetice, el nu reținu nimic în *Epigonii*, din rațiuni lexicale, preferând evocări sugestive din Cantemir, Alecu Beldiman, Cichindeal, Mumuleanu, Pralea, Daniil Scavinschi, Bolliac, Cârlova, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Andrei Mureșanu, Costache Negruzzi, Alecsandri.

⁴⁵ Teodor CODRESCU, I (1916), 12, p. 182.

Psaltirea în versuri pare să-și fi prelungit totuși cadențele în timp, în amintire și cultură:

„Peste luci de genune
Trec corăbii cu minune”.

În imaginea marină a *Luceafărului*:

„Privea în zare cum pe mări
Răsare și străluce
Pe mișcătoarele cărări
Corăbii negre duce”.

George Călinescu presupunea că Eminescu a împrumutat din Dosoftei arhaicul perfect simplu abreviat *văzum*, deși forma apare și în multe alte texte religioase:

„M-a fermecat cu vro scânteie
Din clipa-n care ne văzum”.

Iar în prozodie, metrul de opt picioare trohaice, ceea ce-i puțin probabil.

Referințele din *Psalmii* lui David și *Ecleziast* în poemul *Memento mori*, din omiletica patriarhului Calist, transcrierile prefeței *Noului Testament* de la Alba Iulia (1648) a lui Simion Ștefan și de pe *Evanghelia* lui Ioan, cap. I, în ciudata ortografie eliadistă⁴⁶, goana prin anticariate după vechi cărți religioase ce-l încălzeau sufletește așează posterității în față un priceput cercetător al textelor canonice în dulcea limbă românească a înaintașilor.

Studiul stilistic comparativ arată ceea ce culege constitutiv expresia lui Eminescu din „*limba veche și înțeleaptă*” a cărților și manuscriselor religioase⁴⁷, ca și în cazul limbii poetice a lui Arghezi, întregind și pe această cale capitolul datorințelor artistice întru scripturile veacului al XVII-lea până-n primele trei decenii ale secolului său.

Ar fi putut fi altcum?

Soare cu veșnică lumină, conștiința lui Eminescu confesează în spațiile ei de grație lirică și de patriotism că Biserica străbună este „maica spirituală a neamului românesc”.

⁴⁶ G. CĂLINESCU, *Opera lui Eminescu*, vol. II, București, 1934, pp. 89-95.

⁴⁷ Tudor VIANU (ed.), *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Ed. Academiei, București, 1968.

Patriotismul în opera lui Eminescu

Preot Mihai MOCANU

În conștiința românească, Eminescu rămâne poetul național, care ne-a tălmăcit în marea sa operă toate aspirațiile, doririle și vrerea noastră prin timp și spațiu. El este, va spune Arghezi, „sfântul prea curat al ghersului românesc”.

Dar despre Eminescu se poate vorbi astăzi, după o sută de ani de la trecerea sa în veșnicie, nu numai ca Luceafăr al versului românesc, ci și ca o personalitate polivalentă, complexă și adânc înrădăcinată în istoria culturii noastre. Acestea l-au determinat pe Constantin Noica să-l prezinte pe Eminescu drept „omul deplin al culturii românești”.¹

Eminescu a avut, fără îndoială, o cultură enciclopedică, cultură pe care și-a împrăștiat-o nu doar din pură curiozitate intelectuală, nu pentru a brava în fața oamenilor, ci din acea dorință pornită din adâncul inimii de a cunoaște tot ce se poate cuprinde de o minte de om într-o viață atât cât a fost și în condițiile pe care i le-a oferit, culegând ca o albină harnică adevăruri pe care le-a pus în slujba poporului, pe care l-a iubit cu inimă curată și dezinteresată.

Poetul cugetărilor înalte, prozatorul de mare valoare, redactorul harnic, ziaristul bine informat și documentat, omul de istorie, cunoscătorul economiei politice, gânditorul sacru, pedagogul iscusit, revizorul neostenit, colecționarul cărților de valoare, iubitorul limbii, toate s-au întrupat, într-un mod fericit și cu totul aparte, în omul Eminescu. După opinia celui mai autorizat exeget al operei sale, George Călinescu, Eminescu ar fi fost mai ales „apt pentru lucrările filosofice și după o mai temeinică pregătire, pe care moartea timpurie

¹ Constantin NOICA, *Eminescu sau gânduri despre omul deplin al culturii românești*, Ed. Eminescu, București, 1975.

l-a împiedecat s-o aibă, și pentru cercetările istorice”². Astăzi, beneficiem de suficiente documente, care ne arată că avea dreptate marele istoric Nicolae Iorga, care spunea: „Drumurile istoriei a acestei națiuni trec prin inima lui Eminescu”³. Aplecarea atentă asupra întregii creații eminesciene ne arată că poetul are considerații adânci asupra patriei și a tot ce se poate ascunde sub acest înțeles. „Iubirea de țară, va spune el, e pururea și pretutindenea iubirea trecutului; patria vine de la cuvântul *pater* și numai oamenii care țin la instituțiile părinților lor, la petecul de pământ sfințit de sângele părinților lor, pot fi patrioți”⁴. Un urmaș al lui Eminescu întru creație literară și care vine din aceeași constelație, Ioan Alexandru, vorbind despre iubirea de patrie, spune: „Întrebarea după Patrie premerge toate celelalte întrebări. Întâi se întreabă omul după Părinți și apoi urmează celelalte: ce este, ceea ce este, ce este firea, așadar, și ce este adevărul...”⁵. Nu poți ieși în lume fără să știi cine ești, de unde vii, cui datorezi existența, ce obârșie ai etc. A-ți iubi patria și a-i cunoaște trecutul echivalează cu o autocunoaștere în primul rând. Locul unde ai văzut lumina zilei pentru prima dată te urmărește și trebuie să te urmărească toată viața. O poruncă tainică ne îndeamnă să revenim mereu la obârșie, spre a nu ne pierde identitatea. Pământul patriei e sfânt pentru fiecare din noi, fiindcă din el am apărut și pe el ne desăvârșim și ne împlinim; acest pământ devine „antena noastră” fără de care lipsindu-ne am fi știrbiți în ființa noastră, imputinați și fără putință de a da mărturie altora despre noi, ca fiind ai nimănui, fără părinți, dezmoșteniți. Acest gust amar îl încearcă toți cei ce-și uită trecutul și-și părăsesc patria. „Trecutul e în mine și eu sunt în trecut, precum trăiește cerul în marea ce-l respiră”⁶, va spune Eminescu știindu-se atras irezistibil spre zările îndepărtate ale neamului său, „insetat de origini în toate întrebările de existență și de gândire pe care și le punea”⁷.

Dar iubirea de patria strămoșească, de pământul moșilor și al strămoșilor, ca orice sentiment, poate degenera, fie prin înstrăinare, prin știrbire, fie prin exagerare, care conduce la naționalism, la ură față de alte neamuri și popoare. Eminescu sesizează acest pericol și atrage luarea aminte, spunând:

„Cu cât ne iubim patria și poporul nostru, cu atât vom trebui să ne înarmăm mintea cu o rece nepătimire și să nu surescităm cugetarea, căci ușor s-ar putea să falsificăm vederea acestei călăuze destul de credincioase și să ne agităm cu vehemență prin

² Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, Ed. Junimea, Iași, 1983, p. 206.

³ I.M. ȘTEFAN, „Dragostea pentru trecutul țării”, *Magazin Istoric*, 1989, 2, p. 8.

⁴ M. EMINESCU, *Cugetări*, Ed. Albatros, București, 1978, p. 68.

⁵ Ioan ALEXANDRU, *Iubirea de patrie. Eseuri*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1978, p. 9.

⁶ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 208.

⁷ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 208.

întineric, în luptă cu fantasmе”⁸. Sau: „Inimă foarte caldă și minte foarte rece se cer de la un patriot, chemat să îndrepteze poporul său, și fanatismul iubirii patriei, cel mai aprig fanatism, nu oprește de fel ca creierul să rămâie rece și să-și îndrepte activitatea cu siguranță, să nimicească adevărata cauză a răului și să o stârpească cu statornicie de fier”⁹.

Românii au fost totdeauna ospitalieri, deschiși, îngăduitori cu toți aceia pe care împrejurările i-au făcut împreună cu noi trăitori pe aceste plaiuri de doină și cântec românesc. Am știut să respectăm pe alții și n-am adus știrbiri tradițiilor celor ce și-au găsit adăpost sub cerul Carpaților. Se știe și se apreciază, astăzi, la justa valoare, ecumenismul din țara noastră, bunele relații dintre cultele existente pe teritoriul țării noastre. Se mai știe că aceste bune relații nu sunt de astăzi, ci au o tradiție bogată și adâncă, ce coboară în istoria noastră și se pierde în negura vremii.

Această realitate nu putea să-i scape lui Eminescu și să nu o mărturisească:

„Niciodată n-am fost element stăpânitor; niciodată nu s-a manifestat în noi tendința de a supune pe alții, ci totdeauna românul s-a mulțumit a fi adăpostit și a se dezvolta pe pământul său; dacă vom urma și în viitor tot astfel, lăsând în pace pe cei ce ne lasă în pace și trăind în bună înțelegere cu cei ce nu ne jignesc, vom aduce societății europene și îndeosebi statelor vecine serviciul pe care niciun alt stat nu-l poate aduce, deoarece nici unul nu are cu popoarele de primprejur legăturile pe care le avem noi”¹⁰.

Se știe că poporul român n-a râvnit pământ străin în cumințenia și înțelepciunea sa. După expresia atât de grăitoare a genialului poet, noi ne-am „apărat sărăcia și nevoile și neamul” și n-am amenințat pe nimeni cu oștile cele mari și puternice. Dar, când împrejurările ne-au forțat și hotarele erau amenințate, am găsit totdeauna acel suflu sănătos, plin de vitejie întru apărarea gliei strămoșești. „N-avem oști, dar iubirea de moșie e un zid / Care nu se-fiorează de-a ta faimă, Baiazid” (*Scrisoarea a III-a*) – va spune cu demnitate Mircea cel Bătrân. La mica oștire a lui Mircea, ca și mai târziu a lui Ștefan, Mihai Viteazul și a tuturor celor ce au păzit neatins hotarele țării, s-a adăugat acea forță morală a vitejilor noștri ostași, care au știut, într-un mod ingenios, a se înfrăți cu codrul, cu apele. „Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, râul, ramul / Mi-e prieten numai mie, iară ție dușman este / Dușmănit vei fi de toate, făr-a prinde chiar de veste”. Sau: „Căci să știi iubite frate, Că nu-s codru, ci cetate, / Dar vrăjit eu sunt de mult / Până când o să ascult, / Răsunând din deal în deal / Cornul mândru triumfal / Al craiului Decebal” (*Mușatin și codrul*). Cornul străvechi al lui Decebal ori acela mai nou al lui Ștefan („De-i suna din corn odată / Ai s-aduni Moldova toată; / De-i suna de două ori / Îți vin codri-n ajutor”).

⁸ M. EMINESCU, *Cugetări*, p. 68.

⁹ M. EMINESCU, *Cugetări*, p. 68.

¹⁰ AL. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 216.

Soarta a făcut de a fi fost așezați în „calea răutăților” și încercările de a fi cotropiți n-au fost nici puține și nici ușoare. Țara frumoasă, mândră și bogată a fost mereu în atenția cotropitorilor. Dar am rezistat la toate, fiindcă „românul stă în locu-i, ca muntele de fier” din mitologia indiană, iar Mihail Kogălniceanu va spune despre români că sângele lor este tânăr, pentru că este înnoit prin nenorociri. „Răul ce-i vine din afară e un rău trecător și sfârșește, paradoxal, prin a-i spori vitalitatea”¹¹. Mihai Eminescu medita și el cu tristețe „la ce loc rău ne-au așezat Traian împăratul pe această muche de lume, la acest vad de popoare”, care-au venit „și-n țara noastră de-au cerut pământ și apă / Și nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt, / Cum veniră, se făcură toți o apă ș-un pământ”. Cu mult patos și cu mare durere în suflet evocă acele timpuri de bejenie și de furtună prietenul lui Eminescu, Alexandru Vlahuță:

„Vijelii cumplite au trecut peste noi. La toate am ținut piept și nu ne-am dat, ș-aici am stat. Ca trestia ne-am îndoit sub vânt, dar nu ne-am rupt. Și-am rămas stăpâni pe moșia noastră. Știe numai bunul Dumnezeu cu cât sânge ne-am plătit noi pământul acesta, scump tuturor românilor, scump pentru frumusețile și bogățiile lui, scump pentru faptele mărețe și înălțătoare ce s-au petrecut pe el”¹².

De aceea, Eminescu va arăta multă înțelegere și considerație marilor ctitori de țară Basarabi și Mușatini. Au fost momente cruciale în viața poporului nostru, momentul de geneză a statelor feudale românești și cel al marilor lupte pentru păstrarea ființei naționale. Dacă timpul nu s-ar fi grăbit cu el, n-ar fi lăsat încă alte perle pentru literatura noastră istorică, având în prim-plan pe Decebal și Traian, pe Dragoș și Bogdan, pe Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, pe Matei Basarab și Mihai Viteazul, pe Brâncoveanu, pe Horea, Tudor și alți eroi ai neamului nostru¹³.

Născut și crescut în mijlocul poporului, cunoscând și interpretând corect destinele istoriei, Eminescu a scris totdeauna cu respect față de masa celor mulți și tăcuți, oameni simpli, care au răspuns la chemările țării. Iar ca cel ce i-a fost dat să trăiască și să vadă împlinit un vis de veacuri al poporului nostru, Independența de stat arată rolul determinant al maselor de țărani, care au luptat vitejește întru realizarea ei. El considera că marile evenimente, care determină și schimbă cursul vieții unui popor, vin de departe, din adâncul istoriei. Sunt acumulări tainice ale istoriei, fiindcă, va zice el, în sens hegelian, și istoria lumii cugetă, deși încet, însă sigur și just, „istoria omenirii e desfășurarea cugetării lui Dumnezeu”¹⁴. Împotriva politicianilor și a demagogilor, care încercau să-și asume meritele Independenței, Eminescu atenționa:

¹¹ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 213.

¹² Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 213.

¹³ Alexandru VLAHUȚĂ, *Din trecutul nostru*, Ed. Militară, București, 1974, p. 119.

¹⁴ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 211.

„Ar fi un act de adâncă ingraturitudine către strămoșii noștri, dacă ne-am închipui că cu noi se începe lumea în genere și România îndeosebi, că numai noi am fost capabili a avea instinctul neatârării, când, la drept vorbind, n-am făcut decât a menține, cu mai mult ori mai puțin succes, ceea ce ei au câștigat, fie prin sângeroase lupte, fie prin dezvoltarea unei isteții extraordinare, puse amândouă adeseori în serviciul acestei unice preocupățiuni, a păstrării neamului și țării”¹⁵.

Mergând pe aceleași considerații, opina că nu celor de sus li se cuvine dreptul de a conduce, ci poporului și îndeosebi țăranilor, ca cei ce în decursul vremii au păstrat vechile tradiții și manifestă o prudență și rezervă față de orice înnoire bruscă¹⁶. În gândirea lui Eminescu, înnoirea bruscă ar fi însemnat ruperea firului istoriei, uitarea trecutului, jertfirea tradițiilor.

Eminescu a dovedit permanent un cult aparte pentru cartea veche, cronici, urice, izvoade, letopisețe, manuscrise, cărțile de înțelepciune și, nu în ultimul rând, cărțile de cult, din care culegea și a cules tot parfumul cuvintelor potrivite. În calitate de director al Bibliotecii Centrale din Iași, intervine, în două rânduri, pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor, pentru a se aloca o sumă în vederea unor cărți ce se ofereau spre vânzare de anticarul Israil Kuperman. Din lista pe care o prezenta nu lipseau *Psaltirea* lui Dosoftei, *Acatistierul* aceluiași autor, manuscrise – *Carte filosofică religioasă* a Sfântului Grigorie Sinaitul, un manuscris cu autor necunoscut, referitor la viața călugărească¹⁷ –, cărți publicate în tiparnițele de la Buzău, Râmnic, Iași, Neamț și București, cărți din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea¹⁸. Raportul înaintat cuprinde și aprecieri asupra acestor scrieri de mare valoare:

„Importanța scrierilor acestora nu se poate stabili teoretic și de dinainte, ea se vede abia în curgerea vremii și se schimbă după punctele de vedere, cari predomină la studiul lor. Netăgăduită este însă valoarea lor stilistică și lexicală. Stilistică, căci nu sunt scrise sub influența limbilor moderne... și se găsesc în ele locuțiuni care încep a dispărea din limba de astăzi și se înlocuiesc cu șabloane de fraze, streine dezvoltării de pân’acum a limbii noastre; lexicală, prin mulțimea de cuvinte originale, pe cari scriitorii bisericești laici, siliți să recurgă la proprii mijloace, le întrebunțează în compunerile lor”¹⁹.

Poetul este aproape obsedat de trecutul nostru și trăiește permanent o stare de nostalgie pentru „zilele de aur ale scripturilor române”. Asemenea lui Costache Negruzzi, el „șterge praful de pe cronică bătrâne” spre a reînvia vechi

¹⁵ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 221.

¹⁶ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 220.

¹⁷ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 223.

¹⁸ Gh. UNGUREANU (ed.), *Eminescu în documente de familie*, Ed. Minerva, București, 1977, p. 293.

¹⁹ Gh. UNGUREANU (ed.), *Eminescu în documente de familie*, pp. 202-303.

icoane²⁰. Slavici, șirianul, l-a cunoscut bine și amintirile lui poartă girul fidelității în creionarea chipului transfigurat al poetului:

„El crescuse în Moldova, în Bucovina, la Sibiu, la Blaj, la București, și în multe lui cutreierări mereu în mijlocul poporului român citise cronicarii și multe cărți bisericești, cunoștea literatura română în toate fazele ei, și în acum destul de lungă mea viață n-am cunoscut om stăpânit deopotrivă ca dânsul de gândul unității naționale și de pornirea de a se da întreg pentru ridicarea neamului românesc. Încântat de trecutul românilor și de marile lor destoinicii, el era scârbit de prezentul, după părerea lui, urât, admira pe bătrâni și se uita cu însuflețire la viitorul luminos²¹.”

Nu o dată și-a exprimat poetul rezerva față de tinerii contemporani, care se lăsau prinși în influențe străine și arătau rezerve și oarecare jenă în a înțelege paginile de glorie ale trecutului nostru. Tot Slavici ne va spune că

„...el combătea cu multă îndârjire orișice înrăurire culturală străină, nu admitea ca oameni străini de neamul nostru să ia parte la lucrarea noastră intelectuală și stăruia să luăm inspirațiune din viața sufletească a poporului, care e pretutindeni același, și să creăm așa ca românii toți să ne înțeleagă... El socotea pretutindeni stricată clasa cultă română, așa-numita pătură superpusă, și nu-și făcea iluziuni în ceea ce privește dezvoltarea noastră politică. Vom înainta cu toată ticăloșia noastră, căci n-avem încotro: iarba crește și ea fără nicio purtare de grijă dacă dă Dumnezeu ploaie. Despre un avânt în viața politică a românilor nu putea să fie vorba decât după ce se va fi restabilit unitatea culturală și va fi urmat renașterea morală pe care el o visa²².”

Dragostea lui Eminescu pentru cartea veche românească se explică și prin faptul că poetul era nepot de dascăl, după tată²³, iar după mamă avea patru viețuitoare în Mănăstirea Agafton: Sofia Iurașcu, Olimpiada Iurașcu, devenită stareță în 1887, Fevronia Iurașcu și Xenia Velisari, nepoata maicilor Iurașcu. La biserica Aroneanu-Iași era custode fratele mamei poetului, Arhimandritul Iachint Iurașcu, în anul 1885, trecut apoi stareț la Coșula, unde moare în anul 1886. Se știe că poetul făcea câte un popas la mănăstiri și purta discuții cu viețuitoarii acestora. Mănăstirile cu zidurile lor de cetății, clopotele cu sunetul prelung în depărtările munților, călugării plecați și adânciți în rugă și gândire, slujbele solemne și preoții îmbrăcați în straie luminoase, făcliile de ceară și mirosul de tămâie și busuioc, toate au lucrat tainic asupra sensibilității poetului și toate au fost cinstite de poet în literatura sa, oferindu-le poporului cu gândul nemărturisit: „ale tale dintru ale

²⁰ Gh. UNGUREANU (ed.), *Eminescu în documente de familie*, p. 301.

²¹ Al. ZUB, *Biruit-au gândul*, p. 211.

²² Ioan SLAVICI, *Amintiri*, Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 14.

²³ I. SLAVICI, *Amintiri*, pp. 591-592.

tale...". A fost conștient de rolul Bisericii și al oamenilor crescuți în tinda Bisericii în formarea conștiinței naționale, în formarea limbii române²⁴.

Deplângând situația românilor din Bucovina austriacă, poetul arată nedreptățile ce se făceau. Dacă pentru alte confesiuni preotul era numit de autoritățile bisericești, pentru români, preotul era numit de Curtea din Viena. Arată, documentat, că înseși legile în vigoare prevedeau că „fiecare biserică recunoscută de stat are dreptul de a-și exercita cultul după credința ei, a-și conduce școlile sale, a stăpâni și întrebuința fondurile și averile sale bisericești și școlare după trebuința și dorința ei”²⁵. Episcopia Rădăuților, supusă „celui mai neatârnat mitropolit, al Moldovei și Sucevei, este, astăzi, administrată de străini”.

„Abia se mai găsește câte un egumen de mănăstire, câte un preot în creierii munților, câte un dascăl de școală urbană sau rurală, și arareori câte un protopop care, întemeiat pe trecutul istoric de 500 de ani al acestei sfinte episcopii a Rădăuților, să zică: stăpân peste această bucată de pământ e strălucita roadă de Mușatin și coborătorii ei [...]. Orice s-ar zice despre alte popoare, nu se poate contesta în ele un fel de respect față cu trecutul și acesta e un semn că o nație are în sufletul său «religia umanității». Și religia umanității consistă tocmai în recunoașterea existenței unui principiu moral în istorie. Și n-a reprezentat Mitropolia Sucevei un principiu moral? N-a fost ea care a dat reazimul evanghelic populațiilor aservite din Polonia? N-a fost ea care a apărut intactă creștinătatea față de agresiunea mahomedană, n-a fost ea aceea care în persoana lui Varlaam Mitropolitul au făcut ca Duhul Sfânt să vorbească în limba neamului românesc, să redea în graiul de miere al coborătorilor armiiilor romane Sfânta Scriptură și preceptele blândului Nazarinean? Și nu mai arde candela vecinică la capul bincredinciosului și de Hristos iubitorului Ștefan Voievod. Biserica lui Alexandru cel Bun în Suceava stă de 80 de ani în ruină; iar Mitropolia Sucevei cu moaștele Sfântului Ioan, cine se-ngrijește de ea?”²⁶.

Atunci când i se oferă un motiv de bucurie, pe linia gândirii sale sănătoase, se grăbește să o împărtășească și altora. Se bucură de știrea că pe scaunul mitropolitan al Bucovinei va fi un om destoinic și cu merite deosebite. Este vorba de mitropolitul Morariu Andreievici, pe care ni-l prezintă ca

„...unul din bărbații cei mai de caracter și mai învățați dintre românii din Austro-Ungaria, căruia școala populară și Biserica Ortodoxă îi datoresc foarte mult. Într-adevăr era un timp în care aproape toate cărțile învățământului primar, de la abecedar începând, câte erau scrise conform științei pedagogice, se datorau preotului de mir pe atunci Samoil Andreievici Morariu. I se mai datoresc apoi manuale pentru învățământul religios secundar, precum și o colecție de frumoase predici

²⁴ G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ed. Minerva, București, 1982, p. 385.

²⁵ Gh. UNGUREANU (ed.), *Eminescu în documente de familie*, pp. 417-420.

²⁶ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, Ed. Academiei, București, 1980, p. 254.

duminicale și a altor sărbători de peste an. Meritul pedagogic de căpetenie al noului mitropolit este că într-adevăr cel dintâi a scris cărți pentru învățământul primar în limba română, după un sistem bine definit, conform cu experiențele pedagogice ale timpului său, pe când cărțile școlare ale altor autori erau lipsite de sistem și făcute numai după o rutină. Pe lângă aceasta însă I.P.S. s-a distins totdeauna prin un rar talent de organizare...²⁷.

Eminescu apreciază corect aportul Bisericii Ortodoxe Române la menținerea unității neamului, la slujirea poporului și a limbii literare. Este o Biserică a poporului și pentru popor. Ierarhii noștri au fost dăltuitori de cuvânt, preoții modești de țară au predicat cuvântul Evangheliei și în pridvor de biserică au făcut școală și au luminat poporul, smeriții viețuitori în mănăstiri au copiat cărți, au făcut broderie, miniatură, sculptură, artă în toată puterea cuvântului.

„Biserica Ortodoxă a Răsăritului a luat la români o formă deosebită de aceea a altor Biserici: ea nu e numai o comunitate religioasă, ci totodată națională – va spune Eminescu. La români ea a fost din capul locului o comunitate religioasă care îmblânzea prin iubire inegalitățile sociale și care făcea pentru oameni o datorie din ceea ce, în lumea modernă, e un drept. Liniamentele organizării democratice a Bisericii române se arată ab antiquo încă. Stând cu alte Biserici în legături formale, nu de subordinație, ea a înlocuit la români, în timpii cei răi, organizația politică și economică. Astfel întimpinăm în orașele mari biserici care aparțineau fiecare la câte o breaslă, iar în Ardeal vedem că ea a devenit totul pentru români: ea organizează și întreține învățământul primar, cel secundar clasic, ba chiar și cel real al poporului. Preotul de acolo n-a învățat numai canoanele, ci și disciplinele economiei de câmp; el e învățător și sfătuitor în interesele morale și materiale, ba chiar în cele juridice ale poporenilor săi. Cu toată toleranța, dar care caracterizează în sute de ani Biserica noastră, nu e de tăgăduit că îngăduința ei răsărea din tăria ei organică. Firele vieții religioase se țeseau în tot organismul social: în familie, în școală, în relațiile economice chiar. Mănăstirile cele mari erau ateliere de industrie: se turnau litere, se țeseau materii de lână, se lucra lemnărie de toată mâna, ba erau și fonderii de turnat metale. Pe când egumenul și cei cărturari ai soborului traduceau literatură teologică în limba română, în același timp călugării necărturari se îndeletniceau cu cele mai deosebite industrii, începând cu cele agricole, sfârșind cu manufactura de lux: adevărate comunități și de credință și de muncă²⁸.

Cine ar fi putut aprecia mai bine contribuția Bisericii la formarea limbii noastre literare decât cel mai mare dăltuitor al cuvântului românesc. Prin traduceri ce s-au făcut de către ierarhii noștri, pe de o parte s-a apărat curat ortodoxia de influențele străine, iar pe de altă parte s-a șlefuit limba scrisă. Reforma a fost sabie cu două tăișuri. Pe de o parte, oferea poporului cuvântul

²⁷ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 259.

²⁸ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 259.

sacru în limba vorbită de el, pe de altă parte, prin astfel de traduceri, căuta să îndepărteze de credința strămoșească.

„Ei bine – va spune Eminescu –, biserica și domnii noștri au combătut Reforma cu armele ei proprii. Au pus a se traduce cărțile bisericești în limba românească, au introdus limba poporului în Biserică și stat, în locul celor hieratice. Dacă chiar ar fi existat înclinările de dialectizare a limbei noastre, ele au încetat din momentul în care Biserica au creat limba literară, au sfințit-o, au ridicat-o la rangul unei limbi hieratice și de stat. Din acel moment, trăsătura de unitate a devenit și a rămas limba și naționalitatea, pe când înainte românul înclina a confunda naționalitatea cu religia”²⁹.

Cu totul remarcabilă și vrednică de reținut este și evocarea personalității domnitorului moldovean Grigore Ghica, asasinat din ordinul celor două mari puteri imperialiste, Turcia și Austria, ca urmare a protestului său împotriva răpirii Bucovinei de către austrieci în 1775. Evenimentul acestei aniversări a fost marcat, la Iași, prin ridicarea unei statui pe locul unde a fost asasinat domnitorul. Încheierea articolului este patetică și îndeamnă la unirea tuturor românilor:

„Popor românesc! Mari învățători îți dă ție această întâmplare. Dacă fiii tăi ar fi fost uniți totdeauna, atunci și pământul tău strămoșesc rămânea unul și nedespărțit. Dar veacuri de dezbinare neîntreruptă te-au adus la slăbiciune, te-au adus să-ți vezi rușinea cu ochii. Nu merge la mormintele domnilor tăi cu sămânța dezbinării în inimă, ci precum mergi și te împărtășești cu sângele Mântuitorului, astfel împărtășește-ți sufletul tău cu reamintirea trecutului; fără patimă și fără ură între fiii aceluiși pământ, cari, oricât de deosebiți ar fi în păreri, frați sunt, fiii aceluiși nume sunt”³⁰.

Poetul a rămas profund impresionat și emoționat de serviciul religios făcut întru pomenirea domnitorului-martir. După serviciul de la mitropolie, o mulțime nenumărată de popor, cu arhierii în frunte, s-a pus în mișcare.

„Ajunsă în piață – va povesti poetul –, în mijlocul căreia se înălța în cunună de laur bustul de marmură al martirului, clericii începură cu citirea acelor molcome și tânguioase versete bisericești, scrise în dulcea limbă a trecutului, pline de sfințenie și pace sufletească, prin care se cere de la stăpânul lumii repaosul de veci, vecinica amintire și orânduirea sufletului martir în corturile dreptilor”³¹.

Răpirea Bucovinei de către austrieci provoacă în sufletul poetului accente de adâncă revoltă. La împlinirea a o sută de ani de la asasinarea domnitorului Grigore Ghica, poetul scrie în *Curierul din Iași* din data de 30 noiembrie 1877 articolul „Răpirea Bucovinei”. În finalul articolului arată că, într-o discuție cu un

²⁹ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI, Ed. Academiei, București, 1984, p. 325.

³⁰ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XII, Ed. Academiei, București, 1985, p. 363.

³¹ M. EMINESCU, *Icoane vechi și icoane nouă*, Ed. Eminescu, București, 1974, p. 80.

călugăr de la Putna, acesta i-ar fi arătat locul unde se păstra portretul original al lui Ștefan Vodă. Întrebat fiind ce s-a făcut cu originalul, călugărul povestește:

„Într-una din zilele anului 1777, la miezul nopții, Buga, clopotul cel mare, a-nceput să sune de la sine, întâi încet, apoi cu totul mai tare și mai tare. Călugării treziți din somn se uitară în ograda mănăstirii. În fioroasa tăcere, în sunetul clopotului, ce creștea treptat, biserica se luminează de la sine înăuntru de o lumină stranie și nemaivăzută. Călugării coborâră într-un șir treptele chiliilor, unul deschide ușa bisericii... În acea clipă clopotul tăcu, și în biserică era întuneric des. Candelile pe mormântul lui Vodă se stinseră de la sine, deși avusese undelemn îndestul. A doua zi portretul Voievodului Moldovei era atât de mohorât și de stins, încât, pentru păstrarea memoriei lui, un călugăr ce nu știa a zugrăvi a făcut copia ce există astăzi. Aprinde-se-vor candelile pe mormânt? Lumina-se-va vechiul portret?”³².

Momentul istoric 1877, anul Independenței, este determinant în istoria țării noastre. A fost o izbândă care de secole era așteptată. Dar istoria nu se oprește aici, ea trebuie continuată, și aceasta este datoria fiecărei generații, să contribuie la devenirea permanentă a patriei sale.

„E mică țărișoara noastră – va spune poetul –, îi sunt strămte hotarele, greutatea vremurilor au știrbit-o; dar această țară mică și știrbită e țara noastră, e țara românească, e patria iubită a oricărui suflet românesc. Într-însa găsim toate putințele dezvoltării întocmai ca într-una oricât de întinsă. S-o facem mare pe țărișoara noastră prin roadele muncii noastre și prin măreția vredniciei noastre, căci de astăzi înainte nimeni nu ne mai jighește în lucrare, și dacă nu putem să ne urmăm în pace dezvoltarea, atunci e bine să știm că nu mai sunt copitele sălbaticelor cete de vrăjmași care strivesc sămânța abia încolțită, ci hula, vrajba ce ne-o facem noi înșine... Trebuie să fim un stat de cultură la gurile Dunării; aceasta e singura misiune a statului român și oricine ar voi să ne risipească puterile spre alt scop pune în joc viitorul urmașilor noștri și calcă în picioare roadele muncii străbunilor noștri. Legăturile de sange și identitatea individualității naționale față cu unii, comunitatea tradițiilor istorice și identitatea vederilor religioase față cu alții ne deschid și ne netezesc calea înrăuririi pacifice și binefăcătoare pe care trebuie să pășim cu cea mai deplină bună credință”³³.

Vorbind despre epoca de înflorire a culturii române, din perioada lui Matei Basarab, Eminescu conchide că unitatea de limbă se dovedește prin preexistența unei unități etnice. N-ar fi fost posibilă o unitate culturală fără o unitate etnică, care s-a păstrat, în ciuda tuturor încercărilor ce-au venit peste noi. La vremea când s-a putut vorbi de o cultură la noi, prin scris românesc, noi eram deja un popor unitar în gândire și simțire. Scrisul în grai românesc a venit ca o consecință logică, ca un

³² M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 220.

³³ M. EMINESCU, *Icoane vechi și icoane nouă*, p. 96.

atestat documentar a aceea ce exista ca unitate etnică, un popor bine încheșat. Era o nouă etapă de afirmare a noastră, pe care Eminescu o înregistrează ca atare:

„Cărțile tipărite în timpul lui Matei Basarab sunt pentru români ceea ce Biblia lui Luther a fost pentru popoarele Germaniei: un reagent ce-a făcut din poporul românesc un popor deosebit, incapabil de a se confunda cu altele, și care, cu toată împrăștierea politică, rămâne unul și același... căci politicește putem fi despărțiți, dar finitatea noastră de rasă și de limbă e o realitate atât de mare și de energică, încât nici ignoranța, nici sila n-o pot tăgădui. Ei, să nu fi trăit Matei Basarab, nici Teofan al Ardealului, nici Varlaam al Moldovei, să nu fi fost suta a șaptesprezecea cu eroii și cugetătorii ei, vă puteați bate joc de noi încă mult timp, dar astăzi nu se mai poate. Azi limba este una de la Sătmar, Cetatea Albă, de lângă Nistru, de la Hotin până în granița militară, azi datina e una, rasa e una și etnologic e unul și același popor, care nu mai doarme somnul pământului și al veacurilor”³⁴.

Se știe că, în legătură cu etnogeneza noastră, cu continuitatea noastră și dănuirea pe aceste plaiuri, au fost și mai sunt istorici străini care, din lipsă de înțelegere, sau din rea credință, au țesut fel de fel de ipoteze. Eminescu recapitula aceste teorii cu ocazia apariției lucrării lui Dr. Julius Jung: *Die Anfänge der Rumänen. Kritisch-ethnographische Studien*, Viena, 1876, pe care o recomanda ca fiind pe linia adevărului istoric. Autorul, va spune Eminescu, argumentează și explică continuitatea noastră, prin analogie cu alte popoare care și-au păstrat teritoriul de baștină, chiar după ocupație străină:

„Strălucite prin argumentare sunt concluziile în analogia unor evenimente asemănătoare. Autorul citează Norieul, Raetia, ba tot Imperiul Roman în vremea invaziunii popoarelor germanice și arată cum nicăieri popoarele nouă, venite asupra celor așezate, nu le-au nimicit pe acestea, ci le-au cucerit numai”³⁵.

În atenția poetului sunt românii care, din diferite pricini, sunt trăitori dincolo de hotarele țării. Acești oameni nu trebuie să ne fie indiferenți nouă celor de acasă, ci se cuvine a le urmări evoluția, modul de a trăi și a se manifesta sub aspect cultural. Ne vorbește, într-un articol din 1876, de românii care roiesc în munții Moraviei care, se pare, „și-au pierdut limba, păstrează însă vechile obiceiuri, precum și portul”³⁶. Autorul spune că nu-și mai amintește dacă cineva s-a mai ocupat de ei, și acest lucru ar fi de dorit. Recomandă, în acest sens, o lucrare a unui preot morav, în care se ocupă de cântecele lor „pline de jale”. Reluarea filonului întru cercetarea obârșiei unor grupuri care s-au desprins de populația băștinașă ne face să ne gândim că astfel a procedat în zilele noastre un sincer cercetător, Dumitru Mărtinaș, care a arătat că „ceangăii din Moldova”

³⁴ M. EMINESCU, *Icoane vechi și icoane nouă*, pp. 134-135.

³⁵ M.N. RUSU, „Eminescu și istoria patriei”, *Săptămâna*, 1989, 3, p. 3.

³⁶ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 244.

sunt români adevărați³⁷. În același sens, Eminescu susținea reînființarea vechii Mitropolii a Proilabului pentru toți românii din dreapta Dunării, cunoscuți sub numele de găgăuzi:

„Forma cea mai cuviincioasă ni se pare reînființarea vechii mitropolii a Proilabului, care prin organizarea ei bisericească pe bază democratică, cu sinod compus din preoți și mireni, să îngrijească de bisericile și școlile românești în tot cuprinsul Turciei europene. Această mitropolie a fost în trecut mai cu seamă pentru românii din dreapta Dunării, iar reședința mitropolitului nu trebuie să fie neapărat în Brăila, cum era înainte, deși ar fi bine să fie pe pământul nostru. În fața cererilor tuturor naționalităților din Turcia, credem că cele ale românilor sunt cele mai modeste din toate și că nimeni nu va îndrăzni a tăgădui românului un drept de care se bucură deja și grecii, și bulgarii, și sârbii, și de care românii s-au bucurat ab antiquo. Căzut în desuetudine în vremea fanarioților, reînvierea lui din cenușă va fi un titlu de recunoștință pentru generația actuală, dacă va ști să fie la înălțimea chemării sale istorice”³⁸.

Epoca lui Cuza, cu toate reformele sale, nu putea fi trecută sub tăcere de atât de iubitorul de istorie națională. În anul 1859, anul Unirii, Eminescu avea doar nouă ani. Cu trecerea anilor, tânărul Eminescu va descifra cu mintea sa atât de iscoditoare înțelesul adânc al evenimentelor petrecute în pușinii ani de domnie ai lui Cuza Vodă, domnie pe care o considera „ca cea mai însemnată de la fanarioți încoace”³⁹. În anul 1870, în ianuarie, Eminescu, fiind student la Viena, împreună cu colegii săi L. Năstase și V. Burlă, face o vizită lui Cuza la Döbling, locul unde și-a petrecut Cuza ultimii ani din viață. După afirmațiile dr. Samuil Iosipescu, „tinerii au fost foarte bine primiți de Cuza”⁴⁰. Pornind de la un discurs ținut de un fost sfetnic al domnitorului, V. Bourescu, în 14 februarie 1882, în sala Ateneului, Eminescu scrie în *Timpu* din 27 februarie un comentariu în care înfierează actul necugetat al celor ce au determinat abdicarea lui Cuza⁴¹, în ziua de 11 februarie 1866, numind răsturnarea „o infamie și o lașitate”⁴². Eminescu nu tăgăduia că domnitorul Cuza n-ar fi săvârșit greșeli, dintre care cea mai mare era după el „pripa”, dar „orbi am fi și răi români, dacă am tăgădui meritele lui”⁴³.

La 18 martie 1881, gazetarul Eminescu scrie: „Să se țină bine minte că Vodă Cuza a iertat prin viu grai și în scris tuturor... absolut tuturor, numai colonelului Lecca și altor câtorva nu pentru el personal, ci pentru pata pe care acesta a pus-o pentru vecii vecilor pe steagul țării. E unicul caz în istoria românilor...”⁴⁴.

³⁷ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 246.

³⁸ D. MĂRTINAȘ, *Originea ceangăilor din Moldova*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

³⁹ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 276.

⁴⁰ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI, p. 181.

⁴¹ M. EMINESCU, *Opere*, vol. XI, p. 182.

⁴² M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 343.

⁴³ Ana IONIȚĂ, „Eminescu și Alexandru Ioan Cuza”, *Luceafărul*, 1989, 3, p. 6.

⁴⁴ A. ION:ȚĂ, „Eminescu și Alexandru Ioan Cuza”, p. 6.

Cât privește secularizarea averilor mănăstirești, Eminescu arată că această reformă era inevitabilă; secularizarea s-a făcut în toate țările Apusului european. El arăta că în Țara Românească s-a greșit din capul locului, că nu s-a mers pe soluția lui Roman Vodă din Moldova, care, „din momentul în care a organizat biserica țării sale, a și declarat-o autocefală”⁴⁵. Prilej de înviore a dragostei pentru trecutul nostru a fost pentru Eminescu și generația sa organizarea serbării de la Putna din ziua de 15 august 1870. Putna și mormântul lui Ștefan erau pentru Eminescu simbolul redeșteptării noastre naționale. Nu poate vedea cu inima împăcată mormântul lui Ștefan Vodă acel ce, într-un fel sau altul, ar greși cu ceva împotriva voinței poporului român. A te atinge de mormântul lui Ștefan înseamnă să ai conștiința curată, să fii cu adevărat fiul acestui popor.

În manuscrisele lui Eminescu s-a găsit și un *Apel* trimis de comitetul central, în martie 1870, instituțiilor de cultură și învățământ, prin care se cerea sprijinirea în organizarea serbării de la Putna, al cărei secretar era însuși poetul. Președintele comitetului central era contele Emanuil Logotheti, coleg mai mare al lui Eminescu la liceul din Cernăuți. Având în vedere bogăția de idei, stilul elegant în care a fost redactat, patosul cu care a fost scris și faptul că este foarte puțin cunoscut, îl reproducem în întregime, mai puțin proiectul de program:

Viena 4 mart '870

Domnilor și fraților

„În ziua de 15/27 august a.c. românii în genere serbează ziua Sântei Marie, vergina castă și totuși mama care din sânul ei a născut pe reprezentantul libertății, pe martirul omenimii lănțuite, pe Crist.

Această zi s-a-ntâmplat să fie patroana mănăstirii Putnei, fondată de către eroul națiunii românești Ștefan cel Mare. Puternic și înfricoșat în răzbel, el era pios și blând în pace; căci câte răzbele, atâtea azile ale rugăciunii și ale inimii înfrânte, atâtea mănăstiri.

Fraților, am proiectat a serba cu toții ziua acelei sfinte care a conceput în sânul ei vergin tot ce lumea a visat mai mare, tot ce abnegațiunea a legiuit mai nobil, tot ce pune pe om alături cu omul: Libertatea!

Dar acea serbare, deși va avea caracter religios, prin omogenitatea de naționalitate și limbă a acelora ce vor serba-o și prin împrejurarea că se va ținea lângă mormântul lui Ștefan cel Mare, nimeni nu va putea opri ca ea să aibă, afară de cel religios, și un caracter național. Adepți ai Bisericii creștine, fie ea de orice nuanță, noi cu toate acestea n-am încetat de-a fi români, și de aceea vom ști ca să dezvoltăm această zi într-o serbare națională în memoria lui Ștefan cel Mare. De sine însuși această serbare religioasă e și națională, căci locașul dumnezeiesc monastirea Putnei e fondată de erou și acolo zac oasele sale sfinte, apoi pentru că o serbare a creștinului e prin escliniță o serbare românească, căci trecutul nostru nu e decât înfricoșatul coif de aramă al creștinătății, al civilizațiunii.

⁴⁵ A. IONIȚĂ, „Eminescu și Alexandru Ioan Cuza”, p. 6.

Crist a învins cu litera de aur a adevărului și a iubirii, Ștefan cu spada cea de flăcări a dreptului. Unul a fost libertatea, celălalt apărătorul evanghelului ei. Vom depune deci o urnă de argint pe mormântul lui Ștefan, pe mormântul creștinului pios, a românului mare.

Dar asta nu e tot. Serbarea trebuie să devină și purtătoarea unei idei. Ideea morale a națiunii noastre e ceea ce ne-a-nusuflețit ca să luăm inițiativa unei serbări în care inima va fi una a priori; în care însă cugetele se vor unifica – cugetele doamne a lucrărilor, astfel încât pe viitor lucrările noastre toate să aibă una și aceeași țintă, astfel ca unificarea direcțiunii noastre spirituale să urzească de pe acum unitatea destinelor noastre. Să facem ca o cugetare, una singură, să treacă prin toate faptele, să pătrundă toată viața noastră națională. Să fim conștienți de situațiunea noastră față cu lumea, de datoriile către ea și către noi înșine. În trecut ni s-a impus o istorie, în viitor să ne-o facem noi!”⁴⁶

Mai clar și mai frumos nici nu se putea. Autorul *Apelului* a știut să îmbie frumos, într-un tot unitar, cele două serbări. Poetul n-a dat frâu liber avântului său puternic, când este vorba de trecutul țării, spre a nu compromite reușita serbării, care ar fi putut fi împiedicată de autoritățile Curții de la Viena. Să ne rămână ca un imperativ pentru toate generațiile viitoare cuvântul poetului: „În trecut ni s-a impus o istorie, în viitor să ne-o facem noi!”.

Lui Eminescu nu-i scapă nimic din ceea ce interesează ființa neamului nostru. Pe unde trece, el își poartă pașii cu evlavie pe urmele strămoșilor și leagă firul istoriei. În anul 1874, adresează o scrisoare lui Ioan Al. Samurcaș, secretar al Agenției diplomatice din Berlin, în care-l informează că, trecând prin Cracovia, zice el,

„...am aflat că documentele arhivului de acolo au început a se publica și că au apărut până acum al 3-lea volum, editat de însuși directorul arhivului. În Lemberg aș fi vrut să scot fotografia bisericii Movileștilor și a portretelor din lăuntru ei (familia lui Ierimia Movilă și portretul unui armaș din Țara Românească, care cu vremea a fost ajuns mare cancelar al Poloniei), dar lipsa de mijloace m-a oprit de-a angaja un fotograf pentru o asemenea lucrare. Biserica în chestiune se numește până astăzi «Biserică românească»”⁴⁷.

Opera lui Eminescu este colosală, voluminoasă. E aproape incredibil cum omul acesta, într-o viață atât de scurtă și nesigură, supus grelelor încercări, a putut să cuprindă atâtea domenii în care a excelat, în care și-a mistuit din plin gândul său, simțirea sa totdeauna atingând înălțimile. Cât de nepotrivită și nedreaptă a fost părerea că genialul poet a trăit într-o lume a ideilor pur platonice, într-o

⁴⁶ A. IONIȚĂ, „Eminescu și Alexandru Ioan Cuza”, p. 6.

⁴⁷ M. EMINESCU, *Opere*, vol. IX, p. 443; Gh. UNGUREANU (ed.), *Eminescu în documente de familie*, pp. 294-295.

sferă și un univers gândit doar de el! La Biblioteca Academiei Române se păstrează două scrisori ale poetului, din 1 decembrie 1874 și 18 iunie 1875, din care rezultă că fusese însărcinat să revizuiască toate articolele despre România din cunoscuta enciclopedie germană Brockhaus. Mai mult, a elaborat chiar o serie de articole „nouă” pentru a fi introduse în respectiva enciclopedie⁴⁸. Cele 44 de caiete-manuscris, predate de Titu Maiorescu Academiei, cuprind circa 10.000 de file, dintre care 1.300 sunt consacrate științelor exacte, umaniste etc. În acest „vis încremenit”, cum numea Constantin Noica manuscrisele poetului, sunt și numeroase pagini închinat trecutului istoric: despre domnii din Țările Române, dregători, despre luptele purtate de aceștia pentru neatârnamare. Iată, în manuscrisul 2257, la fila 421, cum descrie poporul român: „Viteaz în războaie, muncitor și liniștit în timp de pace, apărător de adevăr, glumeț și senin, drept și bun la infamie”⁴⁹. Sau, în același manuscris, la fila 65: „Ce să vă spun! Iubesc acest popor bun, blând, omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc hărți și rezbele, zugrăvesc împărății despre care lui nici prin gând nu-i trec”⁵⁰.

Toate au fost cuprinse în mintea lui dublată de un suflet mare, înțelegător. Precum ghinda cuprinde în ea, potențial, stejarul sub care se adăpostesc cei mulți, așa sunt adunate în mintea lui toate cele ce s-au petrecut în pământul părinților noștri.

„Prin fața lui Eminescu trece toată slava acestui topos român din cele mai vechi vremi până astăzi... Nimeni până la Eminescu în graiul român n-a auzit trecerea vremii, perindarea firii, lucrurilor lumii, vremelnicia lor și misterioasa lor frumusețe, farmecul lumii în extaza clipei în care-i este dat să licăre... Nimeni până la Eminescu, la noi, n-a auzit atât de limpede originile, atât de organic, n-a străbătut cu atâta ardoare drumul spre originile lumii în firea lucrurilor”⁵¹.

„Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie,
Țara mea de glorie, țara mea de dor?
[...] La trecutu-ți mare, mare viitor!”

Să-i cinstim memoria, dând clipei tărie, fapt și conținut *sub specie aeternitatis*.

⁴⁸ M.N. RUSU, „Eminescu și istoria patriei”, p. 3.

⁴⁹ I.M. ȘTEFAN, „Dragostea pentru trecutul țării”, p. 6.

⁵⁰ I.M. ȘTEFAN, „Dragostea pentru trecutul țării”, p. 6.

⁵¹ I.M. ȘTEFAN, „Dragostea pentru trecutul țării”, p. 6.

MISIUNE ȘI RESPONSABILITATE

Educația adevărată cultivă comuniunea dintre generații*

Copiii află în Familia mare a Bisericii că, din iubire, Dumnezeu a creat lumea și pe om pentru a participa la viața, fericirea și slava Sa veșnică. Iubirea jertfelnică a Mântuitorului Iisus Hristos are ca scop mântuirea și fericirea veșnică a oamenilor. În virtutea iubirii, omul este persoană liberă, unică și irepetabilă, creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Iubirea divină este singura putere care nu depersonalizează, ci dă persoanei umane valoare eternă. Această iubire ne ajută să-i acordăm semenului nostru atenție și să nu-i anulăm identitatea și unicitatea. Comuniunea noastră de iubire cu Dumnezeu ne dăruiește sentimentul profund al continuității generațiilor și al comuniunii dintre ele. Prin iubirea sfântă a rugăciunii intrăm în comuniune cu Sfinții din toate timpurile, dar și cu moșii și strămoșii noștri care au trăit în credință. Astfel, ne întoarcem cu recunoștință la izvoare, la rădăcini, la tradiție și totodată cultivăm speranța pentru un viitor binecuvântat de Dumnezeu. Prin puterea iubirii sfinte, care se cultivă prin rugăciune, copiii noștri înțeleg de ce spațiul românesc este străjuit de troițele de la răscrucea drumurilor, de bisericile și mănăstirile împodobite cu icoane și fresce sfinte. Din iubire pentru oameni și valori, cultivăm recunoștința față de înaintașii noștri și ne situăm într-o linie de continuitate cu tradiția, ca patrimoniu de valori culturale și spirituale, cu istoria neamului, cu Sfinții Bisericii, mărturisitori ai iubirii milostive a lui Dumnezeu pentru oameni.

Pentru Biserică și societate, familia are un rol esențial în stabilirea reperelor valorice ale copiilor. Influența familiei este mult mai importantă decât decizia unui aparat instituțional, birocratic și impersonal. Familia creștină reprezintă spațiul intim cel mai de preț pentru cultivarea iubirii conjugale, a iubirii părintești, a iubirii filiale și a iubirii frățești. Lipsa de iubire și comuniune în familie duce la

* Mesajul Preafericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, adresat elevilor, părinților și profesorilor la începutul anului școlar 2009-2010, 14 septembrie 2009.

înstrăinarea dintre membrii acesteia, la violență conjugală, la violență domestică, la divorț, care au efecte dramatice asupra copiilor, la abandonul școlar, la alcoolism și la alte rele.

De aceea, Biserica Ortodoxă Română, prin proiectele sale „Hristos împărtășit copiilor” și „Alege școala”, dorește să refacă legătura copiilor cu parohia, cu o comunitate vie, mărturisitoare și rugătoare, care prețuiește familia și școala. Prin aceste proiecte, Biserica noastră se străduiește să-i integreze pe copii în comunități care se întemeiază pe cultura iubirii fraterne și a solidarității practice. În mod special, Biserica este preocupată de prevenirea abandonului școlar în familiile sărace sau în familiile în care părinții sunt plecați la muncă în străinătate. Prin birourile de cateheză parohială, prin taberele de copii pe care le organizează în cadrul acestor proiecte, Biserica se străduiește să suplinească lipsa de afecțiune părintească, lipsa atmosferei de familie. Totodată, ea încearcă să ajute pe copiii talentați sau foarte dotați intelectual să-și cultive darurile native cu bucurie și speranță.

În contextul crizei economice actuale, cu efecte negative asupra familiei și școlii, Biserica îi cheamă pe învățători, profesori și părinți la o conlucrare permanentă, în spiritul comuniunii fraterne și al solidarității practice, ca *educația copiilor să devină o preocupare comună majoră*. Iar parohiile și mănăstirile sunt chemate să ajute cât mai mult copiii săraci să învețe carte, pentru viață, unind credința cu știința și cuvântul înțelept cu fapta cea bună.

La început de an școlar, rugăm pe Milostivul Dumnezeu, Izvorul Iubirii și al Înțelepciunii, să binecuvânteze pe toți elevii, învățătorii, profesorii și părinții, ca împreună să se bucure de lumina vie și creatoare a educației, care cultivă demnitatea umană și comuniunea frățască în societatea de azi, marcată în același timp de secularizare și de individualism.

† DANIEL,

*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Libertate și responsabilitate în Biserică*

Biserica este „comunitatea celor care, prin puterea Duhului lui Hristos, înaintează către înviere și către plinătatea negrăită a comuniunii desăvârșite cu Hristos și cu toți cei ce cred în El”¹.

Ortodoxia are o sensibilitate specială față de taina Sfintei Treimi. Pentru creștinul ortodox, Treimea este punctul de plecare și destinația ultimă a oricărei teologii și spiritualități, a oricărei antropologii și eclesiologii, a oricărei înțelegeri a lumii și a existenței.

Biserica este o icoană a Treimii; vine din Treime, este structurată după chipul Acesteia, înaintează către Ea. Comuniunea veșnică a Persoanelor divine distincte și deofință constituie astfel temeiul, izvorul nesecat, modelul și puterea de a înainta spre comuniunea noastră veșnică cu Dumnezeu și cu ceilalți.

În această perspectivă, nu putem vorbi despre libertate și responsabilitate în Biserică fără a ne raporta la tema *comuniunii*, căci teologia eclesială ortodoxă este în esență o teologie a comuniunii la toate nivelurile vieții Bisericii, în care libertatea este percepută în relația concretă a omului cu Dumnezeu, cu aproapele și cu întreaga creație.

Libertatea este o trăsătură fundamentală a definiției omului ca ființă creată după chipul Dumnezeului personal, liber și suveran. Nu al unui dumnezeu singuratic, ci al Sfintei Treimi, „structura supremei iubiri”². În acest sens, libertatea

* Mesajul Preafericitului Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, rostit cu prilejul ceremoniei de primire a titlului de *Doctor Honoris Causa* al Institutului de Teologie Ortodoxă *Saint Serge* din Paris, 9 iulie 2009.

¹ Dumitru STĂNILOAE, *Prière de Jésus et expérience du Saint-Esprit*, DDB, Paris, 1981, p. 118.

² D. STĂNILOAE, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. I, EIBMBOR, București, 1996, p. 195.

are drept finalitate comuniunea de iubire cu Dumnezeu și cu ceilalți. De aceea, libertatea în natura sa cea mai autentică este libertate în vederea comuniunii. O astfel de dragoste este după asemănarea dragostei nesfârșite, este semnul participării noastre libere la Dumnezeu, prin har (cf. *Romani* 8, 35).

Persoanele Sfintei Treimi nu sunt libere, pentru că s-ar separa sau s-ar izola unele de altele, ci dimpotrivă, pentru că sunt deplin deschise sau transparente unele față de celelalte și pentru că se pot cuprinde reciproc, păstrându-și totodată propria identitate.

Acesta este adevărul comuniunii de viață și iubire pe care Hristos ni l-a revelat, și doar acest Adevăr ne va face liberi: „*Adevărul vă va face liberi; ...dacă Fiul vă va face liberi, liberi veți fi, într-adevăr*” (*Ioan* 8, 32, 36); „*stați deci tari în libertatea cu care Hristos ne-a făcut liberi... Fraților, ați fost chemați la libertate*” (*Galateni* 5, 1, 13; 4, 26, 31; *1 Corinteni* 7, 22; *2 Corinteni* 3, 17). Libertatea omului se luminează, așadar, în lumina tainei Întrupării lui Hristos și a lucrării Sale mântuitoare, căci numai Fiul lui Dumnezeu făcut Om îl poate elibera pe om de păcat și de moarte și îi poate da puterea de a deveni fiu al lui Dumnezeu prin harul Duhului Sfânt.

Această experiență a libertății pe care Hristos o dăruiește omului se realizează întru Duhul Sfânt trimis în lume de către Fiul întrupat și de către Tatăl ceresc (cf. *Ioan* 14, 26; 15, 26). Sfântul Pavel precizează în acest sens: „*Unde este Duhul Domnului, acolo este libertate*” (*2 Corinteni* 3, 17).

Libertatea lui Hristos ca libertate a comuniunii este temeiul libertății creștinului. În acest sens, întreaga viață creștină este o luptă pentru libertate în măsura în care este efort de a îndeplini porunca iubirii față de Dumnezeu și față de aproapele, chiar și în condiții dificile. *Această libertate de a rămâne în comuniune cu Hristos în pofida piedicilor* constituie experiența apostolică cea mai profundă în materie de libertate:

„*Cine ne va despărți pe noi de iubirea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau lipsa de îmbrăcăminte, sau primejdia, sau sabia ? [...] Nici moartea, nici viața, nici îngerii, nici stăpânirile, nici cele de acum, nici cele ce vor fi, nici puterile, nici înălțimea, nici adâncul și nicio altă făptură nu va putea să ne despartă pe noi de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru*” (*Romani* 8, 35, 38, 39).

I. O ecleziologie a libertății în Duhul Sfânt

Lucrarea mântuirii, al cărei temei este Persoana divino-umană a lui Hristos, se împărtășește, prin Duhul Sfânt, în viața Bisericii, care este tocmai comuniunea oamenilor cu Dumnezeu și între ei, adică *koinonia* după chipul Sfintei Treimi (cf. *Ioan* 17, 21).

Se ridică totuși o întrebare: în ce mod structurile unei Biserici ierarhizate pot oferi experiența libertății? Această întrebare este legată de modul în care este înțeleasă Biserica și este definită libertatea. Fără a intra în dialectica conflictuală care opune instituția evenimentului, structura profetismului, stabilitatea dinamismului, să spunem doar că, *dacă Biserica este înțeleasă în termeni de autoritate și de putere, atunci libertatea în Biserică se definește în raport cu această autoritate; dar dacă Biserica este în primul rând spiritualitate, adică este viața Duhului Sfânt împărtășită oamenilor, libertatea este tocmai această experiență a Duhului Sfânt, căci „unde este Duhul Domnului, acolo este libertate” (2 Corinteni 3, 17) și, prin urmare, nu mai trebuie să se înceapă cu problema libertății în Biserică, ci cu Biserica ca libertate.*

Mai mulți teologi ortodocși au stăruit asupra faptului că, din punct de vedere creștin, libertatea nu poate fi definită în raport cu o autoritate exterioară, căci un asemenea demers duce la concluzia „mai multă autoritate, mai puțină libertate”, și astfel singura libertate posibilă rămâne libertatea opoziției, a revoltei și a separării.

Acest principiu este însă cel al lumii căzute.

„L’Eglise – scrie A. Schmemmann – n’est pas une combinaison d’autorité et de liberté, d’une autorité limitée et d’une liberté limitée, une combinaison qui, si on la garde, pervertit par abus les deux côtés. L’Eglise n’est pas autorité, et c’est pourquoi il n’y a pas de liberté dans l’Eglise, mais l’Eglise elle-même est liberté, et seule l’Eglise est liberté. [...] C’est par le fait d’entrer dans le mystère de l’Eglise qu’on peut la comprendre comme mystère de liberté. Leclésiologie est, en effet, le point de départ d’une théologie de la liberté”³.

Totuși, este aceasta în măsura în care nu-și neglijează latura pnevmatologică, căci Duhul Sfânt este izvorul, conținutul însuși și împlinirea acestei libertăți care este Biserica⁴.

Viața Bisericii ca și comuniune în Duhul Sfânt este fundamentală pentru experiența libertății, căci

„...sans la manifestation de l’Esprit Saint, sans la communion avec Lui, Dieu devient, en effet, autorité, l’autorité de toutes les autorités, et c’est pourquoi il n’y aura pas d’autre liberté que celle de la révolte, la liberté de Kirillov (du roman *Les Frères Karamazov*). Et sans l’Esprit Saint, non seulement Dieu, mais, en fait, toute la réalité, tout ce qui existe devient aussi «autorité»: un ordre externe, objectif, contraignant, le «monde de l’objectivation» qui répugne à Berdiaev. La vérité peut devenir autorité, de même que la justice, l’ordre, l’égalité etc. Et en effet, toutes ces «valeurs» sont

³ Alexander SCHMEMANN, *Church, World, Mission*, St. Vladimir’s Seminary Press, Crestwood, 1979, pp. 184-185.

⁴ A. SCHMEMANN, *Church, World, Mission*, p. 187.

autorités dans ce monde déchu, y compris la liberté elle-même: un principe de choisir et de différer vide et dépourvu de sens, un «droit» qui ne conduit nulle part. Cependant c'est la «fonction» de l'Esprit Saint d'abolir toute autorité ou plutôt de la transcender, et Il fait cela [...] en manifestant l'intériorité de tout ce qui existe, en rétablissant et en transformant «l'objet» en «sujet» (le ça en tu, selon l'expression de Martin Buber). Et Il fait cela non pas de l'extérieur comme «sanction» ou «garantie», ni comme «autorité», mais de «l'intérieur», parce que Lui-même est «l'intériorité» de tout ce qui existe, la vie de la vie, le don de l'Être. [...] Il ne nous est pas «extérieur», mais Il est en nous, comme lumière, amour et vérité, comme notre communion avec tout”⁵.

Un alt teolog ortodox, patriarhul Ignatie IV al Antiohiei, subliniază la rândul său importanța prezenței și lucrării Duhului Sfânt în Biserică:

„El (Duhul Sfânt) este Prezența lui Dumnezeu-cu-noi, «*împreună cu duhul nostru*» (Romani 8, 16); fără El, Dumnezeu este departe, Hristos Se află în trecut, Evanghelia e literă moartă, Biserica, o simplă organizație, autoritatea, o dominație, misiunea este propagandă, cultul, o evocare și atitudinea creștină, o morală de rob. În El, însă, într-o sinergie indisociabilă, cosmosul este înălțat și geme în durerile facerii Împărăției, omul se află în luptă împotriva «trupului», Hristos Cel Înviat este aici, Evanghelia este putere de viață, Biserica înseamnă comuniunea treimică, autoritatea este o slujire eliberatoare, misiunea este o Cincizecime, Liturghia, memorial și anticipare, lucrarea omului este îndumnezeită”⁶.

Din acest citat, reiese faptul că lipsa de permeabilitate față de Duhul sau lipsa de comuniune cu El este motivul pentru care autoritatea devine dominație, iar structurile eclesiale, al căror scop este cel de a manifesta comuniunea de iubire, devin piedici în fața unei adevărate libertăți în vederea comuniunii. Biserica este ea însăși libertate, în calitatea sa de loc în care omul se eliberează de păcat – manifestat ca separare egoistă de Dumnezeu și de aproapele –, dar și de teama morții, căci Biserica este libertate, fiind pregătirea omului pentru înviere și viața veșnică.

II. Libertate și responsabilitate la nivelul structurilor eclesiale⁷

Domnul nostru Iisus Hristos ne-a prevenit El Însuși asupra pericolului permanent al infiltrării duhului lumii căzute în relațiile eclesiale: „*Regii neamurilor domnesc peste ele și cei ce le stăpânesc se numesc binefăcători. Dar între voi să nu fie astfel, ci cel mai mare dintre voi să fie ca cel mai tânăr și căpetenia ca acela ce slujește*” (Luca 22, 25-26).

⁵ A. SCHMEMANN, *Church, World, Mission*, pp. 187-188.

⁶ *La Résurrection et l'homme d'aujourd'hui*, Paris, DDB, 1981, pp. 36-37.

⁷ A se vedea, de asemenea, studiul nostru „Eglise, mystère de communion et de liberté dans un monde marqué par le péché et la finitude”, *Unité Chrétienne* (Lyon), 1985, 80, pp. 40-88.

Ca structuri călăuzite de harul dumnezeiesc al Sfintei Treimi, structurile eclesiale trebuie, deci, să fie structuri de comuniune și de slujire. Cu alte cuvinte, scopul principal al diferitelor structuri și slujiri ale Bisericii nu este să asigure o ordine de tip juridic, constrângătoare, nici măcar unitatea de tip pur formal, ci mai curând armonia în rugăciune și dragoste frățească și, prin aceasta, unitatea adevărată, care este comuniune ca dăruire de sine reciprocă, reflectare a dăruirii de sine reciprocă existente între Persoanele Treimii, „*ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine*” (Ioan 17, 21). *Și în această dăruire de sine reciprocă în viața Bisericii se împlinește libertatea, iar ierarhia responsabilităților sau diferitele slujiri în misiunea eclesială își exprimă adevărata natură și finalitate.*

Această dăruire de sine reciprocă în viața duhovnicească și diaconală sau socială a Bisericii face să strălucească prezența sfințitoare a Duhului lui Hristos în mădularele Bisericii, oricare ar fi slujirea sau poziția acestora în Biserică. Aceasta explică de ce hirotonia celor care sunt chemați la răspunderi importante în Biserica Ortodoxă nu se face niciodată în afara Sfintei Liturghii euharistice care, prin lucrarea Duhului Sfânt, actualizează dragostea jertfelnică a lui Hristos în viața lumii pentru a împărtăși celor care primesc Sfânta Euharistie *puterea spirituală de a se dăruii și ei unii celorlalți prin rugăciune și slujirea carității.* Într-adevăr, Liturghia euharistică este totodată rugăciunea supremă a Bisericii, rugăciune de mulțumire, și comuniunea supremă în care se manifestă adevărata natură a Bisericii, adică libertatea în și pentru comuniune, tocmai pentru că este rugăciunea tuturor, a unora pentru ceilalți, și lucrarea comună a unei comunități, care, în întregime, într-o unitate de nedespărțit a preoției sacramentale și a preoției universale, se dăruiește deplin în duh Domnului și aduce ofranda darurilor euharistice ca *pars pro toto* a întregii creații și pentru întreaga creație, pentru a primi, prin lucrarea Duhului, dăruirea deplină a lui Hristos Însuși. La hirotonie, cel hirotonit, adică preotul, este încredințat comunității, și comunitatea – părintelui său duhovnicesc, păstorului său care, așa cum spune o rugăciune de la hirotonie, va fi răspunzător de Trupul euharistic și de această comunitate, care este Trupul tainic al lui Hristos. Astfel, libertatea sfințită de Euharistie este libertatea de a fi răspunzător de mântuirea celorlalți și de a-i sluji.

III. Unitatea de credință și libertatea în misiunea pastorală la nivel panortodox

Autocefalia unei Biserici locale este totodată și o expresie a concepției ortodoxe despre libertate în comuniune, adică libertatea Bisericilor locale unele față de celelalte. O Biserică autocefală (*autos + kephalè*) este o Biserică care are

propria conducere, care se conduce singură. Ortodoxia este alcătuită astăzi din mai multe Biserici autocefale surori, egale între ele, *unite între ele prin aceeași credință, aceeași viață sacramentală și aceleași structuri canonice, dar libere unele față de celelalte în ceea ce privește alegerea și hirotonia episcopilor, administrația, pastorația, relațiile cu statul și cu societatea etc.*

Cu toate acestea, recunoașterea autocefaliei trebuie să fie confirmarea unei libertăți obținute nu prin ruptură, ci printr-un acord care nu desființează comuniunea sacramentală euharistică.

În ce constă libertatea pe care o implică autocefalia unei Biserici locale? Iată câteva aspecte: libertatea de a avea propriul sinod de episcopi, sinod care reprezintă singura autoritate canonică; libertatea de a-și alege întâistătătorul fără a fi nevoie de confirmare din partea unei autorități bisericești exterioare; libertatea de a-și alege propriii episcopi și de a-i hirotoni; libertatea de a convoca sinoade sau adunări bisericești care să privească comunitățile aflate în jurisdicția sa; libertatea de a formula și de a promulga decrete și rânduieli bisericești cu valabilitate locală, dar în concordanță cu canoanele Ortodoxiei universale; libertatea de a crea instanțe canonice sau tribunale eclesiastice; libertatea de a sfinți Sfântul și Marele Mir folosit în Taina Mirungerii; libertatea de a canoniza sfinți locali; libertatea de a alcătui noi cântări liturgice etc.; libertatea de a întreține legături frățești cu alte Biserici autocefale sau de a purta un dialog cu alte confesiuni creștine și cu autoritățile civile ale țării sau ale regiunii etc.

Autocefalia nu trebuie însă interpretată ca fiind libertatea statelor independente și suverane, căci ea implică totodată *răspunderea de a păstra unitatea de credință, de a respecta și de a asculta celelalte Biserici-surori și de a se interesa de viața și mărturia comună a întregii Ortodoxii.*

Conferințele panortodoxe din ultimele decenii s-au străduit să sublinieze tocmai această *responsabilitate comună a Bisericilor autocefale*, care, uneori, din rațiuni istorice, au tendința de a se închide în sine. Patriarhia ecumenică de la Constantinopol, care, după schisma de la 1054 survenită între Roma și Constantinopol, ocupă locul de *primus inter pares*, contribuie la organizarea conferințelor panortodoxe și la pregătirea unui Sinod panortodox. În zilele noastre, principala problemă care se pune în diaspora ortodoxă sau mai curând în Ortodoxia apuseană este aceasta: cum să se găsească soluții și modalități pentru ca libertatea diferitelor jurisdicții ale Bisericilor autocefale să slujească o unitate practică mai concretă și o cooperare frățească mai dinamică.

În orice caz, autocefalia ca recunoaștere a libertății diferitelor Biserici locale aflate în comuniune sacramentală nu poate fi redusă la o dimensiune pur

juridică, deoarece libertatea are și o profundă semnificație spirituală eclesială: ea exprimă libertatea creștină în comuniunea Bisericilor. Să amintim aici *canonul 8 al celui de-al III-lea Sinod Ecumenic* (Efes, 431), care apăra autocefalia Bisericii Ciprului în fața ingerințelor episcopilor din Antiohia în hirotonia episcopilor din această Biserică în care ei nu aveau jurisdicție. Acest canon precizează că în relațiile dintre Biserici trebuie „evitat să se introducă trufia puterii lumești sub pretextul lucrărilor sacerdotale, și aceasta de teama de a nu pierde pe nesimțite, puțin câte puțin, libertatea pe care Domnul nostru Iisus Hristos, Eliberatorul tuturor oamenilor, ne-a dăruit-o prin propriul Său sânge”.

În căutarea unității văzute a creștinilor, este, așadar, important să se aibă în vedere o eclesiologie a comuniunii, unde exigența unității să fie legată de cea a unei libertăți care exprimă adevărata comuniune frățească.

În această direcție trebuie să înainteze dialogul Ortodoxiei cu alte Biserici, pentru a exprima o comuniune în care este loc atât pentru o întâietate de slujire, cât și pentru o adevărată colegialitate sinodală, o comuniune în care să se afirme și *responsabilitatea, și libertatea Bisericilor-surori*, pentru ca lumea să creadă că trăim prin dumnezeiasca Comuniune treimică.

„On peut appliquer à l’Eglise – scie teologul ortodox Alexander Schmemmann –, par analogie, la théologie triadologique. De même que les trois Hypostases de la Sainte Trinité ne divisent pas la nature divine, chacune d’elles la possédant entièrement et en vivant, ainsi la nature de l’Eglise-Corps du Christ n’est pas divisée par la multiplicité des Eglises. Mais de même que les Personnes divines se «dénombrnent» – selon l’expression de saint Basile le Grand – ainsi se «dénombrnent» les Eglises et il y a parmi elles une hiérarchie. Dans cette hiérarchie il y a une première Eglise et un premier évêque. Cette hiérarchie ne diminue pas les Eglises, ne les subordonnant pas l’une à l’autre, elle est seulement destinée à faire vivre chaque Eglise de toutes et toutes de chacune, car c’est cette vie de toutes en chacune et de chacune en toutes qui est le mystère du Corps du Christ, de la plénitude qui emplit tout en tout”⁸.

Concluzie

Secularizarea societății contemporane, care se manifestă fie ca ostilitate față de Biserică, fie ca indiferență față de Evanghelie, ne obligă să redescoperim sensul profund al libertății și al responsabilității creștine și să facem din Biserică un promotor al adevăratei libertăți, cea care construiește comuniunea și lucrează pentru reconciliere într-o lume marcată de conflicte și dezbinare.

⁸ „La notion de primauté dans l’Eglise orthodoxe”, în: N. AFFANASIEFF et alii, *La primauté de Pierre dans l’Eglise orthodoxe*, Delachaux/Niestlé, Neuchâtel/Paris, 1960, p. 143.

Fiind în această lume, dar nu din această lume, Biserica trebuie să se roage și să lucreze pentru a-l elibera pe omul păcătos de egoismul său, de temerile și de agresivitatea sa, tocmai pentru că viața omenească nu se poate împlini decât în solidaritate și în dragoste frățească.

† DANIEL,
*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Sfântul Vasile cel Mare – teolog și liturg al Preasfintei Treimi*

Învățătura despre Sfânta Treime a Sfântului Vasile cel Mare și a celorlalți Părinți Capadocieni a fost consacrată la Sinodul al II-lea Ecumenic de la Constantinopol, în anul 381, în Crezul Niceo-Constantinopolitan, care a proclamat dumnezeirea Duhului Sfânt, pornind de la formula liturgică a Sfântului Vasile cel Mare a *homotimiei* (a cinstirii egale, de aceeași cinstire). Sfinții Părinți Capadocieni au susținut foarte clar distincția revelată între Dumnezeu și lume, între teologie și cosmologie. Mesajul Sfântului Vasile cel Mare și al Părinților Capadocieni este acela că Dumnezeu cel întreit în Persoane este în El Însuși lumină, viață și iubire, independent de orice relație a lui Dumnezeu cu lumea. Formula Părinților Capadocieni *mia ousía, treis hypostáseis* (o Ființă în trei Ipostasuri) accentuează *consubstanțialitatea ca identitate a aceleiași Ființe, prezentă în mod deplin și egal în toate Persoanele treimice*, precum și distincția *Persoanelor*, împotriva celor care confundau ipostasurile. Cu alte cuvinte, *Părinții Capadocieni subliniază deodată egalitatea, distincția și comuniunea sau unitatea Persoanelor Sfintei Treimi*.

Echilibrul între cele două aspecte ireductibile și indisociabile ale tainei Sfintei Treimi (o Ființă în trei Ipostasuri) se întemeiază în teologia răsăriteană pe învățătura despre monarhia Tatălui: „Întru mărturisirea celor trei Ipostasuri păzim evlavioasa dogmă a monarhiei”¹. Tatăl este principiu sau izvor al Ființei. Expresia „monarhie” înseamnă aici principiu unic, în sensul că *principiul diversității ipostatice, ca și al unității ființiale în Treime, este unul personal, Tatăl* (care în mod liber naște pe Fiul și purcede pe Duhul Sfânt).

De la această teologie a Sfântului Vasile cel Mare și a celorlalți Părinți Capadocieni am învățat că atât în Dumnezeu, cât și în umanitate, persoana în

* Cuvântul Preafericitului Părinte Patriarh DANIEL rostit în deschiderea *Congresului internațional de Teologie dedicat Sfântului Vasile cel Mare*, Aula Magna *Teotist Patriarbul* din Palatul Patriarhiei, București, 1 noiembrie 2009.

¹ *Despre Dubul Sfânt*, XVIII, 44-47, PG XXXII, 148D-153D.

comuniune este în același timp viață, iubire și lumină în planul veșniciei. Modelul comuniunii interpersonale din Sfânta Treime este total străin de orice cultură individualistă sau colectivistă, de orice personalism individualist, afectiv, patetic și protestatar, specific filosofilor și ideologilor. Ființa umană creată după chipul lui Dumnezeu (*Facere 1, 26-27*) se realizează complet în relația cu Persoanele divine și cu persoanele umane, iar prin aceasta oamenii arată că sunt creați după chipul Sfintei Treimi. Iar această relație a omului cu Sfânta Treime și cu ceilalți oameni începe cu Sfântul Botez și se trăiește plenar în Biserica Preasfintei Treimi. Hristos, Unul din Sfânta Treime, S-a făcut om, pentru a-i face pe oameni părtași ai vieții și fericirii veșnice a Preasfintei Treimi. De aceea, *Biserica lui Hristos laudă neconținut iubirea Preasfintei Treimi, iar prin Sfintele Taine pregustă lumina, pacea și bucuria Preasfintei Treimi. Mai mult, iubirea sau filantropia mântuitoare a Preasfintei Treimi a inspirat filantropia socială a Bisericii*, pe care, pentru prima dată, a arătat-o, în formă organizată, Sfântul Vasile cel Mare, în instituția sa numită *Vasiliada*.

Viața și opera Sfântului Vasile cel Mare ne arată că *cine a văzut cu adevărat Biserica – Trupul Lui Hristos, a văzut Sfânta Treime prezentă în ea*. Este o vedere descoperită tuturor celor botezați în numele Sfintei Treimi, ca unii care au dobândit *nu numai unirea cu Sfânta Treime, ci și unitatea (comuniunea) care se înțelege în Sfânta Treime*.

Felicităm pe toți organizatorii Congresului internațional dedicat Sfântului Vasile cel Mare, care are loc în aceste zile (1-4 noiembrie 2009) la București, și ne rugăm Preasfintei Treimi ca să binecuvânteze pe toți participanții la lucrările lui.

† DANIEL,

Arhiepiscopul Bucureștilor,

Mitropolitul Munteniei și Dobrogei.

Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Ocrotitorul Bucureștilor primește trei Sfinți Capadocieni*

Anul acesta, se împlinesc 1630 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Vasile cel Mare (†379), unul dintre cei mai cunoscuți Sfinți Părinți ai Bisericii Ortodoxe, mare teolog și înțelept păstor de suflete.

Cu acest prilej, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a declarat anul 2009 *An comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare și al tuturor Sfinților Capadocieni*.

Binecuvântarea și bucuria pe care ni le aduce sărbătoarea Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, Ocrotitorul Bucureștilor, sporesc și mai mult anul acesta, prin venirea din Grecia la București a moaștelor Sfântului Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, a moaștelor Sfântului Grigorie Teologul, prietenul Sfântului Vasile cel Mare, ca dar oferit de Arhiepiscopia de Viena, Austria, și a moaștelor Sfântului Grigorie al Nyssei, fratele Sfântului Vasile cel Mare, aduse de la biserica *Domnița Bălașa* din București. Așadar, Sfântul Cuvios Dimitrie cel Nou primește de sărbătoarea sa pe acești trei Sfinți Capadocieni.

Biserica întreagă și mai ales credincioșii pelerini cinstesc pe sfinți, întrucât în sfinți se arată prezența harului lui Hristos și lucrarea Sfântului Duh, ca rodire a darurilor primite de ei la Sfântul Botez, daruri pe care însă sfinții le-au cultivat prin rugăciune și fapte bune.

Roadele prezenței și lucrării Sfântului Duh în sfinții lui Dumnezeu se arată mai ales *in dragostea lor față de Dumnezeu și față de semenii, in bucuria lor duhovnicească, in pacea sufletului, in îndelungă răbdare când trec prin încercări, in bunătatea inimii, in facerea de bine către toți oamenii, in credință dreaptă și statornică, in blândețe nefățarnică, in înfrânare de la săvârșirea răului, in curăția sau sfințenia vieții (Galateni 5, 22-23)*.

* Cuvântul Preafericitului Părinte Patriarh DANIEL către pelerinii veniți la hramul Catedralei Patriarhale din București (24-29 octombrie 2009).

Așadar, când noi cinstim pe sfinți, cinstim prezența și lucrarea lui Dumnezeu în acei oameni care au crezut în El, L-au iubit și au împlinit voia Lui în viața lor pe pământ. Prin credința lor statornică și prin viața lor sfântă, toți sfinții sunt *prieteni ai lui Hristos* (cf. *Ioan 15, 14; Iacob 2, 23*), *învățători și rugători ai Bisericii pentru mântuirea oamenilor*.

Când Biserica lui Hristos recunoaște sfințenia celor ce au făcut roditoare în viața lor darurile Sfântului Duh, ea îndeamnă pe toți credincioșii să citească și să urmeze *Viețile sfinților*, să cinstească *icoanele sfinților* și să ceară ajutorul *rugăciunii sfinților* pentru a spori în credință și în fapte bune, pe calea mântuirii.

Pe lângă citirea *Sinaxarului* sau a *Vieții sfinților* și cinstirea *icoanelor sfinților*, Biserica a început încă din primele veacuri să cinstească *mormintele și moaștele sfinților*, mai ales pe cele ale sfinților apostoli, ale sfinților mucenici sau martiri și ale sfinților cuvioși monahi viețuitori în mănăstiri sau în pustie. Prin cinstirea moaștelor sfinților, Biserica mărturisește lucrarea Sfântului Duh de *sfințire a sufletului și a trupului omului* credincios, rugător către Dumnezeu și împlinitor al voii Sale.

Astfel, prin cinstirea moaștelor sfinților, Biserica mărturisește împreună cu Sfântul Apostol Pavel că trupul sfințit al credincioșilor este „*templu al Duhului Sfânt*” (*1 Corinteni 6, 19*), pentru că ei au „*slăvit pe Dumnezeu în trupul și în sufletul lor*” (*1 Corinteni 6, 20*) și „*vor fi cu Hristos în slava veșnică*” (*1 Tesaloniceni 4, 17*).

De aceea, prin rugăciunea lor, sfinții sunt mijlocitori pentru noi, vindecători de boli, izbăvitori de patimi și de necazuri, luminători ai vieții, dascăli ai mântuirii și îndrumători către Împărăția Preasfintei Treimi.

În aceste zile de sărbătoare, soborul minunat al Sfinților Părinți Capadocieni, Vasile cel Mare, Grigorie Teologul și Grigorie de Nyssa, *mari dascăli ai lumii și ierarhi*, sporește bucuria tuturor pelerinilor care cinstesc sfințele lor moaște alături de moaștele Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou și de cele ale Sfinților Împărați Constantin și Elena, ocrotitori ai Catedralei Patriarhale din București.

Cinstiți împreună în aceste zile de sărbătoare în Capitala României, acești minunați sfinți ai pământului Capadociei și ai Bisericii universale ne arată că lumina Evangheliei lui Hristos a rodit în popoare credincioase *raze și chipuri de lumină*, adică sfinți rugători pentru oameni pe pământ și în cer, unind între ele, prin lumina și rugăciunea lor, generații și popoare, întrucât pentru ei „*Isus Hristos, ieri și azi și în veci este același*” (*Evrei 13, 8*).

Iubiți pelerini,

Să rugăm pe acești sfinți mari, prieteni ai lui Hristos, părinți milostivi și luminători ai Bisericii, să fie pentru noi mijlocitori în fața Preasfintei Treimi,

să ne dăruiască sănătate și mântuire, mult ajutor în familie și în toată lucrarea cea bună, putere duhovnicească de a birui ispitele și necazurile, neînțelegerile și neajunsurile, sărăcia și nesiguranța zilei de mâine, pentru a spori în credință, în nădejde și în dragoste față de Dumnezeu și de oameni.

Rugăm pe Preamilostivul Dumnezeu să vă răsplătească tuturor evlavia și osteneala, dărnicia și răbdarea cu darurile Sale cele bogate, cu sănătate și mântuire, cu pace și bucurie, pentru ca să împărtășiți tuturor celor dragi binecuvântarea lui Dumnezeu și a sfinților Lui, lumina sărbătorii și frumusețea sufletelor adunate în rugăciune împreună cu sfinții, în iubirea Preasfintei Treimi!

„Harul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu [Tatăl] și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!” (2 Corinteni 13, 13).

† DANIEL,

*Arhiepiscopul Bucureștilor,
Mitropolitul Munteniei și Dobrogei,
Locțiitorul Tronului Cezareei Capadociei și
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

Recunoștință, responsabilitate și conlucrare*

Se împlinesc astăzi doi ani de când, răspunzând chemării Mântuitorului nostru Iisus Hristos și Colegiului Electoral Bisericesc din luna septembrie a anului 2007 adresată Preafericirii Voastre de a sluji Biserica noastră Ortodoxă Română în sfânta și marea responsabilitate de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, ați pornit pe acest drum cu dorința sinceră de a împlini „*cu timp și fără timp*” misiunea de slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor, având multă nădejde în milostivirea și ajutorul Preasfintei Treimi.

La acest ceas aniversar, ne revine aleasa bucurie ca, în numele întregului cler, al tuturor monahilor și monahiilor și al dreptmăritorilor creștini din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, să prezentăm un rezumat al bogatei și pilduitoarei activități a Preafericirii Voastre, desfășurată pe parcursul celui de-al doilea an, care reflectă dinamismul și dragostea plină de râvnă sfântă a Preafericitului nostru Părinte Patriarh, activitate concentrată pe direcțiile: administrativ-gospodărească, cultural-misionară și social-filantropică.

Arhiepiscopia Bucureștilor cuprinde unitățile bisericești din București, județul Ilfov și județul Prahova, organizate în nouă protoierii, 653 de parohii și 69 de filii. Activitatea neobosită a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel ca Arhiepiscop al Bucureștilor s-a concretizat în intervalul de timp cuprins între septembrie 2008 și septembrie anul curent prin înființarea a opt parohii, sfințirea a șase biserici și paraclise, a două altare de vară și resfințirea a zece biserici. De asemenea, s-a luat act de solicitarea pentru recepții la 23 de parohii pentru diverse lucrări și s-au binecuvântat lucrările de construire pentru 24 de noi locașuri de cult.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, sunt în desfășurare un număr de 243 de lucrări de consolidare, construire și reamenajare pentru diverse edificii bisericești din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor.

* Cuvânt al Preasfințitului Părinte VARSANUFIE PRAHOVEANUL, Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, la aniversarea a doi ani de la întronizarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Aula Magna *Teoctist Patriarhul*, Palatul Patriarhiei, 30 septembrie 2009.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, ca Arhiepiscop al Bucureștilor, conlucrează din punct de vedere administrativ, în cadrul Arhiepiscopiei, cu un număr de 1.321 de clerici și 1.711 mireni, angajați ai unităților de cult din cuprinsul eparhiei noastre, număr în creștere cu 7% comparativ cu perioada 2007-2008. Gradul de ocupare al posturilor clericale și neclericale aflate în evidențele Arhiepiscopiei Bucureștilor este de 98%.

Grija deosebită a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel în ceea ce privește cele 38 de unități monahale (33 de mănăstiri și cinci schituri), în perioada 2008-2009, s-a făcut cunoscută prin demersurile statutare pentru ridicarea la rangul de mănăstire a patru schituri (Caraiman, Sfântul Nicolae-Chițorani, Ceptura și Sfânta Maria-Jercălăi). În intervalul menționat mai sus, cu înalta binecuvântare a Preafericirii Sale, au fost închinoviați 14 viețuitori, au fost săvârșite patru rasoforii, 23 de tunderi în monahism, două hirotonii întru diacon și șase întru ieromonah.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel s-a îngrijit îndeaproape de lucrările de restaurare, consolidare și înnoire a Catedralei Patriarhale, care au redat splendoarea sfântului locaș, vechi de 350 de ani. Amintim că resfințirea Catedralei Patriarhale a avut loc la 26 octombrie 2008. Remarcăm, de asemenea, resfințirea bisericii Mănăstirii Samurcășești (14 octombrie 2008) și a paraclisului din Casa Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a coordonat lucrările de amenajare și punere în funcțiune a noii fabrici de lumânări a Arhiepiscopiei Bucureștilor, *Făclia Sfinților Români*, din incinta Mănăstirii *Duminica Sfinților Români* (Popești-Leordeni), la a cărei sfințire au participat, în 2008, un număr de 20 de ierarhi, membri ai Sfântului Sinod, dornici să vadă multiplele calități ale acestei fabrici moderne și eficiente în privința productivității și calității lumânărilor.

Din punct de vedere economic-gospodăresc, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a coordonat și supravegheat cu responsabilitate activitatea gospodăriilor anexe ale Arhiepiscopiei Bucureștilor. S-au înființat astfel la Gospodăria Anexă a Centrului eparhial plantații de pomi fructiferi, viță-de-vie, precum și o seră ultramodernă, destinată cultivării legumelor atât pentru uz intern, cât și pentru comercializare; la acestea se adaugă înființarea unei culturi de ciuperci la Mănăstirea Plumbuita. S-a făcut, de asemenea, reconversia suprafețelor de viță-de-vie de la plantațiile din Valea Călugărească. Sub supravegherea Preafericirii Sale, s-au realizat lucrări de reamenajare la parcul *Grădina Maicii Domnului* din incinta Reședinței Patriarhale.

Pentru o mai bună administrare a lucrărilor specifice, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a binecuvântat înființarea SC Chivotul Mare SRL, cu sediul în București, având ca obiect de activitate „lucrări de construcții a clădirilor

rezidențiale și nerezidențiale” și ca asociat unic Arhiepiscopia Bucureștilor, precum și a Cooperativei Agricole Via Domnului (obiect de activitate: cultivarea strugurilor, producerea și comercializarea vinurilor) și a SC Țarina Păstorului SRL (ultimele două în curs de înființare).

Sub atenta îndrumare a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, sectoarele Juridic și Bunuri Imobile Bisericești ale Centrului eparhial au reușit recuperarea a 118 hectare, baltă + vatra mănăstirii, pentru Mănăstirea Țigănești, 5 hectare de teren agricol pentru Mănăstirea Pasărea, și s-au întocmit 29 de contracte de închiriere, șapte contracte de donație, nouă contracte de comodat, un contract de arendă și două acte de transfer de proprietate. De asemenea, s-a oferit asistență de specialitate și s-au făcut demersurile pentru ca 100 de unități de cult din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor să primească fonduri europene nerambursabile. Înființarea, în 2008, a Sectorului Bunuri Imobile Bisericești, la inițiativa Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, și-a arătat eficiența în perioada 2008-2009 prin aportul financiar de 360.600 lei realizat numai din activitatea cadastrală a sectorului în cauză, pe lângă alte activități specifice.

Grija deosebită pentru activitatea administrativ-gospodărească s-a manifestat în anul 2009 prin înființarea unui nou sector la Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Bucureștilor, și anume Sectorul Fonduri pentru Activități Bisericești.

Sub supravegherea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, la Cancelaria Centrului eparhial s-au primit 12.730 de lucrări, care au fost distribuite către sectoarele Centrului eparhial. Au fost transmise 12.730 de răspunsuri și 3.836 de ordine circulare; s-au întocmit 45 de comunicări pe diverse probleme, 29 de procese verbale de ședință pentru Permanența Consiliului Eparhial, două procese verbale de ședință pentru Sinodul Mitropolitan și două procese verbale de ședință pentru Adunarea Eparhială. Au fost eliberate, de asemenea, 246 de adeverințe, la solicitarea salariaților Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Cu înalta binecuvântare a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, întregul aparat administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor s-a aflat și se află într-un continuu proces de înnoire și eficientizare, pentru a răspunde mai bine cerințelor păstoriților și ale unei societăți în continuă schimbare.

Prin îndrumarea Preafericitului Sale, activitatea cultural-misionară a Arhiepiscopiei Bucureștilor a cunoscut împliniri de seamă, începând cu cele editoriale. Astfel, editura *Cuvântul Vieții*, în ciuda dificultăților create de criza financiară prin care trece România, a reușit să tipărească 14 titluri în patru colecții: colecția *Vita Aeterna – Colina Bucuriei*, *Duhul Sfânt a înnoit-o*, *Biserica Ortodoxă Română și Unirea Principatelor*, *Semnificația clopotului în viața Bisericii*; colecția

Vięti de Sfinęi – Sinaxarul Sfinęilor Capadocieni, Cântări la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie, Slujba Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, Slujba Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul, Slujba Sfântului Neagoe Basarab, Intrarea Domnului în Ierusalim – Rânduiala Pelerinajului de Florii, Aducerea moaștelor Sfântului Apostol Pavel în România; colecția Bucuria credinței – Singurătatea lui Vlad Țepeș, Lumina din viața oamenilor, colecția Lumina Credinței – Îndrumător administrativ bisericesc; precum și alte publicații (calendare bisericești, ilustrate, cărți poștale, mape de prezentare, monografii etc.).

Activitatea cultural-misionară s-a manifestat și în organizarea cursurilor pentru pregătire profesională în domeniul patrimoniului cultural, cu programe destinate formării muzeografilor, custozilor de sală, supraveghetorilor, ghizilor. La nivelul Arhiepiscopiei Bucureștilor sunt atestați un număr de 15 muzeografi și zece gestionari custode de sală. Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și-a manifestat grija deosebită pentru păstrarea, conservarea și îmbogățirea patrimoniului cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor, concretizată în cele 164 de șantiere de pictură sau restaurare a picturii, restaurarea a numeroase icoane, obiecte de patrimoniu, realizarea unui număr de patru racle pentru sfinte moaște și organizarea expoziției-concurs *Icoana din sufletul copilului* (16-26 iunie 2009).

Printre alte împliniri pe tărâm cultural-misionar, amintim: organizarea concertului *Colindul sfânt și bun* (Sala Polivalentă, 11 decembrie 2008), coordonarea celor nouă formații de muzică bisericească din cadrul protoiereii Arhiepiscopiei Bucureștilor, reorganizarea Conferințelor pastoral-misionare semestriale, susținerea activităților Centrului de Presă *Basilica* al Patriarhiei Române (*Ziarul Lumina*, TV Trinitas și Radio Trinitas), tipărirea monografiilor Mănăstirilor Radu Vodă, Samurcășești, Snagov, Plumbuita, a volumului *Pridvoarele Împărăției Cerurilor* și a volumelor comemorative cuprinzând activitatea Arhimandriților Sofian Boghiu și Gavriil Stoica.

Referitor la educația religioasă creștin-ortodoxă, prin purtarea de grijă a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, s-au realizat: întâlniri de lucru cu protoiereii și responsabili desemnați pentru implementarea programelor catehetice *Hristos împărtășit copiilor* și *Alege școala!*; desfășurarea programului *Serile Catehetice* (la Catedrala Mitropolitană Sfântul Spiridon Nou și biserica Sfânta Ecaterina); consfătuiri metodice generale anuale cu profesorii de religie; organizarea și desfășurarea *Olimpiadei de Religie*; organizarea cursurilor preoțești pentru obținerea gradelor profesionale în preoție; participarea la diverse concursuri școlare, simpozioane și congrese, între care amintim: *Olimpiada națională pentru Seminariile Teologice, Simpozionul Statutul Religiei și instrucția școlară, Congresul Național Hristos împărtășit copiilor*, modernizarea și dotarea cu mobilier nou a

Centrului cultural social *Justinian Patriarbul*, precum și amenajarea și dotarea sălii pentru arhivă în clădirea Facultății de Teologie *Justinian Patriarbul*.

Ca realizare de seamă în domeniul cultural-misionar, remarcăm tipărirea *Îndrumătorului Administrativ Bisericesc*, o lucrare complexă, ce se constituie într-un adevărat ghid practic nu numai pentru aspiranții la preoție, ci și pentru administrarea parohiei și a mănăstirii.

Grija față de lucrarea social-filantropică a fost una dintre principalele activități ale Preafericirii Sale, susținută cu multă jertfelnicie, astfel încât putem spune că, în anul care s-a scurs, în Arhiepiscopia Bucureștilor s-a intensificat această activitate prin derularea a 14 noi programe: acordarea de ajutoare financiare în caz de urgență în valoare de 61.400 lei; organizarea de colecte și primirea de donații totalizând 30.879 lei și 52.500 euro; desfășurarea unui număr de 56 de acțiuni și participarea la zece seminarii, conferințe și întâlniri de lucru pe tematică social-filantropică. Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, funcționează în Arhiepiscopia Bucureștilor 46 de așezăminte și centre sociale.

Sub îndrumarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, în cadrul Sectorului Social-Filantropic al Centrului eparhial își desfășoară activitatea un număr de 126 de preoți de caritate (56 în spitale, 11 în școli, șapte în azile, șase în orfelinate, șapte în așezăminte, 22 în armată, cinci în penitenciare, 12 în cadrul Ministerului de Interne), care slujesc în 31 de biserici și 55 de capele amenajate, trei dintre ele fiind sfințite în perioada 2008-2009 și zece în diferite faze de construire. Pentru coordonarea activității preoților de caritate din Arhiepiscopia Bucureștilor s-au organizat și desfășurat opt sesiuni ale cercului pastoral *Comunicare și comuniune* și două sesiuni ale cercului pastoral *Rugăciune și frățietate*.

Activitatea desfășurată în anul pe care îl evocăm nu va rămâne fără răspuns în cel care urmează, pentru că organismul viu pe care îl reprezintă Biserica trebuie să fie activ, indiferent de greutățile pe care timpul le așează pe umerii creștinilor.

De aceea, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a insuflat colaboratorilor Preafericirii Sale din Arhiepiscopia Bucureștilor sentimentul strădaniei pentru ducerea la bun sfârșit a celor începute în perioada 2008-2009 și pentru continuarea și îmbunătățirea activităților specifice în direcțiile amintite la început, și anume: administrativ-gospodărească, cultural-misionară și social-filantropică.

Astfel, ca deziderate în domeniul administrativ-gospodăresc pentru anul ce urmează, amintim: eficientizarea activității administrative bisericești și a celei pastorale prin rearondarea tuturor parohiilor din orașele mari din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor, actualizarea Schemelor de funcții și personal ale Centrului eparhial și unităților bisericești din subordine, creșterea numărului

de biserici construite în cadrul proiectului *Niciun sat fără biserică*, demararea procesului de proiectare a bisericii din incinta Centrului Olimpic de la Snagov, construirea cramei de la Mănăstirea Sfânta Maria-Jercălăi, demararea procesului de proiectare și refacere a ansamblului mănăstiresc Chiajna, construirea Centrului pentru tineret din cadrul Mănăstirii Caraiman, intabularea tuturor proprietăților Arhiepiscopiei Bucureștilor, recunoașterea, pe cale judecătorească, a dreptului de proprietate asupra imobilelor bisericești – terenuri și construcții – pentru care nu există titluri de proprietate, sprijinirea unităților de cult din subordine pentru obținerea unor decizii de retrocedare favorabile pentru proprietățile preluate abuziv de stat, continuarea activității de obținere de fonduri europene nerambursabile pentru unitățile de cult bisericești, folosirea cât mai eficientă a terenurilor și proprietăților pe care le deține Arhiepiscopia Bucureștilor, finalizarea lucrărilor de restaurare și amenajare a Reședinței Patriarhale și Palatului Patriarhal etc.

Ca obiective cultural-misionare și social-filantropice, amintim: tipărirea volumelor *Domnitorii și ierarhii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor, Bucuria nunții binecuvântate. Cateheze despre familia creștină, Iubirea e mai tare decât moartea, 2009 – Anul comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare și al Sfinților Capadocieni*, monografiile ale protoieriilor, parohiilor și mănăstirilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; organizarea etapei mitropolitane a concursului coral *Tineri, lăudați pe Domnul*, susținerea examenului de selecționare pentru clerici, a examenelor de capacitate și pentru obținerea gradelor preoțești; realizarea unor pliante și cataloage care să cuprindă date despre monumentele de artă religioasă, intensificarea demersurilor pentru identificarea și recuperarea obiectelor de patrimoniu ale Bisericii confiscate de regimul comunist, restaurarea unor icoane, obiecte de patrimoniu, confecționarea unor racle pentru moaște de sfinți; realizarea unor albume și monografiile ale mănăstirilor din eparhie și continuarea tipării unor pliante și monografiile pentru mănăstirile și schiturile din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor; sprijinirea diferitelor categorii sociale aflate în dificultate, prin cuvânt și faptă, intensificarea activității social-filantropice și educaționale a parohiilor din cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor prin înființarea de grădinițe, desfășurarea de programe gen after-school, continuarea proiectelor catehetice, încurajarea familiei creștine și dezvoltarea spiritului de întraajutorare frățească.

Preafericite Părinte Patriarh,

Toate realizările prezentate mai sus au fost posibile datorită slujirii „cu timp și fără timp”, pe care Preafericirea Voastră a înțeles să și-o asume încă de la preluarea responsabilității de Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit

al Munteniei și Dobrogei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Faptele prezentate anterior sunt mai cu seamă de remarcat pe fondul crizei economice prin care trece țara noastră. De aceea, suntem recunoscători Preasfintei Treimi pentru darul pe care ni l-a făcut prin chemarea Preafericirii Voastre la această slujire, întru care ne-ați ales ca și colaboratori. Vă aducem, pe această cale, și noi prinosul recunoștinței și al dragostei noastre, rugând pe Bunul Dumnezeu să dăruiască Arhipăstorului nostru sănătate deplină, ani mulți de slujire și dăruire jertfelnică, spre slava Preasfintei Treimi și spre mântuirea noastră.

† VARSANUFIE PRAHOVEANUL,
Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor

**Cuvânt rostit de † Varsanufie Prahoveanul cu
ocazia sărbătoririi a 650 de ani de existență a
Mitropoliei Țării Românești, în cadrul ședinței
solemne a Sfântului Sinod, Aula Magna
*Teoctist Patriarhul, 28 octombrie 2009***

După cum se cunoaște, întemeierea Principatului Țării Românești, realizată prin unificarea diferitelor formațiuni politice – cnezate și voievodate – din dreapta și stânga Oltului, sub Basarab I (c. 1310-1352), a fost urmată de organizarea bisericească, înfăptuită de fiul și urmașul său, Nicolae Alexandru (1352-1364), care l-a strămutat pe mitropolitul Iachint de la Vicina la Curtea de Argeș, în anul 1359, ca mitropolit al Țării Românești, cu recunoașterea Sinodului Patriarhiei din Constantinopol și a patriarhului ecumenic Calist I, având și încuviințarea împăratului bizantin Ioan V Paleologul.

Sfântul Mitropolit Iachint (1359-1372), a cărui jurisdicție se întindea asupra întregii Țări Românești, de la Porțile de Fier până în Dobrogea, era numit în scrisorile patriarhale „mitropolit a toată Ungro-Vlahia” și avea reședința la Curtea de Argeș, fiind, totodată, arhiepiscopul eparhiei centrale, cu toate drepturile și îndatoririle unui chiriarh.

La începutul secolului al XVI-lea, prin reorganizarea Bisericii din Țara Românească de către fostul patriarh ecumenic Nifon al II-lea, jurisdicția efectivă a mitropolitului „Ungro-Vlahiei” s-a restrâns la limitele eparhiei sale, dar acesta a continuat să exercite autoritatea scaunului celei dintâi eparhii din țară peste cele două episcopii nou înființate la Râmnic și Buzău, între anii 1502-1503.

În secolul următor, în titulatura mitropoliților apare și numele de arhiepiscop, legat de cel al orașului de reședință. De la Curtea de Argeș, reședința Mitropoliei s-a mutat la Târgoviște, în 1517, în biserica începută de Radu cel Mare și terminată de Neagoe Basarab. Astfel, mitropoliții Luca (1602-1629),

Teofil (1637-1648) și Ștefan (1548-1653; 1655-1668) se intitulau: „Preasfințitul arhiepiscop al cetății Târgoviștei și mitropolit a toată țara Ungro-Vlahiei”.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea, reședința mitropolitană se mută de la Târgoviște la București, cum s-a hotărât prin hrisovul domnesc al lui Radu Leon, din 8 iunie 1668. După statornicirea reședinței mitropolitane la București, începând cu mitropolitul Teodosie (1668-1672; 1679-1708), titulatura mitropoliților a devenit: „Arhiepiscop și Mitropolit al scaunului Bucureștilor și a toată Ungro-Vlahia”. De atunci, putem vorbi de Arhiepiscopia Bucureștilor ca eparhie centrală a Mitropoliei (Ungro-Vlahiei) Țării Românești.

În secolul al XVIII-lea, mitropolitul Grigorie II este și cel care primește titlul onorific de *Loçtiitor al Tronului Cezareei Capadociei*, pe care i l-a acordat, la 10 octombrie 1776, patriarhul ecumenic Sofronie II, la intervenția stăruitoare a domnitorului Alexandru Ipsilanti (1774-1782). De atunci și până astăzi, arhiepiscopul și mitropolitul de la București a purtat fără întrerupere în titulatura sa titlul de *Loçtiitor al Tronului Cezareei Capadociei*.

După *Unirea Principatelor Române*, domnitorul Alexandru Ioan Cuza acordă mitropolitului Nifon (1850-1875), la 11 ianuarie 1865, titlul de „mitropolit primat”, la care se adaugă, după punerea în aplicare a *Legii sinodale* din 14 decembrie 1872, și cel de „Președinte al Sfântului Sinod”. În acest fel, dreptul de jurisdicție onorifică acordat de sfintele canoane Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române se extinde și asupra eparhiilor din Moldova. Către sfârșitul vieții, Mitropolitul Nifon se intitula: „Arhiepiscop și Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Loçtiitor al Tronului Cezareei Capadociei, Primat al României și Președintele Sfântului Sinod”.

În anul 1925, prin hotărârea Sfântului Sinod din 4 februarie și Legea promulgată la 25 februarie, scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Ungro-Vlahiei, ca Primat al României, a fost ridicat la rangul de Patriarhie, iar arhiepiscopul și mitropolitul Ungro-Vlahiei a devenit, în calitate sa de Primat al României, Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Ca urmare, titularul acestui scaun poartă până astăzi, deasupra celorlalte numiri, pe cea de *Patriarh* al Bisericii Ortodoxe Române. Primul patriarh, Miron Cristea (1925-1939), investit și înscăunat la 1 noiembrie 1925, se intitula „Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-Vlahiei, Loçtiitor al Tronului Cezareei Capadociei și Patriarh al României”.

La 17 mai 1990, Adunarea Națională Bisericească, pe temeiuri „de ordin istoric, administrativ-bisericesc și misionar-pastoral” și pentru a răspunde „cerințelor actuale ale clerului și credincioșilor”, a aprobat hotărârea Sfântului Sinod de schimbare a denumirii Mitropoliei Ungro-Vlahiei în „Mitropolia

Munteniei și Dobrogei”. Ca urmare, până astăzi, Întâistătătorul Bisericii noastre se intitulează: „Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Munteniei și Dobrogei, Locțiitor al Tronului Cezareei Capadociei, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Președintele Sfântului Sinod”, iar jurisdicția sa se exercită, potrivit Sfintelor Canoane și Statutului în vigoare, ca Arhiepiscop al Bucureștilor peste teritoriul Arhiepiscopiei, ca Mitropolit al Munteniei și Dobrogei și peste eparhiile sufragane, iar ca Patriarh, peste întreaga Biserică Ortodoxă Română.

Am ținut să alcătuim, în introducerea prezentării noastre de astăzi, această scurtă incursiune istorică în anul în care aniversăm *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești*, eveniment care, la inițiativa Părintelui Patriarh Daniel, a fost marcat pe tot parcursul anului și pe întreg cuprinsul Mitropoliei prin diverse manifestări religios-duhovnicești și culturale, alături de toate celelalte manifestări consacrate prin hotărârea (7290/4 noiembrie 2008) Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române: *2009 - Anul comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareei Capadociei (+379) și al celorlalți Sfinți Capadocieni*.

În pregătirea evenimentului istoric al întemeierii Mitropoliei Țării Românești, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la propunerea Sinodului Mitropolitan al Mitropoliei Munteniei și Dobrogei (din data de 19 iunie 2008, teme nr. 5112/2008), a hotărât, în ședința de lucru din 9 iulie 2008, canonizarea celui dintâi mitropolit al Țării Românești, Sfântul Ierarh Iachint (cu zi de prăznuire la 28 octombrie), a Sfântului Voievod Neagoe Basarab (cu zi de prăznuire la 26 septembrie) și a Sfântului Cuvios Dionisie Exiguul din Dobrogea (cu zi de prăznuire la 1 septembrie), a căror proclamare solemnă a avut loc anul ce a trecut, la 26 octombrie 2008, la Catedrala Patriarhală din București.

Proclamarea locală a acestora a avut loc: la Constanța (2 noiembrie 2008 - Sfântul Cuvios Dionisie Exiguul), la Târgoviște (26 septembrie 2009 - Sfântul Voievod Neagoe Basarab), la Curtea de Argeș (26 septembrie - Sfântul Ierarh Iachint) și la Tulcea (27 septembrie 2009 - Sfântul Ierarh Iachint).

În același context al aniversării celor 650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești, la inițiativa Părintelui Patriarh Daniel și cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, au fost ridicate la rang de Arhiepiscopie: Episcopia Argeșului și Muscelului (proclamarea oficială la 26 septembrie 2009), Episcopia Dunării de Jos (proclamarea oficială la 27 septembrie 2009) și Episcopia Buzăului și Vrancei.

Pentru înscrierea în pagină a evenimentului aniversar de anul acesta, un colectiv de autori desemnați de eparhiile Mitropoliei Munteniei și Dobrogei

și Mitropoliei Olteniei, sub coordonarea Sectorului Cultural și relații cu mass-media al Arhiepiscopiei Bucureștilor, a alcătuit un volum închinat domnitorilor și ierarhilor Țării Românești, intitulat *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor*, o carte-eveniment, născută din gândul și sufletul Părintelui Patriarh Daniel.

Pe plan local, toate eparhiile Țării Românești au ținut să facă cunoscut momentul aniversar a șase secole și jumătate de istorie a Mitropoliei Țării Românești, prin diferite manifestări și publicații.

Astfel, amintim:

I. Arhiepiscopia Bucureștilor

- a marcat evenimentul în cadrul conferințelor administrative preoțești pe protoierii;

- a organizat împreună cu Sectorul Patrimoniu-Cultural al Patriarhiei Române expoziția tematică *Mitropolia Țării Românești – 650 de ani de existență*;

- a tipărit romanul creștin *Singurătatea lui Vlad Țepeș* (autor: Ileana Toma);

- a tipărit slujba Sfântului Ierarh Iachint, a Sfântului Voievod Neagoe Basarab și a Sfântului Dionisie Exiguul;

- a tipărit icoanele (în diferite formate) cu chipul celor trei sfinți;

- a alcătuit materiale documentar-istorice pentru revista *Glusul Bisericii*;

- a coordonat lucrările de redactare, tehnoredactare, grafică și tipar pentru albumul *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor*;

- a realizat împreună cu Romfilatelia un album și o coală filatelică intitulate *650 de ani de la întemeierea Mitropoliei Țării Românești și albumul filatelic București – 550 de ani. 20 septembrie 1459–20 septembrie 2009*;

- a publicat volumul *Biserica Ortodoxă Română și Unirea Principatelor*,

- a programat dezbateri la postul de radio *Trinitas* pe această temă cu Pr. prof. dr. Mihai Săsăujan și Pr. prof. dr. Ionuț Moldoveanu, de la Facultatea de Teologie *Justinian Patriarhul* din București.

II. Arhiepiscopia Tomisului

- a organizat conferința *Fericitul Voievod Neagoe Basarab – Domn al păcii și ctitor de cultură românească*;

- a organizat simpozionul *Creștinism și românitate la gurile Dunării*, al Facultății Ortodoxe de Teologie din cadrul Universității Ovidius – Constanța;

- a realizat emisiuni tematice la postul de radio *Dobrogea* al Arhiepiscopiei Tomisului.

III. *Arhiepiscopia Târgoviștei*

- a tipărit ediția jubiliară a Octoiului lui Macarie (1510), împreună cu Academia Română;
- a organizat proclamarea solemnă a Sfântului Voievod Neagoe Basarab, a adus și a așezat moaștele Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, în Catedrala Mitropolitană din Târgoviște;
- a inaugurat Aula Sfântului Voievod Neagoe Basarab în incinta Reședinței Mitropolitane din Târgoviște (26 septembrie 2009);
- a tipărit volume cu tematică diversă, ca un omagiu adus celor *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești* (broșura misionară *Tineret, Biserică, Societate*, un *Album* cu biserici și mănăstiri reprezentative din Arhiepiscopia Târgoviștei, intitulat *Semne ale iubirii de Dumnezeu, Slujba Sfântului Voievod Neagoe Basarab, a Sfântului Ierarh Nifon, Viața și acatistul Sfântului Voievod Neagoe Basarab, Viața și acatistul Sfântului Ierarh Nifon*, articole tematice în *Almanahul Bisericesc 2009*). În pregătire sunt: două volume cu valențe istorice, culturale, spirituale și naționale, cu referință la voievodul Mihai Viteazul și domnitorul Matei Basarab, și editarea unui CD cu slujba Sfântului Voievod Neagoe Basarab;
- a organizat simpozionul internațional cu tema *Contribuția Voievodului Neagoe Basarab la dezvoltarea culturii și spiritualității românești*, ce va fi publicat într-un volum de studii;
- la conferința pastoral-misionară de toamnă, în cadrul fiecărei protoierii, în prezența chiriarhului locului, se va trata tema *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești*;
- a fost dezbătută la ședințele administrative lunare din cadrul protoierii, în luna februarie, tema *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești*;
- apariția în mass-media locală a unor articole și eseuri ale profesorilor de la Facultatea de Teologie a Universității Valahia din Târgoviște și de la Seminarul Teologic Sfântul Ioan Gură de Aur din Târgoviște, precum și realizarea unor emisiuni specializate de radio și TV;
- organizarea în ziua de 13 noiembrie 2009, în cadrul Seminarului Teologic Sfântul Ioan Gură de Aur din Târgoviște, a unui simpozion științific cu tema *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești*.

IV. *Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei*

- a redactat materialul pentru lucrarea *Domnitorii Țării Românești. Citoriile și mormintele lor*;
- a tratat tema în cadrul cursurilor preoțești la Mănăstirea Rătești și al cursurilor de perfecționare a cântăreților bisericești de la Mănăstirea Ciolanu;

- a organizat conferința semestrială de toamnă cu titlul *Mitropolia Ungro-Vlahiei – 650 de ani de la întemeiere. Ierarhi ai Episcopiei Buzăului și Vrancei care au avut un rol deosebit în istoria acesteia.*

V. Arhiepiscopia Argeșului și Muscelului

- la inițiativa Preafericitului Părinte Daniel, a dăruit Catedralei Arhiepiscopale din Curtea de Argeș un nou ocrotitor: Sfântul Voievod Neagoe Basarab;
- a organizat Simpozionul național de istorie, intitulat *650 de ani de la înființarea Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Spiritualitate și istorie în Episcopia Argeșului și Muscelului;*
- a organizat Conferința internațională cu titlul *Eclesiologia, o abordare scripturistică, patristică și din perspectiva dialogului ecumenic. Dimensiunea ecumenică a domnitorului Neagoe-Vodă Basarab*, ce va fi publicată într-un volum distinct;
- a tipărit o nouă ediție a lucrării *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie.*

VI. Arhiepiscopia Dunării de Jos

- a redactat materialul necesar pentru volumul *Domnitorii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor*;
- a publicat volumul de studii istorice *Arhiepiscopia Dunării de Jos. Istorie bisericească, misiune creștină și viață culturală. De la începuturi până în secolul al XVI-lea;*
- a publicat albumul *Arhiepiscopia Dunării de Jos. Sfîntenie, frumusețe, comuniune*;
- a organizat sesiunea de comunicări *Creștinismul românesc și organizarea bisericească în secolele XIII-XIV. Știri și interpretări noi.*

VII. Episcopia Sloboziei și Călărașilor

- a publicat diverse materiale pe această temă în revista eparhială *Bărăganul Ortodox.*

VIII. Episcopia Alexandriei și Teleormanului

- a dezbătut tema aniversară în cadrul conferințelor administrative lunare la sediul celor patru protoierii;
- a publicat articole tematice în revista oficială a episcopiei, *Credința Ortodoxă;*
- a organizat Simpozionul cu tema *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești* la Seminarul Sfântul Calinic de la Cernica de la Turnu Măgurele.

IX. *Episcopia Giurgiului*

- a publicat documentare istorice cu referire la momentul începuturilor Mitropoliei și a personalității Sfântului Ierarh Iachint în revista eparhială *Revista Ortodoxă*;
- a acordat hramul Sfântul Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, bisericii parohiale Dobreni din Protopopiatul Herăști;
- a organizat un simpozion cu tema *650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești*, la Seminarul teologic *Teoctist Patriarhul* din Giurgiu;
- a organizat conferința pastoral-misionară de toamnă cu tema aniversară;
- a dezbătut tema aniversară la întâlnirea de lucru cu profesorii de religie din eparhie;
- a prezentat pe site-ul episcopiei *Viața Sfântului Iachint*.

X. *Episcopia Tulcei*

- a dezbătut tematica în cadrul conferințelor pastoral-misionare semestriale organizate în cele trei protopopiate ale eparhiei;
- a emis distincția eparhială *Crucea Sfântului Ierarh Iachint* pentru clerici și mireni;
- a tipărit icoane cu chipul Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești;
- a realizat icoane pictate pe lemn, cu chipul Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești;
- a inaugurat, în data de 1 septembrie, librăria eparhială *Sfântul Iachint Mitropolitul*;
- a reflectat evenimentul aniversar în paginile publicației eparhiale *Cuvânt Bun*, SN, VI (2009), 9 (79), p. 15, la rubrica *Observator cultural*;
- a rânduit așezarea de noi biserici sub ocrotirea Sfântului Ierarh Iachint de la Vicina;
- a publicat în cadrul editurii eparhiale următoarele titluri:
 1. Prof. Nicolae Rădulescu, „Mitropolia de Vicina”, în: *Cuvânt Bun*, SN, VI (2009), 9 (79), pp. 7-9.
 2. Pr. Felix-Lucian Neculai, „Reflecții istorice la împlinirea a 650 de ani de întemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei. De la Mitropolia Vicinei la Episcopia Tulcei”, *Îndrumător Pastoral*, I (2009), 1, pp. 114-123.
 3. Pr. Felix-Lucian Neculai, „Un nou sfânt în calendar – Iachint de la Vicina, Mitropolitul Țării Românești”, *Sfaturi Duhovnicești*, SN, III (2009), 9 (24), pp. 2-3.
 4. Visarion, Episcopul Tulcii, „Sfântul Iachint de la Vicina, Mitropolitul Țării Românești”, *Cuvânt Bun*, SN, VI (2009), 9 (79), pp. 3-4 (în curs de apariție).

*

Am lăsat la finalul prezentării noastre evenimentele organizate în cursul acestui an de către Administrația centrală bisericească – Administrația Patriarhală din dorința de a evidenția felul în care Patriarhia Română a comemorat, la cel mai înalt nivel de reprezentare, cei 650 de ani de existență istorică a Mitropoliei Țării Românești:

- programele speciale, dedicate evenimentului de către Centrul de Presă *Basilica* prin intermediul radioului, al televiziunii, dar și al *Ziarului Lumina*, pe întreg parcursul acestui an;

- punerea în circulație (la 24 iunie 2009) a unei monede aniversare de argint cu chipul Voievodului Nicolae Alexandru și al Sfântului Mitropolit Iachint dedicată celor 650 de ani de la întemeierea Țării Românești;

- publicarea în cadrul editurii *Basilica* a lucrărilor: *Pridvoare ale cerului* (amplă monografie a mănăstirilor și schiturilor din Arhiepiscopia Bucureștilor) și *Protoieria III Capitală* (lucrare de referință ce prezintă toate locașurile de cult din Protoieria III Capitală);

- organizarea expoziției tematice *Mitropolia Țării Românești – 650 de ani de existență*, prin efortul Sectorului Patrimoniul Cultural al Patriarhiei Române;

- tipărirea icoanelor Sfinților Iachint, Neagoe Basarab și Dionisie Exiguul în diferite formate, la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.

Rugând de iertare distinsul auditoriu, pentru lungimea expunerii noastre și cantitatea informațiilor prezentate destul de anevoios de reținut, dorim să mulțumim cu recunoștință Bunului și Atotmilostivului Dumnezeu, Cel în Treime lăudat, pentru că ne-a luminat și ne-a întărit în această lucrare de cinstire a înaintașilor, dar și Părintelui nostru Patriarh Daniel pentru grija ceas de ceas în realizarea tuturor lucrărilor pe care vi le-am prezentat.

† VARSANUFIE PRAHOVEANUL,
Episcop-vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor

VIATA BISERICESCA ÎN
MITROPOLIA MUNTENIEI
ȘI DOBROGEI

Târgoviște – capitală a spiritualității și culturii românești

*Proclamarea locală a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Basarab,
aducerea și așezarea moaștelor Sfântului Ierarh Nifon,
Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești,
în Catedrala Arhiepiscopală și Mitropolitană din Târgoviște
și lansarea ediției jubiliare a «Octoihului» lui Macarie
în ziua de 26 septembrie 2009*

Arhidiacon Ionuț-Adrian GHIBANU

Istoria neamului românesc s-a împletit, de-a lungul timpului, în mod tainic cu misiunea Bisericii Ortodoxe. De aceea, putem spune că între românitățe și Ortodoxie există strânse și tainice legături, care, pe de-o parte, au susținut opera de răspândire a Evangheliei Mântuitorului Hristos, iar, pe de altă parte, au dat profunzime și statornicie manifestărilor și aspirațiilor noastre naționale. Cine se apleacă cu atenție și cu bună credință asupra istoriei românilor poate observa cu ușurință implicarea puternică a Bisericii noastre, în mod fructuos și creator, mai ales în momentele naționale definitorii, care au marcat trecerea prin fiecare veac. Un astfel de moment care mărturisește pe deplin despre această realitate a fost cel din ziua de 26 septembrie 2009, atunci când au avut loc, în străvechea cetate a Târgoviștei, reședință a voievozilor și mitropoliților munteni, proclamarea locală a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Basarab, aducerea și așezarea moaștelor Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, în Catedrala Arhiepiscopală și Mitropolitană din Târgoviște și lansarea ediției jubiliare a *Octoihului* lui Macarie, în prezența Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a unor membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a unor personalități de seamă ale vieții publice, științifice și culturale românești. Acest eveniment,

deopotrivă spiritual și cultural, a încununat anul 2009, an în care am aniversat 650 de ani de la întemeierea Mitropoliei Ungro-Vlahiei (Munteniei și Dobrogei) și am evidențiat acea Biserică vie și puternică, ce se manifestă cu efervescentă în acest început al celui de-al treilea mileniu creștin. Aflat în vizită canonică în Mitropolia Munteniei și Dobrogei, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul României, însoțit de 23 de ierarhi, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a săvârșit, în mod solemn, în fața Catedralei Arhiepiscopale și Mitropolitane din Târgoviște, în prezența a peste 17.000 de credincioși, a președintelui României, domnul Traian Băsescu, a unor autorități locale și naționale, dar și a altor numeroși invitați, Sfânta Liturghie patriarhală. Menționăm că la acest eveniment a participat și Preacuviosul Petros, starețul Mănăstirii Dionisiu din Muntele Athos, care prin prezența sa a întărit legătura simbolică dintre Târgoviște și Sfântul Munte, legătură realizată prima dată de către Sfântul Ierarh Nifon, prin plecarea sa din vechea cetate munteană direct pe binecunoscutul loc de nevoiță ascetică. Această frumoasă legătură a fost evidențiată și de pelerinajul pe care Î.P.S. Părinte Mitropolit Dr. Nifon l-a realizat la Mănăstirea Dionisiu, pe 24 august 2008, în ziua prăznuirii sfântului (pe stil vechi), la invitația S.S. Sale Bartolomeu I, Patriarhul Ecumenic, cu ocazia comemorării a 500 de ani de la trecerea la cele veșnice a sfântului. Evenimentul a fost anunțat și pregătit de un Simpozion internațional cu tema *Contribuția Voievodului Neagoe Basarab la dezvoltarea culturii și spiritualității românești*, organizat în ziua de 25 septembrie, de către Arhiepiscopia Târgoviștei, împreună cu Academia Oamenilor de Știință din România, cu Facultatea de Teologie și cu Universitatea „Valahia” din Târgoviște, la *Centrul Internațional de Conferințe* al acestei prestigioase instituții. Manifestarea științifică a reunit personalități marcante ale comunității științifice din țara noastră, dar și din afară, și a avut în centrul dezbaterilor personalitatea Sfântului Voievod Neagoe Basarab, pe cea a Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, dar și importanța și rolul spiritual ale tiparului din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

Simpozionul a aprofundat covârșitorul aport pe care cele două mari personalități ale istoriei noastre, Sfântul Voievod Neagoe și Sfântul Ierarh Nifon, l-au avut atât din punct de vedere eclezial, cât și național, dar și mesajul pe care aceștia, prin viața și operele lor, îl transmit din generație în generație până astăzi. Dintre cei care au participat la această manifestare științifică, trebuie să amintim numele câtorva, pentru a reliefa amploarea și importanța momentului: Prof. univ. dr. Dan Zamfirescu, Prof. univ. dr. Radu Vergatti, Pr. prof. dr. Florin Șerbănescu și Pr. Prof. dr. Ioan Sauca. De importanța evenimentului de la Târgoviște și de reverberațiile ecumenice și internaționale ale manifestării târgoviștene dă mărturie și domnul Rev. Dr. Samuel Kobia, Secretarul General al Consiliului Ecumenic al

Bisericilor, care, în mesajul său adresat Î.P.S. Mitropolit Nifon, ține să adreseze Ierarhului nostru un „cuvânt de salut și apreciere cu ocazia proclamării locale a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Basarab, fiul duhovnicesc al Patriarhului și Mitropolitului Nifon”.

I. Aducerea și așezarea moaștelor Sfântului Ierarh Nifon, Patriarbul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, în Catedrala Mitropolitană și Arhiepiscopala din Târgoviște

Acest fapt, cu adevărat istoric, are loc pentru prima dată în istoria cetății Târgoviștei, deoarece este prima aducere și așezare oficială a moaștelor vreunui sfânt aici, pe aceste plaiuri. Momentul are și o puternică rezonanță simbolică, dacă ne gândim că Sfântul Ierarh Nifon a fost primul canonizat de pe teritoriul țării noastre (16 august 1517), a păstorit turma lui Hristos, cea încredințată lui, de aici de la Târgoviște, și a fost îndrumătorul spiritual al Sfântului Voievod Neagoe, cu a cărei proclamare locală a canonizării s-a unit, în mod fericit, tot în această binecuvântată și providențială zi. Aducerea moaștelor de la Catedrala Mitropolitană din Craiova a avut loc în ziua de 20 august 2009, când Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Dr. Nifon al Târgoviștei, împreună cu o delegație a Centrului Eparhial al Arhiepiscopiei Târgoviștei, a preluat de la Craiova mâna dreaptă a Sfântului Ierarh Nifon. Sfintele moaște au fost dăruite de către Î.P.S. Părinte Dr. Irineu, Mitropolitul Olteniei, în cadrul unui ceremonial religios, după săvârșirea acatistului sfântului. De asemenea, precizăm că părțile din moaștele sfântului au fost dăruite și de către Mănăstirea Dionisiu din Sfântul Munte Athos, acolo unde se află mormântul sfântului. Gândindu-ne la Sfântul Ierarh Nifon, trebuie să remarcăm că el este o personalitate teologică și culturală marcantă a veacului al XVI-lea în Țara Românească, la Târgoviște, un strălucit reorganizator al vieții ecleziale, un important model de spiritualitate ortodoxă și de ierarh iscusit, o pildă de smerenie și de bunătate, dar și un exemplu strălucit de viață duhovnicească. În timpul manifestărilor din ziua de 26 septembrie 2009, momentul oficial al aducerii și așezării moaștelor Marelui Ierarh în Catedrala din Târgoviște a fost realizat de către Preafericitul Părinte Patriarh împreună cu Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Nifon al Târgoviștei, care le-au dus și le-au așezat în sfântul locaș, ca să rămână, pentru totdeauna, ca podoabă duhovnicească a credincioșilor din Arhiepiscopia Târgoviștei, aici, unde sfântul a îndrumat, a învățat, a muștră și a sfătuit poporul lui Dumnezeu, așa cum spunea Î.P.S. Mitropolit Nifon în cuvântarea sa. După aceea, sfintele moaște au fost așezate, pentru ceremonia liturgică, în fața catedralei târgoviștene, în partea dreaptă,

urmând ca, după citirea Tomosului Patriarhal și finalizarea serviciului religios, miile de credincioși prezenți, veniți din toate parohiile Arhiepiscopiei Târgoviștei, să le aducă cuvinte de cinstire și închinare.

II. Proclamarea locală a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Basarab al Țării Românești

Nu se poate vorbi despre Sfântul Ierarh Nifon fără a aduce aminte de ucenicul său spiritual, *Sfântul Voievod Neagoe Basarab*, apărător și susținător al culturii și civilizației ortodoxe a timpului său, ilustru cărturar, subtil diplomat, filosof, gânditor, reformator și ctitor, un simbol al epocii sale, care a întemeiat definitiv, în conștiința întregii lumi creștine, ideea că românii continuă tradiția marelui imperiu și că aici este refugiul și centrul rezistenței creștine. Nimeni altul nu a mai reușit mai bine decât Neagoe să reprezinte cu atâta strălucire ideea noului bazileu de la Târgoviște, iar următorii săi vor fi, peste mai mult de un secol, Matei Basarab și Vasile Lupu, Constantin Brâncoveanu și Șerban Cantacuzino. Evlaviosul domn a demonstrat că nu este de ajuns doar să rememorezi trecutul, ci pe baza lui trebuie să construiești neîncetat viitorul. Dacă, în data de 9 iulie 2008, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a hotărât canonizarea Sfântului Voievod Neagoe Basarab al Țării Românești, iar pe 26 octombrie 2008 a avut loc proclamarea generală a canonizării sale, împreună cu alți sfinți, acum a avut loc, în mod solemn, proclamarea locală a canonizării acestui mare voievod al spiritualității și al istoriei noastre naționale, care mărturisește peste timp, prin viața și activitatea sa, că sfințenia poate rodi în orice stare socială, în orice loc și în orice timp, dacă există voință și disponibilitate spre aceasta. Acest moment important al evenimentului a avut loc la finalul Sfintei Liturghii patriarhale, atunci când Preasfințitul Episcop Casian al Dunării de Jos a dat citire Tomosului Patriarhal de proclamare a canonizării locale a Sfântului Voievod: „de acum înainte și până la sfârșitul veacurilor, SFÂNTUL VOIEVOD NEAGOE BASARAB să fie numărat între bărbații sfinți ai Bisericii și să fie pomenit și cinstit cu cântări de laudă în ziua a douăzeci și șasea a lunii septembrie”, iar apoi Preafericitul Patriarh Daniel a prezentat credincioșilor prezenți icoana Sfântului Neagoe Basarab.

III. Lansarea ediției jubiliare a «Octoiului» lui Macarie

Un alt moment important al evenimentelor din ziua de 26 septembrie a fost constituit de lansarea de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a ediției jubiliare a *Octoiului* lui Macarie, cea de-a doua carte tipărită pe teritoriul țării

noastre și cea de-a doua carte de cult tipărită în limba slavonă, cu ocazia împlinirii a 500 de ani de la acest moment fondator al culturii noastre scrise. Această restituire jubiliară înscrie Târgoviștea în rândul marilor centre tipografice ale lumii, dar arată în primul rând că tiparul, ca de altfel orice mijloc de comunicare socială, își dobândește adevărata lui vocație când este pus în slujba răspândirii *cuvântului lui Dumnezeu*. Ediția jubiliară a *Octoiubului* lui Macarie, ca de altfel și cea a *Liturghierului* (ediție jubiliară lansată la 10 iulie 2008), a fost realizată atât în varianta *reprint*, adică pe hârtie fabricată manual, în legătură de piele, în aceeași tehnică precum originalul, cât și în varianta specială, însoțită de un volum de studii științifice. Fructuoasa operă tipografică ne descoperă importanța uriașă a lui Macarie pentru națiunea română, deoarece, prin opera sa tipografică, a pregătit cadrul pentru activitatea diaconului Coresi, *marele voievod al cărții românești* și înaintemergător al voievodului Mihai Viteazul, primul unificator al românilor, căci, înainte de a fi uniți prin teritoriu și administrație, românii au fost uniți de aceeași limbă, credință și cultură. Odată cu *Octoiubul* au mai fost lansate și alte câteva tipăriri care susțin misiunea Bisericii noastre prin cuvânt și imagine și prin care s-a omagiat măreția centrului tipografic de odinioară din vechea Cetate de Scaun a Țării Românești. Toate aceste rememorări de mai sus nu fac decât să evidențieze că Biserica, în general, și Biserica Ortodoxă Română, în special, este în mod real promotoare a culturii, susținătoare a civilizației umane și catalizatoare a energiilor pozitive ale națiunii.

IV. „După cinci secole, Sfântul Ierarh Nifon s-a întors acasă, adică în măreța catedrală ridicată de Sfântul Voievod Neagoe Basarab”

În cuvântul său, Înaltpreasfințitul Părinte Dr. Nifon, Arhiepiscop și Mitropolit, a salutat prezența Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, rememorând momentul de la 10 iulie 2008, când Preafericirea Sa a lansat, aici, la Târgoviște, varianta jubiliară a *Liturghierului* lui Macarie, în prima sa vizită pastorală, în calitate de Patriarh al României: „*Clerul și credincioșii din Arhiepiscopia Târgoviștei își aduc aminte, cu aleasă bucurie, ziua de 10 iulie 2008, când ne-ați mângâiat sufletele cu Înalta prezență a Preafericirii Voastre în Catedrala Mitropolitană din vechea Cetate de Scaun a Țării Românești și ne-ați onorat manifestările prilejuite de împlinirea a 500 de ani de la tipărirea «Liturghierului» lui Macarie, în această vatră de istorie, cultură și spiritualitate românească, prezentând personal ediția jubiliară. Cu sporită bucurie și filială dragoste, dreptmăritorii creștini, viețuitorii sfințelor noastre mănăstiri și preoții din Eparhie au așteptat patriarhala binecuvântare și rugă, sorbind, cu smerenie și emoție sufletească, din acest «izvor de continuitate românească»,*

cum, în mod minunat, numeați Sfânta Liturghie, în cuvântul dubovnicesc al Preafericirii Voastre, adresat celor prezenți în număr foarte mare la acel important eveniment pentru noi toți, la prima vizită pe care o făceați la Târgoviște în Demnitatea patriarhală, concluzionând prin frumoasele și în același timp mângâietoarele cuvinte: «Liturghia salvează România!»”. Mitropolitul Nifon a încadrat evenimentul în contextul mai larg al celebrării celor 650 de ani de la întemeierea Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, spunând că, în acest an „... în care sărbătorim 650 de ani de la întemeierea Mitropoliei Țării Românești, atât Sfântul Ierarh Nifon, cât și Sfântul Voievod Neagoe Basarab sunt două coloane fundamentale ale susținerii misiunii Ortodoxiei românești pe aceste plaiuri”. Vorbind despre personalitatea Sfântului Voievod Neagoe Basarab, Înaltpreasfinția Sa a subliniat că aceasta se încadrează între „personalitățile de anvergură ale istoriei poporului român (și)... ocupă un loc de specială semnificație și însemnătate. Ucenic spiritual al Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, Neagoe Basarab – urmând exemplul altui mare domn, predecesorul său, Radu cel Mare – face ca această țară latin-ortodoxă să atingă momente de apogeu în cultură, spiritualitate, economie și politică europeană... Apărător și susținător al culturii și civilizației ortodoxe, Sfântul Neagoe Basarab, voievodul Țării Românești, s-a remarcat printr-o domnie strălucită, inaugurând, în țara noastră, un timp de pace, prosperitate și echilibru. Continuator al politicii lui Radu cel Mare, dar și al diplomației, al atașamentului față de credință și al gândirii strategice a marelui voievod Ștefan cel Mare și Sfânt, domn cu apucături împărătești și adevărat bazileu bizantin, cum îl numea marele istoric Nicolae Iorga, Sfântul Voievod Neagoe Basarab face ca, prin susținerea impresionantă a tiparului, a artelor și a meșteșugurilor, prin excelența diplomatică și prin susținerea culturii și a spiritualității, să fie nu doar un adevărat prinț isihast și un autentic promotor al Renașterii de factură creștină, ci mai ales un model de domnie pământeană, revendicat și de alte domnii luminoase ale istoriei noastre naționale. El reușește să facă din țara noastră un adevărat reper pe harta culturii universale și a spiritualității creștine, un moment de apogeu, în care realitățile spiritului covârșesc și mobilizează creator toate capacitățile ființei noastre naționale. Strălucit ucenic al Sfântului Ierarh Nifon, Sfântul Voievod Neagoe Basarab ne oferă o pildă de curaj și de smerenie, de înțelepciune și de putere, mărturisind, prin faptele sale, că prin credința în Iisus Hristos poți fi nu doar un bun conducător și un român autentic, ci mai ales un apreciat creator de istorie”. Evidențiind și celălalt moment important, legat de aducerea și așezarea moaștelor Sfântului Ierarh Nifon în Catedrala din Târgoviște, Înaltpreasfințitul Părinte Nifon a arătat că marele ierarh „...este cel care ne-a dăruit nu doar un exemplu de excelență organizatorică și administrativă, deoarece a fost marele reorganizator al Bisericii muntene de la începutul secolului al

XVI-lea, dar, mai ales, o pildă de mare demnitate și de nespūsă strălucire morală, arătând că, în viață, cel mai important este să-L slujești pe Dumnezeu și să promovezi omul, neuitând niciodată de principiile morale. El este acela care a îndemnat mereu la fidelitatea față de credința strămoșească și la atașamentul față de cultură, susținând întotdeauna buna și necesara colaborare dintre spiritualitate și civilizație, iar mărturie stă îndemnul său, repetat, pentru tipărirea de carte, astfel că, datorită Sfântului Ierarh, s-au tipărit, aici, la Târgoviște, cele trei binecunoscute opere macariene: «Liturghierul» (1508), «Octoihul» (1510) și «Tetraevangheliarul» (1512)”. În această perspectivă, Înalțul Ierarh a integrat și tipărirea la Târgoviște de către Macarie a Octoihului (1510), amintind și de îndemnul neconținut pe care marele Sfânt Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, l-a făcut mereu „pentru tipărirea de carte, astfel că, datorită Sfântului Ierarh, s-au tipărit, aici, la Târgoviște, cele trei binecunoscute opere macariene: «Liturghierul» (1508), «Octoihul» (1510) și «Tetraevangheliarul» (1512)”. În încheierea cuvântului său pastoral-misionar, Înaltpreasfinția Sa a ținut să mulțumească „tuturor celor prezenți pentru participarea la aceste importante evenimente, cu valențe spirituale, culturale, istorice și naționale, ce onorează, în mod deosebit, orașul și județul nostru. Rog pe Hristos Domnul, Cel care Se odihnește întru sfinții Săi, să reverse asupra noastră, a tuturor, pentru rugăciunile Sfântului Voievod Neagoe Basarab și ale Sfântului Ierarh Nifon, lumina, bucuria și pacea Sa măntuitoare”.

V. „Biserica recunoaște și proclamă sfințenia dăruită de Dumnezeu”

Vorbind despre sfințenie și despre raportul ei cu credința, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a evidențiat marea bucurie pe care o are Biserica atunci când „recunoaște și proclamă sfințenia dăruită de Dumnezeu acelor creștini ortodocși care au păstrat dreapta credință, au viețuit potrivit Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos, trăind în rugăciune și săvârșind fapte bune, și care au fost cinstiți de către poporul credincios încă din timpul vieții lor, iar Dumnezeu a dorit ca prin lucrarea lor de sfințire a vieții proprii și prin lucrarea lor de ajutorare a semenilor lor să se facă următorii lui Hristos și împreună slujitori cu sfinții îngeri în Împărăția cerurilor. Cea mai mare demnitate în Biserică este demnitatea de sfânt, și ea nu depinde de rang, de vârstă, de stare socială, de condiție geografică, de elemente trecătoare din lumea aceasta, ci sfințenia este un dar de la Dumnezeu dăruit fiecărui creștin la Botez. Dar această mare și sfântă lucrare a darului sfințeniei se săvârșește cu multă nevoie”. Apreciind importanța Sfântului Voievod Neagoe Basarab atât pentru Biserica Ortodoxă Română, cât și pentru Ortodoxia de pretutindeni, Preafericirea Sa a vorbit despre calitățile deosebite ale acestei mari personalități a istoriei noastre: „Sfântul Voievod

Neagoe Basarab a avut un suflet mare, o puternică iubire față de Dumnezeu, arătată mai ales în ctitorirea sau zidirea de biserici, dar o și iubire foarte mare pentru popor, pentru opera creștin-culturală, și o iubire foarte mare pentru celelalte Biserici ortodoxe din lume. El a fost un bun român și un bun ortodox, cu deschidere universală. Atâtea daruri a făcut, încât întreg Orientul creștin-ortodox, care se afla sub ocupație otomană, a beneficiat de darurile sale. Bunătatea, iubirea sfântă din inima lui s-au revărsat dincolo de poporul său, dincolo de granițele țării sale. Prin aceasta, vedem că sfințenia este un dar de la Dumnezeu, care ne face asemenea lui Dumnezeu, buni, milostivi ca Dumnezeu Tatăl, Care revărsă ploaia Sa și peste cei buni, și peste cei răi, Care revărsă lumina și căldura soarelui și peste cei buni, și peste cei răi... Neagoe Basarab, pe lângă înțelepciune și cultura vastă, avea și multă bunătate. De aceea, a fost numit și «prinț al păcii», un om împăciuitoare, un om care construiește punți de legătură, un om care își dă seama că darul păcii trebuie apărut și cultivat». Tot acum, Patriarhul Daniel a lansat și ediția jubiliară a Octoihului lui Macarie, una dintre primele tipărituri din România, apărută aici, la noi, în anul 1510. Despre primele tipărituri ale lui Macarie de la Târgoviște, Preafericirea Sa a spus că au „început cu anul 1508, mai întâi Liturghierul, după doi ani, o altă carte, Octoihul, iar apoi Evangheliarul, Molitfelnicul și Apostolul”. De asemenea, Preafericitul Părinte Patriarh a remarcat că la Târgoviște se tipăresc „nu numai cărți multe, ci și bune”, drept pentru care i-a oferit cadou ediția jubiliară a Sfintei Scripturi. În încheierea discursului Său, Întâistătătorul Bisericii noastre a mulțumit Înaltpreasfințitului Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei, „pentru modul în care a organizat această sărbătoare de proclamare locală a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Basarab. Ne bucurăm, cler și popor, de marele dar al canonizării Sfântului Neagoe Basarab ca ocrotitor, ajutor, călăuză duhovnicească a noastră, a poporului român, prin rugăciunile sale”.

VI. Bucuria comuniunii

A avut loc, apoi, la Reședința Mitropolitană, inaugurarea de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, însoțit de membri ai Sfântului Sinod, participanți la eveniment și invitații prezenți, a Aulei „Sfântul Voievod Neagoe Basarab”, edificată în semn de cinstire a marelui voievod și destinată diferitelor activități științifice și administrative ale eparhiei noastre. După slujba de binecuvântare a noului locaș și cuvântul de apreciere al Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, au avut loc agapa frățească și un scurt concert oferit participanților de către Corul Catedralei Mitropolitane. Prezența Preafericitului Părinte Patriarh Daniel la acest eveniment spiritual și cultural, constituit de proclamarea locală a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Basarab, aducerea și așezarea moaștelor Sfântului

Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul Țării Românești, în Catedrala Mitropolitană din Târgoviște și lansarea ediției jubiliare a *Octoihului* lui Macarie, alături de miile de credincioși prezenți, au făcut ca ziua de 26 septembrie 2009 să se constituie într-un moment de celebrare a sfințeniei, de recunoaștere a operei providențiale a înaintașilor noștri și de ofrandă adusă *Izvorului tuturor bunătăților*, Marelui și Bunului Dumnezeu, Celui care ne-a învrednicit pe toți participanții de bucuria comuniunii și a întâlnirii întru credință și cultură.

Înălțarea Episcopiei Buzăului și Vrancei la rang de Arhiepiscopie și ridicarea Preasfințitului Părinte Epifanie la demnitatea de Arhiepiscop al Buzăului și Vrancei

În zilele de 18-19 iunie 2009, la Reședința Patriarhală, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a avut loc ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Printre hotărârile luate s-a aflat și ridicarea Eparhiei Buzăului și Vrancei la rangul de Arhiepiscopie.

Repere istorice, culturale și administrativ-gospodărești privind nou-înființata Arhiepiscopie a Buzăului și Vrancei:

1. în anul 2002, s-au împlinit 500 de ani de la reînființarea Episcopiei Buzăului, eveniment care a avut loc în 1502, din inițiativa Sfântului Nifon, Patriarhul Constantinopolului, și a domnitorului Radu cel Mare al Țării Românești;

2. am specificat „reînființarea” întrucât, de fapt și de drept, Episcopia Buzăului este continuatoarea Episcopiei Goției, care exista deja în anul 325 și își avea centrul în zona Buzăului, dăinuind în veacurile următoare și devenind, ulterior, Arhiepiscopia Goției, așa cum este menționată în documentele oficiale din secolele IX-X ale Patriarhiei Ecumenice a Constantinopolului, căreia Arhiepiscopia Goției îi era sufragana. Unii istorici bisericești (între care Prof. Dr. Emilian Popescu) îl consideră pe episcopul Teofil al Goției, care a participat în 325 la lucrările Sinodului I Ecumenic de la Niceea, primul ierarh din șirul episcopilor Buzăului;

3. „episcopii și arhiepiscopii” locali din zona Buzăului și Vrancei, amintiți în documente oficiale din anii 1234 și 1247, ca și ierarhii prezenți în Mitropolia Ungro-Vlahiei, sub ascultarea mitropolitului, în secolele al XIV-lea și al XV-lea, deși anonimi deocamdată, reprezintă puntea de legătură între vechea arhiepiscopie a Goției și Episcopia Buzăului (re)înființată în 1502;

4. dintre ierarhii care au păstorit la Buzău în secolele al XVI-lea și al XVII-lea, șase s-au intitulat oficial arhiepiscopi: Dositei (1502-c.1525), Atanasie (1569-1583), Luca (1583-1603), Chiril (1610-1617), Efrem (1618-1637) și Ștefan I (1637-1649);

5. rolul și importanța Episcopiei Buzăului și a ierarhilor ei în istoria Bisericii și cultura Neamului: episcopul Luca, ajuns mai apoi mitropolit, a fost conducătorul soliei lui Mihai Viteazul la țarul Feodor al Rusiei (1597); Mitrofan – poliglot, mare cărturar și tipograf, ostenitor la tipărirea *Bibliei de la București* (1688) și a *Mărturisirii* lui Petru Movilă (1691); Chesarie – inegalabil gospodar și luminat patriot; Filotei – mare unionist, cel care l-a primit la Buzău pe domnitorul Principatelor Române, Alexandru Ioan Cuza, a tipărit Biblia în cinci volume (1854-1856); Dionisie Romano – „profesor național” la Buzău, cărturar, membru fondator al Bibliotecii Academiei Române și membru de onoare al acestei prestigioase instituții; ierarhi, preoți și monahi din Episcopia Buzăului s-au implicat benefic în evenimente de importanță națională, precum Revoluția de la 1848 (preotul Neagu Benescu), Unirea Principatelor (1859, episcopul Filotei), Războiul pentru Independența națională a României (1877-1878, protosinghelul Varlaam din Mănăstirea Ciolanu), Răscoala din 1907 ș.a.;

6. poziția geografică pe care o are Episcopia Buzăului, făcând legătura cu Moldova, cu Dobrogea și, prin Pasul Buzăului, cu Transilvania;

7. realizările ultimilor 27 de ani pe tărâm pastoral-misionar, administrativ-bisericesc și cultural – mărturiile ale ostenețelor pe care, vreme de un sfert de veac, Preasfințitul Părinte Episcop Epifanie le-a depus întru slava Bisericii Mântuitorului Hristos și a Ortodoxiei românești –, sintetizate astfel: canonizarea, în martie 2003, cu proclamarea canonizării în octombrie 2003, a doi dintre trăitorii pe meleagurile Buzăului și Vrancei – Sfântul Cuvios Vasile de la Mănăstirea Poiana Mărului și Sfântul Ierarh Mucenic Teodosie de la Mănăstirea Brazi–, aceasta fiind cea mai amplă manifestare bisericească din istoria Eparhiei; înființarea a peste 267 de parohii, reînființarea (înființarea) a 28 de mănăstiri și schituri; consolidarea și restaurarea, inclusiv a picturii interioare, a Catedralei episcopale „Adormirea Maicii Domnului” – ctitorie a voievodului Matei Basarab (1649); punerea pietrei de temelie pentru șapte biserici-catedrale (unele dintre acestea fiind deja ridicate sau în faze avansate de construcție) în orașele importante din județele Buzău și Vrancea, între care la loc de cinste se află noua Catedrală episcopală „Înălțarea Domnului” din Buzău (pictată în proporție de 70%); construirea a peste 270 de noi locașuri de cult; consolidarea a peste 200 de biserici, cărora le-a fost restaurată pictura sau care au fost împodobite din nou cu pictură; inaugurarea Muzeului bisericesc

al Eparhiei Buzăului și Vrancei; consolidarea reședinței episcopale (ctitorie brâncovenească) și amenajarea, la subsolul acesteia, a unei spațioase săli de ședințe – Aula „Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu” (inaugurată în primăvara anului 2009) –, care a fost înfrumusețată cu pictură în tehnica „fresco”; înființarea a două seminarii teologice monahale – unul la Mănăstirea Ciolanu (pentru călugări), iar celălalt la Mănăstirea Rătești (pentru călugărițe; aici a fost ctitorit un paraclis înconjurat de un modern complex de clădiri, necesare formării spirituale și intelectuale a elevilor); reînființarea Școlii de cântăreți bisericești de la Buzău; coordonarea permanentă a activității de predare a Religiei în școlile de stat, publicarea trimestrială a revistei eparhiale – *Glasul Adevărului* – și a unui *Almanah bisericesc* – anual, editarea și tipărirea unor importante lucrări (astfel, actualul chiriargh al eparhiei noastre este autorul lucrărilor: *Pagini din istoria veche a creștinismului la români*, 1986, 348 pagini; *În slujba credinței străbune și a înțelegerii între oameni*, 1987, 364 pagini; *Mănăstirea Ciolanu*, 1987, 204 pagini; *Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului*, 1988, 528 pagini; *Slujitori ai Legii strămoșești*, 1991, 172 pagini; *Episcopul Dionisie Romano, promotor al culturii și al emancipării Neamului*, 2006, 78 pagini); alte lucrări au fost scrise la îndemnul și sub îndrumarea actualului chiriargh: Pr. Gabriel Cocora: *Pentru libertate și unitate. Studii, articole și documente de istorie buzoiană*, 1983, 160 pagini; *Episcopia Buzăului – o vatră de spiritualitate și simțire românească*, 1986, 450 pagini; *Mănăstiri din Eparhia Buzăului – vetre de cultură și trăire românească*, 1987, 291 pagini; *Seminarul Teologic din Buzău la împlinirea a o sută cincizeci de ani*, 1988, 377 pagini; *Dionisie Romano, episcopul Buzăului*, 2006 (postum), 523 pagini; Pr. Dr. Ștefan Slevoacă: *Făclii pentru dreapta credință*, 1985, 314 pagini; *Din tezaurul Ortodoxiei*, 1990, 387 pagini; *Raze din lumina lui Hristos*, 1996, 473 pagini; Pr. Horia Constantinescu: *Biserici de lemn din Eparhia Buzăului*, 1987, 400 pagini; Pr. Antofie Radu: *Cântări bisericești și populare*, 1987, 367 pagini; Pr. Prof. Costică Panaite: *Episcopia Buzăului – scurtă prezentare*, 1996, 32 pagini; Pr. Conf. Univ. Dr. Ionel Ene: *Goția și episcopii săi*, 2002, 216 pagini; Arhid. Prof. Mihalache Tudor: *Popas la vetrele Ortodoxiei buzoiene și vrâncene*, 2002, 136 pagini; Protos. Prof. Paisie Fantaziu: *Episcopia Buzăului – 500 de ani de la (re)înființare*, 2002, 87 pagini; Pr. Costică Panaite: *Sfinți și sfințenie*, 2005, 274 pagini ș.a.

*

Duminică, 8 noiembrie 2009, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a oficiat slujba de sfințire a altarului noii Catedrale episcopale cu hramul *Înălțarea Domnului* din municipiul Buzău și Sfânta Liturghie, la sfârșitul căreia a avut loc ceremonia de ridicare a Episcopiei Buzăului și Vrancei la rang de Arhiepiscopie.

Ziarul Lumina a prezentat istoria Eparhiei Buzăului și Vrancei printr-un amplu articol semnat de Pr. Costică Panaite, pe care îl redăm în continuare:

„Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința sa de lucru din 19 iunie 2009, a aprobat ridicarea mai multor episcopii la rangul de arhiepiscopii, implicit acordarea titlaturii de arhiepiscop chiriarhilor episcopiiilor care au fost înălțate la rangul de arhiepiscopii. Prin urmare, s-a aprobat ca Episcopia Buzăului și Vrancei să fie înălțată la rangul de Arhiepiscopie. Hotărârea reprezintă un gest de apreciere din partea actualului Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Daniel, și a celorlalți membri ai Sfântului Sinod pentru trecutul Eparhiei de la Curbura Carpaților, pentru rolul ierarhilor buzoieni în lucrarea pastoral-misionară, în viața publică, în cultura și spiritualitatea ortodoxă românească, dar, nu în ultimul rând, pentru realizările din ultima vreme datorate Chiriarhului acestei eparhii, Preasfințitul Părinte Episcop Epifanie.

Hotărârea Sfântului Sinod este, indiscutabil, motiv de bucurie pentru credincioșii din această parte de țară, pentru clerul și viețuitorii așezămintelor monahale. Redăm, în continuare, câteva dintre temeiurile canonice, istorice, pastoral-misionare și culturale ce au stat la baza ridicării la rang de Arhiepiscopie a Episcopiei Buzăului și Vrancei.

Existența, în zona geografică a Buzăului și Vrancei, a unei intense viețuiri creștine, dovadă faptul că, în anul 325, Biserica Goției, care a funcționat aproximativ în aceeași configurație geografică, aparținând astăzi Eparhiei Buzăului și Vrancei, a trimis pe episcopul Teofil ca delegat la lucrările Sinodului I Ecumenic de la Niceea, ierarhul respectiv semnând actele sinodale cu formula „Theophilus Gothiae metropolis episcopus”; mai târziu, urmașul lui Teofil, episcopul Ulfila, creează alfabetul got și traduce Sfânta Scriptură în limba nou-creată, dialect ce va sta la baza formării limbii germane de mai târziu.

Athosul buzoian

De asemenea, trebuie menționată și existența unor vechi așezăminte rupestre în Munții Buzăului (datând din secolele III-IV d. Hr.). În spațiul de la Curbura Carpaților, monahismul și-a făcut simțită prezența încă din primele veacuri creștine. Cu siguranță că, printre misionarii veniți aici, se numărau și monahi, unii, poate, dintre cei care viețuiseră în sihăstriile întemeiate de Sfântul Ierarh Vasile cel Mare. Cu timpul, aceștia s-au stabilit în Munții Buzăului, punând bazele uneia dintre cele mai vechi vetre monahale din Carpați, în acest sens stând mărturie vestigiile rupestre ce dăinuie în zona Colți-Aluniș-Bozioru, perimetru cunoscut sub denumirea de „Athosul buzoian”; împlinirea a 500 de ani (în anul 2002 – n. red.)

de la (re)înființarea Episcopiei Buzăului, eveniment istoric ce a avut loc în 1502, în cadrul Sinodului mixt ce s-a ținut la Târgoviște, organizat din inițiativa Sfântului Nifon, patriarhul Constantinopolului, și a domnitorului Radu cel Mare al Țării Românești.

Unii ierarhi de la Buzău erau numiți oficial arhiepiscopi

Unii dintre ierarhii care au păstorit la Buzău în secolele al XVI-lea și al XVII-lea s-au intitulat, în mod oficial, arhiepiscopi: Dositei (1502-c. 1525), Atanasie (1569-1583), Luca (1583-1603), Chiril (1610-1617), Efrem (1618-1637) și Ștefan I (1637-1649); rolul și importanța Episcopiei Buzăului și Vrancei și ale ierarhilor ei în istoria Bisericii și în cultura neamului: episcopul Luca, ajuns mai apoi mitropolit, a fost conducătorul soliei lui Mihai Viteazul la țarul Feodor al Rusiei (în 1597); Mitrofan – poliglot, mare cărturar și tipograf, ostenitor la tipărirea *Bibliei de la București* (1688) și a *Mărturisirii de credință* a lui Petru Movilă (1691); Chesarie – inegalabil gospodar și luminat patriot; Filotei – mare unionist, cel care l-a primit la Buzău pe domnitorul Principatelor Române, Alexandru Ioan Cuza – a tipărit, la Buzău, Biblia în cinci volume (1854-1856); Dionisie Romano, „profesor național” la Buzău, cărturar, membru fondator al Bibliotecii Academiei Române și membru de onoare al acestei prestigioase instituții de cultură; ierarhi, preoți și monahi din Episcopia Buzăului s-au implicat benefic în evenimente de importanță națională, precum Revoluția de la 1848 (preotul Neagu Benescu), Unirea Principatelor Române (1859, episcopul Filotei), Războiul pentru Independența națională a României (1877-1878, protosinghelul Varlaam din Mănăstirea Ciolanu), Răscoala din 1907 ș.a.

Împliniri actuale ale eparhiei

Poziția geografică pe care o are Episcopia Buzăului, făcând legătura cu Moldova, cu Dobrogea și, prin Pasul Buzăului, cu provincia românească de dincolo de Munți – Transilvania; realizările ultimilor 27 de ani pe tărâm pastoral-misionar, administrativ-bisericesc și cultural – mărturiile ale ostenețelor pe care, vreme de un sfert de veac, Preasfințitul Părinte Episcop Epifanie le-a depus întru slava Bisericii Mântuitorului Hristos și a Ortodoxiei românești –, sintetizate astfel: canonizarea, în luna martie 2003, cu proclamarea canonizării în 5-6 octombrie 2003, a doi dintre trăitorii pe meleagurile Buzăului și Vrancei – Sfântul Ierarh Mucenic Teodosie de la Mănăstirea Brazi și Sfântul Cuvios Vasile de la Mănăstirea Poiana Mărului –, aceasta fiind cea mai amplă manifestare bisericască din istoria eparhiei; înființarea a peste 270 de parohii, reînființarea (înființarea) a 28 de mănăstiri și schituri; consolidarea și restaurarea, inclusiv

a picturii interioare, a Catedralei episcopale cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” – ctitorie a voievodului Matei Basarab (1649); punerea pietrei de temelie pentru șapte biserici-catedrale (unele dintre acestea fiind deja ridicate sau în faze avansate de construcție) în orașele importante din județele Buzău și Vrancea, între care, la loc de cinste, se află noua Catedrală episcopală „Înălțarea Domnului” din Buzău (pictată în proporție de 70%); construirea a peste 270 de noi locașuri de cult; consolidarea a peste 200 de biserici, cărora le-a fost restaurată pictura sau care au fost împodobite cu pictură nouă; inaugurarea Muzeului bisericesc al Eparhiei Buzăului și Vrancei; consolidarea Reședinței episcopale (ctitorie brâncovenească) și amenajarea, la subsolul acesteia, a unei spațioase săli de ședințe – Aula „Sfântul Voievod Martir Constantin Brâncoveanu” (inaugurată în primăvara anului 2009) –, care a fost înfrumusețată cu pictură în frescă; înființarea a două seminarii teologice monahale – unul la Mănăstirea Ciolanu (pentru călugări), iar celălalt la Mănăstirea Rătești; coordonarea permanentă a activității de predare a Religiei în școlile de stat; publicarea trimestrială a revistei eparhiale – *Glasul Adevărului* – și a unui *Almanah bisericesc* anual; editarea și tipărirea unor importante lucrări. Astfel, PS Epifanie este autorul mai multor cărți: *Pagini din istoria veche a creștinismului la români*, 1986; *În slujba credinței străbune și a înțelegerii între oameni*, 1987; *Mănăstirea Ciolanu*, 1987; *Ctitorii voievodale în Eparhia Buzăului*, 1988; *Slujitori ai Legii strămoșești*, 1991; *Episcopul Dionisie Romano, promotor al culturii și al emancipării Neamului*, 2006. Alte lucrări au fost scrise la îndemnul și sub îndrumarea Preasfințitului Epifanie.

Ridicarea la rang de Arhiepiscopie a Eparhiei Buzăului și Vrancei reprezintă și asumarea de către noi a unei responsabilități majore, ce trebuie să se regăsească într-o lucrare pastoral-misionară, socială, administrativ-gospodărească și culturală tot mai susținută, astfel încât Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei să fie continuatoarea, de jure et de facto, a fostei istorice Episcopii de până mai ieri, și aceasta pe o treaptă superioară, cu realizări pe măsura noului său statut organizatoric.*

Catedrală nouă și rang de Arhiepiscopie la Buzău*

„Felicităm pe Înaltpreasfințitul Părinte Epifanie, Arhiepiscopul Buzăului, pentru că cinstește vrednicia înaintașilor, dar și pentru lucrarea bogată din

* Sursa: Agenția de Știri *Basilica*, <http://basilica.ro/stiri/ridicarea_episcopiei_buzaului_si_vrancei_la_rang_de_arhiepiscopie.html>

* Cuvântul rostit de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel la Sfânta Liturghie săvârșită în Catedrala Arhiepiscopală din Buzău, duminică, 8 noiembrie 2009.

ultimii 27 de ani, de când este Arhiepiscop al acestei eparhii. Aseară, citind cu atenție în *Ziarul Lumina* articolul dedicat acestui eveniment, am reținut că Înaltpreasfinția Sa, în anii de arhiepiscopie aici, în Buzău și Vrancea, a construit peste 170 de biserici noi și a reparat peste 200. A înființat 28 de mănăstiri și schituri, două seminarii monahale, unul la Mănăstirea Ciolanu și altul la Mănăstirea Rătești, a construit șapte catedrale, printre care și această catedrală sfințită de noi, prin harul Duhului Sfânt, împreună cu soborul mare de arhierii prezenți aici.

La acestea se adaugă lucrări de zidire duhovnicească realizate prin multele publicații ale eparhiei, cât și o bogată operă social-filantropică.

Liturghia de astăzi a fost o Liturghie de mulțumire pentru binefacerile primite de la Dumnezeu și în același timp a fost o invocare a ajutorului Său pentru lucrarea noastră prezentă și viitoare.

Dorim să remarcăm un fapt de o semnificație deosebită, și anume că acest moment de astăzi are loc spre sfârșitul *Anului Comemorativ-Omagial dedicat Sfântului Vasile cel Mare și celorlalți Sfinți Capadocieni*, care au avut legături intense, cel puțin unii dintre ei, cu Biserica de pe teritoriul țării noastre, mai ales în această parte a ei, cum este menționat cazul Sfântului Sava de la Buzău, care era rudă cu Sfântul Vasile cel Mare și care a primit moarte de martir în râul Buzău, în anul 372. Sfântul Vasile a cerut guvernatorului Iunius Soranus al Sciției Mici moaștele martirului Sava și a motivat că este rudă cu acesta, ceea ce arată un interes deosebit al Sfântului Vasile cel Mare pentru această zonă, care trebuia creștinată, fiind ocupată de goți.

La sfârșitul anului comemorativ al Sfinților Capadocieni, are loc acest eveniment, dar și la întâmpinarea unui nou an omagial, 2010, cel al *Crezului ortodox*, ca aniversare solemnă a Sinodului I Ecumenic de la Niceea (325).

Astfel, aflăm cu multă bucurie că teritoriul acestei părți a țării, care, atunci, din cauza prezenței goților aici, se numea Goția, era teritoriul canonic bisericesc reprezentat de episcopul Teofil al Goției, care a semnat actele Sinodului I Ecumenic. Deci, iată legătura dintre Sfinții Capadocieni și Sfinții Părinți de la Sinodul I Ecumenic, care a definit primele articole ale *Crezului* sau ale Simbolului credinței. Actele Sinodului au fost redactate în limba latină pentru că împăratul vorbea limba latină, iar în Bizanț, până pe la anul 610, limba cancelariei imperiale era tot latina, deși populația era greacă. Ierarhul acestei regiuni se numea „Teofil, Episcopul Mitropoliei Goției”. Urmașul lui a fost Ulfla, care a tradus Biblia în limba gotă, iar acest dialect a devenit baza limbii germane. Deci, este justificată reînființarea acestei Eparhii a Buzăului în anul 1502, deoarece aici era în secolul al IV-lea Mitropolia Goției, care acoperea teritoriul actual al Arhiepiscopiei Buzăului și Vrancei.

Iată cum Hristos, Domnul istoriei, ne oferă bucurie din bucuria sfinților și ne cheamă la comuniune, așa cum se află sfinții în comuniunea de iubire, lumină și fericire veșnică a Preasfintei Treimi”.

Tomos Patriarhal de înălțare a Episcopiei Buzăului și Vrancei la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei, și de ridicare a Preasfințitului Părinte Epifanie la demnitatea de Arhiepiscop al Buzăului și Vrancei, 8 noiembrie 2009, Catedrala Arhiepiscopală din Municipiul Buzău

„Se cuvine să facem cunoscut tuturor că Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos a așezat în Sfânta Sa Biserică dregătorii și vrednicii deosebite și, prin trimiterea Preasfântului și de viață făcătorului Duh peste Sfinții Săi Ucenici și Apostoli, i-a întărit pe aceștia întru propovăduirea cuvântului Evangheliei Sale, iar prin pildele și învățăturile Sale, ne-a îndrumat să înmulțim talanții dăruirii fiecăruia de Tatăl Ceresc, noi, slujitorii Lui, fiind cei dintâi chemați la împlinirea acestei sfinte îndatoriri, încrezători în dumnezeiasca răsplătire a ostenelelor noastre ca diaconi, preoți și arhieri.

De aceea, ca slujitor al Bisericii lui Hristos în vrednicia de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, luând aminte că, în ultimii 20 de ani, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a aprobat înființarea, reînființarea sau reactivarea mai multor episcopii, atât în interiorul, cât și în afara granițelor țării noastre, pentru a răspunde nenumăratelor cerințe pastoral-misionare, cultural-educaționale și social-filantropice ale zilelor noastre în folosul poporului dreptcredincios;

Apreciind că împlinirea, în anul 2009, a 650 de ani de existență neîntreruptă a Mitropoliei Țării Românești (Ungro-Vlahiei), iar în anul 2010, a 125 de ani de la recunoașterea Autocefaliei și a 85 de ani de la înălțarea la rangul de Patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române, constituie, în curgerea timpului, evenimente majore pentru Biserica noastră, precum și binecuvântate prilejuri ca, în lumina tradiției canonice, a prevederilor statutare bisericești și a practicii mai vechi, să propunem cinstirea după cuviință a demnității dobândite de unele vechi scaune episcopale.

Luând aminte că în Biserica noastră există episcopii cu o dăinuire multiseculară, care încă nu s-au bucurat deplin de aprecierea vechimii, precum și a contribuției lor îndelungate la propășirea vieții bisericești ortodoxe și a poporului nostru, prin ridicarea lor în ranguri bisericești superioare;

Motivat de îndatorirea ce Ne revine ca, spre folosul și binele Sfintei noastre Biserici, să veghem la promovarea instituțională a unor episcopii cu existență neîntreruptă de sute de ani, la recunoașterea contribuției determinante a acestor

vechi eparhii la păstrarea și întărirea unității interne a Bisericii Ortodoxe Române și la intensificarea duhovnicească a vieții bisericești;

Cunoscând rolul pe care l-a avut în istoria Bisericii noastre Episcopia Buzăului și Vrancei, cu o existență neîntreruptă de 506 ani, înființată în vremea *Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului*, organizator al vieții bisericești din Țara Românească, unde a păstorit ca mitropolit, Episcopul Buzăului fiind continuatorul activității celui dintâi ierarh cunoscut aici, *Arhiepiscopul Dositei*, amintit în pomelnicul biseriței rupestre Agatonul Nou din Munții Buzăului, ținut în care au viețuit *Sfântul Mucenic Sava de la Buzău*, *Sfântul Ierarh Mucenic Teodosie de la Mănăstirea Brazi*, precum și *Sfântul Cuvios Vasile de la Poiana Mărului*;

Ținând seama că Episcopia Buzăului și Vrancei a fost păstorită de vrednici ierarhi, precum: *Mitrofan*, marele cărturar, care a imprimat *Biblia de la București* (1688) în tiparnița domnească, iar mai târziu, la Buzău, a prefațat și tipărit numeroase cărți de cult, între care cele *12 Minee* și *Mărturisirea Ortodoxă* a Sfântului Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului; *Chesarie*, cărturar și editorul *Vestitorului bisericesc*, prima foaie bisericească ortodoxă (1839); *Filotei*, ctitor de școli și susținător al Unirii Principatelor Române (1859); *Dionisie Romano*, reorganizatorul tipografiei eparhiale, pedagog și sprijinitor al învățământului românesc, patriot, om de cultură și cel dintâi membru de onoare al Academiei Române (1868);

În lumina rânduielilor canonice și pe temeiul statornicirilor bisericești înscrise în art. 7, alin. (3) din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, care prevăd că „episcopiile vechi pot deveni arhiepiscopii, pe baza unei motivații temeinice”, în consultare cu Sinodul Permanent, în calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, am propus Sfântului Sinod ridicarea la rangul de arhiepiscopie a șase episcopii cu o continuitate istorică seculară, între care și Episcopia Buzăului și Vrancei.

Privind cu îndreptățire la temeinicia propunerii Noastre făcute în consultare cu Sinodul Permanent, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin hotărârea nr. 3621 din 19 iunie 2009, a aprobat înălțarea Episcopiei Buzăului și Vrancei la rangul de Arhiepiscopie și înscrierea acesteia în *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române* cu titulatura Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei.

În temeiul prevederilor Can. 12 al Sinodului al IV-lea Ecumenic și ale art. 7, alin. (2) din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, potrivit cărora „Titulatura mitropoliților, arhiepiscopilor și episcopilor este cea a eparhiei pe care o păstoresc”, prin aceeași hotărâre, Sfântul Sinod a aprobat

conferirea rangului de Arhiepiscop Preasfințitului Părinte Epifanie, care va purta titulatura Înaltpreasfințitul Părinte Epifanie, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei.

Drept urmare, se cuvine să vestim prin acest Tomos Patriarhal hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și să facem cunoscută tuturor clericilor și credincioșilor înălțarea Episcopiei Buzăului și Vrancei la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura *Arhiepiscopia Buzăului și Vrancei*, precum și ridicarea Preasfințitului Părinte Epifanie la demnitatea de *Arhiepiscop al Buzăului și Vrancei*.

Astfel, de acum înainte, la slujbele religioase, Înaltpreasfințitul Părinte Epifanie va fi pomenit și cinstit cu titulatura *Înaltpreasfințitul Părinte Epifanie, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei*.

Încredințăm pe Înaltpreasfințitul Părinte Epifanie, Arhiepiscopul Buzăului și Vrancei, milostivirii Bunului Dumnezeu, rugăciunilor *Sfântului Mucenic Sava de la Buzău, Sfântului Ierarh Mucenic Teodosie de la Mănăstirea Brazi*, precum și *Sfântului Cuvios Vasile de la Poiana Mărului*.

Și astfel, cu un cuget și cu o inimă, împreună să preamărim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea deoafință și nedespărțită. Amin!"

Înălțarea Episcopiei Argeșului și Muscelului la rang de Arhiepiscopie și ridicarea Preasfințitului Părinte Calinic la demnitatea de Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului

În zilele de 18-19 iunie 2009, la Reședința Patriarhală, sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a avut loc ședința de lucru a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Printre hotărârile luate s-a aflat și ridicarea Eparhiei Argeșului și Muscelului la rangul de Arhiepiscopie.

La Curtea de Argeș a ființat, la începuturile ei, Mitropolia Ungro-Vlahiei, apoi, aici, a rămas doar sediul unei episcopii, desființată în timpul comunismului și refăcută în anul 1990.

Printre cele mai vechi așezări de care vorbește istoria noastră se numără și Curtea de Argeș cu împrejurimile ei. În veacul al XIII-lea, înalta cetate a Poenarilor, cu fortificațiile sale de piatră și puțul care o lega direct de albia râului de jos, făcuse să ajungă, până departe, fama acestor locuri; iar pe la jumătatea secolului următor, curtea Basarabilor și biserica „Sfântul Nicolae Domnesc” răsfrâng această faimă asupra întregii așezări adunată cu timpul în preajma lor: Curtea de Argeș de mai târziu. Dintre monumentele care au fost făurite de-a lungul veacurilor, din câte au împodobit Argeșul voievodal, de bună seamă că biserica înălțată de Neagoe Basarab (1512-1521) este cea mai valoroasă construcție de artă și arhitectură bisericească.

Începute în 1514, din vrerea lui Neagoe Basarab de a crea un monument fără seamăn de frumos, lucrările ei s-au încheiat trei ani mai târziu, așa încât, la 7 ianuarie 1517, ctitorul putea chiar să vorbească de „mănăstirea domniei mele de la Argeș” și să-i hărăzească „vama ce este la Ocna Mică de la Târgoviște...”. Ascultând nu numai legenda, ci și unele știri istorice, se pare că, din lipsă de bani, cu toată jertfirea podoabelor Doamnei sale, dar mai ales din lipsa de zile,

zugrăvirea bisericii n-a putut fi isprăvită înainte de trecerea întru cele veșnice a lui Neagoe Basarab.

Așadar, ginerele voievodului, Radu de la Afumați (1522-1529), odată urcat pe scaun, a sfințit continuarea decorării așezământului, prin pisană din 10 septembrie 1526, care menționează și numele lui Dobromir zugrăvul.

După toate izvoadele, Neagoe Basarab a clădit biserica sa pe fundațiile unui locaș mai vechi, care nu fusese altul decât sediul primei Mitropolii a Țării Românești. Pe aceasta, Neagoe găsind-o „dărămată și neîntărită..., a zidit-o și înălțat-o din temelii”, fapt pe care un cronicar al înfăptuirilor marelui voievod, Gavriil Protul îl întărește. În această formă, biserica Mănăstirii Curtea de Argeș, cunoscută din 1793 sub denumirea de „Biserica Episcopală”, când a devenit reședința Episcopiei Argeșului, rămâne, pentru arhitectura veacului al XVI-lea, monumentul cel mai de seamă și una dintre cele mai reprezentative construcții ale sale.

Ca atare, o pomenesc documentele și o amintesc toți călătorii străini care și-au aflat adăpost în chiliile ei. Unii dintre ei, ca Paul de Alep, în 1654, consideră vechea așezare a lui Neagoe drept „una din minunile lumii”. Aceleași cuvinte de înaltă prețuire le notează, în 1794, și englezul Robert Ainslie și – mai târziu – pictorii Bouquet și Lancelot, ale căror însemnări de călătorii și stampe au făcut să circule și în afara granițelor țării faima mănăstirii lui Neagoe Basarab.

*

Episcopia Argeșului și Muscelului se numește oficial, din data de 26 septembrie 2009, „Arhiepiscopia Argeșului și Muscelului”, iar episcopul ei, Preasfințitul Calinic, a fost ridicat în rang de Arhiepiscop. Ceremonia solemnă s-a desfășurat în Catedrala episcopală din Curtea de Argeș, în cadrul Vecerniei, începând cu ora 17:00, și a fost condusă de Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Daniel. Tot cu această ocazie, a avut loc proclamarea locală a canonizării Sfântului Ierarh Iachint, a Sfântului Voievod Neagoe Basarab și a Sfântului Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel (26 iulie), canonizat de Sfântul Sinod în ședința de lucru din 18-19 iunie 2009, ședință în cadrul căreia s-a hotărât și ridicarea în rang a Episcopiei Argeșului și Muscelului.*

Ctitorie voievodală și demnitate arhiepiscopală la Curtea de Argeș*

„Acum, în această seară de sâmbătă spre duminică, când lumina soarelui a devenit lumina lină tocmai după cântarea *Lumină lină* de la Vecernia la care

* Sursa: Agenția de Știri *Basilica*, <http://www.basilica.ro/stiri/ridicarea_eparhiei_argesului_si_muscelului_la_rangul_de_arhiepiscopie.html>.

* Cuvântul rostit de Preafericitul Părinte Patriarh DANIEL pe esplanada Catedralei Arhiepiscopale din Curtea de Argeș, sâmbătă, 26 septembrie 2009.

am participat, a binevoit Dumnezeu să fie proclamați la nivel local trei sfinți înscriși recent în calendarul Bisericii Ortodoxe Române: Sfântul Ierarh Iachint de Vicina, Sfântul Neogoe Basarab și Sfântul Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel. În această lumină lină ne-am adunat noi aici, în lumina lină și plină de bucurie a Preasfintei Treimi. Sfinții, pe care Biserica noastră i-a canonizat și acum i-a proclamat, au intrat în lumina cea neînserată, neapropiată și netrecătoare a Împărăției Cerurilor, lumina care va fi viitorul ultim al tuturor celor care au crezut în Hristos, L-au iubit pe Hristos și au împlinit voia lui Hristos în timpul vieții lor, prin rugăciune și fapte bune.

Sfântul Ierarh Iachint de Vicina a fost un trăitor profund. El a fost contemporan cu un mare teolog al luminii celei neînserate din Împărăția Cerurilor – Sfântul Grigorie Palama. Când Sfântul Grigorie, arhiepiscopul Tesalonicului, a trecut la cele veșnice (1359) în lumina neînserată a Împărăției Cerurilor, Sfântul Iachint a fost numit, de către patriarhia de Constantinopol, Mitropolit al Țării Românești. A binevoit Dumnezeu să ne arate că cei care trăiesc în smerenie, în frică de Dumnezeu, în dragoste de Hristos și de Biserică primesc încă din viața aceasta bucuria arvunei Împărăției lui Dumnezeu.

A voit Dumnezeu ca proclamarea canonizării Sfântului Iachint de Vicina, primul mitropolit al Țării Românești, să se facă aici, în lumina lină a Vecerniei de la Curtea de Argeș, în fața frumoasei catedrale pe care a construit-o Sfântul Voievod Neogoe Basarab și a restaurat-o domnitorul, iar apoi regele Carol I.

Proclamarea canonizării Sfântului Voievod Neogoe Basarab aici, la Curtea de Argeș, s-a făcut tot la ceas de Vecernie, de trecere de la sâmbătă la duminică, de la odihna morților la slava Învierii.

Sfântul Neogoe Basarab nu numai că a fost ctitor al acestei catedrale, dar este și înmormântat aici. Am venit aici, unde el, din pământ, privește cerul și, din cer, privește pământul. Osemintele sale sunt în pământ, dar sufletul său luminat de Duhul Sfânt este în ceruri și a devenit rugător pentru noi, pentru neamul românesc și pentru întreaga Ortodoxie.

De asemenea, este un moment deosebit de solemn să venim aici, acasă la Sfântul Iachint, pe care credem că îl vom afla, în urma săpăturilor, în apropierea bisericii „Sfântul Nicolae Domnesc” din Curtea de Argeș, acasă la Sfântul Voievod Neogoe Basarab.

Simțim că sfinții sunt contemporani cu noi când îi iubim, când arătăm recunoștință pentru ceea ce ei ne-au lăsat nouă moștenire și simțim cum creștem duhovnicește atunci când urmăm pilda vieții lor prin ctitorirea de biserici, prin apărarea credinței, prin creșterea copiilor în credință și prin transmiterea de noi valori culturale și spirituale generațiilor viitoare.

Tot astăzi, în ajunul duminicii ca zi de Înviere, a fost proclamată și canonizarea Sfântului Ioanichie cel Nou de la Muscel. Desigur, în momentul în care avem sfinți rugători vrednici și prieteni ai lui Hristos, bucuria este mai mare și, în bucuria proclamării sfinților amintiți, ne-am gândit că întreaga episcopie trebuie să se bucure de o mare binecuvântare. Deci, *cu multă bucurie, după proclamarea canonizării acestor trei sfinți ai neamului românesc, am ridicat în rang de Arhiepiscopie această Episcopie a Argeșului și Muscelului, care are peste 330 de ani de existență și care a contribuit foarte mult la îmbogățirea spirituală a poporului român. Odată cu ridicarea scaunului episcopal la rangul de arhiepiscopie a fost înălțat la rang de Arhiepiscop vrednicul arhipăstor al acestei eparhii, Înaltpreasfințitul Părinte Calinic Argatu.*

Cunoaștem râvna lui, cunoaștem marea sa contribuție, nu numai în libertate, ci și în anii grei de comunism, când a fost stareț la Mănăstirea Cernica, cunoaștem toată lucrarea sa misionară și, mai ales, reținem disponibilitatea Înaltpreasfințitiei Sale de a răspunde invitației la slujbe și lucrări misionare când alți ierarhi din alte eparhii îl solicită.

Rugăm pe Hristos Domnul să-i dăruiască mulți și binecuvântați ani!"

Tomos Patriarhal de înălțare a Episcopiei Argeșului și Muscelului la rangul de Arhiepiscopie, cu titlul Arhiepiscopia Argeșului și Muscelului, precum și de ridicare a Preasfințitului Părinte Calinic la demnitatea de Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului, 26 septembrie 2009, Catedrala Arhiepiscopală din Municipiul Curtea de Argeș

„Se cuvine să facem cunoscut tuturor că Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos a așezat în Sfânta Sa Biserică dregătorii și vrednicii deosebite și, prin trimiterea Preasfântului și de viață făcătorului Duh peste Sfinții Săi Ucenici și Apostoli, i-a întărit pe aceștia întru propovăduirea cuvântului Evangheliei Sale, iar prin pildele și învățăturile Sale, ne-a îndrumat să înmulțim talanții dăruiti fiecăruia de Tatăl Ceresc, noi, slujitorii Lui, fiind cei dintâi chemați la împlinirea acestei sfinte îndatoriri, încrezători în dumnezeiasca răsplătire a ostanelilor noastre ca diaconi, preoți și arhieri.

De aceea, ca slujitor al Bisericii lui Hristos în vrednicia de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, luând aminte că, în ultimii 20 de ani, Sfântul Sinod al Bisericii noastre a aprobat înființarea, reînființarea sau reactivarea mai multor episcopii, atât în interiorul, cât și în afara granițelor țării noastre, pentru a răspunde nenumăratelor cerințe pastoral-misionare, cultural-educative și social-filantropice ale zilelor noastre în folosul poporului dreptcredincios;

Apresiasi că împlinirea, în anul 2009, a 650 de ani de existență neîntreruptă a Mitropoliei Țării Românești (Ungro-Vlahiei), iar în anul 2010, a 125 de ani de la recunoașterea Autocefaliei și a 85 de ani de la înălțarea la rangul de Patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române, constituie, în curgerea timpului, evenimente majore pentru Biserica noastră, precum și binecuvântate prilejuri ca, în lumina tradiției canonice, a prevederilor statutare bisericești și a practicii mai vechi, să propunem cinstirea după cuviință a demnității dobândite de unele vechi scaune episcopale;

Luând aminte că în Biserica noastră există episcopii cu o dănuire multiseculară, care încă nu s-au bucurat deplin de aprecierea vechimii, precum și a contribuției lor îndelungate la propășirea vieții bisericești ortodoxe și a poporului nostru, prin ridicarea lor în ranguri bisericești superioare;

Motivat de îndatorirea ce Ne revine ca, spre folosul și binele Sfintei noastre Biserici, să veghem la promovarea instituțională a unor episcopii cu existență neîntreruptă de sute de ani, la recunoașterea contribuției determinante a acestor vechi eparhii la păstrarea și întărirea unității interne a Bisericii Ortodoxe Române și la intensificarea duhovnicească a vieții bisericești;

Cunoscând rolul pe care l-a avut în istoria Bisericii noastre Episcopia Argeșului și Muscelului, în decursul celor 333 de ani de existență, mai întâi ca Mitropolie a Țării Românești, vreme de 158 de ani (1359-1517), înființată în luna mai a anului 1359, la Curtea de Argeș, sub păstoria Sfântului Ierarh Iachint, *Mitropolitul Țării Românești*, unde, între anii 1503-1505, a păstorit Sfântul Ierarh Nifon, *Patriarhul Constantinopolului*, organizator al vieții bisericești în Țara Românească, și apoi ca Episcopie, cu sediul tot la Curtea de Argeș, timp de 175 de ani, din 1793 până în 1949, întreruptă vremelnic de prigoana comunistă, fiind reactivată în anul 1990, ca o recunoaștere a importanței acestui scaun eparhial în istoria bisericească și națională românească;

Ținând seama că Episcopia Argeșului și Muscelului a fost păstorită de vrednici ierarhi, între care amintim pe: *Iosif Naniescu*, mai târziu mitropolit al Moldovei, *Gherasim Timuș*, ierarh cărturar, *Visarion Puiu*, viitor mitropolit al Bucovinei, și *Grigorie Leu*, ales apoi episcop al Hușilor, apărători ai demnității și libertății poporului român în timpul opresiunii comuniste;

În lumina rânduielilor canonice și pe temeiul statornicirilor bisericești înscrise în art. 7, alin. (3) din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, care prevăd că „episcopiile vechi pot deveni arhiepiscopii, pe baza unei motivații temeinice”, în consultare cu Sinodul Permanent, în calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, am propus Sfântului Sinod ridicarea la rangul de arhiepiscopie a șase episcopii cu o continuitate istorică seculară, între care și Episcopia Argeșului și Muscelului.

Privind cu îndreptățire la temeinicia propunerii Noastre făcute în consultare cu Sinodul Permanent, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin hotărârea nr. 3621 din 19 iunie 2009, a aprobat înălțarea Episcopiei Argeșului și Muscelului la rangul de Arhiepiscopie și înscrierea acesteia în *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, cu titulatura Arhiepiscopia Argeșului și Muscelului.

În temeiul prevederilor Can. 12 al Sinodului al IV-lea Ecumenic și ale art. 7, alin. (2) din *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, potrivit cărora „Titulatura mitropoliților, arhiepiscopilor și episcopilor este cea a eparhiei pe care o păstoresc”, prin aceeași hotărâre, Sfântul Sinod a aprobat conferirea rangului de Arhiepiscop Preasfințitului Părinte Calinic, care va purta titulatura Înaltpreasfințitul Părinte Calinic, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului.

Drept urmare, se cuvine să vestim prin acest Tomos Patriarhal hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și să facem cunoscute tuturor clericilor și credincioșilor înălțarea Episcopiei Argeșului și Muscelului la rangul de Arhiepiscopie, cu titlul *Arhiepiscopia Argeșului și Muscelului*, precum și înălțarea Preasfințitului Părinte Calinic la demnitatea de Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului.

Astfel, de acum înainte, la slujbele religioase, Înaltpreasfințitul Părinte Calinic va fi pomenit și cinstit cu titulatura *Înaltpreasfințitul Părinte Calinic, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului*.

Încredințăm pe Înaltpreasfințitul Părinte Calinic, Arhiepiscopul Argeșului și Muscelului, milostivirii Bunului Dumnezeu, rugăciunilor *Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, Sfântului Voievod Neagoe Basarab*, precum și *Sfintei Mucenițe Filofteia*, ocrotitoarea acestei Arhiepiscopii.

Și astfel, cu un cuget și cu o inimă, împreună să preamărim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea deoșină și nedespărțită. Amin!”

Tomos Sinodal al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române pentru canonizarea Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, cu ocazia proclamării locale a canonizării la Argeș, 26 septembrie 2009, și Tulcea, 27 septembrie 2009

„Vrednic de toată cinstea înaintea lui Dumnezeu și drept lucru este a prăznui, prin slujbe și cântări duhovnicești, pomenirea aleșilor Săi care s-au nevoit pentru apărarea dreptei credințe și au săvârșit fapte bune spre folosul oamenilor, binele Bisericii Dreptmăritoare și preamărirea lui Dumnezeu. Lăudându-i și cinstindu-i

pe aceștia, preamărim pe Dumnezeu, așa cum glăsuiește psalmistul: „Minunat este Dumnezeu întru Sfinții Lui, Dumnezeul lui Israel” (Psalmul 67, 36).

Un astfel de plăcut și ales al lui Dumnezeu a fost și vrednicul de pomenire Sfântul Ierarh Iachint, ultimul mitropolit al cetății dobrogene a Vicinei, rânduit de Dumnezeu să fie cel dintâi mitropolit și păstor sufletesc al evlaviosului popor din cuprinsul noii Mitropolii a Țării Românești, întemeiată în anul 1359, cu binecuvântarea Patriarhului Ecumenic Calist I al Constantinopolului, la stăruințele voievodului Nicolae Alexandru Basarab (1352-1364). Nenumărate i-au fost faptele cele bune întru această cinste arhierescă, precum și grija pentru fiii săi duhovnicești, pentru propovăduirea Cuvântului în eparhia sa, el însuși făcându-se tuturor pildă de viață cuvioasă, de bun rugător și râvnitor în cele sfinte, de mărturisitor și trăitor al dreptei credințe, de sprijinitor al libertății fraților de același neam.

Smerenia Noastră, la propunerea Sinodului Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, împreună cu toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, luând aminte la viața pilduitoare a Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, privind la Ortodoxia credinței sale, la viața lui curată și sfântă, văzând pilda sa întru păstoria Bisericii din Țara Românească cu râvnă, înțelepciune, răbdare, dragoste și smerenie, precum și osteneala sa la întemeierea, ca cel dintâi mitropolit al Țării Românești, a așezămintelor bisericesti folositoare clerului și credincioșilor și căutând folosul duhovnicesc al poporului dreptmăritor;

Urmând Tradiției Sfinte a Bisericii Ortodoxe și chemând în ajutor harul Preasfintei, celei deofință și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi,

Hotărâm:

De acum înainte și în veci, primul arhipăstor al Principatului Țării Românești, Sfântul Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, să se numere între sfinții pomeniți de Biserica noastră și preamăriți de Dumnezeu în ceruri și să se cinstească cu cântări de laudă în ziua a douăzeci și opta a lunii octombrie.

Poruncim, de asemenea, în Duhul Sfânt, ca *viața, slujba și icoana* Sfântului să fie primite cu evlavie de ierarhi, preoți, monahi și de toți credincioșii ortodocși.

Spre deplină statornicire a celor pe care le-am hotărât în chip sinodal și canonic, întărim cu semnăturile noastre acest Tomos Sinodal de canonizare a Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești, aducându-l la cunoștință clerului și credincioșilor creștini din cuprinsul Patriarhiei Române.

Acest Tomos Sinodal se face cunoscut astăzi, sâmbătă, 26 septembrie, din anul mântuirii 2009, la Curtea de Argeș, cu ocazia proclamării locale a canonizării Sfântului Ierarh Iachint, Mitropolitul Țării Românești”.

Tomos Sinodal al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române pentru canonizarea Sfântului Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel, aprobat în ședința de lucru din 19 iunie 2009 și proclamat pe 26 septembrie 2009, în Catedrala Arhiepiscopală din Municipiul Curtea de Argeș

„Cuvios și drept lucru este a cinsti pomenirea celor ce s-au săvârșit întru sfințenie, care au câștigat îndrăznire către Dumnezeu prin viața lor plină de evlavie și de fapte bune. Pe aceștia, Tatăl Cel din ceruri i-a pătruns cu lumina harului Duhului Sfânt și, prin Fiul Său Cel Unul Sfânt, i-a așezat în ceata sfinților. Despre ei, Mântuitorul nostru Iisus Hristos ne învață că, întrucât au ascultat Cuvântul Său, s-au făcut „prietenii Lui” (Ioan 15, 14), iar Biserica îi cinstește cu laude și cântări, prin cuvintele Prorocului de Dumnezeu insuflat David, care zice: „Eu am cinstit foarte pe prietenii Tăi, Dumnezeule, și foarte s-a întărit stăpânirea lor” (Psalmul 138, 17).

Printre acești slujitori aleși ai lui Dumnezeu se numără și Sfântul Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel. Acest fericit, cunoscut de toți credincioșii ca mare nevoitor și iubitor de Dumnezeu, după ce s-a dăruit cu totul vieții pustnicești și a ajuns la desăvârșire, a primit de la Duhul Sfânt darul călăuzirii sufletelor pe calea mântuirii. Fiind lucrător încercat al rugăciunii neîncetate, Cuviosul a fost cinstit în timpul vieții pământești de toți credincioșii, numărat fiind împreună cu marii sihaștri ai monahismului românesc. După trecerea sa la viața cea veșnică, Dumnezeu a proslăvit trupul său cu nesticăciunea și cu facerea de minuni. Astfel, Cuviosul Ioanichie a rămas în memoria vie a Bisericii, în evlavia ierarhilor, preoților, călugărilor și mirenilor, ca pildă de iubire jertfelnică, de înfrânare, de smerenie și de înțeleaptă povățuire duhovnicească.

Smerenia Noastră, la propunerea Sinodului Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, împreună cu toți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, privind la viețuirea bineplăcută lui Dumnezeu a acestui fericit Părinte care a sfințit și împodobit pământul Țării Românești, luând aminte la râvna lui pentru rugăciune, vrednică de laudă și, căutând folosul duhovnicesc al poporului dreptmăritor;

Urmând Tradiției Sfinte a Bisericii Ortodoxe și chemând în ajutor harul Preasfintei, celei deoiființă și de viață făcătoare și nedespărțitei Treimi,

Hotărâm:

De acum înainte și în veci, Sfântul Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel să se numere între sfinții pomeniți de Biserica noastră și preamăriți de Dumnezeu în ceruri și să se cinstească cu cântări de laudă în ziua a douăzeci și șasea a lunii iulie.

Poruncim, de asemenea, în Duhul Sfânt, ca *viața, slujba și icoana* Sfântului să fie primite cu evlavie de ierarhii, preoții, monahii și toți credincioșii ortodocși.

Spre deplină statornicire a celor pe care le-am hotărât în chip sinodal și canonic, întărim cu semnăturile noastre acest Tomos Sinodal de canonizare a Sfântul Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel, pe care îl aducem la cunoștință clerului și tuturor dreptcredincioșilor creștini din cuprinsul Patriarhiei Române.

Harul Domnului nostru Iisus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărtășirea Sfântului Duh să fie cu voi cu toți!”

Înălțarea Episcopiei Dunării de Jos la rang de Arhiepiscopie și ridicarea Preasfințitului Părinte Casian la demnitatea de Arhiepiscop al Dunării de Jos

Preot dr. Lucian PETROALA

Adrian PORTASE

În ședința sa de lucru din data de 19 iunie 2009, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, la inițiativa și sub președinția Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a hotărât ridicarea Episcopiei Dunării de Jos la rang de Arhiepiscopie. Aceeași decizie istorică a fost luată și pentru alte vechi centre eparhiale din Patriarhia Română: Episcopia Râmnicului, Episcopia Romanului, Episcopia Buzăului și Vrancei, Episcopia Argeșului și Muscelului și Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmagiului. Hotărârea Sfântului Sinod reprezintă un act de recunoaștere și cinstită a demnității acestor vechi scaune episcopale. Pentru Dunărea de Jos, ridicarea la rang de arhiepiscopie certifică valorile istorice și spirituale ale zonei, dar și dinamismul vieții bisericești de astăzi din punct de vedere duhovnicesc, misionar, cultural, edilitar.

I. Eparhia Dunării de Jos în istoria Bisericii și a neamului românesc

1. Știri paleocreștine la Dunărea de Jos

Teritoriul de astăzi, precum și cel care a aparținut Eparhiei Dunării de Jos sunt socotite, pe bună dreptate, „leagănul” creștinismului românesc. Potrivit

știrilor istorice și opiniilor cercetătorilor, aici a predicat cuvântul Evangheliei întâiul chemat la apostolat de către Mântuitorul Iisus Hristos, Sfântul Andrei; există știri că ar fi construit chiar o bisericuță în zona localității Șerbești de astăzi, din județul Galați. Din perioada imediat următoare ne-au parvenit numeroase mărturii arheologice, dintre care poate fi amintită prețioasa cruciuliță de sedef, de secol II. Piesa cea mai importantă, care atestă o intensă viață creștină pe aceste locuri, încă din secolul al III-lea, este mormântul creștin de la Bărboși, cu osemintele întregi ale daco-romanului creștin Innocens, după cum atestă fibula de aur de la umăr, dar și alte elemente din inventarul mormântului. Aici trebuie amintite și cimitirele creștine din secolele VII-XI, dar și toponimele și hidronimele păstrate în documentele de epocă, care dau mărturie despre vechimea și continuitatea vieții creștine pe aceste meleaguri istorice.

2. Viața bisericească în Moldova de Jos, până la jumătatea secolului al XIX-lea

La jumătatea secolului al XIV-lea, în jurul anului 1359 – când a fost recunoscută Mitropolia Ungro-Vlahiei –, întregul teritoriu de astăzi al Eparhiei Dunării de Jos (județele Galați și Brăila) se afla sub jurisdicția Mitropoliei Vicinei, păstorită atunci de Sfântul Iachint, primul dintre ierarhii cunoscuți ai acestui tron mitropolitan. Partea moldavă din trupul eparhiei va fi cuprinsă însă după 1388, când statul feudal Moldova își stabilește granița de sud la Dunăre și Marea Neagră, până la 1408-1413 în teritoriul Episcopiei de Cetatea Albă, iar după aceea în cel al Episcopiei Romanului – astăzi Arhiepiscopia Romanului și Bacăului.

Dintr-o perioadă destul de târzie – puțin înainte de jumătatea secolului al XV-lea –, ajung până la noi primele mărturii scrise despre existența locașurilor de cult și a slujitorilor în această parte de țară. Un document emis de cancelaria domnească a Moldovei, la 5 aprilie 1445, semnat de domnitorul Ștefan, fiul lui Alexandru cel Bun, menționează „*Mănăstirea lui Ciunca Stan*”, situată în apropierea Mănăstirii Cârломănești de astăzi, în nordul județului Galați. Documentele atestă și alte așezăminte monahale în zonă: o mănăstire în zona localității Torcești (1488), o alta, „a preotului Mircea”, în zona comunei Bălăbănești (1495) și schitul de călugărițe „Cetățuia” (1599), în apropierea localității Măstăcani de astăzi. De asemenea, sunt documente care atestă biserici de enorie în târgurile mari ale timpului: o însemnare din 1571, pe o Psaltire, aduce o prețioasă știre despre existența unei biserici în Galați, la acea dată. Se poate vorbi și de o biserică reprezentativă în Tecuci, la 1587, de vreme ce în acest an avea loc aici nunta nepotului domnitorului Petru Șchiopul al Moldovei cu nepoata Doamnei Chiajna, soția lui Mircea Ciobanul.

Dacă sfințele locașuri amintite mai sus, construite din lemn, au fost mai lesne de risipit de către viiturile istoriei, alte biserici, mai importante, ctitorii domnești

sau boierești, s-au clădit de la început din zid de cărămidă sau de piatră, biruind vremurile, rămânând prin știri precise în documente ori păstrându-se fragmentar sau total până astăzi. Amintim aici de: *Mănăstirea Sfântul Dumitru – Badiu* din Galați, construită de marele vornic Cârstea, înainte de 30 aprilie 1618, astăzi dispărută; *Mănăstirea Sfântul Dumitru*, ctitorită de domnitorul Vasile Lupu, astăzi dispărută, sfântul locaș unde au fost primite și așezate pentru o vreme, la Galați, în 1641, în trecerea lor spre Iași, moaștele Sfintei Cuvioase Parascheva; *Mănăstirea Sfântul Nicolae* din Galați (ante 1642), reședință temporară a Sfântului Patriarh Atanasie al III-lea al Constantinopolului; *bisericile Precista și Sfântul Nicolae* din Tecuci, existente înainte de anul 1646; *Mănăstirea Precista* din Galați, ridicată la 1647; *Mănăstirea Adam*, sfințită la 1652; *Mănăstirea Mavromol* din Galați, ridicată de domnitorii moldoveni Gheorghe și Constantin Duca¹ etc.

În toate aceste mănăstiri, schituri și biserici slujeau ieromonahi sau preoți de mir, unii știutori de carte, care, pe lângă faptul că întrețineau aprinsă flacăra dreptei credințe a poporului, organizau mici școli în tinda sau în apropierea sfințelor locașuri, învățând copiii și răspândind lumina științelor în popor.

3. Câteva date despre istorica Mitropolie a Proilaviei și viața bisericească din zona Brăilei până în secolul al XIX-lea

Deși Brăila a cunoscut, în istoria sa, vitregiile ocupării turcești, spiritualitatea și cultura brăileană moștenesc astăzi multe repere istorice și bisericești, cu care zona se afirmă la nivel național și european. Acest lucru îl determina pe istoricul Nicolae Iorga să afirme că „Brăila nu este fiica principatului Țării Românești, ci este maica acestui principat”.

În condițiile în care, în 1417, Dobrogea trece sub stăpânire turcească, cetățile Giurgiu și Turnu, Chilia și Cetatea Albă, Brăila și tot sudul Basarabiei sunt transformate în raiale, toate aceste teritorii au pierdut legăturile cu ierarhii munteni sau moldoveni, ceea ce a condus la înființarea unei noi forme de administrație bisericească aici: Mitropolia Proilaviei, sufragănă Patriarhiei de Constantinopol. Istoria acestei mitropolii se sfârșește la 1829, după ce trupele țariste ocupă Brăila.

Prima atestare documentară certă despre această mitropolie datează de la 1580. La această dată este consemnat, între membrii Sinodului Patriarhal din Constantinopol, și „smeritul mitropolit al Proilavului, Gavriil”. Lista ierarhilor Proilaviei consemnează, apoi, pe mitropoliții *Nectarie* și *Antim*, în jurul anului 1590, *Grigorie*, la 1621, *Meletie* (1639-1655), *Gherasim* (1655-1658), *Partenie I* (1668-1671), *Laurentie* (1671-1672), *Nectarie* (1680), *Calinic I* (ante 1700), *Grigorie*

¹ Arhim. Daniil OLTEAN, „Arhiepiscopia Dunării de Jos”, *Călăuză Ortodoxă*, XIX (2009), nr. 248-249, pp. 8-10. O parte dintre datele folosite în acest subcapitol au fost preluate din acest studiu.

(cca. 1700-după 1704), *Ioanichie* (ante 1715-1743), *Calinic II* (1743-1748), *Filotei* (1748-1751), *Daniil* (1751-1773), *Ioachim* (1773-1780), *Chiril* (1781-1789), *Partenie II* (1793-1810), *Calinic III* (1810-1813), *Calinic IV* (1813-1821) și *Antim* (1821-1828). Dintre ierarhii Proilaviei, *mitropolii Partenie I*, *Calinic II* și *Partenie II* au deținut și demnitatea de *patriarhi ecumenici de Constantinopol*².

Deși a fost înființată de Patriarhia de Constantinopol și păstorită, în general, de ierarhi greci, Mitropolia Proilaviei poate fi considerată o mitropolie românească, din mai multe motive. Cel mai însemnat este acela că toți credincioșii din laturile acestei eparhii erau români, iar eforturile ierarhilor greci de a susține ortodoxia în aceste zone cucerite de turci au întărit și credința, dar și elementul românesc local. Apoi se păstrează multe date despre legăturile acestei mitropolii cu mitropoliile românești din Moldova și Țara Românească. De asemenea, cu mici excepții, preoții care slujeau în bisericile din cuprinsul mitropoliei erau români, iar limba liturgică era cea română. Se pare că cel puțin unul dintre mitropoliți, Daniil, ar fi fost român de origine.

Mitropolia Proilaviei a avut un patrimoniu imobil de mare valoare. Cea mai însemnată dintre bisericile aflate cândva sub jurisdicția Mitropoliei Proilaviei este Catedrala Mitropolitană din Brăila, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”. După eliberarea Brăilei, locașul de cult a servit ca biserică parohială. Fiind situată pe malul Dunării, aceasta a rezistat până pe la 1842, când s-a dărâmat din pricina surpării malului. Alte sfinte locașuri semnificative sunt: Mănăstirea „Sfântul Nicolae” din Brăila (ctitorită, probabil, de Mihai Viteazul la 1595), biserica „Sfântul Nicolae” din Ismail (dependentă de mitropolie, metoc al Mănăstirii Karakalu din 1648, fiind refăcută mai întâi de fratele domnului moldovean Vasile Lupu, iar mai târziu, de Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu), biserica „Sfinții 40 de Mucenici din Iași” (închinată Mitropoliei Proilaviei, din anul 1768).

Contemporană cu acele timpuri, dar aflată la acea vreme sub jurisdicția canonică a Episcopiei Buzăului, este Mănăstirea Măxineni, existentă și astăzi în județul Brăila, ctitorită de domnitorul Matei Basarab între anii 1636-1637, un important centru duhovnicesc, cultural, dar și strategic al zonei.

4. Înființarea Eparhiei Dunării de Jos

Urmașă și moștenitoare a acestor istorice temelii duhovnicești, misionare și ctitoricești, Episcopia Dunării de Jos a fost înființată la 1864, prin Decretul nr. 1617 din 17 noiembrie al domnitorului Alexandru Ioan Cuza, în condițiile în care, după împlinirea istoricului act al Unirii Principatelor Române, la 1859,

² Arhim. D. OLTEAN, „Episcopia Dunării de Jos, moștenitoare a străvechilor tradiții creștine”, *Ziarul Lumina*, V (2009), nr. 221 (1423), p. 8

se impunea și în plan bisericesc o mai bună organizare administrativă. Noua eparhie cuprindea județele Covurlui, Brăila, Ismail și Bolgrad și avea sediul la Ismail. După încheierea Războiului de Independență, la 1878, județele din sudul Basarabiei au intrat în componența Rusiei, sediul episcopiei mutându-se la Galați. Eparhia a primit județele Tulcea și Constanța (1879). Pentru o scurtă perioadă de timp, Episcopia Dunării de Jos a administrat și județele Durostor și Caliacra, din Cadrilater. Odată cu înființarea Episcopiei Constanței, în 1923, teritoriul canonic al Episcopiei Dunării de Jos se reducea la județele Galați și Tulcea. După 1950, jurisdicția eparhiei s-a întins din nou asupra județelor Galați, Tulcea și Constanța.

Cunoscând importanța deosebită a eparhiei, în data de 16 octombrie 1975, Adunarea Națională Bisericească a hotărât ridicarea Episcopiei Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura „Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos”, iar titularul ei, Preasfințitul dr. Antim Nica, a devenit Arhiepiscop.

Din 1990, Eparhia Dunării de Jos cuprinde județele Galați și Brăila. În anul 2009, Episcopia a fost ridicată la rang de Arhiepiscopie.

5. Ierarhii Dunării de Jos – jertfelnici slujitori ai Bisericii și mari bărbați ai țării

Ierarhul care a ctitorit Eparhia Dunării de Jos cu numele ei de astăzi, pe temelia eparhiilor mai sus-amintite, este Melchisedec Ștefănescu, care vine la cârma Dunării de Jos în 1864, mai întâi ca locțiitor, apoi ca episcop titular. Episcopia Dunării de Jos cuprindea atunci județele Covurlui, Brăila, Ismail și Bolgrad. După studii strălucite în țară, dar și peste hotare (la Kiev), concretizate printr-o fructuoasă carieră didactică, episcopul Melchisedec venea pe tronul Dunării de Jos și cu o semnificativă experiență administrativă. Fusese recunoscut de către clerul moldovean și nu numai, ca un vajnic luptător pentru drepturile preoților, pentru bunurile Bisericii, pentru luminarea poporului prin cultură.

Unul dintre rolurile majore pe care l-a jucat episcopul Melchisedec Ștefănescu în viața Bisericii noastre a fost implicarea sa în complexul proces de recunoaștere a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Într-un context nefavorabil al relațiilor cu Patriarhia Ecumenică, agravat de sfințirea Sfântului Mir în Joia Mare (25 martie 1882) la Catedrala Mitropolitană din București, episcopul Melchisedec a avut curajul să răspundă astfel învinuirilor pe care Patriarhul Ecumenic Ioachim al III-lea le aducea Bisericii noastre:

„Românii nu au primit botezul și doctrina creștină de la Constantinopol, nici pe întâii lor episcopi. Căci creștinătatea românilor este mai veche decât chiar existența Constantinopolului [...]. A căuta mirul pe la Bisericile altor țări înseamnă a nu

avea conștiința și încrederea că Duhul Sfânt Se pogoară de la Dumnezeu... Biserica noastră nu mai crede că Duhul Sfânt trebuie să Se coboare mai întâi la Constantinopol sau aiurea și apoi de acolo să-L cerem și să-L dobândim și noi”.

Memoriul episcopului Melchisedec, din care am citat aici, a fost aprobat de Sfântul Sinod ca act oficial, cu titlul „Act sinodal care cuprinde autocefalia Bisericii Ortodoxe Române”, al cărui ax este afirmația că „pe temeiul istoriei noastre române, pe temeiul legislației noastre moderne, pe temeiul demnității statului român și al demnității națiunii române, Sfântul Sinod declară sus și tare că Biserica Ortodoxă Română a fost și este autocefală în cuprinsul teritoriului României și nicio autoritate bisericească străină nu are drept a ne impune ceva”, și a fost trimis la Constantinopol în februarie 1883, prin Ministerul de Externe al României.

O altă coordonată a personalității episcopului Melchisedec a fost activitatea sa ca membru al Academiei Române. Autor de manuale și de lucrări de cercetare istorică, cu activitate didactică impresionantă, posesor al unei biblioteci de o mare valoare, Melchisedec a devenit în timp, așa cum a fost caracterizat, „un savant, veșnic cu cartea în mână”. A fost ales membru al Academiei în anul 1870 și a participat cu regularitate la sesiunile Academiei, conducând Secțiunea istorică. A susținut nenumărate conferințe și comunicări cu caracter științific, aducând o contribuție însemnată istoriei bisericești de la noi. B.P. Hașdeu arăta că „episcopul Melchisedec a fost bărbatul cel mai cu știință dintre prelații noștri contemporani și locul său în Academia Română i se cuvenea pe drept”.

Activitatea sa la Dunărea de Jos (1864-1878) a constat mai întâi în organizarea eparhiei, închegând un corp administrativ de elită și înființând Seminarul Eparhial, la Ismail, școala care stă la temelia Seminarului Teologic „Sfântul Apostol Andrei” de astăzi. Orașul și județul Galați păstrează până astăzi urme ale activității pastorale și liturgice a episcopului Melchisedec, care a sfințit bisericile „Schimbarea la Față” (1872), „Izvorul Tămăduirii” (1873) și „Nașterea Maicii Domnului” (1875), precum și bisericile „Sfântul Nicolae” din Smulți, „Sfinții Voievozi” din Băleni, „Adormirea Maicii Domnului” din Pechea.

În anul 1992, PS Casian Gălățeanul, pe atunci arhiepiscop-vicar, a organizat un simpozion național, cu prilejul evocării episcopului Melchisedec la 100 de ani de la trecerea sa la Domnul. Fosta stradă a Vulturului a primit atunci numele „Episcop Melchisedec Ștefănescu”.

A urmat în scaunul Dunării de Jos episcopul Iosif Gheorghian (1878-1886), de asemenea, unul dintre iubiții episcopi ai Dunării de Jos. Structura sa de moldovean sfătos, șlefuită de studii înalte la Paris, cu o activitate prodigioasă de profesor și apoi de director al Seminarului din cadrul Mănăstirii Neamț, l-a ajutat să devină un candidat deplin format pentru slujirea arhiepiscopă. Pastorația

sa în tronul Dunării de Jos s-a îndreptat cu predilecție spre zona Dobrogei, care atunci făcea parte din teritoriul canonic al eparhiei. Construirea de locașuri de cult, susținerea preoților și a învățătorilor de prin sate, înființarea de fundații și epitropii l-au înscris pentru totdeauna între bărbații neamului care au reclădit ortodoxia și românismul în Dobrogea, după Războiul de Independență. Așa cum regele psalmist David visase la un templu în Ierusalim și chiar pregătise o parte din materialele pentru construcție, episcopului Iosif îi aparține ideea construirii unei mari catedrale a orașului Galați, proiect concretizat însă de succesorii săi în tronul episcopal. A fost mitropolit primat al României între 1886 și 1893. Pentru activitatea sa științifică, didactică, dar și pastorală, a fost ales membru de onoare al Academiei Române în anul 1901.

Episcopul Partenie Clinceni a condus destinele Dunării de Jos, după episcopul Iosif, până în anul 1902, când ajunge mitropolit al Moldovei. Calea vieții sale a fost profund proniată de Domnul Dumnezeu. După ce cunoscuse viața de familie, printr-o schimbare neașteptată, tragică, s-a dăruit total pe sine studiului și vieții monahale. A urmat Facultatea de Teologie la Atena, unde a obținut mai târziu și un doctorat „honoris causa”. Experiența străinătății (Atena, Leipzig, Paris), deschiderea culturală prin cunoașterea perfectă a mai multor limbi, dar mai cu seamă viața curată și râvna pentru Casa Domnului l-au adus, prin voia lui Dumnezeu, pe tronul Dunării de Jos. Aici urmează strategia bisericească deschisă de episcopul Iosif Gheorghian, pentru Dobrogea. În timpul păstoririi sale se clădesc, în județele Tulcea și Constanța, peste 100 de biserici!

Măsura demnității slujirii sale în Galați se poate aprecia și astăzi prin admirația pe care o generează oricărui vizitator Palatul Episcopal, ctitoria sa. Așezat în piața „Ștefan cel Mare” de atunci, în mijlocul unui parc bine amenajat, palatul a fost, timp de peste șase decenii, centru administrativ și reședință episcopală pentru chiriarhii Dunării de Jos. Între alte saloane mobilate și împodobite cu obiecte de mult bun-gust, palatul avea și o capelă, care a fost sfințită în ziua de 8 septembrie 1901, cu mare fast, cu participarea mai multor ierarhi și a personalităților timpului. Trebuie menționat că în capelă se adăposteau catapeteasma vechii biserici „Sfântul Dumitru”, dar și alte obiecte de cult, de mare valoare, între care un set de sfinte vase din aur masiv, donate de Helene Köber. Multă vreme, Palatul Episcopal a fost una dintre clădirile reprezentative ale Galațiului. În 1963 a fost confiscat de autoritățile vremii, slujind ca sediu al Muzeului de Arte Vizuale până în anul 2004, când, prin hotărâre de guvern, a fost retrocedat Eparhiei Dunării de Jos.

Ca proaspăt mitropolit al Moldovei, Partenie Clinceni mărturisea: „Mă despart cu dor de Eparhia Dunării de Jos, pe care am păstorit-o mai bine de 15

ani”, iar regele Carol I, prezent la ceremonia de investire, a trasat noului mitropolit să urmeze râvna păstoririi la Iași după modelul aceleia de la Galați:

„Nu mă îndoiesc că vei înconjura de o cuvioasă grijă aceste comori istorice, nedezipite de tradițiunile de evlavie ce împodobesc acest scaun și că vei păși fără șovăire pe aceste urme neșterse, răspândind cu dragoste Cuvântul Mântuitorului și întărind credința în inima poporului, așa cum ai făcut cu atâta sârguință și neclintire în Eparhia Dunării de Jos”.

Episcopul Pimen Georgescu a condus Eparhia Dunării de Jos între anii 1902-1909. Venea pe acest tron episcopal, pe o tradiție pastorală și misionară deja creată de înaintașii săi, bine pregătit prin studiile sale (Cernăuți, București), prin slujirea la o catedră universitară și prin experiența de arhiereu-vicar, în slujirea de locotenent al Eparhiei Argeșului, între 1895-1902. A fost un român care vibra de patriotism! Plin de sentimentul apartenenței la neamul românesc, a rămas în conștiința contemporanilor săi și în memoria istoriei noastre drept unul dintre promotorii reîntregirii țării.

Slujirea sa la Dunărea de Jos a fost programatic și profetic anunțată de cuvintele regelui Carol I, care, la ceremonia de întronizare, i s-a adresat astfel:

„Preasfințite Episcop al Dunării de Jos [...], ai fost ales și te-am întărit la o eparhie care îmbrățișează ambele țărmuri ale Dunării. Acolo te așteaptă însemnata sarcină de a sădi, în ogorul deja bine pregătit de premergătorii tăi, iubirea de patrie, împreună cu simțământul religios. Propovăduiește dar Cuvântul Evangheliei în limba străbună, neuitând niciodată că mărirea Țării este o menire a Bisericii ca și a statului, ambele de-a pururi nedespărțite întru îndeplinirea aspirațiunilor naționale”.

Prezența sa la Galați este esențializată de actul istoric al așezării pietrei de temelie a Catedralei Episcopale și de reînființarea Seminarului Teologic „Sfântul Apostol Andrei”. Tot în timpul păstoririi sale s-a întemeiat Societatea Clerului „Solidaritatea” și s-a înființat Școala de Cântăreți Bisericești din Galați. Din aceste motive, la momentul trecerii sale la Domnul, oficiosul Bisericii Ortodoxe Române consemna că, deși încheiase o lungă perioadă de păstorie la Iași, totuși „epoca cea mai însemnată a mitropolitului Pimen o formează timpul cât a fost episcop la Galați. Pe lângă instituirea conferințelor pastorale..., satele dobrogene, cu îndemnul și osteneala lui, s-au împodobit cu cele mai frumoase biserici din câte s-au zidit în satele noastre de o sută de ani încoace. Aceasta este opera de cea mai mare laudă a mitropolitului Pimen”.

Episcopul Nifon Niculescu a avut o pastorație mai lungă la Galați. Venise de asemenea, cu o mare experiență administrativă, ca fost revizor ecleziastic al Mitropoliei Ungro-Vlahiei și director al Cancelariei Sfântului Sinod, dar și cu oarece deprindere profesorală. Din 1895 și până în 1909 a slujit ca arhiereu-vicar

al Mitropoliei Ungro-Vlahiei, cu titlul de „Ploieșteanul”. A fost un mare slujitor, excelent interpret al muzicii bizantine, un liturg prin excelență: „Înalt, falnic și impunător... bun cântăreț, cunoscător al rânduielilor bisericesti, un adevărat artist în săvârșirea dumnezeieștilor slujbe. Vocea, prezența și talentul lui atrăgeau, deșteptând sentimente de evlavie creștină”. În perioada cât a slujit la biserica „Domnița Bălașa” din București, spre finele vieții sale, se spune că veneau „credincioșii din toate părțile ca să-l audă”.

În 1917 finalizează Catedrala Episcopală din Galați și, în timpul luptelor de la Mărășești și Oituz, organizează ceremoniile de sfințire. La sfârșitul vieții sale, în ziua prohodirii, episcopul Evghenie Piteșteanul, participant la slujba de înmormântare, a sintetizat astfel slujirea episcopului Nifon la Dunărea de Jos:

„Prin munca depusă pe tărâmul bisericesc și cultural, s-a ridicat la demnitatea de Episcop al Dunării de Jos, în care calitate s-a ilustrat în eparhie prin clădiri și sfințiri de biserici, prin restaurări de mănăstiri, prin înființarea în ele a unor școli și ateliere de lucru, cârmuind clerul cu dragoste și păstorind poporul părintește. Mai ales în Dobrogea și Cadrilater, unde populația este de mai multe neamuri, a căutat să se facă tuturor toate, ca pe toți să-i dobândească, fără a slăbi, a știrbi și a jigni ceva din demnitatea Statului”.

Timp de un an, la conducerea episcopiei s-a aflat ca locțiitor episcopul Platon Ciosu (1922-1923). De asemenea, tot pentru un an, la cârma episcopiei s-a aflat episcopul Iacov Antonovici. Formația sa de pedagog și profesor și râvna în studiul teologiei, literelor, filosofiei și dreptului s-au arătat din plin folositoare în slujirea sa de ierarh. La Galați ajunge ca membru al Academiei Române și după o slujire de șapte ani ca arhieru-vicar al Episcopiei Hușilor, cu titlul „Bârlădeanul”. La investirea sa ca Episcop al Dunării de Jos (31 martie 1923), în fața regelui Ferdinand, arăta următoarele:

„...dacă un conducător al unui vas maritim, plecând pe luciul mărilor și al oceanelor, își ia o grea răspundere pentru vremelniceștele vieți ale călătorilor..., cu cât mai mult pentru acela care își ia asupra sa sarcina de conducător al atâtor suflete pe marea cea viforoasă și plină de felurite ispite și de potrivnice furtuni... Călăuzi-mă-voi... de pildele vrednicilor predecesori - episcopi, cari au lăsat urme nepieritoare în conducerea eparhiei la care mă duc”. Regele i-a răspuns: „Cu mare bucurie ți-am încredințat toiagul episcopal al Dunării de Jos, unde ești chemat să desăvârșești opera unei întregi vieți... La Dunărea de Jos vei avea de continuat munca desfășurată de vrednicii ierarhi, începând cu Melchisedec și sfârșind cu fericitul întru amintire, Nifon. Blândețea și bunătatea sufletului Preasfinției Tale îmi este o plăcută cheazășie pentru o activitate plină de mântuitoare roade duhovnicești”.

Solemnitatea întronizării a fost în detaliu publicată atât în presa gălățeană a vremii, cât și în periodicul „Biserica Ortodoxă Română”, care consemnează toate discursurile rostite cu acest prilej. Emoționantă este Gramata emisă de mitropolitul Pimen al Moldovei, fost episcop al Dunării de Jos, care, printre altele, arată noului eparhiot:

„Pășind la acea sfântă episcopie, veți găsi un popor credincios, bun, blând și împodobit cu frumoase calități sufletești și patriotice, cu o preoțime harnică și adânc pătrunsă de chemarea ei. Aceste înalte calități ale poporului și ale preoțimii de acolo ne-au lăsat cele mai scumpe amintiri din timpul episcopatului Nostru, de șapte ani, la acea frumoasă eparhie. Tot acolo veți găsi așezăminte culturale și filantropice și frumoase dispozițiuni, lăsate de către foștii episcopi, care sunt folositoare clerului și poporului”.

Un aport mai puțin cunoscut, pe care episcopul Iacov Antonovici l-a avut, este acela la pregătirea și susținerea actului de ridicare la treapta de patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române, prin conferințe, cuvântări, epistole care au pregătit clerul și poporul din zona Moldovei de Jos pentru acest istoric eveniment. De aceea, arhiereul Tit Simedrea arăta că

„Iubitorul de urme ale trecutului, cărturarul, episcopul Iacov Antonovici, împreună cu istețul, sfătosul și diplomatul subțire, episcopul Lucian Triteanul s-au aflat în solidaritate de simțire și de gândire în marile zile de plămădire și realizare a actului de mare însemnătate pentru prestigiul de veacuri al Bisericii Ortodoxe Române, dobândirea rangului de Patriarhie”.

Episcopul Cosma Petrovici înregistrează, în istoria Eparhiei Dunării de Jos, 23 de ani de păstorire (1924-1947). Brăilean de origine, cu studii teologice universitare la Cernăuți, activează ca preot și protoiereu în zona Văratec-Dorohoi. Prin rânduiala lui Dumnezeu, preotul văduv este chemat la înalta slujire a arhieriei, întâi ca arhieru-vicear al Mitropoliei Moldovei, cu titlul de „Botoșăneanul”, apoi ca episcop al Dunării de Jos. Slujirea sa arhierască se îndreaptă, în dimensiunea sa edilitară, majoritar spre Dobrogea, unde zidește și sfințește biserici și se îngrijește de mănăstirile din zonă. La Galați rămâne prin două ctitorii ale sale – clădirile noi ale Seminarului și Orfelinatul eparhial, care dăinuie până astăzi. Sub raport cultural, întemeiază și editează trei periodice bisericesti locale: *Căminul*, *Solidaritatea* și *Vestitorul*.

La prăznuirea a zece ani de păstorire la Dunărea de Jos, economistul Petru Gh. Savin, preot în comuna Branișteea, scria despre slujirea episcopului său astfel: „...Păstorul nostru poate să întoarcă îndărăt privirea cu duioșie, pentru tot ce l-a învrednicit Dumnezeu să înfăptuiască. Și poate privi cu încredere în viitor, că silința și voința lui au putut birui apucăturile cele rele ale multora dintre noi și a înfăptuit

minunea cea mare: a regenerării vieții noastre sufletești, trezindu-ne la datorie și dându-ni-se nouă, tuturor, exemplu de sobrietate, rânduire, economie și bunătate... Episcopul, prin iubire, ca și samarineanul milostiv, se oprește și se apleacă asupra celui căzut între tâlhari, îl îndreaptă, îl povățuiește cu mustrările părintești ca printr-un leac de preț și, scuturându-l, îl așază pe scaunul său demn și înțelegător al rostului lui de preot în slujba altarului.... Prin tactul său și prin felul cum și-a înțeles apostolatul său de păstor, a pătruns și mai temeinic și mai departe în inimile noastre”.

În 1948, ierarhul Dunării de Jos trece la Domnul, fiind înmormântat în curtea Bisericii Mavromol, după dorința sa. În anul 1995, Preasfințitul Casian al Dunării de Jos a strămutat în Catedrala Episcopală, într-un mormânt anume pregătit, rămășițele pământești ale episcopului Cosma Petrovici. Aici, în catedrală, episcopul Cosma așteaptă Învierea cea de obște și răsplata ostnelilor sale.

În ședința sa din 26 februarie 1950, Adunarea Națională Bisericească a hotărât, printre altele, contopirea Episcopiei Constanței cu Episcopia Galaților și reînființarea Episcopiei Dunării de Jos. Pe tronul acestei istorice eparhii vine blândul episcop Chesarie Păunescu, care păstorește aici până în anul 1973. Călugăr de vocație, cu viață sfântă, acesta profesase la Seminarul Central din București și la cel din Râmnicu Vâlcea, după slujirea sa ca director al Seminarului de la Cernica. Avea și experiență administrativă, ca fost director de cancelarie al Episcopiei Hușilor. Din 1944 și până în 1950, a funcționat ca episcop al Constanței.

Numirea ca episcop al Dunării de Jos a fost, după mărturia sa, exprimată la ceremonia de investire,

„un act care va rămâne incrustat pe răbojul istoriei, ca actul de reîntregire a Eparhiei de altădată a Dunării de Jos, în întinderea ei cea veche. Județele Tulcea și Constanța au fost sub autoritatea Dunării de Jos până după Primul Război Mondial, când interese străine de interesele Bisericii au determinat guvernele de atunci să le atribuie episcopiei nou-create ale Constanței. Astăzi, (...) s-a putut repara artificiala separare a celor două județe de la trupul Eparhiei și au fost redat iarăși Episcopiei Dunării de Jos”.

Prezența sa în Eparhia Dunării de Jos a fost benefică. Poporul și preoțimea au văzut mereu în el pe omul lui Dumnezeu. Mulți dintre preoții hirotoniți de episcopul Chesarie sau dintre cei care au activat în preajma lui își amintesc, cu venerație, de blândul lor păstor, de viața sa cuvioasă, de înțelepciunea cu care a știut să conducă eparhia în cei mai grei ani pe care i-a cunoscut Biserica Ortodoxă Română, perioada regimului comunist. Dumnezeu a rânduit ca tot el să restaureze frumoasa Catedrală Episcopală din Galați, grav afectată de cutremurul din 1940, precum și Catedrala din Constanța, după bombardamentele din 1944.

A adormit întru Domnul în ziua de 30 octombrie 1975. Periodicul *Biserica Ortodoxă Română* nota atunci: „împăcat cu Dumnezeu, împăcat cu semenii și cu sine însuși, el s-a stins de viață ca o lumânare la altar, fiind pregătit din vreme cu sufletul pentru drumul cel mare către Cetatea cea din ceruri”. Slujba de prohodire a fost oficiată de arhiepiscopul Antim al Tomisului și Dunării de Jos, care a arătat că episcopul Chesarie, „figură blândă, chip cuvios și smerit, ierarh pătruns în toată ființa sa de duhul evlaviei și al bunătății evanghelice... a răspândit în jurul său bunătate, dragoste și pace”. Trupul cuviosului ierarh a fost așezat atunci în cripta dinainte pregătită, de lângă altarul Catedralei Arhiepiscopale. Din 1975, candela de la mormântul său nu s-a stins niciodată! În anul 1995, PS Casian al Dunării de Jos, dezvelind mormântul cuviosului ierarh Chesarie, a aflat trupul acestuia în mare parte neputrezit; ungându-l cu mir și cu mirodenii, l-a așezat într-o raclă nouă, în mormântul din Catedrala Episcopală, aflat între locurile unde odihnesc astăzi episcopul Cosma și arhiepiscopul Antim. În baza mărturiilor celor care l-au cunoscut, a documentelor și lăsamintelor sale, știindu-se astăzi de lupta și jertfa de o viață pentru propășirea Bisericii în vremuri potrivnice și de mărturisirea credinței prin viața sa sfântă, de postitor, rugător, ascet și filantrop, Arhiepiscopia Dunării de Jos înscrie numele episcopului Chesarie cu litere de aur în cronica sfântă a acestor locuri.

Arhiepiscopul Antim Nica a ajuns titular pe tronul Dunării de Jos după un interimat ca locotenent, între anii 1947-1950. A păstorit aici ca episcop, apoi ca arhiepiscop, din 1973 până în anul 1994. A fost un ierarh cult, cu studii înalte la Chișinău, Iași, Paris, Strasbourg, Beirut, poliglot, preocupat de rânduiala slujirii corecte, un excelent om de administrație. Biografia sa a fost publicată, în extenso, pe bază de documente, într-un volum special dedicat operei și personalității sale. Volumul a apărut la editura Eparhiei Dunării de Jos și a fost lansat cu prilejul marcării centenarului de la nașterea arhiepiscopului Antim. Instalarea sa în tronul Dunării de Jos, în 1973, a fost un mare eveniment local. În cuvântul rostit în fața măritului Colegiu Electoral Bisericesc, noul episcop al Dunării de Jos, Antim, preciza:

„Deși Episcopia Dunării de Jos numără puțin peste un secol de la înființare, ea este moștenitoarea unei străvechi vieți religioase creștine, care a pulsat și a înflorit pe întinderile sale. Cercetările istorice și arheologice de-a lungul timpului... scot în lumină mărturii prețioase asupra formării noastre ca popor, precum și în legătură cu evanghelizarea noastră timpurie, în ținuturile dunărene. Urmele dăltuite în piatră, relicvele martirilor și alte dovezi istorice grăitoare atestă existența unor forme superioare de organizare bisericească în aceste locuri, între care figurează și Episcopia Tomisului... iar mai târziu, întâlnim în ținuturile de jos ale Dunării existența cunoscutei Mitropolii a Proilaviei. Pe temeliile acestor venerabile urme ale evlaviei

străbune a luat ființă, în anul 1864, Episcopia Dunării de Jos. Mi se prezintă în față, acum, galeria ierarhilor care s-au ostenit mai înainte de mine în această eparhie și au ilustrat viața acestui scaun episcopal...”

În anul 1975, la 16 octombrie, Adunarea Națională Bisericească a hotărât, printre altele, ridicarea Episcopiei Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura „Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos”, cu reședința pentru arhiepiscop în orașul Galați, iar pentru episcopul-vicar – în Constanța. La proclamarea solemnă a noii arhiepiscopii, arhiepiscopul Antim, evocând șirul ierarhilor ce au slujit în zona Dunării de Jos, a arătat:

„În rândul episcopilor de aici, unii trecuți între sfinți, alături de ceata martirilor din Dacia Pontică, găsim pe Bretanion, care a înfruntat pe împăratul Valens, sprijinitorul ereziei ariene, pe Teotim I, mare cărturar și vizionar, și pe alți străluciți arhipăstori ai Tomisului. La aceștia se adaugă marea ceată de ierarhi itineranți, care, în vremurile de restriște, după pustiirea Tomisului, au continuat lucrarea lor de apostolat în cetatea Tropaeum Traiani și în alte centre de viață creștină, despre care adevăresc mărturiile istorice și arheologice. Se alătură lor, de asemenea, șiragul de arhiepiscopi și mitropoliți ai Vicinei din veacurile următoare, care au dus mai departe lumina credinței și au pus început primei Mitropolii a Țării Românești. Cu aceștia toți se bucură și ierarhii Proilaviei și, în sfârșit, cei ai Dunării de Jos, în frunte cu primul ei arhipăstor, învățatul episcop Melchisedec Ștefănescu”. Apreciind cuvântul noului arhiepiscop, patriarhul Justinian caracteriza această ridicare în rang drept „un act de restaurare istorică”.

În anul 1994, în zi de Paști, bătrânul arhiepiscop Antim își încheia viața sa pământească. Chiar și prohodirea sa a fost un mare eveniment misionar, la care au participat atunci patriarhul Teoctist și alți membri ai Sfântului Sinod. Trupul arhiepiscopului a fost așezat sub pardoseala Catedralei din Galați, acolo unde ierarhul slujise Sfânta Liturghie, hirotonise preoți și diaconi și dăduse, cu prisosință, cuvânt de învățătură poporului.

Încă din anul 1990, arhiepiscopul Antim, aflat în neputință trupească și boală, a primit un mare ajutor prin venirea la împreună-lucrare la Dunărea de Jos a tânărului și dinamicului arhieru-vicar dr. Casian Crăciun. Firea sa oțelită, de muntean harnic și profund credincios, l-a ajutat să își însușească temeinice studii la Institutul Teologic de Grad Universitar din București, urmate de un strălucit doctorat în teologie, obținut la Strasbourg. Teologul a fost dublat de monahul de vocație, intrat în cin la Mănăstirea Ciolanu, prin duhovniceasca chemare a episcopului de Buzău de atunci, dr. Antonie Plămădeală, mai târziu mitropolit al Ardealului – părintele duhovnicesc și magistrul său. Ascultările pe care le-a împlinit înainte de arhierie au constituit cea mai bună, providențială

pregătire pentru înalta sa slujire pe care avea să o împlinească mai târziu: profesor la Seminarul de la Buzău, cadru universitar la institutele teologice de la Sibiu și București, inspector patriarhal pentru învățământul teologic. Tot în această perioadă, în 1990, arhimandritul dr. Casian Crăciun a fost un adevărat „spiritus rector” pentru generația tânără, căutătoare de Dumnezeu, în vremuri atât de potrivnice. Activitatea sa pe această coordonată misionară se concretizează în susținerea înființării Asociației Studenților Creștini Ortodocși din România și Ligii Tineretului Creștin Ortodox din România, prin activitatea prodigioasă, duhovnicească și științifică, cu studenții teologi de la cele două institute; a militat și pentru reînființarea Asociației Femeilor Ortodoxe din România. Acestea și multe altele s-au transformat în motivații puternice pentru propunerea sa spre primirea marelui har al arhieriei.

În data de 18 februarie 1990, arhimandritul Casian devenea, prin hirotonie, arhiereul-vicar Casian. A slujit cu credincioșie lângă bătrânul arhiepiscop Antim, până la plecarea acestuia la ceruri. A organizat funeraliile arhiepiscopului, în zi de Paști, transformându-le într-un act mărturisitor al teologiei Învierii, al biruinței vieții asupra morții, cu Mântuitorul Hristos. Alegerea sa ca titular pe tronul episcopal al Dunării de Jos a fost un pas firesc. Ceremonia de întronizare a fost oficiată de patriarhul de fericită pomenire Teoctist. La eveniment au participat mai mulți ierarhi, între care Înalt-preasfințitul Daniel, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Bucovinei. Atunci, noul chiriarh al Dunării de Jos a formulat o adevărată profesiune de credință și slujire pe acest istoric tron ierarhic:

„Nu voi avea de făcut făgăduințe pentru o lucrare care este firească, în spirit de continuitate, dar și de absolută simfonie cu lucrarea întregii Biserici Ortodoxe Române. Cineva spunea că Eparhia Dunării de Jos este ca o floare. Dar această floare, dacă ar fi răzleașă și nu s-ar îmbucheta cu celelalte flori, care sunt celelalte eparhii din țară, și ar rămâne adăpată numai de apele Dunării, și nu și de apele Ortodoxiei, s-ar ofili, așa cum s-au ofilit și alte semne care nu sunt de la Dumnezeu... Eparhia aceasta este foarte bogată prin credincioșii ei. Spre ei, după Dumnezeu și după Sfântul Sinod, îmi îndrept gândul plin de recunoștință. Este eparhia din al cărei trup pământesc crește pâinea care devine prescură”.

6. Temeiuri contemporane pentru ridicarea la rang de arhiepiscopie: roadele slujirii din ultimele două decenii (1989–2009)

Momentul 1989 a adus, pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română, în general, și pentru Dunărea de Jos, în particular, șansele reluării unei vieți bisericești trăite în libertate, cu toate componentele ei: liturgică, duhovnicească, misionară,

pastorală, culturală, educațională, social-filantropică, ctitoricească. Slujirea înțeleaptă și echilibrată a arhiepiscopului Antim Nica a căpătat puteri proaspete, prin alăturarea la timona Eparhiei Dunării de Jos a tânărului arhieru-vicar Casian Gălățeanul, chemat la această slujire prin hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 12 februarie 1990.

În februarie 1990, Eparhia Dunării de Jos, cuprinzând județele Galați și Brăila, era organizată din punct de vedere administrativ-bisericesc în trei protoierii – Galați, Tecuci și Brăila –, cu 278 de parohii, având un număr total de 335 de locașuri de cult, în care deserveau 291 de clerici (preoți și diaconi) și 152 de cântăreți. Din cauza opresiunii, cenzurii și politicii regimului totalitar de dinainte de 1990, la această dată, pe teritoriul eparhiei nu funcționa niciun așezământ monahal, nicio școală teologică sau instituție cu caracter social-filantropic. În scurt timp însă, având rădăcinile adânc înfipte în istoria eparhiei, hrănită de sevele pline de duh ale hotărârilor Sfântului Sinod aflat atunci sub președinția fericitului întru pomenire patriarh Teoctist, lucrarea liturgică și duhovnicească, pastoral-misionară, cultural-educațională, social-filantropică și ctitoricească de la Dunărea de Jos, inițiată de un arhieru-vicar dinamic, susținută de preoți harnici, de un popor darnic, bun și evlavios, printr-o simfonie desăvârșită cu organismele de conducere locale și centrale a luat un mare avânt.

Primele decizii au fost legate de înființarea unor noi parohii, punerea pietrei de temelie pentru noi biserici, capele de slujire în spitale, penitenciare și armată, introducerea educației religioase în școli, reînființarea Seminarului Teologic „Sfântul Apostol Andrei” din Galați, reorganizarea vieții monahale prin redeschiderea mănăstirilor Măxineni (județul Brăila), Buciumeni, Gologanu și Tudor Vladimirescu (județul Galați), înființarea periodicului eparhial *Călăuză ortodoxă* etc.

Slujirea jertfelnică și pilduitoare a actualului chiriarh, Înaltpreasfințitul Casian, ales de către Sfântul Sinod ca ierarh titular în data de 12 iulie 1994, este împlinirea cu multă hărnicie a cuvântului programatic rostit atunci de către Înaltpreasfinția Sa în Catedrala Episcopală din Galați, cu ocazia ceremoniei de întronizare ca Episcop al Dunării de Jos, la data de 24 iulie 1994:

„La susținerea idealului slujirii străbune și al unității neamului, toți episcopii Dunării de Jos și-au adus obolul lor, împreună cu slujitorii altarelor și dreptmăritorii creștini. De aceea, astăzi, ca și atunci, ne stă înainte aceeași chemare ca și a lor și cerem Domnului să ne ajute să împlinim, nu după fângăduință, ci prin faptă și pildă autentică, slujirea la care am fost chemat (...). Așa voi încerca, cu ajutorul lui Dumnezeu, și așa se va plini, dacă veți veni cu aceeași credință și jertfelnicie, să slujim împreună spre slava lui Dumnezeu și mântuirea tuturor”³.

³ Pr. Gelu ARON, „Eparhia Dunării de Jos, un bilanț al slujirii din ultimele două decenii (1989-2009)”, *Călăuză ortodoxă*, XIX (2009), nr. 248-249, pp. 19-21, sursă de la care s-au preluat unele date și în prezentul material.

Râvna și lucrarea ierarhului și ale preoților și cinului monahal de a aduce cuvântul și învățătura Mântuitorului Hristos în viața credincioșilor de la Dunăre au dat roade bogate. Câteva date sintetice sunt ilustrative pentru dinamica fără precedent care caracterizează viața eparhiei în cele două decenii. Astăzi, arhiepiscopia are:

- 497 de biserici, capele și paraclise;
- 443 de preoți și diaconi;
- opt protopopiate, cu 420 parohii, 21 filii;
- 12 așezăminte monahale reînființate sau nou-fondate;
- trei instituții de învățământ teologic nou-înființate;
- peste 350 de profesori de religie școlarizați și rânduiți la catedre, în școlile de stat;
- peste 150 de titluri de carte teologică, apărute în cadrul editurii eparhiale;
- peste 35 de instituții și așezăminte filantropice nou-înființate.

Credem cu tărie că toate aceste daruri revărsate de Dumnezeu asupra acestei eparhii, ca urmare a unei munci constante, tenace, sunt răspunsul de Sus la una dintre cele mai de seamă însușiri duhovnicești ale ierarhului nostru: cinstirea sfinților și venerarea moaștelor lor. Grație acestei nestrămutate cinstiri și iubiri duhovnicești pe care ierarhul nostru le nutrește pentru sfinți, Eparhia Dunării de Jos a beneficiat în această perioadă de evenimente duhovnicești de mare amplitudine în sufletele sutelor de mii de închinători, locali sau pelerini din țară. Se pot aminti aici momente înscrise pentru totdeauna în istoria sfântă a locurilor și neuitate niciodată de slujitori și de poporul lui Dumnezeu, când sfinte moaște sau relicve au binecuvântat Dunărea de Jos:

- aducerea unei părțicele din *Sfânta Cruce a Mântuitorului*, de la Mănăstirea Xiropotamou – Sfântul Munte Athos, 8-9 iulie 1992;
- aducerea moaștelor *Sfântului Apostol Andrei* de la Patras (Grecia) la Galați, 16-17 octombrie 1996;
- aducerea unei părțicele din *crucea Sfântului Apostol Andrei*, de la Patras – Grecia, 16-17 octombrie 1997;
- aducerea *brâului Maicii Domnului* de la Mănăstirea Anno Xenia – Grecia, octombrie 2001;
- aducerea moaștelor *Sfântului Apostol Andrei* de la Viena, 17 aprilie 2001 și, respectiv, 28-30 noiembrie 2002;
- aducerea veșmântului *Sfintei Parascheva* de la Iași, 30 noiembrie 2001;
- aducerea moaștelor *Sfântului Cuvios Ioan Casian* de la Marsilia – Franța, 17-18 octombrie 2002;
- aducerea moaștelor *Sfântului Ioan cel Milostiv*, Patriarhul Alexandriei, 28-30 noiembrie 2002;

- aducerea moaștelor *Sfântului Atanasie, Patriarbul Constantinopolului*, de la Harkov, Ucraina, 25 octombrie 2004;
- aducerea moaștelor *Sfinților Mucenici Dasie și Emilian de Durostor* de la Silistra – Bulgaria, 11 iunie 2005;
- aducerea moaștelor *Sfântului Mucenic Anastasie diaconul și a veșmântului Sfântului Ierarh Efreem* de la Lavra Pecerska – Kiev, Ucraina, 27 noiembrie 2005;
- aducerea moaștelor *Sfântului Mare Mucenic Gheorghe* din Grecia, 28-30 noiembrie 2005;
- aducerea moaștelor *Sfântului Ierarh Nectarie din Eghina*, Grecia, 16-17 octombrie 2006;
- aducerea moaștelor *Sfântului Sofronie al Ierusalimului* de la Corint, Grecia, 28-30 noiembrie 2008;
- aducerea moaștelor *Sfântului Vasile cel Mare și a veșmântului Sfântului Cuvios Patapie* de la Corint – Grecia, 16-18 martie 2009;
- aducerea moaștelor *Sfinților Neomartiri din Samotracia*, de la Alexandroupolis – Grecia, 17-18 martie 2009;
- aducerea moaștelor *Sfântului Grigorie Palama* de la Veria – Grecia, 1-3 mai 2009;
- aducerea moaștelor *Sfinților Martiri de la Niculițel*, de la Mănăstirea Cocoșu, 25-27 septembrie 2009;
- aducerea moaștelor *Sfântului Nicolae* de la biserica „Sfântul Gheorghe-Nou” din București, 27 noiembrie 2009.

Aceste năzuințe și bucurii în a chema neconținut ajutorul și mijlocirea sfinților au culminat cu proclamarea la Galați, în zilele de 2-3 mai 2009, a cinstirii în întreaga Patriarhie Română a Sfântului Atanasie, Patriarbul Constantinopolului, sfânt care a viețuit și a slujit timp de 12 ani (1642-1653) la Mănăstirea „Sfântul Nicolae” din Galați, în vremea domnitorului Vasile Lupu și a Sfântului Ierarh Varlaam.

Toate acestea sunt argumente de astăzi, care au determinat Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin inițiativa și ca urmare a propunerii Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, să hotărască, în ședința din 18-19 iunie 2009, ridicarea în rang de arhiepiscopie a Eparhiei Dunării de Jos.

II. Aducerea la Galați a moaștelor Sfinților Mucenici de la Niculițel

Sărbătoarea ridicării în rang a Episcopiei Dunării de Jos a fost precedată de pelerinajul, la Galați, al raclelor cu moaștele Sfinților Martiri Zotic, Atal, Camasie și Filip, cele mai vechi sfinte moaște descoperite pe teritoriul României. La cererea

Înaltpreasfințitului Părinte Casian, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, Preasfințitul Episcop Visarion al Tulcii a oferit credincioșilor gălățeni bucuria venerării sfințelor moaște ale martirilor de la Niculițel, aduse în procesiune de la Mănăstirea Cocoș.

Descoperirea acestor sfinte moaște se leagă tot de numele Eparhiei Dunării de Jos, deoarece, în anul 1971, teritoriul de astăzi al Episcopiei Tulcii aparținea Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, iar ierarhii care păstoreau aici – episcopul Chesarie Păunescu și arhierul-vicar Gherasim Constanțeanul, actualul Arhiepiscop al Râmnicului – au făcut toate demersurile necesare pentru ridicarea sfințelor moaște și cinstirea lor. Mai târziu, arhiepiscopul Antim Nica a hotărât depunerea lor la Mănăstirea Cocoș, spre închinarea credincioșilor. Sfinții au dorit, așadar, să participe la această sărbătoare, pentru a redescoperi, peste veacuri, demnitatea, temeinicia, jertfelnicia și trăirea duhovnicească poporului lui Dumnezeu de la Dunărea de Jos. Ei au văzut că sângele lor s-a vărsat cu folos, devenind hrană sfântă pentru germenii credinței și vieții în Hristos ale tuturor generațiilor de creștini, din secolul al IV-lea până astăzi.

Primul pelerinaj săvârșit pe malul stâng al Dunării cu sfințele moaște ale mucenicilor de la Niculițel a început la Galați, în cântări de imnuri sfinte, cu mireasmă de tămâie și cu emoție în suflet, în ziua de 27 septembrie 2009. Sfințele moaște au fost purtate într-o mică procesiune pe aceeași „cale a sfinților” pe care au mai „urcat” și ceilalți sfinți mai sus pomeniți, către cetatea Galaților și către Catedrala Eparhială. Aici, ele au fost depuse mai întâi în naos, unde s-a săvârșit slujba de Te Deum.

La sfârșit, ierarhul Dunării de Jos a rostit un înălțător panegiric în cinstea Sfinților Mucenici, mărturisind rolul mucenicilor pentru viața noastră de astăzi:

„Sfinților Mucenici Zotic, Atal, Camasie și Filip, care bine v-ați nevoit și v-ați închinat și nouă, românilor, în Biserică, ne-ați arătat jertfelnicia, taria și marturisirea lui Hristos în veacul IV, rugați-vă și pentru noi, cei de astăzi, din Eparhia Dunării de Jos, de care zonă ați auzit în Dumnezeu și în Duhul Sfânt. Sfinților Mucenici, purtați de vlădica Visarion, episcopul eparhiei în care odihniți, și pe Hristos Îl proslăviți, prin rugăciunile și darurile pe care Domnul vi le-a arătat, învredniciți-ne, Sfinților, fiind de față atâta mărturie de credincioși și slujitori, să putem să arătăm doxologia inimilor noastre, la această sfântă zi!”

Adresându-se credincioșilor prezenți, chiriarul nostru a mai adăugat:

„Putem spune acum, înaintea Sfântului Altar, că avem în fața noastră încă patru altare, așezate sub Pantocrator, în această Catedrală a Dunării de Jos, ea însăși un chivot așezat peste moaște de sfinți, de mucenici și de cuvioși care, de-a lungul secolelor, au arătat credința noastră ortodoxă strămoșilor noștri de la Dunărea de Jos. Bunii

și Sfinții Mucenici pe care îi vedem acum, aici, înaintea noastră și înaintea Sfântului Altar, sunt cei care ne învață că nu se poate sfinți altarul fără ei, că nu se poate hirotoni nimeni fără mucenici, că nu se poate cununa nimeni fără sfinții mucenici! Noi doar ne rugăm și cântăm, dar acum, fiecare în parte, trăim momentele în care ne-a chemat Domnul, pe unii spre viața de familie, pe alții spre viața slujitoare, ca diaconi, preoți sau arhieri. Niciun act nu s-a împlinit în viața noastră, fără ca Hristos-Domnul să ne arate modelul fidelității față de El, anume fidelitatea jertfei!

Sfântul Nicolae Cabasila ne arată că Hristos, împreună cu mucenicii, sfințește altarul și că mucenicii seamănă întru totul cu Hristos, chiar și prin moartea jertfelnică. Ne arată, așadar, Hristos-Domnul, prin Sfinții Săi Mucenici, că mucenicia este o formă de iubire pleneră și ultimă, căci mucenicul e plin de Hristos! Și pentru că e plin de Hristos, din plinătatea lui revarsă în sufletul și viața noastră plinătatea darului lui Hristos și modelul de a vieții în Hristos, adică de a vieții pentru alții. La Taina Cununii, Sfinții Mucenici ne arată că ea este sfânta mucenicie care păstrează, prin jertfă și dragoste, unitatea în familie. Sfânta Hirotonie, pe care o primim cu frică și cutremur, este ajutată să se îplinească în însușirile noastre nedesăvârșite, prin desăvârșirea Sfinților Mucenici. De aceea, și bisericile au apărut pentru a acoperi, ca într-un chivot, trupurile Sfinților Mucenici. Pentru aceasta am dorit ca într-un loc simbolic să reținem clipa care nu a putut fi trăită în 1971 de vrednicii noștri înaintași, din cauza vitregiei timpurilor, pe care Sfinții Mucenici au ridicat-o la lumină și la libertate.

Atunci, ierarhul sfânt Chesarie, la clipa bătrâneților sale, a primit dar de sus, ceresc, în eparhia sa – semnul mucenicilor! Împreună cu arhiepiscopul său vicar, Gherasim Constanțeanul, și împreună cu puțini oameni au ridicat din criptă, dintr-un fel de altar, moaștele Sfinților Mucenici. Mai târziu i-a fost dat arhiepiscopului Antim al Tomisului și Dunării de Jos, cu evlavia și cu priceperea sa, să rânduiască pe fiecare mucenic la locul său, să le rânduiască racle și baldachine și să îi așeze cu cinstea cuvenită mucenicilor în lavra Mănăstirii Cocoș, să le scrie viața spre popularizare și să-l roage pe părintele Cleopa să le întocmească Acatistul.

De atunci, ambii chiriarhi ai Dunării de Jos de care este legată minunea ieșirii la suprafață a Sfinților Mucenici au trecut la Domnul. Dar iată-i astăzi pe Sfinții Mucenici la o întâlnire cu noi, dar și cu binefăcătorii lor, care stau în criptele de aici! De aceea, am dorit ca Sfinții Mucenici să intre în „chivotul – catedrală” de la Dunărea de Jos, ca să sfințească și jertfele, și lucrările, și slujirea fericitorilor noștri părinți înaintași.

Astfel, altarul lui Hristos, altarele sfinților și altarele sufletelor noastre s-au unit! De aceea, cu rugăciune și cu smerenie, mulțumim pentru toate și tuturor și Îl rugăm pe Hristos-Domnul ca, pentru rugăciunile Sfinților Mucenici Zotic, Atal, Camasie și Filip, ale Sfântului Ierarh Iachint de Vicina, ale Sfântului Voievod Neagoie Basarab, ale Sfântului Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel, ale Sfântului Atanasie, Patriarhul Constantinopolului, ale Sfântului Măritului Apostol Andrei și ale tuturor sfinților care prin sfințele lor moaște ne-au binecuvântat aici, la Dunărea

de Jos, să ducem, în continuare, puterea și darul Sfinților Mucenici, care bine s-au nevoit, în nevoințele noastre, arhieresti, monahale, preoțești și în familiile noastre!”.

La rândul său, ierarhul oaspete, Preasfințitul Visarion al Tulcii, a adresat un cuvânt de suflet, în care a arătat că:

„Datorită ajutorului lui Dumnezeu, «Cel minunat întru Sfinții Săi», ne aflăm astăzi la un pelerinaj pe «calea sfinților». Cu multă bucurie în suflet, cu credință, dar și cu nădejde și cu dragoste, am pornit astăzi, în jurul amiezii, de la lavra Cocoșului, mănăstire istorică din Dobrogea noastră de nord, întemeiată de călugărul ardelean Visarion, împreună cu Sfinții Mucenici, pentru a trece Dunărea – «Iordanul neamului nostru românesc», și a veni aici, la «Ierusalimul, cel de dincolo de Iordan», și anume la cetatea Galaților, capitala Eparhiei Dunării de Jos.

Am venit, iată, din pământul acesta sfânt și binecuvântat, dar și răscolit de istorie al Dobrogei noastre străbune, pământ pe care pașii Sfântului Apostol Andrei l-au străbătut cu timp și fără de timp și au semănat Cuvântul Evangheliei. Am venit din pământul acesta binecuvântat al Dobrogei, unde Sfinții Mucenici știuți și neștiuți și-au vărsat din plin sângele, pecetluind cu martirajul lor adevărul cel veșnic al Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos.

Am venit astăzi aici, la Galați, pentru un moment de bucurie și de înălțare sufletească. Un moment de bucurie pentru că sfinții, iată, unesc Bisericile și eparhiile și ne îndrumă pe calea cea bună, spre a cinsti pe Dumnezeu și, în același timp, spre a ne iubi întreolaltă.

Am venit de la Mănăstirea Cocoș, cu raclele celor patru Sfinți Mucenici, Zotic, Atal, Camasie și Filip, care au pătimit în secolul al IV-lea pentru Hristos și pentru Evanghelia Sa, pe timpul crudului împărat Dioclețian, aici, la gurile Dunării, unde sfintele lor moaște, vreme de aproape 1.600 de ani, au rămas ascunse în pământ.

A fost voia lui Dumnezeu ca, într-o zi de vară a anului 1971, o ploaie torențială căzută din cer să înlătore pământul de deasupra criptei lor și să fie descoperite acolo cele patru trupuri ale mucenicilor, așezate în sicrișe și cu inscripția creștină a numelor lor: «Martirii lui Hristos».

Sigur că descoperirea sfintelor moaște a produs multă emoție conducătorilor bisericești din vremea aceea, dar a nemulțumit pe cei din vechiul regim totalitar, astfel că, timp de aproape doi ani și jumătate, sfintele moaște au rămas acolo, în bătaia vântului, a ploii și a zăpezii.

A fost însă voia lui Dumnezeu ca ele să fie ridicate de acolo de către ierarhii de atunci ai Dunării de Jos și duse, cu venerație, la Mănăstirea Cocoș, unde, de atunci până astăzi și până la sfârșitul veacurilor, aduc multă mângâiere în sufletul creștinilor, care vin din toate părțile patriei noastre binecuvântate și se roagă și cer ajutorul lui Dumnezeu pentru rugăciunile Sfinților Mucenici.

Iată că, pentru prima dată de la descoperirea lor, de la așezarea lor la Mănăstirea Cocoș, sfintele moaște ale mucenicilor Zotic, Atal, Camasie și Filip au venit, trecând fluviul Dunărea, la Galați, în acest imens chivot dumnezeiesc, care este Catedrala Episcopală.

De aceea, se bucură și tresaltă de fericire sufletele înaintașilor noștri, cel al venerabilului episcop Chesarie Păunescu, care a și restaurat această catedrală, cel al arhiepiscopului Antim Nica, de pioasă amintire, care a dat dispoziție ca sfintele moaște să fie ridicate de acolo, de la Niculițel, cu toate interdicțiile autorităților vremii, și așezate spre cinstitie, așa cum se cuvine, la Mănăstirea Cocoș.

La rugămintea Preasfinției Voastre, a clerului și a credincioșilor din de Dumnezeu păzita Eparhie a Dunării de Jos, am venit astăzi cu aceste patru nestemate din cununa martirajului lui Hristos, Sfinții Mucenici, pentru a aduce în felul acesta un semn văzut al binecuvântării lui Dumnezeu.

Iată, deci, cum Sfinții Mucenici de la Niculițel, după locul unde au fost ei descoperiți, vin să întregească această bucurie. Sfinții Mucenici au venit să binecuvânteze acest emoționant eveniment și să dea spor întăistătorului, clerului și credincioșilor de aici, întru slujirea sinceră a Sfintei noastre Biserici străbune și a idealurilor nobile ale țării noastre.

Rugăm pe Dumnezeu ca, pentru rugăciunile Sfinților Mucenici, să ocrotească Eparhia Dunării de Jos, pe întăistătorul ei și pe dumneavoastră, pe toți, și acolo, în ceruri, Sfinții să facă rugăciune pentru fiecare dintre noi!”.

Cu acest prilej, Preasfințitul Visarion, Episcopul Tulcii, a oferit chiriarhului Dunării de Jos o icoană a Sfinților Mucenici „pentru rugăciune și pentru binecuvântarea întregului cler și popor”.

După citirea câtorva icose din Acatistul Sfinților Mucenici, a urmat un moment cu adevărat emoționant: în drumul către baldachinul special pregătit pentru închinarea credincioșilor, raclele cu moaștele sfinților au poposit o clipă și la mormintele ierarhilor ce își dorm somnul de veci în așteptarea Învierii de obște: episcopul Chesarie Păunescu și arhiepiscopul Antim Nica. Astfel, s-au întâlnit pentru prima dată, după mult timp, sfinții cu sfințitorii arhieriei, care au contribuit la descoperirea și răspândirea cinstitii lor. Iată încă un nou semn al minunilor dăruite de Domnul Hristos celor care leagă prietenii cu Sfinții Săi!

Raclele cu sfintele moaște au fost apoi depuse pe esplanada catedralei, pentru închinarea pelerinilor, în cele trei zile de sărbătoare ale eparhiei.

III. Alte evenimente duhovnicești în Mitropolia Munteniei și Dobrogei, la 650 de ani de la recunoaștere

Prin pronia lui Dumnezeu, ceremonia solemnă a ridicării în rang de arhiepiscopie a Eparhiei Dunării de Jos s-a înscris între sărbătorile duhovnicești dedicate împlinirii a 650 de ani de la recunoașterea Mitropoliei Țării Românești de către Patriarhia de Constantinopol, prin venirea pe scaunul mitropolitan de la Dunărea de Jos a Sfântului Ierarh Iachint de Vicina.

Astfel, în această perioadă, conform hotărârilor Sfântului Sinod, au avut loc mai multe ceremonii de proclamare a canonizării unor noi sfinți români.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, însoțit de ierarhi ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, printre care s-a numărat și chiriarhul Dunării de Jos, a „inaugurat” o nouă „cale a sfinților” în Mitropolia Munteniei și Dobrogei.

Mai întâi, în Catedrala Arhiepiscopală din Târgoviște a avut loc, în data de 26 septembrie 2009, proclamarea locală a trecerii în rândul sfinților a Sfântului Voievod Neagoe Basarab, domnitor al Țării Românești și „prinț al păcii”.

În aceeași zi, de la cetatea Târgoviștei, soborul ierarhilor a poposit în vechea cetate de scaun a Basarabilor, Curtea de Argeș, unde au avut loc festivitățile locale de proclamare a canonizării Sfântului Voievod Neagoe Barasab, a Sfântului Ierarh Iachint, primul mitropolit al Țării Românești, și a Sfântului Cuvios Ioanichie cel Nou de la Muscel, monah îmbunătățit din Valea Chiliilor. În acest cadru deosebit, Eparhia Argeșului și Muscelului, deopotrivă cu vrednicul său păstor, Preasfințitul Părinte Calinic, a fost înălțată la rangul de arhiepiscopie.

De aici, soborul de arhieriei a făcut un pelerinaj în zona „de baștină” a primului arhipăstor al Ungro-Vlahiei, Sfântul Iachint, ajungând la Dunărea de Jos, în cetatea Galaților.

IV. 27 septembrie: o sărbătoare istorică pentru Dunărea de Jos

Pregătirea evenimentului mult așteptat din data de 27 septembrie 2009 începuse cu mult timp înainte. Astfel, la conferințele preoțești corespunzătoare lunii septembrie, pe lângă tema fixată, s-a dezbătut și subiectul *Arhiepiscopia Dunării de Jos: istorie și actualitate*, în care s-au abordat și prezentat cele mai importante aspecte ale vieții bisericești de la Dunărea de Jos, de-a lungul timpului. De asemenea, în perioada 15-20 septembrie, în cadrul tuturor sfintelor slujbe săvârșite în mănăstirile și parohiile din episcopie, slujitorii sfintelor altare au prezentat credincioșilor rațiunea și însemnătatea pastoral-misionară ale acestui eveniment, care „este unul de cinstire a înaintașilor și de apreciere a strădaniilor actuale din activitatea liturgică, misionară, culturală și filantropică eparhială”. În virtutea acestui lucru, în perioada 25-27 septembrie, preoții împreună cu profesorii de religie din cele două județe ale eparhiei au organizat pelerinaje ale credincioșilor de toate vârstele la sfintele moaște aduse la Galați cu acest prilej.

În ziua sărbătorii, preoții din municipiile Galați și Brăila, precum și din împrejurimi, au fost îndemnați să săvârșească matinal slujba Sfintei Liturghii, urmând a participa la ceremonia de proclamare solemnă a ridicării la rang de arhiepiscopie a Eparhiei Dunării de Jos, la Catedrala Episcopală din Galați, alături de grupele de copii îmbrăcați în costume tradiționale.

Astfel, în dimineața zilei de 27 septembrie 2009, Eparhia Dunării de Jos, înnoită duhovnicește, aștepta emoționată momentul solemn al prefacerii întru arhiepiscopie. Însuși vechiul Centru Eparhial era pregătit și „gătit” în haine de sărbătoare, prin înfrumusețarea clădirii administrative. Din zorii zilei, pâcuri de credincioși, cu inimi pline de bucurie, fremătând la unison, se îndreptau cu pași grăbiți către Catedrala Episcopală din Galați, acolo unde avea să se producă evenimentul istoric: ridicarea eparhiei la rangul de arhiepiscopie.

Sărbătoarea a început la ora 9.00, cu săvârșirea Sfintei Liturghii de către Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, înconjurat de un sobor de 21 de ierarhi ai Sfântului Sinod. Alături de Preafericirea Sa și de ierarhul-gazdă, Preasfințitul Episcop Casian, au mai slujit: Înaltpreasfințitul Teofan, Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, Înaltpreasfințitul Laurențiu, Mitropolitul Ardealului, Înaltpreasfințitul Petru, Mitropolitul Basarabiei și Exarh al Plaiurilor, Înaltpreasfințitul Iosif, Mitropolit al Mitropoliei Ortodoxe Române a Europei Occidentale și Meridionale, Înaltpreasfințitul Mitropolit Nifon, Arhiepiscopul Târgoviștei și Exarh Patriarhal, Înaltpreasfințitul Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, Înaltpreasfințitul Calinic, Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului, Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Ioan, Episcopul Covasnei și Harghitei, Preasfințitul Epifanie, Episcopul Buzăului și Vrancei, Preasfințitul Corneliu, Episcopul Hușilor, Preasfințitul Lucian, Episcopul Caransebeșului, Preasfințitul Nicodim, Episcopul Severinului și Strehaiei, Preasfințitul Vincentiu, Episcopul Sloboziei și Călărașilor, Preasfințitul Galaction, Episcopul Alexandriei și Teleormanului, Preasfințitul Ambrozie, Episcopul Giurgiului, Preasfințitul Visarion, Episcopul Tulcii, Preasfințitul Siluan, Episcopul ortodox român al Ungariei, Preasfințitul Macarie, Episcopul ortodox român al Europei de Nord, Preasfințitul Gurie Gorjeanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, și Preasfințitul Ioachim Băcăuanul, Episcop-Vicar al Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului.

De asemenea, în soborul ierarhilor slujitori s-a aflat și Înaltpreasfințitul Dionisie, Mitropolitul Corintului, prieten al eparhiei noastre, cel care a făcut posibilă întâlnirea duhovnicească a credincioșilor Eparhiei Dunării de Jos cu Sfinții Sofronie al Ierusalimului, Vasile cel Mare și Cuviosul Patapie.

Soborul ierarhilor a mers în procesiune de la Așezământul pastoral, cultural și social „Sfântul Ioan Casian” din incinta Centrului Eparhial – Galați, până la Catedrala episcopală, fiind însoțiți de micii credincioși din diferite zone ale eparhiei, care participă la programul catehetic *Hristos împărtășit copiilor*, îmbrăcați în costume populare, cu chip curat și cu multă voieșie.

În cadrul Sfintei Liturghii s-a slujit și s-a citit din Evanghelia din timpul primului ierarh al Dunării de Jos, Melchisedec Ștefănescu – un omagiu adus „ctitorului” eparhiei și celui care a contribuit decisiv la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre strămoșești, ca o pregustare a sărbătorilor închinată în anul 2010 celor 125 de ani de autocefalie a Bisericii Ortodoxe Române. De asemenea, la momentul convenit, s-a înălțat rugăciune de mulțumire pentru toate darurile revărsate de Dumnezeu din plinătatea harului Duhului Sfânt peste de Dumnezeu păzita Eparhie a Dunării de Jos.

V. Citirea Tomosului Patriarhal și înmânarea însemnelor arhiepiscopale Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Casian

Sfânta Liturghie a fost urmată de festivitatea solemnă a ridicării în rang de arhiepiscopie a Eparhiei Dunării de Jos. În prezența reprezentanților autorităților centrale și locale din cele două județe ale eparhiei, a invitaților din străinătate și a mulțimii de credincioși care au „inundat” esplanada catedralei, precum și strada Domnească, Preasfințitul Episcop Corneliu al Hușilor a dat citire Tomosului Patriarhal, pe care îl redăm în întregime:

„Se cuvine să facem cunoscut tuturor că Domnul și Mântuitorul nostru Iisus Hristos a așezat în Sfânta Sa Biserică dregătorii și vrednicii deosebite și, prin trimiterea Preasfântului și de viață Făcătorului Său Duh peste Sfinții Săi ucenici și Apostoli, i-a întărit pe aceștia întru propovăduirea cuvântului Evangheliei Sale, iar prin pildele și învățăturile Sale ne-a îndrumat să înmulțim talanții dăruiți fecăruia de Tatăl Ceresc, noi, slujitorii Lui, fiind cei dintâi chemați la împlinirea acestei sfinte îndatoriri, încrezători în dumnezeiasca răsplătire a osteneților noastre ca diaconi, preoți și arhieri.

De aceea, ca slujitor al Bisericii lui Hristos în vrednicia de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, luând aminte că în ultimii douăzeci de ani Sfântul Sinod al Bisericii noastre a aprobat înființarea, reînființarea sau reactivarea mai multor episcopii, atât în interiorul cât și în afara granițelor țării noastre, pentru a răspunde nenumăratelor cerințe pastoral-misionare, cultural-educative și social-filantropice ale zilelor noastre în folosul poporului dreptcredincios;

Apreciind că împlinirea, în anul 2009, a 650 de ani de existență neîntreruptă a Mitropoliei Țării Românești, iar în anul 2010 a 125 de ani de la recunoașterea autocefaliei și a 85 de ani de la înălțarea la rangul de patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române constituie, în curgerea timpului, evenimente majore pentru Biserica noastră precum și binecuvântate prilejuri ca, în lumina tradiției canonice, a prevederilor statutare bisericești și a practicii mai vechi, să propunem cinstirea, după cuviință, a demnității dobândite de unele vechi scaune episcopale;

Luând aminte că în Biserica noastră există episcopii cu o dănuire multiseculară care încă nu s-au bucurat deplin de aprecierea vechimii, precum și a contribuției

lor îndelungate la propășirea vieții bisericești ortodoxe și a poporului nostru, prin ridicarea lor în ranguri bisericești superioare, motivat de îndatorirea ce ne revine ca, spre folosul și binele Sfintei noastre Biserici, să veghem la promovarea instituțională a unor episcopii cu o existență neîntreruptă de sute de ani, la recunoașterea contribuției determinante a acestor vechi eparhii, la păstrarea și întărirea unității interne a Bisericii Ortodoxe Române și la intensificarea duhovnicească a vieții bisericești;

Cunoscând că Episcopia Dunării de Jos, înființată la 17 noiembrie 1864, prin decretul domnitorului Alexandru Ioan Cuza, cu sediul la Ismail, apoi, din anul 1879, cu sediul la Galați, unde există și în prezent, este continuatoarea istoricei Mitropolii a Proilaviei (1580-1828), cu activitate în raiaua Brăilei, care se extindea până în Basarabia și Ucraina și care ocupa locul 55 între eparhiile Patriarhiei Ecumenice, dar care, din cauza istoriei zbuciumate din perioada războaielor ruso-turce și a evenimentelor politico-istorice din epocă, a fost desființată la 7 iulie 1828;

Ținând seama că, între ierarhii care au păstorit ca mitropoliți ori au viețuit în Mitropolia Proilaviei, s-au distins Sfântul Ierarh Atanasie al III-lea, Patriarhul Constantinopolului, trăitor la Mănăstirea Sfântul Ierarh Nicolae din Galați, vreme de 12 ani, sub ocrotirea domnitorului Moldovei, Vasile Lupu, apoi Partenie și Calinic, viitori patriarhi ai Constantinopolului, iar mai apoi, vrednicii ierarhi ai Dunării de Jos, între care amintim pe Melchisedec Ștefănescu, mai târziu episcop la Roman, ilustru cărturar și militant al recunoașterii autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române, Iosif Gheorghian, mai apoi mitropolit primat, și Pimen Georgescu, viitor mitropolit al Moldovei;

În lumina rânduielilor canonice și a statornicirilor bisericești înscrise în art. 7, alineatul 3, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, care prevăd că: «episcopiile vechi pot deveni arhiepiscopii pe baza unei motivații temeinice, în consultare cu Sinodul Permanent», în calitate de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, am propus Sfântului Sinod ridicarea la rangul de arhiepiscopie a șase episcopii, cu o continuitate istorică seculară, între care și Episcopia Dunării de Jos.

Privind cu îndreptățire la temeinicia propunerii noastre făcute în consultare cu Sinodul Permanent, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin Hotărârea numărul 3.621 din 19 iunie 2009, a aprobat înălțarea Episcopiei Dunării de Jos la rangul de arhiepiscopie și înscrierea acesteia în Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române cu titulatura Arhiepiscopia Dunării de Jos.

În temeiul prevederilor canonului 12 al Sinodului al IV-lea Ecumenic și al articolului 7, alineatul 2, din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, potrivit cărora, «titulatura mitropoliților, arhiepiscopilor și episcopilor este cea a eparhiei pe care o păstoresc», prin aceeași hotărâre, Sfântul Sinod a aprobat conferirea rangului de Arhiepiscop Preasfințitului Părinte Casian, care va purta titulatura Înaltpreasfințitul Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos.

Drept urmare, se cuvine să vestim, prin acest Tomos Patriarhal, hotărârea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și să facem cunoscute tuturor clericilor și

credincioșilor înălțarea Episcopiei Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie, cu titlatura Arhiepiscopia Dunării de Jos, precum și ridicarea Preasfințitului Părinte Casian la demnitatea de Arhiepiscop al Dunării de Jos.

Astfel, de acum înainte, la slujbele religioase, Înaltpreasfințitul Părinte Casian va fi pomenit și cinstit cu titlatura Înaltpreasfințitul Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos.

Încredințăm pe Înaltpreasfințitul Părinte Casian, Arhiepiscopul Dunării de Jos, milostivirii Bunului Dumnezeu, rugăciunilor Sfântului Apostol Andrei, ocrotitorul României și Sfântului Ierarh Atanasie al III-lea, Patriarhul Constantinopolului, și astfel, cu un cuget și cu o inimă, împreună să preamărim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea deoiființă și nedespărțită. Amin”.

Acest Tomos Patriarhal a fost emis de Cancelaria Sfântului Sinod la data de 10 septembrie 2009 și făcut public la data de 27 septembrie 2009, la sărbătoarea Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul, în Catedrala Arhiepiscopală din municipiul Galați, cu hramurile „Sfântul Ierarh Nicolae și Sfântul Apostol Andrei cel întâi chemat, ocrotitorul României”.

La final, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, după ce a înmănat Tomosul Patriarhal arhipăstorului Dunării de Jos, a oferit Înaltpreasfințitului Părinte Casian însemnele arhiepiscopale: mantia, engolpionul, crucea pectorală și cârja arhierescă, precum și o cruce de binecuvântare, cu care Înaltpreasfinția Sa Arhiepiscopul Casian al Dunării de Jos a binecuvântat poporul cel dreptcredincios.

„Astăzi este cinstită întreaga eparhie
și este cinstită preoțimea
și întreg poporul dreptcredincios”.

Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a adresat apoi un cuvânt de prețuire față de Eparhia Dunării de Jos și de noul ei arhiepiscop, arătând că:

„A voit Bunul Dumnezeu ca în această zi sfântă și mare de duminică, zi a Învierii Mântuitorului nostru Iisus Hristos și zi de pomenire a Sfântului Ierarh Martir Antim Ivireanul, să fie ridicată la rang de arhiepiscopie Eparhia Dunării de Jos, cu o bogată, rodnică și îndelungată activitate misionară și pastorală.

La această bucurie participă și Înaltpreasfințitul Părinte Mitropolit Dionisie de Corint, pentru că Înaltpreasfințitul Casian s-a împrietenit cu o mulțime de ierarhi din alte Biserici Ortodoxe surori, întărind astfel comuniunea panortodoxă.

Suntem deosebit de recunoscători Bunului și Milostivului Dumnezeu pentru că această eparhie este recunoscută astăzi după vrednicia și hărnicia ei.

După ce ieri am participat, la Târgoviște, la o slujbă deosebit de importantă, de proclamare a canonizării Sfântului Domnitor Neagoe Basarab și de cinstitie a moaștelor Sfântului Ierarh Nifon, Patriarhul Constantinopolului și Mitropolitul

Țării Românești, și, apoi, am participat la proclamarea locală a trei sfinți nou canonizați, la Curtea de Argeș, și la ridicarea în rang de Arhiepiscopie a Eparhiei Argeșului, iată, astăzi, ne aflăm la Galați la aceeași sărbătoare, de demnitate românească ortodoxă.

Aici, la Dunărea de Jos, spuneam, se recunosc astăzi hărnicia și vrednicia îndelungată ale acestei eparhii, continuatoarea Mitropoliei Proilaviei, care în timpurile grele ale stăpânirii otomane a păstrat credința ortodoxă. Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos are o putere extraordinară de a gândi Ortodoxia ca fiind cea mai sfântă forță de unificare, de unire în cuget și simțiri, nu doar a poporului român, ci și a tuturor popoarelor ortodoxe, și a făcut atât de mult pentru canonizarea unor sfinți de altă origine decât cea română, încât, cu adevărat, are vocație de universalitate ortodoxă. A învățat, pe de rost, numele tuturor mitropoliților Proilaviei, pe care îi pomenește la fiecare Liturghie, deși majoritatea erau de alt neam decât român. Prin aceasta, arătăm că, în Biserică, noi ne simțim în universalitatea credinței dreptmăritoare și Biserica este pregătirea popoarelor credincioase pentru a intra în Împărăția cerurilor, unde fiecare popor își va aduce slava credinței și a culturii sale luminate de credință.

Părintele Arhiepiscop Casian este binecuvântat de Dumnezeu să fie arhipăstor al acestei eparhii în momentul în care ea se ridică la rang de arhiepiscopie. După cum și ceilalți ierarhi, care păstoresc episcopii propuse de noi și acceptate de Sfântul Sinod să fie ridicate la rang de arhiepiscopie, au o caracteristică, o virtute comună – anume sunt cei mai harnici și darnici dintre păstorii care au păstorit aceste episcopii de-a lungul timpului. Niciodată în istoria Bisericii Ortodoxe Române nu s-a lucrat mai mult ca în anii precedenți, adică în ultimii cincisprezece sau optsprezece ani. Niciodată n-au fost construite, într-un timp atât de scurt, atâtea biserici și n-au fost înființate atâtea instituții cultural-misionare și social-filantropice ca în ultimii optsprezece ani. Este perioada în care, grație mobilității stimulate de dezvoltarea mijloacelor de comunicare, ierarhii noștri au vizitat atât de mult și atât de repede parohiile și mănăstirile din eparhiile lor, încât nu se cunoaște o activitate mai intensă, mai bogată, într-un timp atât de scurt, ca acum.

Așadar, a voit Dumnezeu ca ridicarea în rang a acestor eparhii să aibă loc într-o vreme în care arhipăstoriile lor au lucrat cel mai mult, într-un timp scurt. Deci, nu a fost întâmplător, considerăm noi, faptul că tocmai în acești ani a voit Dumnezeu ca vrednicia tuturor înaintașilor să fie subliniată într-o vrednicie suplimentară, în acești ani în care noi am folosit libertatea pentru a iubi mai mult pe Hristos și Biserica Sa, pentru a sluji mai intens Biserica lui Hristos din poporul român. Aceasta, credem noi, este motivația binecuvântatei lucrări de recunoaștere a meritelor, a hărniciei și a vredniciei multor eparhii vechi, care acum sunt ridicate la o treaptă superioară.

Desigur, lucrarea aceasta, cu multă hărnicie și multă jertfelnicie, se desfășoară în toate eparhiile din țară, nu numai în cele care sunt ridicate în rang, dar Dumnezeu a binevoit ca eparhiile vechi, de 600 de ani, de pildă, la Roman, de 330 de ani la Argeș, de 500 de ani la Râmnic, de 500 de ani la Buzău, de 300 de ani la Arad, precum și

această eparhie continuatoare a Mitropoliei Proilaviei, să fie acum scoase în evidență ca semn de mulțumire adusă lui Dumnezeu pentru vrednicia tuturor arhipăstorilor lor, dar și ca recunoaștere a vredniciei arhipăstorilor prezenți.

Noi, mai întâi, mulțumim lui Dumnezeu pentru mulțimea darurilor revărsate asupra noastră și, în același timp, rugăm să ne dăruiască ajutorul Său în continuare. Nicolae Iorga spunea că «orice treaptă urcată în viață este un nou altar de jertfă» în toate domeniile, nu doar în cel religios. Deci, cu cât ai un rang mai mare, se așteaptă mai multă jertfelnicie și, mai ales, în Biserică, onoarea nu vine din comoditate, ci din multă lucrare, din multă slujire și multă jertfelnicie.

Aici, la Dunărea de Jos, se vede cum rodește harul atunci când lucrează în oameni jertfelnici. Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Casian, de cincisprezece ani, fără pauză, fără încetare, «cu timp și fără timp», cinstind pe înaintași într-un mod pilduitor, a adăugat, a îmbogățit patrimoniul bisericesc, liturgic, cultural și filantropic, într-un ritm nemaîntâlnit. Mulțimea bisericilor noi în orașe și sate, mulțimea mănăstirilor, mulțimea instituțiilor noi, a așezămintelor de binefacere, mulțimea centrelor culturale și social-filantropice arată că Înaltpreasfinția Sa are o vocație de a fi păstor și de a construi multe centre la marginea țării. Și, pentru ca nimeni să nu se considere, în Biserică, la margine, adică marginalizat, ci să aibă în centrul vieții lui pe Hristos și Biserica Sa, iată, în felul acesta, Eparhia Dunării de Jos a devenit o Eparhie a «Dunării de bază», adică, de temelii multe, de fundații multe și o eparhie pe care te poți bizui și în vreme de bucurie, și în vreme de încercare.

Pentru toate aceste vrednicii, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a binevoit să recunoască demnitatea și activitatea acestei eparhii.

Nu e nevoie să spunem mai mult, pentru că faptele vorbesc de la sine, iar albumul pe care l-ați editat Înaltpreasfinția Voastră, recent, arătând o parte din lucrări, este foarte convingător și reprezintă și o cinstire a tuturor colaboratorilor și a slujitorilor, a credincioșilor din toată eparhia și o cinstire a autorităților locale, regionale și centrale care v-au ajutat. Aici, cooperarea între Biserică și autoritățile de stat este exemplară. Colaborarea sau cooperarea dintre Biserică și Universitate și alte instituții de învățământ, de asemenea, este pilduitoare. Este o mare bucurie când vedem că, de fiecare dată când venim aici, întâlnim ceva nou. Astăzi, nu este cinstit cu o înălțare solemnă și sfântă, în rang, doar Înaltpreasfințitul Părinte Casian, ci este cinstită întreaga Eparhie, care a fost înălțată la rang de arhiepiscopie și este cinstită întreaga preoțime de aici și întreg poporul dreptcredincios. Este o bucurie imensă pentru eparhie, dar și pentru întreaga Patriarhie Română, pentru că, dacă într-o parte a Patriarhiei ceva este roditor, frumos și luminos, toată Patriarhia se bucură și crește în demnitate.

Rugăm pe Hristos Domnul, Arhipăstorul veșnic al Bisericii Sale, să ne dăruiască bucuria de a fi răspuns chemării Lui și de a înțelege ce mare este cinstea să fii chemat de Hristos, să zidești biserici Lui și Preasfintei Treimi, să conduci pe oameni pe calea mântuirii, a fericirii și a bucuriei veșnice, în lumina Preasfintei Treimi, și, desigur, noi dorim să felicităm pe toți cei prezenți astăzi la bucuria acestei Arhiepiscopii

binecuvântate de Dumnezeu cu păstori vrednici și cu credincioși foarte evlavioși! Aici, la Galați, ca și la Brăila, se observă o creștere duhovnicească și o creștere în lumină. Credincioșii din această eparhie sunt foarte râvnitori, foarte harnici, foarte darnici și foarte misionari. Avem aici un laicat ortodox foarte activ și iubitor de Biserică, încât am putea spune că pilda acestei eparhii poate fi urmată și de alte eparhii în care laicatul ortodox este mai puțin activ. Contează foarte mult să învățăm unii de la alții. Avem de învățat de la o eparhie din partea de răsărit a țării lucruri capitale, chiar dacă noi ne aflăm în capitală, și anume că cine iubește Biserica și poporul devine lumină pentru altul, așa cum Mântuitorul ne îndeamnă să fim lumină în lume.

Să ne ajute Bunul Dumnezeu să avem bucuria aceasta și, de asemenea, să participăm și la alte evenimente mari, pentru că mai urmează înălțarea în scaun a Episcopiei de la Buzău, a Episcopiei de la Râmnic și a Episcopiei Aradului.

Suntem aici o echipă de «înălțători de episcopi», anul acesta, ca pregătire pentru a serba aniversarea a 125 de ani de autocefalie în anul viitor și ca o bucurie a comuniunii cu Sfinții Părinți Capadocieni, pe care noi îi cinstim în mod deosebit anul acesta. Această înălțare în rang a eparhiilor din Țara Românească menționate înseamnă și cinstirea a 650 de ani de existență a celei mai vechi mitropolii românești, Mitropolia Țării Românești.

Ca atare, noi dorim să oferim Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos o icoană cu chipul Sfântului Ierarh Iachint de Vicina, primul Mitropolit al Țării Românești ca mitropolit de principat sau de voievodat care a contribuit mult la menținerea credinței ortodoxe începând cu anul 1359. Să ajute Bunul Dumnezeu ca Sfântul Iachint, pe care îl vom proclama local ca sfânt în după-amiaza aceasta și la Tulcea, pentru că în zona aceea a fost el, la început, arhipăstor la Vicina, să ne ocrotească cu rugăciunile sale și să ne inspire să lucrăm pentru binele Bisericii și binele poporului român, spre slava Preasfintei Treimi și a noastră mântuire. Amin. Să trăiți întru mulți ani, Înaltpreasfinția Voastră!”

La final, Preafericitul Daniel a dăruit Înaltpreasfințitului Casian o icoană a Sfântului Ierarh Iachint de Vicina, primul mitropolit al Țării Românești și arhipăstor, mai întâi, al creștinilor de pe meleagurile Dunării de Jos, ca semn al continuității slujitoare și sfințitoare în această parte de țară.

Mulțumind Preafericirii Sale pentru binecuvântarea acestei sărbători și a întregii suflări creștinești de la Dunărea de Jos, Înaltpreasfințitul Părinte Casian a spus:

„Astăzi, în zi de duminică, când, prin cuvântul Evangheliei, Hristos Domnul ne cheamă să urcăm cu Sfinții Apostoli în corabie, spre a propovădui mulțimilor adunate «Cuvântul cu putere multă», plini de iubire și de profunzimea milostivirii cerești față de pământeni, ni se face și o altă invitație, tot de către Domnul: să mănăm mreaja duhovnicească «mai la adâncul apelor» sufletești ale inimilor noastre, dar și în cele ale istoriei noastre bisericesti, ca să scoatem și noi bogăție, aidoma peștilor

din timpul pescuirii minunate de la Marea Galileii, adică demnitatea, vrednicia și lucrarea sfântă ale înaintașilor.

Așadar, ne aflăm și noi tot în corabie, în biserică, plutind pe deasupra grijilor și valurilor vieții, cu puterea Marelui Arhiepiscop Hristos, dar în același timp ne situăm chiar pe marginea fluviului Dunărea – «cristelnița» creștinării românilor la Dunărea de Jos, în orașul Sfântului Andrei, și întocmai cuvântului sfânt, «cu mreaja cuvântului» încercăm să vânam «pești» cuvântători, pe care să-i aducem la altarul Bisericii strămoșești, precum ne-au arătat Sfinții Mucenici Zotic, Atal, Camasie și Filip; Sfinții Cuvioși Ioan Casian, Gherman și Dionisie cel Smerit; Sfântul Ierarh Iachint de la Vicina, Mitropolitul Țării Românești, Sfântul Atanasie, Patriarhul Constantinopolului și păstorul creștinilor de la Dunăre, recent trecut în calendarul nostru. La aceeași păstorie duhovnicească a oamenilor ne cheamă ierarhii Vicinei și Proilaviei, apoi cei ai tronului Dunării de Jos, care este astăzi ridicat din adâncurile istorice ale lucrării creștine multisekulare la limanul slujirii arhiepiscopale.

În mod special astăzi, și la Galați, ca și în alte centre bisericești, sunt evidențiate vredniciile înaintașilor ierarhi, preoți, monahi și credincioși în cei 650 de ani de când Mitropolia Țării Românești a fost recunoscută de Patriarhia de Constantinopol drept continuatoare a slujirii pe aceste meleaguri din primele veacuri ale creștinării. Preafericirea Voastră ați inițiat în acest an un amplu program sinodal de cinstire a apostolatului, misiunii, pastorației și memorabilelor mărturii istorice, culturale și social-filantropice, tocmai pentru a evalua bogăția lucrării Bisericii Ortodoxe Române, de veghe pentru binele poporului pe care-l slujește, pe de-o parte, iar pe de altă parte, ați procedat la acte de cinstire a înaintașilor și a instituțiilor chiriarhale în eparhiile cu trecut istoric și activitate liturgico-misionară și cultural-socială deosebite, pentru a impulsiona aceeași sfântă și jertfelnică slujire în viața comunităților noastre de astăzi și de mâine!

În fața atâtor mărturii, sunt copleșit de uriașa responsabilitate în fața Domnului, a Bisericii noastre, a celor de ieri și de astăzi, în armonioasă lucrare cu slujitorii și poporul creștin de la Dunărea de Jos, din județele Galați și Braila. Asemenea Sfinților Apostoli din corabia de odinioară plină de pești, rezultați din ascultarea de Hristos și de sfaturile Sale, și noi, toți creștinii cei din «corabia» duhovnicească a Dunării de Jos, învățăm cum să-i cinstim pe sfinți, pe înaintașii slujitori, și cum să respectăm și să evaluăm zestrea spirituală, culturală, istorică și umană ce ne-au transmis-o. Din bogăția și din dărnicia lor primim îndemnul să cinstim și să recunoaștem pe binefăcătorii noștri contemporani, în frunte cu Preafericirea Voastră și cu Sfântul Sinod, pentru inițiativa, binecuvântarea și oficierea ridicării în rang de arhiepiscopie a Episcopiei Dunării de Jos și a smereniei mele la cel de arhiepiscop.

Împreună cu toți slujitorii și credincioșii noștri, într-o simfonie duhovnicească cu Înaltpreasfințitii și Preasfințitii prezenți din țară și din Grecia – Înaltpreasfințitul prieten și frate Dionisie, Mitropolit de Corint –, aducem astăzi prinos de re-

cunoștință și mulțumim în acest cadru solemn Domnului, pentru toate binefacerile revărsate asupra Bisericii Ortodoxe Române în cei doi ani de când Preafericirea Voastră, ca Patriarh și Părinte duhovnicesc al nostru, al tuturor românilor ortodocși din țară și din lume, ați primit «vâslele», în fruntea Corabiei celei mari.

Să Vă țină Dumnezeu sănătos, spre a ne povățui, îndruma și ajuta, ca și până acum, cu aceeași putere de slujire și de misiune sfântă în lucrarea patriarhală, ani mulți și binecuvântați, încărcat de roadele «pescuitului» mereu bogat.

Îndreptându-mă, acum, către înalții ierarhi prezenți la evenimentul de astăzi la Dunărea de Jos, unde au contribuit de atâtea ori prin prezență și ajutor la consolidarea frățietății și a dragostei comunitare, le mulțumesc cu recunoștință și îi rog să îmi fie și pe mai departe, în frunte cu Preafericirea Voastră, ajutor, prin sfatul și experiența lor, spre binele nostru comun, în Biserica Mântuitorului Hristos.

În mijlocul credincioșilor, așa cum este și firesc, mulțumim susținătorilor, ctitorilor și împreună-slujitorilor din societatea noastră de la Dunărea de Jos, autorităților județene, municipale, guvernamentale și parlamentare, care ne însoțesc la acest eveniment cu semnificații profunde, adânci, așa cum ne-a arătat Evanghelia de astăzi. Cu cât intrăm împreună mai des la rugăciune și la lucrare în corabia Bisericii, unde ne așteaptă Corăbierul Hristos, înțelegem și practicăm faptele profunzimii și ale iubirii, ale comuniunii, ale solidarității și ale frățietății. Doar astfel ni se va oferi și bogăția «pescuitului minunat», spre bucuria și bunăstarea poporului nostru, atât de jertfitor, de demn și de răbdător.

Îndreptându-mă, Preafericirea Voastră, spre păstoriții mei, cu prețuire, cu iubire și cu recunoștință, reamintesc cele afirmate acum două decenii: «Pentru voi sunt episcop, dar cu voi sunt creștin!».

În ziua Sfântului Antim Ivireanul, Mitropolitul Țării Românești, ați ridicat Episcopia Dunării de Jos la o cinstită care ne cheamă să urmăm aceleiași lucrări în viața noastră de zi cu zi. Înaintașul nostru în slujire la Dunărea de Jos a fost arhiepiscopul Antim. Ultimul mitropolit al Proilaviei a fost tot un Antim. O parte din cinstiții ierarhi de aici, în frunte cu Preafericirea Voastră, am ucenicit și am slujit la Mănăstirea Antim din București.

Dați-mi voie, Preafericirea Voastră, să închei cu cuvintele Sfântului Antim Ivireanul: «Vă rog, iubiți părinți slujitori și iubiți credincioși, intrați neîncetat în corabia mântuirii și dumneavoastră, încă, aveți datorie, cele ce veți cunoaște și învăța (...) fără de fățarie și fără de vicleșug, vă îndemn să le primiți și să le faceți, pentru folosul sufletesc al dumneavoastră, și să vă supuneți ascultării, că acea ascultare ce o faceți mie o faceți lui Hristos. Și mă rog bunătații și iubirii Sale de oameni să-mi lumineze mintea ca să pot propovădui cuvântul adevărului și să-mi întărească inima întru frica Lui, ca să pot păstori turma Lui cea aleasă, pe care a răscumpărat-o cu sângele Său».

Fie ca și evenimentul de astăzi să stea sub binecuvântarea neîncetată a lui Dumnezeu și sub ajutorul neîncetat al sfinților!».

Înveșmântat cu însemnele arhiepiscopale, Înaltpreasfințitul Părinte Casian, alături de Preafericitul Părinte Patriarh Daniel și de ceilalți ierarhi slujitori, s-a adresat apoi credincioșilor prezenți la ceremonie care nu au putut intra în Catedrala Arhiepiscopală, privind ceremonia pe un ecran amplasat în exterior. Pe un podium special pregătit, în ovațiile mulțimii de credincioși, ÎPS Arhiepiscop Casian a binecuvântat asistența, spunând:

„Am venit în fața dumneavoastră ca să vedeți că este adevărat ceea ce am spus acum 19 ani: «Pentru voi sunt episcop, dar cu voi sunt creștin!», mărturisitor al unui eveniment istoric, datorită vredniciei înaintașilor noștri, receptivității și dragostei dumneavoastră, ale tuturor!”

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a binecuvântat pe entuziaștii creștini, menționând:

„Credincioșii prezenți astăzi au lărgit catedrala, binecuvântați de Dumnezeu cu această mare și frumoasă sărbătoare. Ridicarea sau înălțarea în rang a unei eparhii este o bucurie pentru toată eparhia, este demnitate și exprimare a recunoștinței pentru lucrarea săvârșită, este vrednicia întregii eparhii. Noi, astăzi, ne-am dorit să onorăm înălțarea în rang a Preasfințitului, care a devenit Arhiepiscopul Casian al Dunării de Jos, dar și ridicarea în demnitate a aprecierii tuturor clericilor și credincioșilor din această vrednică, harnică și binecuvântată eparhie.

Vă felicităm, odată cu Înaltpreasfințitul Părinte Casian, și pe dumneavoastră, clerul și credincioșii din această de Dumnezeu păzită și de Dumnezeu învrednicită pentru lucruri mari Arhiepiscopie a Dunării de Jos!

Dumnezeu să vă dăruiască bucuria rodirii faptelor bune și așa să ne vedem și în Împărăția lui Dumnezeu, în lumina Învierii. Să ne dăruiască Hristos Domnul binecuvântarea Sa, ca să zidim noi biserici, să creștem copiii în credință, să ajutăm pe cei bătrâni, pe cei bolnavi, pe cei săraci, pe cei mai necăjiți decât noi, să aducem bucurie pretutindeni – bucurie din bucuria lui Hristos și lumină din lumina lui Hristos!”

VI. De la Galați la Tulcea, însoțiți de pașii Sfântului Ierarh Iachint de Vicina

Ultima parte a vizitei canonice a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel s-a desfășurat în Episcopia Tulcii.

În după-amiaza zilei de 27 septembrie 2009, Preafericirea Sa, însoțit de alți ierarhi ai Sfântului Sinod, a sfințit biserica cu hramul „Sfânta Treime și Sfântul Ierarh Iachint” din municipiul Tulcea. De asemenea, în cadrul acestei sfinte slujbe a avut loc și ceremonia de proclamare locală a canonizării Sfântului Ierarh Iachint al Țării Românești.

VII. Arhiepiscopia Dunării de Jos – înnoirea chemării la continuitatea împreunei-slujiri

Ridicarea Eparhiei Dunării de Jos la rangul de arhiepiscopie reprezintă recunoașterea vechimii istorice, a misionarismului creștin și a împlinirilor pastorale ale acestei eparhii de-a lungul vremii. Dar, mai presus de toate, ea reprezintă o nouă responsabilizare, mai înaltă și mai mare, atât pentru întăistătorul ei, ÎPS Arhiepiscop Casian, cât și pentru cler și credincioși, în continuarea faptelor sfințitoare și mântuitoare, aduse ca o jertfă de mulțumire Domnului Hristos, Arhiereul cel veșnic.

Mesaje de felicitare

Ierarhul Dunării de Jos a mai primit mesaje și felicitări de la membrii Sfântului Sinod, precum și de la păstoriții săi, slujitori în Cancelaria eparhială, de la protoieri, membri ai consiliilor parohiale, credincioși etc. Dintre acestea, am selectat câteva:

„Am primit cu bucurie invitația Preasfinției Voastre de a participa la solemnă ceremonie de ridicare a Eparhiei Dunării de Jos la rangul de arhiepiscopie, pentru care vă mulțumesc. Din păcate, distanța, presantele probleme de administrație și starea sănătății nu îmi vor permite să iau parte la această sărbătoare, pentru care Vă rog să binevoiți a primi din partea mea și a colaboratorilor mei încredințarea că, sufletește, mă voi afla în acel moment alături de Preasfinția Voastră și de toți membrii Sfântului Sinod prezenți.

De asemenea, Vă adresez cele mai cordiale felicitări pentru această demnitate oferită de Sfântul Sinod și urarea de a păstori ani mulți, cu multe realizări frumoase și în sănătate deplină.

Vă rog să primiți, Preasfințite Părinte, frățeasca mea îmbrățișare în Hristos Domnul!”
(ÎPS Bartolomeu, Mitropolitul Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului)

„Cu regretul de a nu putea fi prezent, Vă mulțumesc pentru că v-ați gândit la mine și rog pe Dumnezeu ca cele rânduite de Sfântul Sinod să contribuie la intensificarea vieții religioase pe acele meleaguri, iar Înaltpreasfinției Voastre să Vă ajute să aveți parte de cât mai multe realizări!”

(ÎPS Nicolae, Mitropolitul Banatului)

„Alese mulțumiri pentru invitația de a participa la festivitatea de ridicare la rangul de arhiepiscopie și de investire cu noua titulatură, aceea de Arhiepiscop al Dunării de Jos, dar, cu regret, Vă înștiințăm că, pentru data de 27 septembrie 2009, timpul a fost deja planificat în eparhia Noastră.

Suntem însă sufletește prezenți la acest important moment din viața Eparhiei Dunării de Jos, dorindu-Vă, totodată, depline împliniri, spre slava lui Dumnezeu și propășirea Bisericii noastre strămoșești!"

(ÎPS Pimen, Arhiepiscopul Sucevei și Rădăuților)

„Vă mulțumim călduros pentru invitația făcută și rugăm pe Bunul Dumnezeu să vă călăuzească în slujirea Sa și a credincioșilor încredințați spre mântuire și bucurii sfinte!"

(ÎPS Gherasim, Arhiepiscopul Râmnicului)

„Cu frățească dragoste întru Hristos Domnul, mulțumesc din suflet pentru invitația trimisă de a participa la festivitățile prilejuite de ridicarea eparhiei ce arhipăstoriți la rangul de arhiepiscopie și a Înaltpreasfinției Voastre la rangul de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Dunării de Jos, exprimând totodată regretul de a nu putea participa, din pricini binecuvântate, între care promisiunea făcută înainte pentru prezența la altă festivitate religioasă. Oricum, am mereu în cuget rugămintea vrednicului de pomenire episcop Antim Angelescu al Buzăului de a fi alături de ucenicul său iubit, în devenirea acestuia, care de data aceasta înseamnă însăși înălțarea eparhiei.

Alături de sincerele felicitări pe care vi le transmit cu acest prilej, rog pe Bunul Dumnezeu să dăruiască Înaltpreasfinției Voastre sporită sănătate și mai bogate împliniri în activitatea jertfelnică a slujirii Bisericii străbune, asigurându-Vă totodată de întregul devotament”.

(ÎPS Timotei, Arhiepiscopul Aradului)

„Am primit cu bucurie invitația de a participa la festivitățile organizate cu ocazia ridicării Eparhiei Dunării de Jos la rangul de Arhiepiscopie, prilejuite de vizita canonică a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel în Arhiepiscopia Dunării de Jos, pentru care Vă adresăm alese mulțumiri.

Cu această binecuvântată ocazie, Vă transmitem felicitările noastre calde, dimpreună cu ale clerului și dreptmăritorilor creștini din Episcopia Ortodoxă a Oradiei. Vă asigurăm însă că vom fi la Galați, dimpreună cu cei prezenți acolo, în duh de rugăciune, cerând Bunului Dumnezeu să reverse binecuvântarea Sa peste Înaltpreasfinția Voastră și să vă dăruiască arhipăstorie îndelungată, rodnice împliniri și pe mai departe în nobila misiune ce V-a fost încredințată, în sănătate deplină și bogată înziliră, spre folosul și slava Bisericii noastre strămoșești și a neamului!"

(PS Sofronie, Episcopul Oradiei)

„Vă mulțumesc pentru invitația pe care mi-ați adresat-o de a participa la ceremonia de la 27 septembrie 2009, când va avea loc ridicarea Episcopiei de la Galați în rang de arhiepiscopie, dar și recunoașterea Înaltpreasfinției Voastre în rangul de arhiepiscop. Pășind în urmă cu 20 de ani pe urmele vrednicilor înaintași, Înaltpreasfinția Voastră, prin multă hărnicie, prin slujire dăruitoare, cu atență priveghere și cu multă pricepere, ați dat strălucire tronului episcopal de la Dunărea de Jos. Pentru toate ostenele pe

care le-ați făcut cu bucurie spre slava lui Dumnezeu, la 27 septembrie 2009, primiți prin dragostea și binecuvântarea Preafericitului nostru Părinte Patriarh Daniel recunoașterea strădaniilor depuse și a împlinirilor realizate în ogorul Bisericii și al neamului nostru dreptcredincios.

Împreună cu preoții și credincioșii Episcopiei Ortodoxe Române a Australiei și Noii Zeelande, Vă adresăm felicitări din toată inima și Vă asigur că vom fi alături de Înaltpreasfinția Voastră, cu inima și cu rugăciunile.

Vă asigur, Înaltpreasfinția Voastră, de tot respectul și de prețuirea mea și Vă doresc în continuare multă sănătate, mulțumire sufletească și alte realizări frumoase în lucrarea arhipastorală pe care o desfășurați!”

(PS Mihail, Episcop al Episcopiei Ortodoxe Române a Australiei și Noii Zeelande)

„Din rânduiala lui Dumnezeu, pentru rugăciunile Sfântului Apostol Andrei, cu voia Sfântului Sinod, clerul și întreaga suflare a poporului de la Dunărea de Jos trăiesc momente istorice în Catedrala Galaților: ridicarea Eparhiei noastre la rangul de arhiepiscopie și înălțarea Voastră la slujirea de arhiepiscop.

Este un moment de sinteză a darurilor și a împlinirilor pe care Domnul Dumnezeu le-a revărsat, ca roade și binecuvântări ale neostenitei jertfiri, de două decenii, pe istoricul tron chiriarhal al Dunării de Jos. Așezând la temelia lucrării ÎPS Voastre slujirea liturgică, ați chemat mereu într-ajutor, cu fierbinte rugăciune, pe Sfântul Apostol Andrei, pe Sfântul Ierarh Nicolae și pe Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, ocrotitorii orașelor Galați, Brăila și Tecuci, dar și pe toți ceilalți sfinți care, la invocarea ÎPS Voastre, au poposit aici și ne-au binecuvântat eparhia, viața bisericească. Din acestea s-a revărsat noian de dăruiri peste întreaga eparhie, împodobind-o ca pe o mireasă a lui Hristos.

Mănăstirile, parohiile, așezămintele sociale, școlile, slujirea Domnului și a oamenilor, cu timp și fără timp, acestea sunt nestematele ce încununează, ca o diademă, fruntea Arhiepiscopiei Dunării de Jos. Și toate au venit ca un răspuns dumnezeiesc la truda neconținută, cu care ați arat și semănat pământul duhovnicesc cel atât de roditor al Dunării de Jos. Drept aceea, ceasul istoric pe care îl trăim acum nu reprezintă altceva decât recunoașterea și răsplătirea, de către Sfântul Sinod, de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, a slujirii ÎPS Voastre, dar și o revenire a Dunării de Jos, a păstorului ei, la demnitatea de altădată a Viciniei, a Proilaviei, continuate de ierarhii Dunării de Jos, începând cu episcopul Melchisedec Ștefănescu și încununându-se cu păstoria ÎPS Voastre.

Vă mulțumim că ne-ați făcut contemporani unor astfel de momente și ne rugăm Domnului să Vă inzilească bogat, să Vă dea putere de slujire și aceeași înțelepciune de a păstori ani buni și binecuvântați la Dunărea de Jos!

Întru mulți ani, Înaltpreasfințite Părinte Arhiepiscop!”

(În numele preoțimii, membrii Permanenței Consiliului eparhial)

„Trăim un eveniment istoric, în comuniune cu Sfinții Martiri de la Niculițel și cu sfinții care, prin sfințele lor moaște, prezenți la rugăciune neîntreruptă în catedrală, ocrotesc întreaga Arhiepiscopie a Dunării de Jos.

După atenta analiză a faptelor și înțeleaptă hotărâre, Sfântul Sinod, cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, așază pe grumazul Înaltpreasfinției Voastre și al Episcopiei Dunării de Jos slujirea lui Dumnezeu într-o înaltă demnitate, care onorează cu multă recunoștință.

Bucuria acestui moment coboară în viața eparhiei noastre până la adâncimea începutului slujirii lui Hristos, îmbrățișând în comuniune pe întâiul Apostol al Domnului, cu Innocens și perioada sa, cu nevoitorii și purtătorii de Dumnezeu din primul și al doilea mileniu. Vrednica slujire a ierarhilor, rugăciunile și nevoițele monahilor, cucernicia credincioșilor au fost urcușuri duhovnicești prin care s-a ajuns la acest pisc luminos, binecuvântat de lucrarea Sfântului Duh, prin prezența ierarhilor Sfântului Sinod și a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. De pe acest pisc al bucuriei, privirea noastră retrospectivă se îndreaptă cu recunoștință peste pământul Dunării de Jos, care a îmbrăcat în haina lui mărturiile comuniunii cu Dumnezeu și Sfinții Săi. Eforturile vrednicilor noștri înaintași sunt cuprinse și continuate prin slujirea liturgică, misionară, culturală și socială din ultimele două decenii de viață autentic creștină, sub binecuvântarea Înaltpreasfinției Voastre.

Implicarea personală, înțeleapta purtare de grijă față de toate segmentele de activitate formează buchetul faptelor binecuvântate de Dumnezeu, care vă arată vrednic de noua dimensiune a slujirii lui Hristos, ca arhiepiscop. Pentru toate, aducem smerită rugăciune de mulțumire lui Dumnezeu. Sub binecuvântarea Înaltpreasfinției Voastre, nădăjduim că slujirea și ascultarea noastră vor contribui la păstrarea și transmiterea bogăției spirituale ortodoxe generațiilor viitoare, la Dunărea de Jos.

«...Întâi pomenește, Doamne, pe Înaltpreasfințitul, Arhiepiscopul nostru Casian al Dunării de Jos, pe care-l dăruiește sfințelor Tale biserici în pace, întreg, cinstit, sănătos, îndelungat în zile, drept învățând cuvântul adevărului Tău».

(Protoieria Tecuci)

„Lucrarea arhipăstorească de mărturisire a Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos, pe care ați săvârșit-o de douăzeci de ani în eparhia noastră, este o dovadă a identificării vieții Înaltpreasfinției Voastre cu viața Bisericii, prin lepădarea de sine și luarea crucii, pentru care Domnul nostru Iisus Hristos, Arhiereul veșnic, V-a ales mlădiță roditoare, prin care hrănește îmbelșugat Biserica Sa.

Viața Înaltpreasfinției Voastre, fiind hotărnicită în lăuntru poruncilor Domnului nostru Iisus Hristos, a primit pecetea icoanei Preasfintei Treimi, după făgăduința dată nouă de Fiul lui Dumnezeu: «Cel ce are poruncile Mele și le păzește, acela este care Mă iubește; iar cel ce Mă iubește pe Mine va fi iubit și de Tatăl Meu și-l voi iubi și Eu și Mă voi arăta lui... și vom veni la el și vom face locaș în el!» (Ioan 14, 21, 23).

Prin lucrarea Înaltpreasfinției Voastre, ne invitați și pe noi, fiii duhovnicești, la prăznuirea Cuvântului iubit de Tatăl prin Duhul Sfânt și prin cuvântul liturgic

ne întindeți cu generozitate masă îmbelșugată, ca fiecare să-și poată găsi hrană pe potrivă minții și inimii lui. Astfel, trăim euharistic purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de noi; și cum să nu fim mulțumitori cu fiască recunoștință când ne oferiți vrednicia ostanelilor arhieriei Voastre ca pe un preafrumos veșmânt ce acoperă puțina îndrăzneală a slujirii noastre?!

Credința plină de nădejde, ce rodește în dragostea slujitoare cu care îi îmbrățișați atât pe fiii duhovnicești ai Arhiepiscopiei Dunării de Jos, cât și pe creștinii din țară și de peste hotare, trebuia de mult timp răsplătită prin recunoașterea la nivelul Bisericii țării noastre, căci Sfântul Apostol Pavel, învățându-l pe Sfântul Apostol Timotei, ne încredințează despre episcopi: «Căci cei ce slujesc bine, rang bun dobândesc și mult curaj în credința cea în Hristos Iisus» și «să se învrednicească de indoită cinste, mai ales cei ce se ostenesc cu cuvântul și învățătura!» (I Timotei 3, 13; 6, 17). Dar, deși lucrarea apostolească a Înaltpreasfinției Voastre avea capacitatea de a acoperi nevoile misionar-pastorale ale unei mitropolii, totuși Dumnezeu, în iconomia Sa, a vrut să răsplătească și înaintașilor înalta ținută a slujirii arhieresti și v-a păstrat pentru noi; astfel, răsplătirea ostanelilor Înaltpreasfinției Voastre prin ridicarea la rang de arhiepiscop să se răsfrângă și asupra noastră, prin ridicarea episcopiei la rang de arhiepiscopie, împărțându-ne și noi de aceasta pentru dragostea și recunoștința mulțumitoare pe care vi le purtăm. Purțăm gândul acesta încredințați fiind de Adevărul Care grăiește în Sfânta Scriptură: «Și toți aceștia, mărturisii fiind prin credință, n-au primit făgăduința pentru că Dumnezeu rânduise pentru noi ceva mai bun, ca ei să nu ia fără noi desăvârșirea!» (Evrei 11, 39-40). Lucrarea apostolească în Biserică este calea unei viețuiri prin smerenie și cei care sunt chemați la întâietate sunt însărcinați cu mai multă slujire, câștigând astfel asemănarea cu Hristos.

Recunoașterea din partea membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a potențialului de slujire jertfelnică în arhiepiscopia noastră ne responsabilizează mai mult și ne încredințează de nevoia unei mai mari îndrăzniri duhovnicești în puterea absolută, în cer și pe pământ, a Arhierelui Celui Veșnic, ce ne-a chemat și pe noi prin binecuvântarea și punerea mâinilor Înaltpreasfinției Voastre. Cinstea de care Biserica ne-a învrednicit prin Înaltpreasfinția Voastră să înprospăteze lucrarea noastră păstorească, pentru ca, oricând, să găsiți în noi pământul cel bun care, primind sămânța Cuvântului, să dea rodul însutit într-o răbdare.

Cu dragoste, bucurie și recunoștință mulțumitoare, preoții Protoieriei Însurăței, în frunte cu părintele protoiereu, pr. Constantin Dumitru, Vă urăm mulți ani de rodnică arhipăstorie, spre slava Sfintei Biserici a Domnului nostru Iisus Hristos”. (Protoieria Însurăței)

„Cu bucurie și onoare, am fost martori la evenimentul ridicării în rang a Eparhiei Dunării de Jos și, implicit, a Înaltpreasfinției Voastre.

Preoții din Cercul misionar Corod, împreună cu membrii organismelor parohiale, în numele credincioșilor de pe aceste meleaguri ștefaniene, ne alăturăm clerului

și credincioșilor de la Dunărea de Jos, adăugând prinosul nostru de recunoștință, care se îndreaptă în mod deosebit către Înaltpreasfinția Voastră, la acest moment înălțător, cu o profundă semnificație spirituală și istorică.

Mulțumindu-Vă pentru activitatea rodnică sub toate aspectele, spre care ne-ați impulsionat în acești ani de arhipăstorire, Vă asigurăm de fiască supunere și rugăm pe Hristos Domnul să Vă dea putere și înțelepciune spre lucrarea Evangheliei Sale". (Cercul misionar Corod, Protoieria Tecuci)

„În duminica «Pescuirii minunate», când Domnul Iisus Hristos i-a chemat pe Sfinții Apostoli ca să-i facă «pescari de oameni» (*Luca 5, 11*), în această zi, ați fost chemat și Înaltpreasfinția Voastră la o slujire mai înaltă, cea de arhiepiscop.

Chemarea de a pescui în marea vieții cât mai multe suflete, dar și de a conduce «corabia duhovnicească» a Dunării de Jos la limanul mântuirii, acolo unde se află farul călăuzitor al lumii, Domnul Iisus Hristos, ați primit-o și ați urmat-o cu vrednicie. La baza acestei afirmații stă bogata și rodnică activitate a Înaltpreasfinției Voastre, concretizată în repararea și construirea de biserici, reînființarea Seminarului Teologic «Sfântul Apostol Andrei», a Facultății de Teologie, înființarea de noi parohii, reînființarea și înființarea de mănăstiri, misiune și filantropie în spitale, armată, penitenciare, diferite reprezentări pe plan național și internațional, pe plan cultural-educațional, liturgic și pastoral-misionar, dar și într-o activitate publicistică laborioasă.

În acest fel, Arhiepiscopia Dunării de Jos a devenit una de referință în cadrul Bisericii noastre, în anii păstoririi Înaltpreasfinției Voastre, «fiind recunoscută pentru vrednicia și hărnicia ei», cum sublinia Preafericitul Părinte Patriarh Daniel. Episcopia Dunării de Jos a fost păstorită, prin rânduiala lui Dumnezeu, de mari ierarhi, care au lăsat mărturii luminoase în istoria multiseculară a eparhiei noastre. Persoana Înaltpreasfinției Voastre înmănucează toate calitățile acestor vrednici episcopi, ca patriot și gospodar, cuvios și mărturisitor, cărturar și bun iconom, vrednicii care au dus la scrierea unei noi file de istorie bisericească la Dunărea de Jos. Enoriașii, membrii Consiliului parohial, în frunte cu preotul paroh de la parohia Șerbanești I, Vă felicitam cu acest prilej și rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă dea putere să răspândiți în continuare cuvântul, lumina și darul Evangheliei, de care avem atâta nevoie, la neamul nostru românesc și, mai presus de toate, să ne oferiți binecuvântarea, iertarea și dragostea Înaltpreasfinției Voastre, pentru toți și pentru toate. Bucurie să Vă dea Dumnezeu întru mulți, buni, fericiți și sănătoși ani, Înaltpreasfințite Părinte Arhiepiscop!"

(Parohia Șerbanești I)

„Demnitatea ce a fost acordată atât Centrului Eparhial, dar mai ales Înaltpreasfinției Voastre era de așteptat și meritată. În cei aproape douăzeci de ani de arhipăstorire, ați ridicat prestigiul religios al Dunării de Jos la rang înalt, pe cel cultural la un nivel râvnit de mulți, iar pe cel gospodăresc la frumuseți demne de invidiat. Cunoșc eparhia de prin anii 1960; știu cum arăta și, după ce am văzut-o în 2005, pot spune

că dragostea și râvna Înaltpreasfinției Voastre spre tot lucrul cel bun se văd de la centru până la cea mai mică parohie, acolo unde preoți vrednici lucrează, după modelul ierarhului lor, cu spor duhovnicesc”.

(fost profesor)

Răspunsuri la felicitări

Bucuria ridicării Eparhiei Dunării de Jos la rangul de arhiepiscopie este nepieritoare. Pentru binecuvântarea momentului prin participare și prin cuvânt duhovnicesc, în numele clerului și credincioșilor de la Dunăre, Înaltpreasfințitul Părinte Arhiepiscop Casian al Dunării de Jos a adresat o scrisoare de mulțumire Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, din care am spicuit următoarele:

„Cu filială și frățească dragoste în Hristos Domnul, împreună cu slujitorii și credincioșii Eparhiei Dunării de Jos, dorim, la încheierea manifestărilor pastoral-misionare și spiritual-culturale prilejuite de ridicarea scaunului episcopal în rang de arhiepiscopie, a Vă transmite și pe această cale respectuoasele, caldele și sincerele noastre mulțumiri, atât pentru inițiativa Preafericirii Voastre în Sfântul Sinod, în vederea realizării acestui act istoric, bisericesc și cultural, cât și pentru osteneala de a veni să conduceți personal această neuitată sărbătoare de suflet a celor ce dăinuie și lucrează duhovnicește pe temelii apostolice și martirice ale începutului creștinismului la români.

Inițierea cinstirii înaintașilor Preafericirii Voastre în Mitropolia Munteniei și Dobrogei, la sorocul celor 650 de ani de la recunoașterea canonică a acesteia de către Patriarhia de Constantinopol, prin proclamarea locală a Sfântului Iachint la Argeș și în zona Dunării de Jos, la Tulcea, precum și a Sfântului Voievod Neagoe Basarab la Târgoviște și la Argeș, a devenit o imensă «cale a sfinților» din ținutul voievozilor în pământul apostolic și martiric de la Dunăre, grație evlaviei și mării credințe ce aveți în lucrarea Duhului Sfânt și a Sfinților, modele veșnice în Biserica noastră dreptmăritoare pentru toți cei ce caută mântuirea.

Binecuvântarea și prezența la lucrările Comisiei Române de Istorie și Studiu al Creștinismului, la Centrul socio-medical «Sfântul Pantelimon» de la Lacu Sărat au deschis perspectiva multor acte și evenimente culturale și științifice menite a evidenția contribuția slujitorilor Bisericii noastre în veacurile XIII-XIV, la consolidarea vieții creștinești și românești, cu mare deschidere spre alte culturi, civilizații și popoare din Europa. Toate s-au împlinit duhovnicește, demn și misionar la București, în 30 septembrie a.c., ziua întronizării Preafericirii Voastre ca Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

Ne-ați invitat părintește și frățește la Sfânta Liturghie din Palatul Patriarhal, în paraclisul «Sfântul Grigorie Luminătorul», așezat la loc înalt de veghe și de luminare pentru toți cei ce știu că «toată darea cea bună și tot darul desăvârșit de Sus vin».

Manifestările închinare celor doi ani de rodnică, sfântă și mobilizatoare slujire patriarhală în Biserica Ortodoxă Română, în țară și în afara granițelor, printre românii ortodocși, ne-au invitat la o înțeleaptă și convingătoare lecție de iubire față de Dumnezeu Cel în Treime mărit și față de Biserica Sa – «stâlpul și temelia adevărului» în viața noastră. Pentru toate acestea, Preafericirea Voastră, primiți ofranda dragostei noastre și cele mai curate doriri de sănătate și alese bucurii în sfânta slujire patriarhală, spre slava lui Dumnezeu și spre binele slujitorilor și al credincioșilor Bisericii noastre dreptmăritoare!”.

De asemenea, tuturor celor care au felicitat eparhia și pe chiriarhul ei, Înaltpreasfințitul Casian le-a răspuns cu dragoste frățescă:

„Cu bucurie și recunoștință, dorim a vă transmite mulțumirile slujitorilor și credincioșilor Eparhiei Dunării de Jos pentru mesajul și felicitările adresate cu prilejul ridicării scaunului episcopal în rang de arhiepiscopie. Încredințându-ne Domnului și lucrării sfințitoare a Bisericii Sale, în comuniune cu înțelepții păstori și ierarhi ai Sfântului Sinod, binevoii a primi urări de sănătate și de tot mai multe împliniri în activitatea atât de jertfelnică și pilduitoare pentru binele și mântuirea celor încredințați spre arhipăstorire!”.

Evenimentul ridicării la rang de arhiepiscopie a Eparhiei Dunării de Jos și a chiriarhului său, dr. Casian Crăciun, la slujirea de arhiepiscop încununează, așadar, o istorie bogată în roade duhovnicești, izvorâte din mărturisirea dreptei-credințe, din slujirea jertfelnică a lui Dumnezeu și a oamenilor și din profunda trăire a Evangheliei împlinite prin faptă. Acestea sunt cele trei dimensiuni ale vieții în Hristos pe care și-au impropiat-o, mereu, ierarhii, preoțimea și poporul evlavios din aceste locuri binecuvântate. Dar acestea sunt și temelii de neclintit pentru alte și alte bucurii și împliniri, pe care Domnul Dumnezeu le va revărsa, cu tainica Sa rânduială, asupra poporului, slujitorilor și arhipăstorului Dunării de Jos.

Primul Apostol al Domnului a poposit în cea dintâi mănăstire a eparhiei noastre

Preot dr. Valentin ILIE

*Procesiune cu moaștele Sfântului Apostol Andrei
la sărbătoarea hramului Mănăstirii Slobozia*

Întronizarea Preasfințitului părinte Vincențiu ca Episcop al Sloboziei și Călărașilor a fost un eveniment istoric pentru eparhia noastră, datorat fundamental faptului că actualul nostru ierarh a fost cel dintâi arhieru ierarh întronizat în cel mai mare și somptuos edificiu bisericesc ridicat vreodată în aceste locuri. În prezența celui mai numeros sobor de ierarhi care a slujit în eparhia noastră de la înființarea ei, în frunte cu Preafericitul Patriarh Daniel, a președintelui României, a zeci de ierarhi și a mii de credincioși, acea ultimă duminică binecuvântată de iunie din anul 2009 de la nașterea Domnului va rămâne o pagină însemnată din cronica bisericească a Bărăganului.

În scurtul timp ce a trecut de la începutul arhipăstoriei sale ca ierarh al Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, Preasfințitul Vincențiu a vizitat numeroase biserici parohiale și mănăstiri, a întâlnit numeroși preoți, monahi și credincioși și s-a dedicat intens unor activități de natură administrativă, filantropică și culturală, căutând să facă din ce în ce mai vie comuniunea dintre episcop, preoți și credincioși. Dimensiunea liturgică și duhovnicească a acestei implicări nu a lipsit și a fost exprimată, de asemenea, prin numeroase slujbe arhieresti și hirotonii; cu toate acestea însă, s-a simțit nevoia duhovnicește ca unirea profundă dintre arhipăstor și păstoriți să fie manifestată într-o formă care a căpătat deja tradiție în eparhia noastră.

Hramul secularei Mănăstiri Slobozia, închinat *Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil*, a fost dintotdeauna sărbătoarea locuitorilor Sloboziei. Alegerea sa, în ultima lună de toamnă, s-a datorat, poate, cândva, specificului agricol al acestei zone; atunci când oamenii culegeau recolta și încheiau muncile pentru pregătirea pământului, căutau să mulțumească lui Dumnezeu pentru darurile Sale și pentru ocrotirea ce le-o dăruise în anul ce trecuse. Treptat, de-a lungul timpului, calendarul spiritual al locuitorilor Sloboziei a fost marcat de această sărbătoare închinată *Sfinților Voievozi* ai cetelor cerești – o dovadă a încredințării vieții și nădejdelor locuitorilor Bărăganului, permanent fragile în vremurile istorice neguroase, spre ocrotirea conducătorilor cetelor cerești, singura cheazășie a trecerii și izbânzii asupra piedicilor de orice fel.

De aceea, inițiativa Preasfințitului Vincențiu, la scurtă vreme după întronizarea sa ca episcop al acestor locuri, de a întări legătura sa părintească cu credincioșii pe o temelie duhovnicească a aflat în acest moment al hramului Mănăstirii Slobozia un prilej binecuvântat.

Și pentru că, așa cum spune Sfânta Scriptură, „binecuvântarea părinților întărește casa fiilor” (*Isus Sirah* 3, 9), Preasfințitul a făcut eforturi ca la această întâlnire în duh cu păstoriții săi să fie aduse, de la Galați, moaștele Sfântului Apostol Andrei, primul părinte al creștinismului românesc. A fost, deci, semnificativă această exprimare a comuniunii dintre Preasfințitul părinte Vincențiu și păstoriții săi la o sărbătoare atât de intim întipărită în sufletele acestora. Totodată, ea a coincis cu prezența apostolică aici a primului apostol chemat al Mântuitorului și ocrotitor al românilor.

Grija arhierelui nostru pentru organizarea și desfășurarea memorabilă a acestui moment duhovnicesc și istoric al eparhiei noastre s-a concretizat într-o implicare permanentă, care a mers chiar până la detalii. Pregătirea Catedralei episcopale, stabilirea traseului procesiunii și a locului de închinare, implicarea autorităților locale în susținerea evenimentului etc., toate au fost minuțios studiate și discutate, pentru ca procesiunea ce urma să aibă loc și primul hram al Mănăstirii Slobozia astfel sărbătorit să fie clipe ziditoare și de neuitat.

Întâmpinarea sfințelor moaște a avut loc vineri, 6 noiembrie 2009, în jurul orei 11.00. Delegația Arhiepiscopiei Dunării de Jos, în frunte cu Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Casian, care plecase în dimineața acelei zile din Galați, de la Catedrala Arhiepiscopală, cu neprețuitul odor, avea să fie primită în jurisdicția Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, în Parohia Iazu, aflată la granița dintre cele două eparhii, de către ierarhul nostru, înconjurat de o parte dintre preacucernicii consilieri bisericești, preoții de la parohiile din vecinătate și de sute de credincioși. Vizita apostolică pe care o făcea credincioșilor din Bărăgan primul apostol al lui

Hristos fusese pregătită aici încă de dimineață, prin săvârșirea Sfintei Liturghii la biserica parohială. Sosirea mult așteptată a scos la iveală bucuria credincioșilor, care s-au închinat și au sărutat sfintele moaște, unii pentru prima oară. Momentul a fost impresionant, atât prin conștientizarea locuitorilor din Iazu a darului pe care comunitatea lor îl primea, anume trecerea și scurta oprire ale Sfântului Apostol Andrei prin localitatea lor, cât mai ales prin fervoarea duhovnicească a credincioșilor, care uneau ospitalitatea cu rugăciunile de cerere și laudă aduse lui Dumnezeu pentru cinstea ce li se făcea. Trăiau atmosfera pe care o simțeau cei ce primeau mesajul evanghelic acum două mii de ani. Prezența primului apostol al Domnului propovăduia fără cuvinte.

Întâmpinată cu tradiționala pâine și sare, precum și de numeroși copii ce purtau în brațe icoane ale Sfântului Apostol Andrei, delegația ce aducea sfintele moaște a oferit Preasfințitului Vincențiu spre închinare prețiosul dar, care a fost depus pe o masă special amenajată. Apoi a urmat rostirea unei ectenii.

Încheierea momentului întâmpinării a fost întârziată o scurtă perioadă datorită stării sufletești și pietății mulțimii credincioșilor, care voia a săruta sfintele moaște, precum și datorită dorinței acestora ca sfintele moaște să mai zăbovească preț de câteva clipe în localitatea lor.

Sosirea la Catedrala episcopală a celor doi ierarhi care aduceau sfintele moaște a fost așteptată de preoții și credincioșii adunați aici în număr mare. Primirea a avut loc la clopotnița catedralei, sfânta raclă fiind transferată pe o litiară anume pregătită, purtată de patru preoți. Apoi, după binecuvântările date de ierarhi preoților și credincioșilor ce veneau să le sărute mâinile, preoții, ierarhii și credincioșii s-au îndreptat spre Catedrala episcopală, având în frunte pe elevii seminariști ce purtau prapuri și ripide.

În interiorul sfântului locaș aștepta deja o mulțime de credincioși, astfel că, după ce racla a fost așezată în naosul catedralei și cei doi ierarhi au intrat în altar pentru a se închina, încăpătorul edificiu devenise aproape plin. Preacucernicii consilieri și diaconi de la Centrul Eparhial s-au adunat apoi în jurul sfintelor moaște, pentru a săvârși slujba rânduită a *Te Deum*-ului, de mulțumire pentru binefacerile primite de la Dumnezeu. În urmă cu cinci ani, moaștele Sfântului Apostol Andrei fuseseră aduse pentru prima oară la Catedrala episcopală din Slobozia cu ocazia sfințirii acesteia. Binecuvântarea sa apostolică înmulțise de atunci realizările: pictura era acum aproape finalizată, relicvarul cu sfinte moaște fusese îmbogățit, iar împodobirea cu mozaic a pridvorului era încheiată. De aceea, slujba *Te Deum*-ului nu era una în care se exprima doar bucuria (re)aducerii moaștelor Sfântului Apostol Andrei la Slobozia, ci și mulțumirea pentru darurile bogate, revărsate de Dumnezeu asupra noastră prin rugăciunile sale.

Cei doi ierarhi, Înaltpreasfințitul Casian și Preasfințitul Vincentiu, au participat alături de credincioși la sfânta slujbă, acordând binecuvântările lor arhieresti, după rânduială, preoților și credincioșilor, iar după încheierea ceremoniei s-au îndreptat către solee.

Preasfințitul Vincentiu a adresat primul un cuvânt de bun-venit și mulțumire Înaltpreasfințitului Casian și delegației conduse de acesta, iar Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Casian a răspuns, la rândul său, ierarhului nostru, apreciind dragostea cu care a fost primit în această catedrală reprezentativă a Bărăganului.

Drept mulțumire pentru dragostea exprimată față de credincioșii episcopiei noastre și receptivitatea cu care a răspuns rugăminții adresate de a îngădui aducerea sfintelor moaște la Slobozia cu ocazia hramului secularei mănăstiri de aici, dar și pentru caldele cuvinte adresate, Preasfințitul Vincentiu a oferit Înaltpreasfințitului Arhiepiscop Casian, în numele tuturor celor prezenți, un frumos cadou arhieresc, și anume, un epitrahil și un omofor. Ierarhul Dunării de Jos a primit cu bucurie acest dar, despre care a mărturisit că îi va aduce aminte de acest moment, exprimându-și dorința de a purta aceste veșminte arhieresti la procesiunea ce urma să aibă loc.

După încheierea cuvântărilor, preoții și credincioșii au început să iasă din catedrală pentru a se așeza într-o formație organizată, în vederea pornirii în procesiune. În timpul slujbei sosiseră numeroși alți credincioși, astfel că esplanada devenise acum neîncăpătoare. Ocolind acum prin partea de miazăzi mărețul edificiu bisericesc, cortegiul ce purta moaștele primului apostol al Mântuitorului s-a pus în mișcare. La clopotniță aștepta o altă mulțime de credincioși, care s-a adăugat procesiunii, astfel că, acum, alaiul bisericesc devenise foarte mare.

Traseul stabilit, și anume Catedrala episcopală-Bulevardul Chimiei-Bulevardul Matei Basarab-Mănăstirea Slobozia, și timpul ales, mijlocul zilei, fuseseră gândite astfel încât majoritatea locuitorilor municipiului Slobozia să poată participa sau vedea procesiunea. Desfășurarea întregului convoi începea cu tinerii ce purtau crucea episcopală, icoana Sfântului Apostol Andrei, ripidele și steagurile bisericești, urmați de zeci de diaconi și preoți. După aceștia se afla însăși racla cu moaștele celui dintâi chemat apostol al lui Hristos, așezată pe o litieră ce era dusă pe umeri de patru preoți, având în spate un vas special pentru tămâiere. Racla era însoțită de cei doi ierarhi, înconjurați, la rândul lor, de preoți, diaconi și de mulțimea credincioșilor, care devenea din ce în ce mai mare, pe măsură ce mulți dintre cei care priveau de pe trotuare se alăturau procesiunii.

Bulevardul principal al municipiului Slobozia răsuna de cântări bisericești, iar fumul din vasul de tămâiere se înălța ca o jertfă spre ceruri. *Cu noi este Dumnezeu, Doamne al puterilor, Acatistul Sfântului Apostol Andrei*, precum și alte

imne liturgice erau cântate și rostite, creând o atmosferă de comuniune eclezială care îi făcea pe oameni să se oprească din drumul lor sau să iasă din instituțiile în care lucrau, pentru a urmări cu interes imaginea rară care li se înfățișa, să se închine și să se smulgă preț de câteva clipe din tumultul vieții cotidiene. Faptul că din ce în ce mai multe persoane făceau acest lucru, iar unii credincioși și credincioase găseau răgazul necesar de a se alătura alaiului bisericesc confirmă faptul că unul dintre scopurile acestui eveniment spiritual era împlinit.

Aceasta deoarece tradiția procesiunilor înseamnă în creștinism nu numai o dovadă de cinstire a sfinților și, prin ei, a lui Dumnezeu, ci și o încercare de deșteptare a lumii dintr-o stare de amorțeală generată de prea multele griji pământești și o chemare la conștientizarea vieții duhovnicești pe care trebuie să o ducă omul ca ființă înzestrată cu rațiune, voință și sentiment.

Treptat, într-un răstimp de aproape o oră, procesiunea a ajuns la Mănăstirea Slobozia, lăsând în urma ei o atmosferă aparte, ce a rămas, cu siguranță, în amintirea oamenilor ce au asistat sau participat la desfășurarea ei.

Punctul final al procesiunii a fost Mănăstirea Slobozia. Sfintele moaște au fost întâmpinate aici de alți numeroși credincioși. Preacuviosul protosinghel Rafael Miț, exarhul Mănăstirilor și Schiturilor din jurisdicția Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, ce urma să fie instalat, cu ocazia hramului, și ca stareț al acestei seculare mănăstiri, le-a oferit celor doi ierarhi spre sărutare Sfânta Evanghelie și Sfânta Cruce.

Litiera care purta sfintele moaște a pătruns apoi pe sub clopotniță între zidurile străvechii ctitorii a voievodului Matei Basarab. Sfântul Apostol Andrei intra acum pentru prima oară în această mănăstire-simbol a credinței locuitorilor Bărăganului. Cei doi ierarhi au intrat, la rândul lor, oprindu-se lângă baldachinul special pregătit pentru așezarea sfințelor moaște, unde acestea au și fost depuse. A urmat rostirea unei ectenii speciale, în care s-au înălțat cereri către Dumnezeu, pentru ca dragostea și ocrotirea Sa să se reverse asupra credincioșilor, sfințelor locașuri și să aducă ajutor în toate cele trebuincioase pentru mântuire.

Cei doi arhieri s-au închinat apoi la sfintele moaște, iar Preasfințitul Vincențiu a rostit un cuvânt de mulțumire și apreciere pentru toți cei care participaseră la procesiunea ce tocmai se încheiase și care acum urmau să cinstească, fiecare, sfintele moaște. De asemenea, ierarhul nostru a prezentat programul liturgic ce urma să se desfășoare și perioada în care sfintele moaște erau depuse spre închinare, și anume din ziua de vineri, 6 noiembrie, până în după-amiaza zilei de luni, 9 noiembrie.

Lăsând credincioșii, parcă din ce în ce mai mulți adunați în curtea vechii mănăstiri, să aducă prinosul lor de cinstire sfințelor moaște ale Sfântului Apostol

Andrei și ale celorlalți sfinți ale căror moaște se găesc în relicvarul din interiorul bisericii, Preasfințitul Vincențiu a intrat împreună cu Înaltpreasfințitul Casian în sfântul locaș.

Ulterior, însoțiți de preacucernicii consilieri, la invitația preacucernicului exarh Rafael Miț, cei doi ierarhi au vizitat stăreția mănăstirii, unde se află și sediul Exarhatului Episcopiei Sloboziei și Călărașilor.

În tot acest timp, credincioșii soseau în permanență pentru a se închina, șirul celor ce așteptau să treacă pe sub baldachinul ce adăpostea sfintele moaște rămânând constant, ba chiar lungindu-se. Slujbele, ce începuseră cu Acatistul Sfântului Apostol Andrei, aveau să se prelungească până târziu în noapte cu Laudele și să continue în același ritm în zilele ce urmau.

Procesiunea cu sfintele moaște produsese o emoție puternică în rândurile credincioșilor municipiului Slobozia, pregătind trăirea duhovnicească a hramului *Sfinților Arhangheli*, ce urma să fie prăznuit duminică, 8 noiembrie.

Cerul noros, care constituise întrucâtva un element îngrijorător în privința desfășurării evenimentului, rămăsese neschimbat, astfel încât părea că și natura ajutase ca trăirea acestui moment duhovnicesc să nu fie în vreun fel tulburată.

Sărbătorirea hramului Mănăstirii *Sfinții Voievozi* primise acum pentru prima oară binecuvântarea apostolică a ocrotitorului României, în felul acesta fiind confirmată și recunoscută încă o dată râvna credincioșilor din Slobozia și din toate localitățile județelor Ialomița și Călărași, care soseau neîntrerupt să se închine la sfintele moaște aduse aici.

Duminică, 8 noiembrie 2009, încă de dimineață, curtea Mănăstirii Slobozia era neîncăpătoare. După ce, în cursul zilelor de vineri și sâmbătă, numeroșii închinători trecuseră în permanență pentru a face rugăciuni și a săruta moaștele Sfântului Apostol Andrei, în ziua hramului, incinta străvechiului așezământ monahal era plină cu cei care doreau să participe la *Sfânta Liturghie*.

Preasfințitul Vincențiu a sosit și s-a închinat, la rândul său, la sfintele moaște depuse sub baldachinul dintre clopotniță și sfântul locaș al mănăstirii, după care a înaintat, binecuvântând pe credincioși și intrând în sfântul altar. Slujba Sfintei Liturghii a fost săvârșită de ierarhul nostru, înconjurat de un sobor de peste douăzeci de preoți și diaconi, consilieri bisericești, protopopi și preoți de la parohiile din Slobozia, mulți dintre ei veniți cu credincioșii la hramul mănăstirii; la loc de cinste s-a aflat părintele pensionar Negoită Ioan, nonagenar, care a slujit zeci de ani la biserica *Sfinții Voievozi*, pe când aceasta avea statut de parohie.

După citirea pericopei evanghelice, Preasfințitul Vincențiu a adresat un cuvânt de învățătură legat de sensul duhovnicesc al cuvintelor ce tocmai fuseseră rostite, iar ulterior a săvârșit două hirotonii. Prima a fost cea a preacucernicului

diacon Marcel-Mihai Neacșu, pentru Parohia Iazu din Protoieria Slobozia, iar cea de-a doua, a tânărului Casian Enache, în treapta de diacon, ce urma să fie ulterior hirotontit preot la Parohia Plătărești din Protoieria Oltenița. Ambele hirotonii au avut o semnificație aparte. Preacucernicul Marcel-Mihai Neacșu va păstori Parohia Iazu, ai cărei credincioși fuseseră primii care primiseră moaștele Sfântului Apostol Andrei la intrarea în eparhia noastră, iar viitorul preot Casian Enache urma să slujească o perioadă, până la construirea unei biserici parohiale, într-o altă străveche ctitorie a voievodului Matei Basarab, la fel ca Mănăstirea Slobozia, al cărei hram tocmai se sărbătorea, și anume în biserica Mănăstirii Plătărești.

La sfârșitul slujbei, Preasfințitul Vinčențiu a săvârșit hirotesia întru stareț al Mănăstirii Slobozia a preacuviosului Rafael Miț, exarhul Mănăstirilor și Schiturilor din episcopia noastră, iar preacucernicul Dumitru Păduraru, consilier administrativ-bisericesc, a dat citire Deciziei de numire a preacuvioșiei sale. Sărbătoarea onomastică a noului stareț a coincis în mod fericit cu instalarea sa oficială ca diriguitor al Mănăstirii Slobozia, unde, deși numit de curând, a adus deja un suflu nou de viață duhovnicească. Emoțiile și bucuria momentului au fost exprimate de preacuvioșia sa prin mulțumirea adresată Preasfințitului Vinčențiu pentru încrederea și încurajările pe care i le-a oferit prin încredințarea acestei noi misiuni.

Fiind un moment semnificativ în viața municipiului Slobozia, reprezentat atât de hramul, cât și de instalarea unui nou stareț, autoritățile locale de stat au fost prezente, exprimându-și astfel aprecierea și recunoașterea pentru eforturile făcute de ierarhul nostru de a pune în valoare acest reper identitar al ialomițenilor, care este Mănăstirea Slobozia.

Ulterior, Preasfințitul Vinčențiu a rostit o cuvântare de încheiere în care a mulțumit credincioșilor din biserica arhiplină a mănăstirii pentru faptul că au răspuns și au trăit duhovnicește prăznuirea hramului sfântului locaș, pe care l-a intitulat simbolic „catedrala voievodală” a Sloboziei, precum și pentru că au participat la procesiunea cu moaștele Sfântului Apostol Andrei din ziua de vineri, care precedase praznicul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil.

Mai mult, întrucât modul în care a fost sărbătorit acest hram a fost primit cu atâta receptivitate, Preasfințitul Vinčențiu și-a exprimat dorința, pe care apoi avea să o și oficializeze, de a mai împodobi cu un hram această veche mănăstire, care să fie așezat într-o altă perioadă a anului, și anume primăvara; sărbătoarea aleasă pentru a deveni al doilea praznic al secularului așezământ monastic avea să fie *Izvorul Tămăduirii*. În acest fel, prăznuirea hramului Mănăstirii Slobozia din acest an a marcat și o hotărâre istorică, ce va fi reamintită peste secole.

După încheierea slujbei, Preasfințitul Vincentiu, înconjurat de preoții coslujitori, a ieșit din sfântul locaș binecuvântând mulțimea credincioșilor care dorea să-i sărute dreapta și apoi a oferit câteva interviuri posturilor de televiziune care erau prezente la acest eveniment.

*

Procesiunea cu moaștele Sfântului Apostol Andrei, ce a precedat sărbătoarea hramului Mănăstirii Slobozia, a fost un eveniment care și-a atins scopul duhovnicesc și misionar pe care l-a urmărit. Întâlnirea Preasfințitului Vincentiu cu credincioșii din Eparhia Sloboziei și Călărașilor a căpătat astfel, la puțină vreme de la întronizarea sa, și o dimensiune duhovnicească, pe lângă cea istorică.

Dacă întronizarea ierarhului nostru în Catedrala episcopală va rămâne înscrisă în cronică Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, procesiunea organizată cu sfințele moaște va fi însă consemnată în sufletele credincioșilor, care s-au bucurat de această dată de binecuvântarea primului apostol al Mântuitorului, dar au resimțit și grija evidentă a arhipăstorului nostru pentru eparhia ce i-a fost încredințată spre conducere, învățătură și sfințire.

NOVTĂȚI EDITORIALE

Noutăți editoriale

1. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Despre post*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, 58 pp.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, a apărut cartea *Despre Post* a Sfântului Vasile cel Mare, primul volum din colecția de texte patristice *Sfinții Capadocieni*, în traducerea Pr. Prof. Dumitru Fecioru.

„Așezământ dumnezeiesc dat omului pentru păstrarea vieții sale, încă de la crearea sa (*Facere* 2, 17), postul a fost consacrat ca nevoiță a vindecării și întăririi firii umane și ca armă tare împotriva duhurilor necurate, alături de rugăciunea smerită, după cum ne învață Însuși Fiul lui Dumnezeu întrupat, Hristos Domnul (cf. *Matei* 4, 2; *Marcu* 9, 29). De aceea, postul este o practică bisericească pe care Sfinții Părinți au prețuit-o, făcând din ea un mod de viață care trebuie împărtășit tuturor. Între ei, Sfântul Vasile cel Mare (330-379) – el însuși un neîntrecut postitor – strălucește în chip deosebit prin învățătura pe care ne-a dăruit-o mai ales în *Omiliile* sale despre post și împotriva patimii beției, rostite în vremea Postului Mare.

Mari și nebănuite sunt foloasele postului descoperite nouă de Sfântul Părinte Capadocian. Acestea sunt: împăcarea cu Dumnezeu, tămăduirea de patimi și de suferințe, sfințirea cugetului, a cuvântului și a simțirii, restabilirea părtășiei cu semenii prin înfrângerea lăcomiei, a violenței și a certurilor. „Dacă ar domni postul, ne învață Sfântul Vasile cel Mare, nu s-ar mai făuri arme, n-ar mai fi tribunale, n-ar mai fi închisori... Postul i-ar fi învățat pe toți să se înfrâneze nu numai de la mâncare, dar să izgonească și iubirea de arginți, lăcomia, precum și orice viciu” (*Omilia* II, 5). Iar când descrie calitățile omului postitor, Sfântul Vasile cel Mare scrie: „Fața celui ce postește îți inspiră respect; nu e îmbobocită cu roșeață nerușinată, ci e împodobită cu o paloare pe care este zugrăvită înfrânarea; ochiul celui ce postește este blând, mersul – măsurat, fața – serioasă, netulburată de râs nestăpânit. Cel ce postește este măsurat la cuvânt și curat la inimă” (*Omilia* I, 9).

Date fiind claritatea, concizia și frumusețea acestor învățături despre post și cumpătare ale Sfântului Vasile cel Mare, un adevărat imn înălța: aceste nevoițe care curățește și luminează sufletul și trupul creștinului, binecuvântăm publicarea lor – pentru un larg folos bisericesc și duhovnicesc – în acest prim volum din colecția de texte patristice *Sfinții Capadocieni* consacrată acestora, în anul închinat comemorării lor omagiale – 2009, de către Patriarhia Română” (extras din *Cuvântul înainte* al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)¹.

2. Pr. Mihai HAU (coord.), *Dubul Sfânt a innoit-o*, Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009, 208 pp.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, la editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, a apărut albumul *Dubul Sfânt a innoit-o*, dedicat Catedralei Patriarhale din București. Albumul surprinde momente din cursul restaurării și de la resfințirea Catedralei Patriarhale. Catedrala, un monument de arhitectură dintre cele mai reușite ale secolului al XVII-lea, cu toate modificările suferite de-a lungul timpului, înfuntând incendii și cutremure, și-a păstrat până astăzi caracteristicile și aspectu inițial. În urma lucrărilor de restaurare din lunile mai-octombrie 2008, Catedrala Patriarhală și-a redobândit caracteristicile specifice, noblețea și eleganța. Albumul surprinde momente din cursul restaurării și de la resfințirea Catedralei Patriarhale, din data de 26 octombrie 2008².

3. SFÂNTUL NICOLAE CABASILĂ, *Despre viața în Hristos*, trad. Fr. Prof. Teodor Bodogae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, 264 pp.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, a apărut lucrarea *Despre viața în Hristos* a Sfântului Nicolae Cabasila.

„Cunoașterea dobândită prin harul Sfințelor Taine face să încolțească și apoi să crească iubirea plină de recunoștință a creștinului pentru Hristos, ca răspuns la nemăsurata lui bunătate. Sfântul Nicolae Cabasila ne învață că numai «când

¹ Sursa: http://basilica.ro/stiri/bnoutati_editoriale_b_isfantul_vasile_cel_mare_despre_posti.html

² Sursa: http://basilica.ro/stiri/al_doilea_album_dedicat_catedralei_patriarhale_din_bucuresti_publicat_la_editura_cuvantul_vietii.html

cunoaștem în toată deplinătatea Binele și Frumosul, atunci când Îl iubim cu toată căldura și cu toată puterea ce I se cad». Devenind astfel conștienți de harul curățitor și sfințitor împărtășit nouă prin Sfintele Taine, devenim în același timp și mai prevăzători, străduindu-ne cu încordare pentru a nu-l pierde ușor. Sfântul Nicolae Cabasila ne oferă multe învățături despre această luptă duhovnicească” (extras din *Cuvântul înainte* al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)³.

4. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Despre lăcomie. Către bogați. Omilie rostită în timp de foamete și secetă*, trad. Pr. Prof. Dumitru Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, București, 2009, 70 pp.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, a apărut lucrarea *Despre lăcomie. Către bogați. Omilie rostită în timp de foamete și secetă* a Sfântului Vasile cel Mare.

„Împlinitor plin de râvnă, încă din anii tinereții, al îndemnului Mântuitorului Hristos: «Vindeți averile voastre și dați milostenie» (Luca 12, 33), Sfântul Vasile cel Mare a fost deopotrivă și un energic propovăduitor al faptelor iubirii și împreună-pătimirii creștine, al atitudinii fraterne în fața sărăciei și a durerii aproapelui. De aceea, cuvântul său se îndreaptă necruțător împotriva celor avuți și avari, în mare măsură răspunzători, prin neomenia arătată, de nefericirea semenilor lor lipsiți și de puținul necesar traiului. Lăcomia de bunuri perisabile a celor bogați trădează de fapt funciara și pierzătoarea lor sărăcie: «Ești sărac în iubirea de oameni, îi spune Sfântul Vasile bogatului din toate timpurile, sărac în credința în Dumnezeu, sărac în nădejdea vieții veșnice» (*Despre lăcomie*, 6). Patima înavuțirii întunecând, ca orice înrobire spirituală, cugetul celui stăpânit de ea, Sfântul Vasile o asimilează unei «beții» (*Către bogați*, 6). Antidotul acestei jalnice stări este doar dreapta înțelegere a rostului celui bogat în această lume, să fie milostiv: «Ești slujitorul bunului Dumnezeu, îi spune acestuia Marele Vasile, iconomul semenilor tăi» (*Despre lăcomie*, 2). Doar ridicarea gândului la Dumnezeu – Dăruitorul și adevăratul Stăpân al bunurilor acestei lumi, recunoașterea în cei nevoiași a fraților preamici (cf. *Matei 25, 40*) ai Domnului care trebuie sprijiniți și aducerea aminte de moarte și de dreapta Judecată viitoare pot, după învățătura Sfântului Vasile, să stingă patima înrobitoare și pustiitoare a lăcomiei de lucruri vremelnice” (extras

³ Sursa: http://basilica.ro/stiri/bnoutati_editoriale_sfantul_nicolae_cabasila_idespre_viata_in_hristosi_bucuresti_2009b.html

din *Cuvântul înainte* al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)⁴.

5. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Cele trei cuvinte ascetice. Constituțiile ascetice. Epistole ascetice*, trad. Prof. Dr. Iorgu Ivan, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, București, 2009, 172 pp.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă a Patriarhiei Române, a apărut lucrarea *Cele trei cuvinte ascetice. Constituțiile ascetice. Epistole ascetice* a Sfântului Vasile cel Mare.

„Confruntând experiența duhovnicească dobândită pe lângă nevoitorii îmbunătățiți din Egipt, Palestina, Siria și Mesopotamia cu învățătura Sfintei Scripturi, Sfântul Vasile cel Mare a înțeles că viața monahală este cea mai intensă trăire a sfaturilor evanghelice. În comunitatea de împreună-nevoitori, unită prin frățietatea duhovnicească, ostenele eliberării de patimi vor izbândi întotdeauna mai ușor, fiindcă obștea oferă mediul în care se poate manifesta iubirea de Dumnezeu și de aproapele.

Deși mai intense duhovnicește, viața și lupta lăuntrică ale celui sau celei care a ales starea monahală sunt totuși mai ușoare decât ale creștinilor rămași în lume. Departe de a fi cruțați de tributul nevoințelor duhovnicești, aceștia au trebuință de mai multă trezvie și râvnă, fiindcă ei se află, spune Sfântul Vasile, «în mijlocul curselor și al tăriei puterilor răzvrătite», având nevoie de «multe ostenele pentru împlinirea poruncilor evanghelice» (*Cuvânt ascetic* I, 2). În schimb, în obștea mănăstirească, toate sunt așezate cu desăvârșită înțelepciune, astfel încât sporirea duhovnicească este înlesnită și atent călăuzită, iar piedicile și pericolele spirituale sunt mai ușor recunoscute și biruite. Pravila de rugăciune și paza neîncetată a gândurilor, înfrânarea simțurilor, ascultarea de un povățuitor virtuos și neîngăduitor față de patimi, munca după putere, străduința după dobândirea blândeței și a bunătații, toate îl ajută pe ascet să cunoască adevărul... Rostul vieții ascetice este acela de a dobândi prin nepătimire «asemănarea vieții dumnezeiești, rămânând pentru totdeauna în fericirea veșnică» (*Cuvânt ascetic* II, 1)” (extras din *Cuvântul înainte* al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)⁵.

⁴ Sursa: http://basilica.ro/stiri/bnoutati_editoriale_sfantul_vasile_cel_mare_idespre_lacomie_catre_bogati_omilie_rostita_in_timp_de_foamete_si_secetai_bucuresti_2009b.html

⁵ Sursa: http://basilica.ro/stiri/bnoutati_editoriale_sfantul_vasile_cel_mare_icele_trei_cuvinte_ascetice_constitutiile_ascetice_epistole_ascetice_bucuresti_2009b.html

6. *Sinaxarul Sfinților Capadocieni, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009, 240 pp.*

În cele 240 de pagini ale sale, volumul prezintă viețile Sfinților Capadocieni, începând cu Sfântul Vasile cel Mare, Arhiepiscopul Cezareei Capadociei, sărbătorit la 1 și 30 ianuarie, și încheind cu Sfântul Cuvios Sava cel Sfințit, prăznuit pe 5 decembrie. Sunt descrise viețile a 56 de sfinți, unele dintre texte fiind însoțite și de icoanele acestora.

Preafericitul Părinte Patriarh Daniel evidențiază, în *Prefața* lucrării, motivul pentru publicarea acestui sinaxar special: „Anul acesta se împlinesc 1630 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Vasile cel Mare (379-2009), unul dintre cei mai cunoscuți Sfinți Părinți ai Bisericii Ortodoxe, mare teolog și înțelept păstor de suflete. Cu acest prilej, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a declarat anul 2009 *An comemorativ-omagial al Sfântului Vasile cel Mare și al tuturor Sfinților Capadocieni*. Volumul de față, intitulat *Sinaxarul Sfinților Capadocieni*, apare cu binecuvântarea noastră la editura *Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei*, pentru a aduce prinos de cinstire tuturor acestor «prietenii și casnici ai lui Dumnezeu» din ținutul Capadociei” (p. 3). Privind conținutul acestei cărți, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel subliniază: „În ceata Sfinților Capadocieni prezentați în acest volum strălucesc corifeii ai Bisericii, sfinți părinți teologi, mari dascăli ai lumii și ierarhi ca Sfântul Vasile cel Mare, Sfântul Grigorie de Nyssa, Sfântul Grigorie de Nazianz, sfinți mărturisitori și mucenici, precum Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, Purtătorul de biruință, Sfântul Mucenic Sava de la Buzău, Sfântul Mucenic Mercurie, sau sfinți cuvioși și rugători fierbinți, ca Sfântul Teodosie cel Mare, începătorul vieții de obște, Sfântul Cuvios Sava cel Sfințit și alții. Atributele și epitele laudative care au fost atașate individual numelor acestor sfinți sunt un indiciu semnificativ al virtuților pe care le-au cultivat. De pildă, Sfântul Vasile cel Mare este numit «marele ochi al Bisericii», adică «lumină călăuzitoare». Sfântul Grigorie de Nazianz este numit «tâlcuitor al tainelor dumnezeiești». Priviți împreună, acești minunați sfinți ai pământului Capadociei și ai Bisericii universale ne arată taina Evangheliei lui Hristos, care a rodit într-un popor credincios aceste raze și chipuri de lumină, sfințind timpul și formând legături între generații și între popoare, pentru că în ei «Iisus Hristos, ieri și azi și în veci este Același» (*Evrei 13, 8*)” (p. 4)⁶.

⁶ Sursa: http://basilica.ro/stiri/isinaxarul_sfintilor_capadocienii_volum_aparut_la_editura_icuvariantul_vietiii_a_mitropoliei_munteniei_si_dobrogei.html

7. **Emilian POPESCU, Adrian MARINESCU (eds.), *Sfântul Vasile cel Mare – închinare la 1630 de ani. Studia Basiliانا I-III*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009, 692 pp. (vol. I), 646 pp. (vol. II), 540 pp. (vol. III)**

Sfântul Vasile cel Mare – închinare la 1630 de ani este subtitlul celor trei volume din *Studia Basiliانا*, lucrare ce reunește studii de nivel academic privitoare la viața și opera marelui Capadocian. Articolele reprezintă contribuții teologice și istorice românești inedite, menite să expună varietatea preocupărilor Sfântului Vasile în domeniile teologiei, spiritualității și vieții practice. Comunicările publicate explică popularitatea ierarhului Cezareei în spațiul românesc prin legăturile directe avute cu personalități religioase și politice de pe teritoriul țării noastre.

Studiile și articolele înmănunchate în volumele omagiale dedicate Sfântului Vasile cel Mare întăresc actualitatea și reverberațiile constante ale mesajului pe care viața, învățăturile și fapta celui mai mare dintre Sfinții Capadocieni le au asupra dimensiunilor și aspectelor complexe ale contemporaneității noastre, așa cum reliefa în *Cuvântul înainte* al primului volum Preafericitul Părinte Patriarh Daniel: „El este contemporanul nostru prin mesajul profund și actual, privind valoarea infinită a persoanei umane, lumea ca dar și limbaj al înțelepciunii lui Dumnezeu, valoarea sacră a familiei credincioase și virtuoză, lumina sfințitoare a vieții monahale, datoria permanentă a fiecărui creștin de a lucra pentru unitatea Bisericii, responsabilitatea creștinului în viața socială pentru a promova dreptatea și întrajutorarea, pacea și cooperarea spre binele comun”.

„Cele două volume, I și II, ale colecției *Studia Basiliانا*, apărute de curând (2009) au reunit studii ale teologilor și istoricilor români publicate în cursul timpului și dedicate cercetării vieții și operei Sfântului Vasile cel Mare. Volumul de față, al III-lea, cuprinde, însă, studii inedite, prezentate sub formă de comunicări la Simpozionul Comisiei Române de Istorie Ecclesiastică din 2-3 octombrie 2008, care a avut loc la Centrul Cultural-Social *Sfântul Ierarh Calinic* de la Cernica, închinat tot cinstitii Sfântului Vasile cel Mare la 1630 de ani de la trecerea sa la cele veșnice.

Comunicările publicate acum abordează aspecte diverse din viața și activitatea marelui Părinte al Bisericii, scoțând în evidență elemente mai puțin cunoscute ale biografiei sale ori ale familiei. Rezultă, din cercetarea scrisorilor sale, că Sfântul Vasile nu s-a născut în orașul Cezareea Capadociei, cum se susține de obicei, ci în regiunea Pontului, poate acolo unde se afla casa părintească și moșia, adică în satul Annisa de pe malurile râului Iris, aproape de orașelul Ibora. Cezareea i-a devenit a doua patrie abia după vârsta de 12 ani, când se mută aici.

pentru studii și rămâne să-și exercite misiunea de preot și apoi de arhiepiscop și mitropolit al întregii provincii.

Totodată, ele scot în evidență învățăturile ale Sfântului Vasile cel Mare neabordate până acum în literatura românească, așa cum, de pildă, sunt cele despre teologia icoanei, care au contribuit la formularea doctrinei ortodoxe devenită oficială și folosită ca armă de luptă împotriva iconoclaștilor. Impresionante sunt și amănunțele pe care Sfântul Vasile ni le dă despre cultul creștin în primele veacuri și muzica folosită în biserici. Ca și în alte împrejurări, când el a subliniat puterea tradiției pentru a justifica folosirea semnelor Sfintei Cruci de către creștini, din cele mai vechi timpuri, ori îndreptarea lor către Răsărit în momentul rugăciunii, tot așa el arată modul intonării psalmilor în Biserică și al altor cântări. Una dintre cele mai vechi cântări este Lumină Lină, transmisă din generație în generație și care are un conținut dogmatic de cea mai mare importanță, fiindcă atestă cinstirea Sfântului Duh ca Dumnezeu împreună cu Tatăl și cu Fiul. Sfântul Vasile a adus-o în discuție și în disputa pnevmatomahă a vremii sale, indicând modul cum se cântau psalmii în Capadocia.

Ca și în volumele precedente, cititorul va găsi, în cel de față, studii privind legăturile Sfântului Vasile cel Mare cu teritoriul românesc, completându-se sau clarificându-se, după caz, ceea ce s-a scris până acum. Nici legăturile Marelui Părinte Capadocian cu lumea occidentală și influențele directe asupra monahismului benedictin nu lipsesc în aria preocupărilor colaboratorilor acestui volum. De asemenea, unele studii continuă să-l redescopere pe Sfântul Vasile cel Mare ca exemplu în ceea ce a însemnat filantropia și milostenia creștină, pedagogul și umanistul care a avut ca model pe Mântuitorul Iisus Hristos. În felul acesta, s-au pus bazele liniilor directe în societatea în care aceste virtuți au putut deveni caracteristici ale civilizației bizantine.

Nădăjduim că volumul acesta va contribui la îmbogățirea cunoștințelor noastre despre complexitatea creației doctrinare și practice a Sfântului Vasile cel Mare, care și-a meritat denumirile de Mare și Sfânt, acordate încă din timpul vieții de contemporani celebri. Atât el, cât și familia sa, care a dat Bisericii mulți sfinți, rămân exemple de admirat și urmat de oameni din toate timpurile” (extras din *Cuvântul înainte* la volumul al III-lea, al Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române)⁷.

Surse: http://basilica.ro/stiri/bnoutati_editorialeb_isfantul_vasile_cel_mare_inchinare_la_1_630_de_anii.html; http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_istudia_basiliana_2_sfantul_vasile_cel_mare_inchinare_la_1_630_de_anii.html; http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_istudia_basiliana_3_sfantul_vasile_cel_mare_inchinare_la_1_630_de_anii.html

8. SFÂNTUL GRIGORIE DE NYSSA, *Despre Rugăciunea Domnească*, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2009, 100 pp.

La Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române a apărut volumul *Despre Rugăciunea Domnească* al Sfântului Grigorie de Nyssa. Lucrarea, tradusă din limba greacă de către părintele Dumitru Stăniloae și tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, a apărut în noua colecție patristică publicată cu ocazia *Anului omagial al Sfinților Capadocieni*. În *Cuvântul înainte*, Preafericirea Sa arată care este importanța duhovnicească a rătăcirii Rugăciunii Domnești, „Tatăl nostru”, de către Sfântul Grigorie de Nyssa și subliniază necesitatea unei asemenea cărți în contextul crizelor de tot felul prin care trece societatea actuală. Spirit speculativ neîntrecut și scriitor harismatic, unul dintre cei mai mari teologi ai primelor veacuri creștine, Sfântul Grigorie de Nyssa ne-a lăsat în această lucrare de mici dimensiuni neprețuite comori duhovnicești, pe care suntem invitați să le descoperim ca cititori și rugători⁸.

9. Adrian LEMENI (coord.), *Repere patristice în dialogul dintre teologie și știință*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009, 396 pp.

Volumul, realizat de un colectiv de autori coordonat de Adrian Lemeni, este structurat pe cercetarea unor teme semnificative din domeniul dialogului dintre teologie și știință. Investigarea este realizată în direcția „actualizării și valorificării reperelor gândirii patristice, în teme reprezentative din contemporaneitate și care vizează dialogul dintre teologie și știință”. Dezbateră este dispusă în patru capitole: (1) *Incognoscibilitatea, premisă a gnosologice patristice valorificată în contextul epistemologic al științei contemporane*; (2) *Despre energii în termeni de creat și necreat*; (3) *Omul în perspectiva întâlnirii cruciforme dintre verticala transcendentului și orizontala imanentului*. Repere de antropologie creștin-ortodoxă; (4) *Raționalitatea creației*.

În *Prefața* acestui volum colectiv, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel arată că, „asumând reperele patristice în dialogul dintre teologie și știință, se dă o mărturie despre identitatea profundă a teologiei care nu se epuizează în cercetarea academică, ci presupune trăirea în Hristos prin experiența harului în viața Bisericii”⁹.

⁸ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_idespre_rugaciunea_domneascai.html

⁹ Sursa: http://basilica.ro/stiri/irepere_patristice_in_dialogul_dintre_teclogie_si_stiintai.html

10. SFÂNTUL GRIGORIE AL NYSSEI, *Despre Fericiri*, trad. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române, București, 2009, 130 p.

La Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române a apărut cartea *Despre Fericiri* a Sfântului Grigorie al Nyssei. Lucrarea, apărută cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, este o traducere a textului grec apărut în colecția *Patrologia Graeca*, efectuată și adnotată de Părintele Profesor Dumitru Stăniloae.

Preafericirea Sa, în *Cuvântul înainte* al cărții, arată că „Fericirile sunt, pentru Sfântul Grigorie al Nyssei, o scară, ale cărei trepte înalță din virtute în virtute, potrivit luptei fiecăruia cu patimile egoiste și potrivit dorinței fiecăruia de a dobândi sfințenia. Ordinea Fericirilor nu este întâmplătoare, ne asigură Sfântului Grigorie al Nyssei, ci ea arată cum se înlănțuie virtuțile care imprimă în sufletul celui credincios acele trăsături sfinte care-l deschid spre împărăția cerurilor”¹⁰.

11. SFÂNTUL GRIGORIE TEOLOGUL, *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos. Cuvânt la Sfintele Paști. Panegiric (cuvânt de laudă) la Sfântul Vasile cel Mare*, trad. Pr. Drd. Eugen Morar, Pr. Prof. Nicolae Donos, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române, București, 2009, 162 pp.

La Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române a apărut un nou volum care redă trei cuvântări ale Sfântului Grigorie Teologul: *Cuvânt la Nașterea Mântuitorului Iisus Hristos, Cuvânt la Sfintele Paști și Panegiric (cuvânt de laudă) la Sfântul Vasile cel Mare*. Cartea este publicată cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, figurând în colecția consacrată Sfinților Capadocieni.

În *Cuvântul înainte* al cărții, Preafericitul Părinte Daniel observă: „Cuvântările publicate în acest volum ne fac cunoscută o învățătură patristică profundă despre cele două mari taine și evenimente ale iconomiei mântuirii noastre, Întruparea și Învierea Domnului nostru Iisus Hristos, într-o rostire expresivă, cizelată cu artă și vibrând de efuziuni înălțătoare. Cât despre Panegiricul dedicat Sfântului Vasile cel Mare, cuprins și el în acest volum, acesta reprezintă un luminos și fidel portret spiritual făcut marelui Părinte Capadocian, o evocare impresionantă, în care putem distinge însă și frumosul chip lăuntric al scriitorului sfânt”¹¹.

¹⁰ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_idespre_fericirii.html

¹¹ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_sfantul_grigorie_teologul_cuvantari_la_nasterea_domnului_la_sfintele_pasti_si_la_sfantul_vasile_cel_mare.html

12. Preafericitul Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009, 922 pp.

În rândul recentelor apariții la editura *Basilica* a Patriarhiei Române se numără și volumul *Misiune pentru mântuire. Lucrarea Bisericii în societate* a Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.

Structurat în XIII părți distincte și o anexă, volumul se deschide cu mesajul rostit de cel de-al șaselea Patriarh al României, cu prilejul alegerii sale în demnitatea de Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române, în Aula Palatului Patriarhiei, în ziua de 12 septembrie 2007, în care s-a subliniat că „o teologie adevărată este o conștiință misionară a Bisericii. Avem nevoie, așadar, de toate instituțiile bisericești care există și care au nevoie și ele de sprijinul Sfântului Sinod, iar Sfântul Sinod are nevoie de sprijinul tuturor”.

După cuvintele oficiale ale Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, rostite cu prilejul alegerii sale în demnitatea de Întâistătător al Bisericii, urmează Gramatele Mitropolitane și Patriarhale cu ocazia întronizării unor ierarhi români în diferite demnități, precum și cuvântările și mesajele rostite cu aceste prilejuri.

Aici sunt cuprinse și Tomosurile de canonizare pe care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române le-a întocmit și aprobat în toată această perioadă, arătând prin aceasta că se cuvine să aducem cinstire și pomenire celor ce s-au învrednicit și primească din mâna Domnului cununa vieții. „Cuvios și drept lucru este a cinsti pomenirea celor ce s-au săvârșit întru sfințenie, care au câștigat de la Dumnezeu îndrăznire datorită vieții lor pline de evlavie și de fapte bune. Pe aceștia, Tatăl Cel din ceruri i-a pătruns cu lumina harului Duhului Sfânt și prin Fiul Său s-au făcut «prietanii Lui» (*Iovani 15, 14*). Biserica cinstesc pe sfinți cu laude și cântări, împreună cu Prorocul de Dumnezeu insuflat David, care zice: «Eu am cinstit foarte pe prietenii Tăi, Dumnezeule, și foarte s-a întărit stăpânirea lor» (*Psalmul 138, 17*), pentru că aceștia au împlinit voia lui Dumnezeu”, se arată în Tomosul Sinodal al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române pentru canonizarea Sfinților Cuvioși Nemțeni. Lucrarea de față cuprinde, spre folosul credincioșilor din țară, dar și din diaspora românească, și hriscavele de sfințire și de resfințire a locașurilor de cult din Arhiepiscopia Bucureștilor, interviurile acordate de Părintele Patriarh Daniel postului de Radio România Actualități și postului național de televiziune (TVR 1), cuvintele și mesajele punctuale adresate la simpoziioane, colocvii, conferințe și cu alte diverse ocazii.

În finalul volumului, la capitolul anexe, după cum aflăm din prefață, „au fost incluse documente care, deși nu au fost scrise sau rostite direct de către Preafericitul

Sa, se referă la aspecte ce privesc nemijlocit activitatea Întâistătătorului Bisericii noastre.

Așezate cu o atență pedagogie catehetică și pastorală, textele din acest volum redau clericilor și credincioșilor o imagine panoramică și o oglindă a activității bisericești din această perioadă și, deși sunt foarte diferite ca stil, prin conținut și formă dovedesc faptul că s-au născut îndeosebi prin grija pentru respectarea Tradiției ortodoxe, dar și prin viziune și modernitate, Întâistătătorul Bisericii noastre oferind, printr-o vădită grijă pastorală, intuiție misionară, competență lingvistică, academică, obiectivitate științifică și un prilej de reflecție asupra vieții bisericești și lucrării misionar-evangelice a Bisericii în lume¹².

13. *Viața, acatistul și paraclisul Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou*, Editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009, 92 pp.

Cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la editura *Cuvântul Vieții*, a apărut *Viața, acatistul și paraclisul Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou*.

În *Cuvântul înainte*, intitulat „În sfinți cinstim harul lui Dumnezeu lucrător în oameni”, Preafericitul Părinte Daniel vorbește despre pilda Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou și puterea lui de mijlocire pentru cei care aleg să răspundă chemării la sfințenie a Mântuitorului Hristos.

Alături de viața, acatistul și paraclisul Sfântului Cuvios Dimitrie cel Nou, această ediție prezintă cuvântul Sfântului Ioan Damaschin despre cinstirea sfinților și a moaștelor acestora și precizări ale părintelui Dumitru Stăniloae despre motivele cinstirii moaștelor¹³.

14. *Preafericitul Părinte DANIEL, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Teologie și spiritualitate*, Editura *Basilica* a Patriarhiei Române, București, 2009, 320 pp.

La editura *Basilica* a Patriarhiei Române a apărut lucrarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, *Teologie și spiritualitate*. Volumul a fost lansat în data de 28 octombrie 2009, în Aula Magna a Palatului Patriarhiei, cu prilejul ședinței solemne a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

¹² Ciprian BĂRA, „Prezentare de carte”, în: *Ziarul Lumina*, 3 nov. 2009, <http://ziarullumina.ro/opinii/prezentare-de-carte-misiune-pentru-mantuire-lucrarea-bisericii-societate>

¹³ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_iviata_acatistul_si_paraclisul_sfantului_cuvios_dimitrie_cel_noui.html

Lucrarea de față, *Teologie și spiritualitate*, a fost pregătită sub îndrumarea Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae și susținută ca teză de doctorat în teologie la Institutul Teologic Universitar Ortodox din București, în data de 30 octombrie 1980, ea fiind versiunea restructurată și condensată a tezei de doctorat susținută la Universitatea de Științe Umane din Strasbourg, Franța, în 19 iunie 1979 (Facultatea de teologie protestantă).

Deși scrisă la vârsta de 28 de ani, în perioada iulie 1979-septembrie 1980, cu pasiune și elan tineresc, lucrarea *Teologie și spiritualitate* conține o bogăție de informații teologice și istorice, fiind actuală mai ales în ceea ce privește tematica și motivația ei. Desigur, între timp, multe din problemele spirituale și sociale ale Occidentului au început să devină și problemele Bisericilor din Europa Centrală și Răsăriteană. Starea spirituală a lumii de azi, profund marcată de un secularism agresiv, cere teologiei noastre academice și pastorale să folosească libertatea de cercetare și exprimare, dobândită după căderea comunismului, pentru a intensifica misiunea pastorală, culturală și socială a Bisericii.

În acest context, *reafirmarea legăturii dintre teologie și spiritualitate, dintre credință și viața creștină se impune cu prioritate conștiinței și activității misionare a Bisericii*¹⁴.

15. Ioanis ZIZIOULAS, Mitropolitul Pergamului, *Euharistie, Episcop, Biserică: Unitatea Bisericii în dumnezeiasca Euharistie și episcop, în primele trei secole creștine*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009, 278 pp.

Cartea Înaltpreasfințitului Părinte Ioanis Zizioulas, Mitropolitul Pergamului, *Euharistie, Episcop, Biserică: Unitatea Bisericii în dumnezeiasca Euharistie și episcop, în primele trei secole creștine* a fost lansată în data de 3 noiembrie 2009, în încheierea Congresului Internațional de Teologie despre Sfântu Vasile cel Mare. La lansare, desfășurată în Aula Magna a Palatului Patriarhiei, a participat și Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care i-a mulțumit Mitropolitului Pergamului pentru lucrarea Înaltpresfinției Sale, tradusă acum și în limba română, la 40 de ani de la susținerea ei ca teză de doctorat, dar mereu actuală, și i-a dăruit medalia „Părintele Dumitru Stăniloae”.

Lucrarea Înaltpreasfințitului Ioanis Zizioulas este publicată la editura Basilica a Patriarhiei Române. În cele 278 de pagini, autorul analizează problema unității Bisericii din perspectiva eclesiologiei primare, centrată pe interdependența dintre Euharistie, Episcop și Trupul lui Hristos. În *Cuvântul înainte*, Preafericitul

¹⁴ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_preafericitul_parinte_patriarh_daniel_iteologie_si_spiritualitatei.html

Părinte Daniel afirmă despre cartea eruditului teolog Ioanis Zizioulas: „Prezentul studiu teologic subliniază cu multă competență existența și intensitatea relației Euharistie-Episcop-Biserică în Biserica apostolică, importanța acestei inter-relații în organizarea Bisericii universale și urmările specifice ale acestei relații unitare în conștiința aceleiași Biserici, formulând răspunsuri foarte actuale în contextul Tradiției vii pe care se edifică permanent Biserica”¹⁵.

16. Arhid. Prof. Dr. Constantin VOICU, *Patrologie*, vol. I-II, Editura *Basilica a Patriarhiei Române*, București, 2009, 384 pp. (vol. I), 408 pp. (vol. II)

La editura *Basilica* a Patriarhiei Române au fost publicate volumele I și II ale *Patrologiei* semnate de Arhid. Prof. Dr. Constantin Voicu. Tipărită cu binecuvântarea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, lucrarea a fost lansată în cadrul ședinței solemne a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, desfășurată miercuri, 28 octombrie 2009. Cu acest prilej, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a acordat Crucea patriarhală Părintelui Profesor Constantin Voicu pentru eforturile depuse în traducerea și promovarea lucrărilor Sfinților Părinți ai Bisericii lui Hristos.

În cele 384 de pagini ale primului volum, autorul prezintă un studiu introductiv despre istoricul Patrologiei și sintetizează repere din viața, activitatea și opera Părinților Apostolici, Apologeților creștini și reprezentanților Școlii alexandrine. În *Cuvântul înainte*, Părintele Profesor Constantin Voicu afirmă: „Patrologia trebuie să cuprindă, în primul rând, pe toți martorii învățaturii din primele opt veacuri, a căror viață și ale căror scrieri sunt, în general, în conformitate cu învățătura Bisericii și căror tradiția creștină le atribuie o autoritate în privința doctrinei. [...] Într-o lume în plin proces de secularizare, care și-a pierdut reperele morale autentice, în care confruntările de ideologii, chiar și cele de natură religioasă, tind să ne arunce în derută și haos, cunoașterea teologiei Sfinților Părinți poate contribui la o înțelegere mai bună a credinței ortodoxe și la capacitatea de a discerne mai bine între adevăr și eroare în exprimarea credinței creștine”¹⁶.

¹⁵ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_ioannis_zizioulas_mitropolit_al_pergamului_ieuharistie_episcop_biserica_unitatea_bisericii_in_dumnezeiasca_euharistie_si_episcop_in_primele_trei_secole_crestinei_editura_basilica_bucuresti_2009.html

¹⁶ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_ipatrologiei_vol_1_editura_basilica_bucuresti_2009.html

17. *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor*, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009, 1326 pp.

La editura *Cuvântul Vieții* a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei a apărut, în colecția *Vita Aeterna*, cartea-album *Domnitorii și Ierarhii Țării Românești. Ctitoriile și mormintele lor*. Lansarea volumului a avut loc în cadrul ședinței solemne a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, desfășurată miercuri, 28 octombrie 2009, de sărbătoarea Sfântului Ierarh Iachint de Vicina, primul mitropolit al Țării Românești, în Aula Magna *Teoctist Patriarhul* din Palatul Patriarhiei, prilej cu care a fost evocată aniversarea în acest an a „650 de ani de existență a Mitropoliei Țării Românești” (1359-2009).

În cuvântul înainte, intitulat *Istorie binecuvântată*, Preafericitul Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, care a inițiat și a binecuvântat această lucrare complexă, a menționat: „Lucrarea aceasta cu un caracter enciclopedic și ilustrativ are valoare de simbol aniversar, fiind totodată o carte de vizită a bisericilor prezentate, prin istoricul și descrierea monumentului cuprinse în cadrul fiecărui medalion. Ea reprezintă acum și cea mai mare colecție de pisanii din Țara Românească. [...] Inițiativa noastră înscrie volumul acesta în rândul preocupărilor ierarhilor Bisericii de a face cunoscute cât mai bine date concrete despre sfintele locașuri ale evlaviei românești, lucrarea fiind asemănătoare catagrafiilor din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea (prima în 1773-1774) și, mai ales, de a preciza când și de cine este ctitorită fiecare biserică. Acest interes s-a manifestat îndeosebi de-a lungul aceluiași secol al XIX-lea, când o seamă de ierarhi, precum mitropoliții Țării Românești Neofit al II-lea (1840-1849) Nifon al II-lea (1850-1875) sau episcopul de Râmnic Ghenadie Enăceanu (1886-1898), ultimul cu o frumoasă lucrare dedicată Inscriptiilor din bisericile Țării Românești, aflată în manuscris la Biblioteca Academiei Române, au facercat să păstreze și să prezinte celor interesați identitatea și particularitățile sântelor locașuri în care se slujește, spre slava lui Dumnezeu, mântuirea credincioșilor și pomenirea ctitorilor”.

Lucrarea, cu un caracter enciclopedic și ilustrativ, este structurată în două părți: a) *Domnitorii Țării Românești și ctitoriile lor*; b) *Ierarhii Țării Românești*. Volumul se deschide cu primele ctitorii voievodale, cu acelea specifice veacurilor al XV-lea și al XVI-lea, urmate de ctitoriile lui Matei Basarab, apoi ce cele ale veacului al XVII-lea, ale Sfântului Voievod Constantin Brâncoveanu, ale domnitorilor fanarioți, de ctitoriile voievodale din perioada Regulamentelor Organice și de ctitoriile regale. Partea a doua a acestui impresionant volun este dedicată ierarhilor Țării Românești din toate eparhiile de sud ale țării. Mitopolia

Țării Românești este reprezentată alături de eparhiile Tomisului, Târgoviștei, Argeșului și Muscelului, Buzăului și Vrancei, Dunării de Jos, Sloboziei și Călărașilor, Alexandriei și Teleormanului, Giurguiului, Tulcei, dar și de Mitropolia Olteniei, ce cuprinde Arhiepiscopia Craiovei și a Râmnicului, împreună cu Episcopiile Severinului și Strehaiei, ale Slatinei și Romanașilor¹⁷.

18. SFÂNTUL VASILE CEL MARE, *Tălcuire duhovnicească la Psalmi*, trad. Pr. Dr. Olimp Căciulă, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2009, 246 pp.

Volumul *Tălcuire duhovnicească la Psalmi* reproduce textul apărut în volumul al XVII-lea al colecției *Părinți și scriitori bisericești*, editat în anul 1986. *Cuvântul înainte* aparține Preafericitului Părinte Patriarh Daniel. „Omiliile la Psalmi, scrie Preafericirea Sa, constituie una dintre operele cele mai iubite și apreciate ale Sfântului Vasile cel Mare”, iar această carte „este o călăuză sigură și înțeleaptă pentru a înțelege cu folos duhovnicesc unii dintre cei mai frumoși Psalmi”.

Lucrarea face parte din ediția omagială apărută la Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă cu prilejul împlinirii, anul acesta, a 1630 de ani de la trecerea la cele veșnice a Sfântului Vasile cel Mare¹⁸.

19. *Îndrumător Bisericesc Administrativ. Ghid practic pentru examenul de capacitate preoțească, administrarea parohiei și a mănăstirii*, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009, 198 pp.

Lucrarea, apărută în 2009 și realizată în cooperare cu sectoarele Centrului eparhial, se constituie într-un adevărat ghid practic în vederea pregătirii examenului de capacitate preoțească, recomandat însă nu doar aspiranților la preoție, ci și pentru administrarea parohiei și a mănăstirii.

20. *Pridvoare ale Cerului. Mănăstirile și Schiturile din Arhiepiscopia Bucureștilor*, Editura Basilica a Patriarhiei Române, București, 2009, 320 pp.

¹⁷ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_idomnitorii_si_ierarhii_tarii_romanesti_ctitoriile_si_mormintele_lori_editura_cuvantului_vietii_a_mitropoliei_munteniei_si_dobrogei_2009.html

¹⁸ Sursa: http://basilica.ro/stiri/noutati_editoriale_a_fost_publicat_comentariul_la_psalmi_a_sf_vasile_cel_mare.html

O carte-eveniment ce ne lipsea, o carte izvorâtă din gândul și sufletul Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, care o și împodobește cu un scurt, dar cuprinzător *Cuvânt înainte*.

În cuvântul său, Părintele Patriarh Daniel sintetizează monahismul ca fiind: „un izvor de evlavie și cultură a sufletului, fără extreme și fără faratisme, pașnic și pastoral, călăuzitor tuturor celor ce vor să fie luminați de Evanghelia Mântuitorului Iisus Hristos!”, iar mănăstirile adevărate – „cetăți ale rugăcunii de noapte și făclii de înviere pentru suflet” (p. 3).

După prezentarea firească a celei dintâi mănăstiri a țării, „maica tuturor bisericilor Valahiei”, cum afirma Nicolae Iorga, Catedrala Patriarhală „Sfinții Împărați Constantin și Elena”, ctitoria voievodului Constantin Șerban Țasaraab (1654-1658), a Paraclisului cel Vechi „Sfântul Mare Mucenic Gheorghe” și „Sfânta Cuvioasă Parascheva”, ctitoria domnitorului Nicolae Mavrocordat și a familiei sale, dar și a Paraclisului cel Nou, ocrotit de Sfinții Grigorie Luminătorul Armeniei, Daniil Sihastrul și Ilie Tesviteanul, ctitoria (din anul 2008) a Părintelui Patriarh Daniel, mănăstirile și schiturile sunt evocate pe rând.

Mai întâi, Stavropighiile: „Sfânta Maria” – Techirghiol, Schitul Dragoslavele și Schitul „Sfânta Ana” – „Cota 1400”, apoi Sfânta Mănăstire Antim – Paraclis patriarhal.

Urmează apoi, în ordine, mănăstirile: Caraiman, Căldărușani, Cernica, Cheia, Chișorani, Christiana, Cornu, Crasna, Darvari (schit), „Duminica Sfinților Români” (Paraclis patriarhal), Găneasa (schit), Ghighiu, Ianculești, Jercălăi („Sfânta Maria” – Schit), Mălăiești, Parepa, Pasărea, Pissiota, Plumbuita, Radu-Vodă, Samurcășești, Sinaia, Sitaru, Snagov, Stavropoleos, Suzana Turnu, Țigănești și Zamfira.

Albumul este opera unui colectiv de redacție coordonat de părintele arhimandrit Timotei Aioanei, părintele arhimandrit Teofil Anăstăsoaic și monahia Atanasia Văetiși. Ilustrația aparține domnului Laurențiu Tăulescu, prelucrată de sora Simona Bucan, iar grafica este opera doamnei Ioana Bita Giulea.

Tiparul a fost executat la Tipografia Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, la București, în cursul lunii septembrie a acestui an.

Alcătuind după o rânduială temeinică, albumul *Pridvoare ale Cerului* are menirea de a transpune în imagini istoria fiecărui sfânt așezământ prezentat dintru începuturi și până astăzi, zbuiciumul existenței sale în timp, valorile sale murale, iconografice sau bibliofile, dar și jertfa și credincioșia viețuitorilo: săi¹⁹.

¹⁹ Sursa: Pr. Mihai HAU, „Prezentare de carte”, în: *Ziarul Lumina*, 7 nov. 2009, <http://ziarulumina.ro/opinii/prezentare-de-carte-pridvoare-ale-cerului>

21. Ileana TOMA, *Singurătatea lui Vlad Țepeș*, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei, București, 2009

22. *Albumul filatelic București – 550 de ani (20 septembrie 1459-20 septembrie 2009)*, Editura Cuvântul Vieții a Mitropoliei Munteniei și Dobrogei (realizat împreună cu Romfilatelia), București, 2009

TRINITAS TV

GRILA DE PROGRAME

- 09.00-11.00 – Sfânta Liturghie (transmisiune directă, Catedrala Patriarhală)
11.00-11.02 – Sinaxar – Sfinții zilei
11.02-11.05 – Cartea Vieții (Evanghelia zilei)
11.05-11.10 – Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la biserici-monumente de artă)
11.10-11.20 – Calea Credinței (cateheză vizuală)
11.20-11.30 – Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)
11.30-11.55 – Atelier biblic (r)
11.55-12.00 – Patristica (documentar)
12.00-13.15 – Biserica azi (r)
13.15-13.20 – Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la importante locuri ce pelerinaj)
13.20-13.30 – Pagini de istorie (documentar)
13.30-13.50 – Film documentar – producție externă (r)
13.50-14.00 – Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)
14.00-14.45 – Convorbirile TRINITAS (r)
14.45-14.50 – Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la importante locuri ce pelerinaj)
14.50-15.00 – Patristica (documentar)
15.00-15.25 – Lumina faptelor bune (r)
15.25-15.30 – Omul de lângă tine
15.30-15.55 – Cuvânt pentru suflet (r)
15.55-16.00 – Artă sacră (clip ce prezintă mozaicuri, vitralii, pictură murală, sculptură decorativă, broderie, elemente de arhitectură bisericească, vase de cult, sfeșnice, candelabre etc.)
16.00-17.00 – Vecernia (transmisiune directă, Catedrala Patriarhală)
17.00-17.02 – Sinaxar – Sfinții zilei
17.02-17.05 – Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la biserici-monumente de artă)
17.05-17.30 – Atelier biblic (dialoguri și documentare pe teme scripturistice)
17.30-17.40 – Calea Credinței (cateheză vizuală)
17.40-17.45 – Omul de lângă tine (vox pop)
17.45-17.55 – Pagini de istorie (documentar)
17.55-18.00 – Patristica (documentar)
18.00-18.15 – Jurnal TRINITAS (știri din actualitatea religioasă)

- 18.15-19.00 – Convorbirile TRINITAS (dezbatere)
- 19.00-19.20 – Film documentar – producție externă
- 19.20-19.30 – Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)
- 19.30-20.00 – Cuvânt pentru suflet (r)
- 20.00-20.02 – Sinaxar – Sfinții zilei
- 20.02-20.05 – Cartea Vieții (Evanghelia zilei)
- 20.05-20.30 – Lumina faptelor bune (dezbatere pe teme de șantier bisericesc, viață parohială generală, activități sociale la nivel parohial)
- 20.30-20.40 – Calea Credinței (cateheză vizuală)
- 20.40-20.50 – Pagini de istorie (documentar)
- 20.50-20.55 – Omul de lângă tine (vox pop)
- 20.55-21.00 – Pașii Pelerinului (clip cu imagini din domeniul artei bisericești)
- 21.00-21.15 – Jurnal TRINITAS – ediția a II-a
- 21.15-22.30 – Biserica azi (dezbatere pe teme de actualitate religioasă și socială)
- 22.30-22.35 – Pașii Pelerinului (clip cu imagini de la importante locuri de pelerinaj)
- 22.35-22.37 – Cartea Vieții
- 22.37-22.40 – Sinaxar – Sfinții zilei
- 22.40-22.50 – Pagini de istorie (documentar)
- 22.50-22.55 – Artă sacră (clip ce prezintă mozaicuri, vitralii, pictură murală, sculptură decorativă, broderie, elemente de arhitectură bisericească, vase de cult, sfeșnice, candelabre etc.)
- 22.55-23.00 – Patristica (documentar)
- 23.00-23.30 – Cuvânt pentru suflet (sfaturi duhovnicești)
- 23.30-23.50 – Film documentar – producție externă (r)
- 23.00-24.00 – Filocalia (lectură filocalică, pilde, poezie)

GRILA DE PROGRAME

Luni - Vineri

- 05.30 – Cântări din slujba Utreniei și rugăciuni pentru toată trebuința
06.00 – Imnul național; Rugăciunea de dimineață
06.20 – Cuvintele credinței
06.30 – Viața Cetății
09.05 – Sfânta Liturghie
10.40 – Atlas biblic
11.05 – România la zi
13.35 – Biserică și societate
14.05 – Lumea de azi
16.05 – Vecernia
17.05 – Cultural express
18.00 – Actualitatea
18.10 – Actualitatea religioasă
18.30 – Dialogurile Trinitas
19.05 – Pagini de folclor
19.35 – Cuvântul care zidește
19.50 – Îngerașul meu (Povestea de seară)
20.05 – Mapamond creștin
21.05 – Lumini pentru suflet
21.35 – Serata muzicală
22.40 – Faptele credinței
23.00 – Rugăciunea de seară
23.15 – Părinții Bisericii, învățătorii noștri
23.30 – Acatistul zilei
00.00 – Miezonoaptea
01.00 – Atlas biblic (r)
01.20 – Cuvântul care zidește (r)
01.35 – Biserică și societate (r)
02.00 – Armonii de veghe (r)
04.00 – Faptele credinței (r)
04.20 – Părinții Bisericii, învățătorii noștri (r)
04.35 – Lumini pentru suflet (r)
05.00 – Dialogurile TRINITAS (r)

Sâmbătă

- 05.30 – Cântări din slujba Utreniei și rugăciuni pentru toată trebuința
- 06.00 – Imnul național; Rugăciunea de dimineață
- 06.20 – Cuvintele credinței
- 06.30 – Viața cetății
- 09.05 – Sfânta Liturghie
- 10.40 – Atlas biblic
- 11.05 – Universul copilăriei
- 12.05 – Credință și sănătate
- 12.30 – Week-end magazin
- 14.05 – Ortodoxia pe înțelesul tuturor
- 14.30 – Bună după-amiază
- 16.05 – Vecernia
- 18.00 – Actualitatea
- 18.10 – Actualitatea religioasă
- 18.30 – Evanghelie și viață
- 19.05 – Pagini de folclor românesc
- 19.30 – File de istorie
- 19.50 – Îngerășul meu (Povestea de seară)
- 20.05 – Civilizația muzicii
- 21.00 – Cuvânt de folos duhovnicesc
- 21.30 – Pelerini la locurile sfinte
- 22.00 – Iubi-Te-voi, Doamne!
- 23.00 – Rugăciune de seară
- 23.15 – Părinții Bisericii, învățătorii noștri
- 23.30 – Acatistul zilei
- 00.00 – Miezonoaptea
- 01.00 – Credință și sănătate (r)
- 01.30 – Pelerini la locurile sfinte (r)
- 02.00 – Ortodoxia pe înțelesul tuturor (r)
- 02.30 – Cantate Domino
- 04.00 – Atlas biblic (r)
- 04.20 – Părinții Bisericii, învățătorii noștri (r)
- 04.35 – File de istorie (r)
- 05.00 – Cuvânt de folos duhovnicesc (r)

Duminică

- 05.30 – Cântări din slujba Utreniei și rugăciuni pentru toată trebuința
- 06.00 – Imnul național; Rugăciunea de dimineață
- 06.20 – Cuvintele credinței
- 06.30 – Evanghelie și viață (r)
- 07.00 – Viața Bisericii

09.05 – Sfânta Liturghie
12.05 – Școala rugăciunii
12.30 – Week-end magazin
14.05 – Ortodoxia pe înțelesul tuturor
14.30 – Bună după-amiaza
16.05 – Vecernia și Paraclisul Maicii Domnului
18.00 – Actualitatea
18.10 – Actualitatea religioasă
18.30 – Catedrala sufletului românesc
19.05 – Pagini de folclor românesc
19.30 – Istoria Bisericii
19.50 – Îngerășul meu (Povestea de seară)
20.05 – Civilizația muzicii
21.00 – Cuvânt de folos duhovnicesc
21.30 – Pelerini la locurile sfinte
22.00 – Iubi-Te-voi, Doamne!
23.00 – Rugăciunea de seară
23.15 – Părinții Bisericii, învățătorii noștri
23.30 – Acatistul zilei
00.00 – Miezonoptica
01.00 – Școala rugăciunii (r)
01.25 – Pelerini la locurile sfinte (r)
02.00 – Ortodoxia pe înțelesul tuturor (r)
02.30 – Cantate Domino
04.00 – Catedrala sufletului românesc (r)
04.25 – Părinții Bisericii, învățătorii noștri (r)
04.40 – Istoria Bisericii (r)
05.00 – Cuvânt de folos duhovnicesc (r)

Jurnale: 07.00, 13.00, 22.00

Știri: 07.00, 08.00, 09.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.00, 20.00, 21.00

Știri pe scurt: 07.30, 08.30, 11.30, 12.30, 13.30, 14.30, 15.30, 17.30, 19.30, 20.30, 21.30

Tipografia Cărților Bisericești a Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă
București, Intrarea Miron Cristea, nr. 6, sector 4, 040162
tipografia@patriarhia.ro

Catedrala Mântuirii Neamului

Ajutorul tău pentru Catedrala Mântuirii Neamului

Cont BCR (ROL):

RO53 RNCB 0075 0048 9503 0109
Sucursala sector 4, București

Cont BCR (EURO):

RO96 RNCB 0075 0048 9503 0111
Sucursala sector 4, București

Cont BCR (USD):

RO26 RNCB 0075 0048 9503 0110
Sucursala sector 4, București

ISSN: 1013-6789